

Proza lui Anton Holban poartă în esenţa ei fiorul sumbru al unei conştiinţe răvăşite de gândul morţii. Obsesia morţii, învăluită nu de puţine ori în acordurile complementare ale ritmurilor wagneriene, este sindromul unui destin tragic, al unei sensibilităţi răscolite de nevroze, de dureri fizice, de un egoism nedisimulat, de imposibilitatea stăpânirii adevărului. Tulburătoarea adâncime a tragicului străbate ca un laitmotiv pasaje numeroase din romanul *O moarte care nu dovedeşte nimic.*

Vasile Lungu

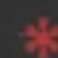
ISBN 978-973-21-0852-9

edituraminerva.ro

Biblioteca Pentru Toţi

serie nouă
76
(1606)

ANTON HOLBAN o moarte care nu dovedeşte nimic

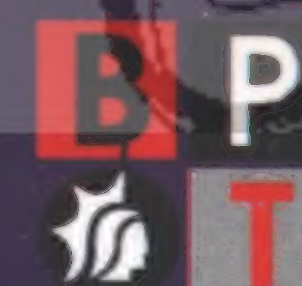
ANTON HOLBAN

o moarte

care nu dovedeşte nimic

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
HOLBAN, ANTON
O moarte care nu dovedeşte nimic / Anton Holban ;
pref.: Vasile Lungu. - Bucureşti : Minerva, 2007
ISBN 978-973-21-0851-2

I. Lungu, Vasile (pref.)

821.135.1-31

Noua serie a colecţiei „Biblioteca pentru toţi"
apare datorită cooperării dintre
Ministerul Culturii şi Cultelor,
Uniunea Scriitorilor din România,
MEGApress holdings S.A.

MINERVA S.A.
Redacţia şi sediul social:
Bd. Metalurgiei nr. 32-44, cod 041833, sector 4, Bucureşti
O.P. 82 – C.P. 38
Tel.: (021) 461.08.08, 461.08.10; Fax: (021) 461.08.09
www.edituraminerva.ro

Tipărit la *MEGApress holdings S.A.*

ANTON HOLBAN

---

o moarte care nu dovedeşte nimic

Prefaţă de VASILE LUNGU

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 2007
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

Coperta colecţiei: Cristina Dumitrescu
Ilustraţia copertei: Gustave Caillebotte, *Tânăr la fereastră* (detaliu)

Redactor: Iuliana Voicu
Tehnoredactare computerizată: Carmen Diana Mateescu

PREFAŢĂ

Într-o scrisoare din 5 martie 1932, adresată criticului literar Octav Şuluţiu, Anton Holban mărturisea: „numai singurătatea te face mai vibrant, mai tragic, şi prima condiţie ca să pricepi ceva este să nu fii fericit"[1], după ce, cu câţiva ani mai înainte, într-o altă scrisoare trimisă celui mai bun prieten al său, profesorul Ion Argintescu, ţinuse să precizeze dimensiunea dramatică a singurătăţii sale: „Singurătatea dumitale e mai mult de esenţă intelectuală. La mine [e] o înclinare spre mizantropie, spre neurastenie. Singurul lucru ce mă preocupă cu adevărat este moartea sub toate aspectele ei[2]". Această obsesie a morţii, învăluită nu de puţine ori în acordurile complementare ale ritmurilor wagneriene, este simptomul unui destin tragic, al unei sensibilităţi răscolite de nevroze, de dureri fizice, de un egosim nedisimulat, de imposibilitatea stăpânirii adevărului. Cum proza lui Anton Holban poartă în esenţa ei fiorul sumbru al unei conştiinţe răvăşite de gândul morţii, sunt necesare câteva lămuriri asupra împrejurărilor vieţii care puteau modela o sensibilitate atât de singulară în peisajul literaturii române interbelice. Marcat sufleteşte în copilărie de prezenţa unui tată grobian, Anton Holban va păstra, peste ani, imaginea antitetică a părinţilor săi, amintindu-şi cu duioşie numai de mama sa.

De altfel, aceasta, după câţiva ani de căsnicie nefericită, îşi va părăsi soţul, stabilindu-se la Fălticeni în casa tatălui său, Vasile T. Lovinescu, profesor de istorie şi director al gimnaziului din localitate.

Aici, în casa bunicilor, a beneficiat copilul de un climat intelectual favorabil dezvoltării aptitudinilor sale şi tot aici va

[1] *Pseudojurnal*, ediţie îngrijită de Ileana Corbea şi N. Florescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1978, p. 30.

[2] *Pseudojurnal*, ed. cit., p. 32.

reveni frecvent, mai târziu, pentru a se regenera sufletește, Fălticenii fiind o oază de liniște și fericire pentru viitorul prozator.

A avut o copilărie bolnăvicioasă, șubrezenia fizică accentuându-i suferințele în anii maturității și precipitându-i sfârșitul timpuriu. Octav Șuluțiu ne-a lăsat semnificative observații asupra stării patologice a lui Anton Holban: „A suferit enorm: și sufletește și trupește. Avea un organism deficient, lipsit de rezistență vitală, și mai ales nervos până la nevropatie. O neliniște permanentă îl tulbura. Era agitat, neastâmpărat, rătăcind mereu pe străzi, vagabondând fără stare, cum spune poporul. Chinuit de dureri fizice – nu pot uita niciodată repetatele mărturisiri pe care le făcea (și desigur nu numai mie!), cu trei ani încă înainte de a muri și cu accent sfâșietor: «nu poți să-ți dai seama cât sunt de bolnav, și nici nu-ți închipui ce dureri am!» – era hărțuit în egală măsură de toate nesiguranțele, zbuciumările, întrebările, strigoii sufletului și ai vieții sale“[3].

O astfel de permanentă suferință fizică va stimula o inteligență de excepție, luciditatea cu care va privi condiția umană, propria-i existență. La acestea se adaugă formația intelectuală dobândită prin specializarea în limba și literatura franceză, Anton Holban însușindu-și temeinic raționalismul clasicismului, având mare admirație pentru Corneille, Racine, La Fontaine și La Bruyère.

Dacă inteligența analitică s-a cizelat cultivându-i pe clasici, angoasa omului modern a fost accentuată și prin deosebita receptivitate la proza unui Proust sau Huxley. Înțelegerea deosebită manifestată de scriitorul român față de Montaigne și Proust se explică și prin împărtășirea aceluiași împovărător destin, de a fi urmăriți de spectrul morții, ce sălășluia în trupurile lor măcinate de boli grave.

Nu în ultimul rând trebuie menționate, ca factori determinanți în viața scriitorului, mizeriile vieții de dascăl, obtuzitatea,

[3] Octav Șuluțiu, *Anton Holban*, în *Viața Românească*, X, nr. 1, ianuarie 1957, p. 135.

preocupările meschine ale unor slujitori ai școlii, birocratismul aparatului de stat – toate acestea făcând mai acută suferința unei personalități ce se considera străină, exilată într-o lume neînțelegătoare și de neînțeles. Om al vremurilor noastre, Anton Holban trăiește cu o intensă luciditate drama existențială, tentativa mereu ratată a comunicării cu semenii și a înțelegerii propriului eu, prin aceste atitudini umane definindu-se clar ca un precursor al filozofiei și literaturii existențialiste, care, prin Albert Camus, Jean Paul Sartre, Eugen Ionescu și Samuel Becket, vor cunoaște, în anii imediat următori, o afirmare de rezonanță universală.

În același timp, înțelegerea și consumarea existenței ca o permanentă suferință îl situează pe prozatorul nostru în descendența lui Kierkegaard, paradoxurile gânditorului danez alimentând mai târziu și cultivarea absurdului în filozofia existențialistă.

Încununarea paradoxului estetic, prin fuziunea pateticului cu comicul, așa cum îl formulase Kierkegaard, explică parțial și natura grotescului din literatura lui Anton Holban. Numai că la scriitorul nostru teama de moarte se preschimbă într-o rafinată plăcere a gândului morții, ce nu poate fi savurată decât de spiritele alese: „Există lucruri și mai strâns legate de noi și nu le observăm: moartea. Nici măcar groaza că vom suporta-o nu ne dezmorțește. Unii dau o interpretare: preferăm să nu ne gândim. N-au dreptate. Nu renunțăm la gândul ei din stoicism sau din lașitate mascată, ci din incapacitatea de a o gusta. A gusta moartea (cu spaimă sau cu delicii, în orice caz a fi impregnat de ea) este un talent special, și oamenii talentați sunt rari“[4].

Această tulburătoare adâncime a tragicului sub semnul lui Thanatos străbate ca un laitmotiv întreaga proză a lui Anton Holban; pasaje numeroase din romanele *O moarte care nu dovedește nimic, Ioana,* subsumate acestei teme, probează parcă savoarea extincției.

[4] *O moarte care nu dovedește nimic*, în *Jocurile Daniei. O moarte care nu dovedește nimic, Ioana,* București, Editura Eminescu, 1985, p. 199.

Ceea ce în realitatea vieții prefigurează moartea este sentimentul acut al înstrăinării, sentiment trăit cu voluptate de Anton Holban; în străduința chinuitoare a autocunoașterii, conștiința îi aduce revelația faptului că rămâne un străin pentru el însuși.

Experiența înstrăinării ne apare ca o experiență a omului trăind într-o situație limită. În spațiul dintre ceea ce este și ceea ce ar vrea să fie, între ființă și aparență, pe un teren al nimănui, se descoperă omul în exil, un străin. Sensibilitatea veacului nostru o găsim la autorul *Ioanei* în sentimentul de înstrăinare în fața unui univers devenit haotic, ininteligibil, sentiment ce se manifestă prin anxietate, nesiguranță, disperare, dar și prin apatie, indiferență și cinism.

Dramatică rămâne constatarea făcută asupra lui însuși, descoperindu-se un străin, aceasta accentuând gândul provizoratului existenței în nota lui tragică. Sandu, un *alter ego* al scriitorului, prezent ca personaj în numeroase lucrări, își consumă existența prin autocunoaștere și are sentimentul de a purta cu sine un străin: „Mă duc cu mine și nici nu mă mai cunosc, cu toate că mă observ cu o grijă migăloasă și trudă inutilă ... Mă mir cum pot suporta să târâi cu mine, pretutindeni, pe mine, străinul“[5]. Toate aceste frământări lăuntrice și nemulțumiri se răsfrâng în planul expresiei artistice și prin cultivarea absurdului, grotescului. Unul dintre cei mai prestigioși cercetători ai prezenței grotescului în artele plastice și în literatură, Wolfgang Kayser, considera această categorie estetică ca pe „un joc cu absurdul“[6], ca reflex artistic al unei lumi receptate ca neomogen structurată. Dacă umorul ne înalță deasupra incoerențelor, a necazurilor existenței, grotescul se situează în haos, accentuând incoerențele în structuri cu înțeles negativ.

[5] *O moarte care nu dovedește nimic,* ed. cit., p. 177.

[6] *Das Groteske. Sein Gestaltung in Malerei und Dichtung,* Hamburg, Rowohlt, 1960, p. 213.

În componența grotescului recunoaștem un element tragicomic, un surâs amestecat cu oroare“ (Wolfgang Kayser). Asianismul grotescului a subminat întotdeauna autoritatea clasicismului în artă și surprinde, la un scriitor ca Anton Holban, cu gusturi literare mărturisit clasice, ilustrarea grotescului în opera sa. În lucrările prozatorului nostru distingem o măsură a grotescului în creionarea portretului caricatural, hidoșenia fizică fiind accentuată prin raportare antitetică. În schița *Surprize sentimentale* sunt conturate siluetele a două odrasle aristocratice, causticitatea fiind împinsă până la a generaliza ținuta ridicolă asupra tuturor locuitorilor orașului: „Junele Alfred era și el descendent al unui nume mare, dar bicisnic și ca făptură și ca minte, cu un cap prea mare și bălăbănindu-se caraghios pe un trup subțire, lung și încovoiat. Avea o voce stridentă, care nu mai contenea dându-și părerea despre orice, vorbind singur, incapabil să asculte pe altul sau să se oprească pentru vreo meditație...

Prințul Eduard alătură în minte silueta Soniei, groasă și bleagă, de a lui Alfred, lung și subțire, la braț pe strada principală a târgului, precedați poate, cine știe, de un lanț întreg de Alfrezi lungi și Sonii groase, de toate vârstele, trecându-și unul altuia reflecțiile imbecile asupra edificiilor.“[7]

Burlescu se desprinde din paginile memorialistice prilejuite de cursurile de vară de la Dijon; un grup de studenți germani, amețiți de licoarea bahică, a năvălit în compartimentul trenului, prin vacarmul stârnit, distonând cu prezența de o discreție asiatică a unei micuțe japoneze. Scriitorul realizează o scenă de grup, înregistrând cu minuțiozitate, prin individualizare caricaturală, gesturile fiecăruia dintre cheflii: „Un oarecare Fritz își bălăbănea capul ca o lună plină, roz ca o felie de șuncă, cu trei fire galbene răsărind din chelia imensă, cu ochelarii doctorali strâmbați pe nasul cârn.

[7] *Preludii sentimentale,* în *Bunica se pregătește să moară,* ed. cit., p. 6.

Alături, Karl, lung, uscat, cu mâinile și picioarele interminabile, intona *Gaudeamus,* lungindu-și gâtul de cocostârc... Hans scotea o sticlă furată și, între două imprecații, sorbea lichidul, iar înghițiturile lui pocneau cu tot zgomotul din compartiment. Oskar declama *Des Sängers Fluch,* cu gesturi corespunzătoare, adresându-se fiecăruia pe rând, cu toate că nu-l asculta nimeni. Frantz, adormit pe jumătate, sforăind cu intermitențe, întreba câteodată, mereu cu aceleași vorbe: «Was ist denn?» Alți doi, cărora nu le-am reținut numele, imitau diferite animale. Era și o fată, Fräulein Mitzi. Grasă, roșie, unsuroasă, fierbinte, cu ochii împăienjeniți de melancolie vieneză și de vin."[8]

În volumul *Parada dascălilor* sunt schițate numeroase portrete de profesori, unele cu o oarecare malițiozitate. Astfel, directorul adjunct are o „față de Hindenburg pașnic"[9], părintele Bartolomeu „două picioare dolofane, mereu despărțite, ca să încapă o burtă prezentabilă, onorată cu un lanț de aur"[10], iar profesorul Popovăț, terorizându-și elevii, „... se pornea în așteptarea răspunsului pe spirite, pe ironii, pe aluzii, pe declarații duioase, pe amenințări aprige, pe comparații, pe cuvinte fără sens, hohotind, jeluind, fredonând, și, în același timp, agita mâinile, picioarele, capul cu buclele, toți mușchii feței, toate cutele hainelor, țopăia la catedră, se rotea pe estradă, dansa prin clasă, ca să termine prin a pune nota ucigătoare, asemenea călăului care, înainte de a slobozi cuțitul, s-ar amuza în fața victimei."[11]

Anii de apostolat la călugării de la mănăstirea Cernica au întunecat mult sufletul lui Holban. După ce notează gesturi, preocupări revelatorii pentru individualitatea fiecăruia dintre colegii de cancelarie, îi șarjează în grup cu un umor kafkian,

[8] *O aventură mică pe o platformă uriașă,* în *Bunica se pregătește să moară,* ed. cit., p. 22.

[9] *Parada dascălilor,* București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 133.

[10] *Ibidem,* p. 147.

[11] *Ibidem,* p. 163.

surprinzându-i într-o îndeletnicire banală: „În cancelarie găsesc dascălii grămadă; privesc cu toții la ceva important, abia vizibil. Au descoperit o muscă înghețată și, s-o readucă la viață, au pus-o pe sobă și acum se uită cu atenție, seriozitate și mândrie, ca și cum ar fi medici ce asistă la o naștere grea. E ultima filantropie pe care și-o mai pot permite."[12] Mult mai rafinat artistic devine la Anton Holban grotescul realizat prin apelul la schemele tehnice ale absurdului. Așa cum va afirma mai târziu Albert Camus, absurdul apare din dihotomia dintre dorința de claritate a rațiunii umane și iraționalitatea, obscuritatea lumii reale, dintre aspirația omului spre eternitate și perisabilitatea existenței lui sau cum ar fi spus José Ortega y Gasset: „Nu știu ce se întâmplă cu noi și tocmai aceasta se întâmplă cu noi, că nu știu ce se întâmplă cu noi"[13].

Fără îndoială, o pagină antologică pentru literatura absurdului o întâlnim în romanul *O moarte care nu dovedește nimic,* devansând cu o jumătate de veac savuroasa scenă similară, cu familia de basarabeni din romanul *Cel mai iubit dintre pământeni,* scenă realizată însă cu alte mijloace artistice.

Sandu, protagonistul romanului, își amintește de vizita pe care a făcut-o la familia prietenei sale Irina, la invitația acesteia.

Relatarea se face la persoana întâi, ca în aproape toate operele în proză ale lui Holban. Pe fondul unor sumare elemente narative și ale unor concentrate și sugestive detalii descriptive se grefează reflecțiile mentale ale musafirului, care se străduiește să înțeleagă ceva din tot ce se petrece în jurul lui, fără să priceapă nimic, mișcarea, gesturile, vorbele celor prezenți părându-i-se fără noimă, absurde.

Apariția în salon a membrilor familiei este sintetic notată, prin semnalarea unor amănunte fizice și vestimentare ridicole, prin înregistrarea unor franțuzisme debitate, totul semănând a spectacol

[12] *Zi glorioasă la Cernica,* în *Bunica se pregătește să moară,* ed. cit., p. 98.

[13] *Das Wesen der geschichtlichen Krisen,* Stuttgart-Berlin, Deutsche Verlagsanstalt, 1938, p. 36.

de carnaval: „Apoi, pe rând, au intrat membrii familiei. Madame Lisa, cu o rochie *beige* cu trenă, cu *évantail* şi coafată «Pompadour», cu obrazul de 60 de ani vopsit gros, mereu cu vorba «Noi femeile»...

Apoi madame Cleo, încorsetată şi cu sânii pepeni, examinându-mă cu *pince-nez*-ul; apoi Aspasie, subţire şi nesfârşită, întoarsă ca un cinci. Se vorbea. «Mon Dieu!», «C'est épatant!», «„Noi femeile!», «Vai, cum zici!», «Ţi-aduci aminte!», «Asta nu se cade!».“[14]

Îşi făcu apariţia Michel, tatăl Irinei, căpitan pensionar, precum şi tânărul Grégoire, „galben şi unsuros ca un sparanghel fiert“[15].

Nimic, din discuţii, nu prinde un contur raţional şi Sandu, dezolat, constată mental: „Nu înţelegeam nimic, zâmbeam, aprobam. Toţi vorbeau laolaltă şi nimeni nu înţelegea ce spune celălalt. Păreau mai multe gramofoane puse în mişcare laolaltă, deodată, cu plăci diferite.“[16] Acestei inspirate comparaţii i se adaugă o alta; Grégoire, zăpăcit de vorbăria din cameră, „căzu ca o haină pe un scaun“[17]. Sandu nu poate intra în vorbă pe nicio lungime de undă în aceste confuze discuţii înecate în banalitate şi rămâne total absent, străin; singura operaţie logică, declanşată mecanic, ca o evadare din cercul familiei care-i apăsa intelectul, era de a-l examina cu privirea pe Michel: „... ştiu că socoteam, măsurând din ochi pulpele rotunde ale lui Michel, dacă ar putea pune un picior peste altul“[18].

Câteva pagini mai departe, acelaşi Sandu meditează asupra limbajului, formulând, paradoxal, ideea că omul e misterios ca şi Sfinxul, deoarece unul tace şi celălalt vorbeşte: „Oamenii vorbesc tot timpul. Dacă ar fi înregistrat pe discuri tot ce se spune zilnic, te-ai îngrozi de atâta pierdere de vreme, şi mai ales de atâtea

[14] *O moarte care nu dovedeşte nimic*, ed. cit., p. 186.
[15-18] Ibidem, p. 186-187.

contraziceri. Legând toate vorbele timp de o lună te-ai crede într-un haos... Cu ochii spunem fraze goale şi inutile de milioane de ori.“[19].

Prozator al obsesiilor, al monologului reflexiv, Anton Holban foloseşte într-o foarte mică măsură dialogul; o împrejurare rară în care recurge la dialog este aceea în care vrea să redea absurdul conversaţiei. În *Parada dascălilor*, textul dialogat ia în unele pagini înfăţişarea textului dramatic pe roluri, aşa cum a procedat şi Caragiale în unele schiţe ale sale. Procedeul tehnic devine mai subtil în pasajul în care se ridiculizează bombasticismul stilului unei conferinţe ţinute de profesorul de muzică, anumite afirmaţii ale conferenţiarului fiind punctate sarcastic prin inserţia între paranteze ale unor replici ale lui Paul, prieten al scriitorului: „– Şi ştiţi dumneavoastră, doamnelor şi domnilor, când am fost cel mai fericit în viaţa mea? («Sunt chiar curios, îmi suflă Paul.») Eram la Paris («Bravo.»), tânăr («Vous l'êtes, seigneur.»), apăruse luna («Tiens!»), lângă mine o femeie frumoasă («Pas possible.») cânta *Sonata lunii* a lui Beethoven. Şi în acelaşi timp, un prieten care declama admirabil, spunea versuri din Eminescu. («Mai lipsea cineva să-l caute în cap.»)“[20]

Am putea vorbi de un grotesc al macabrului în scrisul lui Anton Holban, simptom estetic prin care se situează în tradiţia romantică a lui Maurice Rollinat sau a lui Alexandru Macedonski.

Aidoma poetului „rondelurilor“, şi Anton Holban îşi închipuie propria înmormântare, înfăţişând sardonic reacţiile stârnite printre cunoscuţi de decesul său. Convenţionalismul ce marchează atitudinea semenilor în astfel de situaţii înseamnă, de fapt, o altă ipostază a absurdului, şi prozatorului nu-i scapă observaţia că oamenii devin nişte „mecanisme“ care îşi debitează formal rolul de conjunctură, ca şi cum ar apăsa pe un buton. Falsul, indiferenţa sau

[19] *Ibidem*, p. 197.
[20] *Parada dascălilor*, ed. cit., p. 184.

interesul meschin sunt adevăratele atitudini ale celor care l-au cunoscut. Accentele pamfletare sunt semnele unui act vindicativ din partea prozatorului împotriva acelora care au rămas pentru el, în urma celor câţiva ani petrecuţi ca profesor printre călugării de la mănăstirea Cernica, un „memento" al cenuşiului vieţii.

Din rândul învăţăceilor călugări care îşi urmează dascălul, în cortegiu funerar, sunt creionate caricatural câteva siluete: „Fratele Silvestru, cu barba roşie, rotundă, împrejurul capului ca un pepene, şi cu burta ca o roată de trăsură, care se leagănă la mers de pe un picior pe celălalt. Şi fratele Coţoflec, deşirat, fără dimensiune, aşa de slab, atârnându-i de bărbie fire rare şi lungi, poate asemănător lui Lazăr după ce a înviat, sau lui Iov după ce l-au lovit necazurile şi l-au supt foamea şi bolile."[21]

Descoperim în proza lui Anton Holban şi un absurd oniric, ale cărui rădăcini merg spre literatura romantică, purtând semnătura unui Jean Paul, Johann Ludwig Tieck, Clemens Brentano, E. Th. A. Hoffmann.

În vis, absurdul dobândeşte formele cele mai ciudate, deoarece imaginile onirice înfăţişează realităţi disparate, incoerente.

Raporturile logice raţionale, care în stare de conştiinţă trează leagă idei, obiecte şi comunicare verbală, se destramă prin vis.

Acelaşi personaj holbanian, Sandu, are un vis-coşmar, vis în care iubita lui Irina, apare într-o dublă ipostază, de mireasă şi de moartă pe catafalc, mai întâi succesiv, iar apoi concomitent. Scriitorul inserează un astfel de moment în existenţa eroului său pentru a face şi mai reliefant chinul unei conştiinţe frisonate de setea de absolut în iubire, de setea de adevăr, din convingerea că „Adevărul cel mai crud e mai bun decât nesiguranţa"[22].

Scriitorul a năzuit ca în lucrările sale să fie sincer până la cruzime. În schiţa *Chinuri,* Sandu adoptă monologul interior prin

[21] *Halucinaţii*, în *Bunica se pregăteşte să moară*, ed. cit., p. 25.

[22] *O moarte care nu dovedeşte nimic*, ed. cit., p. 236.

care îi cunoaştem gândurile lipsite de orice disimulare în faţa catafalcului soţiei sale, animat de „diabolicul gust de a şti adevărul exact"[23], într-o stare de deplină luciditate. Grotescul dobândeşte în aceste pagini o subtilă tratare artistică. Sandu încearcă performanţa de a se sustrage convenţionalismului care însoţeşte comportamentul şi vorbele celor din apropierea defunctei soţii, dezvăluindu-şi gândurile şi sentimentele în spontaneitatea apariţiei lor. Deşi moartea se afla în faţa lui, mintea îi era obsedată de podul casei în care ploua şi care trebuia reparat urgent.

Meursault, „străinul" lui Camus, aflat lângă catafalcul mamei sale, înregistrează comportamentul celor din jur ca pe o pantomimă absurdă. Sandu însă îşi are concentrată atenţia asupra lui însuşi, constatând rece că nimic nu l-a impresionat în acele momente, torturat fiind de „demonul analizei" care distruge, disecând.

Nu l-a impresionat moartea soţiei pentru că ştia că e grav bolnavă, dar şi pentru că decesul a fost precedat de întâmplări şi vorbe înecate în banal: „Se întoarse ieri-dimineaţă din piaţă, mai ostenită decât de obicei, transpirată, cu părul prost pieptănat; îşi aruncase pantofii, îşi scoase pardesiul şi se trântise pe patul din camera noastră de culcare. Tocmai îmi căutam un nasture de manşetă. Am trecut pe lângă ea şi mi-au displăcut ciorapii ei, cu cârpitura lor lungă. În spatele meu, Paula reflectă: «Ştii, Sandule, că mazărea s-a scumpit din nou!»."[24]

Reacţia lui Sandu, când peste o jumătate de oră, slujnica îi aduce vestea morţii ei, este tipică unui lucid: „Ştii că în primele secunde am analizat timbrul vocii subretei, şi apoi am trimis după doctorul casei de peste drum de noi".[25]

Din aceste câteva sumare consideraţii privind prezenţa grotescului în opera lui Anton Holban putem deduce că autenticitatea, analiza sufletească nu exclud fantezia, umorul, chiar

[23] În vol. *Bunica se pregăteşte să moară*, ed. cit., p. 25.

[24, 25] *Ibidem*, p. 30.

dacă adesea acesta e un umor negru. S-a putut vedea că acest creator al unei proze întru totul singulare în contextul epocii, susceptibilă de multe interpretări, nu accesibilă oricărui cititor, a lărgit orizonturile cunoașterii sufletului omenesc și, în ciuda unei preferințe pentru esență și abstract, a încercat cu succes mânuirea unei bogate game de procedee de tehnică literară, din care noi am semnalat doar câteva.

VASILE LUNGU

Tabel cronologic

1902 *10 februarie.* Se naște Antoniu Gh. Holban, fiul Antoanetei – născută Lovinescu – și al căpitanului Gheorghe Holban.

1909-1913 Anton Holban urmează cursurile școlii primare „Al. I. Cuza" din Fălticeni.

1912 *26 ianuarie.* Tribunalul județului Suceava pronunță sentința de divorț intentat de Antoaneta Lovinescu soțului ei, căpitanul Gh. Holban. Motivele divorțului sunt cele invocate ulterior de scriitor în piesa de teatru *Oameni feluriți* și se referă la dezechilibrul comportamental al căpitanului.

1913 *octombrie.* Anton Holban devine elev al gimnaziului „Alecu Donici" din Fălticeni.

1918-1919 Urmează clasa a VI-a la Liceul „Unirea" din Focșani. Rezultatele la învățătură sunt în acest an mediocre.

1919-1921 Ultimele două clase de liceu, ca și examenul de absolvire sunt urmate de viitorul scriitor la Liceul „Matei Basarab" din București, unde funcționa ca profesor de limba latină și unchiul său, criticul E. Lovinescu, la o clasă paralelă.

1921 *septembrie.* Anton Holban se înscrie la Facultatea de Litere din București, alegându-și ca specialitate principală Limba și literatura franceză, iar ca specialitate secundară Istoria artelor.

1922 *martie.* Participând la o excursie studențească organizată la Curtea de Argeș de profesorul Al. Tzigara-Samurcaș (ale cărui cursuri de istoria artei le frecventează cu asiduitate), Anton Holban se împrietenește cu colega sa de an, Nicoleta Ionescu, preludiul unei iubiri tragice, care va constitui peste ani substanța epică a romanului *O moarte care nu dovedește nimic.* Prototipul de mai târziu al Irinei, nedespărțită de

Holban pe tot parcursul facultății, provenea dintr-o familie modestă de mici funcționari.

1923 Pasiunea pentru literatură, ca și preocupările scriitoricești îl determină pe Holban să devină unul din statornicii cenaclului „Sburătorul". Participă la ședințe din octombrie, când au mai luat parte, printre alții și F. Aderca, Sanda Movilă, Camil Petrescu, Ilarie Vorona, I. Valerian. S-a păstrat totodată un *Carnet cu autografe* al studentului de la Litere, ce colecționează, semnături și câte un gând din partea unor scriitori ce captau atunci admirația sa, la loc de cinste, aflându-se Camil Petrescu și Hortensia Papadat-Bengescu.

mai. Ca student prezintă lucrări de seminar, precum *Ideea principală din „Romeo și Julieta"*, la profesorul Mihail Dragomirescu și *Le sentiment de l'antique chez Fénelon et chez A. Chénier*, la profesorul Charles Drouhet.

Vara. Anton Holban face o călătorie de aproape două luni la Danzig, pe care o va descrie mai târziu în *Vremea.*

1924 *noiembrie.* Anton Holban debutează în revista *Mișcarea literară,* condusă de Liviu Rebreanu, cu articole despre monumentele de artă românească veche, recenzii, dări de seamă și „figurine" critice.

1925 *ianuarie.* Holban își susține examenul de licență în fața unei comisii prezidată de Charles Drouhet, fiind proclamat „licențiat în filologie modernă, cum laude". Lucrarea de licență pentru literatură română este dedicată lui Ilarie Chendi.

1926 *martie.* Anton Holban este cooptat în comitetul de redacție la reapariția, într-o nouă serie, a revistei *Sburătorul.* Vederile sale se încadrează dezideratelor expuse în articolul-program, fiind unul din reprezentanții generației tinere care năzuia „să participe activ la elaborarea sensibilității epocii și la fixarea stilului ei".

decembrie. Începe colaborarea la *Viața literară* a lui I. Valerian.

1928 *octombrie.* Holban depune la direcția Teatrului Național din București dactilograma piesei sale *Oameni feluriți,* pentru „o eventuală reprezentare".

1929 *31 ianuarie.* Săptămânalul *Gazeta literară,* condus de Liviu Rebreanu, publică în primul său număr un fragment din *Romanul lui Mirel,* însoțit de o succintă prezentare semnată de E. Lovinescu.

17 mai. Apare la Editura „Ancora" volumul *Romanul lui Mirel,* recenzat favorabil, printre alții, de Octav Șuluțiu, Felix Aderca, Pompiliu Constantinescu.

1930 *17 ianuarie.* Are loc premiera piesei *Oameni feluriți* pe scena Teatrului Național din București, într-o montare inadecvată, cu o distribuție inegală, improvizată, formată din actori cunoscuți dar și anonimi, ce avea doar câteva repetiții la activ. Spectacolul marchează o „cădere", cum avea să constate însuși Holban. După numai cinci reprezentații piesa este scoasă de pe afiș de către noul director al Teatrului Național, Victor Eftimiu.

1931 *21 februarie.* Se recăsătorește cu Maria Dumitrescu, prototipul eroinei romanului său ulterior, *Ioana.*

martie. Apare romanul *O moarte care nu dovedește nimic.* Cartea se bucură de o excelentă primire din partea criticilor, care prin comentariile lui Perpessicius, Eugen Ionescu, Pompiliu Constantinescu, printre altele, impune numele scriitorului printre cele mai importante din proza românească.

aprilie. Holban publică în revista *Excelsior* fragmentul inedit *Rica,* neinclus în romanul abia apărut.

29 iunie. Moare la Institutul Maternitatea din Bucureşti Nicoleta Ionescu-Vlăduţă. Tragicul accident va declanşa seria de nuvele din ciclul *La mormântul Irinei.*

1932 *20 februarie.* Apare la Editura „Cugetarea", volumul *Parada dascălilor.* Din suita cronicilor consacrate cărţii amintim pe cele ale lui G. Călinescu, Mihail Sebastian, Perpessicius, Al. Robot, Pompiliu Constantinescu şi Horia Groza, toate deosebit de elogioase.

26 martie. Începe colaborarea la săptămânalul *România literară* condus de Liviu Rebreanu, iar în aprilie la revista *Azi,* condusă de Zaharia Stancu.

1934 *decembrie.* Apare romanul *Ioana* la Editura „Pantheon" din Brad.

1935 Cunoaşte pe Lydia Manolovici, prototipul eroinei romanului postum *Jocurile Daniei.*

1936 *ianuarie.* În *Revista Fundaţiilor Regale* apare un amplu fragment intitulat *Cu Dania la telefon,* din romanul abia terminat. Cartea însă va suporta în integralitatea ei numeroase intervenţii stilistice, Holban solicitând şi sprijinul prietenilor săi.

1937 *15 ianuarie.* Anton Holban moare la Spitalul Filantropia din Bucureşti, iar două zile mai târziu era incinerat. Urna cu cenuşa lui a fost depusă ulterior în cavoul familiei Lovinescu de la Fălticeni.

O moarte care nu dovedeşte nimic

Fericirea a fost mare când mi s-a dat prilejul să plec la Paris! Scopul copilăriei mele se realiza. Aveam să străbat în fine eu însumi toate ungherele prin care mă orientam cu uşurinţă cu mintea şi unde plasasem numai cu imaginaţia sute de romane a căror acţiune se petrecea acolo. Palpitând de bucurie, studiam, alături de Irina, ghidurile, hărţile, cărţile explicative. O purtam cu mine prin magazine, pe la legaţii, pe la birouri de bilete de tren, perorându-mi toate planurile. Ziua plecării sosi, şi mă conduse la gară. Trenul mai avea 20 de minute până la plecare, mă instalasem bine şi acum nu ştiam ce să-i vorbesc. (Poate pentru că mă obseda ideea că despărţirile trebuie întovărăşite de suspine şi de vorbe.) Şi am schiţat o teorie: „Întotdeauna înainte de a te despărţi de cineva drag nu te pricepi să-i vorbeşti, tocmai pentru că ai prea multe de spus". Îmi scuzam astfel uscăciunea din momentul acela? Sau era un mijloc să mă liniştesc, văzând-o

indiferentă? În orice caz, serbezi eram amândoi (poate că din cauza lumii care ne împiedica) şi despărţirea n-avea nimic din tragediile de odinioară, din fiecare seară. Pe obrazul rece pusei o sărutare scurtă, iar gura ei nici nu mă atinse. Apoi trenul porni.

Am uitat repede motivele de griji pe care le lăsasem. Trăiesc din surprize, şi seara adorm istovit de atâta goană prin muzee şi pe străzi. De la Irina îmi vin scrisorile la dată fixă, aşa cum hotărâsem acasă. Îi răspund conştiincios, dar grăbit, cu gândul în altă parte, vorbindu-i de lucruri care probabil n-o interesează. De pildă, într-o scrisoare nu i-am spus decât de Sainte-Chapelle. Despre mine şi despre dânsa nimic, doar un „dragă" la început şi „sărutări" la urmă. Aşa îşi scriu îndrăgostiţii şi acestea sunt mijloacele de a întreţine focul nestins?

A trecut o lună şi mă găsesc într-un amurg în Jardin de Luxembourg. E minunat, soarele abia a apus, seara coboară armonios pe pomi, pe flori, pe bazinele cu apa cu reflexe roşcate. Singur, împreun mâinile, îndrept ochii spre cer şi mă rog:

„Doamne, te vizitez rar, dar sunt acum aşa de fericit că vizita mea e obligatorie, oricât de neatent ai fi Tu faţă de toţi, sau numai faţă de mine. Graţie Ţie, poate, viaţa mea este în perpetuă transformare. Surprizele îmi împodobesc orice moment cu noi prilejuri de îmbătare... Îmi simt corpul sănătos şi

sprinten, niciun defect la maşinăria complicată, iar mintea o pot îndrepta după voie, înspre descoperirile cele mai subtile. Ai îmbogăţit lumea ca ochii şi urechile să fie în veşnică încântare. Sunt aproape complet fericit. Toate nemulţumirile de odinioară au dispărut, poate pentru că am exagerat crezându-mă iremediabil bolnav, indiferent de motive.

Numai o singură nemulţumire. Am lăsat acasă o fată care mă iubeşte. Nu e frumoasă, şi ochii mei au obosit repede îndreptându-se spre silueta ei bicisnică. Nu e savantă, şi am ostenit vorbind singur, inutil şi ridicol. Nu e bogată şi mi-ar îngreuna mersul purtând-o pe umerii mei, ca melcul cocioaba. Dar e îndrăgostită, căci pentru dragoste nu e nevoie de minte, de frumuseţe sau de bani. Am simţit-o că trăieşte numai din gândul la mine, că singură s-ar usca întocmai ca o floare neudată.

Doamne, fă să-mi recapăt libertatea... Cum, nu ai putea pricepe decât Tu, cu priceperea Ta savantă. Eu nu sunt în stare de nicio hotărâre."

Cum au trecut trei zile, şi cum n-am primit scrisoare de la Irina, după obicei, am telegrafiat: „*Écrivez. Comprends pas votre silence.*"*

Telegrama mea a rămas, după o săptămână, fără răspuns. O nelinişte bruscă mi-a alungat calmul şi mi-a uscat curiozitatea pentru frumos, pe care o socoteam inepuizabilă. Rugăciunea mea de acum câteva zile mi

* Scrie. Nu înţeleg tăcerea ta! (fr.)

se pare fără sens, sau eu acum sunt fără sens, căci neaşteptată era tulburarea care mă stăpâneşte. Încerc să mă gândesc precis la Irina, ca să pot găsi explicaţia probabilă (lăsând la o parte vreo fatalitate a naturii extravagante). Poate că mă enervează mai mult faptul neputinţei logicii mele decât motivul însuşi al întârzierii scrisorii. Cum? Să nu pot deduce ce ar fi în stare să facă Irina în lipsa mea, după ce am trăit atâţia ani în preajma ei şi, chiar dacă nu m-am ocupat special s-o analizez, totuşi o cunosc, fatal, destul de bine? Să mă gândesc la sărutările disperate din fiecare seară... dar şi la sărutul rece de la urmă... A evoluat poate? Însă mi-aduc aminte de mărturisiri tandre care s-au petrecut în ultimul timp. Şi apoi mai sunt atâtea probe care se contrazic în timp, sau, chiar cu înţelesuri inverse, se suprapun. Ca să fiu sincer, nu pot afirma nimic. Cu cât mă gândesc mai mult, cu atât se multiplică detaliile şi văd mai puţin clar. E dureros că sufletul omenesc este aşa de lipsit de consistenţă. Şi cu groază văd că se poate ca Irina să fi luat hotărâri exagerate sau atâtea altele intermediare. Se poate, admiţând posibilităţile cele mai extreme, *să se fi omorât pentru mine sau să se fi măritat pentru un altul.*

Când am cunoscut-o, eram tânăr de tot, abia intrasem la Facultatea de Litere. Aveam toate defectele tinereţii. Mă credeam frumos şi întârziam bucuros la oglindă, unde îmi variam mereu pozele, printre care buza răsfrântă mi se părea un semn sigur de distincţie.

Îmi schimbam hainele de mai multe ori pe zi, mă pudram şi dădeam chiar cu roşu. Mă comparam cu ceilalţi studenţi, mă găseam cel mai bine şi, în dragoste, succesele mele mi se păreau indiscutabile. Totuşi, până atunci, aventurile fuseseră foarte vagi. O timiditate dezastruoasă mă oprea să fac primul pas, să îndrăznesc să mă apropii de o fată fără recomandaţie prealabilă şi îndelungi preliminarii, timiditate care – vedeam cu ciudă – îmi întârzia planurile, însă în acelaşi timp mă şi consola: puneam pe seama ei singurătatea mea. Dar am izbutit cu încetul să am cunoştinţe. Vorbeam cu toate fetele urâte. Curios, ca să intru în vorbă cu ele, nu simţeam nicio emoţie. Voiam să fiu încântat cu orice preţ, şi la început n-am băgat de seamă că, în definitiv, eram tot aşa de singur. Faţă de o urâtă eram incapabil să mă angajez în vreun fel. Priveam însă din fundul amfiteatrului şi mă felicitam că lipsea încă puţin ca să cunosc pe toată lumea.

Un grup de trei fete, îndeosebi, mi se părea intangibil.

Erau mereu împreună, fără amestec printre ceilalţi, vioaie, grăbite, surâzătoare, pricepându-se, mi se părea, să fie politicoase faţă de toţi şi în acelaşi timp distante. Uşurinţa cu care se strecurau prin lumea multă, siguranţa gesturilor şi totuşi singurătatea lor mă impresionau, şi atunci o ambiţie m-a străbătut: cunoştinţa lor – nu mergeam mai departe – ar fi o dovadă a importanţei mele. Dar nu ştiam cum să încep.

Începutul mi se părea totdeauna extrem de dificil. Mă temeam ca prima mea mişcare să nu fie ridicolă. Înclinat de pe atunci la neurastenie, găseam un motiv bun de chin. Şi exclamam ridicol – ridicol pe care-l credeam atenuat, deoarece îmi dădeam seama de prezenţa lui: „Nu voi fi niciodată un don Juan!“

Le examinam tot timpul pe cele trei muze, în grup şi, uneori, pe câte una, fără să le disting la început bine şi fără să am vreo preferinţă. Pe atunci mi se părea că semănau între ele. Dădeam fiecăreia aceeaşi importanţă generală de culoare, mişcare şi zgomot. Din imaginea tuturor trei se întregea o singură fiinţă nouă. Decât să aleg în parte, preferam jucăria întreagă.

Cu vremea am auzit cum le cheamă. Maia era mai blajină, mai umilă. Dudu surâdea fără întrerupere cunoscuţilor şi necunoscuţilor, strecurându-se graţios prin mulţimea care se grăbea întotdeauna să-i facă loc. Irina era mai greu de definit. Odată s-a aşezat, singură, în apropierea mea. Gătită într-o rochie de mătase scurtă, îi ieşeau picioarele subţiri, interminabile, pe care şi le legăna pe rând, fără sfială, ca o persoană care n-ar simţi nici cea mai mică nedumerire printre străini, cu mâinile fără mâneci în mănuşi lungi, cu faţa pudrată prea mult. A fost întrebată ceva de profesor şi a răspuns cu un glas melodios, cu un timbru uşor, tremurător, franţuzesc. Răspunsul, cu toate că încetişor, era dat fără ezitare, întreg, explicit. Însă cu tot glasul

franţuzesc şi sigur, picioarele dezvelite şi fardul mi se păruseră exagerate.

Şi în altă sală, în aceeaşi zi, impresie diferită. Pe neaşteptate o zării la spatele meu. Într-o bluză albă, capul ei mi se păru mic, cu părul din cauza căldurii, ud de transpiraţie şi căzând în laţe sărace, faţa umflată şi moale, genele aproape inexistente, nasul cârn, dinţii subţiri şi interminabili.

În faţa neînsemnătăţii ei am fost satisfăcut ca de un câştig personal. Vioiciunea şi prestanţa ei de odinioară mă umilise. Şi într-adevăr, la o întâlnire pe scara mare a Universităţii – ea urca, eu coboram – cu tot aerul ei semeţ, înfoindu-mă în hainele mele noi, i-am aruncat o privire încrezătoare în acele ce vor urma. Curaj mare pentru sfiiciunea mea obişnuită.

Cunoştinţa se făcu într-o zi întâmplător, din nimic.

O excursie studenţească la Curtea de Argeş cu nişte camarazi neprietenoşi şi abia cunoscuţi ne-a apropiat. Acolo, în faţa mămăliguţei cu brânză şi a cepei, ne descoperirăm amândoi mofturoşi (sau că făcea pe mofturoasa ca să-mi placă). Amândoi nu reuşirăm, ca ceilalţi, să ne culcăm imediat. După o ezitare, în urma propunerii mele, se hotărî să meargă cu mine prin noapte. Din urmă, o amică ne vesti stupid: „Bine, o să vă spun mâine domnului profesor!"

Pornirăm în întuneric şi coborârăm la Argeş. Era linişte, aerul curat, copacii lăsau umbre lichide.

Argeşul tremura sprinten, luminând argintiu pietricelele. Atmosfera poetică, amândoi singuri, abia scoţând câte o vorbă. Ne simţeam aproape. Şi atunci un regret m-a chinuit: n-o cunoşteam mai bine ca să am curajul unei sărutări. După cum se vede, pe atunci aveam gustul armoniei oricărui fapt.

Preliminariile amorului trebuiau să aibă o durată hotărâtă.

Oricât de neaşteptată ar fi fost o sărutare atunci, după un aşa de puţin timp de cunoştinţă (era tânără şi, cu tot fardul, nu-i bănuiam experienţe sentimentale), cred că ar fi fost bine primită. O exclamare acolo, în noapte, în singurătatea noastră, departe de târg, ar fi fost ridicolă. Dar am preferat să ne întoarcem, nu prea târziu, ca să nu ne speriem complet vecinii, trecând pe lângă o prăvălie luminată, fără să am curajul să cumpăr ceva de mâncare, de frică să nu par greoi, tulburându-mă o foame teribilă, la care, cu tot amorul şi poezia Argeşului, mă gândeam tot timpul, şi astfel mi-o exageram. Pe drum, aducându-mi aminte de ameninţarea camaradei, o învăţai o minciună (ca şi cum ar fi fost nevoie să ne scuzăm faţă de cineva!): „Mâine vei spune singură domnului S. de plimbarea noastră nocturnă. Astfel paralizezi orice aluzie răutăcioasă."

În trenul care ne întorcea mai târziu acasă, amândoi, lângă fereastră, ne întreceam să prindem din fugă frunzele copacilor apropiaţi, cu exclamaţii, bucurii şi regrete copilăreşti, şi, ca din întâmplare, ne

atingeam mâinile. De pe banca din faţă, profesorul S. deschidea vag pleoapele lăsate greoi, şi ne zâmbea amuzat de vreun vis scurt sau de aventura ce se înnoda, în faţa lui, tot mai puternic la fiecare stâlp de telegraf.

Am continuat la Bucureşti conversaţiile lungi şi neînsemnate fără să ne fi făcut vreo mărturisire anume, dar simţindu-ne complici. Găseam între noi asemănări care ne apropiau: eram pripiţi şi dezordonaţi. Observaţia o făcu Dudu: „Ce nostimi şi identici sunteţi când vă vede cineva de departe!“

Părerile asupra ei mi se schimbaseră mult. O priveam cu un aer de uşoară superioritate. Nu mai eram impresionat de vreun aspect de-al ei. Odată o fată o întrerupse cu o voce răguşită şi întrebuinţând mulţi „la dracu“ în vorbă. „Sora mea Elena“, prezintă Irina fără să încerce cu timbrul vocii să o scuze.

Altă dată, Irina făcea planuri pentru viitorul nostru, fără să mă numească pe faţă. „O să mă scol târziu, să mi se aducă la pat cafeaua cu lapte.“

Orice socoteală de viaţă tihnită mi s-a părut totdeauna ridicolă, burgheză, cu toate că personal am fost un burghez care se înspăimânta la prima noapte nedormită. Totuşi, n-am protestat, probabil dintr-o mică perversitate: mă apropiam mai mult de ea, aveam mai multe drepturi, fără ca în schimb să-i făgăduiesc ceva anume. Conştiinţa era liniştită. Dar poate că mă ponegresc acum şi nu-mi mai aduc bine aminte. În orice caz, Irina poate că a luat totul ca o aprobare.

Vacanţa mare venise. Toate acestea se întâmplaseră foarte repede, şi după atâtea nedumeriri de o iarnă întreagă, explicaţiile asupra caracterului şi a aspectului Irinei se rezolvaseră de îndată. Nu mai aveam curiozităţi. Dudu şi Maia nu mă mai interesau. Tot grupul mi se clarificase de îndată ce cunoşteam bine o parte din el. Eram, de fapt, foarte încurcat, neîncrezător într-o legătură definitivă. În schimb, îmi pierdeam timpul şi-mi limitam inutil probabilităţile de succes pentru mai târziu. Crezându-mă „aranjat“ nimeni nu s-ar mai fi gândit la mine. Se făceau şi glume, iar camarazii mei – mi se părea – nu mă invidiau prea mult. Aveam şi remuşcări. Mă simţeam vinovat faţă de speranţele pe care o lăsam să şi le pună în mine.

Tragic început pentru un don Juan...

Dar era prea târziu să mă opresc în drum. N-aş fi avut curajul – şi mi-ar fi părut prea umil – să provoc o explicaţie sinceră. Ca să fiu drept, mă obişnuisem cu viaţa mea nouă şi-mi era frică să nu rămân iar singur.

Acum, Irina nu se mai sfia să rămână tot timpul cu mine, inventând amândoi minciunile cu care trebuia să-şi explice întârzierile acasă. Dar mereu nimic între noi. Rude, cunoştinţe, profesori, examene... Câteodată, într-o aglomeraţie o strângeam puţin de mână, acesta îmi era tot curajul. Într-o zi îmi spuse: „Să înconjurăm strada. S-ar putea să văd pe cineva de acasă.“

Atmosferă periculoasă, care însă nu se înregistra prin niciun semn. Nu mai ştiu, de-atunci e vreme

multă, să reconstitui fiecare zi în parte, acum mi se par toate la fel, probabil însă că era o adâncire perpetuă. Obişnuinţa ne ajută fără voia noastră.

Vacanţa veni tot atunci. Trebuia să plec în străinătate pentru câteva luni, şi acolo aveam timpul tuturor reflecţiilor. Aveam prilejul de a înceta aventura mea. Prea pierdusem timpul... Nasul scurt al Irinei mă persecuta. Îmi aduceam aminte de drumurile lungi pe străzile mărginaşe, apoi de toate descoperirile asupra cunoştinţelor ei simple; mai ales o vorbă de a tatălui meu mă convinsese: „Cine era urâţica ceea cu care te-am văzut pe stradă?"

De ar fi zis „urâta" nu m-ar fi impresionat aşa, l-aş fi numit numai răutăcios. „Urâţica" avea o impresie de adevăr care mă umilea. Încercai astfel de la Berlin să răspund tot mai rar (totuşi răspundeam!) la scrisorile Irinei, care veneau tot mai dese. Scria la întâmplare, fără virgule şi puncte (o ironizam mai târziu că scrie *„genre Mallarmé")*, însăilând laolaltă tot felul de idei care-i alergau prin cap. Din înţelesul lor general, trăgeam concluzia că mă iubeşte la nebunie şi că se plictiseşte singură.

E uşor de închipuit, găseam toată istoria stupidă. La întoarcere, nu am căutat s-o văd la început. M-a zărit într-o seară de la balconul Operei. Era cu familia, pe care n-o văzusem în totalitatea ei până atunci...

„Domnule Sandu, mă aşteptaţi la ieşire, nu-i aşa?" Am dispărut la ieşire, dar am întâlnit-o mai

târziu. Era fatal în târgul Bucureştilor, mă mir cum nu prevăzusem de la început. Şi după câteva reproşuri şi după scuze de ale mele pocăite (mă scuzam faţă de mine, interpretând îndoielnic morala „nu vreau s-o fac să sufere", cu toate că nu-mi luam nicio obligaţie pentru mai târziu: de fapt, eram laş şi foarte plictisit de singurătate), plimbările începură – mai întâi pe strada principală şi apoi pe din dos – şi discuţiile despre familie şi despre rochii; şi apoi, într-o seară cu lună plină, sărutările nebune cu tot felul de demonstraţii din partea ei. Şi apoi zilele identice: întârzieri pe uliţe, sărutări la întuneric... Despărţirile zilnice se făceau tot mai greu. Trebuia multă imaginaţie ca să-şi explice acasă întârzierile.

Începuse să plângă în faţa tramvaiului, şi asta în fiecare seară. Lumea se uita curios la noi şi mie îmi era ruşine. Acasă, din pricina întârzierilor, dădeam naştere la ironii, şi eu nu puteam suferi ironii pe seama mea. Şi timpul trecu la fel, plictisindu-mă, dezgustat de mine, regretând succesele la care renunţasem şi deseori având remuşcări. Mă obişnuisem însă, şi astfel eram zilnic cu ea. Nu mai căutam minciuna cu care să mă sustrag. Văzându-mă incapabil să iau vreo hotărâre, eram şi mai nenorocit. Ca să nu pierd timpul, încercai să vorbesc cu ea de pictură sau literatură, subiectele care mă interesau orişicând. Îi dădeam să citească volumele pe care le studiam în acelaşi timp, şi discutam mai pe urmă impresiile. De fapt, eu îmi

spuneam părerile, iar Irina aproba. Aproba însă cu așa vioiciune, că nu-i mai simțeam rolul subordonat. Între timp, la vacanța Crăciunului, am mai încercat o despărțire definitivă. Într-o scrisoare am avut curajul să-i spun multe. Îi arătam că nu-i pot promite nimic pentru viitor, că aveam de gând să-mi păstrez toată viața independența. Am găsit-o la coborârea mea din tren, mititică, înfrigurată în paltonul subțire, neavând curajul să-mi iasă înainte, cerșind cu privirea o vorbă bună. Ce milă am avut de dânsa atunci! Cum mă socoteam o brută pentru toate planurile mele viclene! O luai strâns de mână și merserăm kilometri fără să ne spunem nicio vorbă. Și mă chinuiam: „Ce trebuie să fac, Doamne, ce trebuie să fac?" Mă durea acum supărarea ei, frigul care o răzbea și nu știam cum s-o liniștesc. „Voi fi iubind-o!" Privind-o întreagă, simțeam că mi-e dragă. Am promis la urmă ca s-o îmbun: „Fac tot ce vrei!" Și apoi iar plictiseală și îndoieli. I-am repetat: – „Nu mă voi însura, dar vei fi prietena mea cea mai bună!"

Când o simțeam mai mâhnită, căutam s-o entuziasmez asupra frumuseții naturii cu teorii fantastic de naive: „Ești o intelectuală, vom citi, vom discuta!"

Cu toate că nu vedeam niciun sfârșit pentru mai târziu, nu-mi mai făceam iluzia că e posibilă o întrerupere bruscă. Îmi dădeam seama, în sfârșit, că nu eram în stare de nicio hotărâre definitivă.

Mă resemnam cu gândul că nu mi-am sacrificat decât prezentul (cu toate că nu vedeam nimic pentru

viitor, și încetarea iubirii ei sau renunțarea mea mi se păreau oribile). Prezentul, însă, vedeam, era cu desăvârșire sacrificat. Nu mai puteam spune niciun cuvânt altei fete fără să întâmpin lacrimile Irinei. De altfel, nu mă mai lua nimeni în serios. La școală cu toții mă osândiseră printre „aranjații definitiv". Totul era așa de limpede, încât nu mai încasam nici măcar ironii.

Încercai cel puțin ca acest prezent să fie cât mai copios: citeam împreună tot timpul, vizitam expozițiile și respiram melancolia parfumului de tei de pe bulevarde, îi dădeam sfaturi cum să se îmbrace, cum să râdă, cum să-și țină capul, cum să se coafeze.

Sfaturi binevoitoare de „prieten bun", de fapt indelicatețe. Mult am arătat-o, sărmana!

Am dat examene, am făcut excursii, am discutat, a trecut multă vreme în felul acesta; am simțit emoții mari și, mereu cu ea, a trebuit să i le împărtășesc. Căutam deseori consolarea în ființa ei; uneori lăcrimam, alteori mă exaltam în fața vreunui apus de soare.

În ce fel aș putea descrie această viață cu mici obiceiuri zilnice și alteori cu surprize vaste! Cum nu mai făceam planuri de eliberare, nu mai aveam remușcări. Din pricina teoriilor pe care le peroram mă credeam darnic: o educam!

Într-o zi n-a venit: a fost la nunta unei prietene. Mi-a povestit a doua zi toată petrecerea, cu entuziasm pentru dans, invitați și muzică.

La toate reflecţiile mele nu mai era aşa de atentă ca de obicei. Citisem o carte, nu m-a întrebat de impresiile pe care le-am avut. Numai rochii, glume, mirele şi mireasa. Fusese domnişoară de onoare şi avusese cavaler. M-am enervat că nu mai eram luat în seamă şi prefera, în locul discuţiilor intelectuale, flecă-relile mahalalei. Ca să fiu sincer, m-a durut mai ales petrecerea la care se amuzase fără mine. Eram gelos, îmi dădeam seama, şi mă supăram, căci mă găseam ridicol. Sentimentul geloziei nu pretinde, neapărat dragostea. Eu nu iubeam, eram convins de asta. Nu făceam niciun sacrificiu, aveam veşnic necazul de a fi legat fără voie, şi, în genere, mă plicitiseam. Şi totuşi, atunci, lângă Irina povestind vioi petrecerea, am suferit. Îmi trebuia o răzbunare imediată. Am urcat-o într-un automobil închis şi am tras perdelele. Pe drum îmi vorbea despre nuntă.

Am ajuns la o casă de petreceri cunoscută şi obscură în acelaşi timp.

Am cerut de mâncare şi-mi aduc perfect aminte de nişte varză roşie.

Apoi am dezbrăcat-o cu încetul, întârziind la sânii goi, pe care îi cunoşteam mai de mult. N-a protestat o clipă, nu s-a revoltat şi n-a făcut nici gestul cedării amoroase.

A scâncit doar, şi, în întunericul care se lăsa, îi vedeam ochii mari deschişi, sforţându-se să vadă tot ce se petrecea cu dânsa. Probabil că nu era curiozitatea, ci

mai mult, frica. La întoarcere mi-am exagerat răul pe care mi-l făcuse vinul băut ca să mă pot duce de-a dreptul acasă, căci bănuiam că după un act aşa de mare erau necesare tot felul de mulţumiri şi de efuzii sentimentale care m-ar fi întârziat pe drumuri. Irina mi-a dat astfel drumul, încercându-se să nu plângă şi trimiţându-mă singură ca să mă îngrijesc. Plin de milă pentru gestul ei – ştiam cât plânge la despărţirile obişnuite – am lăsat-o totuşi. Probabil că par grozav de hain. Cred că oricine, de şi-ar exprima sincer vagile impresii, ar ajunge la aceleaşi rezultate. De obicei sunt cu toţii de rea-credinţă şi nu-şi recunosc slăbiciunile. Pentru mine, însăşi această sinceritate scrupuloasă şi încercare de analiză lucidă nu este o scuză? Vina mea depinde de punctul de vedere din care era privită. Irina era destul de mare ca să-şi dea seama de actele comise şi nu protestase în niciun fel. N-o minţisem niciodată asupra viitorului: voiam să-mi păstrez libertatea. Ca prieten îi făgăduisem totdeauna ajutorul. Eram în tovărăşia ei pe cât puteam şi nu mă gândeam să mă sustrag vreodată.

Nu aveam nicio pretenţie de niciun fel, şi mărturisesc că nu fără plăcere am dat legăturii noastre o nouă putinţă de împrospătare. Dacă nu eram încă peste măsură de înfierbântat, nu eram eu de vină. Sunt vinovat, dar a mea este singura aventură din lume? Aventura nu mai revoltă pe nimeni acum.

Probabil că mă iubea şi nu-şi precupeţea darurile. Trebuia imediat să mă sacrific? De altfel, nu renunţasem la orice planuri pentru mai târziu?

Odată îmi spusese: „Cum suntem văzuţi tot timpul împreună, de ce nu vii acasă la mine să faci o vizită? Asta i-ar asigura pe toţi. Eşti un copil şi n-or să te creadă periculos."

M-am dus cu toată timiditatea mea, din curiozitate.

O casă cu trei etaje, subţire şi înaltă ca un joben, cu o scară învârtindu-se în loc, păsări şi oameni peste tot.

Voci care întrebau de la acoperiş la pivniţă: „Cine-i acolo?" Apoi un tril de pian şi apoi o ocară care n-avea înţeles. Însoţit de Irina, am intrat într-un salonaş, şi, la intrarea mea, am auzit cele patru uşi ale camerei închizându-se în grabă.

Am început conversaţia, jenat. Irina mă încuraja. „Nu te speria, aşa e la noi!" Apoi, pe rând, au intrat membrii familiei. *Madame* Lisa, cu o rochie *beige* cu trenă, cu *évantail* şi coafată „Pompadour", cu obrazul de 60 de ani vopsit gros, mereu cu vorba „Noi femeile"... Apoi *madame* Cléo, încorsetată şi cu sânii pepeni, examinându-mă cu *pince-nez-ul;* apoi *madame* Aspasie, subţire şi nesfârşită, întoarsă ca un cinci. Se vorbea: *„Mon Dieu!" – „C'est épatant!"** „Noi femeile!" – „Vai, cum zici!"... „Ţi-aduci aminte!"... „Asta nu se cade!"

* „Dumnezeule!" – „Este uimitor!" (fr.)

M-a privit fiecare în felul ei: *madame* Aspasie se subţia, *madame* Cléo se îngroşa, *madame* Lisa zâmbea graţios. Apoi apăru şi Michel, tatăl Irinei, căpitan pensionar.

Era gros, cu cărarea în mijloc, cu guşa proeminentă prin gulerul tare răsfrânt. Râdea şi făcea pe glumeţul, şi cucoanele întrerupeau ciripind: „Vai, cum spui, Michel! Uiţi că suntem şi noi de faţă! Noi, femeile!" Totul era ridicol şi amuzant. Nu înţelegeam nimic, zâmbeam şi aprobam. Toţi vorbeau laolaltă şi nimeni nu înţelegea ce spune celălalt. Păreau mai multe gramofoane puse în mişcare deodată, cu plăci diferite.

Michel deveni impudic, şi cum femeile se revoltau, se enerva că i se strică efectul povestirii. Vocile se ridicau. Am fost luat ca martor. În acelaşi timp, la uşă începură lătrături diferite.

Tânărul Grégoire, galben şi unsuros ca un sparanghel fiert, îşi făcu apariţia.

Tante Eliza scuză: „Grégoire adoră animalele!" Nu puteam pricepe gradele de rudenie ale fiecăruia. Aveam impresia că stau cu toţii în camera aceea. Grégoire întrerupse cu un aer autoritar: „Năprasnic zgomot!" Apoi, ca şi cum i s-ar fi înmuiat enervarea, căzu ca o haină pe un scaun.

Convorbirea continuă, suvenirurile circulau, reflecţiile melancolice fumegau. Râsul gros al lui Michel reîncepu. La fiecare izbucnire i se zguduia tot stomacul. Picioarele umflate stau depărtate unul de

altul şi i se vedea coada jachetei pe sub scaun bălăbănindu-se.

Apărură atunci două graţii tinere. Domnişoarele Riri şi Coca, în *rose* şi *bleu*. „Porumbiţele noastre!"

„Războiul de la 77". „Lasă, Michel, s-a terminat cu eroismul!" Riri începu la piano o romanţă, cu mâna stângă trecând peste mâna dreaptă. Ce oi fi gândit eu atunci? Nu mai ţin minte. La un moment dat, ştiu că socoteam, măsurând din ochi pulpele rotunde ale lui Michel, dacă ar putea pune un picior peste celălalt. Grégoire numai din când în când spunea câte o vorbă: „Fantastic!" „Năprasnic!" „Bombastic!" Îşi întărea astfel moliciunea galbenă prin cuvinte energice.

Am plecat cu frica să nu strivesc păsările şi oamenii, ameţit, învârtindu-mă pe scara învârtită, pe când, pe deasupra capului meu, reîncepuseră conversaţiile dintre pod şi pivniţă. În poartă, Irina îmi spuse: „A apărut luna!" Vorba mi se păru fără nicio noimă.

Irina vorbea deseori de rudele ei şi totdeauna le critica sau se amuza pe socoteala lor. Nu o dată punea în mişcare scene hazlii. Am avut nedelicateţea, în faţa completei ei îngăduinţe, să râd din ce în ce mai tare.

„Ce curios lucru: toţi ai tăi au ceva strâmb în ei. Poartă haine demodate şi sclipitoare, amestecă româneasca cu franţuzeasca într-un mod caraghios. Tu singură din toţi eşti precisă, ai simţul proporţiunilor, n-ai fost influenţată de casă, de oameni şi de păsări!"

Irina surâse măgulită şi primi vorbele mele ca pe un compliment.

Timpul trecea, scenele se repetau întocmai. Irina îmi suporta firea. Niciuna din speranţele sau din deziluziile mele n-aveam delicateţea sau n-aveam tăria să i le ascund. Nu eram nici copil, nici om întreg, şi transformarea aceasta aducea cu sine o stare nesigură, entuziasm, planuri, petreceri şi apoi şovăială, neîncredere, disperare. Prezumţios peste măsură, fiecare insucces mă istovea. Era pe timpul când începea să mă tulbure înţelesul morţii, la care nu mă gândisem până atunci decât cu uşurinţă, şi mă deprindeam cu greu cu această idee. Irina suferea toate toanele mele. O pedepseam amarnic de orice mi se întâmpla, o umileam, o dispreţuiam. Găseam cuvinte savant combinate care s-o doară. De la tatăl meu, care înjura birjăreşte, şi până la mine, care căutam şi în mânie să mă exprim interesant, era un progres mare. Când o vedeam aşa de abătută, mă cuprindea mila, şi o târam cu aceeaşi frenezie spre camera unde ne întâlneam de obicei, şi acolo ne grăbeam să ne îmbrăţişăm pătimaş, ca să nu mai avem vreme să ne gândim la ceea ce a fost. La urmă plângeam încetişor, şi Irina mă mângâia ca o soră. Atunci mă recunoşteam incapabil de a duce viaţa singur, şi nimeni altul nu mă putea potoli mai bine ca Irina. Şi bucuria, tot aşa de intensă, mi-o revărsam tot asupra ei. Râdeam copilăreşte, fugeam fără să-mi pese

de nimeni pe stradă, făceam planuri, pline de fantezie, şi fata se lăsa în voia fericirii mele. Aveam încredere în mine atunci, şi, la braţ cu Irina, visam succese cu altele...

Cu toate lacrimile Irinei, care izbucneau zilnic înaintea celei mai scurte despărţiri, cu toate îmbrăţişările ei înfrigurate, uneori eram nefericit din cauza ei chiar. Astfel de întâmplări erau însă rare, fie că ea le pricinuia numai uneori, fie că eu, ţinând-o tot timpul lângă mine, nu-i dădeam prilejul. M-am indignat într-o zi că a putut prelungi o discuţie cu mediocrul X. Irina, la argumentele mele, spuse: „Ai dreptate, eu nu-mi dădeam seama!“ Cu un astfel de răspuns de femeie – şi deseori veneau astfel de răspunsuri din partea Irinei – nu erai sigur de nimic. Aveam vag intuiţia că toate teoriile mele asupra vieţii, a naturii sau a artei, aprobate cu atâta grabă şi împământenite imediat, nu fuseseră decât nişte monologuri. Irina neavând decât rolul să-mi întreţină elocinţa, rolul confidentelor din tragediile clasice.

Am făcut o excursie de elevi, şi am avut multe peripeţii şi nedumeriri. Amicii erau, unii, de cea mai proastă calitate. Fete cu vorbe greoaie şi gesturi la fel. Schimbau între ele zilnic cele câteva rochii şi cei câţiva ciorapi pe care-i aveau. E ridicol să vezi aceeaşi bluză roşie cu panglicuţe colorate, ornamentate pretenţios, apărând în fiecare zi pe un alt trup. Mă

indignam când vedeam că Irina lasă să i se schimbe hainele în felul acesta. „Dacă mi le iau ele, ce vrei să fac!“ Băieţii se îmbătau, glumeau grosolan şi ţineau la mese interminabile discursuri. Unul dintre ei păruse Irinei bine. „Cel mai bine după tine!“ Iar deoarece eu, la început, mă jenasem să stau numai cu dânsa, Irina se împrietenise cu celălalt. A trebuit să-i arăt cum avea beţia vorbelor, cum adăuga spume şi floricele la fiecare cuvânt şi cum, la masa oficială care ni se dădea, aruncă în mijlocul peroraţiei un „cu vârf şi *strălucit* îndesat!“

Toate acestea îmi arătau gustul prost al Irinei şi că, de nu m-ar fi întâlnit întâmplător pe mine, ar fi găsit cu uşurinţă pe altcineva pe care l-ar fi admirat. La fel prost gust a arătat şi când am cântat la pian mai mult ca mediocru, spre admiraţia celorlalţi nepricepuţi, şi apoi când, rămaşi singuri, Irina avu o criză de lacrimi nebune de umilinţă şi de admiraţie pentru priceperea mea vastă. Cunoşteam destul de bine muzica, ca să ştiu ce prost cântasem, dar laudele ei îmi făcură plăcere şi nu am tras imediat concluzii rele. De atunci, Irina spunea despre mine, ca şi despre toţi cei care îi erau simpatici: „Sandu cântă drăguţ la piano!“ După atâtea cărţi citite şi comentate împreună, se mulţumea cu astfel de formulări rudimentare, care nu însemnau nimic şi care demonstrau nepriceperea ei completă.

În preajma tuturor – şi toţi răuvoitori – făcusem cele mai mari imprudenţe. Curios, dorinţa de a-mi păstra independenţa persista totuşi în mine şi îmi era tot aşa de urât să-mi leg existenţa într-o aventură mică. Ridicolul de a mă vedea suspectat de alţii pe care-i socoteam inofensivi şi mai ales ironizat mă chinuia. Dar groaza de a rămâne singur şi de a vedea pe Irina cu alţii mă făcea să suport orice ridicol. Astfel, la braţ cu dânsa, făceam un colţ separat, căutând doar să-l mai atenuez, aducând între noi pe inofensivul Niki Mihail. Trio caraghios, la care ne pretam cu toţii – Niki şi Irina, din inconştienţă, eu din nemernicie.

Deseori mi se întâmpla să mă plictisesc cu Irina, dar asta nu ne oprea să fim mereu împreună şi să ne părăsim cu greu. Neputinţa de a o avea în voia mea îmi îmboldea dorinţele. De îndată ce nervii se discordau, temerile de a nu fi descoperiţi veneau, şi mai ales plictiseala de a rămâne cu ea când nimic nu mă mai tenta, cu tot trupul fraged şi gol de lângă mine. Atunci nu ştiam ce să-i mai vorbesc şi mă simţeam rău în camera străină.

Cu perversitate îmi pregăteam plecarea, ca ea să nu simtă plictiseala şi indiferenţa mea, când voiam să părăsesc camera după o oră, eu, care înainte de a intra, dorind-o, îi promisesem că vom sta patru ore împreună. Cugetam minciuna pe îndelete, şi printr-o jumătate de vorbă reflectam că ceasul meu întârzie, că timpul trece fără să ne dăm seama, că aveam presupunerea că

cineva ne pândeşte intrarea. Plângând, Irina întârzia pe cât putea plecarea. Când se hotăra să se îmbrace, era încovoiată ca la o veste rea. Îmi părea rău, şi în stradă nu ştiam ce să fac ca să-i readuc veselia.

Irina nu a fost niciodată convinsă că eu ţin la ea. Nu făceam niciun sacrificiu, nu renunţam la niciun spectacol numai pentru a rămâne cu dânsa şi nu o puteam minţi cu totul. Îi şi spuneam răspicat că nu o voi lua de nevastă. Pretextam, pentru ca s-o îmblânzesc, o teorie asupra temperamentelor artistice, din care voiam s-o conving că făceam parte. Un astfel de temperament trebuia lăsat în voie şi nu trebuia înlănţuit cu obiceiuri burgheze. Ea izbucnea în lacrimi: „Dar dacă eu nu mă pot lipsi de tine!“ Atunci tot aşa de pervers, dar cu sufletul în acelaşi timp plin de părere de rău pentru durerea ei, o povăţuiam să aibă voinţa să mă uite şi să se distreze cu alţii. Imediat ce s-ar fi distrat, aş fi suferit. Odată, familia Irinei i-a găsit chiar un candidat, la ţară, la o mătuşă. Când mi-a spus Irina, râzând, istoria am trimis-o să-l vadă şi, dacă se poate, să-l accepte. La întoarcere mi-a povestit toată prostia candidatului şi eu m-am amuzat cel dintâi.

(Am trimis-o ca să încerc să găsesc o modalitate de a scăpa de ea, în acelaşi timp, să-i văd repulsia faţă de alţii şi întoarcerea ei şi mai nebună spre mine.)

În imposibilitatea de a găsi vreo scăpare, Irina se gândea deseori la moarte. În momentele despărţirii

mărturisea scâncit, făcându-mă să lăcrimez eu însumi: „Ştii cum aş vrea să mor, Sandule!“ Nu mai ştiu când a spus pentru prima oară Irina astfel de vorbe şi nici când le-a transformat, dându-le un sens nou: „Eu o să mă omor!“ Îmi dădeam seama că de la cuvinte la fapte distanţa era enormă, dar astfel de evenimente, oricât de rare, se întâmplă totuşi, şi uneori era aşa de completă tragedia ei întipărită pe toată fiinţa, că o simţeam în stare de orice. Această stare i-o producea neîncrederea pe care o avea în viitor. (Eu nu-i promiteam nimic, dimpotrivă, o consolidam doar spunându-i că întotdeauna voi trece pe la ea, şi aş fi făcut-o, căci n-aş fi avut curajul s-o părăsesc când aş fi ştiut-o nenorocită.) Această neîncredere era o hrană veşnică şi un veşnic motiv de explozie la despărţirile noastre de fiecare seară. Nu ştiam cum s-o conving că însăşi dragostea ei pentru mine o oprea să facă aşa ceva, deoarece ştia ce nevoie aveam de ea. Eram deseori trist, şi atunci o chemam să mă consoleze. Atunci Irina nu mă mai ameninţa că se omoară. Vorbea despre viitorul ei cu o oarecare linişte.

Adăuga doar – însă ca ceva normal: „Nu mă omor, fiindcă nu mă laşi tu!“ Şi de câte ori eram împreună lângă vreun pericol – deasupra unei stânci în excursii – o simţeam mişcată, îşi uita vorba şi privea în spaţiu. Pricepeam că se petrecea ceva anormal în ea. De cele mai multe ori vedeam clar ce o zbuciuma pe Irina, uneori însă nu înţelegeam bine, fie că în ea se

petreceau lucruri neobişnuite, fie că firea mea curioasă, nesuprapunându-se pe starea ei normală, o făceau să mi se pară ciudată (căci eu nu puteam părea faţă de mine ciudat, fiind deprins cu sinuozităţile mele, care mi se păreau normale).

Astfel, poate din pricina mea, apărea Irina tulbure şi neînţeleasă. Zbuciumul ei era aşa de spontan că nu-l bănuiesc nesincer.

Într-o zi vorbeam, bătându-mi joc de fetele bătrâne şi, ca s-o chinui, am adăugat, fără vreo schimbare a vocii, ca să creadă că glumesc sau că sunt numai răutăcios şi astfel să-şi pregătească un răspuns: „Tu ai să rămâi fată bătrână“ – „Asta pentru nimic în lume!“

La o nouă întrebare, de data asta sinceră, căci eram prea îndurerat ca să nu fiu sincer: „Dar ce o să faci?“, nu-mi răspunse nimic, dar nici nu fu în stare să repare ceva. Ce rost a avut vorba aceea (sau ce rost a avut întrebarea mea)? Şi asta dacă nu la începutul dragostei, totuşi, pe când mai plângea încă cu aceeaşi deznădejde.

Se gândea că în cele din urmă tot o s-o iau? Sau dragostea ei pentru mine n-o împiedica să-şi facă, măcar uneori, şi mici socoteli pentru mai târziu?

În ce constau mai târziu uşurinţele Irinei? Într-o vorbă pe care i-o spuneam deseori, fără să bănuiesc ce adevărată era: în a nu conta niciodată pe dânsa. Cu toate că aceasta privea numai lucrurile neînsemnate, totuşi îndoielile mele subzistau.

Un exemplu: una din pretenţiile mele era să vină exact la întâlniri (ceea ce era destul de greu pentru ea, care sta departe). Reuşeam s-o fac să fie exactă, dar întotdeauna aveam impresia că are grijă de a nu întârzia numai spre a nu provoca mânia mea. Scuzele ei umile la cea mai mică inexactitate nevoită îmi făceau milă. Nu puteam însă renunţa la pretenţia mea: simţeam că imediat ce nu s-ar teme, ar veni fără nicio ordine, m-ar face să aştept ridicol, şi nu mi-ar face plăcere decât în cazuri cu totul speciale, când m-aş fi plâns, şi numai puţină vreme după plângerea mea, înainte de a uita din nou.

Nu contam pe dânsa, mai ales când o rugam de ceva care nu i se părea că mi-e necesar neapărat. Îmi plăcea să discut cu ea despre literatură sau artă, chiar dacă nu făcea decât să-mi repete părerile şi asistam, ascultând-o, la propriile mele gânduri. Îmi plăcea să se ocupe şi ea singură, fie că aş fi voit o dezvoltare a personalităţii ei, fie că aş fi voit să adâncească vreun autor pe care-l cunoşteam superficial, şi la care, ocupat aiurea, nu puteam să întârzii. Ea mi-ar fi întregit cunoştinţele, fără să fiu nevoit să mă ocup special.

Dar observaţiile ei erau aşa de disparate, încât nu puteam armoniza nimic. Când plecam undeva, îi lăsam un plan de studii, ea trebuia să-mi scrie observaţiile şi nu-mi scria niciodată despre asta în fierbinţeala rândurilor pasionale sau numai oarecare, iar la întrebările mele repetate se mulţumea numai cu

generalităţi („foarte interesant" sau „nu-mi prea place"), care mă enervau.

La întoarcere, constatam că nu lucrase aproape nimic, că în fiecare zi i se întâmplase câte un accident care s-o oprească, şi că ceea ce citise fusese în fugă, fără de niciun sistem.

Nu-mi plăcea la Irina nici uşurinţa cu care vorbea despre oameni, împărţind repede acel „e drăguţ", sau „e antipatic", sau „e bine, vorbeşte franţuzeşte", care arătau cât de superficială şi cât de egală tuturor fetelor era în judecăţile ei. Uneori, câte o exclamare de a ei venea aşa de pe neaşteptate şi în aşa contradicţie cu temperamentul meu, pe care presupuneam că-l cunoaşte cel puţin în trăsăturile lui generale, încât rămâneam uimit. Unul dintre cele mai puternice sentimente pe care le aveam era acela al cinstei (excepţie în dragoste), pe care-l împingeam la exces, şi pentru care aveam toate scrupulele. De aici, o veşnică persiflare a moravurilor celorlalţi şi de cele mai multe ori dezgust. Poate că totul pornea din acelaşi instinct de a mă diferenţia şi de a avea motivele unor noi mândrii personale. Nu admiteam deci nu numai necinstea făţişă, dar nici aranjamentele cele mai nuanţate care sunt în obiceiul celor mai cinstiţi dintre noi. Irina, bineînţeles, ca oricând, îmi împărtăşea părerile. Fuseseră sute de discuţii şi totdeauna râsese şi ea, batjocorise şi ea, dispreţuise şi ea. Asta n-o împiedicase odată să mă întrebe fără nicio îndoială:

„Prietena mea Florica (o prietenă oarecare, pe care abia o suportam) e amenințată la profesorul X, camaradul tău de școală. Insistă tu s-o treacă!“

Și, în momentul când îmi arătam indignarea și mâhnirea adâncă, văzând că atâtea discuții fuseseră zadarnice și atâtea momente de înțelegere între noi, o farsă – căci ea nu făcuse decât să mă aprobe și să mă repete fără vreo convingere proprie, că mai ales mă lăsasem prins de această glumă – ea adăugă și mai inconștient: „Bine, știu că nu trebuie să faci de astea *pentru nimic în lume,* dar credeam că pentru mine e altceva!“... Răspuns de femeiușcă...

Mi-aduc aminte că i-am făcut o morală lungă de un ceas, și în momentul când i-o făceam simțeam ce inutilă e această morală, ce ridicolă, nu numai pentru că era imposibil de schimbat ceva din ființa Irinei, dar și pentru vorbele mele înseși, care nu se mai isprăveau, repetau aceleași lucruri, eram banal ca cele mai banale pagini de morală de prin clasele primare; nu aveam nicio convingere de a schimba ceva ca să dau o viață vorbelor, sau poate aveam chiar indiferența după unul din instinctele mele ciudate de a-mi fi brusc indiferent un fapt pentru care lucrasem, la care visasem ani de zile, de a mă persecuta brusc, în miezul unor gânduri, pe care le crezusem primordiale, o prăjitură colorată pe care n-o puteam s-o alung din minte cu cât mă încăpățânam mai mult s-o uit, conștient în același timp că mă amuz, neputând-o s-alung. Și totuși, continuam

cu persecuția spre Irina, pe care mi-o închipuiam distrată, plictisită, enervată, doritoare s-o las mai iute în pace, cu plăcerea de a mă simți și a apărea caraghios, plăcere egală cu aceea când, fiind de obicei bun, faci fără nicio pricină rău unui animal la care ții, numai ca să te simți rău, să te disprețuiești și să-ți strici o reputație la care lucraseși cu trudă și de care te simțeai mândru.

Mereu nicio scrisoare.

Un vis... Mă găsii deodată într-o bisericuță de mahala. Acolo, o nuntă umilă și tot lume cunoscută, ocupată toată ca să dea impresia unei nunți mari. Într-un colț Niki Mihail își rezemase capul pe gâtul de cocostârc și, în mijloc, mirii: domnul, rotofei, făcut cu penița rondă; alături, Irina, dizgrațioasă în văluri albe, gesticulând dizgrațios, vopsită cu roșu pe fața ei roșie. O simțeam că joacă un rol și că-și permite chiar să facă exclamări sau gesturi ridicole ca să impresioneze pe cei care găseau prezența ei acolo nefirească. După ce acceptase totul, nu numai faptul, dar și exhibiția lui în toate detaliile, acum i se părea din scrupul pentru trecut, că n-ar trebui să rămână calmă. Din când în când arunca chiar câte un răspuns nervos vecinului conciliant. Rudele toate în preajmă, cu demnitate. Cărarea impecabilă a lui Michel se prelungea, lată și albă prin părul negru, sticlos de pomadă. Apoi un popă pițigăiat a început *Isaia dănțuiește,* și au început cu

toţii să se învârtească după vocea lui. Tot mai repede şi mai dizgraţios. Irina şoptea mereu vecinului: „Ah, cum mă enervează!“ În mers, voalurile i se deranjaseră. Mă gândeam cum să mă răzbun... Să-mi fac apariţia brusc acolo. Dar cum?...

Suferearn îngrozitor, dar preferam orice, numai să nu fiu ridicol. Tot atunci atenţia îmi fu atrasă în altă parte, pe obiectul din mijloc, în jurul căruia se dănţuia. Mi se păruse la început o masă, dar era un catafalc. (Vis melodramatic, stupid, însă care mă face şi acum să tremur.) Şi pe el, printre câteva flori, cu ochii închişi, cu gura deschisă, cu nasul cârn, iarăşi Irina. Vânătă, umilă, şi mică, tocmai ca atunci când o alungam acasă şi ea se ţinea după mine. Fără mişcare, acolo, din pricina mea... Nu puteam s-o văd decât uneori, ceilalţi treceau mereu primprejur şi-mi împiedicau vederea. Treceau tot mai repede şi mă miram cum de nu ameţesc. De la o vreme au început să ţopăie. Şi la un moment dat – şi mă asigur că asta e nemaipomenit chiar şi în vis, – *le-am văzut pe amândouă deodată*. Una roşie, dizgraţioasă, cealaltă neagră, înţepenită.

M-am trezit ţipând. Imaginile erau aşa de puternice, că le-am văzut încă şi treaz. A trebuit să-mi întăresc toată judecata ca să mă potolesc. Nu se poate să fie aşa. Aceeaşi persoană de două ori deodată, asta nu se poate. Aş înţelege să se fi măritat, chiar din motive uşuratice. S-a deprins cu altul, speră să înceapă

altă viaţă, cu toate că repede s-au mai petrecut toate. Dar să fi făcut nunta la biserică, adică să dea amploare unor lucruri pe care trebuia să le lase în cât mai mare obscuritate pentru ea şi pentru alţii, asta nu cred. O cred astfel în stare de vicii fundamentale, şi mi se par imposibile anumite chestiuni de detaliu. Nu pot să mă explic bine, dar sunt convins că toţi care ar cunoaşte perfect situaţia ar judeca la fel.

Fac sforţări s-o reconstitui ca să pricep ce a făcut. Caut acum din memorie să refac scenele dintre noi, în toate nuanţele – căci mai cu seamă nuanţele pot trăda adevărul. Să dau exactă însemnătate unor vorbe pe care nu le-am adâncit atunci decât vag, pentru că atunci nu mă interesau decât rareori, când aveam vreo nemulţumire sau când nervii mei mă chinuiau mai ascuţit. Să aflu adevărul după nişte frânturi de adevăr care pot fi interpretate în atâtea feluri. Greutatea vine mai ales din neputinţa de a putea clasa toate amintirile. Sunt doar vorbe, priviri, interjecţii care nu se leagă de niciun eveniment. Nu ştiu în ce ordine s-au produs ele, şi astfel nu voi izbuti să dau o consistenţă precisă descoperirilor mele. Voi forma o fiinţă statică compusă din sute de exclamări trădătoare, care s-au petrecut în timp.

În definitiv, Irina poate a evoluat. M-a iubit la început mult, şi apoi gândul că, trebuia să se aranjeze într-un fel i-a încolţit, i-a înmuiat dragostea şi la urmă a invadat-o complet. Deci sentimentele ei au fost în

veşnică mişcare. Şi nici evoluţia nu s-a făcut mecanic.

Au fost reveniri, remuşcări, apoi din nou hotărâri de eliberare. Ezitările perpetue complică extrem chestiunea. Memoria mea nu poate să aranjeze trecutul. (Opera lui Proust e o dovadă de memorie prodigioasă. Cu cât mai complicată ar fi fost din punct de vedere psihologic dacă memoria lui ar fi fost defectuoasă! Dar n-ar fi putut şti adevărul, şi numai adevărul interesează în anumite ocazii.) Aruncând la întâmplare tot ce-mi aduc aminte despre dânsa, formez o fiinţă stranie din cauza prea multor apucături contradictorii şi suprapuse. Nu imposibilă, căci în viaţă toate sunt posibile. Oamenii sunt făcuţi din pământ netrecut prin sită, au fost lucraţi în grabă. Nu mi se pare că rezultatul la care voi ajunge va fi lipsit de viaţă.

Aud respiraţia Irinei, nu ştiu numai dacă aceasta va fi Irina adevărată, şi asta aş vrea s-o ştiu. Şi mereu încep cercetările mele de la capăt, cercetări zadarnice, care nu vor duce la niciun rezultat, dar la care nu am tăria să renunţ. Cum să ştiu adevărul asupra ei când nu ştiu adevărul asupra mea? Şi eu mă am la îndemână, mă ştiu sincer faţă de mine, şi în acelaşi timp mă analizez pasionat şi fără întrerupere de când mă cunosc. Când mă gândesc, văd ce gusturi mereu contrarii am avut întotdeauna. De-mi citesc jurnalul de zi al câtorva clipe din viaţa mea, văd că uneori sunt mulţumit şi alteori disperat, uneori mi-e milă de ea şi alteori o urăsc şi alteori nu mă interesează. Cum să

disting din tot ce a spus ea ce e sincer, când eu nu sunt sigur dacă reflecţiile mele nu sunt pornite din ciudă sau din remuşcare, şi că n-o judec pe rând sau cu excesivă îngăduinţă sau cu excesivă severitate. Nu ştiu dacă tot chinul meu se numeşte dragoste sau amor-propriu... Dacă mi-ar părea rău să aflu că a murit... Nu ştiu în cât timp m-aş consola dacă a murit şi în cât dacă m-a înşelat. Cred însă că dacă aş afla că totul n-a fost decât o glumă, aş fi fericit pentru o clipă. Mi-aş destinde nervii, m-aş odihni. Apoi, cu dânsa, iar aş începe să mă plictisesc groaznic, cum m-am plictisit tot timpul. Sau poate între doi care se cunosc total, care au terminat de a gânguri amorul şi care îl practică la ore fixe, ca într-un menaj autentic, plictiseala este inevitabilă? Sau port cu mine această plictiseală? Sau numai sunt sugestionat de ideea asta? Sunt incapabil de dragoste proaspătă, mereu reîncepută, cu toate că mintea mea o visează întotdeauna. Mă duc cu mine şi nu mă cunosc, cu toate că mă observ cu o grijă migăloasă şi trudă inutilă. Vreau să pricep pe alţii! Mă mir cum pot suporta să târâi cu *mine,* pretutindeni, pe mine, străinul. Şi uneori acel străin e blând, agreabil, dar alteori e odios cu egoismul lui. Şi eu îl port mereu cu mine...

Sfinxul înţepenit pe nisipuri (cârn ca şi Irina), încruntat, cu buza atârnând, pare că păstrează un secret din pricina tăcerii lui îndelungate. Oamenii vorbesc tot

timpul. Dacă ar fi înregistrat pe discuri tot ce spun zilnic, te-ai îngrozi de atâta pierdere de vreme, şi mai ales de atâtea contraziceri. Legând toate vorbele din timp de o lună te-ai crede într-un haos. Te-ai îndoi de pretenţia noastră de a te crede organic şi de a-ţi da limite. Ar trebui să degajezi – imensă dificultate – ceea ce-ţi aparţine personal de ceea ce e omenesc. O muncă inversă de cea pe care o faci în artă. Acolo cauţi generalităţi şi aici le dai la o parte. Nu mă interesează prin ce semăn cu alţii, ci prin ceea ce difer. Aş găsi pe discul gramofonului meu imaginar tot felul de exclamări momentane, mereu contrare şi idioate: „mi-e foame, mi-e sete, mi-e frig, mi-e cald", sau „supa te încălzeşte, friptura e prea arsă, prăjitura prea dulce", mici exclamaţii necesare, se va zice, totuşi numărul lor mare e sinistru. Unul făcea socoteală asupra bunicii lui, bună menajeră, cât a dormit în viaţă şi cât a mâncat. Chiar câteva zile în şir n-a făcut decât să sune pe slugi. Cu toţii spunem fraze goale şi inutile de milioane de ori. Căci e inutil să spui că ţi-e foame când ai mâncarea gata, regulat la aceeaşi oră. Să căutăm să degajăm din acest lest ce e caracteristic unui anumit om care ne interesează şi îi aparţine în mod special. De altminteri, chiar şi acele exclamaţii pot servi. Numărându-le şi comparându-le, vei putea zice: A e mai mâncăcios ca B. A e cel mai mâncăcios dintre toţi cei o sută pe care i-am cercetat. Cu toate că concluziile pot fi defectuoase. Într-adevăr, un om poate să mănânce

mult şi să nu spună la fiecare moment „mi-e foame". Şi invers, altul se poate tângui toată ziua, tocmai pentru că nu are ce mânca. Oricum, un om e tot aşa de misterios ca şi Sfinxul. Unul pentru că tace, celălalt pentru că vorbeşte.

Am fost într-o seară într-o tavernă lângă Saint-Julien Le Pauvre. Era distractiv. Sub pământ, într-o veche închisoare a Revoluţiei, se cântau cântece vechi franceze, tandre sau cu o savoare galică. Cornemusa acompania. A cântat romanţe sentimentale şi o mică babă vopsită exagerat, sforţându-se să pară tânără. M-a străfulgerat o idee: aşa va fi Irina la bătrâneţe! Într-adevăr, cu toată carnea boţită, avea mult din aspectul Irinei.

Silueta, culoarea feţei şi a părului, ochii, nasul scurt, dinţii lungi, buza inferioară strivită. Apoi gesturile aveau, ca şi la Irina, ceva strident în ele.

Aşa va fi Irina bătrână! Ce satisfacţie am avut! Simţeam că descoperirea asta are să mă bucure întotdeauna, chiar când totul îmi va fi egal.

Aveam o răzbunare pentru a mă potoli puţin. Consolare imbecilă, îmi dădeam seama, dar mă bucuram totuşi...

Sunt talente speciale ca să pricepi o operă literară, o bucată muzicală, o statuie sau un copac, oricât ar părea că aceste lucruri sunt la îndemâna oricui. Într-adevăr, deşi fiecare mărturiseşte fără jenă

că nu poate pricepe o problemă de matematică, îşi va permite să-şi dea părerile asupra chestiunilor literare (mai ales în Franţa), se va ofensa de nu le vei lua în serios şi nu va crede că pentru asta trebuie pricepere înnăscută pe care s-o educi apoi prin ani de zile de muncă migăloasă. În orice caz, nimeni nu va mărturisi (afară de cei care vor să fie originali) că nu gustă natura. Pot să nu facă nici cea mai mică sforţare să fie în preajma ei, pot să trăiască ani de zile fără să se gândească la ea, pretenţia lor nu este mai mică. Ca şi cum a nu pricepe farmecul naturii ar însemna ceva pentru inteligenţa cuiva. Genialul Kant a putut să transforme judecata lumii fără să facă mica distanţă dintre Königsberg şi mare ca să vadă valurile. Fiecare poate să aibă alte competenţe, să scrie un act judecătoresc caligrafic, de pildă. Poate că fiind aşa de legaţi de schimbările perpetue ale anului, de raze şi de frunze, e greu de mărturisit că n-am învăţat nimic de la ele.

Există lucruri şi mai strâns legate de noi şi nu le observăm: *moartea.* Nici măcar groaza că vom suporta-o nu ne dezmorţeşte. Unii dau o interpretare: preferăm să nu ne gândim. N-au dreptate. Nu renunţăm la gândul ei din stoicism sau din laşitate mascată, ci din incapacitatea de a o gusta. A gusta moartea (cu spaimă sau cu delicii, în orice caz a fi impregnat de ea) este un talent special, şi oamenii talentaţi sunt rari. De aceea vedem atâtea înmormântări, şi nu facem nicio reflecţie, după cum vedem atâtea apusuri de soare, şi

nu le observăm. (Bineînţeles, sunt unii care observă toate apusurile şi alţii care freamătă la fiecare mort, iar amintirea lor continuă apoi să-i tulbure.) Facem doar o socoteală de tarabă: „s-ar putea să mai trăim, deoarece sunt oameni mai bătrâni ca noi". Şi ne punem din nou la micile noastre treburi zilnice. Amânăm cu uşurinţă pe anul viitor un plan mai neobişnuit, fără de nicio grabă ne sorbim cafeaua şi ne facem siesta, şi nici în momentul când, în sfârşit, facem pasul sacru, nu ne tulburăm, căci suntem mediocri şi atunci. Mă gândeam odată că ar fi interesant de studiat un om mediocru fiind obligat să facă un gest mare. De pildă, un general prost, trebuind să ia o hotărâre mare într-o luptă, cu riscul că de va greşi sau de se va sustrage va fi împuşcat. Ar fi interesant de văzut storcându-şi creierul şi mişcându-şi fruntea cum nu mai obişnuise să facă, încruntându-şi trăsăturile, de obicei moi şi leneşe. La fel şi un om care este silit să moară şi nu pricepe ce e moartea. Un viteaz dă o ultimă comandă de luptă, ceea ce se admiră, dar mie, care nu pricep regulile militare, şi care nu mă preocup decât de cadavre, mi se pare fără rost această admiraţie. E tot aşa de enervant ca şi pentru un muzician, căruia în momentul interpretării unei sonate a lui Beethoven i-ai povesti despre o importantă teoremă algebrică. Un gramatic va face în timpul morţii o observaţie gramaticală (în genul lui Félix d'Arvers), un funcţionar îşi va clasa actele, un avar îşi va aranja banii,

unul care a avut impresia că a fost un tată exemplar va da poveţe. Nu vor savura clipă cu clipă toată amplitudinea morţii decât aceia care au trăit tot timpul cu sufletul şi toate gândurile în preajma ei şi au pus-o în toată meseria lor zilnică, la care, deşi nepricepuţi, trebuiau să ia parte. Cel ales va fi agasat de vecinii care îl tulbură, de doctorul care-l pipăie, de rudele care ţipă după el. Are o unică ocazie să simtă în toată plenitudinea un vis pe care l-a urmărit atâta vreme şi acela îi este ratat din neghiobia celorlalţi. Căci ceilalţi nu-i pot pricepe gustul, talentul morţii fiind rar de tot.

Fără rost a fost, de pildă, moartea lui Bonbonel. Subţirel, în haina perfect periată, cu pantaloni pe dungă. De vreo 24 ani. Avea trăsăturile fine, complet bărbierit, nasul subţire uşor arcuit, buzele abia conturate, sprâncenele abia vizibile, faţa alb-galbenă, pe care cea mai mică bubuliţă era cu îngrijire ascunsă sub pudră. Gesturile îi erau întotdeauna „interesante“, şi la discuţii spinteca uşurel aerul cu două degete alipite la vârf. Vocea îi era subţirică, discretă, dând impresia că face reflecţii subtile. Eu eram copil pe atunci, şi tot îmi dădeam seama de farsa neîntreruptă a lui Bonbonel. Asta nu mă împiedica să-l iau de model, dar nu-l salutam, căci înţelegeam că ar fi fost ridicol să-l saluţi. Veşnic îl vedeam în tovărăşia domnişoarelor, care, mi se spunea, nu-l luau niciodată în serios. Le oferea servicii. Astfel, o dată a promis să le facă fotografii. Le-a dat întâlnire în

grădina publică, le-a aranjat în grupe şi în parte, pe alei, pe bănci, printre flori, a montat aparatul, l-a apropiat şi l-a depărtat, a cerut de zece ori imobilitate perfectă, şi când, peste o săptămână, i s-au cerut fotografiile, a mărturisit cu râsul lui subţirel că „totul n-a fost decât o glumă“. Pe la serbările orăşelului, care se făceau la grădină, era bătut de toţi cu confetti, pe jumătate ironic, el răspundea tuturor graţios *merci,* şi îşi lăsa confettiile pe haine, pe pălărie, şi în urechi. Când cineva îi atrăgea atenţia să se scuture, schiţa un gest de supremă plictiseală, se peria vag cu mâna de câteva ori şi adăuga:

– Închipuieşte-ţi, *mon cher,* nu ştiu ce să mă mai fac! Şi apoi, la prima ocazie, iarăşi *merci!*

Acest „fleac“ purta în el o tragedie autentică. Inima lui mică, probabil şi ea graţioasă şi parfumată, bătea capricios, mai tare şi mai încet, ameninţând la fiecare moment să se oprească de tot.

Părea imposibil ca fluşturatecul de Bonbonel să aibă ascuns în el un secret aşa de grav. Orice mişcare de a lui te făcea să crezi că totul nu este decât o nouă „poză“, cu toate că, de data aceasta, toţi doctorii atestau adevărul. Într-adevăr, la vreo sincopă, îşi lungea degetele în stânga pieptului cu atâta eleganţă, îşi închidea pe jumătate ochii cu atâta falsitate, murmura un *mon cher* aşa de delicat, că nu puteai fi impresionat. Moartea i-a venit după două zile de boală în pat. Mi s-a spus că nu şi-a schimbat deloc obiceiurile nici atunci. A rugat să fie ridicat ca să i se

pună sub saltea pantalonii pentru dungă. În pantalonii ireproşabili l-au dus la cimitir şi din Câmpiile Elizee trebuie să se fi privit încântat. Ce rost are moartea să vină la astfel de oameni?

La Ivonne Segal, vecina mea din târgul X, a intrat moartea la fel. Evreica purta vreo 50 de ani, dar era încă frumoasă, elegantă, zdravănă. Bărbatul său, avocatul Segal, avea ochii subţiaţi şi buzele lungite de satisfacţia de a avea o astfel de nevastă. Băiatul lor, subţirel şi cochet, tocmai venise de la Paris, unde-şi terminase studiile. Seara făcuseră petrecere, şi casa lor din mijlocul grădinii înflorite fusese singura luminată până târziu în strada neagră şi calmă. Au stins apoi luminile, pe rând, în salon, în camera băiatului şi în iatac. A doua zi dimineaţă am fost trezit de nişte ţipete sfâşietoare şi curând am văzut pe băiat fugind prin grădină, rupând câţiva trandafiri şi intrând în casă, lăsând uşa deschisă. Apoi au început lumini, palide din pricina zilei, întâi în iatac şi apoi în salonaş.

Mi s-a spus că Ivonne se trezise cu o durere de piept şi murise, înainte de a veni doctorul, de o anghină pectorală pe care o ignorase. La uşa din faţă un om a aşezat draperii negre, în timp ce altul ţinea scara. Pe o uşă din dreapta au început vizitatorii. După o zi a pornit coşciugul. S-au coborât draperiile, s-au deschis ferestrele, şi totul a reintrat în normal. Lângă gard o mică bătrână făcea reflecţia:

– Săraca! Cu o zi înainte era fericită, cântase la piano, mâncase bine. Cine s-ar fi aşteptat!

Într-adevăr, aşa am văzut şi pe bărbatul ei mai pe urmă. Nu împovărat de o grozăvie precisă, ci subţiat ca un semn de întrebare, căutând să priceapă un eveniment care nu avea rost în casă la el.

În schimb, spălătoreasa familiei noastre, Dumitra, avea despre moarte, cu toată neghiobia ei, idei mai precise. Nu doară că pricepuse cine ştie ce sisteme filosofice complicate în legătură cu ea, nici că o persecutau curiozităţi metafizice şi nici măcar nu închipuia, pentru folosul ei, vreo poveste copilărească, în care îngerii ar cânta fără grijă. Numai când freca rufele de dimineaţă până seara, îndoindu-şi corpul schilod deasupra albiei, reflecta cu toată sinceritatea: „De-aş muri odată, să mă odihnesc şi eu!“

Atâta a înţeles Dumitra: un loc de repaus. Şi câţi sunt oamenii mai deştepţi decât ea care să înţeleagă măcar atâta?

Cum a simţit Dumitra cea schiloadă că e pe ducă, s-a îmbrăcat cu haina ei de sărbătoare, şi-a întins trupul mic cât a putut mai bine, fără să economisească din spaţiul dintre cele patru scânduri. N-a renunţat nici la o părticică din dreptul ei, dar n-a luat o poză prea impertinentă, ca şi cum nu s-ar mai teme de dojană. Faţa ei era sfioasă, aşa cum se cade să fie la o ocazie atât de solemnă.

Boierul Barbu Pandele, dimpotrivă, a iubit cu furie viaţa. N-a făcut teorii, dar a sorbit din ea cum sorbi apă proaspătă după o zi de muncă pe căldură, cu violenţă şi cu zgomot. Copil, slugile se îndoiau de pe atunci sub ordinele lui despotice. În războiul de la '77 s-a jucat cu viaţa altora fără nicio consideraţie, ca şi cum numai pentru distracţia lui s-ar fi început un joc boieresc. A vârât groaza şi în inamici, şi în amici, şi era convins că un glonţ n-ar îndrăzni să-l lovească. Ca şi cum ar fi avut dreptate, gloanţele nu omorau decât pe vecinii lui. Nici patriotism, nici instinctul datoriei, numai satisfacţia de a porunci şi de a-şi cheltui energia.

Făcea impresia unei forţe imense: corp enorm, muşchii tresărind la orice mişcare. Faţa roşie de sânge, vinele umflate, părul ţepos. Avea gesturile scurte, iar vorba aspră, sacadată nu permitea nicio ezitare.

După luptă, dragostea. Femeile de pe moşie veneau la porunca lui, fete sau neveste, fără împotrivire, ca şi cum ai găsi nerod să te împotriveşti unui cataclism. Le ţinea câteva zile la dânsul, apoi le dădea drumul. Cine le cunoştea mai dinainte nu le mai recunoştea. Trupurile lor palpitând de tinereţe, sânii puternici, coapsele vânjoase, râsul sănătos, toate dispăreau. Ca nişte umbre împovărate, mute, gălbui, îşi vedeau de treabă, parcă boierul le-ar fi stors în câteva clipe toată pofta de viaţă. Le furase fără milă şi tinereţea, şi frumuseţea, şi sănătatea. Pandele, în schimb, neistovit, apărea imediat pe calul vânjos ca un taur, în căutarea unor noi succese.

Umili, ţăranii îl salutau, iar el nu răspundea în niciun fel. Nu se supăra nimeni şi-l acceptau cum accepţi neputincios o forţă a naturii.

Ospeţele de la conac erau celebre în ţară.

Avea Pandele o imensă satisfacţie de a primi bine. Aştepta pe musafiri în capul scării, încercând chiar să surâdă graţios. În antreul enorm era aranjată o armată de lăutari. Apoi începeau jocul. Pandele privea din jilţ, indulgent şi dispreţuitor, cum ai privi o jucărie pe care, de învârteşti de manivelă, dansează câteva păpuşi într-o melodie de câteva sunete. Musafirii se ameţeau de dansul şi de veselia la care erau siliţi negreşit, şi mai ales de teama care plutea în aer. Se începea, mai târziu, mâncarea. Păsările nenumărate erau aduse pe masă, vinul clocotea în sticle. În bucătărie, pe un cuptor mare cât un rug, se frigea boul întreg. Cu toţii mâncau şi beau ca smintiţii, pe nerăsuflate, şi la urmă, ghiftuiţi, umflaţi, învineţiţi, cu bale la gură, cu sos pe haine, beţi complet, adormeau pe mese, şi de sforăiturile lor tremura casa. Boierul, care mâncase şi băuse mai mult decât toţi, rămânea însă neschimbat. Impunător, de pe jilţ patrona pe adormiţi, după cum un păzitor şi-ar păzi porcii. Când se convingea că nimeni nu-l mai stinghereşte, chema un lăutar şi punea să-i cânte la ureche cântecul lui favorit, *La deal, la Anişoara!...*

Cu o mână îşi ţinea necontenit paharul la gură, cu toate că nu sorbea tot timpul, iar cu cealaltă bătea în masă tactul.

Când se lumina de ziuă, pleca la culcare, fără să se mai îngrijească de cei rămaşi. În lipsa lui totul reintra în ordine.

Îşi iubea pământul cum ai iubi un om. Privea lanurile de grâu cu ochii sclipind, cum s-ar fi uitat la carnea de femeie albă, proaspătă, neacoperită. Îşi îngrijea pomii fructiferi cum şi-ar îngriji o mamă copilul. Cu artă desprindea un măr pârguit, şi-l întorcea ca să-l arate, cum ai întoarce un vas preţios. Şi când apărea în vârful dealului de unde coborau grădinăriile, şi când se apleca asupra sufletelor de pomi, asupra straturilor fără număr unde legumele cele mai felurite sorbeau pământul, făcea impresia unui muzician inspirat, dirijând la o imensă orchestră o simfonie extrem de complicată, dar săltând de viaţă. Căci pentru boierul Pandele ramurile copacilor erau braţe fierbinţi, trunchiurile umede corpuri prin care curge sângele, iar merele rotunde sâni de femeie împlinită.

A murit deodată, doborât ca un stejar într-o pădure. Oamenii s-au minunat de această veste şi şi-au făcut cruce. Erau deprinşi ca în fiecare an să conducă pe cineva la cimitir, dar boierul li se părea etern. Toţi repetau ştirea, nedumeriţi. Şi dacă Pandele s-ar fi sculat din sicriul enorm în care încăpuse cu greu, nu s-ar fi mirat nimeni.

I s-a făcut o înmormântare magnifică, aşa cum hotărâse el prin testament şi cum se şi cădea să se facă. Era tocmai în zi de Paşte. Se strânsese lume multă şi,

ceea ce nu hotărâse boierul mai dinainte, mulţi erau sincer emoţionaţi. Femeile pe care le terorizase odinioară acum jeluiau din toată inima. Au venit domni de la oraş care au adus coroane multe, muzică militară şi au ţinut discursuri. Ca şi cum natura ar fi fost părtaşă la această sărbătorire, cireşii toţi erau în floare. Pe dedesubtul florii albă-roz au purtat opt ţărani asudând trupul de plumb. Când a atins sicriul pământul din fundul gropii, zgomotul a avut o nuanţă ciudată: un plescăit special, prelungit şi forte, ca o sărutare pe care ar fi dat-o Wotan Endei.

Preoţii au continuat multă vreme cântecele lor tânguitoare şi nepotrivite pentru bătrânul Pandele. Ar fi fost mai bine, în loc de flori, să dea drumul unui butoi de vin pe ţărâna răscolită şi, în preajmă, să se întindă un praznic monstru unde să se ghiftuiască musafirii, căci boierului nu-i plăcea să plece nimeni de la el flămând. Să se aducă haita de vânătoare care să se bată netulburată pe sub masă după ciolanele întregi, să se râdă, să se facă glume suculente. Cine-l cunoştea pe boier şi-ar fi dat seama că e singura petrecere demnă de el; ţipetele beţivilor ar fi părut sacre, iar sindrofia întreagă ciudată, dar corespunzătoare. Iar la urmă, când ar fi căzut pe jos, neputând să se mişte din pricina stomacului prea plin şi ar fi adormit sforăind, un lăutar să se aplece la capul lui Pandele şi să-i cânte prelung – *La deal, la Anişoara...*

Căci n-ar fi fost niciun sacrilegiu...

Ce-o fi crezut Irina despre moarte?

Odată, de pildă – dar amândoi eram în ocazia aceea identici – intrasem dispuşi, vorbăreţi, flămânzi, într-o cofetărie mică.

În momentul când Irina îşi îndesa cu chef dinţii într-o prăjitură de ciocolată, privirea îi alunecă pe fereastră şi exclamă: „Ah! Ce întâmplare!“

Mă uit: la masa de pe pavaj a cofetăriei şedea, domol, domnul Cornea, o cunoştinţă destul de vagă de a noastră. Ştiam că domnului Cornea îi murise cu câteva zile înainte nevasta; îl cunoşteam destul de puţin şi ne simţeam destul de tineri ca să trebuiască să-i fi scris câteva rânduri de condoleanţă, dar, de obicei, când îl întâlneam, vorbeam cu el. Era imposibil să plecăm fără să ne oprim în calea noastră la el. Era complicat, văzându-l abătut, să ne prefacem că nu ştim nimic despre nenorocirea lui şi că nici măcar nu-i observam răspunsurile anevoioase. Eram prea grăbiţi, prea dornici de plimbare ca să-l aşteptăm să plece, şi domnul Cornea sta cu răbdare, mânca încet, ca un om care nu mai preţuia timpul. Eram prea bine dispuşi ca să fim trişti şi să-i spunem cuvinte de consolare. Am fi fost comici, ipocriţi, şi – cine ştie? – ne-ar fi cuprins un râs nervos şi ridicol în momentul acela. Am ieşit şi am vorbit cu el ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, ne-am arătat mai veseli ca de obicei, am făcut şi mai mult scandal, ca să facă impresia că nu-i observăm

deloc nici figura, nici doliul de la mână, am debitat spirite unul lângă altul, stupide toate, pe un ton strident, şi l-am lăsat brusc, fără să ştim dacă el a spus vreo vorbă tot timpul.

Oricum ar fi luat domnul Cornea scena aceasta – sau de-i va fi sunat falsitatea ei, sau de va fi crezut-o adevărată – această explozie căzându-i deodată, într-un moment când se credea mai singur, trebuie să-i fi părut dezgustătoare şi totodată îi vom apare în mintea lui ca nişte personaje groteşti.

Am avut remuşcări, dar de ce se vor fi produs ele? Ruşinea de a fi fost comic? Gelozia de a fi dat domnului Cornea o ocazie de superioritate? Sau gândul morţii, care, ca de obicei, a început curând să mă tulbure? Sau bucuria de a-mi găsi o scuză şi de a arunca, laş, numai pe Irina tot dispreţul pe care-l meritam amândoi? Şi acum, după atâţia ani, când a pornit să mă frământe gândul micimii mele de atunci – totul n-o fi decât încercarea de a o ponegri pe Irina şi astfel a mă consola?

Dar o altă ocazie îmi precizează sensibilitatea ei faţă de moarte. În absenţa mea, murise tatăl unui bun prieten comun. Prietenul fusese deseori cu noi, arătase un suflet ales şi ne era drag. Mi-a părut rău desigur, acea părere de rău obişnuită la oameni (timp de zece minute, după noutate, discuţii asupra prietenului, asupra durerii lui, asupra ultimei clipe când l-am

văzut, supoziţii, apoi discuţia trece asupra altui obiect, asupra vremii, a prăjiturilor uneori, ca să revină din timp în timp şi tot mai rar, prin câte un „săracul").

Când asişti personal la toată desfăşurarea morţii şi a durerii celor dimprejur, atunci discuţiile şi chiar părerea de rău durează mai mult. Totul e în raport cu cantitatea peripeţiilor. Moartea, singura importantă, ţine mai puţin atenţia decât detaliile ei fără importanţă. Unei mame căreia i s-ar aduce vestea morţii pe neaşteptate a copilului ei, înainte de a ţipa, de a plânge, de a leşina, de a se omorî chiar, ar întreba: „Cum?"

Irina părea şi ea afectată de supărarea prietenului nostru. Mi-a spus: „I-am scris. Cum erai absent, te-am scuzat şi pe tine!" Gestul ei mi-a plăcut. Îl făcuse singură, fără să-i dau ideea, o ştiam leneşă la scris şi eram mişcat. E drept că acel „te-am scuzat şi pe tine" suna oficial şi demonstra că ea scrisese mai mult pentru că „trebuia" decât pentru că simţise nevoia. Dar era inutil să interpretez în rău ceea ce făcuse.

Era zadarnic şi imposibil să reconstitui starea ei sufletească din momentul acela, şi faptul „de a mă fi scuzat şi pe mine" nu era poate decât o expresie greşită. Se gândise să mă amintească, fie că orice emoţie de a ei venea spre mine, fie că ştiuse supărarea pe care aveam s-o împărtăşesc şi eu. Dar nu este totul. Curând după aceea, abia după două săptămâni, bietul prieten îşi pierdu şi mama, şi tot aşa, din cauza lipsei mele, am aflat vestea mai târziu de la Irina.

– Şi i-ai scris?

– Trebuia?

O! Acel „trebuia", care arăta perfect ce stearpă sufleteşte era! Crezuse de datoria ei să scrie întâi, dar printr-o interpretare uşor forţată putea să nu se mai căznească a doua oară (şi ce caznă îţi pricinuiesc scrisorile acestea când nu simţi mare lucru!). Cum termenii primei scrisori erau vagi, mintea prietenului meu era destul de dezordonată acum ca să-şi mai dea seama; avea mai târziu să profileze scrisoarea unică pe suferinţa lui dublă şi să ne păstreze recunoştinţă. În special, uşurinţă sufletească din partea ei. Îi păruse rău odată, era obositor să reînceapă părerea de rău. Prilejul unei îndoite morţi era rar, şi ea nu-şi educase sensibilitatea decât pentru o singură moarte. Dar poate, din motive exact contrarii, în sufletul prietenului nostru se petrecuse o stare sufletească similară. Fusese răpus aşa de mult prima oară, se simţea încă aşa de extenuat, încât a doua lovitură o suportase calm (căci durerea nu se înmulţeşte cu numărul morţilor. Dimpotrivă; parcă se linişteşte: capeţi convingerea că nu mai ai niciun rost în viaţă şi că totul poate să-ţi fie egal). Cu toate că a doua lovitură era mult mai teribilă: prietenul nostru rămânea singur pe lume...

Moartea Irinei n-ar putea fi decât mediocră. E plictisitor cum natura sileşte pe toţi oamenii să joace un rol la care nu se pricep. Te dezguşti de ei văzându-i

așa de stângaci. Îi auzi în momentul acela rostind câte o vorbă goală, pe care aveau obiceiul s-o spună și altădată, la masă sau la culcare, întreabă, și întrebările rămân tot așa de neînsemnate, cer cu stăruință să li se povestească pentru a zecea oară spiritul unui copil al familiei sau descrierea unui eveniment care umple ultima pagină a unui ziar. Mor pentru o veșnicie și spun grav vreunui copil: „Să nu uiți și să asculți de mama ta!“, când copilul, în câțiva ani doar, va fi mare. Trec hotare nemăsurate și măsură cu metrul. Irina n-ar putea înțelege un astfel de moment, ar vorbi tot timpul și chiar ar da din mâini. Ar spune ceva similar lui: „X cântă drăguț la piano!“, cu toate că ea nu poate distinge decât un *tango* de un *schimmy*. Și-ar da un aer de importanță ca să aibă ce povesti lumea, același aer pe care și l-ar da și dacă s-ar mărita.

Mă recitesc: or fi adevărate observațiile mele, sau singurul lucru adevărat o fi numai ura mea împotriva ei, bănuind-o necredincioasă? Cu ce drept trag concluzii pentru viitor când eu nu știu nimic precis despre trecut? Sau pot fi sigur că eu, în momentul morții, voi fi mai puțin mediocru? În orice caz, voi fi atât de curios să mă văd cum sunt, că sentimentele mele nu vor mai fi spontane. Cu tot gustul pentru adevărul pur, în momentul cel mai tragic voi fi artificial...

Un gând nou mă interesează acum: ce credea Irina despre Dumnezeu? Asta nu pentru că mă

preocupă în mod special astfel de chestiuni, dar poate pentru că vreau să umplu cu tot dinadinsul cu vreun sentiment trupul Irinei, pe care, cu toată bicisnicia lui, nu pot să-l admit deșert, și aș vrea să-l știu interesându-se de ceva, chiar în afara gusturilor mele. Mi-aduc aminte de o figură convențională, când întâmplător intram prin vreo biserică. Continua, fără sfială, să-mi strângă mâna și acolo. Apoi mi-aduc aminte cum își bătea joc de preotul care o spovedea, de copilă, în fiecare an, și care o mai întreba încă, și acum, când cunoștea toate păcatele, de nu fură din dulapul mamei vreo bucățică de zahăr. La fel de convențională era și față de vreo tragedie umană. Uneori chiar era rea. Mi-a povestit, astfel, că s-a dus cu mai multe camarade să-i prezinte condoleanțe unei profesoare la care ținea și căreia îi murise tatăl. Acolo, în momentul când profesoara, de obicei reținută, a izbucnit în lacrimi, ele s-au pornit pe un râs nebun, suspect, pe care au trebuit să și-l ascundă cu batista, prefăcându-se că plâng, astfel că profesoara, îngrijorată, nu știa cum să le mai potolească. Situația era grotescă și denota uscăciune sufletească. E drept însă că eu, când mi s-a spus întâmplarea, în loc să mă indignez, am găsit că nu e decât un interesant caz psihologic, când în momente grave, cu toate intențiile bune și emoția sinceră, te manifestezi invers de cum ar trebui.

Mă întreb iar dacă îi plăcea natura. O duceam, în entuziasmul meu, pretutindeni cu mine, pe dealuri, prin

păduri, pe munţi, la mare, exclamam, ţipam, tremuram de plăcere sau eram melancolic când, imperial, se cobora soarele să se culce. Îmi întrerupeam extazul numai pentru a întreba: „Nu e aşa că e frumos?“ Şi mi se răspundea identic: „Da!“ cum pot să ştiu, aşadar, întrucât îi plăceau aceste lucruri cu adevărat sau numai mă repeta şi dacă truda excursiei n-o suporta decât din dragoste pentru mine? Dar pe atunci nu-mi puneam astfel de întrebări. Vedeam clar numai cu intermitenţe, şi aceste lucidităţi nu cauzau frici zadarnice. Când eram asupra vreunei lecturi, mă mulţumeam de cele mai multe ori cu aproximaţii din partea ei, şi eu continuam, ca un nebun, să-mi monologhez părerile şi eram fericit. Când, deci, în faţa unor chestiuni destul de precise, mă lăsam înşelat, cu atât mai mult nu puteam să-mi dau seama întrucât admiraţia Irinei pentru natură era profundă, aici, unde afirmaţiile nu se pot face precis. Imaginile sau observaţiile lăturalnice nu vădesc neapărat înţelegerea. Şi apoi eu însumi, care sunt aşa de mândru în chestiunea aceasta, de câte ori nu părăsesc o seară parfumată, cu stele sclipitoare, cu luna enormă, cu pomii foşnitori legănând umbre, ca să mă duc să mă culc, înainte chiar de a-mi fi somn?! Cred, totuşi, că acum nu-mi dau seama de credinţele religioase ale Irinei pentru că nu mă interesează religia, şi nu-mi dau seama de gustul ei pentru natură tocmai pentru că mă interesa prea mult natura, şi vibraţia mea proprie îmi era suficientă.

Erau însă şi subiecte asupra cărora n-am discutat niciodată cu Irina, cu toate că mă preocupau mult. Muzica, la care mă gândeam mereu, care mă urmărea prin vreo frază zile întregi, pentru care făceam toate sacrificiile şi toate nebuniile, îi era complet necunoscută. Nu am lipsit timp de ani de la un singur concert, mergeam de zeci de ori la aceeaşi operă şi nu mă văd o singură dată împreună cu ea. O părăseam seara oricât de disperată aş fi lăsat-o, fără să pot face sacrificiul vreunei ore de muzică. Să simţi că te cuprinde în întregime vreun pasaj wagnerian, să te urmărească întocmai ca o fiinţă, să-ţi pui în el toată gândurile, toate voile, să-ţi răscolească toate puterile tale interioare, în momentele acelea să nu existe pentru tine altceva pe lume, şi aceea cu care stai tot timpul împreună să nu poată pricepe nimic din toate acestea! (Şi nici nu poţi să-i numeşti sufletul sterp, căci totul nu e decât un mic defect al urechii.) Mă mir că am putut crede în oarecare asemănări dintre noi. Irina era vorbăreaţă, spunea la întâmplare tot ce auzea, tot ce credea momentan, dar timp de ani, cât am fost împreună, nu-mi amintesc s-o fi auzit vreodată făcând vreo reflecţie asupra muzicii. Doar uneori o vorbă banală şi proastă, pe care o zicea identic şi cu aceleaşi intenţii: „E un băiat foarte drăguţ!“ şi apoi „cântă drăguţ la piano!“ înlocuit câteodată prin „vorbeşte drăguţ franţuzeşte!“

Lipea pe acelaşi „drăguţ“ de fraze enervant de banale.

În definitiv, nici nu știu cât era de dezinteresată. Nu că mici apucături de a primi și cheltui bani cu ușurință ar însemna ceva pentru o dragoste profundă. Amândouă instinctele pot coexista, după cum un avar desăvârșit poate avea ureche muzicală. Îmi pun întrebarea ca să încerc s-o înțeleg mai bine, și nu ca s-o critic neapărat sau s-o laud... Știu perfect că a avut mai puțin de la mine decât femeia cea mai nepretențioasă și nu primea decât câteva bomboane, câteodată; își plătea de obicei toate excursiile, petrecerile și chiar biletele de teatru. Voi fi eu așa de pornit împotriva ei încât, cu atâtea dovezi mari, totuși să ezit de a fi concludent? Și totuși, n-am încredere în absoluta ei scrupulozitate, după cum nu mi se pare niciun gust al ei absolut indiscutabil. Poate din pricină că mi-o închipui într-o atmosferă generală fluidă, cum nu admite liniile bine trase, și amestec laolaltă ezitările și siguranțele ei, neținând seama de motivele diferite care le cauzase. Știu că, prevăzător, îi spusesem răspicat: „N-aș vrea să-ți dau un ban niciodată, pentru că între noi totul trebuie să rămână pur. Minciuna ta față de ai tăi nu numai că are toate scuzele din pricina dragostei, dar, prin sacrificiile zilnice, este și de admirat. Însă la cea mai mică nebăgare de seamă totul s-ar putea murdări. Atunci ai rămâne ca toate celelalte și ai fi o simplă femeie întreținută." Era un argument care abia masca frica de a nu fi obligat să fac prea multe sacrificii și care poate fi ușor interpretat ca o

simplă grosolănie de a mea. Am simțit însă că-i necesar să-l dau. Cu o altă ocazie, cu o altă femeie, nici nu m-am gândit la un astfel de mijloc, nu fiindcă eram de data asta cu adevărat îndrăgostit, ci pentru că aveam încredere deplină. (Și unei alte femei, vizibil interesată, i-am dat ce a cerut.)

Fără să mă fi convins mai mult decât printr-un gest mic dar definitiv, simțeam că față de Irina trebuie să-mi susțin o teorie, ca să nu trebuiască să par meschin sau să nu fiu nevoit să fac sacrificii pe care nu le-aș fi putut îndeplini tot timpul.

Irina era săracă și în același timp cheltuitoare. Când avea bani, cheltuia în modul cel mai nesocotit posibil. Veșnic se plângea de sărăcia ei, dar numai pentru că-i plăcea să vorbească despre tot ce gândea, și nu pentru a mă face să iau vreo hotărâre. Vorbele „nu vreau să fii întreținută" o zguduiseră puțin și făcuseră imposibile orice fel de intenții rele. Nu cred însă că pătrunseseră adânc în ființa ei, căci ar fi trebuit ca ființa ei să fie profundă, și atunci n-ar mai fi fost nevoie de ele. Însă când voiam s-o iau cu mine la vreo petrecere pentru care nu avea bani, și când voiam să-i dau eu, ea protesta identic: „Nu vreau să fiu întreținută!" Întrebuința propriul meu argument, și simțeam că dacă n-ar fi fost acela, ea nu ar fi avut nimic de spus. De altfel, aveam o putere așa de mare asupra ei, încât la prima rugăminte renunța și la el. Și nu vedeam atunci pe obrazul ei dezastrul resemnării,

cum îl vedeam pentru motive mult mai mici, de pildă când trebuia să ne despărţim pentru o noapte.

Cred că s-ar putea dovedi destul de lămurit acestea. Un cadou de ziua ei, aceasta nu putea ridica riposta „eşti întreţinută". Deci, fără scrupule, putea anunţa din vreme ziua ei de naştere şi cele două de botez (o chema şi Marie-Anne) şi îmi spunea printr-un ton degajat cât de mult ţinea la ele. Eu mă revoltam (cu durere, văzând ce uşor o înţeleg, şi cu perversitatea de a-i strica planurile), arătând că mi se pare stupid obiceiul acesta. Ea atunci, cu un ton de copilă mică de tot, îmi explica, mângâindu-se că „o amuză", să primească daruri (ca şi cum nu darul ar avea vreo importanţă, ci gesturile ce-l întovărăşesc). Irina, care atât de uşor renunţa la părerile ei literare sau la oricare alte credinţe, aici insista. Într-o astfel de ocazie am avut o impresie care m-a cutremurat aproape. De dimineaţă îmi anunţase ziua ei, care trebuia să se întâmple peste două zile, şi eu mă arătasem tot aşa de contrar obiceiului. După-masă mi-a venit cu noi argumente, ceea ce-mi sugera gânduri destul de curioase. După puţin timp sosi fratele ei, care spuse fără legătură: „Ştii că poimâine e ziua Irinei!" Atunci am înţeles prin cuvântul brusc ce venea stângaci după cele două conversaţii că Irina îşi prevenise fratele în felul acesta. Mi s-a părut că-i aud vocea: „Când vezi pe Sandu după-amiază, adu-i aminte de ziua mea". Deci nu numai înţelegeri cu mine asupra altora, ci şi invers.

Sunt convins că aşa a fost înţelesul zilei aceleia. Numai doar de nu eram prada unei idei fixe, pe care câteva întâmplări ridicole mi-o întreţineau.

Nu vreau să probez interesul ei, ci numai uşurinţa ei.

Întâmplător am găsit câteva excepţii într-o chestiune în care, în bloc, din indiferent ce motive, s-a arătat ireproşabilă. Cred că cea mai corespunzătoare caracteristică a Irinei era de a putea fi influenţată imediat de mine, după cum voiam. (Mai târziu va trebui să mă conving că oricine putea face această operaţie asupra ei?)

Dacă n-avea calităţi intelectuale, nu cred să fi fost în stare nici de instincte puternice. N-o ţin minte de minciuni grozave, de ură, de gelozie disperată, de sacrificii rare. Cuvintele ei, uneori mari, nu-mi făceau iluzii şi nu le luam decât ca rezultatul unei logici şubrede. Cu toate acestea, era formată numai din instincte. Niciodată n-am văzut-o contrazicându-mă numai din pricina unei judecăţi proprii.

Aceste instincte erau însă fără vreun relief, comune, înlocuindu-se unul pe altul la întâmplare, în voia ultimei impresii. Femeia momentului, una din acele femei obişnuite, care sunt în stare numai de mici răutăţi sau generozităţi. A fost deseori geloasă, dar starea ei permanentă nu era gelozia. De îi dădeam vreo ocazie, se consola destul de iute, şi raţionamentul meu cel mai fals o liniştea.

Era senzuală? Iarăşi încep ezitările înainte de a da un răspuns şi văd cât de neprecis va trebui să fiu. Cum senzualitatea – vădită sau cel puţin sub forma unei sărutări fugare – pricinuia cele mai multe scene dintre noi, nu poate fi cercetată cu uşurinţă.

Au fost strângeri pătimaşe, când făceam pentru ele cu toate că fricoşi, cele mai mari imprudenţe. În case străine, în camere necunoscute, în mijlocul naturii sau profitând de întuneric, în preajma cunoştinţelor. N-a avut amorul nicio practică pe care Irina să n-o cunoască şi la care să nu se preteze. N-am văzut-o numai umilită, ci tremurând, plângând. În vreun tren, alături de mine, în noapte, tresărea când îmi luneca mâna pe toată pielea caldă. Dar cu toate momentele acestea ascuţite, n-aş fi renunţat pentru ele la vreun bilet de concert. Dânsa mărturisea că nu asta o făcea cea mai fericită, ci dragostea însăşi care începea cu mult înainte şi dura infinit după împlinire. Să stea fără întrerupere lângă mine, aceasta a fost fără îndoială satisfacţia ei cea mai adevărată, mai ales când, întâlnindu-mă zilnic, această stare era întreţinută. N-am văzut-o timp de ani niciodată grăbită să se întoarcă spre casă, după oricâtă vreme petrecută împreună şi după orice-aş fi făcut.

Totdeauna despărţirile erau disperate. Pentru a şi le întârzia, făcea, fără ezitare, sacrificii zilnice.

Dar dacă separaţiile dintre noi erau mai lungi, imediat se simţea o oarecare răceală din partea ei. Dacă

se amuzase cu alţii, nu mai contenea să povestească amuzamentul, şi simţeam o atmosferă străină, cu toate că faptul de a-mi povesti tocmai mie toate detaliile mă făcea să nu mă impresionez prea mult.

Astfel, se duse într-o zi cu toată familia la logodna unei prietene de a ei, şi numai cu greu putu să se hotărască să renunţe la un timp pe care l-ar fi putut petrece cu mine. A doua zi, însă, nu mai înceta să-mi povestească şi să-mi critice, dar cu un ton în care se simţea că s-a distrat, chiar făcând aceste critice. Îmi spuse apoi lămurit: „Am făcut cunoştinţă cu ziaristul X. M-am amuzat tot timpul cu el, e un băiat foarte inteligent“ etc.

Nu m-am putut opri să nu-i spun: „După cum se vede, nu m-ai regretat prea mult!“

Când despărţirea era mai mare, se simţeau şi mai mari schimbări în ea. O părăseam deznădăjduită şi o regăseam discutând cu alţii, veselă, vorbăreaţă. Şi atunci, imediat, cu toate că în lipsă o dorisem vag, voiam s-o supun iarăşi, în loc să mă bucur de această desfacere liniştită a noastră, la care mă gândisem atâta. O luam cu mine, mă tânguiam, o îmbrăţişam, până ce o vedeam tot aşa de subjugată ca şi la început şi spunând ca o scuză: „Încercasem cu tot dinadinsul să mă vindec de tine, dar văd că nu se poate“.

Bineînţeles, totul intra în normal, dânsa mereu îndrăgostită, iar eu din când în când dorind-o, iar restul timpului petrecându-l cu ea, uneori din afecţie, alteori

din milă sau din plictiseală şi mereu cu impresia că-mi sacrific tinereţea în mod neinteresant.

Mintea ei capabilă de a uita imediat s-a trădat mai ales atunci când a trebuit să se mute cu familia ei în provincie. Cred că acest eveniment a produs, de fapt, tragedia de la urmă, şi de am fi rămas împreună nu ştiu cum s-ar fi terminat legătura dintre noi. N-aş fi avut curajul nici s-o las pe dânsa, nici să încep cu alta, şi, fiind zilnic sub influenţa mea, s-ar fi crezut fericită aşa.

A făcut tot posibilul şi a mai rămas câteva zile după plecarea alor ei. Apoi am condus-o până la o staţie intermediară. Tremurând toată de deznădejde, strângându-se lângă mine convulsiv, în întunericul vagonului îmi lua mâna şi mi-o săruta în neştire. Şi, la despărţire, sub lumina felinarului din gara umilă de provincie, am văzut-o cu obrazul ud de lacrimi, cu cearcăne adânci în jurul ochilor, cu privirea rătăcită şi lucind nefiresc, cu dinţii înţepeniţi unii într-alţii lăsându-se la întâmplare împinsă de mine până la trenul de schimb pe care trebuia să-l ia. Scena aceasta m-a urmărit de multe ori, şi când mi-o aduc aminte nu pot să nu scuz atâtea uşurinţe pe care le-a făcut mai târziu şi să nu cred că, indiferent de cele câteva probe care mă convinseră că urmărea în ascuns şi mici planuri egoiste, era învăluită întreagă în plasa dragostei pentru mine, tragică şi dezinteresată. Desigur, nu trebuie căutat ceva raţional în această dragoste. Ea nu-şi dădea seama de nimic din tot ce se

întâmpla cu noi, şi totul la ea, cu toate orele petrecute în preajma lecturilor subtile, nu era întemeiat pe nicio convingere, pe nicio înţelegere a mea, pe nicio cunoaştere a ei, ca să-şi poată da seama întrucât îi pot fi eu – şi nu altul – indispensabil, şi se lăsa în voia instinctelor care o făceau, capricios, să se sacrifice, să dispere, să spere, să se amuze şi să mă uite.

Ne-am făgăduit să ne vedem săptămânal, şi s-a ţinut multă vreme de făgăduială, făcând drumul lung, şi obositor până la orăşelul unde trebuia să ne întâlnim.

Atunci revederile erau pasionale, îmbrăţişările repezi şi puternice, iar senzualitatea ne făcea să comitem cele mai mari imprudenţe. Despărţirile, fără să semene cu nebunia primei despărţiri, erau totuşi dureroase. Simţeam însă că multe se schimbaseră în fiinţa ei. E curios cu ce luciditate şi fără să-mi fac nicio iluzie o judecam tot timpul. Asta nu m-a împiedicat, poate din indiferenţa cu care primeam aceste noutăţi, ca să adaug „poate mă înşel". Îmi povestea, după obicei, tot ce se petrecea în târgul mediocru – politica, hoţiile, amorurile. Acum, deoarece, aceeaşi situaţie dura, personajele pentru mine se conturau, se detailau, le ştiam cusururile şi calităţile toate, clevetirile, existenţa lor umilă.

Observam că discuţiile noastre de odinioară asupra unor chestiuni mai înalte nu folosiseră la nimic şi că, în loc să înceapă să-mi povestească tot ceea ce citise în lipsa mea, sau măcar tot ceea ce gândise

despre mine, își pierdea timpul în mod neînsemnat. Alături de critici trebuiau să vină și laudele. Erau acei „drăguți“, acei „buni“, acei „care cântau drăguț la piano“. Îndeosebi calificativul de „bun“ îl risipea cu multă dărnicie. De o întrebam „a citit ceva?“ sau „se pricepe la ceva?“ îmi riposta, ca o scuză suficientă: „Dar e așa de bun!“, ca și cum bunătatea ar fi putut să-l caracterizeze în mod deosebit pe sublocotenentul X, zornăind de dimineața până seara sabia pe trotuarul străzii principale, ieșit ofițer numai cu cinci clase liceale, terminate și ele anevoie.

Așa și-a început Irina existența ei în afară de a mea.

Cum eram nemulțumit, ca să nu mă supere, trebuia să mă mintă deseori. De fapt, nu-mi dau seama întrucât a mințit, nu știu dacă obiceiul acesta nu l-a avut întotdeauna. Totuși, la început nu mi s-a părut că minte, poate pentru că fiind tot timpul împreună cu mine, n-avea prilejul să ascundă ceva. Fiind fericită alături de mine, petrecând din tot ce petreceam eu, nu avea motive. Am văzut-o deseori disperată, și nu cred ca această disperare să fi fost numai o înaltă comedie magnific jucată ca să mă facă să iau anumite hotărâri, cu toate că, după cum am mai spus, anumite socoteli nu-i lipseau. Se poate ca aceste minciuni care trebuiau să-mi liniștească îndoielile să fi fost pricinuite chiar de mine, bineînțeles, ea având instinctul, de pe când îi inventam cu un lux de detalii prevăzătoare scuzele pe

care trebuia să le ducă la familie, despre tot ceea ce se întâmpla ciudat în viața ei de îndrăgostită. Mă întreba întotdeauna, cu neliniște, înainte de despărțirea de la miezul nopții, cum își va explica întârzierea. Asta ar putea fi o probă că obiceiul nu-l avea de la început. Trebuia să-l învețe de la mine și apoi să-l mânuiască îndemânatic tocmai împotriva mea. Așa mi-am plătit vina. Acum nu-mi mai aduc aminte decât de o singură minciună înainte de despărțirea noastră: îi dădusem o întâlnire și ea întârziase cu o oră. Ploua teribil și eu eram indignat, căutând-o pe la toate colțurile străzii. În sfârșit, o găsii, și ea pretextă că se adăpostise sub un balcon și se prefăcea mirată fiindcă nu mă văzuse. Eu, care o căutasem de mai multe ori în locul acela, am putut să-mi dau seama de neadevăr. Totuși, n-am mai insistat, nedând nicio importanță faptului, indignat numai fiindcă o așteptasem în ploaie. Acum revăd așa de bine scena, că mă mir cum am fost așa de neatent atunci.

După plecarea Irinei, bănuielile mele aveau de ce să fie întețite.

Observam toate stângăciile ei, dar nu le cercetam cu de-amănuntul. Sufeream pentru alte motive (sau fără motiv) și aveam nevoie să fiu mângâiat cât mai iute. Încetam deci toate întrebările de îndată ce vedeam pe fața ei cea mai mică părere de rău. Poate și caracterul meu era înclinat, după atâtea dovezi de

dragoste, să nu creadă într-o aşa de mare transformare sufletească. Acum, când îmi închipui de tot ce a fost ea în stare, dau invers o interpretare rea tuturor gesturilor ei.

Sunt întotdeauna de o nervozitate extremă. Asta mă face ca să nu pot fi niciodată potolit. Fiziceşte nu-mi găsesc locul. Am ticuri. Îmi mişc mâinile şi picioarele până când adorm. Ideea acestei nervozităţi mi-o accentuează încă. Intelectual, sar tot aşa de la un gând la altul. Când vorbesc, sunt deseori incoerent, fiindcă mintea mea, fugind prea repede, nu are timpul să întârzie şi să se explice faţă de ceilalţi. Astfel, nu mă pot niciodată bucura de moment. Nu pot savura pe încetul developarea lui. N-am putut citi niciodată o carte pe îndelete. În muzică, trăiesc mai ales din aşteptarea notei următoare. Este ca şi cum la Luvru, în faţa *Giocondei,* ai tresări pentru Crivelli. Gândul e tot aşa de puternic, emoţia e mare şi de calitate bună, dar eşti ca în faţa unei fotografii care ţi-ar arăta că aparatul este bun, dar că n-a fost bine pus la punct. Această nervozitate place la femei la început. A fi nervos e pentru ele un atribut nobil. Denotă inteligenţă şi mai ales vioiciune, iar o femeie poate suporta uneori oameni proşti, dar îi sunt insuportabili cei blegi.

Place numai la început. De la o vreme, această mişcare veşnică oboseşte. Femeia, ca şi pisica, e repede la mişcare, electrică, dar îi place să se şi încălzească, să fie mângâiată, să lâncezească. Mie nu mi-a

plăcut niciodată langoarea. Mă plictiseam făcând mereu aceleaşi lucruri. Momentele de dragoste începeau brusc şi se terminau brusc, ca şi răutăţile sau suspinele tandre.

Nu eram însă superificial. Trăiam cu intensitate. Am o memorie sentimentală impecabilă, care leagă emoţiile mele disparate şi le dă amploare.

Am brodat numai o dantelă mai fină, aceasta e diferenţa. Dar pentru un om normal aceste salturi sunt obositoare. Irina se simţea bine ameţită, goală, pe perne moi şi calde, şi eu plimbându-mi mâna în lungul trupului ei. Şi vorbele bune să curgă abia auzite, abia înţelese, dar care făceau bine numai prin murmurul lor. Încet, pe frunte, pe obraz, pe sâni, pe şolduri, pe coapse. Plăcerea ei se ţinea de mâna mea, în mişcarea care o făceam, ca prinsă cu clei. „Şi era bună şi cuminte, şi deşteaptă, şi îi era dragă... şi o să se mândrească de ce diferită o să fie de altele. Şi o s-o facă bucuroasă, mereu bucuroasă“...

Calm, bine, dar ea ar fi voit ca farmecul să continue zile întregi, şi eu mă plictiseam îndată. Simţeam cum sângele îmi bate tot mai iute. Printr-o mişcare bruscă, îmi încleştam unghiile şi îi făceam rău. Ţipa şi apoi se uita la mine, nepricepând, iar eu râdeam, ca şi cum ar fi fost o glumă. Apoi îi vorbeam de planuri artistice. De-mi arăta părere de rău, o ambiţionam: „Nu-ţi plac astfel de conversaţii? Dar înainte de toate tu eşti o intelectuală! Cum putea să se mai împotrivească fără ca să pierd admiraţia pentru ea?

Ce scenă de înalt ridicol! În momentul când o femeie se dă cu toată carnea şi sufletul, tu să-i vorbeşti despre Proust, „căci eşti intelectuală!“ Şi ea să trebuiască să spună: „Desigur!“

Mă recitesc. Aşa găsesc de identice unele motive cu ale lui Proust, că mi se pare inutilă această povestire, care nu poate fi decât o copie palidă a unui original magistral.

De altfel, nici nu ştiu dacă mirajul lui Proust nu mă face, din cauza unor asemănări exterioare, să-mi complic starea sufletească. Poate că dacă n-aş fi citit *Albertine disparue,* în alt fel (mai bine sau mai rău), aş fi suportat dispariţia Irinei. Proust ne îmbracă într-o haină care nu ni se potriveşte. Când te gândeşti că în nopţile mele albe mototolesc perna şi bâigui până la epuizare întrebarea „ce s-o fi făcut Irina“ poate numai din pricina unei influenţe literare!

Irina a suportat, aprobând, toate descoperirile mele artistice. Mândria de a se şti zilnic mai bogată i-a întărit răbdarea. Dar, oricum, nu asta e o poveste de dragoste.

Am văzut odată o coniţă uitându-se la mare prin *face-à-main.*

Apa nemărginită, în veşnică legănare, cu imensele ei bogăţii de culoare, cântece şi parfumuri, dezgolindu-şi întreaga fiinţă fără nicio pudoare meschină, arătându-şi toată tulburătoarea ei nuditate,

şi, în faţă, minuscul şi artificial, tremurând capricios deasupra unui nas ştrengar, două sticluţe pe un beţişor de abanos, la capăt cu un funduleţ de mătase. Am râs nebuneşte la imaginea grotescă. Mă rezemasem de o stâncă, şi de aş fi fost Pantagruel, aş fi dărâmat dealul.

Coniţa s-a scuzat foarte normal.

– Oricât de ridicol ţi s-ar părea gestul meu, nu văd bine!

Această imagine îmi sugerează acum felul cum mă folosesc de Irina, persoană inofensivă, cu ocazia unor chestiuni aşa de importante ca moartea, viaţa, natura sau arta.

Alăturând-o unor lucruri aşa de mari, de care ea habar n-avea, sunt eu vinovatul. Şi eu încă nu întrebuinţez pe Irina – cum făcea coniţa odinioară cu *face-à main*-ul – ca pe ceva din nefericire indispensabil pentru alte lucruri importante, dar chiar se pare că mă uit la acele lucruri numai ca să utilizez sticluţele cu beţişorul de abanos şi cu funduleţul de mătase la capăt!...

Într-o zi, când eram mai grăbit ca altădată, şi când arătam nerăbdare la mângâierile ei încete, Irina îmi spuse:

– Ce nu-mi place la tine e că nu pot să am linişte mai îndelungată. Parcă ai fi o apă care curge!

Într-adevăr, observasem şi eu la ea contrariul. Nu-mi plăcea că stă pe loc. Ar fi stat lipită de mine la infinit, şi eu nu puteam asta. Ar fi tăcut fără ca vreun

gând s-o zguduie brusc sau ar fi vorbit fără încetare lucruri mici, aceleaşi.

– Mi-eşti drag, mi-eşti drag!...

Dorinţa şi împlinirea ei nu erau pentru dânsa decât fapte neînsemnate, care nu tulburau şopotul ei dulce.

Un gest familiar de-al ei: cum scotea bluza, pe cap, apucând-o cu mâinile cruciş, de cele două laturi.

Toţi spuneau: „Cum s-o fi uitând Sandu la ea! Nu e nici prea cuminte!“

De fapt, când lipseam, îşi petrecea timpul mereu cu alţii. Uneori chiar era numai cu câte unul, făcea haz de el, vorbea, citea cu el alături. Dar niciodată n-am crezut că asta înseamnă ceva periculos. Aceia cu care rămânea nu-mi inspirau teamă. N-aş fi fost convins că Irina şi-ar fi dat seama de neînsemnătatea lor, dar nu-i credeam pe ei în stare să facă gestul isteţ.

Irina era cu cineva, cu oricine, numai să nu rămână singură. Văzându-i mişcările repezi, ai fi crezut-o foarte personală, dar depindea de cel care i-ar fi poruncit. Singură nu avea forţă. Oricine îi putea da o opinie. Când protestam, se scuza: „Ai dreptate! Vezi că nu mă gândisem!“ De altfel, imediat ce mă întorceam, îmi reluam toate drepturile. Sclavajul ei total reîncepea fără gândul vreunei împotriviri.

O chinuiam mult, poate, dar nu numai din răutate. Mă simţeam umilit cu ea, dar n-aş fi vrut să se irosească dragostea. Mi se părea că prin răutăţi i-o

întreţineam. Când o vedeam calmă, mi se părea că s-a săturat de mine. Voiam o pildă evidentă că nu-i adevărat, şi atunci aruncam vorba care trebuia să dezlănţuie furtuna. Ochii brusc în mişcare, faţa galbenă şi o mişcare a piciorului...

Aveam satisfacţie momentană, apoi păreri de rău. Şi o împăcam cu tot atâta grabă. Clipele de împăcare erau calde, mi-amintesc.

Deci mă mulţumeam cu satisfacţii imediate, fără să mă gândesc că repetarea lor ar putea produce transformări mult mai profunde şi iremediabile.

Găsesc câteva pagini dintr-un jurnal de zi vechi. Vor explica ceva asupra noastră?

E vorba de o plimbare făcută cu mai mulţi camarazi la mare.

Luni. Trenul fuge printre oiţe şi maci. Culoarea de lut. Apoi marea. Ce-o fi făcând Ela? Câţiva turci, câţiva măgari, o goarnă încercând sunete în mijlocul zilei, căsuţe albe, unele după altele, coborând spre mare ca o turmă de oiţe: Balcicul. Balcicul: impresia unei fetiţe blonde, care, cu gesturi graţioase din cap, din buze şi din mâini, ţi-ar spune: „Poftim la masă!“ Mi-e somn, sunt obosit, bună seara, Ela de departe...

Marţi. O slugă mică, Hamiri, îmi deretică prin cameră. Ies şi, singur, o pornesc. Pe drum, un cimitir mic aţipit. Pe deal, mormintele turceşti. Apoi în grădina publică. Unul face un spirit local: „E aşa de mică grădina, că dacă s-ar culca un măgar, i-ar rămâne coada afară“!

Miercuri. Pe stânci cu Irina. Am căţărat-o cu de-a sila. Până la mine s-au suit nişte oiţe bune şi cuminţi. Picioarele lor sunt ţepene şi neterminate parcă. De fug, pocnesc pământul ca nişte bastoane de lemn. Pupilele şi le ţin în vârful irisului: persoane încrezute.

Le privesc cuminţenia şi-mi dau lacrimile. Irina nu pricepe prostia mea, şi eu a trebuit s-o liniştesc şi a trebuit să-i explic ce simţeam. La urmă face şi ea: „Cum ai dreptate!" şi le priveşte cu simpatie.

Joi. Hamiri îmi aruncă un potop de vorbe. Are ochi frumoşi şi scânteiaţi. Pleoapele îi clipesc cu repeziciune şi inegal, ai crede aripile unei păsări care ar vrea să-şi ţină echilibrul pe un băţ prea subţire. Apoi se opresc şi rămân nemişcate pentru câtăva vreme.

După prânz. La poarta cimitirului creştin, un mormânt mic înconjurat cu un gard alb, înalt. La un capăt, o cruce mare, sub ea un felinar. Pe lemn, scris numele unui copil. În preajmă, maci şi melci.

Vineri. Irina a izbutit să scape de privirile prietenilor şi să vină la mine pentru o clipă. Era şi timpul...

Hamiri, măturându-mi camera, mă întreabă dacă sunt *„măritată"*. Ea este! Are 15 ani, şi nu 12, cum credeam. Îmi istoriseşte scena din menajul ei, din care eu nu pricep decât foarte puţin. Acum s-a vârât sub pat cu măturatul, dar povestirea nu şi-o curmă.

Sâmbătă. Şi am plecat pe neprevăzute, fără să-mi iau rămas bun nici de la mare, nici de la oiţe, nici de la Hamiri. Şi iarăşi trenul printre maci...

Toată ziua amărât îndelung, ca de obicei fără motiv. Aş spune că mă gândesc la moarte dacă n-aş auzi riposta unui om sănătos, bine odihnit şi ghiftuit: eşti banal. Irina, cu toată prietenia ei, nu poate să-mi facă nimic, iar gândul la Ela e ca ceva cum nu se mai potriveşte pe ziua de azi.

Duminică. Un popas la Constanţa, şi iar pe drum. Ceilalţi dorm, declamă, cântă, fac dragoste. Eu îmi port melancolia la cele două capete ale vaporului. Irina, sărmana, păzeşte, pentru mine, curentele.

(Urmează o poezie de-a lui Géraldy, copiată întreagă. Mi se păruse că se potriveşte situaţiei dintre noi, indiferent de versurie mediocre.)

Tu avais jadis, lorsque je t'ai prise –
Il y a trois ans –
Des timidités, des pudeurs exquises,
Je te les ai désaprises
*Je les regrette à présent.**

(Ştiam că pagina va fi citită de Irina, astfel că poezia era socotită să fie o mică răutate şi să-i facă un mare necaz. Reprezenta şi un adevăr: plictiseala pe care o simţeam, cunoscând-o prea bine. Dar, de fapt, la

* Versurile citate reprezintă începutul poeziei *Passé* (*Trecutul*):

Aveai, atunci când te-am cunoscut –
Acum trei ani –
Încântătoare timidităţi.
Te-am dezvăţat să le mai ai,
Şi astăzi îmi pare rău. (fr.)

o judecată dreaptă, versurile erau o laudă pentru ea, însemnau că cel puţin o dată am preţuit viaţa noastră. Ceea ce nu e adevărat. Chiar înainte de a mă deprinde cu ea mi se păruse că mă sacrific. Apoi, la început, ea n-a arătat niciun fel de ezitare şi nicio timiditate. Nu făcea vreun gest, dar mă lăsa să fac orice fără nicio împotrivire.)

Măgăruşii: pitici. Tot aşa de mici, cu aceleaşi figuri de copii îmbătrâniţi, cu aspectul lor comic şi tragic în acelaşi timp.

Luni. La Constanţa. Băieţii toţi la un loc. Seara la culcare zarvă mare, spirite cazone, râsete suave, foc pe călcâie, cremă de ghete pe nasuri, curiozităţi indiscrete pe sub plăpumi. Se joacă printre paturi. Roll îşi lasă să i se vadă formele graţioase prin cămăşuţa trandafirie. Niki zâmbeşte mereu, Nelu râde cu sughiţuri, ecouri şi rezonanţe. Dascălul aleargă iepureşte într-un curcubeu de culori. Îmi place Dascălul... Are picioare de două ori mai lungi ca pantalonii şi mâinile de două ori mai lungi decât mânecile. E cel mai înalt dintre toţi şi pare făcut numai din chibrituri. Apoi timbrul vocii îi este de „biserică". Numai timbrul. Cuvintele îi sunt lumeşti. Minte cuprinzătoare, imaginează cu uşurinţă spiritele celorlalţi.

Marţi. Suport mai uşor pe Dascălul. Seara a venit la mine la pat cu o bomboană...

Irina, lângă mine, citeşte ce scriu. O amuză. E bună, aşa de bună cum nu se mai poate. O simt caldă. Dar sunt chinuit. Pe vapor mi-am găsit dezlegarea. Cu

Irina alături, singuri în noapte, tremurând sub frig, am plâns împreună. Şi ne întrebam: „Nu e aşa că suntem fericiţi?" Am plâns mult, pentru durerile de odinioară şi pentru cele ce au să vină.

Pe cer, din toate părţile, cădeau stele...

I-am spus că mi-e dragă, şi o credeam... şi plângeam. De ce? Ea spunea că eram atins în mândria mea de om independent, că năzuinţele mele au fost înfrânte. Cine ştie de ce eram aşa de deznădăjduit! Mă simţeam slab? Sau ridicol?

Şi mă gândesc, şi-i măsor cuvintele, şi nu-mi iese măsurătoarea şi-i urmăresc gesturile, şi sunt multe care nu-s pentru mine, şi acum, când stă alături, ar vrea să se ducă până la ceilalţi pentru puţin, iar de încep să-i vorbesc de dragoste, dânsa lasă vorba frântă, fără curiozitatea sfârşitului. Încearcă să doarmă lângă mine, iar eu mă stăpânesc, ca să n-o tulbur. Dar când o simt adormită, cu o mână atârnată şi cu gura întredeschisă, nu mă mai opresc. Doarme uşor, sărăcuţa, cu lacrimile încă pe ochi, a adormit de îndată. E obosită, tot păzindu-mi supărarea şi oboselile mele. Singur privesc marea şi cerul.

Miercuri. Aseară, pe mal, în aşteptatea vaporului, s-a dus cu alţii. Nu s-a întors decât târziu de tot. Priveam mereu în întuneric pe unde plecase ea, dar nu vedeam nimic. A râs, a ţopăit între străini, aş fi vrut să urlu. „O să fim fericiţi!" Durerea mă frământă tot, dar respiraţia ei domoală continuă. De-ar şti Irina ce-am scris, mi-ar strânge mâna ca de obicei, apoi ar căuta să

mă îmbune. Sau poate – cine ştie? – văzând că este un mijloc ca să fiu mai aproape de ea, va căuta să se producă aceste scene cât mai des.

S-a trezit cu vorba: „Aş vrea să mor!“ De ce tocmai acum, când m-a văzut suferind pentru dânsa? Pentru ce atunci? Fără motiv... Şi ea şi-o fi dat seama de toate acestea, când eu, care mereu mă gândesc la mine, nu pricep nimic?

E atât de bizară viaţa...

Joi. Azi m-am distrat atât de bine, că aproape nu-mi venea a crede scena de ieri. Irina e din nou neînsemnată.

Ce-o fi făcând Ela?

Vineri. Am suferit zilele acestea cea mai puternică emoţie din viaţa mea, şi asta din pricina Irinei. Strâmbă, cu picioarele sucite, cu părul laţe, cu nasul cârn, cu rochia de 10 lei metru, cu locuinţa în mahalaua Dudeştilor, funcţionară, mâine poate telegrafistă şi viitoare soţie de avocat mediocru de provincie, cu cunoştinţe franceze de modistă, cu un sentimentalism de melodramă, la dispoziţia mea când vreau şi când nu vreau! Să mă chinui eu din pricina ei!

Sâmbătă. Sărmana! Supărare după supărare. Ca s-o pedepsesc şi mai mult, am lăsat anume să găsească o scrisoare de a mea către Ela. Am făcut-o să nu mai poată şi să vrea să se omoare. Lângă mine, înţepenită, cu ochii uscaţi şi cu gura întredeschisă iar eu o rugam zadarnic să-şi revină. Niciodată n-am văzut-o aşa de hotărâtă. I-am vorbit, dar nici nu mă asculta, ca şi cum

aş fi fost un străin. Noroc că a fost la noi Dascălul care prin prezenţa lui caraghioasă (şi venirea lui la noi a fost curiozitate grosolană sau fineţe desăvârşită?) a reuşit s-o domolească. Dascălul, fără să ştie, e un erou căruia îi datorez viaţa şi fericirea mea.

Seara, a trebuit să ţin o conferinţă şi am avut un succes mare. Ea exalta de fericire. O întrebai:

– Nu era rău dacă nu erai în seara asta?

Îmi răspunse cu o seriozitate bruscă:

– Nu!

... Trebuie s-o fac fericită, s-o împiedic să se mai gândească la rău.

Duminică. Irina alături, împăcată, îmi citeşte ultimele rânduri, îmi ia creionul şi adaugă:

„Te iubesc mult, nemăsurat, mult de tot, căci eşti bun şi drag, şi de nu sunt de tot fericită, e că mi-e frică. Mi se pare că n-o să pot să mă bucur mult de această fericire. Dar orice s-ar întâmpla de aici încolo, nu voi uita că ţie îţi datorez aceste clipe.“

Luni. Trebuia să vină la hotel la 9 dimineaţă şi a venit la 11: iar acum îşi aranjează părul şi-şi face buzele...

Timpul a trecut, trebuie să ne întoarcem la casele noastre...

Marţi. Ne-am întors, mi-e urât, mi-e dor de ea. Mâine avem întâlnire, oră convenabilă. Nu ne vom revedea prea devreme şi nu ne vom despărţi prea târziu. Împreună vom fi prudenţi. De vom întâlni

cunoştinţele, vom râde cu ele, ne vom împărţi în grupuri, ea înainte şi eu în urmă, şi nu vom părea decât prieteni buni. Şi apoi ne vom da o altă întâlnire, aleasă şi ea cu chibzuială, ca să nu se bănuiască nimic.

Miercuri. Cum această situaţie mă indispune, prefer o transformare radicală: plec la ţară.

Joi. După atâta vreme de vorbă şi scris, aş vrea acum, convins că nimeni nu se apleacă peste umăr să citească, să fiu complet sincer.

Scrisorile Irinei sosesc tot mai alarmate şi mie mi-e lene să răspund şi stau mereu la îndoială cum or să se termine toate acestea. Îmi place variaţia şi recurg la toate minciunile ca s-o văd mereu alta, plângând, râzând, nenorocită sau veselă, în veşnică trudă. Când două scrisori i se aseamănă, eu trebuie să-i pricinuiesc o nemulţumire sub aparenţele celor mai bune intenţii, ca să am ceva nou, iar noutatea nu întârzie mai mult decât de la un factor la altul. Şi mereu e mai nemulţumită şi deseori mi-e milă de ea, căci o ştiu de ce e în stare să facă. Apoi încep din nou...

Am crezut întotdeauna că n-o iubesc. Nici când eram singur, nici când eram gelos, nici când era bună şi nu ştiam ce să-i mai fac ca să fie fericită. Niciodată nu mi-am închipuit că o să mă însor cu ea şi nici măcar că legătura noastră o să continue prea mult. De ce o chinui atunci? O chinui pentru că nu sunt de un temperament egal, şi, de o las calmă, ea se distrează inconştientă cu alţii, uită, face uşurinţe. Şi sunt

mândru. Iar dacă aş şti-o disperată, mi-ar părea rău şi aş chema-o înapoi. Tragicomedie...

(Urmează o sută de pagini unde ea nu mai are rol.)

Am căutat să analizez cu migală paginile acestea şi n-am ajuns la niciun rezultat. Sunt desigur numeroase, pline de Irina, dar ce contează ele faţă de miile de impresii scrise, de pe timpul ei, dar printre care ea nici nu e amintită.

Apoi nici nu sunt totdeauna sincere, unele anume mai bune, altele anume mai rele, trebuind să fie multe din ele citite. Nu-mi mai pot da seama care au fost scrise numai pentru ea şi care pentru mine.

De altfel, cred eu, ele ar putea folosi la desluşirea (sau la complicarea) caracterului meu, şi nu asta mă interesează acum. *Cine este ea,* numai asta vreau să ştiu. Din faptul că o îmbrac mereu cu altă haină, după cum o urăsc sau mi-e milă, nu pot trage o concluzie.

Mărturisesc, cu multă neplăcere am recitit notele mele. Îmi displăcea şi naivitatea unor reflecţii, şi mai ales aspectul meu foarte dezagreabil. E aproape o scuză pentru ce va fi făcut ea mai târziu. Dar intenţia mea este să reconstitui oameni întregi, şi nu figuri convenţionale. Întotdeauna m-au enervat acei critici care, voind să completeze un scriitor, insistă asupra tuturor vorbelor lui inteligente, a gesturilor lui elocvente şi trec sub tăcere sau scuză unele slăbiciuni. Rezultatul: fantoşă.

Distinsul Alceste este viabil numai pentru că în acelaşi timp e şi puţin ridicol. În ceea ce mă priveşte, ştiu că era astfel, că n-aveam încredere în ea. Nu recunosc că această neîncredere îmi aparţine şi o arunc şi asupra altora. Deci, îmi dădea ocazii. Spunea vorbe mari şi se contrazicea mereu. Dar dacă ai memoria vorbelor, cine nu se contrazice?

E drept, la dânsa intervalele dintre două vorbe inverse erau mici, aşa că memoria le putea observa uşor. Şi dacă n-o stimasem, şi o desconsideram, şi o umileam, nu era ea de vină? Niciodată nu şi-a ţinut prestigiul... Dar omul îndrăgostit e întotdeauna ridicol pentru cel calm. Când celălalt îţi spune: „Te las". Cum să fii mândru şi să nu te rogi: „Nu pleca!"

Ştiu ce vor spune cei imparţiali: „Amândoi sunteţi vinovaţi!", şi nimic nu mă enervează mai mult. Ca şi cum ar fi o comparaţie posibilă, o cântărire precisă a celor două vini. Pretutindeni, vor fi amândoi vinovaţi. Unul va fi violent, altul nervos, altul bleg. Auzi reflecţiile: „O merită, căci nu s-a priceput să fie stăpân în casă la el!" sau invers: „O merită, căci era prea despot!" Unul va fi înşelat pentru că a fost gelos, celălalt pentru că n-a fost. Având caracterul cel mai maleabil, nu este posibil ca să ai totdeauna dreptate. Şi, când ai scrupule, amintirea unei mici izbucniri de-ale tale îţi tulbură mintea şi te face să ai remuşcări. Căci ierţi tot răul ce ţi s-a făcut. Personal, în aceste

mărturisiri, cu toată pasiunea pe care am pus-o, nu m-am cruţat deloc. Nici n-am amintit atâtea scene în care am fost bun, alergând ca să-i produc bucurii, distrând-o, învăţând-o, dezinteresat. Am căutat să-mi descopăr mici gusturi perverse din voinţa de a fi exact, pe care, de obicei, le crezi inerente fiecărui om. Poate chiar, în parte, iscodindu-le, le-am creat. Am dat consistenţă unor vagi intenţii şi mi-am clădit apoi o personalitate sufletească falsă. Poate că de-ar citi Irina acestea, ea care, în definitiv, prin mine şi-a trăit dragostea ei primă, şi-ar aminti de atâtea satisfacţii complete şi nu m-ar recunoaşte. Sau, de m-ar crede în tot ceea ce spun, ar vedea că sunt altul decât m-a cunoscut ea. N-ar trage concluzii din voinţa mea de a spune tot adevărul, cu orice risc personal, şi ar cugeta cu surprindere: „Ce ipocrit a fost fără să ştiu!"

Deci prefer ca în întregime vinovatul să fiu eu. Dar nu de mine depinde judecata unui om imparţial (adică a unui om care e mai aproape de adevăr). Mereu altele vor fi proporţiile greşelilor noastre, după cum a murit într-un accident, s-a omorât, s-a măritat sacrificându-se, sau numai ca să se aranjeze. Se va măsura şi cât de mare a fost uşurinţa mea faţă de fiecare din aceste gesturi. În caz că nervozitatea mea, de care a suferit Irina, îndeosebi, va produce ceva autentic în pictură sau literatură, va fi scuzată. De va produce ceva bun de tot, Irina va fi învinovăţită că fiinţa ei mică a putut avea pretenţii şi m-a chinuit.

Eu ştiu însă ce la suprafaţă sunt astfel de judecăţi. Adevărul sufletesc e aşa de complicat că, neputincios, eu n-am nicio părere. Că în preajma mea şi-a îmbogăţit mintea, asta e adevărat. Dar dacă pentru ea această îmbogăţire era ceva artificial, atunci de ce s-o numesc ingrată! Şi să-i cer recunoştinţă? Cum voi putea şti eu dacă o puneam la curent cu toate observaţiile mele ca s-o învăţ pe ea sau numai ca să mă clarific pe mine?

Poate însă că pentru dânsa n-a fost grea suportarea temperamentului meu.

Primea, poate, totul fiindcă era astfel construită şi nu putea avea iniţiativă singură. A stat cu mine fiindcă am reţinut-o, apoi s-a dus cu altul fiindcă a luat-o cu el. E aşa de greu de priceput ceva în toate acestea!...

Eram amândoi într-un orăşel ardelenesc, într-o micuţă grădină publică, spre seară. Pe o bancă, nu departe de noi, un soldat şi o fetişcană se drăgosteau. El – uscăţiv, cu mustăţile atârnate, cu ceva bătrânesc în înfăţişare. Ea – frumuşică, gătită, roză, rotofeie şi cu gropiţe. Vorbea tot timpul, se apleca spre el, nu-i da pace, făcea pe supărata, se alipea mângâioasă. El o lăsa în voie, puţin încovoiat, ca un om care are alte treburi, cu gândul în altă parte, fără pretenţii, fie că şi le îndeplinise, fie că nu se mai gândea la ele, ştiind că ora e prea târzie ca să le mai ridice. Seara se lăsa încet, parfumată, uşor rece, şi noi ne încălzeam unul de altul.

După o vreme, el spuse ceva scurt, probabil, „e târziu“, ceva în orice caz concludent, căci ea a avut tot atunci o mişcare bruscă din cap. Apoi un semn de rugăminte pe buze şi pe ochi. Dar el, bărbatul, nu avea obiceiul să ezite fără rost, se sculă, şi-l văzurăm lung, subţire, mereu îndoit de spate. Fata rămase pe bancă, sperând să mai întârzie astfel despărţirea, îl ţinea de mână şi-l ruga cu vorbe multe să mai rămână. Ceasornicul de la biserica târgului îi veni lui în ajutor, cu bătăi tari, care cădeau dureroase pe capul fetei. El spuse ceva solemn cu un deget în sus, desigur: „Vezi că am avut dreptate!“ Şi apoi o trase la el, prefăcându-se că se joacă, de fapt s-o hotărască. O strânse tare, o sărută, pe gură, şi fata acceptă cuminte strânsoarea. Apoi se depărtă de ea.

Ea rămase puţin descumpănită, apoi îşi recăpătă surâsul vesel şi tinereţea, şi o porni în altă direcţie, printre pomi. Din drum mai întoarse capul după bărbatul care se depărta alene, neatent, şi mai aplecat ca de obicei, ca să-şi facă o ţigară.

Ne uitasem la scenă şi ne gândeam la noi, apoi Irina începu să se jeluiască.

– Ai văzut? Ea îl iubeşte şi el nu! Cum se uita la el, cum glumea cu el, cum se alipea de el, şi el plictisit! Şi cum îi părea rău la despărţire! Şi ce încredere avea în vorbele lui! Cum îi asculta puţinele lui exclamări, căci el nici nu binevoia să vorbească pe de-a-ntregul! Cum nu se îndura să-l lase, şi cum întorcea capul să-l

mai vadă, în timp ce el își făcea țigara! Fără îndoială, el o va părăsi în curând, peste o săptămână, sau peste o lună! Și ea, sărăcuța, nu știe nimic și e fericită!

Vocea Irinei era înăsprită, mâinele dăduseră drumul mâinilor mele, iar eu, ca un vinovat, nu spuneam nimic. Cine ar fi crezut...

Când acum mi-e așa de neprecisă imaginea Irinei, ce va trebui să fie mai târziu! Dar poate că și în fața oamenilor, ca în fața unui tablou sau a unei simfonii, pentru a pricepe ceva, ai nevoie de o anumită distanță. Numai atunci se estompează anumite detalii ca să nu mai ai decât o impresie armonioasă de ansamblu. Mai târziu voi uita detaliile, nu mă vor mai interesa sau nu le voi mai găsi interesante. Acum întârzii mereu asupra lor, nu pot degaja nimic din mulțimea lor, și nu fac decât să-mi măresc suferința.

Oricine mi-ar putea spune remediul: „Evită, gândește-te la altceva!" Și totuși, mă complac în aceste analize.

Care va fi părerea mea generală asupra Irinei mai târziu? Depinde de atâtea lucruri... De voi fi nenorocit, voi găsi că nu mi-am cunoscut odinioară fericirea. Dacă viitoarea dragoste va fi rea, Irina va fi bună; de va fi bună, Irina va fi rea. Depinde de cum va fi viitoarea: inteligentă sau proastă, frumoasă sau urâtă, serioasă sau ușuratică. De voi fi îndrăgostit, vreodată cu adevărat, voi găsi viața trecută ca o

pierdere de vreme copilărească. De nu voi fi îndrăgostit, fie că nu voi avea prilejul să întâlnesc pe cineva care să-mi placă, fie că sunt eu incapabil de așa ceva, voi crede că Irina a fost dragostea întreagă și eu nu mi-am dat seama... (La fel ca Fabrice del Dongo, care a asistat la lupta de la Waterloo fără să știe.)

În orice caz, oricât voi fi ocupat în altă parte, voi avea afecție pentru timpul acela, pentru că a fost – urât sau frumos – tinerețea mea, cu primele ei experiențe și dezamăgiri...

Din părerea altora, mai calmi, pot trage vreo concluzie asupra ei? Niciunul din prietenii mei nu mă felicitau odinioară pentru Irina. Aceia care n-o cunoșteau decât din vedere o găseau complet neînsemnată. Și spuneau termenul cel mai dureros, pentru că dădea impresia de perfectă imparțialitate: „urâțica". Se mirau că-mi pierd atâta vreme cu ea. Le făcea și impresia că nu e prea cuminte. Mi-aduc aminte de un bătrân care se ocupa cu analizele omenești, și care, văzând-o odată lângă mine nenorocită, cu o culoare străvezie în ochi, mi-a spus: „De ce n-o lași în pace! O să-ți faci numai rău! E periculoasă!". Bătrânului îi făcea impresia de femeie fatală. Un domn, care ne vedea uneori la bibliotecă, mi-a spus: „Iată o femeie care te face fără îndoială fericit!" Se întâmplase să ne vadă numai veseli. Am găsit pe stradă o cunoștință. L-am întrebat: Ce părere

ai despre Irina? S-a gândit, apoi: „E foarte inteligentă şi drăguţă!"

Niki, odinioară, mărturisise că mă invidiază. Ce concluzie să trag? Părerea vecinilor este grăbită şi fragmentară. Uneori e interesată, după cum sunt răutăcioşi sau indulgenţi. Trebuie studiaţi aceşti vecini, întrucât au cunoscut pe Irina, cât de pătrunzătoare e priceperea lor de a judeca oamenii, cât sunt de dezinteresaţi în judecata lor. Deci complicaţii cumplite şi fără rezultat!

Sunt în romane anumite fiinţe insesizabile din pricina unui mister voit, aruncat asupra lor de autor, a unor detalii neexplicate, a unor evenimente neaşteptate, a unor vorbe stranii. În Hardy, de pildă.

Eroina mea e insesizabilă dintr-un motiv contrar: truda mea de a explica în întregime şi de a arunca asupra ei toată lumina de care sunt în stare.

Şi literatura e de vină că nu ne împăcăm cu iubitele noastră. Trăim în iluzii şi realitatea apoi nu ne place. Irina nu seamănă cu cinstita Andromaca, pentru care nu există slăbiciuni şi care rezistă fără greutate imprecaţiilor lui Pirus; cu Esther, ce-şi riscă viaţa ca să-şi salveze neamul; cu Monime, supusă hotărârilor soartei, decisă să accepte dorinţa impetuoasă a lui Mitridate, renunţând la propriile ei sentimente; cu Bérénice, ce are curajul, oricât de tragic ar fi, să plece, lăsându-l pe Titus obligaţiilor sale imperiale; cu Junie,

care, cu toată gravitatea evenimentelor, nu va ceda fără inelul de nuntă pe deget. Din pricina închipuirilor lui Racine, Irina, singura cu respiraţia veritabilă, mi se pare bicisnică şi fadă.

A fost între noi şi o încercare de menaj. Câteva minciuni acasă, şi Irina a putut merge cu mine într-un sat mic în mijlocul munţilor, lângă Sinaia. Casă ţărănească, cu cerdac, cu patru camere şi cu antreţel la mijloc. Camera noastră cu oale pe pereţi, cu perne multe cu broderie românească, cu mobile ţărăneşti diferite. Când ne-am găsit acolo, exultam, ne amuzam pe socoteala camerei. Găseam colţuri stil „Louis XIV", „Louis XV" (un scăunaş cu trei picioare) sau „Empire", şi ligheanul reprezenta epoca burgheză a lui Louis-Philippe.

Viaţă paşnică de studii. Seara, culcarea la ora nouă. Mă sculam cu soarele şi citeam singur pe cerdac. Peste trei ore mă întorceam şi o găseam încă adormită. O trezeam plimbându-mi mâna rece în lungul corpului ei fierbinte. Se alipea somnoroasă de mine, oferindu-se. Citeam sau pictam în grădină. O certam uneori că nu era exactă la nimic, lăsa să treacă timpul, întârzia la muncă, nu se uita la ceas, vorbea o mulţime pentru nimica, dar încolo eram fericiţi. Ne identificam şi nu ne permiteam nicio iniţiativă personală. Pretutindeni împreună şi singuri.

Am avut şi distracţii. Din cerdac, printre pomii foşnitori, o lună enormă, anume pentru noi parcă, fără

să fi ştiut dinainte, într-o eclipsă s-a acoperit şi s-a descoperit, tulburând culorile de alb şi negru lăsate pe frunze şi pe iarbă. A fost şi hram la biserică, cu petrecere mare, cu ţărani gătiţi. Peisaj bucolic.

Pe drum, căruţele musafirilor. Hora. Câte un ţăran beat încerca să tulbure petrecerea, dar ceilalţi făceau ordine. Lăutarii ţigani erau neobosiţi. Noi eram mari personaje acolo, salutaţi ceremonios, la biserică invitaţi în locul de onoare. În definitiv, nu prea îmi dau seama ce credeau ei despre noi. În seara hramului, chefliii ne surâdeau şiret. Prevăzători, ne-am întors din vreme acasă. Noaptea veneau pe fereastra deschisă chiote de petrecere, uneori de la distanţe mari.

Dar cele mai măreţe serbări tot natura ni le făcea. O! Superbele plimbări pe munţi, printre brazii parfumaţi! Încovoiaţi de oboseală, şi apoi odihna pe iarbă moale, când te simţi una cu pământul! Şi adierea de mătase care tremură pe obraz!

Odată ne-am urcat mai mult ca de obicei pe un deal anevoios. În urma mea, Irina nu mai putea, la fiecare pas mă ameninţa plângător că rămâne pe loc, dar apoi o pornea iar după mine. Şi eu urcam mereu, extenuat, dar neabătut, pe un pisc mai înalt decât toate, gol, care mă îmbia cu mirajul lui. Am ajuns, şi îndată a venit şi Irina. Învinsesem. Îmbrăţişaţi, suspendaţi în aer! Primprejur copacii coborau în văluri. Umbrele nopţii care venea şi ale brazilor tremurau. Departe, în

satul nostru, se aprindeau luminiţe. Bisericuţa se vedea distinct cu zugrăveala colorată pe pereţi.

Parfum, culoare, melodii. I-am spus, cu tot trupul zvâcnind: „Suntem fericiţi, Irina! Ce e mai minunat decât clipa aceasta! Cine e în stare să facă la fel? Ce dragoste seamănă cu a noastră?"

*O temps, suspends ton vol!**

Menajul nostru a avut multă poezie, cel puţin eu simţeam astfel. În urmă însă o întâmplare a venit să arunce o îndoială, dacă nu asupra sentimentelor mele, în tot cazul asupra trăiniciei lor. Trebuia să plecăm într-o zi fixată de înainte. Ne trăisem descoperirile noastre în viaţa comună, mirajul acelei vieţi şi regretul sfârşitului. Emoţiile evoluează. Eram la şapte kilometri de gară şi trebuia să ne ducă acolo o trăsură.

Trăsura n-a venit la ora fixată şi aşteptarea m-a enervat. Am uitat că, de fapt, ne întârzia despărţirea. Câteva ceasuri am fulgerat împotriva birjarului. Disperată privea Irina nerăbdarea mea. Trebuia să mai rămânem o noapte. O simţeam fericită şi a trebuit să mă răzbun: „Dar nu vezi că înnebunesc aici de plictiseală?" S-a îndoit, ca şi cum vorba mea ar fi fost dintr-un material care ar fi lovit-o. Eram prea înfuriat ca s-o împac.

De altminteri, simţeam aşa. Îmi plăcuse timpul petrecut acolo, dar două săptămâni ajungeau şi mi se părea intolerabil să mai prelungesc, mă iscodeau alte

* *Opreşte-ţi zborul vreme!* (fr.) Vers din poezia *Le lac* din *Méditations poétiques* de A. de Lamantine.

planuri, iar Irina mi se părea o închisoare. Mă ştiam în altă parte aşteptat. Menajul nostru minunat îmi devenise brusc anost: mă credeam ridicol. În momentul plecării, în sfârşit, am arătat o figură mai indulgentă. Tot timpul, în trăsură şi în tren, Irina a plâns, cu lacrimi încete, subţiri şi neîntrerupte. Am căutat s-o împac: iarăşi teorii asupra stăpânirii de sine, indispensabile unei intelectuale. De atunci m-am întrebat întotdeauna cum se pot uni doi oameni pentru toată viaţa. Menajul meu nu putuse duce mai mult de două săptămâni, cu toate condiţiile excepţionale în care fusese făcut.

Se lăsă blând noaptea, cuminte, ca să nu mă tulbure şi să mă împace.

De mai departe se aude un piano. Sunete înăbuşite, nedistincte, cu atât mai odihnitoare. Simt gândul meu legănat de unduirea lor. N-am decât frică să nu înceteze.

E greu de trăit în mijlocul oamenilor, mai cu seamă pentru că nu poţi fi niciodată absolut sigur de ei. Mereu cu alte gusturi, alte obiceiuri. Şi cu atât mai dureros cu cât inspiră siguranţă. Ca lutul întărit de pe marginea lacurilor pe care mergi fără frică, pentru ca deodată, la un loc identic cu cel de mai înainte, să ţi se afunde piciorul. Şi nu poţi conta pe nimeni. I-aş prefera, pentru mai multă linişte, să fie maşini. Să le pui în mişcare anumite gânduri sau gesturi după butonul pe care-l apeşi. Vezi un om ani de zile, spune mereu aceleaşi vorbe, cu aceleaşi tresăriri pe faţă, şi

deodată, face o mişcare care nu se potriveşte deloc cu tot ceea ce a făcut. Cine ştie ce cuvânt i s-a împlântat în minte şi apoi gândurile au năvălit într-un compartiment din creierul lui, până atunci ermetic închis. Deodată, după ani de viaţă împreună, plină de emoţii împărtăşite, o femeie îţi spune: „Ştii, mi-am dat seama, nu te mai iubesc!“ Şi aşa e de distrată, că nici nu se gândeşte să-şi ia rămas bun. Tot ce a fost n-o mai interesează. Sacrifică ani din viaţă fără să observe măcar importanţa sacrificiului.

Să fi vorbit ani cu Irina despre oameni şi despre sentimente, să mă fi aprobat frenetic şi să-şi fi dat şi ea însăşi părerea în acelaşi sens, şi pe neaşteptate să facă la fel ca aceia pe care îi dispreţuia! Să i se pară că tot ce citise şi simţise la aceste lecturi, ce discutase despre ele nu mai are nicio valoare, că tot ce văzuse nu meritase să fie văzut, şi nici să nu-şi mai pună astfel de întrebări; să înceapă cu uşurinţă, fără tranziţie, o viaţă nouă; să nu mai fie mândră de cunoştinţele cu care am îmbogăţit-o, să nu mai simtă nevoia de a le utiliza în nicio ocazie şi să le lase fără de nicio remuşcare să se părăginească, să admită oameni noi cu care de obicei nu poţi vorbi decât lucruri umile (despre muzica de la grădina publică sau despre cofetăria centrală), şi să suporte, mai ales, omul care n-a mers poate niciodată pe drumul preocupărilor ei, care râde poate cu un timbru prea greoi (căci nu era nimeni de care să nu ne batem joc, şi mai mult ca sigur, de-aş fi fost de faţă la

întâlnirile lor, aş fi sugerat Irinei vreun aspect de-al lui ridicol, ar fi râs şi ea şi nici nu i-ar fi trecut prin minte că ar putea să întârzie la el), sau care repetă o anumită vorbă; ca şi cum eu m-aş apuca de o altă meserie, renegându-mi pe cea veche şi fără părere de rău de a fi pierdut timpul zadarnic. Să te gândeşti pe neaşteptate, dar cu insistenţă, la interesul tău, când erai dezinteresat, sau să iubeşti îndată pe altul, când te-ai despărţit de celălalt, plângând de disperare. În fiecare clipă, alte gusturi şi alte perspective.

A căzut noaptea. Şi pianul care nu mai termină şi mă înnebuneşte cu monotonia lui!

În restaurant, la masa mea, un orb. A trecut câtăva vreme până să-l descopăr. Ţinea capul plecat şi fruntea încreţită, ca un om cu gândurile aiurea. Găsise poziţia aceea pentru că era o expresie a tragediei lui sufleteşti, sau că-şi ascundea defectul de curioşi milostivi, sau că aşa îi era obiceiul din totdeauna. Perfect îmbrăcat în gri, fără de nicio neglijenţă, perfect bărbierit. Avea mâinile minunate, subţiri, transparente, îngrijite. În mâini îşi strânsese toată sensibilitatea. Le plimba cu repeziciune şi cu fineţe pe obiectele de pe masă şi era uimitor cu ce îndemânare mânca fără să se murdărească şi fără să se înşele. În acelaşi timp părea preocupat de chestiuni importante, în afara micilor nevoi zilnice. Precizia cu care mânca, singur, îţi putea arăta că nu era aşa de distrat cum lăsa să pară. Ca şi

cum ar fi fost o întâmplare, mâinile lui tremurau pe farfurie, pe pâine, pe furculiţă, făceau cu repeziciune înconjurul mâncării din faţă. I-am invidiat această precizie, eu, care văd, care pot aşa de uşor uza de toate mijloacele de investigaţie, şi care nu ştiu nimic!

Astăzi am făcut noi descoperiri asupra mea, şi absolut surprinzătoare. Un *bleu: „Sosit ieri seara şi plec azi la 5 spre Londra. Fii atunci la Gara de Nord.* Radu".

Radu era un prieten comun, deseori în tovărăşia noastră. El trebuia să ştie de tot ce se întâmplă în ţară. Aveam, în sfârşit, posibilitatea să aflu adevărul. Şi acum au pornit în mine nişte sentimente extrem de stranii. Nicio bucurie la veste, nicio grabă ca să fiu exact la întâlnire. Şi apoi, brusc, o hotărâre, şi hotărârea m-a uşurat parcă de buimăceală: „Nu mă duc!"

Iar acum stau în faţa mea, ca în faţa misterului morţii şi al vieţii şi pun întrebarea la care nu pot răspunde: „De ce nu m-am dus?" Ştiu că am gândit limpede: „Adevărul cel mai crud e mai bun decât nesiguranţa". De altfel, Radu, în faţa durerii mele, ar mai fi rămas să mă îmbune, fără îndoială. Atunci? Din laşitate, de frică de asprimea vieţii, am preferat chinuitoarea existenţă? După cum, invers, sunt oameni care, în război, se omoară de frica gloanţelor care lovesc la întâmplare primprejurul lor?

Sau poate pentru că mă complac în disperarea mea şi pentru că, pornind de la câteva date reale, am

întemeiat, sub pretenția adevărului, o atmosferă care nu corespunde realității? Și am perversitatea de a mă hrăni din această bolnăvicioasă hrană după cum muștele se delectează pe hoituri? Sau poate, neștiind încă adevărul, vreau să mai prelungesc, în închipuirea mea măcar, legătura cu Irina? Dar toate aceste sunt presupuneri, și n-aș vrea, din pricina aranjării lor una după alta, să cadă greutatea pe vreuna din ele, pe ultima, de pildă, cum e obiceiul. Eu nu voi ști niciodată de ce nu m-am dus azi la întâlnire ca să aflu adevărul.

În balconașul de la clădirea de alături, la etajul al cincilea, și-a uitat un copil o mică jucărie: un bețișor, și, legată la un capăt, o păsărică de vată galbenă. Bețișorul e înțepenit într-un ochi al balustradei, ața verde, scurtă, atârnă în aer, iar păsărica se învârte încetișor la adiere. Pasăre maltratată. Ciocul rupt pe jumătate, aripile, una mai lungă ca cealaltă, așezate nesimetric. Una din aripi, cea mai lungă, se lovește uneori de bețișor; atunci păsărica se oprește pentru o clipă, apoi, după o mică sforțare, reîncepe să se învârtă. Dedesubt, spațiul gol, imens pentru mititica jucărie. Și brusc, o milă cumplită mă cuprinde pentru vata galbenă de la capătul bețișorului. O milă cum n-am simțit iarna trecută când o pasăre flămândă și înfrigurată mi-a bătut în geam și când mi-a fost lene să deschid fereastra.

Revăd în curte un trunchi gros, pe el câteva picături de sânge închegat, câteva pene negre, și în el

înfipt un topor. Împrejur, pe iarba grasă, sute de pui aleargă sprinten, ciugulesc, ciripind.

Păsări nebune, oameni imbecili... În fiecare clipă avem prilejul să surprindem neantul, și totuși continuăm a trăi nepăsători, ne bucurăm sau ne supărăm pentru lucruri neînsemnate. Cei mai inteligenți își găsesc o scuză: cultul energiei.

La furnici se pare că înmormântările se petrec cu mai multă grandoare și nu se trec cu vederea ca printre păsări. Când omori o furnică, vezi cum celelalte încep o mișcare neîntreruptă, se vestesc, se strâng în grupuri, vin la mort și pleacă, apoi iarăși vin. Mai târziu pornește un fel de cortegiu. Câteva duc cadavrul și celelalte întovărășesc spre tainele unei deschizături. Convoi lugubru. Probabil că în ceată, fiecare își are rolul său. Unele jelesc, altele țin stindardele furnicești, altele pregătesc discursuri. Și parcurg distanța mișcând harnic piciorușele. Ceea ce trebuie să fie anevoios și obositor. Din nenorocire, pentru uzul lor nu s-a înființat încă tramcare, să poată duce, comod și ieftin, toată familia deodată.

Am cunoscut un bătrân armean, numit Garabet, de-abia târându-și picioarele după dânsul. Putea fi dat ca exemplu al veșnicei deșertăciuni omenești, căci tinerețea lui fusese amestecată în multe aventuri galante în care totdeauna jucase rol de prim amorez, chiar dacă succesul nu fusese întotdeauna deplin. Mai

povestea el uneori amintiri sentimentale, pe cât îl mai ajuta memoria, şi mărturisirile roze ieşind din gura fără dinţi, pe limba groasă şi nesigură în mişcări, erau tragicomice.

Odată, de pildă, trebuia să se însoare. S-a dus la ţară ca să serbeze nunta cu căruţa plină de bomboane şi găteli, şi şi-a găsit mireasa, însă la braţul altui mire (pe atunci nu erau atâtea formalităţi), care n-a mai crezut necesar să schimbe ziua anunţată, să contramandeze invitaţiile, să mai complice socotelile, şi chiar a făcut uz de pachetele aduse de primul candidat.

Şi Garabet adăuga, consolându-se: „Dar cel puţin tot eu am jucat cu ea cel dintâi!" Ce mult s-a râs şi am râs de această reflecţie!

Ca şi cum noi nu ne-am face zilnic consolări similare şi uneori pentru motive şi mai importante! După ce-ţi îngropi pe cine ai mai scump, îţi mărturiseşti satisfacţia: „slujba a fost impozantă!" Şi apoi o bucată de vreme porneşti spre cimitir cu buchețelul de flori...

S-a deschis uşa şi a apărut, pe neaşteptate, după obiceiul lui, amicul Coco. Sprinten, zvelt, graţios. Coco este un tânăr agreabil, superficial, uşor paradoxal, serviabil când nu i se cer servicii prea complicate, compătimitor pentru durerile vizibile, spiritual şi amuzant întotdeauna.

Poartă costume ultima modă, nu lipseşte de la plajă vara, şi la cazino este un punct luminos, de la ceaiuri dansante, iarna. Ştie perfect toate dansurile noi,

la nevoie chiar acompaniază la piano, improvizează cu dexteritate un jazband şi gângureşte fără istovire franţuzeşte. Faţă de mine a fost totdeauna atent, ceea ce era un merit pentru distracţia lui obişnuită. Chiar mi se spusese, când în conversaţii se găsea că sunt ciudat şi poate nelalocul meu, îmi lua partea cu vehemenţă.

– Ce pricepeţi voi din Sandu!

Ca şi cum el ar fi priceput ceva!

Nu-i ceream însă nimic, căci ştiam că ar fi promis imediat şi apoi şi-ar fi uitat promisiunea. Nici măcar nu-l invitam la mine, căci s-ar fi plictisit în sihăstria mea sau şi-ar fi uitat invitaţia. Venea după gustul lui, câteodată mai des şi alteori mai rar, la ore întâmplătoare. Rămânea şi la mine tot aşa de superficial. Îmi vorbea de sporturi, de femei, de succese, cu toate că nu-l ascultam decât pe jumătate.

De data aceasta, sprâncenele lui lăsate în jos demonstrau o preocupare.

Eram curios ce putuse să i se întâmple. Mi-a explicat îndată, cu expresiile lui proprii, de care nu se putea dezbăra nicicând era grav:

– Ştii, Suzanne „a filat". Formidabil!

Suzanne, pe care mi-o prezentase la Operă, era o brună delicioasă, surâzătoare, cu faţa mică şi şireată de şoricel.

– Cu *maître Jack. Imaginez-vous!** M-am dus ca de obicei azi-dimineaţă s-o iau la Bois. Făcusem rost

* Cu maestrul Jack. Imaginează-ţi! (fr.)

de doi cai *pur-sang*. Şi ea plecase. *Concierge*-ul mi-a râs în nas. *C'est, en verité, formidable!**

Şi începeam să fiu plictisit de această flecăreală dezagreabilă, când, spre mirarea mea, văzui în colţul ochiului lui o lacrimă.

Fui brusc cuprins de remuşcări şi îmi făcui mustrări. Mă găsii injust în gustul meu pentru forme, căci nu puteam descoperi o suferinţă reală numai din pricina expresiei caraghioase. Cu afecţie i-am cerut să-şi destăinuiască supărarea. A ezitat. Apoi a izbucnit într-o mulţime de exclamări stupide, ca să se sustragă întrebării mele. Mă mira această discreţie, când îl crezusem incapabil să pună frâu vreodată reflecţiilor lui imediate. Mă gândeam că, în definitiv, în aventuri proceda cu eleganţă, că nu i se ştie nimic precis, cu toate că nu era lipsit niciodată din grupul de fete, că de se mândrea în general cu succese, nu compromitea pe nimeni în special şi că, în cazul Suzannei, lacrima revelatoare fusese spontană, fără voie, negată sau ascunsă după o clipă de reculegere. Necazul meu era mare, şi nu ştiam cum să-mi îndrept greşeala de a-l fi tratat de obicei prea uşurel.

Ca să-l consolez fără să-l umilesc, i-am povestit câteva frânturi din supărările mele proprii, cu toate că-mi displăceau mărturisirile. Îi spuneam ce ridicolă mi se părea închipuirea pe care şi-o fac oamenii despre moarte – un schelet cu o coasă în mână – când eu o vedeam ca pe o fecioară împlinită, capabilă să-mi

* Eşti formidabil, într-adevăr! (fr.)

inspire senzualitate. Apoi îi arătam imposibilitatea de a cunoaşte pe oameni şi nesiguranţa pe care ne-o inspiră iubitele noastre, deoarece orice gest de-al lor poate avea dublu înţeles. El spuse:

– Ai dreptate, şi am şi eu un exemplu. Când eram student dădeam lecţii de engleză unei domnişoare frumuşele, *une véritable jeune fille**. După obiceiul meu, profitam de ocazie *pour lui faire la cour***. În mijlocul lecţiei venea o slugiliţă cu apă şi dulceaţă pentru mine şi o lăsa în faţa mea. Trebuia să găsesc eu, mai apoi, între două vorbe, prilejul ca să *avalez* şerbetul. Bineînţeles, nu înghiţeam tot ce era în linguriţă, după regulile politeţii. O dată după ce am plecat, îmi arunc ochii întâmplător pe fereastra casei elevei mele, şi ce văd! domnişoara, bine-crescută, de altfel, *et d'une famille honorable****, mânca restul dulceţului. Şi atunci mi-am pus întrebarea de *votre genre*****:

– De ce? Mă iubea – *et j'etais sûr qu'elle avait de l'affection pour moi****** – cu toată gravitatea mea profesorală, şi avea gustul să mănânce, după mine? Sau *tout simplement******* îi plăcea dulceţul?

* O adevărată domnişoară. (fr.)

** Ca să-i fac curte. (fr.)

*** Şi dintr-o familie onorabilă. (fr.)

**** În felul tău. (fr.)

***** Şi eram sigur că ţinea la mine. (fr.)

****** Pur şi simplu. (fr.)

Mă uitam la el să văd dacă nu este un ironic, dar părea de bună-credinţă. Într-un picior, cu o ţigară spânzurată de buză, cu vorbe franţuzeşti intercalate displăcut, Coco făcuse caricatura grotescă a întregii mele sensibilităţi.

Îmi căzu capul pe umăr. Fără să-şi explice bine motivul, Coco pricepu că mă jignise. Vru s-o dreagă şi făcu o reflecţie profundă pentru capul lui mic şi frizat:

– Eu nu te înţeleg. Pe de o parte te interesează chestiunile mari, ca moartea şi viaţa, iar pe de altă parte detailezi la infinit o biată fiinţă umană, fără importanţă. Numai cei care n-au curiozităţi metafizice găsesc pe oameni complicaţi.

O linişte, apoi adăugă:

– Eu, să-ţi spun drept, nu fac distincţie între suflete. În schimb, sunt foarte priceput fizic. *Un grain de beauté* pus nepotrivit pe un obraz, fie el greşit numai cu un milimetru, îmi face insomnie.

N-am putut să ridic capul, a plecat fără să ştiu când şi cum. L-am văzut pe stradă şi a voit, cu un ton care nu trăda niciun gând ascuns, să-mi explice neapărat un nou pas de dans. Pe la mine n-a mai venit.

1 octombrie. Uneori era drăguţă Irina, ca atunci înainte de plecarea mea, la masa din parcul Carol, cu Niki Mihail împreună. Lacul, negru şi moale, tremura sub vreo lopată singuratică, iar în spate muzica restaurantului, cu lumea colorată, cu o scenă ridicolă pe care dansau femei urâte. În fund, în clădire, dansuri

moderne pe lângă care trecusem mai înainte. Când mi-am adus aminte că şi Irina are obiceiul să danseze... undeva, cu alţii (eu n-am văzut-o niciodată), m-a durut gândul. Ca s-o iscodesc, mă prefăceam că privesc cu interes.

Apoi, la masă, cu Niki înaintea noastră, Niki abia întors din străinătate, şi noi îl întrebam repede de toate, sărind şi apoi revenind la acelaşi subiect. Irina era vioaie, întreba mereu, râdea, se apleca peste masă, cu gesturi sprintene din mâini, cu mişcări repezi din cap: „Şi spune, Niki“...

Apoi am plecat, şi prin tot parcul a continuat vorba începută. Irina, între noi doi, îmi strângea din când în când braţul, ca să mă convingă că, în plină veselie, nu mă uitase. După ce am lăsat-o acasă, Niki mi-a zis: „S-a făcut frumoasă Irina! Păcat că e ocupată cu tine! Aş fi în stare să mă îndrăgostesc.“

Era rareori aşa: de obicei o cunoşteam aplecată, primind toate ocările mele, toate teoriile mele, mulţumită şi nemulţumită cu aceeaşi potolire.

2 octombrie. Răscolind prin geamantan, o carte poştală: *„Scrie-mi repede ce ai de gând să faci şi mai ales unde să-ţi scriu“*. Acum, când de două săptămâni nu mai primesc nimic şi când mă întreb dacă nu m-a părăsit! Aş prefera-o moartă!

3 octombrie. Şi iarăşi o zi şi iarăşi aceeaşi întrebare mă frământă: se mărită sau s-a omorât? Am examinat-o atât, şi cum nu ştiu de ce e în stare. Să se

fi omorât repede, nemaifiind eu acolo ca s-o împiedic cu teoriile! Cum va fi fost moartă? Au văzut-o atâţia, şi eu să n-o fi văzut! Are genele mici şi probabil că ochii nu puteau fi închişi de tot şi s-o mai fi văzut vreo dâră de sticlă neacoperită. Părul trebuie să fi fost ţepos pe carnea galbenă, iar gura crispată. Avea dinţii lungi, şi vreun colţ va fi apărut peste buza strivită. Faţa veşnic mobilă, calitatea ei principală, s-o fi urâţit de imobilitate.

Trebuie să fi fost foarte urâtă. N-o pot închipui decât culcată pe o parte, astfel nu pot vedea decât jumătate din faţă. De încerc să-i schimb poziţia în minte, se tulbură imaginea.

Nu s-a omorât. Fără un motiv nou, puternic, nu se putea. A trecut multă vreme de atunci de când era grăbită la moarte. Teoriile mele au convins-o pe deplin. Se mărită... pentru fericirea mea. Ştie că nu mi-e de folos şi, profitând de depărtare, când nu pot face nimic, nedându-mi veşti pentru mai multă siguranţă, se mărită. Cu toate că sunt încredinţat că face un sacrificiu, şi de-aş vrea oricând m-ar prefera pe mine, poate că numai gelozia mă chinuie. Prea de multă vreme nu se mai gândeşte decât că trec anii şi că o fată nu trebuie să rămână singură mereu. Mie mi-a spus-o, e drept, plângând, dar prea s-a gândit de câte ori prietenele îi dau părerea. Şi apoi alegea. Nu-i era indiferent cu cine face sacrificiul. Dragostea mea! Am crezut-o mare măcar uneori. Am văzut-o de atâtea ori repetată prin parcuri, pe drumuri, prin camere, şi totuşi am crezut-o mare? Am văzut-o pe

Irina plângând, ascultând, aprobându-mă, făcând scene nebune, şi apoi îmblânzită, îndrăgostită. Şi atunci îi luam toate faptele şi le analizam. Nu eram mulţumit cu rezultatul analizei mele niciodată. Nu mă asculta decât de aproape. Puterea mea asupra ei se pierdea la depărtare, şi după un timp mai îndelungat.

Izbucnirile ei prea erau pe neaşteptate ca să aibă o bază solidă, micile petreceri şi cunoştinţele ei cu care se simţea bine mă umileau. Dansuri, spirite ieftine, puţin intelect, uneori conversaţii interminabile şi multe slăbiciuni, care mă făceau să mă îndoiesc de trăinicia dragostei. Dar deprins cu viaţa familiei mele burgheze, nu trăgeam concluzii prea rele. Cu toate că, gelos din fire, cu gând iute spre toate supoziţiile, veşnic bănuitor, sunt atât de burghez că aş putea fi uşor înşelat. Sunt credul, indiferent de scenele ghimpoase pe care le fac.

Trebuie puţin talent spre a fi minţit! Toată lumea de pildă, protesta împotriva vieţii mult prea vioaie pe care o ducea Irina faţă de toţi. Toată lumea se gândea la rău, numai eu, cu toate că veşnic cercetător, nu credeam nimic. Şi am presupus dragostea ei mare!

De fapt, mă doare mai puţin supoziţia dragostei ei netrainice decât gelozia că va aparţine altuia. Că va fi îmbrăţişată pe gură, pe tot corpul gol, că va fi a lui, că ea, după câteva săptămâni (poate mai puţin) de primire servilă a mângâierilor – obligată faţă de amintirea de altădată – după câteva lacrimi de remuşcare, simţind că totuşi faptul brutal produce asupra simţurilor

ei, acum învăţate, aceeaşi voluptate, va lăsa slobodă firea ei, se va încolăci, va tremura, va geme, va obosi.

Aşa de mult aş vrea să fi murit!...

4 octombrie. Prost amant am fost, fără îndoială! Nu eram niciodată mulţumit de nimic, spuneam toate gândurile rele fără cruţare, şi chiar îmi plăcea uneori să chinuiesc fără motiv. Voiam lacrimi din senin atunci când mă durea că nu mai plânsese de mult. Şi umilinţe la tot pasul. Mă roşeam când, cu dânsa, întâlneam pe cineva străin, pierdeam sau dădeam altora cadourile ei mici (mărturisindu-i apoi cu regret), o vorbeam de rău sau, şi mai grozav, lăsam să se vorbească de rău, iar eu surâdeam.

Unul a făcut-o într-o zi „moacă" şi eu am făcut haz. De altfel, ca s-o chinuiesc, eram uneori brutal cum nu e în firea mea, căutam cuvinte grosolane care alunecau anevoie pe limbă, râdeam sarcastic la vreo afirmaţie de a ei, o priveam îndelung cu dispreţ pentru făptura ei mică, ceea ce o făcea să se îngălbenească. Tot timpul, de la început, m-a chinuit dragostea ei arătată făţiş, lacrimile şi disperările, frământările care îmi împiedicau munca. Apoi, tot timpul de mai târziu, m-a durut că nu plânge destul, că nu se mai arată complet nenorocită, că nu se mai agaţă dureros de mine. Şi acum mă tem ca lipsa mea să n-o fi dezobişnuit de puterea mea asupra ei şi să nu se fi convins că nu se mai poate continua aşa, să nu fi luat vreo hotărâre şi, profitând de

depărtare, să aibă curajul acţiunii. Mintea mea nu se gândeşte decât la răzbunarea teribilă de la urmă, decât la vorba care ar putea fi definitivă. Ca un actor care se gândeşte în faţa oglinzii la toate posibilităţile de a interpreta o scenă puternică, aşa îmi strâmb gândul după o formă unică de pedeapsă. Neştiind întru cât va avea efectul dorit răutatea mea, imaginaţia mi se zbate în van. Cu vaga intenţie de a o face să se reîntoarcă, îmi schimonosesc figura ca să-i arăt cât sunt de nenorocit.

Sau arătându-mă indiferent va durea-o mai mult? Dar sentimentul acesta este prea fin ca să-l simtă cu tăria cu care vreau. Şi apoi, chinul meu are nevoie de o descărcare fizică. Indiferenţa presupune, dimpotrivă, un zâmbet patern faţă de ea şi faţă de acela care o strânge în fiecare noapte în braţe, şi chiar o aprobare tacită. Aş fi în stare?

5 octombrie. Îi doresc moartea, aşa am zis. Dacă vorba e sinceră, sunt un monstru, cu atât mai mult când faptele ei nu o merită. Irina a fost întotdeauna bună cu mine, m-a suferit, s-a umilit, mi-a ştiut toate slăbiciunile, şi acum orice ar face şi oricât de mâniat aş fi contra ei, în afară de a se aranja personal, se sacrifică puţin şi pentru mine. Se sacrifică poate, şi în orice caz o doare pasul pe care-l face. De altfel, nici durerea mea nu e atât de grozavă ca să cer o răzbunare aşa de cumplită. N-am făcut niciun gest niciodată pentru a o lega sigur de mine şi nu-l fac nici acum. Aş putea să-i scriu şi să-i făgăduiesc c-o iau eu, să-i spun

sorei mele Vana să se ducă la dânsa, sau să iau primul tren şi să mă întorc.

Nu voi face nimic din toate acestea. Chiar dacă faţă de mine, recunoscându-mi suferinţa, mă umilesc, nu vreau să mă umilesc faţă de alţii! Scena din copilărie când plângeam şi ceream iertare unei fete care voia să mă părăsească, săturată de răutăţile mele, nu vreau să se mai repete. N-aş fi în stare s-o omor. Sunt laş şi mi-e frică pentru mine sau mi-e frică de sângele care-l voi vedea curgând.

De altminteri, chiar de se va întoarce la mine sau se va dovedi că la mijloc n-a fost decât o nelămurire, bucuria şi potolirea sufletului meu încordat nu mă vor îndemna să fac pasul pe care-l aşteaptă mereu. Voi continua viaţa de la început, fără nicio convingere în viitor, nemulţumit de prezent, supărat că voi renunţa din pricina ei la multe succese, roşind de prima glumă sau ocară a altuia asupra legăturii noastre. Totuşi, sunt incapabil să-mi dau seama de durerea pe care o voi avea aflând vreo veste rea. N-am presentimentul gradului de supărare. În aceeaşi zi, la diferite momente, mi se pare că m-ar durea în diferite feluri, sau uneori că nu m-ar durea deloc. Mai ales, aici, de departe. De aproape, putinţa de a mă duce s-o văd desfigurată, înspăimântându-mă de mâna galbenă (mâna mai ales m-ar înspăimânta) văzând pe alţii ţipând, sau măcar văzând mormântul proaspăt, aducător de amintiri, înainte de a mă fi deprins cu ideea morţii – aş începe şi eu poate să ţip, să plâng, să mă cred

fără de consolare. Nu trebuie să mă ponegresc, nu ştiu ce voi face de voi afla-o moartă...

Pentru că îmi arăt necazul cu mai puţin zgomot, mă cred mai puţin ridicol, iar mândria mea, printr-o sumă de complezenţe, se crede mai puţin atinsă. Azi-dimineaţă m-am surprins trimiţând Vanei o scrisoare, spunând că poate mă voi întoarce la Bucureşti. Aceasta e desigur o trecere până la o nouă scrisoare: mă voi întoarce imediat! Într-adevăr, ce rost ar avea întoarcerea mea? De sunt consecvent cu mine, moartea ei ar face prezenţa mea inutilă, iar măritişul, neîndeplinit încă, n-ar putea să schimbe nimic, deoarece nu vreau să opresc prin lacrimi şi zgomot ceea ce-mi fuge. Să mă umilesc faţă de cineva de care, la glumele altora, am roşit de atâtea ori. Şi totuşi, de judec limpede, scrisoarea mea nu are decât un singur rost: prilejul de a o vedea, de a mă arăta nenorocit, de a blestema sau de a-i face reproşuri cu glas molatic şi impresionant, de a o sili să se întoarcă plină de remuşcări, de a o simţi deznădăjduită, de a o chema fără să mă simt umilit, chiar de nu voi şti să limpezesc dacă durerea ei sub ploaia vorbelor mele e tot aşa de mare ca şi aceea pe care o simte în lipsa mea, şi când se crede datoare să facă un gest tragic. De nu voi primi niciun răspuns la noile mele imprecaţii, mă voi întoarce, pretextând acasă, ca să nu fiu ridicol, că sunt bolnav. În definitiv, cu toată fruntea mea încruntată, cu toţi muşchii mei celebri, care mă fac să mă pot lupta cu uşurinţă cu trei

oameni deodată, sunt laş, mic, nesigur de ce fac şi de ce simt, şi mai ales necăjit.

În ziua de toamnă, barca unde-mi scriu aceste note chinuite pluteşte lin pe Sena, vântul abia bate, soarele se aruncă furios în apă – o ultimă bucurie înainte de a începe ploile şi frigul...

Suresnes, în pădure. Dar poate – cine ştie? – se va fi omorât. Cu toate că n-o cred în stare, cum o credeam în stare odinioară (reflecţie dureroasă, căci e dureros să ştii că dintre atâtea posibilităţi care pricinuiesc lipsa veştilor aceasta e cea mai puţin sigură), totuşi se va fi omorât. Lucru îngrozitor. Să facem atâtea planuri, să ne chinuim, să muncim împreună, atâtea amintiri de la vârsta noastră cea mai frumoasă, şi totul să se termine, totul să fie inutil. Şi atunci mă înfior: orice mai bine, orice se poate reface, chiar şi gândul că a fost a altuia se poate consola, însă asta nu...

În jurul meu copacii se întind aranjaţi cu artă, cu locuri goale, socotite măsurat, printre ei, melancolici, făcuţi să mă doară şi mai mult. Dar poate, în cameră, pe o zi ploioasă, aş înnebuni, sau mai bine aş lua trenul îndată înapoi.

De i-aş şti adresa sigură, i-aş telegrafia să nu facă nimic rău, căci o iau eu...

Şi poate că mi-aş ţine cuvântul...

... În barcă, în noapte, şi acum, la Comedia Franceză, înaintea spectacolului *A quoi rêvent les jeunes filles?*

Ce-a făcut oare? Sunt sigur că în urma rândurilor mele a luat o hotărâre, dar care? Să scriu faptele ca să mă lămuresc mai bine. În mijlocul scrisorilor ei toate bune, pline de planuri, o alta cam neexplicită: *„Familia şi-a pus un gând ridicol cu mine“*. Am înţeles o proiecţie de mariaj cu o partidă acceptabilă. Atunci, enervat, i-am trimis o scrisoare mică şi rea, în care îi reproşam că mă ofensează, că dă veşnice ocaziii la astfel de întâmplări, că de n-are pesemne un alt scop, eu îmi dădeam consimţământul. După o zi, o nouă scrisoare de la ea (înainte de a fi primit răutăţile) în care-mi vorbeşte iarăşi amical de noi planuri împreună. Apoi nimic, de 20 de zile. A luat, se vede, o hotărâre, în urma rândurilor mele. Care? Asta e întrebarea ce mă frământă. Prima ei înfăţişare este de a nu-mi mai scrie nimic.

Procedeu crud şi nedrept. E nedrept faţă de prietenia noastră veche, de faptele noastre laolaltă, de imposibilitatea de a întoarce în minte ultimii cinci ani fără să ne întâlnim, la orice moment, unul lângă altul. Şi noi întrebări mă iscodesc. După ce-mi spune de *„planurile ridicole ale familiei“*, adaugă: „Aş vrea să viu la tine imediat ca să mă sfătuiesc, şi aş face nebunia asta, chiar de n-aş avea decât bani de ducere până acolo, departe“. Deci e un proiect. Un proiect care mă interesează. Are nevoie de sfatul meu, şi eu, netrebnicul, i l-am dat. „Îţi dau consimţământul!“.

Totuşi, ce o fi făcând acum?

Spectacolul începe; după un act:

Teribil, să ai asupra unei femei toată puterea, să faci ce vrei cu ea, să o sileşti să facă orice ţi-ar trece prin cap, s-o faci nenorocită sau fericită aproape în aceeaşi clipă şi apoi să nu mai poţi nimic. Din cauza depărtării, să te simţi neputincios de a schimba cât de puţin mersul evenimentului. Şi impresia că orice sforţare e vană. Cu ajutorul aţei am mişcat paiaţa cum am vrut, în dansurile cele mai capricioase, şi acum aţa rupându-se, paiaţa rămâne nemişcată, oricât m-aş strâmba, oricât aş întoarce în mână firul rupt sau oricâtă artă aş pune.

6 octombrie. Nu ştiu, poate neputinţa de a mă considera un altul în împrejurări şi mai rele, sau poate că de multă vreme n-am avut prilejul unei suferinţe aşa de lungi, dar mă simt foarte epuizat. În unele clipe sunt hotărât să plec imediat să văd ce s-a întâmplat acolo.

Ştiu că n-o să mai mă pot reîntoarce, că o să renunţ la planuri la care mă gândeam de atâta vreme, că hotărârea asta e inutilă sau prea târzie, că acolo, în faţa faptelor împlinite, durerea ar fi încă şi mai mare şi, mai ales, aş fi nevoit s-o port ridicol în faţa tuturor. Dar nu mai pot. De mai continuă starea asta, simt că nu voi mai fi stăpân pe mine, oricare ar fi regretul de mai târziu. De fapt, situaţia e foarte clară. E moartă – şi atunci n-am ce căuta acolo; e măritată sau se mărită – şi atunci sau e prea târziu, sau sunt ridicol de desfac ceva, şi, în încercarea de a desface, mândria rănită m-ar nenoroci şi mai mult; sau totul a fost o glumă – şi trebuie să am răbdare. Şi totuşi, când văd în fiecare

dimineaţă cutia de scrisori goală, după ce o noapte întreagă m-am zbuciumat aşteptând; după ce, coborând scara, mă închin lui Dumnezeu, la care nu m-am gândit niciodată, cerându-i o veste – nu mai sunt stăpân pe mine. De altminteri, nu mai primesc nimic de la nimeni, au complotat cu toţii împotriva mea. Sentimentul care mă chinuie, oricare mi-ar fi judecata: teama de a fi a altuia printr-o hotărâre în care intră nu numai un sacrificiu, dar şi grija de a-şi aranja o viaţă nesigură şi mai ales, faţă de mine, cumplită uitare.

Voi povesti o scenă dintre noi caracteristică şi din care s-ar putea vedea că multiplele interpretări ce dau tăcerii ei actuale, nu sunt numai jocuri ale unei imaginaţii bolnave. Se mutase în orăşelul de provincie, deci era în ultima epocă a legăturii noastre, pe timpul când, din pricina distanţei şi a vieţii noi pe care o ducea, i se mai potolise dragostea, chiar dacă uneori declaraţiile ei izbucneau tot aşa de pasionat. A venit la Bucureşti anume să mă întâlnească, şi cum familia mea toată plecase la ţară, am chemat-o la mine acasă. Eram curios s-o văd între obiectele mele familiare printre care trăiam, la care ţineam, de care îi vorbeam adeseori şi prevedeam cu emoţie propria ei emoţie, dar m-am înşelat (şi dureroasă a fost pentru mine constatarea!). Preocupată de intenţii străine, abia observă cum o aşteptaseră florile din glastră, cărţile, plăcile de patefon cu muzică aleasă, portretele şi focul

voios din sobă. Acceptă îmbrățișarea mea, străină, rece, ca pe o obligație, și nu pricepeam în ce fel s-o refac, așa cum era de obicei, și cum mă părăsise cu o săptămână înainte.

Pregătisem cu multă artă tartine și prăjituri, le alesesem numai pe cele care știam c-o să-i placă sau îi vor face mai mare efect, samovarul sclipitor nu aștepta decât să-i pun jăratic, iar ea stătea cu brațele moi, cu paltonul pe dânsa, ca gata de plecare, cu privirea absentă. Am încercat să fiu tandru, apoi m-am pornit pe o bucurie factice, cu spirite de diferite calibre, înșirate unele după altele ca mărgelele, cu gesturi brusce și probabil caraghioase, și zgomotul mereu accentua și mai mult liniștea ei. Hotărât, atmosfera dintre noi conținea ceva impur, pe care nu-l puteam descoperi, făcând zadarnice și ridicole truda mea de atunci și toate preparativele dinainte. Am mai pus câteva lemne în soba de fier, am așezat cărbuni în samovar, monologând prin cameră și prefăcându-mă că nu observ răceala ei; m-a lăsat să mă ostenesc jumătate de oră și, când i-am servit paharul cu ceai, a făcut un gest vag: „Nu beau, nu mi-e foame, mulțumesc".

Am pornit o rugăminte impetuoasă, în care puneam ultima mea speranță de a-i destinde indiferența și, în fața tânguirilor mele, a adăugat; „Dacă vrei tu", pe un ton lipsit de orice căldură, și acceptarea nu putea să-mi producă nicio mulțumire. A muiat în apă un pesmete, l-a mușcat la un capăt, apoi l-a pus alături, a

sorbit câteva picături, și iarăși a rămas nemișcată. Am căutat s-o încălzesc, s-o îmbrățișez cu putere, să-i sărut mâinile, ochii, obrazul și gura, m-a lăsat o bucată, apoi s-a degajat ușurel și a spus:

– Stai, Sandu, liniștit și ascultă-mă. Am să-ți vorbesc.

Aveam să capăt, în sfârșit, explicația purtării ei și-mi dădeam seama că acea explicație nu poate să-mi producă nicio bucurie. Mi-a pus întrebarea care, prin fermitate și prin neobișnuință că venea din partea ei, a despicat aerul și a izbit în ureche ca un ciocan.

– Ce ai de gând să faci cu mine?

Încercai o paranteză care ar fi diminuat înțelesul vorbelor rostite, ar fi lungit conversația și ar fi creat atmosfera neprecisă ce nu i-ar fi explicat nimic, ar fi obosit-o și ar fi făcut-o să redevină așa cum o știam. „Când?" Răspunsul sosi tot așa de dârz: „De-acum înainte".

Reluai teoriile vechi: „Vom fi cei mai buni prieteni, ne vom vedea cât mai mult, mândri de îmbogățirile spirituale care vor spori zilnic, disprețuind regulile moralei obișnuite"... „Și e potrivit pentru mine asta?"

Într-adevăr, era potrivit pentru ea asta? Ce să-i răspund? O femeie, totdeauna fluidă în judecățile ei, își are precise ideile pentru aranjarea vieții (redusă la o singură formă: mariajul).

După o mică tăcere: „De ce nu mă iei tu?" N-o luam pentru că nu puteam renunța definitiv la toate

planurile mele copilăreşti, pentru că o găseam prea neînsemnată pentru mine, şi, în acelaşi timp, n-o părăseam căci mi-era milă de dânsa şi groază de singurătatea mea. Cerc vicios în care nicio hotărâre nu ştiam să iau, şi timpul curgea. Puteam să-i spun asta? Să-i înşir iarăşi ca de obicei: „Nu sunt ca toţi oamenii, ca să accept obligaţii?“ La o întrebare răspicată, frazele acestea, broderie literară, ar fi sunat prea fals, şi deci am preferat să păstrez tăcere, aplecând capul puţin în jos. Tot ea a făcut diversiunea: „Ştii că m-a cerut un locotenent!...

De data aceasta căpătasem posibilitatea să răspund, cu toate că suferinţa pe care mi-o pricinui vorba ei mă împiedică să mai dau vreo importanţă faptului că întrebările erau, cel puţin pentru moment, înlăturate. Am mers pe singurul drum ce-mi sta la dispoziţie: sarcasmul.

– Tu cu un locotenent! Pentru asta m-am căznit să te învăţ, să te fac nepreţuită printre camaradele tale, să poţi descifra ideile cele mai subtile?!

Nu ţi-ar fi milă de tine însăţi? Un locotenent, care ar spune în loc de Racine, *Racin!*

(Aluzie la o întâmplare anterioară de care râserăm cu chef amândoi.)

– Ce are a face! Nu va exista! Are bani, rude la Florenţa, unde merge în fiecare an, acolo mă voi educa pe cont propriu!

Deci avea răspuns la toate exclamările mele, planul fusese bine cugetat. Ca şi cum ar fi vrut să-mi

arate că o hotărâre posibilă n-ar fi fost rezultatul unei uşurinţe, îmi reaminti:

– Ştii bine că am fost deseori decisă să mor şi că m-ai împiedicat. Ar fi fost şi acela un mijloc. Acum nu mi-a mai rămas decât aceasta.

– Şi cu cine?

– Cu X.

– Imbecilul acela?!

– Dar e aşa de bun!

Răspunsurile veneau formidabile, grave sau uşuratice, aşa de caracteristice pentru ea, că lupta era zadarnică. Lupţi atâta timp cât eşti cu inamicul pe acelaşi plan, dar nu când te afli pe planuri paralele. Învins, nu mi-am mai ascuns deprimarea; încercai mai bine să mi-o exploatez, s-o înduioşez şi s-o fac să renunţe la gânduirile străine. Prevăzuse, şi pentru a nu face vreo imprudenţă, şi-a reluat mutismul şi faţa imobilă. Văzând că nu eram în stare să încălzesc spaţiul mic dintre noi, m-am alipit de dânsa, am încercat s-o mângâi întâi numai pe obraz, apoi mâna, ca din întâmplare, pătrundea tot mai adânc sub bluză. Mi-a simţit imediat intenţiile (cu toate că era aşa de obişnuită cu îmbrăţişările mele, că ar fi putut să nu observe îndată) şi a încercat să se desfacă. Atunci am riscat ultimul mijloc, neţinând seama de repulsia pe care o aveam pentru orice fel de brutalitate. I-am smucit hainele, i-am zvârlit ghetele şi ciorapii, în timp ce ea se înverşuna zadarnic să se apere, zbătându-se,

încercând să bată şi să muşte, aruncând cuvintele cele mai dureroase pe care nu voiam să le aud:

– Te urăsc, brută! M-auzi? Te urăsc!

Am aruncat-o despuiată sub plapumă. Când m-am apropiat apoi, am găsit-o fără mişcare, rece, fără opunere, dar şi fără să se ofere ca altădată, indiferentă de ce se va întâmpla cu dânsa. Pricepând că împotrivirea ei nu putea să-i fie de folos, şi deci era inutil s-o mai continue, întrebuinţa un alt procedeu, care astfel avea să mă copleşească mai sigur. Dar contase prea puţin pe nevoi şi pe sânge: întâi doar câteva vagi tresăriri, apoi respiraţia tot mai apăsată şi mai inegală, şi la urmă zbuciumul complet. Ne-am regăsit abătuţi, stânjeniţi unul faţă de altul. Am spus ca să încep într-un fel:

– S-a făcut frig în odaie!

M-am dus să mai pun lemne pe foc, apoi am reîncălzit apa de ceai şi am reumplut paharul cu un capăt de pesmete rămas înăuntru, care, înmuindu-se, murdărea aspectul apei. I-am oferit din nou să bea şi m-a refuzat iarăşi. Când m-am apropiat, m-a întrebat cu aceeaşi voce aspră de mai înainte:

– De ce să nu iau pe locotenentul X?

Aşa a trecut toată noaptea cea grozavă: cu succesive răciri şi, după câteva lemne, încălziri ale camerei, cu ceaiul de culoare murdară mereu repetat, cu îmbrăţişările noastre fierbinţi, şi apoi cu întrebările reci şi inchizitoriale.

Dimineaţa îi pleca trenul de cu vreme. S-a îmbrăcat în grabă şi am fugit, ca să nu întârziem, până la gară, prin troiene, amuzându-ne fără să vrem de echilibrul pe care trebuia să-l ţinem pe gheaţă, mână în mână, dezmorţiţi de goană şi de vântul sănătos ce ne plesnea peste faţă şi ne înroşea pielea.

Din ce în ce ne-a revenit dispoziţia de altădată şi râsul fără constrângere; s-au îndepărtat gândurile neliniştitoare, iar la treapta trenului ne-am luat rămas bun, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat (doar fără melancolia despărţirilor). Chiar în momentul plecării, Irina mi-a zis:

– Să nu crezi nimic din tot ce ţi-am spus astănoapte. Totul n-a fost decât o stratagemă ca să te fac să mă iei tu!

Învinsesem, sau dezastrul meu era, în momentul acela, definitiv hotărât.

Mi-am simţit corpul şi mi-am zis apoi: sunt întreg, sănătos, şi orice s-ar fi întâmplat cu ceilalţi, eu n-am păţit nimic, şi orice tragedie aş avea, mă pot reface încă.

Slabă consolare şi scurtă...

În durerea mea, mi se pare că acum, pentru prima oară, s-a întâmplat ceva real în viaţa mea. Tot ce a fost timp de cinci ani – lacrimi, scene, veselie, conversaţii interminabile – erau numai la suprafaţă, fără nicio profunzime în suflet.

7 octombrie. Azi m-am frământat mai puţin. Am avut tăria – şi nu mă socoteam în stare de această tărie – să nu mă mai gândesc. Sau mai bine, să nu mai întorc în toate felurile frazele ei şi toate posibilităţile. Căci gândurile, printre rândurile cărţilor, printre replicile teatrului, se îndreptau numai acolo. Am început poate să mă obişnuiesc sau mă fortifică siguranţa că săptămâna viitoare, de nu voi mai primi nicio explicaţie, mă voi întoarce. Din când în când, vag îmi dau seama ce frumos e Parisul în zilele de toamnă calde şi moi.

Ca să treacă timpul, merg la toate spectacolele şi mă gândesc cu groază la ziua de mâine, când n-o să fie niciun matineu. Orice ar fi, e vinovată. Orice ar crede despre mine, nu e frumos să plece, după ani de zile împreună, fără să-mi spună un cuvânt! Nu e frumos să ia o hotărâre, oricât de generoasă ar fi, fără să mi-o trimită şi mie. Altminteri, gestul ei ar semăna – exterior – cu al oricărei femei care, părăsindu-şi amantul, fuge cu altul. Oricât de mult ar fi durut-o scrisoarea mea, nu trebuia să se răzbune, chiar dacă nu credea că aş putea suferi prea mult. Fără îndoială, a făcut multe sacrificii pentru mine timp de cinci ani. A făcut toate nebuniile, şi fără nicio siguranţă că va fi răsplătită la urmă. Poate că a şi profitat de pe urma prieteniei mele. A învăţat, a văzut, a auzit. Chiar de nu va fi simţind valoarea acestor lucruri, n-ar trebui să le uite. Serviciile reciproce nu se compensează şi deci nu pot fi şterse perfect fără ca să mai rămână cineva dator. Orice s-ar fi întâmplat, rămân cinci ani de

amintiri comune care nu trebuie să aibă un sfârşit aşa de brutal sau aşa de indiferent. Oricare ar fi scuza Irinei, procedeul este rău. Prin bănuieli pe care mi le produce, încrederea se va înlătura pentru totdeauna din conştiinţa mea. Personalitatea ei e simplă şi nu merită poate atâtea întrebări. A fost îndrăgostită de mine, nu aşa de teribil însă ca să nu se amuze cu alţii în lipsa mea, să nu flecărească, să nu facă planuri în care nu aveam rol, să-mi asculte poveţele, să nu se gândească că nu va putea rămâne fată bătrână, cu frica veşnică de a o părăsi. Desigur, despărţirea de un om pe care te-ai obişnuit să-l iubeşti e grea, dar profitând de lipsa lui, de un timp mai lung când n-ai mai fost mereu cu el şi de puţină sforţare, când e şi în binele lui... Mijloacele nu mai importă.

Discut mijloacele când pe mine mă doare faptul în sine!

8 octombrie. Aseară puţin vin m-a făcut mai rezonabil. Mi-am zis cu toată convingerea: atâta pagubă! E cea mai bună ocazie să scap de ea, aşa cum aş fi vrut deseori. Ea mi-ar face numai încurcături: renunţări, clevetiri de ale publicului, greutatea de a mai continua sau de a mă ascunde. Şi chiar uneori plictiseală. Atâta pagubă! N-are nici bani, nici frumuseţe, inteligenţa ei este aşa de puţin personală că se mulţumeşte numai să-mi repete observaţiunile mele. E deseori comună şi găseşte plăcerea între cei comuni. Neîntreagă la minte, uită, se încurcă, greşeşte, nu pricepe, cu toate că aprobă, n-are intuiţii...

Şi astăzi mă gândesc iar la ziua plecării, la un răspuns, la o veste, mă gândesc ce să fac ca să nu mă mai gândesc.

Ca să am impresia că nimic nu s-a întâmplat, să chibzuiesc ce dar îi voi duce la întoarcere...

În metropolitan o fată drăguţă se uită la mine. Mi-am zis; iată scăparea! Să am numai curajul să încep vorba. Mi-ar răspunde. Ocupându-mă cu dânsa, voi uita pe cealaltă. Nu voi mai fi aşa de singur şi gândul întâlnirilor va face să-mi treacă timpul.

Fără curaj, n-am început vorba. Fata a deschis o carte, iar eu am lăsat-o să plece mai departe. N-am avut îndrăzneala... şi apoi la ce bun?... Imediat ce voi izbuti, ce rost voi mai avea? Am nevoie de dragoste adevărată, şi asta nu vine decât încet la ocazii mari, şi nu la ochiade fugare. Ce îi voi spune ei când Irinei îi făcusem educaţie intelectuală timp de cinci ani? Ce încredere aveam ca să încep munca mea de la început, când Irina, după atâtea lacrimi şi atâtea sacrificii, după atâta timp mai cu seamă, a ştiut să profite de primul moment de libertate după câteva luni de despărţire?

Zi mai calmă. Am ajuns uneori să-mi zic: ce puţin am suferit! Credeam că o să fie mai grav! Aşa de puţin am ţinut la ea? Şi mai cu seamă: sunt în stare să ţin la cineva? Totuşi, mereu mintea mea face o imagine: Irina, lângă un om străin, care, cum nu-l cunosc, ia forme diferite. Irina dând explicaţii asupra

nunţii, pregătindu-se, încercând rochii, făcând mici escapade în doi, sau mai mulţi, şi ei doi la o parte. El vorbindu-i, făcând socoteli, şi ea ascultându-l. Pe urmă, ziua nunţii, felicitări, lumină, şi Irina repezită prin odăi, privind, vorbind, şi încordată lăuntric. Căci, oricum, nu va putea să nu se gândească şi la mine. Apoi seara, rămaşi singuri, el isteţ, ea puţin nenorocită şi fără mişcare, el care o prinde în braţe, o strânge din ce în ce mai mult, îi spune c-o iartă de tot trecutul pe care-l bănuieşte. Ea rezistă uşor. Apoi se culcă încet, fără zgomot, în întuneric, scoţând lucrurile pe îndelete, iar el îşi repetă rugăciunea, şi într-o seară, în sfârşit, ea va plânge, iar el o va strânge mereu. Şi cu o mişcare repede îşi va strecura mâna sub cămaşa ei. Fără gest, ea va primi dorinţa lui, apoi se va deprinde...

11 octombrie. Brusc, rana mi s-a redeschis. I-am scris iar o scrisoare, în care fac toate concesiile. Nu mai am rost, nu cunosc pe nimeni ca să-mi treacă timpul. Acum, pe o bancă în Bois, aştept să treacă ziua. De când mă ştiu am încercat să citesc în mine. Mi-am analizat durerile în mijlocul lor, şi acum, cu toate acestea, mă aflu în faţa mea ca în faţa unui străin. Nu ştiu cum sunt şi nu ştiu cât e de mare suferinţa mea. Cred uneori că n-o simt şi apoi mă cuprinde tot aşa de tare. Gândul la ea mă obsedează. Aceasta-i dragostea? Mai mult decât toate mă simt gelos. Aşa e dragostea? Sau gelozia este posibilă singură, fără dragoste?

De atâtea ori m-am gândit s-o termin cu ea, şi acum i-am scris să vină neapărat, că fac tot ce va spune. Şi dragostea ei? A plâns şi a vrut să se omoare. În orice caz, a fost convinsă că vrea să se omoare. De aş fi lăsat-o, ar fi avut curajul ultim în faţa armei grozave? A făcut sacrificii, dar acum a plecat, cu toate că nu eram acum mai rău decât atunci. M-a lăsat cu riscul de a mă nenoroci, fără o vorbă de părere de rău. Este o dovadă de curaj din partea ei sau un pretext de a termina fără zbucium?

Cinci ani am examinat-o. Credeam că-i cunosc toate resorturile sufleteşti, şi acum, după câteva săptămâni de despărţire, mă întreb de nu m-am înşelat cu desăvârşire. Tristă e experienţa pe care o fac. Am crezut că deoarece îmi dau seama de toate gesturile şi maniile unui personaj, de tot ce are exterior, îl cunosc perfect; că deoarece plânge disperat, spunând vorbe tragice şi jurăminte, adevărul din adâncuri este acelaşi. Şi acum văd că natura umană e mai complicată. Forţa, oricât de sinceră, nu garantează şi durata sentimentelor. Nu putem fi siguri de ce e înăuntrul nostru. Cunosc o doamnă care, la moartea bărbatului ei, a încercat de mai multe ori să se omoare. Împiedicată mereu, la urmă s-a recăsătorit. Acum râde şi are copii mari. Ce suflet va fi având, sau care e evoluţia lui, pe care n-o pricep eu şi n-o fi pricepând-o nici ea? Ce ştim noi de vom muri, cine are să ne plângă şi cât o să fim plânşi? Sufletul

omului... În faţa lui, aproape de noi, mic de încape într-un corp şubred, stăm ca în faţa infinitului.

Când vezi o mulţime – ca acum, de şcolari care se joacă într-un luminiş din Bois – aşa de la fel cu toţii, îţi dai seama ce ingenios şi paradoxal a fost acela care s-a gândit la personalitatea fiecărui individ în parte. Trebuie să fi suferit enorm şi şi-o fi simţit enorm existenţa. Şi-a ţipat-o, şi atunci a fost nevoit să lase şi pe alţii să şi-o ţipe. Rezultate altruiste pornesc dintr-un temperament frământat de el, în el.

Copiii ţipă, sar după o minge care alunecă repede în toate ungherele, sfărâmând frunzele galbene. Culcat într-un colţ, privesc şi scriu. Contemplu cu hârtia înainte, ca un pictor cu paleta. De ce în jurul meu nu se strânge lume? Care din ei ar fi în stare, din joacă, să mă privească şi să facă reflecţia: uite unul care scrie uitându-se la noi...

Pe deasupra, mesteacănii îşi întind braţele săltându-le graţioşi şi alţii ca nişte baletiste.

12 octombrie. Urmăresc firul durerii mele, şi cu toate că mă simt amărât, totuşi mă întreb dacă puţin nu am minţit plângând o iubită pierdută timp de atâtea pagini. Intensitatea durerii scade, oricare ar fi omul, aşa e firea. E insuportabil să te vaieţi întruna. Sau poate numai durerea se transformă? E mai puţin zgomotoasă, mai interioară? Nu cred. Desigur, pierderea unui copil roade continuu pe o mamă. Totuşi, de nu înnebuneşte în primele zile, cu timpul îşi va ocupa trei sferturi din zi cu alte gânduri.

Între dragostea de mamă şi dragostea de iubită este o prăpastie, nu numai ca formă, dar şi ca trăinicie. Obligaţiile, la mamă, au săpat într-atâta cămările sufleteşti şi de atâta vreme, încât o trădare este rară. Iubita nu s-a dat decât din capriciu sentimental, convinsă, de altfel, de adevărul dragostei. Este mai fără minte şi mai grăbită să se omoare decât o mamă. O spumă fierbinte în veşnică fierbere. Tinereţea, simţirile proaspete, curiozitatea o îmbie să încerce. Lanţurile cu care i-a plăcut la început să se lege i se par curând prea dure şi nu se mai simte datoare să le suporte. Îşi va găsi cu uşurinţă o scuză. Şi va iubi iarăşi cu aceeaşi patimă, tremur, nervi, pândiri perverse, ameninţări. Şi la o vreme, îmbrăţişată prea strâns, îşi va nega dragostea dintâi. Până când se va deprinde şi cu dragostea nouă, se va potoli, se va simţi prea încreţită la faţă ca să mai placă; săturată oarecum, nici nu va mai ţine aşa de mult să placă; în faţa copilului care creşte mereu frumos şi drept, se va transforma (transformarea prodigioasă ale cărei momente scapă cercetărilor) şi-şi va aţinti asupra lui privirea pentru prima dată constantă. De data aceasta nu va mai spune necontenit: „Te iubesc“, dar dragostea, cu mai puţine nuanţe poate, va fi mai rezistentă.

Am văzut *L'ami des femmes* a lui Dumas. Ce nerozie! Ca şi cum studiul asupra femeilor ar fi posibil. Ca şi cum ar avea – chiar în aceeaşi clasă socială – acelaşi resort. Ar trebui să le cunoşti pe toate, în cele mai

variate exemplare. Şi eu n-am fost în stare, cu toată atenţia mea încordată, să cunosc una singură. Şi cu ce interes! Eu nu pot fi cinic. Cinismul denotă lenevie mintală. Că din rândurile mele se pot degaja, generalităţi rezonabile asupra mea şi asupra Irinei se poate! Dar capriciile deconcertează şi pricinuiesc surprize. Şi noi nu suntem avizi decât de acele surprize. Atâta mişcare e în jocul lor nestatornic, încât bănuim în orice femeie nouă o excepţie. În faţa lacrimilor ei grozave ne înduioşăm şi credem, noi, cei care nu putem plânge decât anevoie. Iar mai târziu deziluziile ne încovoaie. Cât timp, cum? Nu ştim nimic. Aştept să văd. Căci eu însumi mă surprind zilnic sub forme care mă miră.

Vor mai veni două dureri teribile. Vestea în sfârşit; se mărită în ziua de... Şi apoi ziua aceea... şi apoi noaptea aceea... Şi apoi: s-a măritat! şi mai târziu: un copil!

Copilul, idealul femeii care vrea să înceapă o viaţă nouă. Scuza ei faţă de alţii şi faţă de ea, ca să primească pretenţiile nou-venitului.

Noaptea am căutat o femeie străină, am întunecat odaia şi mi-am aţintit gândul la Irina, ca să-mi substitui vizitatoarea! Eu, care o preţuiam aşa de puţin odinioară!

14 octombrie. Cu capul greu. Simt o picătură de apă care curge din susul capului înăuntru, mereu, monoton, cu acelaşi debit şi zgomot.

Dragoste sau orgoliu? Ce-mi pasă?! Mă doare... Orice reflecţie asupra vreunei persoane o îndrept spre Irina şi mă întreb de era aşa. Încerc mereu s-o cunosc. Ieri am auzit: „e neînsemnată!“ (vorbindu-se de altcineva). Şi mă întreb dacă era neînsemnată. Mă gândesc la toate împrejurările, la tot ce spunea, la felul cum pricepea. Cu toate că mă înţelegea perfect, totuşi îmi dau seama că n-am fost niciodată surprins de vreo judecată dreaptă de a ei. Nu se interesa de chestiunile intelectuale decât ascultându-mă. Singură de o lăsam, vorbea de familie, de prieteni, de fapte cotidiene. Dar vorbea vioi. Mereu îi sclipeau ochii. Acum se zbat în mine toate micile observaţiuni dureroase care le făceam odinioară. Am priceput totdeauna că o făceam să meargă pe o cale care nu-i aparţinea. Se rătăcea imediat ce nu-mi simţea mâna alături. Era neînsemnată.

Dar eu, care mi-am pierdut cinci ani cu dânsa, care am ascultat-o tot timpul vorbei, care n-am putut gândi un rând fără să nu i-l spun, fără să nu-i cer părerea, mereu aprobatoare, cum sunt?

O dată, pentru prima oară, după lectura unui roman al lui Mauriac, care nu-mi plăcuse, spusese: „Nu e chiar aşa de rău cum spui!“ Nu era o reflecţie nouă, ci o concesie faţă de o părere străină de mine. La argumentele mele asupra romanului, de altfel, nu a adus nicio împotrivire şi nicio interpretare nouă.

Cu toate că-i dădusem planul lecturilor, într-una din ultimele scrisori, vestise: *„Pentru variaţie am*

început o carte de istorie interesantă“. În momentul acela mi-am presimţit toate nenorocirile. Am bănuit prezenţa unui nou-venit.

Sper uneori că totul e o glumă ca să mă facă să mă pronunţ, ca să-şi rişte la întâmplare dragostea. Nebună speranţă. Nu se încearcă un aşa joc la o aşa distanţă. Deci ultima mea speranţă e o situaţie în care m-aş simţi ridicol! Eu, care îmi băteam joc de bărbaţii care făceau concesii femeilor! Până unde merge umilinţa mândriei mele! Sunt totuşi lucruri pe care nu le-aş face... Poate... De-aş şti că iubeşte pe altul sau se amuză cu altul, n-aş chema-o. Totuşi... m-aş duce la dânsa, aş lăcrima, aş spune vorbe tainice cu planul vag de a o redeştepta şi a o întoarce. Ştiu eu de tot ce aş fi în stare?

În armonia perfectă, o mică surpriză, imperceptibilă, care se întinde încet şi fără să bagi de seamă, a cuprins şi stricat totul.

În firea Irinei, într-o zi, am descoperit o mică undă neliniştitoare. „Nu e bine de rămas nemăritată toată viaţa!“ Vorbea în general. Altă dată a vorbit chiar de dânsa. Apoi s-a întrebat tare ce-ar putea face ca să mă uite. Iar altădată mi-a spus planuri matrimoniale: „Va fi mai bine pentru amândoi!“ Şi gândul pătrundea şi mai mult când, îndepărtaţi, se deprindea fără mine. Dar când mă întorceam se da toată, uita planurile infidele.

Dinard (după mai multă vreme).

Cum starea mea devenise intolerabilă, am sacrificat orice mândrie personală şi am trimis o scrisoare umilă, disperată, implorătoare.

Renunţasem la rolul meu dominator, pe care-l ţinusem, fără şovăire, atâţia ani. Mi-aduc aminte că nici chiar în momentul când scriam nu eram complet lipsit de luciditate. Plângeam şi am lăsat anume lacrimile să cadă pe scrisoare. Cum am terminat hârtia şi-mi venise o idee impresionantă, am adăugat-o pe un petec de hârtie rupt la întâmplare de la marginea unui ziar, şi am făcut reflecţia, cu satisfacţie, că această hârtiuţă ar putea să convingă şi mai mult de dezordinea nervilor mei şi să provoace mila. Am scris atunci rău, murdar şi nu fără conştienţă.

Cum toate scrisorile mele rămaseră fără răspuns, ca şi cum le-aş fi adresat unui inexistent, am trimis scrisoarea aceasta unui amic sigur, ca să-i fie transmisă imediat în mână.

Şi într-adevăr, de data aceasta izbutisem: după cinci zile, o telegramă: „*Attends lettres, baisers*“*. Nervii mei se destinseră într-o clipă, cum ai desface corzile unei viori, am căzut pe pat şi am dormit profund 24 de ore în şir. Dar scrisoarea pe care am primit-o după alte trei zile nu era aşa de liniştitoare cum sperasem şi nu mă convingea că „totul nu fusese decât o mică glumă

* Aştept scrisoare. Sărutări. (fr.)

răutăcioasă“. Scrisoare ambiguă, care dădea loc la interpretări şi care mă făcu şi mai chinuit decât fusesem. Iată pagina primă, singura care mi-a mai rămas printre hârtiile mele:

„Dragul meu Sandu, disperarea ta m-a făcut nenorocită, dar în acelaşi timp m-a şi bucurat: aveam dovada că te mai gândeşti la mine. Şi eu, care credeam că s-a terminat cu viaţa mea! Hotărârea deznădăjduită pe care o luasem, împinsă mai ales de cei de primprejur, trebuia să pună capăt durerilor mele. Aveam, în sfârşit, prilejul să mă duc la Sinaia, unde am fost fericită şi unde îmi lăsasem viaţa toată, şi apoi, de pe vârful unei stânci unde ne îmbrăţişasem odinioară, s-ar fi terminat totul. Tu însă, dragul meu, mă îndemni la viaţă. Dar mă vei primi din casa altuia? Scrie-mi tot ce crezi (pe adresa prietenei mele Loulou) şi voi face precum vrei. Aici va fi ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic cu mine, şi de îndată ce fac rost de bani, de vrei, voi veni la tine, sclavă umilă...“

Mai întâi, scrisoarea citită de un indiferent, cu un accent abia liric, poate produce efecte comice. Însă nu valoarea ei estetică mă interesează, ci adevărurile ce le-ar putea conţine.

Desigur, o reală părere de rău. Altfel nu mi-ar fi scris: dar „cei dimprejur“ n-o putuseră sili la nimic, pe ea, fată de 22 de ani, totdeauna de capul ei. Apoi, ca să meargă la Sinaia, unde să se omoare (căci acesta era înţelesul aluziilor ei) nu era nevoie să se mărite. Însă

nu trebuie să credem neapărat că ar fi din partea ei nişte minciuni ridicole şi că eram netot că le mai iau în consideraţie.

Ideile îi erau aşa de vagi, lipsa de logică aşa de completă, gândul faptului ascuns şi urât o tulburase în acelaşi timp, prezumţia în superioritatea ei intelectuală, cu care o deprinsesem, îi sugera ideea că e o „sacrificată", încât era în stare de fapte pozitive, dar într-o atmosferă de tendinţe neprecise. Scrisoarea mai arată că, măcar în parte, şi lipsa banilor o hotărâse la pasul acesta. Banii, mai ales la urmă, nu-i ajungeau niciodată. Un lucru însă nu ştiam exact; se măritase sau numai era aproape? Ridicolul „pe adresa lui Loulou" nu înseamnă neapărat ceva pozitiv. Spusese poate familiei ei că a rupt relaţiile „amicale" cu mine şi se jena să se dezmintă. Ceea ce mă făcea să cred că faptul nu se îndeplinise este că prea trecuse puţin timp. E drept, îmi spusese că un oarecare caraghios Marcu (originar din Sinaia) îi făcuse propuneri matrimoniale, dar ea îmi povestise faptul ca pe-o cerere ridicolă, şi eu nici nu ştiam dacă nu e numai o glumă de a Irinei. În orice caz, avea o reală părere de rău pentru necazul meu, ceea ce în limbajul obişnuit s-ar putea traduce prin „a avea inimă bună".

Sau poate totul nu era decât un plan, ca să mă facă pe mine, în sfârşit, s-o accept oficial? Ceea ce iarăşi era posibil.

I-am scris (pe adresa lui Loulou!) toate aceste observaţii ale mele, juste. După o zi, m-am simţit

incapabil ca să aştept răspunsul cel puţin 8 zile, şi într-o clipă m-am hotărât să mă întorc în ţară. Cum n-aveam bani de drum imediat, m-am dus să cer prietenilor, eu care nu cerusem niciodată. Am fost refuzat politicos. Atunci am căutat Muntele de pietate, cu paltonul de iarnă subţioară. Mi-era ruşine să întreb sergenţii unde se află. După câteva ceasuri de ezitare, l-am găsit aproape vecin cu hotelul meu. Am făcut coadă. Mai erau femei, numai femei, una cu linguriţe de argint, alta cu haine, alta cu lenjuri. Ce umilinţă! Cum aş putea să iert eu vreodată Irinei aceasta, chiar dacă ea nu era de vină! Ce monstru mă pregăteam să fiu la întoarcere! După vizele pe la legaţii, care, toate, erau în momentul de a se închide, m-am dus la prefectura poliţiei să-mi pună viza franceză. Acolo mi s-a spus: *„A demain!"** M-am plâns la ghişeu, m-am zbătut şi am spus o minciună: *„Mon père est mort!"*** Mi-era scârbă de minciuna mea. Eram aşa de deprimat, că m-au crezut, dar nu erau de vină, nu era şeful care trebuia să iscălească. În orice caz, să aştept... Am aşteptat două ore, învârtindu-mă năuc împrejurul unei bănci rotunde din mijlocul sălii. Pe la ghişeuri, funcţionarele îşi şopteau între ele arătându-mă şi invitându-mă milos să stau. Mă aşezam pentru o clipă ca s-o pornesc iar. Şi şeful, acel personaj misterios care nu venea şi pe care îl

* Vino mâine. (fr.)

** Mi-a murit tatăl. (fr.)

speram de câte ori se deschidea vreo uşă! O cucoană, şi ea cu necazuri, s-a dus să intervină pentru mine, ca să mi se dea drumul mai iute. Am lăsat-o şi am suportat ruşinea ca să se îngrijească străinii de mine!

Apoi a sunat clopotul de ieşire. Pe rând, plecau funcţionarii. A venit atunci şi şeful de la conferinţa pe care o avusese la etajul superior. M-am dus la el: *„A demain!"* I-am spus tremurând tot: *„Je dois partir ce soir! C'est mon père qui est mort!"** *„Et qu'est ce que cela me fait?"***

Primisem răsplata minciunii mele scârboase. Faţă în faţă, se aflau două excremente ale umanităţii!

S-a intervenit şi am căpătat paşaportul în câteva minute. Cu o jumătate de oră înainte de plecarea trenului eram la gară. M-am urcat la clasa treia, ca să-mi ajungă banii, şi m-am plasat între doi negustori de zarzavat. Curând am fost lăsat singur. Cum să descriu cele trei zile interminabile, învârtindu-mă în compartimentul meu ca un lup într-o cuşcă! Mă uitam la fiecare zece minute la ceasul meu de la mână. Mă clătinam la cea mai mică întârziere. Vecinii mă priveau curioşi. Elveţia, Austria, Ungaria, România... Întârzierile fatale din România, după ce venisem exact. Semnalele întreite de plecare de prin toate staţiile mici din Ardeal, până ce trenul să se pună în mişcare greoi. Ce mizerie!

* Trebuie să plec în seara asta. Mi-a murit tatăl! (fr.)

** Şi ce-mi pasă mie? (fr.)

Am sosit la miezul nopţii. Am luat un automobil şi m-am dus la prietena mea Gina. Am găsit casa întunecată şi am sunat lung, de mai multe ori, până s-au aprins luminile. A apărut servitoarea somnoroasă, şi când i-am spus că vreau să vorbesc cu domnişoara, m-a crezut nebun. A trebuit s-o conving. Mă temeam să nu se scoale părinţii Ginei, pe care-i cunoşteam destul de puţin, dar am avut noroc. În sfârşit, a apărut la o fereastră la etaj Gina, ţinându-şi o jachetă peste cămaşă. S-a uitat buimăcită la mine. I-am ţipat:

– Ce s-a întâmplat cu Irina?

– Păi s-a măritat cu Marcu. Sunt la Sinaia.

Am mai avut tăria să întreb:

– Şi s-a putut să nu-mi scrii nimic din vreme măcar tu?

– Credeam că nu te interesează!

M-am retras câţiva metri în noapte. Am mai auzit de câteva ori:

– Dar ce e cu tine, Sandule? Te-ai dus?

Apoi o fereastră s-a închis.

Eram sfărâmat, şi totuşi mintea lucidă continua reflecţiile asupra mea. Nu credea că mă interesează... Vasăzică, nu-i făcusem impresia – nici ei, care trăise mai mult în preajma noastră – că Irina m-ar fi interesat câtuşi de puţin, atât fusesem de discret, atât părusem de indiferent şi atât părusem de surâzător faţă de toate fetele. Şi o idee nouă îmi fulgeră: cum să nu aibă dreptate, când eu însumi, cu o lună mai înainte, n-aş fi

crezut că mă interesează! Când apropiam cele două imagini ale mele de la o distanță așa de scurtă, nu mai pricepeam nimic. Și atunci mă întrebam șovăind: oare sunt normal?

Prăpastia din fața mea era deci mult mai adâncă decât crezusem.

A doua zi, la 5 dimineața, soră-mea Vana pleca la Sinaia. În cinci minute îi spusesem tot ceea ce-i făcusem ani de zile, și în alte cinci minute Vana hotărâse ce-are de făcut. Am așteptat două zile, făcând kilometri în jurul curții noastre. Când știam că Vana trebuie să se întoarcă, i-am ieșit înainte cu trenul, la o stație intermediară. Cum m-a văzut, dintr-un colț al vagonului, nedormit și galben, Vana mi-a făcut semn: „N-ai nicio grijă“. Și fără să mai aștept detalii, brusc liniștit, salutai o cunoștință din vagon, o domnișoară minunată de grație și căreia îi făcusem curte odinioară. Până la București ne-am întrecut în glume, în complimente, în aluzii sentimentale, în înțelegeri subtile și complice, iar eu păream (mi s-a spus mai pe urmă) extrem de nervos, dar extrem de fericit de succesul meu. Biata Vana nu știa ce să mai creadă...

Abia a doua zi Vana mi-a dat deslușirile (căci am adormit acasă imediat).

– De la hotel i-am trimis o carte de vizită. A venit imediat singură. A venit la mine și m-a sărutat. (Nu se cunoșteau decât din vedere). E foarte dulce și prietenoasă. Părea un puișor de găină plouat. Prima

întrebare i-a fost: „Unde e Sandu?“ Nu pricepea cum erai întors și n-ai venit s-o vezi. Parcă nu-și da seama de tot ce i se întâmplase și de obligațiile ei noi. Mi s-a plâns că îi e urât printre străini și că se preface bonavă ca să fie lăsată în pace, că toată lumea o întreabă ce are și că asta o enervează peste măsură. Când a auzit că trebuie să reiau trenul seara, a exclamat: „Eu plec cu mata!“. Mi-a repetat de mai multe ori fraza asta, cu toate că-i explicam de ce nu se poate. Era deznădăjduită când a trebuit s-o las. Peste o zi va găsi un pretext, va veni la București, va vorbi cu tine și veți vedea ce e de făcut.

Peste două zile tocmai când mă neliniștam din nou neavând nicio veste, primii câteva rânduri scrise pe o foiță de șocolată (fusese pusă în mijlocul altei scrisori adresate lui Loulou; era o precauție ca să nu se observe nimic, deci acum era mai prevăzătoare decât se arătase în conversație cu Vana. Poate că Marcu bănuise ceva și pusese unele întrebări.)

N-am putut să nu fac reflecția că hârtia de șocolată îi rămăsese de la nuntă.

Iată rândurile:

„N-am venit căci acum sunt bolnavă cu adevărat. Te rog mult așteaptă cu răbdare. Eu voi veni imediat ce voi putea. Nu mă gândesc decât la asta.“

După alte două zile, cum nu mai știam nimic, ca să treacă timpul mai ușor, m-am hotărât să fac o mică excursie la mare. M-a căutat în lipsă. Mă gândesc ce o

fi crezut ea de plimbarea mea tocmai atunci? În orice caz, dacă rolurile erau inverse, ce concluzii complicate aş fi tras eu! Dar mie mi se părea firesc şi nu ştiam de ce Vana mă privea mirată. I-am trimis veste să vină pe la mine şi spre seară a sosit. Şi acum, dacă aş putea povesti scena exactă dintre noi, dacă mi-aş mai aduce aminte de tot ce constatasem atunci, în timp ce conversaţia evolua! Căci luam parte la scenă şi în acelaşi timp observam, eram în acelaşi timp, după obiceiul meu, actor şi public, actor cuprins de pasiunea rolului şi, public prodigios de curios să audă toate vorbele, să vadă toate personajele şi chiar decorul. Aş vrea să transcriu cu fidelitate tot ce gândeam atunci, cu toate că acum, când sunt calm, nu mai sunt absolut convins de exactitatea supoziţiilor mele de atunci. Să refac clipele acelea, chiar dacă ar trebui să le neg mai apoi în tot ceea ce au ele interior.

Bineînţeles, am uitat multe lucruri, aşa că nu voi transcrie decât câteva momente care nu se leagă imediat, dar care, în general, formează o atmosferă.

Mai întâi mi-am pregătit intrarea. Când mă va vedea pe neaşteptate, orice izbucnire de a ei va fi mai sinceră. Contam pe surprindere. Am spus servitoarei, care trebuia s-o introducă în cameră, să-i spună că nu voi veni decât mai târziu, cu toate că eram acolo de mai-nainte.

Cum se făcuse noapte şi lumina nu era aprinsă, nu m-ar fi văzut imediat. M-a găsit însă de îndată ce a intrat şi n-a avut nicio tresărire. Efectul meu fusese

ratat. Am sărutat-o ca pe o străină şi nu ştiam ce să ne spunem. O simţeam transformată. Cum prevăzusem altfel întâlnirea noastră, rămăsei deconcertat şi-[mi] simţii capul vâjâind. Totuşi, făceam reflecţia cu oarecare dispreţ: „I-a făcut un palton nou, ridicol. Dar pălăria o cunosc."

Voii să-mi spun gândul ca un început al pedepselor ce trebuiau să vină, dar atenţia îmi fu atrasă de altceva. Începu să-şi scoată mănuşile cu febrilitate, şi ştiam precis că şi le scoate ca să-mi arate că nu are verighetă. (O pusese probabil cu cinci minute înainte în poşeta de alături.) Atenţia asta faţă de mine, arătată cu aşa de puţină discreţie, adusă ca un plocon, mi se părea stângace şi stupidă, totuşi, m-am crezut dator să-i mulţumesc cu efuzie. Mi-a trimis mulţumirile fără tresărirea pe care ţi-o pricinuieşte trecerea de la un gând la altul, probă că interpretasem bine gestul ei. La primele mele întrebări, a aprobat cu totul observaţiile mele făcute pe marginea scrisorii ei trimise la Paris. „Ai dreptate, nu putea să mă oblige nimeni să fac pasul acesta, dar trebuia să fac ceva cu mine. Acum e prea târziu." Repeta vorbele aspru, fără modulaţii, ca pe o lecţie pe care şi-o învăţase din vreme. Am certat-o, i-am adus aminte de trecut, dar ea repeta tot cu aceeaşi voce răstită: „Acum, nu, dar poate mai târziu!"

Nu recunoşteam aluatul moale căruia îi putusem da orice formă. Mai ales că nu semăna deloc cu aceea

pe care mi-o descrisese Vana. Se întâmplase ceva între timp, poate câteva argumente bine-venite. Care, niciodată nu voi şti...

Şi atunci am ţipat în ajutor, ca cineva în faţa unui pericol. A sosit biata Vana, care veghea prin apropiere.

– Vana, nu vrea să rămână cu mine!

Ţipătul meu sună strident, şi Vana nu pricepea transformarea Irinei.

Am început să plâng nenorocit într-un colţ al camerei. Ştiu însă că şi în clipele acelea groaznice îmi dădeam seama de mine şi de ceilalţi. Era perversitate. De altfel, luciditatea în astfel de clipe poartă numele de perversitate. Dar nu-mi caut scuze, vreau să mă cunosc întreg. Ştiu că gândeam atunci, în acelaşi timp, că aş fi putut să-mi reţin firea de aş fi voit, dar mă lăsam în voia nervilor ca să impresionez. Ştiu apoi că de nu-mi alesesem locul unde căzusem istovit, mi-am dat seama imediat că aşa, la o parte, singur, păream şi mai de plâns. Vocea mea dezolată, tot pentru efect s-a adresat Vanei, peste capul Irinei: „O să mă omor!“ Mulţi spun la necaz vorba asta ce nu angajează la nimic, nimeni nu are timpul însă, în momentul acela, să se întrebe de e adevărată. Eu am reflectat limpede: „Asta desigur, n-o voi face-o!“ Căci eram mereu dublu. Şi nu numai atât. În acelaşi timp aveam remuşcări pentru această examinare continuă, care făcea ca emoţiile mele reale să fie oarecum falsificate. Nu-mi dădeam seama cum toate acestea puteau exista în mine deodată, dar

împletitura lor era aşa de strânsă, că păreau suprapuse. Întocmai ca la o orchestră unde viorile trebuie să fie acompaniate de fagoţi şi de contrabaşi.

Izbutisem. A venit nebună la mine, plângând în hohote, caldă, mângâindu-mă, îmbărbătându-mă, fără nicio jenă faţă de Vana. De altfel, Vana părăsi discret şi tragic camera.

– Nu fi supărat, căci stau cu tine! Mă auzi tu? Stau cu tine! Orice s-ar întâmpla, stau cu tine! Doar tu eşti toată dragostea mea!

Până a plecat, a rămas aşa. Am uitat ce-am mai vorbit. Mi-au rămas doar câteva cuvinte de ale ei şi gândurile mele cu care le întovărăşisem. Astfel, a izbucnit deodată disperată: „Ştii, n-am mai citit nimic interesant cu nimeni.“ Fusese mândră de lecţiile ce i le dădusem şi acum se găsea sacrificată că trebuise să renunţe la ele. (Mă refer la părerea generală pe care şi-o făcuse, graţie mie, asupra ocupaţiilor intelectuale. În practică zăbovea pe cât putea la treburi mărunte şi n-avea curajul să se apuce singură de ceva serios.)

Am întrebat-o şovăind:

– Ai fost a lui?

– Nu, m-am prefăcut bolnavă. Acasă ceilalţi îi făceau aluzii, şi el, săracul, n-a spus nimic!...

Îmi închipuiam scena, regăseam conversaţiile „strada Dudeşti“ pentru care aveam repulsie. Acel „săracul“, spus nu ironic, ci cu o reală compătimire,

mi-arătă că Irina începuse să-şi examineze noul partener.

– Şi cum te-ai măritat cu el aşa? Ai făcut ceva?

Mi-a dat un răspuns artificial şi grăbit:

– Nu, n-am făcut nimic? N-am vrut să ştiu de nimic!

Nu ştiu de era adevărat. În orice caz, tonul ei demonstra că o preocupase gândul acesta. Ce departe eram, aşadar, de muntele de la Sinaia de pe care trebuia să se arunce în spaţiu!

Apoi, nenorocită:

– Dar în afară de aceasta, toată sunt murdară! Cum mă mai primeşti tu când toată sunt murdară!

– Cum ai putut să-ţi dai gura lui?

– Nu asta nu, tu ştii că mie nu-mi place asta! (Aluzie la buza ei inferioară, care sângera imediat.)

De ce spunea asta? Voia, cu toate îmbrăţişările nebune ce-mi veneau acum, totuşi să mă hotărască s-o las. Sau clocoteau remuşcările şi voia să ispăşească?

– Şi cum ai putut tu la primărie spune „da“?

– Nu, eram pe altă lume, n-am spus nimic!

Iarăşi da impresia, pe care o dăduse de multe ori odinioară, că jucase rolul într-un anumit fel, ca să se vorbească de dânsa. S-ar fi spus cu maliţie şi curiozitate: „Se mai gândeşte la celălalt“ şi, în acelaşi timp, prin astfel de mici ezitări, îşi uşura conştiinţa.

– Şi la biserică. Irina! (Adică cu lămâiţă, cu flori şi bomboane.)

– Dacă ei au vrut!

În fine, era răspunsul ce o cuprindea întreagă! Aşa cred că era. Incapabilă să reziste unei rugăminţi din partea altora. În voia tuturor, întocmai cutiei de bomboane cu floricele albe pe care o arunc în mare. Şi apoi adăugă, ca şi cum ar fi simţit că o nevoie de o reparaţie faţă de mine.

– Dar a fost foarte simplu totul!

În credinţa că fraza asta m-ar fi putut consola nu se demonstrează toată uşurinţa ei? De altfel, în practică, cu resursele ei, nici n-ar fi putut face ceva complicat. Totuşi, cu toate aceste gânduri, mă liniştisem. Nu mi se mai părea că prezenţa Irinei mi-e absolut indispensabilă, cel puţin deocamdată. Se făcuse de mult noapte şi voiam să se ducă la dânsa. Avea a doua zi să-şi spună voinţa ei de a se despărţi. Dar din nou, disperată, mă rugă:

– Nu mă lăsa acolo! Ia-mă cu tine!

Şi în tonul ei nu era părerea de rău de a mă părăsi, pentru oricât de puţin timp, ci frica de a nu putea suporta discuţiile care o aşteptau. De-aş fi vrut atunci, aş fi putut face orice cu dânsa. Dar redevenisem acelaşi pe care-l cunoscuse ea odinioară, nesigur de sentimentele mele, ezitând, voind să amân orice hotărâre definitivă. Încet, am coborât-o în stradă. Acolo i-am surprins o privire dosnică, parcă frica să n-o vadă cineva. Încă de câteva ori: „Nu mă lăsa!“ Apoi a oprit un automobil.

– Acum cu automobilul!

Şi iarăşi un răspuns din acele care-i caracterizau toate slăbiciunile:

– Nu-i nimic. Acum el plăteşte!

... Sufleţel moale! Ca nisipul dimprejur, cu care mă joc în voie ca să-mi mângâi mâna. Dar cu toată observaţia mea, aveam o satisfacţie imensă. Irina făcuse caricatura întregii ei afecţii pentru acel Marcu. N-aveam să-l invidiez niciodată, chiar dacă, sărmanul, ar fi ignorat rolul pe care fusese silit să-l joace sau ar fi avut mai puţină perspicacitate ca mine, sau ar fi interpretat cu bunăvoinţă mici gesturi de ale Irinei neconvenabile pentru el, s-ar fi consolat filozofic zicând că aşa e lumea şi s-ar fi agăţat pentru mulţumirea lui proprie de mici gentileţe în care Irina ar fi fost sincer duioasă, dezinteresată, îndatoritoare sau gravă.

La fel cu acel care, fericit de marea cu imensele ei bogăţii de culoare şi de sunete, şi-ar lungi trupul trândav pe nisip, după care l-ar netezi şi ar îndepărta toate ierburile ude sau scoicile prea tari. Căci pe ce şi-ar clădi Marcu construcţia fidelităţii Irinei când ea a avut atâta uşurinţă faţă de mine, care-i fusesem o dragoste, şi nu un expedient? Şi ce fel de viaţă e aceea fără de nicio încredere? Ne-am despărţit stângaci. Mi-a aruncat Irina o ultimă privire piezişă şi eu mi-am fluturat mâna, încetişor. Apoi a dispărut în noapte. A doua zi eram la Gina. Fiinţă încântătoare, dar lipsită complet de judecată precisă (dar avea să arate mai târziu, în dragoste, o voinţă uimitoare).

– Am fost la biserică. Părea cam zăpăcită. Cum m-a văzut, a lăsat pe toţi şi a venit la mine. Nu voia să mă părăsească. Nu ştiau ceilalţi cum s-o întoarcă.

Desigur, faptele nu se petrecuseră fără oarecare tulburări nervoase pentru Irina. Va fi crezut şi ea că face gestul imolării. Apoi Gina, prietena noastră comună, nu-i aducea o ultimă imagine a mea?

În ziua aceea, trimisă de mine, Gina s-a dus s-o vadă. I s-a povestit imediat unul din gesturile Irinei. Unul din ei critica o vorbă de a mea, într-adevăr urâtă, dar Irina mi-a luat apărarea: „E doar aşa de copil încă!“ Şi de aici concluzia. „Tot se mai gândeşte la el!“ Rămase singure, Irina i-a povestit multe, despre dragostea noastră, despre gelozia ei.

Vorbea duios şi şoptit, ca de un mort căruia i-ai încerca pentru ultima dată portretul fizic şi moral, în timp ce carnea i s-ar face, cu fiecare clipă, mai galbenă şi mai tare.

Cum nu mai ştiam nimic, am trimis-o pe Gina după veşti.

Şi atunci Gina a asistat la o scenă de un comic monstru şi, desigur, păcat că n-am văzut-o ca s-o descriu. Cred că era aşa de interesant, încât aş fi uitat că mă priveşte personal şi m-aş fi amuzat ca la teatru. Irina în mijloc şi toţi ceilalţi pe de lături. Secretul plesnise. Marcu întreba buimac: „S-a putut să ai un aşa mare secret *sufletesc* şi eu să nu ştiu nimic?“ Ceilalţi ţipau pe diferite tonuri: „Rămâi aici!“ Gina întreba:

„Ce faci, vii cu mine?“ Şi Irina se zbătea: „Ce să fac?“ Scena a durat, se pare, mai multe ore. La urmă a rămas cu ei, după cum cu două zile înainte, la imprecaţiile mele, rămânea cu mine. Depinde deci de moment. E greu de ştiut dacă în toate întâmplările ei avea şi ea vreo hotărâre personală. Fiinţă uşuratică şi iresponsabilă. După o zi, înainte de a pleca la Sinaia, a trecut pe la Gina. Remuşcările o frământau. Mi-a trimis veste că „se va gândi toată viaţa ei frumos la mine“ şi că „mă roagă să nu fac nicio prostie“ (să nu mă omor poate). Oamenii rămân greoi sau uşuratici orice s-ar întâmpla cu ei. Căci ce rost aveau vorbele ultime? Trebuiau să mă consoleze! Ca şi cum ea nu m-ar fi învăţat că vorbele, cu toată siguranţa tonului, cu toate lacrimile şi promisiunile n-au decât o valoare momentană.

Asta era într-o vineri. Duminica plecam la Paris. Şi când Vana m-a rugat să mai întârzii ca să mă întremez:

– Imposibil, zisei, vreau să asist la deschiderea Salonului de toamnă!

Şi nu minţeam pe de-a-ntregul.

Porspoder, în Bretania, la ocean.

Ce va mai fi? Şi acum să-mi continui romanul? Sau să-mi încep altul? Încă unele momente de durere ascuţită? Şi altele de indiferenţă totală, când te îndoieşti că a existat ceva? Şi alteori numai reverii poetice în preajmă?... Gânduri care apar şi dispar sau

numai se întrevăd, ca un înotător pe valuri... Folosind, ca şi înotătorul, doar ca un detaliu de curiozitate şi de variaţie în decorul multiplu...

Căci, sub soarele voalat, marea s-a unit perfect cu cerul. Şi în faţa imensităţii auguste, bietele mele gânduri sunt minuscule şi nepotrivite.

Totuşi, aventura mea va fi legată de mine, orice s-ar întâmpla. Mi-a luat o serie de prejudecăţi şi mi-a dat altele. O voi uita-o deseori, dar şi în momentele de uitare voi privi lumea altfel, numai din pricina ei. Lângă mine, pe nisip, s-a întins Collette. Collette e fragilă şi vaporoasă, piciorul ei mititel abia atinge pământul, vorba ei sună ca, cristalul lovit încetişor cu un cuţitaş de argint. A ieşit abia din mare, apa scânteie pe dânsa şi pare o naiadă obosită. Respiră uşurel, ca şi cum s-ar prelinge pe corpul ei o adiere, şi sânii mititei îi tremură ca două frunze gemene. Cu braţele pe şolduri, pare un as grecesc în care sunt închise mirodenii. Acum, când se încolăceşte în jurul trupului meu, e o iederă pe care a plouat.

Ne cunoşteam de mult, dar n-o găseam de nicio însemnătate. Mă preocupau alte gânduri. Şi-a trimis un an de zile, de peste drum de mine, sclipirile ochilor, ca doi pescăruşi, în zadar. Şi o dată, când am văzut-o în plin soare, am fost uimit de apariţia ei minunată. Am chemat-o şi a venit umilă, despuiată de orice pretenţie personală, fără niciun gând ascuns. O port acum pretutindeni cu mine şi pun în ea sau iau din ea, ca

dintr-o casetă, toate gusturile mele. Viaţa dintre noi i se pare un miraj, cea mai mică despărţire un chin. Ştie tot ce-mi place şi ce-mi displace şi mă păzeşte fără odihnă să nu mi se întâmple ceva. Lângă mine, pe nisip, e amorţită de oboseală. Totuşi, de câte ori îmi fuge mâna în lungul corpului ei, îi tremură carnea. Şi ochii ei enormi, negri cu străluciri albăstrii, mă privesc necontenit. E în stare să adoarmă cu ei deschişi, numai să mă vadă. Dar eu n-am linişte. Aplecat deasupra lor, mi se pare că au adâncuri aşa de vaste, ignorate de noi amândoi, că mă cutremur. Asemenea călătorului care, pe vaporul cel mai sigur, se cutremură în faţa valurilor veşnic reîncepute.

Stau singur în scară, insulele s-au subţiat, au devenit transparente, au plutit pe valuri şi apoi au dispărut. Numai cerul şi apa, alburii şi ondulate, formând împreună o imensă scoică deschisă. Un om mărunt vine la mine şi aud nisipul scârţâind sub pasul lui. E factorul, care mă cunoaşte, îmi lasă o scrisoare, apoi pleacă după ce-mi aruncă amical:

– *Toujours pensif, mon petit? Ça ne sert à rien!**

Rup anvelopa în bucăţele mici, pe care le arunc una câte una, de câte ori un val se subţiază până la mine. Apoi citesc cu greu din pricina nopţii. E de la Gina.

„Ştii, dragul meu prieten, o veste mare: Irina a murit. Sărmana! Un accident. A căzut de pe vârful unui munte, la Sinaia."

* Mereu pe gânduri, dragul meu. Asta nu serveşte la nimic. (fr.)

Pentru un moment am rămas fără de niciun gând. Apoi, un tremur ciudat prin tot corpul. În sfârşit, înţelegeam. Nu mai era nicio îndoială asupra bietei nenorocite. Toate interpretările mele asupra uşurinţei ei au fost false. Sau aşa sunt oamenii. Pot să urmărească un scop mare şi să aibă momente de distracţii şi de mici plăceri inofensive. Acum înţelegeam totul. A fost convinsă că-mi este de prisos şi dispăruse. Şi, supremă abnegaţie, preferase să-mi pară uşuratică, numai să n-am remuşcări. Nu-şi închipuise că voi pricepe-o imediat. Bineînţeles, nu se putuse jertfi fără ezitări, dar la urmă învinsese. Aşa cum mi-o spunea ea odinioară, şi la supărare şi la bucurii. Aşa mică, a fost în stare de un gest mare! Ea, care se îndoia sub hotărârile tuturora a fost în stare de o hotărâre proprie grandioasă. Poate că a fost ademenită de spaţiul de sub ea. Sau, dacă n-ar fi avut atunci ocazia, n-ar mai fi făcut nimic altă dată, s-ar fi obişnuit cu noua ei viaţă, cu vremea ar fi început chiar să-i placă şi să se mire de vechile ei disperări, numindu-le „nebunii de copil". Dar, măcar pentru clipa aceea, a fost măreaţă. A stricat toate arhitectura presupunerilor mele.

A arătat că eu sunt cel uşuratic, căci n-am fost în stare decât să mă zbucium. Şi noua mea durere de acum, nemângâiată şi poate eternă, totuşi e limpede, netedă, ca a cuiva care nu mai are nicio nelămurire. Şi aceasta numai graţie ei.

Nu se mai vede nimic. Cerul s-a apropiat de mare, scoica uriaşă s-a închis, cuprinzându-mă. Şi dacă ar pune cineva urechea, ar auzi desigur accente elegiace, însă prinse în cadenţe măsurate după regulile clasice, ordonate şi cuminţi:

POATE A LUNECAT...

Paris, 1926

Porspoder, 1929

Ioana

În sfârşit, automobilul de curse părăsi centrul Bazargicului, coborî pe uliţe chinuite, o porni pe pământul galben, neted, printre lanurile de grâu tremurând şi schimbând culorile ca marea cea aşa de apropiată, şi, printre maci, urme de sânge ce duc la cine ştie ce crimă petrecută în vreun ungher dosnic al acestei pustietăţi. Apoi ne-am oprit pentru câteva clipe la o moară arsă, unde ne-au părăsit câţiva tovarăşi de drum.

Balcicul începea lângă noi, miraculos, fermecat, invizibil, dar sugerându-ne aroma.

Automobilul meu, cu puţinii pasageri rămaşi, s-a îndepărtat de moară, alunecând spre Cavarna minusculă. Chiar la poarta casei, transfigurată de aşteptare, mă întâmpină Ioana.

E supranatural când vezi pe cineva complet în voia unui sentiment puternic. Îi priveşti faţa, şi fără nicio ezitare, oricât de neîncrezător ţi-ar fi temperamentul, ai certitudinea că nu ţi se ascunde nimic, că pentru clipa aceea măcar, nu există o minciună dedesubt.

Ioana apăruse fără gesturi, căci se apropiau şi alţii de noi, cu ochii, cu gura, cu mâinile, cu toată carnea către mine. Mă întreb dacă eu aş fi în stare de o asemenea dăruire totală, fermecătoare, ce face fericit şi pe cel de unde porneşte şi pe cel către care porneşte. Întotdeauna, sub orice iniţiativă a mea, cea mai spontană posibilă, surprind şi instinctul de a mă analiza. Nu ştiu cum mă prezentam în faţa Ioanei, dar ea era prea tulburată de fericirea ei ca să mă mai examineze. Totuşi, luasem trenul cel dintâi ca s-o revăd, aşteptasem cu nerăbdare fiecare minut să treacă şi să ajung mai repede. Aveam în valiză daruri bine alese; ca să-i facă bucurii; am întors în minte, îndelung, toate aceste bucurii.

Acum eram în voia mai multor emoţii: încântat de primirea ce mi se făcea, de peisajul gol din faţă, de marea de alături. Eram intimidat de atâţia oameni primindu-mă cu exclamaţii, cu toate că pe unii nici nu-i cunoşteam. Ioana, abia sosită şi ea la Cavarna, a şi luat aerul provincial: arsă de soare, pe frunte cu câţiva pistrui, îmbrăcată fără grijă, cu picioarele goale în pantofi. Rochia şi-a luat-o singură, fără gust, cu toate că a vrut să o facă pretenţioasă; parcă şi-a luat modelul nu de la o mare croitoreasă unde se îmbrăca de obicei, ci din vitrina prăvăliei principale din Cavarna. Câteva zorzoane inutile, şi la spate chiar un început de trenă. Totul nepotrivit pentru atmosfera rustică de acolo, şi, de altfel, praful a bătut stofa şi a făcut garniturile şi mai caraghioase. Dar această haină dădea un farmec nou

Ioanei, o arăta sinceră, îi bănuiam toate gândurile ei pentru mine, căci voise să fie elegantă ca să-mi placă, gânduri naive şi delicioase de copiliţă zăpăcită, oricâte dezastre ar fi trecut peste dânsa, rămase proaspătă orice ar fi învăţat-o viaţa. O priveam acum cu dragoste, cu duioşie, milă, dar şi cu reflecţia: „Ce rochie urâtă! E lipsită de logică după obicei, căci de atâtea ori a fost îmbrăcată cu gust."

Aveam remuşcări de gândul meu ascuns lângă fata care mă primea cu tot sufletul...

E foarte frumoasă Ioana, dar numai când este fericită. Ochii îi scânteie, faţa se luminează, emoţia îi inundă toată fiinţa. Oamenii au chipul frumos sau urât, indiferent de proporţia perfectă, numai când oglindesc mistere venite din afund. Numai cei care au suferit sunt frumoşi...

Tovărăşia noastră fu iute întreruptă: gazdele, doamna şi domnul Axente. Amândoi spre 50 de ani. Doamna Zoe Axente, rotundă, galbenă, cu gropiţe în obraz, cu gesturi mărunte, cu vocea subţire şi vorbele îngrămădite. Domnul Costică Axente, mărunt, întunecat, cu mustăţile atârnate. Şi unul şi altul în clipa aceea numai preocupaţi să se arate gazde perfecte, să pară imediat că mă cunoşteau şi că-mi erau prieteni. Îmi puneau o mie de întrebări, cu toate că nu m-au văzut niciodată, şi aprobau orice părere aş fi avut despre lucruri ce le-au fost lor familiare, le-au discutat înainte zilnic, şi era natural ca să fie ei mai competenţi. Bineînţeles, păstrau şi pentru ei un

mic colţ unde nu ai voie să intri, când eram ascultat numai cu bunăvoinţă, căci acolo domnul e specialist şi a fost motivul de admiraţie al doamnei, din prima zi a menajului. Astfel, domnul e cunoscător mare în agricultură. A trebuit să spun şi eu câteva vorbe despre grâu şi despre ovăz şi să ascult cu atenţie toate explicaţiile primite.

Dialogul a început cu inevitabilul:

– Te vei mulţumi cu târgul nostru mic, cu obiceiurile noastre vechi?

– Da, desigur, mie îmi place singurătatea, şi apoi, nu departe e marea.

Singurul răspuns pe care poţi să-l dai, şi mă simţeam umilit, căci aceste vorbe corespundeau unor adevăruri profunde ale temperamentului meu, pe care le port tot timpul cu tragedie şi cu voluptate, şi mă supără că trebuie să fac în clipele neserioase, unor oameni străini şi din altă lume, mărturisiri esenţiale (chiar dacă sunt sigur că ei nu pricep importanţa lor), cum te-ai simţi îndurerat să trebuiască să vorbeşti cuiva îndepărtat sau superficial despre o durere trăită îndelung.

Doamna şi domnul Axente au primit cu satisfacţie asigurarea mea, dar desigur că nu au priceput mare lucru. Un locuitor de lângă mare nu scoate din minunea ce se desfăşoară în faţa lui decât posibilitatea de a face plajă sau de a mânca peşte mai des şi mai ieftin.

Odată cu menajul Axente au apărut şi celelalte două nepoate ale lor, Viky şi Roza. Pe Viky, sora Ioanei, o cunoşteam mai de mult: graţioasă, descurcându-se

uşor printre oameni, plăcând imediat băieţilor, întrebuinţând cu uşurinţă câteva cunoştinţe despre muzică sau literatură căpătate din conversaţiile mele cu Ioana şi impresionând chiar şi pe oamenii mai avertizaţi. De altfel bună, uşor influenţabilă, fără încăpăţânări, prietenă cu toată lumea, ştiind să invite, să primească şi să nu uite pe nimeni. Apă limpede pe care nu puteau să se întâmple furtuni, din cauza aceasta odihnitoare, dar nefiind în stare să înveţe ceva neaşteptat.

Sunt oameni, şi Viky este printre ei, ce nu-ţi rezervă surprize, căci ştii cu siguranţă cum vor proceda, orice eveniment ai imagina pentru dânşii. Cu toate că Viky era expresia cea mai perfectă a fecioarei neprihănite, cu fruntea ei fără un creţ, cu ochii luminoşi, cu zâmbetul lilial, poate ar fi putut fi a unui bărbat (nu din senzualitate, ci numai fiindcă fusese cerută cu insistenţă şi nu avusese tăria să refuze), fără ca cea mai mică transformare să se observe în fiinţa ei. Pe vara fetelor, Roza (adoptată de soţii Axente, căci părinţii ei muriseră) o vedeam pentru prima oară. Fugea de lume şi nu se înţelegea nimeni cu ea, cu toate că nu începea nicio discuţie. Era mică, grasă, cu părul roşu, şi toată faţa acoperită cu pistrui. Avea o mulţime de umilinţe şi de terori şi o chinuia îndeosebi fizicul ei şi gândul că nu a avut ocazia să înveţe mai multă carte. Ioana le caracterizase imediat: „Viky e dulce şi insuportabilă, Roza e singura profundă din toate fetele pe care le cunosc". Viky a primit recomandaţia cu un surâs graţios, iar Roza

cu un început de mânie. Ioana adăugă mai târziu numai pentru mine: „Să fii drăguţ cu Roza şi să nu te impresioneze aparenţele. Merită, săraca!" După dejun, într-o trăsură, cu Ioana şi Viky, cu un pisoi mititel, numit în glumă pentru culoare locală Ahmed, am pornit spre mare.

Cavarna: o singură stradă, cu prăvălii neînsemnate ţinute de bulgari şi câteva cafenele umile.

Trăsura a întors spre stânga, şi după patru kilometri de mers pe un drum pustiu, uşor înclinat, în fund, de la un timp cu linia albastră a mării, o moară şi apoi mititelul Cavarna-Port.

Câteva magazii, câteva bordeie locuite de pescari vara. O mică piaţă la mijloc, pe o latură cu o casă pătrată, restaurantul „Mihali", şi el, cu toată neînsemnătatea lui, deschis numai vara. Pământ galben, case albe, marea în culori deschise. La dreapta, un munte mic, Ciracmanul. Două pontoane de lemn, puţin nisip, o vilă roz – stranie apariţie – pe o colină. Lângă un ponton, o clădire care ar putea fi numită casă; locuinţa şi biroul vameşului. În total, aspect de singurătate grandioasă.

Ne-am strecurat printre câteva magazii şi am ajuns la o cabană de pescari cu un etaj, locuinţa noastră. Într-una din cele două camere de jos locuiau fetele, cealaltă folosea drept bucătărie. În camera de sus trebuia să stau eu. Ioana se căznise mult timp să cureţe

şi să împodobească pereţii goi şi scândurile putrede, căci încăperile folosiseră numai ca adăpost pentru sacii de făină. Şi izbutise admirabil. La mine pusese covoare pe jos şi perdele aduse de la Cavarna, iar într-un colţ alcătuise un pat moale. Fereastra da drept spre mare. Eram impresionat şi de grija ei, şi de deliciul vieţii ce aveam să duc departe de lume. Ioana a fost încântată de entuziasmul meu şi mi-a spus cu toată seriozitatea: „Mi-era teamă că n-o să-ţi placă". Şi, alipindu-se de mine: „Să vezi ce fericiţi o să fim aici!"

În clipa aceea aşa credeam şi eu...

Feţele mării. Vocile ei. N-am cunoscut obsesie mai constantă. Dacă aş fi poet, aş face o epopee în care n-ar apare niciun om. Numai valurile. Dar ce prodigios poet ar trebui să fiu şi, de altfel, orice aş izbuti, s-ar dărâma la prima apariţie a apei. Aş înşira o mie de emoţii, şi aici sunt emoţii suprapuse. Orchestră gigantică cu nenumărate instrumente. Ar semăna construcţia mea doar cât seamănă o păpuşă, având un mecanism izbutit, cu un om. Îmbinare fantastică de culoare, zgomot, mişcare, miros. Nemărginire, şi simţi mereu impresia măruntei tale fiinţe. Te porţi pios ca şi cum ai fi într-o biserică. Puţin îţi pasă de toată lumea şi ai iluzia că poţi să fii calm, că nicio nenorocire prea importantă nu se poate întâmpla. Nicio fantezie nu ţi se pare prea romanţioasă, poţi să spui de o sută de ori aceeaşi vorbă şi nu se miră nimeni.

– Ioana, ce ne pasă de ce a fost! Te simt fremătătoare lângă mine, ştiu cât m-ai iubit, şi tot dezastrul s-a întâmplat dintr-o dragoste exagerată. În clipa aceasta nu suferim niciunul, şi dacă vom vedea că nu putem altfel, vom lua o barcă şi vom porni într-o noapte fermecată spre larg, vom da drumul lopeţilor şi vom pluti în voia valurilor, asemeni lui Tristan. Apoi ne vom arunca îmbrăţişaţi spre adâncuri. În pustiurile aceste nu va fi nimeni să ne scape.

Ioana se strânsese lângă mine, accepta.

Pe mulţi dintre oamenii din port nici nu i-ai observa în altă parte. N-au nimic pitoresc, oricât i-ai întreba, îţi răspund incolor, şi din înfăţişare nu le poţi scoate nicio caracteristică. Bulgari sau turci ursuzi, fără imaginaţie, fără chef. Nici măcar revolte reţinute, căci niciodată nu protestează şi se poartă la fel cu toată lumea. Aşa este Mihali, restauratorul, sau Cadâr, barcagiul, şi totuşi îi voi ţine minte toată viaţa, căci s-au legat fără voia lor de emoţiile mele, şi apoi, în deşertul acesta, fiecare capătă o importanţă mare.

La restaurantul lui Mihali nu se găseşte niciodată nimic, nici măcar peşte. Am încercat să-l conving să aducă de la Cavarna un pachet de şocolată, dar cum totdeauna la întrebările mele căuta câte un pretext, am renunţat, şi el nici măcar n-a băgat de seamă.

Duminica vin câţiva vizitatori de la Cavarna, consumă la el limonadă, vin şi sifon. Poate şi puţină

brânză şi măsline. Are pe tejghea câteva cutii cu sardele, care nu inspiră niciun fel de încredere; e şi ridicol să cumperi cutii de sardele la mare. În faţa cârciumii lui sunt câteva mese. La una dintre ele văd uneori pe un civil cu fes, jucând şah cu multă răbdare, în ritmul peisajului. Mi s-a spus că e un ofiţer în armata română şi că vila roz îi aparţine. Dar niciodată n-am avut ocazia să-l cercetez mai de aproape şi nici n-am voit să limpezesc misterul.

Prin faţa casei noastre trece un râuleţ destul de murdar, care se lărgeşte brusc şi se varsă în marea de aproape. Marea pe aici, strânsă bine în golf, este destul de cuminte, nu se înfurie niciodată, cel puţin în anotimpul acesta, aşa că râuleţul rămâne în fiecare zi identic. Pe dânsul se agită, fără să le oprească nimeni, gâşte şi raţe. Le privesc deseori de pe o înălţime de lângă casă; stau pe nişte pietre mari şi netede, aşezate parcă anume să formeze o bancă. Sunt extrem de multe observaţiile pe care le fac uitându-mă atent la aceste păsări, şi e fatal să le observ, căci intru şi ies mereu, şi astfel în fiecare clipă dau peste ele. În agitaţia gâştelor din faţă am constatat îndeosebi o imensă bucurie de a avea apă în preajmă. Ţipă, fac ocoluri, cufundă capul, marinari deplini, pentru care pământul nu contează. Câteodată mă amuz zvârlindu-le fărâmituri de pâine, şi apoi le privesc cum mă observă de la distanţă, cum se apropie cu băgare de seamă, iar se depărtează şi, în sfârşit, una mai caraghioasă mănâncă. Reuşesc, tot

aruncând pâinea mai aproape, să le aduc la doi paşi de mine. Câteodată nu mă remarcă: se găsesc chiar la începutul mării, şi albul penelor continuă albul spumelor. Am crezut că m-am obişnuit perfect cu obiceiurile lor, că cel puţin în peisajul acela nu au niciun gust pe care să nu-l cunosc. Dar într-o zi s-a întâmplat ceva extraordinar, şi nici acum nu pot da explicaţii. O gâscă s-a depărtat de tovarăşe şi a început, tot timpul cu strigăte stridente, să plutească spre orizont. Celelalte o priveau cu capul ridicat, încremenite toate, pricepând se vede că se petrece în mijlocul lor ceva neobişnuit. M-am uitat cu binoclul până ce n-am mai văzut-o.

– Parcă erai tu, Ioana...

Ioana plânge disperată lângă mine.

În pustiurile micului port, cu câteva magazii şi câţiva oameni primitivi, s-a găsit un loc pentru o aventură: vameşul, domnul Jianu, cu doamna Pitpalac.

Vameşul e un flăcău bătrân, cu zâmbetul mereu pe buze, vorbind monosilabic şi incapabil să pună o întrebare, de o timiditate cumplită, vizibilă de la primul moment când l-ai cunoscut. Te întrebi cum poate să-şi menţină un post în care uneori are anumite iniţiative de luat. Dacă îl întâlnesc de multe ori, şi e fatal să fie aşa, căci la cea mai mică mişcare trec prin faţa vămii, şi am curajul să încep conversaţia, aflu că domnului Jianu îi place literatura, că în fiecare an se duce la Buzău la părinţi şi cumpără romane de vreo cinci sute

de lei. Toate cărţile îl satisfac, pentru toţi autorii are stimă, dar poate că preferă pe autorii tandri, ca firea lui blajină să poată vagabonda fără cataclisme. Şi dacă, înspăimântat de singurătate (iarna, mai ales, trebuie să fie cumplită aici, căci atunci pleacă toată lumea la Cavarna, şi pescarii şi *madame* Pitpalac, iar Mihali închide restaurantul: şi astfel, nu mai rămân decât vameşul şi câţiva soldaţi, păzind cu rândul, inutil – căci nu vine nicio corabie – pontonul), îl întrebi dacă cele câteva cărţi ajung pentru trecerea timpului, el îţi răspunde afirmativ, căci citeşte rând pe rând, meditează la fiecare pagină, şi după ce termină ia lectura de la început. De fapt, cum are panică de orice gest mai isteţ, are panică şi să cheltuiască bani. Viaţa lui necăjită l-a învăţat de mult astfel, iar Cavarna-Port nu-i oferă nicio tentaţie. Cărţile cumpărate constituie în viaţa lui un eveniment important, îndelung cumpănit şi savurat, o orgie ce-l face mândru în sufletul lui, de care vrea să profite cât mai mult timp, în lungile nopţi de iarnă, când nu vine cu săptămânile nicio veste din altă parte. În chipul acesta, orice erou al vreunui roman devine important, nu trebuie prea multă bătaie de cap din partea autorului ca pentru domnul Jianu el să trăiască ca un om veritabil, şi cel mai mic gest, cea mai mică vorbă – mai ales aici, căci e întovărăşită de vâjâitul valurilor – pentru sufletul lui potolit ia aspecte catastrofale. Despre amica lui, *madame* Pitpalac, am o impresie nelămurită. Cel puţin nu o poţi cântări de la

prima vedere. Ioana mi-a reprezentat-o în două chipuri diferite. La Bucureşti îmi vorbise despre ea, când îmi enumerase pe toţi oamenii Cavarnei-Port, ca de o fiinţă umilă, dar plină de suflet, interesantă să o descoperi la capătul lumii. Însă poate că exagerase astfel numai ca să-mi facă localitatea cât mai plăcută şi să mă hotărască să vin aici, cu toată teroarea mea de rudele ce trebuia să le suport. Mai târziu, la Cavarna chiar, Ioana mi-a spus că *madame* Pitpalac este foarte rea de gură şi că acum, nemaiinvitând-o tot timpul ca mai înainte, o duşmăneşte, cu toate că odinioară fuseseră prietene. Nu pricep ce e adevărat, căci Ioana se contrazice uşor, şi ajunge vreo cauză neînsemnată pentru ca să-şi schimbe părerea, fără măcar să dea o scuză. Mie mi-a apărut *madame* Pitpalac ca o persoană subţire albă, agitată. Foarte săracă, căci bărbatul ei o lăsase după ce-i cheltuise toată zestrea, vrea să-şi ascundă sărăcia şi mizeriile (am aflat că lucrează toată ziua, în fundul unei magazii, covoare, ca să le vândă) şi pretinde să fie tratată cu tot respectul, de la egal la egal. Are păreri despre orice, a citit şi ea cărţile domnului Jianu şi lasă să se înţeleagă că asta nu e decât o parte din lecturile ei. Cunoaşte pe toţi cei mai importanţi de la Cavarna şi chiar din Bazargic şi vorbeşte despre toţi fără umilinţă, deseori judecându-i. O vezi de multe ori în tovărăşia domnului Jianu, dar nu se poate şti cât au mers lucrurile de departe, aşa e el de lipsit de iniţiativă şi ea fără răbdare şi tact.

Şi dacă consider totuşi tovărăşia lor drept idilă, o fac numai ca să repet clevetirea vecinilor şi pentru că devine de o importanţă considerabilă, în singurătatea locurilor, conversaţia lor. Îi întâlnesc uneori spre seară, când vagabondez pe coline, şi e amuzant şi duios în acelaşi timp văzând perechea lor profilată pe mare.

De obicei stăm pe plajă toată dimineaţa. Acolo lâncezeşti sub soare, nu se pot începe discuţii.

Ioana şi Viky aduc umbrelele lor înflorite şi mă adăpostesc şi eu lângă ele. Iau câte o carte, creion şi hârtie, dar nu pot citi decât câteva rânduri fără importanţă. Curând, cartea, creionul şi caietul se pierd pe jos, se acoperă cu nisip.

Viky nu stă niciodată în tovărăşia noastră. E o înotătoare pasionată şi curând intră în apă. E foarte graţioasă, are corpul împlinit, graţie la râs şi la mers, pricepere cum să pună pe ea cea mai neînsemnată haină. În costumul ei de baie, *bleu-marin,* cu câteva desene roşii, cu o mică pelerină pe care o lasă lângă noi, cu o scufiţă amuzantă, e o apariţie fermecătoare. Ce plăcere să o priveşti pătrunzând încet, scufundându-se, înotând, pe o parte, pe spate, pe pântec, îndepărtându-se sau jucându-se în preajmă, multă vreme, neobosită, parcă desen desprins dintr-o revistă de modă franţuzească. Apoi, când iese, se trânteşte lângă noi, udă, cu câteva fire de nisip lipite de carne, care măresc aspectul ei senzual, cu soarele strălucind pe fiecare picătură, cu sânii care se ridică tineri, cu tricoul ce ia perfect forma trupului şi dezvăluie formele în cele mai

mici amănunte. Şi atunci am chef, cu orice risc, să rup tricoul, să-mi desfăt ochii pe corpul gol aşa de proaspăt, să-i strâng sânii, să o posed, strivindu-i carnea. Dar zâmbetul ei fermecător, mereu prezent şi acelaşi, îmi întăreşte convingerea că poate ar accepta strânsoarea din indolenţă, din lipsa oricărui principiu bine stabilit, dar că niciun fior n-ar străbate-o.

Dimineaţa, ne strecurăm cu rândul la o cişmea să ne spălăm, cu prosopul, săpunul, peria de dinţi şi pasta. Trecem pe lângă câteva magazii, pe lângă cele două pontoane, coborâm câteva trepte şi, chiar la începutul plajei femeilor, curge din stânca de calcar un şipot limpede şi rece. Această apă, neaşteptată apariţie, curgând drept lângă mare, este una dintre minunile portului. Sorbi apa, după ce te-ai lăsat în voia razelor soarelui, cu deliciu. Îţi uzi faţa, mâinile, trupul gol, niciodată nu te saturi de ea şi nu încetezi să te miri de unde a venit.

La masa noastră e bucuria principală şi nimeni nu se gândeşte la vin, ca şi cum ai fi în vârful unui munte unde ai descoperit un izvor.

Puţin mai departe, la o sută de metri, drept în mijlocul plajei femeilor, curge o apă şi mai perfectă. De aici, pe rând, Ioana, Viky şi eu aducem în cană apă pentru prânz.

Aici puteam fi dezmăţaţi în voie, orice ruşine a dispărut, umblăm cum se întâmplă şi ne simţim chiar încântaţi de neglijenţa noastră.

Suntem în tricou de plajă toată ziua şi în picioare purtăm papuci, cărora repede le-au dispărut culoarea şi şireturile.

Aşa îl ştiu pe Hacik, cu pantaloni de baie cu sandale, cu restul corpului gol, corp negru, dogorit de soare şi plin de păr. În cap poartă o pălărie specială din paie, mare cât o umbrelă, prinsă pe sub bărbie cu un elastic.

Stranie apariţie şi Hacik, aşa de străin şi totuşi atât de apropiat de peisajul acesta, că nu l-aş putea închipui în alt loc. Un om ridicol: mic, subţire, păros, cu sprâncenele împreunate, fără vârstă. Limbaj amuzant, dar şi mai amuzant e timbrul vocii, pe care nu-l pot reda prin scris. O caracteristică are că te salută ori de câte ori te-ar întâlni, şi te întâlneşte de o sută de ori pe zi. Prima dată l-am descoperit pe o bicicletă, cu o cutie de pălării în mână. Era ţanţoş, drept, cu o mână abia sprijinind ghidonul. Ce rost o fi avut bicicleta între cele câteva magazii, sau cutia de pălării, rămâne inexplicabil. E gata să facă servicii şi, dacă îl iscodeşti puţin, începe să-ţi povestească despre dragostea lui, fără speranţe pentru o fată tuberculoasă. Dacă l-ar accepta, ar lua-o de nevastă, cu orice risc.

Hacik are un suflet admirabil, exprimat ridicol, dar în cazul lui ridicolul ţi-l face cu atât mai drag. Poartă pretutindeni vioara cu el şi e suficient să-l surprinzi noaptea în vreun colţ de lângă mare cântându-şi toate deznădejdiile ca să-ţi fie, măcar pentru clipa aceea, frate.

Ioana mi-a spus: „Când am fost la Cavarna, în timpul despărţirii noastre, numai cu Hacik mă simţeam mai bine, căci îmi amintea de tine“. De ce? Căci între mine şi Hacik nu e nicio asemănare. Poate că Hacik nu este decât eu, uşor caricaturizat sau simplificat, fără amănuntele care mă complică inutil? Sau poate că lângă fiinţa tragică şi ireală a lui Hacik orice deznădejde găseşte un teren prielnic?

Ce ciudate contradicţii în Ioana! Nu-i place decât literatura clasică, şi totuşi e victima celor mai romantice zbuciumuri. Pare neverosimil ca o fată să-şi petreacă timpul numai cu lectura lui Racine sau La Fontaine, şi totuşi aşa este. Prin mine i-a cunoscut, e un gust pe care i l-am transmis eu. Când i-am fost recomandat, abia terminase şcoala secundară de provincie, cu o profesoară de franceză ce nu ştia bine nici să traducă. I-am interpretat cu toată subtilitatea de care eram capabil o fabulă de La Fontaine, *Les animaux malades de la peste,* ce produsese odinioară atâta încântare în mine. Am trecut apoi la *Les deux pigeons.* Am lăsat-o mai târziu să interpreteze singură, şi eu numai îmi dădeam cu părerea, profesor şi elevă. Dar curând elucida perfect orice, fără ajutorul meu, şi vedeam cu stupefacţie că eu nu mai aveam niciun rol. Am trecut la Racine, i-am detailat cum din fiecare vers se desface o nouă definire psihologică, am căutat să reconstituiesc viaţa fiecărui personaj. Curând toate piesele lui Racine îi erau

familiare, şi eu nu mai puteam contribui cu nimic. De altfel, după *Andromaca* am lăsat-o singură să găsească explicaţii şi eram sigur că va reuşi perfect. Iar mai târziu multe înţelesuri mi le-a clarificat ea mie. După ce analiza fiecare rând, ţinând seama numai de realităţi, găsind concordanţe imediate între eroi şi oameni, aşa cum făcusem şi eu, pornea la construcţii lirice, trădându-şi de-abia acum temperamentul feminin, dădea explicaţii neaşteptate conflictelor, sugera fatalităţile şi, destăinuindu-şi propria ei fire, cu frenezie explica torturile dragostei. Ioana e foarte inteligentă, şi dacă i-o spun într-un moment de apropiere sufletească, se roşeşte de bucuria complimentului. Dar când există o mică distanţă între noi, se îngălbeneşte de disperare, ca şi cum complimentul implică lipsa dragostei mele, pentru care nu e nevoie de inteligenţă, şi chiar îl făcusem ca să-i dau ceva în schimb, să o consolez. Inteligenţa ei constă în spirit critic cu ocazia cărţilor, ceea ce n-am mai întâlnit niciodată la altă femeie, de obicei mai subtilă, dar prea personală, şi-şi traduce impresiile numai prin „îmi place" sau „nu-mi place". Întotdeauna părerea Ioanei, spusă cu ample detalii, foarte serioare, e exactă, şi n-am nicio ezitare când ea îmi recomandă o carte, explică pe eroi tot aşa de bine ca şi pe eroine, şi nu o dată m-a învăţat multe lucruri asupra lui Neron sau Mitridate ai lui Racine, personaje pentru mine aşa de familiare. Inteligenţă virilă, fără memoria facilă a femeilor. A învăţat limba franceză

prin muncă şi nu a prins-o cu urechea; şi singura învăţătură ce i-am dat şi pentru care îi trebuise mult timp, a fost să o deprind să nu mai facă greşeli de ortografie. Chiar şi în româneşte are unele incorectitudini repetate mereu, oricât aş corija-o, m-aş ruga sau aş ironiza. Când îmi scria, punea preocupări prea esenţiale ca să-şi mai aducă aminte în clipa aceea învăţătura mea sau poate totul pornea din instinctul ei de a se împotrivi oricărei rugăminţi. Tot ca un bărbat, pentru a citi o carte serioasă, renunţă la lume, vreme îndelungată, la toaletă, şi nu e în stare să clevetească, nu din bunătate, ci pentru că vecinul nu o interesează decât atunci când poate scoate explicaţii pentru suferinţele ei. Am [un] mare regret că, vorbind de inteligenţa excepţională a Ioanei, o reduc, punând-o în funcţie de a mea, o explic prin puterile judecăţii mele, când de fapt ea există în sine însăşi, are gusturi pe care [le-]am ajutat să se dezvolte (căci fatal sunt mai mare şi am avut norocul să fiu învăţat mai bine de alţii), dar îmi preexistau mie şi s-ar fi dezvoltat în acelaşi chip dacă alte ocazii s-ar fi oferit, vreun profesor bătrân şi priceput, de exemplu. Influenţa mea asupra ei s-a făcut numai indirect, fără voinţa mea precisă, numai întrucât un sentiment iscat din conflictele noastre zilnice s-a putut transforma într-o idee. Cred că întâmplarea care m-a făcut să o cunosc pe Ioana este excepţională, şi n-am decât frica să nu mi se spună că-mi supraevaluez prietena, căci numai după lungă cumpănire îmi aleg

vorbele ca să o recomand. Cum toată omenirea n-a făcut nicio femeie critic de seamă, este drept ca să pricinuiesc neîncredere, sau asigurarea mea n-ar putea găsi decât o explicaţie: lipsa de feminitate. Ceea ce unui bărbat îi repugnă. Are însă temperamentul cel mai chinuit, bucuriile şi tristeţile se urmează neîncetat, obosind-o şi păstrându-i o siluetă transparentă. Câte o mică atingere cu realitatea ia proporţii catastrofale, şi atunci se întâmplă scene violente, nu lipsite de vulgaritate, şi în momentul acela o urăsc, mi se pare că sunt pierdut fiindcă nu am curajul să plec, regret timpul irosit, uit toate clipele în care am fost fericit. Cearta se termină epuizând pe Ioana, făcând-o să cadă istovită pe un scaun, fără viaţă, şi atunci ciuda mea se transformă în milă cumplită, căci, în definitiv, nenorocita se chinuise din dragoste şi din cine ştie ce deteriorări în interior, fizice sau morale. Oricât aş fi de nevinovat, trebuie să am remuşcări că am intrat în viaţa ei şi am pricinuit atâta dezordine. O mângâi, îi vorbesc cât mă pricep mai bine, în timp ce o tristeţe infinită mă învăluie pentru soarta noastră aşa de disperată sau dacă ne-am despărţi, sau dacă am rămâne împreună, şi nu văd nicio posibilitate de ameliorare.

Deseori, Viky face impresia că este o fiinţă uşoară, dar cunosc viaţa ei modestă, familia burgheză în care a crescut. Are o specialitate deosebită de a-şi face imediat prietenii. Cei câţiva băieţi, adăpostiţi prin

magazii, i-au devenit imediat cunoscuţi, şi o văd înconjurată de ei tot timpul, câte unul ales la întâmplare, sau mai mulţi deodată, prietenă cu toţi, la fel de cochetă şi de zâmbitoare. Şi cu fetele face la fel. Se tutuiesc, se joacă, fac escapade în mare.

Când era la şcoală – mi s-a povestit – avea obiceiul să aducă cu ea o serie de prietene bune cu care învăţa, vorbea, făcea şi desfăcea acelaşi lucru, căci totul dura timp mult, oricât au încercat, la început, să o certe cei de acasă.

Acum mă trezesc că aduce o mulţime de indivizi suspecţi, dar puşi la punct de surâsul ei egal, cu care nu ştiu ce să vorbesc şi mă indignez că, dimpotrivă, Viky se simte foarte bine cu ei, înşiră banalităţile fără nicio dificultate, omoară timpul fără nicio părere de rău şi fără să bănuiască plictiseala mea. Câte unul din companionii ei e şi urât şi imbecil, şi totuşi îl poartă după dânsa, îi vorbeşte cu acelaşi farmec şi nu-l părăseşte noaptea târziu înainte de a-şi fi luat angajamente pentru a doua zi.

Eu cu Ioana, fatal, mereu în preajma ei. Cum nu bănuie nimic din toate dezastrele noastre?

Cu Roza, în schimb, când cobor la mare, nu pot vorbi prea mult, căci, extrem de sensibilă, orice vorbă amabilă i-ai spune, o şi bănuieşte că-i convenţională, spusă numai ca să-i facă plăcere, ceea ce o face să sufere şi să se închidă în ea. Mă port cu Roza cu multă băgare de seamă, căci o consider un exemplar rar al

umanităţii, dar am spaime şi nu pot să fac prea multe sacrificii: hotărât, nu-mi place deloc aspectul ei, părul roşu, pistruii, silueta fără graţie. Închid repede orice discuţie şi prefer să par superficial.

De altfel, are unele obiceiuri rustice, exasperante, învăţate din mediul unde a trăit. E ciudat cum există în ea atâta sensibilitate, atâta jenă în faţa fiecărei vorbe pe care o spune, atâta frică de ridicol şi, în acelaşi timp, la masă te serveşte cu uşurinţă cu furculiţa ei cu care mâncase.

Nu mă miră gestul acesta şi altele similare, căci aşa o crescuseră unchii ei (cu care, de altfel, nu se împacă), dar mă miră că e întotdeauna aşa de subtilă în nuanţele sufleteşti. Sau enervant (dar şi duios) e obiceiul ei de a se îmbrăca imediat cu vreo rochie nouă a Ioanei şi a nu o mai schimba toată ziua.

Ioana mi-a spus părerea Rozei despre mine: „E singurul om întreg pe care l-am iubit". Părerea aceasta denotă sau un fel de a-i face plăcere Ioanei, sau o părere grăbită asupra mea – căci de-abia îi vorbisem, şi niciodată serios – sau o slăbiciune pentru mine, când nu-ţi mai sunt controlate observaţiile, sau mai ales singurătatea în care trăise şi în care nu întâlnise decât oameni simpli. Totuşi şi eu, şi Ioana am fost mândri de părerea măgulitoare a Rozei, şi-mi pare rău că nu ştiu să mă plătesc în vreun fel.

Niciodată n-o să pricep exact ce se numeşte fericire, aşa aspectul ei variază după om şi după clipă.

Parcă e valul superb care se întinde până la mine şi se destramă înainte de a detaila toate farmecele din el. Pot numi fericire aceste extaze şi torturi ce se succed mereu şi aceste potoliri, pentru un scurt timp, în faţa mării?!

Scot din toate aceste atâtea emoţii, atât orgoliu de a trăi intens, de a fi în mine un foc cu arşiţele şi palpitările lui! De a descoperi atâtea lucruri noi, în mine, în vecini şi în natură, atâtea taine, nebănuite. De a avea intuiţii în orişice moment. Simt fiecare nerv întins ca să vibreze la cea mai mică atingere. Dar de o mie de ori îmi simt corpul prea firav ca să suporte aceste zbuciumuri, şi mă plâng că n-am avut noroc. Şi în ora când mă strecor printre cele câteva corăbii ce odihnesc pe plaja mică şi mă ascund după o cotitură unde nu vin oameni de obicei şi acolo mă întind pe nisip, cu marea şi cerul în faţa mea, şi urlu de disperare şi singurătate, nu pierd conştiinţa de importanţa Cavarnei pentru mine de-a lungul anilor, cum mă vor purta nostalgiile spre locurile acestea, şi voi suferi că n-o să pot reîncepe identic această viaţă. Iar dacă voi reveni, voi jelui de cel mai mic lucru pe care îl voi găsi schimbat.

Într-un timp, noaptea, marea era superbă. Am asistat cu adoraţie la toate prefacerile lunii, care lumina toată apa, şi fiecare părticică de val scânteia. Era o feerie, şi nu sunt cuvinte pentru a o descrie, nici culori pentru a o picta. Ce contează toate farmecele oferite de

o creaţie omenească, o carte genială, un oraş fantastic, faţă de minunea ce se desfăşura lângă umilul port...

Îmi simţeam tot sufletul în tresărire şi-mi deveneau puerile toate credinţele.

Uneori luam barca. Cadâr conducea şi îmi ghicea dorinţele pe tăcute. Lipsa lui de personalitate devenea de un mare folos, căci îl uitam imediat. Luam cu noi patefonul, iar Ioana învârtea arcul şi punea mult timp aceeaşi placă. Am folosit mai ales *Concertul al doilea pentru pian şi orchestră* al lui Brahms, pianul fiind susţinut de Arthur Rubinstein.

Când muzica te ameţeşte, când eşti unul dintre rarii fericiţi care are un astfel de narcotic preţios la dispoziţie pentru necazuri, când ai nevoie de sunete zilnic şi asculţi fără să observi trecerea orelor, atunci spiritul critic nu-ţi mai împovărează emoţiile. Cred că o bucată muzicală îşi are decorul ei (întotdeauna însă în singurătate), şi un concert public o depersonalizează, o abstractizează, o face să-şi piardă din esenţa magică. Poate din cauza aceasta concertele simfonice sau opera apar vulgare. În lume, măsori fragmentele, combini, critici, faci socoteli. Concertul lui Brahms e făcut să fie cântat pe mare, ritmul temelor imită valurile şi printre note se profilează luna. Reluat la Bucureşti, desigur că-şi va pierde farmecul, şi voi constata chiar că e mediocru.

Cu Ioana alături, se desfăşurau împrejurul nostru miracole, şi, în acelaşi timp, simţeam palpitând în noi tot ce a fost, tot ce va fi.

Dar uneori luam şi pe Hacik, şi atunci lăsam patefonul acasă. În inimă i se chinuiau toate dorurile, şi de pe arcuşul lui acceptam toate romanţele.

Aşa, la lumina lunii, misterior, părea o apariţie fantomatică. În clipele acele orice aş fi crezut posibil.

Într-o seară am plecat cu barca fără să avem lună.

Alte impresii, alte tristeţi, întunericul în straturi groase învăluia pământ şi apă. Seninul apărea sumbru, presărând frică. Pe ţărm toată lumea dormea, numai o luminiţă de la restaurantul lui Mihali mărea prin singurătatea ei spaima.

Barcagiu important, în afară de Cadâr, mai e şi Ali.

Ioana îmi vorbise de el cu mult înainte, cu entuziasm.

– Este uimitor ce viaţă profundă se găseşte în oamenii aceştia primitivi. Ali mă lua cu barca la prins peşte şi stăteam ceasuri întregi pe mare. Visam, uneori dormea, mă gândeam la tine. Sau vorbeam. Putea să facă ce voia cu mine, eram în voia lui, n-aş fi avut de nicăieri niciun ajutor. N-a avut curajul, cu toate că i-am simţit tăria ochilor. Îmi povestea scene din copilăria lui, planuri de dragoste, de moarte. Am vorbit ore întregi despre moarte cu el. La oraş nu are nimeni astfel de preocupări.

Când i-am făcut cunoştinţă, mie nu mi s-a părut un personaj grav. Poate pentru că prezenţa mea îl

făcuse mai rezervat, sau pentru că mărturisirile nu se spun dintr-odată. Părea un băietan şmecher, care ştie să se negustorească când îi cer să ne plimbe pe mare sau să ne vândă guvizi. Ioana nu minţise, dar transformase conversaţia lor după obiceiurile pe care le avusese cu mine, îl silise să vorbească într-un fel, şi sunt chestiuni despre care orice om, când îl întrebi insistent are de spus ceva. Crease involuntar o atmosferă dintre acelea pe care le pricinuiam eu de obicei, după cum la fel încercase să facă şi cu Hacik. Din moment ce erau oameni din alte condiţii sociale, nu i se părea că, iscând astfel de vibraţii, pericolul era mare, şi ar putea să se opună întregii ei sforţări ce făcea să mă uite. Dar viaţa pe care o ducea acolo pe mare cu un pescar, ore întregi, era exactă, căci aici nu sunt emoţii de interpretat, ci fapte. După ce m-am întors, a redevenit palidă, anemică, obosind iute, adormind imediat ce punea capul pe un căpătâi, mereu bolnavă, incapabilă de o trudă prea mare. Ce crispaţii s-au petrecut în ea în timpul despărţirii?!

– Cum ai putut să fii a lui?

– Iar începi cu aceleaşi întrebări.

– Sunt evenimente cu care parcă te-ai deprins, şi apoi brusc reapar în minte cu aceeaşi intensitate. De pildă, acum îmi închipui cum ţi-ai scos rochia, ciorapii, cămaşa. În ce cameră, în ce stradă? Nu îndrăznesc să te

întreb niciodată. Desigur, într-un colţ mai dosnic, căci pe străzile principale vă temeaţi să nu vă văd. Şi eu, care bănuiam totul, nu îndrăzneam să merg decât pe străzile principale, ca să nu vă întâlnesc. Dar când întâmplător mă aflam într-un loc mai singuratic, pe lângă gară îndeosebi, căci veneam săptămânal la Bucureşti, dar nu găseam tramvai şi mă trezeam în faţa unui hotel misterios, încremeneam de groază să nu coborâţi de acolo tocmai atunci. Dacă era noaptea târziu, îmi spuneam că aţi ales ora aceea ca să fiţi mai siguri, imediat după prânz iar mă temeam, căci poate anume alegeaţi această oră neobişnuită la amanţi. De era în timpul mesei, ziceam la fel. Închipuiri diferite, dar chinuri identice. Ce penibil îmi este să fac aceste mărturisiri! Un ungher din Bucureşti devenea pentru un timp oribil, şi apoi, pentru cine ştie ce motiv pueril, mă obseda alt ungher. Sau invers, excludeam fiecare stradă în parte, şi totuşi ştiam că undeva trebuie să se întâmple întâlnirea voastră. Îţi închipui ce tremur m-a cuprins când, pe neaşteptate, cineva examina lângă mine o hartă a oraşului. Poate erai îmbrăcată cu una din hainele pe care le porţi cu mine. E imposibil să fi aruncat toate cămăşile, toţi ciorapii de atunci. Cu toate că hainele nu erau prea importante, azvârleai imediat totul ca să rămâi goală!

Ioana şi-a lăsat capul pe umărul meu, faţa i s-a tras, s-a îngălbenit. Marea ritmează funebru conversaţia.

– Nu ţi-am ascuns nimic. Trebuie să mă crezi, căci sunt incapabilă să mint: nici nu-mi dădeam seama ce se întâmpla cu mine, îmi era egal. Voiam să mă vindec de tine.

– Şi atunci de ce mergeai mereu? Te-a sărutat toată, ţi-a strâns sânii, te-a muşcat, mai este vreun colţ nemurdărit? Şi-i spuneai vorbe de dragoste.

– Ştia bine că nu-l iubesc.

– Şi atunci? Ce rost aveau acestea? Ai continuat până ce m-ai întâlnit din nou, şi acum îţi găseşti scuze! Ca şi cum nu sunt indiferente detaliile, dacă îl iubeai sau nu, şi singurul lucru important este că te dădeai lui. Mereu instinctul de a te scuza, chiar dacă nu poţi răspunde nimic bun la argumentele mele.

Ioana, care era fără suflare, deveni brusc rea, cu ochii lucioşi.

– Da! Ai rămas acelaşi. Ţi-era egal de-l iubeam sau mă iubea. Toată chestiunea este să nu mă fi dat altuia. Egoism bărbătesc, numai amor-propriu.

– E omenesc să te doară profanarea cărnii, oricât ai cugeta că alterarea sufletească are singură o importanţă, că trupul este în voia cerinţelor fiziologice. Dar toţi ar proceda ca mine, indiferent dacă ar gândi că procedeul este caraghios.

– Numai un bărbat are toate drepturile?!

– Cum să-ţi explic asta?... La începutul unei legături de dragoste, bărbatul trebuie să găsească pe femeie fecioară, altfel încep chinurile şi la urmă,

poate, despărţirea. În schimb, un bărbat pur e ridicol şi părăsit la prima ocazie...

– Stupid...

– Discutăm ca şi cum am face generalităţi, şi uiţi că fapta ta mă chinuie zi şi noapte. Tu poţi fi calmă, ai găsit câteva argumente...

– De n-aş găsi, măcar uneori, argumente, n-aş putea trăi mai departe.

Oh! Tristeţea cu care a spus aceste vorbe ce m-au înfiorat! Avalanşe de păreri de rău au curs în mine: e drept că rareori Ioana găseşte câte o explicaţie şi încearcă pentru un timp să se apere cu ea. Cu atât mai impresionant, căci ştie că încercarea e inutilă, parcă e cel din mijlocul oceanului ce se ţine de o scândură neînsemnată ca să se salveze.

Viky pleca la Cavarna; m-am decis să o întovărăşesc. Ioana nu putea merge pe jos cei patru kilometri sub căldură şi a rămas în port. La despărţire era tristă, ca şi cum ar fi cutremurat-o o prevestire, ca şi cum făcea un mare sacrificiu rămânând singură. Mă simţeam prea dornic de a schimba atmosfera şi nu puteam renunţa la drum. I-am spus o ultimă vorbă, pe care am căutat să o fac cât mai afectuoasă posibil şi am plecat. La Cavarna am jucat cărţi cu soţii Axente, m-am plimbat pe uliţa principală, prin lumea multă de la ora şase seara, am băut o cafea la o cafenea pitorească şi la urmă, aducându-mi aminte de tristeţea Ioanei, i-am

cumpărat prăjituri şi fructe. Când m-am întors în port se făcuse noapte. În întuneric, magaziile apăreau sumbre şi în tăcerea profundă, aveai impresia că fantome foşnesc pe pietre. Ne grăbeam, căci abia acum ne dădeam seama cât întârziasem şi o lăsasem pe Ioana singură. Dar Ioana nu era acasă. Ne-am repezit pe plajă, pe pontoane să o căutăm, am întrebat pe Mihali de ea, pe Cadâr, mereu mai înfricoşaţi, chemând-o în toate părţile, însă întunericul oprea orice posibilitate de a ne descurca. Şi atunci, când Viky mi-a spus vorba aşa de paşnică: „N-avem ce face. Să o aşteptăm mai bine în casă", am început să ţip la ea dezarticulat:

– Cum poţi să fii aşa de liniştită? Ştii ce poate să însemne dispariţia Ioanei? Dar ştii ce se petrece în sufletul ei? Habar n-aveţi, cu toate că o cunoaşteţi din totdeauna. Şi nu bănuiţi tragedia ce s-a întâmplat între noi doi? Şi că Ioana îmi vorbeşte foarte des de moarte?

Tot atunci, ca o stafie, a apărut Ioana. Am leşinat. Când m-am dezmeticit, Ioana a explicat:

– Am stat la mare mult timp, fără să-mi dau seama cum a trecut timpul. Nu v-am auzit strigătele din pricina valurilor.

Viky a început să povestească amuzată scena mea fără rost:

– Închipuieşte-ţi ce copil e!...

Ce-o fi gândit Ioana la marginea mării? Pe faţa ei nicio lumină.

Un măgăruş trist şi caraghios face toate treburile oamenilor de aici. Îl vezi de dimineaţă până seara la lucru. Câteodată un răcnet de al lui răscoleşte tot portul. E simpatizat de toţi şi e un veşnic motiv de distracţie. Se povesteşte în glumă că face şi alte servicii: răcneşte numai la anumite ore şi astfel poate fi întrebuinţat [drept] ceas. În orice caz, la miezul zilei, sunt sigur că o să-l aud şi că o să-mi întrerupă, pentru o clipă, amuzându-mă întotdeauna, mereu o altă stare sufletească, cu prilejul unei discuţii chinuite cu Ioana...

Ce caraghioasă servitoare avem! Bătrânică, îndesată, scurtă, cu picioarele întotdeauna goale, imense şi strâmbe. Dar, cu toate hainele vechi şi scârnave ce atârnă de ea, nu renunţă la cochetărie, orice s-ar întâmpla, şi nici aici, în micul port, unde e aproape pustiu, şi unde noi înşine nu mai avem nicio toaletă, îşi vopseşte şi îşi pudrează obrazul. Bineînţeles, aspectul ei se arată cu atât mai ridicol, căci vopseaua fusese pusă prost, nu ascunde nicio zbârcitură şi nu se potriveşte cu mâinile şi picioarele noduroase de muncă. O cheamă Ileana, şi în bătaie de joc o numesc, şi ceilalţi după mine, Hélène. A fost în viaţă foarte sentimentală, doamna şi domnul Axente povestesc de ea multe aventuri, căci au avut-o servitoare 30 [de] ani în şir, şi când se găsea vreun regiment prin apropiere, soldaţii făceau cu rândul – cu amor mare – prin bucătăreie, unde întotdeauna Hélène păstrase un rest gustos de la masă şi un pahar de vin. Într-o zi chiar, şi asta nu de

mult, la bătrâneţe, domnul Axente a găsit ascuns sub pat un plutonier, şi când l-a întrebat ce căuta, a mărturisit, şoptind: „Venisem la domnişoara Ileana". Dar nici acum nu s-a cuminţit de tot şi întârzie deseori prin magazii la vorbă cu vreun turc. Turcul oferă guvizi, iar Hélène furnizează farfurii de ale noastre, şi masa se alcătuieşte elegant. Astfel, Hélène a fost servitoarea cea mai cuviincioasă, uitând cu lunile ce are de primit, căci e fără pretenţii, muncind de dimineaţa până seara ca un animal şi luând parte la toate necazurile sau bucuriile familiei.

Într-o zi, ca să mă amuz, am făcut cu Viky un plan: Viky a adus o căldare cu păcură caldă pe care o reîncălzea mereu. Urcat pe un scaun, cu un băţ având la capăt legată o cârpă, şi înmuind în căldare, am scris negru deasupra uşii cabinei noastre, spre mândria servitoarei: „VILLA HÉLÈNE".

M-am căznit mai mult decât aş fi crezut, dar la urmă literele păreau etern împlântate pe zid. Cât timp vor dura? N-am încercat oare această glumă neînsemnată numai să prelungesc importanţa mea şi după plecare? Căci – orgoliu pueril – am impresia că marea miraculoasă, colinele, cabanele, cerul nu sunt decât creaţii ale imaginaţiei mele, şi mă tem că se va dărâma totul după plecarea mea.

Am urcat cu Viky pe Ciracman. Ioana n-a venit cu noi, căci o oboseşte cel mai mic drum anevoios. Şi

poate că-i era dor să rămână măcar două ore singură sau poate că eu îmi închipuiam că îi era necesară această singurătate, căci mă atrăgea perspectiva din vârful Ciracmanului, sau posibilitatea de a face o plimbare numai cu Viky, fără nicio intenţie de flirt, numai cu satisfacţia unui bărbat însurat făcând o escapadă inofensivă (căci consideram legătura dintre mine şi Ioana ca ceva oficial). Ioana n-a avut curajul să mă reţină. Urcatul l-am făcut fiecare după temperamentul său, eu agitat, prea în urmă sau prea înainte, cu momente de osteneală şi de ambiţii care învingeau osteneala, cu ochii lucioşi, faţa uscată, mâinile crispate. Viky, cu mersul egal, identic, orice piatră neaşteptată sau ridicătură i-ar fi ieşit în cale, pornită parcă să facă înconjurul lumii, pe un drum simplu care nici nu merita să fie băgat în seamă, rămânând mereu graţioasă, zâmbitoare, discutând cu acelaşi farmec şi uşurinţă, doar cu câteva broboane de transpiraţie pe frunte şi pe braţe. Ajunşi sus, se desfăşura înaintea noastră o magnifică panoramă asupra mării. Spaţiul, cam strâns în port din pricina golfului, se deschidea acum fără margini. Am căutat să întreţin o conversaţie „burgheză" cu Viky, ca să demonstrez că-i sunt prieten bun, că nu sunt omul ciudat pe care îl bănuiesc ceilalţi, şi poate din instinctul meu de a voi să scot la suprafaţă, în omul care pare cel mai superficial şi mai preocupat de evenimentele neînsemnate ale zilei câteva spaime. (Cât e de mare perversitatea?!)

– Şi ţi-e frică, Viky, de ce o să se întâmple cu tine mai târziu?

– Fără îndoială.

– Şi te gândeşti des la asta?

– Foarte des.

– Eşti aşa de zâmbitoare toată ziua, că n-ai bănui că ai şi frici. Iartă-mă că-ţi vorbesc fără înconjur dar vreau să fiu sincer.

– Nu trebuie să iei omul după aparenţe. Şi apoi aici îmi place să fac mai mult baie în mare, şi orice tovarăş este bun. De altfel, sunt toţi foarte drăguţi cu mine. Altceva nu mă interesează.

– Într-adevăr, viitorul tău este neliniştitor. Nu văd de ce eşti studentă în drept. Dreptul e destul de greu pentru băieţi. Nu te sfătuiesc să-ţi faci nicio iluzie, nu eşti obişnuită să te lupţi prin tribunale.

– Închipuieşte-ţi! Ioana voia neapărat să mă fac doctor veterinar, căci acolo s-ar putea pătrunde mai uşor!

Am râs amândoi. Ioana prindea deseori din aer câte o idee năstruşnică, fără nicio legătură cu realitatea şi apoi voia să o transmită altcuiva, cu orice preţ, despotic. Vorbea atunci cu atâta înflăcărare, aduna dintr-odată cantităţi de argumente, o enerva orice replică, se chinuia, încât, din milă pentru frământarea ei, sau convins în clipa aceea prin convingerea ei, acceptai orice. (Şi faţă de tine însuţi nu voiai să admiţi că nu eşti în stare să-ţi trăieşti viaţa şi în salturi mai forţate, fără prudenţa burgheză şi logica măruntă a celor mediocri. În orice om

se găseşte o veleitate de a porni în lume şi a descoperi un continent). În cazul acesta planurile Ioanei luaseră o înfăţişare amuzantă, căci era comic să-ţi imaginezi pe graţioasa Viky, cu surâsul înflorit, cu hainele nostime de veritabilă pariziancă, cu silueta delicioasă, vindecând o vacă sau un cal. Noroc că Ioana nu-şi susţine planurile ei multă vreme, şi, de altfel, dacă eşti într-adevăr înţelept şi ţi-e milă de sufletul ei, trebuie să o laşi să vorbească şi să o aprobi, căci dacă nu e vreo hotărâre de luat imediat, renunţă curând singură la ea şi uită chiar ce-a susţinut cu atâta tărie sau râde cu ceilalţi de ridicolul planurilor. Din toată discuţia rămăsese să o ironizăm pe Viky (cu atât mai mult, cu cât, nu prea personală, Viky se sugestionase cu adevărat la un moment dat), şi, cum la Bucureşti a rămas multă vreme neterminată Facultatea Veterinară, să-i cerem mereu relaţii.

– În definitiv, e tristă soarta tuturor fetelor care cred într-o dragoste cinstită, educate în felul acesta. Când te gândeşti că viitorul tău bărbat, adică acela care va fi mai important în viaţa ta, în toate obiceiurile tale, se găseşte undeva... Acela care trebuie să te facă pe tine fericită! Iar tu nu ştii încotro să te îndrepţi, pe cine să alegi, şi se poate să te înşeli chiar dacă ai fi sfătuită de oameni pricepuţi. Căci cum poţi cunoaşte pe un om în amănunt când îi încredinţezi o fiinţă scumpă sau cum poţi să fii sigură de evoluţia lui viitoare?

– Aş vrea să găsesc un bărbat pe care să-l iubesc şi să mă iubească, să se îngrijească de mine şi să mă înveţe, să-i fiu soră, amantă şi soţie...

– Bravo, Viky! Şi un şirag de copii atunci...

Tonul serios se transformase într-un zâmbet.

– Nu m-am gândit chiar aşa de departe...

Aşa gândeşte Viky, căci aşa gândise mama, bunica şi străbunica ei. Dar, desigur, dacă viitorul va fi puţin variat, nu se va întâmpla nicio nenorocire.

Într-o zi, într-o magazie, şi-a făcut apariţia o nouă familie, compusă din mai mulţi tineri, care dimineaţa invadau plaja. Viky deveni curând prietenă cu ei. Dintre toţi, am desprins două fete, şi mă întrebam ce caută împreună, atât era deosebirea de mare. Una gravă, întunecată la faţă, fără un surâs, cu un profil bărbătesc, cu haina lipsită de orice ornament, vorbind puţin, despărţindu-se tot timpul de ceilalţi, nici nu ştiu unde îşi petrece timpul, căci n-am văzut-o decât de două ori, noaptea, singură, la capătul unui ponton. Dau relaţii despre ea mai mult după explicaţiile lui Viky, subliniate de laudele Ioanei. Cealaltă are gura mărită de atâta râs, vorbele ei se aud în tot portul ca un clopoţel de cinematograf, şi vorbeşte mereu cu gesturi insuportabile de copil răsfăţat, dând impresia că e la dispoziţia oricui. Câteodată râsul ei strident şi vulgar străbate spaţiul ca o împuşcătură, e suficient să alunge toate emoţiile şi să anihileze puterile mării şi ale cerului. Are un nume de familie neobişnuit, inventat parcă anume pentru dânsa. O cheamă Ţurai!

Am primit o vizită de la Balcic, vărul fetelor, Charles. Foarte ciudat acest Charles, şi Ioana povestea despre el lucruri senzaţionale. Un om de vreo treizeci de ani, în care vezi mai ales sprâncenele îmbinate, ochii lucioşi şi dinţii mari, laţi, despărţiţi, apărând la cel mai uşor zâmbet. Fusese prin Rusia chiar după venirea bolşevicilor, hoinărise prin Germania, avusese o mulţime de aventuri, încercase o mulţime de meserii, între măturător de stradă şi artist de varieteu. Ioana pretinde că Charles este de o senzualitate extraordinară şi că toate istoriile ce le povesteşte, inepuizabil, s-au întâmplat cu adevărat. Femeile, când voia el, nu-i puteau rezista; ştia să le decidă imediat şi să le lase apoi fără mari complicaţii. Era totdeauna periculos să rămână singur în tovărăşia unei fecioare, căci nu se putea conta pe el. Aceste lucruri puteau fi adevărate, dar puteau fi exagerate de Ioana, deoarece se potriveau perfect cu fantezia ei, ce ştie să mărească până la grandios un fapt puţin însemnat. O altă certitudine a Ioanei, pe care insista deseori, fără să admită îndoială, făcea din Charles un tuberculos. Nu se vedea deloc asta, trupul lui părea voinic, nu tuşea, nu se plângea de nimic. Dar îmi spuneam că Ioana trebuie să cunoască mai bine secretele familiei, şi acesta nu putea fi decât un adevăr transmis direct de unde îl aflase. Sau poate că şi acum brodase numai ca să explice acea senzualitate extremă. Bineînţeles, Ioana era de bună-credinţă în tot ce pretindea, căci n-a minţit niciodată şi

nici nu se pricepe să mintă. E amuzant de văzut această femeie atât de inteligentă ce puerilă e când încearcă vreo minciună. Complică, se supără, argumentul ei pare tot mai neverosimil şi la urmă avem scandal. În orice caz, atâtea îmi povestise Ioana despre Charles, încât îl priveam cu curiozitatea cu care priveşti la iarmaroc un fenomen, vreun animal sălbatic, şi stăteam cu toţii în preajmă, îngrijoraţi să nu se întâmple cine ştie ce nenorocire, cu toate că Charles povestea nevinovat, afabil, amestecând graţios, în tot timpul discuţiei, cuvinte franţuzeşti, ceea ce îl făcea să semene mai mult a artificial june de salon de provincie. Charles a adus cu el atmosfera mondenă, falsă, a Balcicului, fie că Balcicul pe timpul acesta, cu lume multă, cu ţipete, cu agitaţii, cu diverse distracţii, e artificial, fie că Charles, cu temperamentul lui uşuratic, nu ştia să desprindă decât ce e frivol de acolo şi a împrumutat el însuşi frivolitate unui loc grav. La Balcic, la club, se dansa, şi veniseră câteva dudui care se pricepeau foarte bine să danseze; pe plajă se făceau tot felul de jocuri până noaptea târziu: „Vila reginei" era demnă de vizitat („Să am şi eu o astfel de vilă, *ce serait une folie"*), madame* Ionescu îi pune coarne bărbatului său şi el habar n-are... *c'est à se tordre***... a venit la Charles o fetiţă de 15 ani şi l-a rugat să-i ia fecioria... A avut câteva succese monstre... să vezi...

* Ar fi o nebunie. (fr.)

** Te strâmbi de râs. (fr.)

– Şi Arabella?

Arabella era metresa lui de multă vreme şi alcătuise cu dânsa aproape un menaj (dar cu despărţiri mari, semănând aproape definitive). Ioana povestea despre ea lucruri uimitoare şi, cu toată viaţa ei de câine al nimănui şi cu aparenţe uşuratice, o socotea drept cea mai serioasă femeie din câte a cunoscut.

– Arabella e drăguţă; ne mai certăm, ne mai împăcăm, poate o să ne despărţim până la urmă. E ciudată. I-am pierdut toţi banii pe care îi primeşte lunar, într-o seară, la cărţi, fără măcar să o întreb, şi n-a spus nimic. În schimb, îmi face scandal pentru chestiuni complet neînsemnate. De pildă, îmi place să mă scol dimineaţa de tot, să mă instalez la fereastră pentru câteva ore şi să mă uit la mare: ea turbează în pat, nu mai doarme şi începe o discuţie stupidă, care îmi alungă toată liniştea.

Ce concluzie va scoate Ioana mai târziu din vorbele acestea? Cu ce frenezie (reproş deghizat către mine) va face portretul femeii care acceptă sacrificiul pentru bărbatul iubit, dar îi este intolerabil să fie părăsită – şi în cazul acesta, din culcuşul cald unde ea se simţise atât de bine, când, prin somn, simţea corpul lui întins în lungul corpului ei, căldura pielii alăturate – şi nu putea să fie fericită când el se ducea pentru oricât de scurt timp, oricât de aproape, şi pentru orice motiv inofensiv! Dar pe mine în clipa aceea mă preocupa altceva, în legătură cu obsesiile mele. Făceam remarci

asupra ciudăţeniei omeneşti, căci Charles era capabil în acelaşi timp să povestească scene picante, să se amuze la nesfârşit, să aibă o mie de întâmplări galante, să presare suferinţe fără niciun regret, şi totodată să simtă nevoia imperioasă de a privi îndelung, singur, odată cu răsăritul soarelui, neliniştile mării.

Când i-am spus mai târziu uimirea mea Ioanei, ea s-a revoltat.

– Îmi vezi şi tu tragedia! Mie mi-a sugerat imediat povestea lui viaţa noastră, şi tu te-ai gândit la preocupările tale, fără nicio legătură cu mine. Şi, cu o infinită tristeţe: Nu mă iubeşti.

– Mă chinui îngrozitor din pricina ta tot timpul, asta nu e dragoste?

Dar Ioana arăta în clipa aceea aşa de nenorocită, că n-am mai putut continua discuţia gravă, în care nu voiam atât s-o conving pe dânsa, cât să mă clarific pe mine. Am utilizat consolări facile, jurăminte copilăreşti, glume şi am izbutit, ca de obicei, să o calmez puţin, căci este în natura omenească instinctul de a te reface în orice chip, de a te consola de un motiv serios printr-un mijloc facil, de pildă, de a fi încântat că de mortul tău scump lumea vorbeşte de bine. Ştiam însă amândoi că discuţia nu fusese decât suspendată pentru puţin şi că, şi unul şi celălalt, împinşi de fatalităţi interioare, vom reîncepe-o la prima ocazie, cu aceeaşi crispaţie şi tot aşa de zadarnic.

Uneori Charles se arăta uimitor, erou de legendă, parte abia ruptă din natură. Impresia a fost mare când

într-o noapte feerică, cu lumina lunii împrăştiată pe toată marea, cum nu aveam barcă la ţărm, s-a dezbrăcat şi a înotat până la barca lăsată de Cadâr la 2 km în larg, a desprins-o, a adus-o la pontonul unde îl aşteptam şi, aşa ud, cu toată răcoarea serii, cu toată boala care îl mâna, ne-a plimbat până la prima rază de soare. Apoi, după ce ne-a lăsat din nou pe ponton, a dus barca la locul ei, ancorând-o din nou, şi s-a reîntors înotând. În noaptea aceea, gol, strălucitor sub razele lunii, Charles a apărut superb.

Cineva, citind aceste note, ar putea reflecta că, în definitiv, pustiul acestei localităţi este destul de relativ şi că eu însumi am înşirat, în afara celor două personaje principale, o serie de altele mai puţin însemnate, dar care înviorează singurătatea. Nu este adevărat. Aici sunt aşa de puţini oameni, încât fiecare pare important, şi cum, fatal, asişti la zilnicele lui ocupaţii şi necazuri, mă socot obligat să-l înregistrez. Cei câţiva oameni măresc pustiul, după cum lampa lui Mihali măreşte întunericul şi multiplică înfiorările.

Câteodată recurg la stratageme ca să aflu tot ce-a făcut Ioana. E ciudată această alegere de a afla anumite detalii şi de a înconjura, ca să nu aflu, pe altele, chiar dacă toate sunt la fel de chinuitoare. Poate pentru că nu vreau să-mi scape nimic, totul mă interesează şi deci nu schimb subiectul decât după ce-l epuizez. Pornesc a doua zi şi mai departe, utilizând

materialul strâns, recapitulându-l, ca şi cum ar fi o serie de lecţii grele pe care trebuie să le înveţi bine, şi deseori rămânând la aceleaşi detalii, fie că mai găsesc noutăţi la care nu mă gândisem, fie că niciodată nu-mi sunt indiferente întâmplările acestea, oricât de bine ar fi ştiute, căci suferinţa mea, întovărăşindu-le, nu istoveşte să le împrospăteze. O singură vorbă schimbă totul, şi într-o conversaţie e fatal ca vorbele să nu fie aceleaşi – şi apar noi imagini. Amân şi din laşitate de a afla prea multe deodată. Dar temperamentul meu e incapabil să se apere, hotărându-se să nu mai reînceapă niciodată aceste chestiuni, căci numai aşa poate veni vindecarea. Am putea afla orice, dacă ne-am arăta o vreme că nu suntem geloşi. O stratagemă mai este să nu-i întrerup destăinuirile prin niciun reproş sau ironie, dimpotrivă, să mă arăt prieten bun cu ea, să o compătimesc, să nu ştiu cum s-o mângâi (există şi asta în mine) şi să o las să vorbească, deoarece mărturisirile uşurează. Întrebările mele torturate avuseseră deci un efect asupra ei, chiar dacă păruseră inutile, făcute să o irite şi nu să producă remuşcări. Efectul fusese mai târziu vizibil în starea ei de veşnică tragedie în care se zbătea şi prin trecutul ce-i persista tot timpul în suflet. Desigur că numai eu sunt de vină că acel trecut o chinuie şi-i apare groaznic, căci în timp ce-l trăise, se obişnuise cu el, îl acceptase, indiferent de nostalgiile ei înspre mine şi de încercările ca să mă uite. Acum, numai văzând torturile mele, îi dă toată importanţa şi

îl priveşte cu alţi ochi. Dacă aş înceta toate iscodirile şi pedepsele, ea s-ar transforma imediat, ar redeveni liniştită, dar eu sunt bolnav de gelozie şi de dorinţa de răzbunare. Şi apoi imediat ce aş înceta, presupunându-mi o voinţă excepţională (căci judecata aşa mă învaţă: nimeni nu m-a obligat să-mi aleg viaţa aceasta, acum trebuie s-o suport), chinurile ar continua, căci eu aş rămâne în inferioritate şi Ioana ar începe să se jeluiască că n-am iubit-o niciodată. Mi-ar spune că gelozia şi dragostea nu se suprapun decât în parte, şi chiar din încetarea geloziei mele ar scoate un motiv în plus de a nega dragostea mea. Dar poate că aceste explicaţii nu sunt bune pentru durerile noastre prelungite, care sunt pricinuite, orice-aş face, aşa cum au fost întotdeauna şi pe atunci nu erau încă motive, de firile noastre mereu în contradicţie, cu toate că perfect asemănătoare, de complacere în această atmosferă şi de suportare a aceleiaşi fatalităţi.

Eşti bucuros uneori că oamenii îmbătrânesc, căci astfel sunt obligaţi la anumite transformări. Dacă n-ar fi aşa, ar rămâne identici, oricâte dezastre ar trece peste capul lor. Şi nici măcar nu văd exact în ei, nu-şi pot aplica logica cea mai simplă. O femeie are în acelaşi timp un amant, înşelând pe bărbat, pe copii, pe rude, se dă cu toţi nervii, acceptă îmbrăţişările cele mai intime, şi totul îi devine aşa de obişnuit, aşa de normal, încât continuă să aibă, fără nicio falsitate,

aceleaşi precepte învăţate de acasă, să judece cu ele, indignată, pe toată lumea. Dacă amantul lucid o surprinde într-o astfel de judecată şi-i atrage atenţia: „Dar cu mine ce faci?“, ea răspunde calm: „Cu tine e altceva“. Vorbă fără de niciun înţeles, dar caracterizând aşa de bine pe o femeie.

Încep eu:

– Într-adevăr, nu ştia nimic din ce se petrecea în jurul său. Inteligenţa lui mă covârşea de multe ori, constatam cu precizie, oricâte indulgenţe aş fi avut pentru mine, că are memorie mai bună, că sesizează mai uşor, logica e mai exactă. Lectura lui îmi apărea, oricât aş fi citit şi eu, prodigioasă, şi totuşi, cu deplină bucurie, constatam în discuţiile noastre despre viaţă că-i conduc gândurile în voie, că-l pot minţi oricând, că eu ştiam în orice clipă exact tot ceea ce se petrecea într-însul (nu idei, ci sentimente), în timp ce îi rămâneam un străin. Deci aveam satisfacţia să-i produc unele nelinişti, pe cât putea el fi neliniştit, chiar dacă ele se cuminţeau iute. Slabă consolare, şi care nu-i făcea decât servicii (îl mai complica), dar nu puteam să mă opresc.

– De aceea nu-i de mirare că mi-a rămas un străin. Şi apoi, aveam aşa de puţin timp liber, tribunalul îmi lua tot timpul, câte douăsprezece ore din zi eram ocupată. Mâncam la prânz la ora două, trei, patru, în fiecare zi, altfel, şi puteam susţine toată această oboseală! Trebuie să presupun că în mine sunt

focuri excepţionale. Când am văzut că el nu mă poate calma, ca să-mi ocup timpul în mod obligatoriu – căci literatura îţi permite toate libertăţile – am intrat la bancă. Se poate spune că am fost o funcţionară exemplară. Păstrez de acolo, până la mormânt, imaginea şefului meu, un bătrân cretin şi murdar, care mă tortura zilnic, pufăia tot timpul o ţigară proastă şi scuipa pe jos. Aveam un mijloc fericit ca ocupaţiile mele să mă scoată la aer: puneam sechestre. Nimeni nu va şti ce înseamnă a pune sechestre, cel puţin în primele timpuri, fără să fii o brută, şi oricât ţi-aş explica n-o să ai decât o imagine teribilă, dar văzută pe gaura cheii. Ţi-aduci aminte de trucul îngeresc al lui Lesage în *Diable boiteux* ca să pătrundă în adâncul secretelor familiale? Eu mergeam şi mai adânc, în fiecare zi, în altă parte, pe străzi de care nici [nu] auzisem, în case cu forme neînchipuite. Astfel, există în Bucureşti o casă în formă de vapor, locuită de un fost marinar. Este o grozăvie cum trebuie să porţi un om cu minciuni, în timp ce portărelul cercetează lucrurile. De altfel, faci progrese în psihologie. Mă pricepeam să profit de vanitatea fiecăruia, ca să sufere mai puţin, vorbind de lucruri cu totul fără legătură. La unul am găsit vizite şi gazda a întrebuinţat toate şireteniile ca să nu afle nimic musafirii de alături. Aiurea am găsit bolnavi şi în altă parte amor! Apoi obiectele pe care vor să le dosească, lacrimile ce curg ca să scape câte un obiect devenit deodată pentru ei de

o importanță extraordinară (poate că e o amintire scumpă, poate că numai își pierd orice rațiune în momentul acela). Desigur că mi-aș fi făcut capătul văzând acestea, dacă n-ar fi fost în mine un sentiment mai important decât mila: curiozitatea de a cunoaște pe om. Veneam acasă și găseam o bucățică de friptură uscată de atâta așteptare. Pe atunci venea și el. Începeam conversația și, cât mă țineau puterile, voiam să profit. Aveam spaima mediocrității în care mă cufundam și purtam chiar în servietă o carte. O citeam între două treburi, în tramvaie. El trebuia să-mi spună ce citise, să-mi dea ample detalii despre ce nu mai aveam timpul ca să mă ocup personal. Îi plăcea să povestească și-l ascultam ceasuri întregi. Și dacă câteodată mă lăsam în voia lui, asta nu se cheamă dragoste: plăteam cinstit! Dar uneori, când eram obosită, adormeam brusc, cu toate că prin voință pricepusem clar tot ce mi se spusese până în momentul adormirii. Și atunci, fără să-mi întrerupă somnul, pleca. Viky, din camera ei, nemaiauzind vorbă, venea, mă lua ca pe un copil și mă punea în pat.

Și atunci, în pat, începea pentru mine o existență fantastică. Nu eram nici trează, nici adormită. Adică, aveam prezente în mine, în același timp, locul unde mă culcasem, mobilele, toate preocupările pentru a doua zi, dar și imaginam aventurile cele mai extraordinare, lucidă totuși că totul este ireal. Și ziua chiar, consideram momentele acestea drept singurele clipe

de fericire. Totdeauna jucam un rol, și dacă trează făceam tot ce puteam ca să te alung, noaptea te lăsam să sosești și să faci cu mine tot ce voiai. Dar nu tu întreg, așa cum te-am cunoscut: acum nu mai exista nimic în tine din ceea ce am urât, egoismul, gândurile fără legătură cu mine. Păstram numai ceea ce m-a subjugat, tandrețea, neputința ta de copil ce trebuie ocrotit (chiar dacă tot ceea ce îmi scapă din tine mă legase mai mult) și o imagine dureroasă, obsedantă, slab, imaterial, cu ochii triști, cu gura crispată. Atunci mintea mea te lăsa în voie să călătorești pe la ferestre, să te tângui chemându-mă, să te culci lângă mine, să mă iei în brațe și să mă duci spre lună!

– Scumpă Ioana, nicicând n-a fost un dezastru mai mare ca al nostru!

– El n-are niciun contact cu realitatea, chiar dacă prin obiceiul de a-și satisface imediat apetitul nu apare deloc imaterial sau dacă fizicul îl arată ca pe un om bine înfipt pe pământ: scurt și bondoc, cu surâsul jovial, care marchează o eternă bună dispoziție. Îți închipui că nu puteam să iubesc un astfel de om, căci în dragoste fizicul joacă un rol important. Îl persecutau tot felul de probleme fantastice și le povestea oricând cu un mare lux de amănunte. Avea o memorie admirabilă și nu uita nimic. Deseori îmi vorbea despre nemurirea sufletului, de viața viitoare, de păcat și ispășire; în direcția aceasta ne înțelegeam perfect, și orice îmi spunea nu mi se părea imposibil. Scepticismul

tău m-a înghețat întotdeauna, puteam acum face construcțiile cele mai fenomenale. Credea în sfinți și în Dumnezeu, și a fost un timp când mergeam săptămânal la biserică.

– Erai foarte păcătoasă, mă torturai și mergeai să te rogi! Ce ridicol! Și nici măcar nu încetai păcatul, ci treceai de la biserică la hotel. Tu îți poți găsi scuze, dar el știa precis că față de mine era vinovat!

În nevoia Ioanei de a merge la biserică se poate vedea ce ușor era influențată, femeie prin excelență, și toată cultura și inteligența nu serviseră la nimic. Dar se pot vedea și chinurile în care se zbătea și căuta, oricum, o consolare. Din ziua întâia a revederii noastre, oricât de greu s-ar fi făcut împăcarea, nici nu i-a trecut prin minte să mai facă o rugăciune.

– Într-o zi, vorbind despre ce se va întâmpla cu noi după moarte, a spus de tine: „Sandu va deveni strigoi!" Cu toate că până în clipa aceea fusesem liniștită, am început să țip! Așa lovise de exact – din greșeală sau înadins – în imaginea ta din subconștientul meu. Au venit cu toții, m-au calmat, m-au întrebat ce am și le-am dat o explicație oarecare. Apoi s-au dus, mai înainte de a avea curiozitatea să priceapă ceva. Iubitul meu era un strigoi!

– Să-l fi văzut cum mânca! Se obișnuise să rămână totdeauna la mine la masă, neinvitat. Dacă ne găseam în stradă, mă grăbea să nu pierdem mâncarea și

atunci nu-i mai băga în seamă pe ceilalți, lua bucata cea mai bună, porția cea mai mare. Când mai era cineva la masă la noi, surprindeam ochii ironici privindu-l, și el nu observa nimic, căci era ocupat să vorbească și să mănânce. Ce rușine pentru mine! Vorbea tot timpul numai el, despre toate năzbâtiile din copilăria lui, ca și cum asta ar fi interesat pe cineva. Căldurică, mâncare, femeie, găsise de toate în casa noastră. Putea în voie să se îngrașe. Și totuși, pretindea că pentru el realitatea nu există, că este prin excelență dezinteresat. Dar se califica la întâmplare, totdeauna cu complezențe, cu titluri luate de prin cărți, și mai ales se echivala cu vreun erou rusesc. De tine a spus că ești prea socotit, fricos, comod, și-i faci impresia unui munte grațios cu flori la poale, apoi cu fagi și brazi spre capăt și cu zăpadă, iar după ce ai urcat anevoie și ești fericit de izbândă, căci te simți puternic și singur, în timp ce înaintea ta se desfășoară minunile perspectivelor, descoperi, construit foarte confortabil, un restaurant.

– Și el este, în vârful lui Jungfrau, *un pissoir!*

– Era un personaj deștept, dar destul de vulgar.

– Când ai ști ce vulgar era! Mi se crâncenă carnea când mă gândesc ce descoperiri am făcut la primele noastre întâlniri. Poate dacă aș fi fost la prima cunoaștere, m-aș fi consolat cu gândul că așa sunt oamenii, dar te știam pe tine delicat, cum procedai într-o scenă, ce altfel devine oribilă. (De fapt, explicația era mai ales: pe dânsul Ioana nu-l iubea și o indignau toate

gesturile, la mine orice i se părea perfect.) Ca un animal, credea că totul trebuie făcut simplu, un act de care trebuie să profiţi cât mai copios. Şi-a făcut cu mine educaţia, şi acum, cu altă ocazie, se va prezenta învăţat de mine!

Ce umilinţă pentru Ioana, aşa de mândră!

– Şi de ce n-ai plecat de la prima oară? (Aş fi suferit mai puţin?)

– Era prea târziu şi nu mai puteam da îndărăt; pornisem pe calea aceasta şi trebuia să o duc până la capăt, altfel totul purta numele de aventură.

Şi, orgolioasă, dar alături de plâns:

– Şi ştii că eu nu sunt în stare de aventuri!

– Voiam să mă vindec de tine cu orice preţ, am crezut că acesta este un mijloc. Tipul este inteligent şi am socotit că asta îmi ajunge. Dar îi lipseşte complet orice sensibilitate, habar n-are de ce se petrece în preajma lui. N-a priceput nimic din marea tragedie ce se desfăşura lângă el. Credea poate că sunt o midinetă care vrea să se dea. Într-o zi, la hotel, plănuind să se apropie de mine, m-a găsit îngheţată, fără putere să fac un gest să-l primesc. S-a indignat cu o ridicare din umeri şi a început să se încalţe. Oh! ce groază a fost pentru mine atunci! M-am îmbrăcat în goană şi am pornit ca o nebună pe străzi, în timp ce el, transformat ca prin minune, se milogea după mine să-l iert. La urmă l-am iertat. Şi-a ţinut cuvântul să nu mai facă astfel de gesturi: după cum vezi, eram educatoare!

Conversaţii lungi, inutile şi care se termină cu epuizarea amândurora. Caut, ridicol, să descopăr un colţ din carnea ei neprofanat, căci ideea de „dragoste“ e prea abstractă pentru chinurile mele, iar pe mine mă obsedează micile evenimente dintre ei şi, vizual, reconstitui scene în toate detaliile. Câteodată, sărutând-o într-un fel neobişnuit, o iscodesc dacă celălalt o sărutase la fel, şi răspunsurile ei evazive mă torturează. Dar nu poate să răspundă decât negând, căci în braţele mele uită tot ce s-a întâmplat cu celălalt sau îi e milă de întrebările ce nu pot fi consolate şi preferă să tacă. Totuşi, a încercat odată să-mi facă o bucurie: „Era groaznic de gelos că m-ai avut fată!“ Această veste, în loc să mă bucure pentru o clipă, produse noi frământări căci presupunea că fuseseră scene între ei, discuţii aprinse, şi poate o consolare de a Ioanei spre el, inversă; „Dar asta n-are nicio importanţă“. Deci, între ei, o legătură mult mai febrilă, de veritabili amanţi, decât voia să mărturisească acum Ioana. Poate că şi uitase. Şi din moment ce n-o mai interesa chestiunea, se mira că mai insist eu. Deseori, reflecta: „Ce deosebire! După despărţire, el parcă nici n-ar fi fost, şi dacă n-ai fi tu, nici nu m-aş mai gândi la viaţa aceea. În timp ce în orice clipă toată am fost impregnată de tine.“

Nu pot scoate satisfacţii din felul cum mi s-a dat prima oară. A fost o scenă grotescă, de care nu pot să

am nicio mândrie. Am spus câteva minciuni, căci mă forţase prin firea ei dublă, ce se dăruia şi în acelaşi timp pedepsea teribil, şi apoi au început anumite mângâieri mai avansate. Dar, după ce permisese aproape tot, s-a retras brusc şi a fugit, lăsându-mă ridicol. A doua zi m-a întâlnit pe stradă, a fost prietenoasă, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. O nouă încercare s-a terminat tot aşa de stupid. După o zi, am găsit-o culcată, în lacrimi. (Locuia ca studentă într-o cameră din Bucureşti, rudele fiindu-i în provincie. După un an, Viky, ajunsă şi ea studentă, a venit să locuiască cu dânsa.) I-am vorbit, am consolat-o, i-am explicat, până ce într-un moment de disperare de a nu şti ce să fac şi din pricina nervilor încordaţi, am început să plâng; şi atunci s-a dat cu tot corpul, cu tot sufletul şi niciodată nu i-a mai părut rău de asta, oricâte lupte ar fi început între noi, oricâte reproşuri ne-am fi făcut. Transformarea ei se făcuse aşa de brusc, devenise deodată din rea bună, încât mă aşteptam ca nervii să reînceapă pe tema aceasta. Cum cunoştinţa noastră se întâmplase de-abia de o lună, deprinderile între noi nu se făcuseră încă şi posesia se îndeplinise înaintea atâtor alte familiarităţi mai puţin însemnate, dar necesare. Se întâmplase astfel între noi ce era mai grav şi continuam să ne jenăm pentru amănunte. Mi-aduc aminte de un detaliu fermecător şi amuzant totodată; exact peste drum de Ioana, fereastră în fereastră, locuiau alţii care puteau să vadă până în

fundul camerei noastre, şi multă vreme întârziam să ne apropiem unul de celălalt – lungeam o discuţie ce nu ne interesa, când de fapt ne era dor să ne strângem – numai din pricină că niciunul din noi nu avea curajul să tragă storul.

Eu i l-am prezentat Ioanei. În ultimul timp scenele dintre noi deveniseră intolerabile. Urile, deznădejdiile, patima se succedau neîntrerupt, fără nicio zi de linişte. Nu ştiam ce hotărâre să iau, prea slab ca să fug, prea nenorocit ca să rămân. Ca diversiune, i l-am prezentat, căci era inteligent, putea să o înveţe o mulţime de lucruri şi să aibă o înrâurire asupra ei, punând puţină ordine într-o minte aşa de chinuită. L-a preţuit imediat şi mi-a vorbit cu admiraţie de el. Îi dădusem preocupări noi, dar dragostea subzista întreagă. Îmi amintesc o dată când a venit Ioana să mă ia de la gară, cum făcea săptămânal. Era noapte frumoasă, şi am pornit spre Şoseaua Kiseleff. Acolo, pe o bancă, s-a strâns febril ca de obicei şi, în mijlocul unei discuţii aprinse, când ne dădeam raportul de ceea ce făcusem, mi-a anunţat: „Ştii că prietenul tău m-a vizitat; e foarte drăguţ!“ Vorbe fără nicio însemnătate. Chiar acum, după tot ce s-a întâmplat, îmi dau seama că Ioana a depins mereu de mine. Mai târziu (dar totul s-a întâmplat foarte iute), a început să-i descopere o serie de calităţi, pe care nu le găsea în mine, după cum la urmă, când au fost

împreună, avea să insiste tocmai pe ce era comun între noi. În special îi exagera virtuţile şi îl admira ca pe un om de onoare, căci el ştia să-şi vorbească răspicat intenţiile fără ezitările mele dubioase. (Deziluziile Ioanei trebuiau să fie cu atât mai mari.) Într-o seară, ca să fie exactă la gară când plecam, a fugit într-o goană să se îmbrace, şi mi-a fost milă de inima ei, ce bătea ca a unei păsărici speriate. Cu un minut înainte de plecarea trenului i-am spus afectuos: „Ce bună eşti cu mine uneori şi alteori ce rea! Poate ne vedem prea mult, am pierdut orice sfială şi destăinuim tot ce gândim. Ce ar fi să amânăm revederea noastră cu o săptămână?" Ne-am înţeles. Totuşi, săptămâna viitoare speram să-mi iasă în întâmpinare la gară, după obicei, şi cum, negăsind-o, am suferit, m-am dus, cu toată umilinţa, să o văd. Mi-a trimis prin Hélène câteva rânduri mânioase (după ce am sunat de mai multe ori). Mă izgonea. Scrisoarea se termina cu: „Pentru că eşti un om care nu se poate ţine de cuvânt, totul s-a terminat între noi". Astfel de scene grozave s-au mai petrecut, dar acum am priceput că a vorbit adevărat. Aveam intuiţia de importanţa ce o căpătase celălalt, chiar dacă ştiam ce puţin el se potriveşte Ioanei şi că nu va fi în stare să o facă fericită.

În seara aceea teribilă m-am îndepărtat încet de casa ei, am trăit intens fiecare pas făcut, mi-am întors ochii de mai multe ori, am privit pe cei câţiva trecători şi luna tulburătoare, la colţul străzii am întârziat mai

mult, şi numai după aceea am pornit definitiv, tragic, ca şi cum aş fi venit de la o înmormântare.

Spun:

– Am ştiut tot ce se petrecea între voi, căci mă vizita deseori. Puteam astfel şti ce se întâmplă. Nu-mi spunea nimic, dar mă pricepeam să-l descos, fără ca să aibă vreo bănuială. Îi pricinuiam nelinişti, imaginam evenimente, puteam să-l fac să creadă orice. Aveam imense bucurii ca să-l chinui, dar cine va şti febrilitatea mea bolnavă producându-mi astfel de satisfacţii? Eu rămâneam multă vreme distrus, în timp ce el se refăcea imediat, fie că – om sănătos – nu-l puteau multă vreme covârşi, tristeţile, fie că tu, cu care se întâlnea curând, aveai să-l consolezi prin vorbe sau prin corpul ce-l îmbăta ca un vin. Discuţiile dintre noi evoluau în general asupra literaturii, dar fiecare ascundea alte emoţii, căci în fiecare vorbă sau gest ne cercetam, şi unul şi altul încântat de ce putea să-i ascundă celuilalt. El – bănuitor, gelos (căci ştia că succesul lui era aproximativ. Îi spusese Ioanei cu luciditate: „dacă te-ar chema, te-ai duce la dânsul ca un câine!"), amical, deoarece se considera vinovat şi avea orişicare remuşcări (ochii speriaţi, incapabili de a se preface, cu care primea anumite reflecţii ce puteau fi cu dublu înţeles, dar eu le atenuam imediat, de frică să nu priceapă ceva, şi apoi îşi produseseră efectul, neliniştindu-l), eu – crispat, gelos la culme, înfiorat în toată fiinţa, umilit, căci îmi închipuiam că celălalt mi se

preferase fiindu-mi superior, dar satisfăcut că mă puteam juca în voie cu el, că în jocul acesta, cel puţin, nu era nicio îndoială de superioritatea mea, şi, în acelaşi timp, cu speranţă nebună că poate nimic nu e adevărat.

Sunt o mulţime de feluri de a putea primi muzica. Lui îi furnizează mai ales idei. Combătea cu vehemenţă pe Brahms, şi pentru a-l combate se găsesc teorii destule. Am cumpărat la patefon *Concertul opus 77,* pentru vioară şi orchestră, ca să-l conving că nu are dreptate, şi că primeşte prea iute păreri emise de alţii. Sau, mai ales, pentru a-l obliga faţă de mine şi a-i împiedica sau a-i întârzia, măcar, planurile perverse.

În curte, la miezul zilei, i-am spus odată ca să-l încerc:

– Pentru mine, senzualitatea nu joacă rol prea mare.

– Ba eu sunt senzual!

Şi-l văd înfiorat, sclipind la soare, umflându-se: pe la începutul aventurii, pe când căpătase o femeie curată şi de familie bună, oricând la dispoziţie, după ce escapadele lui se făcuseră printre dame şi printre slugi.

– N-am noroc, îi spusei. Am avut o metresă care îmi făcea câte un copil la fiecare lună. Ce mai cheltuială!

– Drace!

Şi a plecat de la mine îngrijorat, probabil să o întrebe pe Ioana şi să ia măsuri.

A primit în faţa mea un rest de bani la care nu se aştepta. Ce bucurie în ochi! Ca să aibă de hotel chiar pentru ziua aceea? Sau poate ea plătea...

Avusese obiceiul să-şi spele lenjeria la servitoarea mea şi continua la fel, poate pentru că nu voia să-l bănuiesc, schimbând ceva sau – ceea ce i se potrivea perfect – nici nu se gândea să aibă astfel de scrupule. Drept lângă mine s-au aşezat, într-o zi, cămăşile lui cu dungi verzi, albastre, roşii şi mai păstrând o urmă din mirosul corpului...

La „Carul cu bere“ mi-am povestit toate durerile lui Radu. Radu este un adolescent, dar cu umerii destul de puternici ca să suporte o astfel de povestire. Tandru, fără întrebări iscoditoare, compătimitor. Căpătase obiceiul să mă caute săptămânal la gară, cum făcuse odinioară Ioana, şi venirea mea nu mi se mai arăta aşa de pustie, aveam pe cineva ca să mă sprijine. Cum îmi devenise imposibil să mai tac, confidenţele către el nu mi se păreau deloc ridicole. În timp ce, împrejur, chelnerii se agitau, clienţii se enervau aşteptând consumaţia sau plata, se intercalau strigăte din care nu puteai desprinde nimic clar, cu toate că, cuprindeau toată atmosfera. În faţa noastră, berea din pahare pierduse spuma şi orişice tentaţie. Cum voi fi arătat la chip în clipa aceea? Ştiu că zâmbeam tot timpul.

Iar după ce Ioana mi-a spus, el a certat-o: „De ce i-ai spus? Habar n-avea!“ Ce satisfacţie am avut pentru vorba aceea! Nici nu-mi închipuisem că poate să fie aşa de incapabil de a înţelege ceea ce se petrece în jurul lui! Liniştit, împăcat cu rolul lui, n-avea nicio grijă şi, dacă uneori se purta binevoitor cu mine, o făcea complet gratuit. Şi cum i se păreau toţi oamenii făcuţi după acelaşi calapod, a avut impresia că m-am prefăcut faţă de Ioana că ştiu tot. Într-adevăr, Ioana i-a mai spus:

– Ştia perfect totul.

– Se laudă.

Mă tângui:

– În timpul celor trei ani de despărţire ai devenit parcă o fantomă prezentă oriunde aş fi fost, orice-aş fi făcut, dar destrămându-se la orice tentativă de a o prinde. După atâta vreme fără nicio veste, nu mi se părea imposibilă o surpriză şi, dacă primeam o scrisoare, îngălbeneam. N-aveam curajul să mă uit la scrisul adresei, o purtam cu mine multă vreme şi, la urmă, după emoţii prelungite, vedeam că scrisoarea era din altă parte; ceea ce ştiam de la început, de altminteri. Dar niciodată n-am avut voinţa să privesc scrisoarea imediat şi să simplific atâtea presupuneri inutile. De ziua mea, când îmi venea un teanc de scrisori, telegrame, cărţi de vizită, iscodeam pe fiecare în parte, mă torturam pentru fiecare, şi apoi, după câteva zile, după ce reuşeam să citesc pe ultima,

redeveneam, nenorocit, cu impresia că din nou va trebui să aştept un an. Sau pândeam la fiecare colţ de stradă, şi toate femeile semănau cu tine, de departe, dar apropiindu-se deveneau străine.

– Trebuia să fiu moartă pentru tine! De aceea nu ţi-am mai dat nicio veste.

– Totuşi, când ne-am întâlnit, erai chiar în centrul oraşului, şi nu te mai ascunseseşi.

– N-am mai putut lupta.

De ce atâţia ani voinţa ei n-a avut nicio ezitare, dar s-a destrămat deodată într-o zi – părându-i-se că orice luptă este de prisos – n-o să poată înţelege nimeni niciodată.

Am întâlnit-o chiar în centru, singură. Era firavă, cu obrazul supt, galben, cu pistrui mulţi: aşa o transformase munca istovitoare şi lupta din ea. Un pantof o strângea tare, şi ca să meargă îşi răsucea un picior, penibil. A început între noi o scenă artificială, căci vorbeam amândoi la întâmplare, în prada emoţiei, ne puneam întrebări neînsemnate, fără să înţelegem bine răspunsul, mergeam fără sens, spre şosea. Distanţele deveniseră o jucărie de copil, căci nu aveam decât teamă să nu apară colţul de stradă unde o să ne despărţim. Singur îmi spusesem: dacă aş putea să o mai întreb numai dacă îşi aduce bine aminte de *Tristan şi Isolda* sau să o mai întreb dacă mai trăieşte căţelul ce-mi sta mereu în braţe! Şi atâtea alte curiozităţi neînsemnate,

care în momentul suferinţei deveneau deodată esenţiale, se excludeau una pe alta, rămâneau singura mea preocupare pe care o extrăgeam din viaţă. Ceea ce era important, căci îmi cauza, de fapt, suferinţa, n-aş fi avut curajul s-o întreb. Nu ştiu cum ar fi primit întrebarea sau cum aş fi suportat eu răspunsul, dar neprevăzutul întâlnirii a simplificat, sau remuşcările ei au hotărât-o să-mi spună la prima ocazie, chiar dacă după aceea spaţiul din nou s-ar redeschide între noi, şi de data aceasta până la moarte. De altfel, aşa cred că e întotdeauna, un secret trebuie să izbucnească odată. Şi după ce te-ai ascuns ani de zile, ai luat toate măsurile să nu bănuiască nimeni nimic, te-ai torturat fără să cauţi nicio consolare în afară, ai acoperit neobosit cu noi văluri negre, deodată, fără rost, în locul cel mai nepotrivit, faci confidenţa totală. Aşa de mari şi de misterioase transformări se petrec în noi. Ioana a profitat de o vorbă inofensivă de a mea ca să spună tot. Am întrebat-o:

– Şi dacă nu ai păreri rele despre mine, şi acum îţi pare bine că mă vezi, de ce ai rupt orice relaţii dintre noi, cât de rare, cât de oficiale?

– Vezi că s-a întâmplat cu mine ceva ce nu-mi da dreptul să te caut.

– Ce anume? (Cum n-am înconjurat după obicei, întârziind?)

– Ştii că spre despărţirea noastră ai adus pe cineva în casa mea.

– Şi eşti metresa lui? (Încă nu fusese prea târziu ca să înconjur.)

– Da!

Un „da“ neînsemnat, neschimbându-mi poate cu nimic înfăţişarea, dar conţinând în el toate chinurile noastre de ani de zile.

Nu m-am prăbuşit, n-am plâns, n-am îndepărtat deloc mersul conversaţiei, n-am comentat, dar în mine s-a desfăcut deodată o depresiune în care nu mai exista nicio încercare de a te împotrivi, când în sfârşit ţi-e egal totul şi accepţi orice, cu alt aspect decât ceea ce simţeam zilnic, fără frământările cunoscute, semănând a calm, ca o rană ce devine în culmea durerii insensibilă, şi atunci am putut să mă întreb, în faţa straniei mele stări, biată epavă umană care totuşi pe stradă salută uneori un cunoscut sau, traversând, aşteaptă să treacă un automobil ca să nu fie călcat, dacă nu cumva nu ştiusem nimic.

Şi iarăşi discuţia continuă neînsemnată, vorbe ce nu pot fi reţinute şi, uneori, tăceri nesemnificative, aproape plictiseală. Ne-am despărţit fără să ne mai promitem o întâlnire, căci nu-i vedeam necesitatea. Curiozitatea mea şi scrupulele ei fuseseră satisfăcute, nu mai rămânea decât să mă deprind cu noua stare de lucruri. Când s-a depărtat, am putut s-o privesc iarăşi în întregime, căci în conversaţie ochii nu o observaseră prea mult, şi mi-a apărut aceeaşi imagine cum o descoperisem pe stradă; slabă, tristă, obosită şi şchiopătând dizgraţios.

A doua zi m-am hotărât cu tot dinadinsul să mă vindec. Trăisem prea multă vreme singur, trebuia să ascult de sfaturile ce mi se dădeau şi să ies între oameni, oricât de prost aveam să mă simt. Mi-era teamă, căci nu puteam întreţine o conversaţie, sau, dacă mă căzneam, vorbele ieşeau nenaturale şi oricâtă bunăvoinţă aş fi arătat, eram un om incomod. Această panică mi-a fost familiară întotdeauna, şi, mai înainte şi mai târziu, un amestec de timiditate, de neîncredere asupra importanţei mele, şi un cuvânt spus greşit mă făcea incapabil să mai continui, năruia toate intenţiile, şi mulţi mă puteau taxa sumar de „prost". Şi nu o dată părerea asta abia mascată venea din partea unui om neînsemnat, a unui funcţionar inferior, care îşi omoară anii făcând mereu acelaşi lucru la un birou, sau a unui comisar îngâmfat (citez un funcţionar şi un comisar fiindcă sunt exemple exacte din întâmplările mele nenumărate, înfipte în memorie pentru eternitate, să mă terorizeze). În momentele grave, această incapacitate de a evolua normal între oameni se accentuează. Trebuia să încep deci viaţa mea nouă printr-o luptă împotriva mea de alt ordin, care implica noi suferinţe, dar preferabile. Şi apoi, această luptă putea fi de folos, căci îmi distrăgea atenţia. În prima zi după întâlnirea cu Ioana m-am alipit de un grup de cunoscuţi care mergea să se amuze la Moşi. Mi s-au perindat prin faţă turta dulce, roata norocului, animalele sălbatice, scrânciobul

şi totodată chiotele, glumele, muzica stridentă şi conversaţia pe care trebuia s-o duc cu amicii mei, să fac haz de spiritele lor de oameni sănătoşi. Câte o secundă, îmi revenea chipul Ioanei trădătoare şi nefericită, dar mă forţam să-mi schimb gândul. Când m-am întors acasă, am găsit această scrisoare de la Ioana: *„Poate îţi închipui cu ce emoţii m-am hotărât să-ţi scriu. M-am convins că amândoi sunteţi puternici, fiecare în felul său, şi niciodată nu voi putea avea nicio preferinţă. Amândoi îmi sunteţi necesari. Vei voi să redevii prietenul meu? Bineînţeles, mă voi transforma, şi nimic urât nu va mai fi între mine şi voi"*... Scrisoare ridicolă. Am suferit mai puţin?

Misterul feminin... Nu este nevoie să asişti, cum am asistat, la întâmplări mari ca să te înfiori. În mijlocul conversaţiei celei mai tandre, când femeia este perfect de acord cu tine, şi aprobarea ei vine complet, fără să fii deloc vinovat, printr-o vorbă neprevăzută distruge construcţia tuturor planurilor. Nici măcar nu-ţi face vreun reproş, totul pare o întâmplare. Şi atunci, dacă eşti gelos, brodezi pe această vorbă şi te chinui. De la Ioana eram deprins să-mi vină ameninţările cele mai teribile. Mă înştiinţa deseori că se va da altuia. Nu trăgeam concluzii definitive, căci o clipă după aceea se alipea ca cea mai îndrăgostită dintre fete şi despre exploziile ei de mai înainte spunea: „Cum poţi să le iei în serios? Mi-era ciudă în clipa aceea pe tine!". Se

contrazicea mereu, căci depindea de cum îi apărusem în ultima clipă. Ar fi fost greu să-mi scot un portret din părerile ei, căci mă caracteriza nu prin mici nuanţe, deseori fără legătură între ele, dar întregind un om, ci prin însuşiri exact inverse, reduse la schema „eşti bun" sau „eşti rău", susţinute totdeauna cu aceeaşi violenţă. Apostrofa însă cu atâta convingere, încât deseori te întrebai dacă nu are dreptate, indiferent dacă observai contradicţia, mai ales că temperamentul meu nu este în stare de nicio certitudine, orice definire mi se pare în acelaşi timp posibilă şi imposibilă şi n-am încredere în mine. Ioana, extrem de inteligentă, găsea caracteristici precise când nu erau instinctele ei în joc; o judecată de felul acelora pe care le aplica asupra unei cărţi.

Păcatul ei n-a schimbat-o deloc. Are acum noi sentimente, remuşcări, umilinţă, tragedia celor întâmplate, dar ele, deşi o complică, lasă să subziste ciuda ei pe mine, nu o îmbună. Reproşul pentru că nu o iubisem (singura cauză a tuturor celor întâmplate) a reînceput. Câteodată îşi aminteşte de câte o scenă nerezolvată odinioară, în care suferise mult, şi o continuă acum, vrând să pedepsească pe ceea ce fusese întrerupt atunci. Vorbe sau gesturi îndepărtate devin, în aprinderea ei, iarăşi vii, pe care trebuie să le explic şi să le scuz până la epuizare (pentru o zi, căci a doua zi totul reîncepe, până ce discuţia porneşte tot aşa de vehementă în altă parte). Şi despre viaţa noastră prezentă avem tot aşa de

mari neînţelegeri, căci în clipe scurte de potolire a geloziei, când nu mă doare nimic şi mă cred vindecat, cu toate că experienţa m-a învăţat că totul nu se datoreşte decât unei ciudăţenii a naturii, unei acalmii trecătoare, şi chinul va trebui să reînceapă, redevin cel pe care îl cunoscuse odinioară Ioana, uşuratic în ceea ce o priveşte, plictisit, fără să-mi mărturisesc plictiseala, dar trădându-mă prin neastâmpăr şi prin planuri – cu aspect inofensiv – de a varia atmosfera portului şi de a vizita Cavarna. Alerg la tot felul de şiretenii ca să plec, îndelung pregătite, stângace, căci nu sunt naturale, şi vizibile perfect pentru firea bănuitoare a Ioanei. Atunci izbucnesc certuri puternice ca şi odinioară, constat că nimic nu s-a schimbat şi că păcatul n-a avut cel puţin meritul de a o potoli puţin. Cu infinită ciudă, îi simt despotismul, şi mi-e scârbă de mine că nu am avut curajul să mă degajez, să plec. Plimbarea pentru câteva ceasuri la Cavarna devine obligatorie, căci îmi permite să cred că mai am oarecare libertate (aşa de umilă, că-mi dădeam seama de asta), şi după o escapadă de câteva ceasuri pe uliţe umile, satisfăcut de curajul meu, neliniştea să nu se fi întâmplat ceva Ioanei mă invadează tot mai mult, şi o pornesc înapoi spre port, mai înainte de ora ce mi-o fixasem, grăbindu-mă tot mai mult pe drum, şi ultimii paşi făcându-i alergând. De obicei, în astfel de clipe o găsesc străină, fără să fie duşmănoasă, dar nici prietenă, ca şi cum suferinţa ei devenise prea mare ca să mai aibă nevoie de agitaţii.

În mânia împotriva mea, pierde orice control al vorbelor, mă pedepseşte cu orice simte instinctiv că m-ar îndurera mai mult, şi nu o dată, în plină vehemenţă m-a comparat cu celălalt, cu toate că din pricina celuilalt fusese nenorocită o clipă mai înainte; ne găseşte la amândoi acelaşi egosim bărbătesc sau alte asemănări, atrage şi asupra mea unele cuvinte rele pe care de obicei le aplică numai lui, şi atunci izbuteşte să mă facă iarăşi nefericit, gelos, să-mi alunge tot calmul care i se păruse că mă îndepărtează de dânsa. Reîncep iscodirile mele, deznădejdea ei şi împăcarea de la urmă. Astfel, trecutul şi prezentul se suprapun în viaţa noastră, iar gândul la viitor vine foarte rar, căci suntem prea preocupaţi de ceea ce se întâmplă; viitorul nu apare decât ca să ne dea o crispaţie în plus şi dacă uneori totuşi spunem: „când vor trece toate acestea şi vom fi fericiţi", nu ne facem nicio iluzie că ar fi altceva decât o poveste irealizabilă de adormit copiii şi că putem adăuga, în cazul acesta, planurile cele mai neverosimile. Dar ele nu par ridicole, căci se potrivesc cu fantastica noastră existenţă, cu atâtea întâmplări şi suferinţe pe care le desăvârşim, fără ca altcineva să poată pricepe logica lor.

Dacă aş fi pictor, aş picta – şi aş fi ocupat pentru toată viaţa – întregul port Cavarna, casă cu casă, fiecare ungher. Aş încerca să refac pe pânză întregul miraj. Şi pe cei câţiva oameni de aici. Nimic nu mi se

pare de prisos, orice detaliu îmi produce emoţii. Cu toată splendoarea soarelui răsfrânt pe mare, pe pietricele, pe lut, totuşi, aş putea întrebuinţa cât de mult culorile sumbre. Fiecare tablou va trebui să plângă. La Balcic, graţie, capriciu, prea multe podoabe adunate. Aici numai câteva linii dure, ca şi cum adevărurile esenţiale se exprimă simplu, fără contorsiuni. Dar în timp ce la Balcic sesizezi în scurt timp toate frumuseţile, la Cavarna, în primul moment, nu observi nimic, şi numai mai târziu începi să te impregnezi de atmosferă, să capeţi parcă un viciu. Uneori, în mijlocul nopţii, am impresia că stau de vorbă cu Dumnezeu.

Orice preocupare, cât de neînsemnată, este aici îndreptăţită. Mi-am pierdut o dimineaţă întreagă ca să culeg scoici; mă bucuram la orice descoperire mai însemnată şi mereu alegeam alt amic din Bucureşti căruia să i le duc. La urmă, am pus scoicile pe marginea ferestrei şi a dispărut farmecul care îl avuseseră în nisip. De câte ori închideam sau deschideam fereastra, pierdeam câteva, şi mă întreb până la urmă ce va mai rămâne din ele. În orice caz, e ridicol să le duc cuiva. Timp de câteva ore am crezut că ar fi normal să fac aşa.

Corăbiile cu mărfuri ne vizitează foarte rar, iar cele cu excursionişti niciodată. Vameşul n-are mai nimic de lucru. În portul acesta orice muncă stagnează, iar

hambarele pline sunt de folos numai pentru şobolani. Odată a sosit o corabie mai mare, care câteva zile a rămas în faţa Cavarnei (corăbiile nu se pot apropia prea mult de ţărm) ca să încarce grâne, să le ducă la Constanţa. Hacik ne-a spus că cunoaşte bine pe comandant şi ne-a sugerat c-am putea face drumul până la Constanţa, să rămânem acolo o zi, şi cu aceeaşi corabie să ne întoarcem. Hacik era încântat că ne poate face un serviciu, iar pe comandant conta aproape sigur. Şi într-adevăr, curând, ne-a adus acceptarea comandantului. Trebuia, să plecăm pe la zece seara, deci plecare de noapte misterioasă, şi cu atât mai atrăgătoare, iar în ziua ultimă n-am vorbit decât de călătorie, am scos hainele bune ascunse într-un geamantan, am cumpărat provizii, am făcut planuri pentru Constanţa, care, văzută din singurătatea Cavarnei-Port, face impresia unui oraş foarte important. Hacik se agita mai mult ca de obicei, ne vizita pentru un minut la fiecare ceas ca să ne aducă noi veşti bune, era fericit. Bineînţeles, Charles, care nu plecase încă, venea cu noi. Charles găsise o ocazie şi venise la noi numai pentru o zi, probabil ca să aplice o mică lecţie Arabellei, cu care se certase să se întoarcă. Dar îi plăcuse de locurile noastre, găsise alte ocupaţii, şi chiar o fată de popă frumuşică, şi întârzia să se întoarcă. Pe Arabella părea, că o uitase complet, şi numai Ioana îşi mai aducea aminte uneori de ea (se temea să nu i se întâmple la fel?), căci probabil că trebuie să se fi simţit, aşteptând zilnic, foarte nenorocită. Acum Charles era

gata să plece mai departe, şi s-ar fi dus cu o ocazie până la capătul lumii, fără să-l reţină niciun scrupul. Dar nici noi nu-l grăbeam să se întoarcă, fiind mai puternică dorinţa egoistă ca să avem un tovarăş agreabil în plus. La ora zece eram cu toţii pe ponton, felinarele abia se luminaseră. Hacik ne-a spus că aveam să aşteptăm pe comandant, care trebuia să sosească din Cavarna. Dar nu eram singuri. La uşa unei magazii mai apărură câţiva călători: erau cu toţii invitaţi de Viky, fără ca să ne anunţe şi pe noi şi fără să fi vorbit cu comandantul pentru ei. Şi când am certat-o pe Viky, explicându-i că nu avea dreptul să facă invitaţii unde era ea însăşi invitată, şi că aveam teroare văzând străini în tovărăşia noastră, a replicat:

– N-o să spună nimeni nimic, lasă că vorbesc eu.

Erau două grupe distincte şi Viky făcea naveta între ele, la fel de zâmbitoare. Hacik era încurcat simţindu-se responsabil, dar râdea ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Şi atunci începu o aşteptare enervantă, o curgere înceată a minutelor, o atenţie încordată, doar vom auzi vreun zgomot de automobil dinspre drumul de la Cavarna care să anunţe venirea comandantului, o discuţie în toate chipurile asupra cauzei întârzierii, uneori glume care nu exprimau decât nervi, în timp ce Hacik, nenorocit, nu-şi mai găsea locul, iar comandantul lua aspecte fantomatice, mereu alta îi era înfăţişarea. Pe la ora unu ne-am dus la noi, căci bătea vântul rece, şi a rămas Hacik să pândească şi să ne

cheme. După alt timp, am adormit cu toţii pe câte un colţ al patului. Pe la patru dimineaţa m-am trezit, m-am dus la ponton şi am găsit pe Hacik singur de veghe, tremurând, în haina lui subţire. Nu puteam să-l hotărăsc să plece la culcare, cu toate că noi nu mai eram amatori de mers. Dar el a mai rămas să mai aştepte un ceas. A doua zi la opt, când ne-am trezit, corabia abia plecase, se mai vedea o umbră la orizont.

– Se poate, spune Ioana, să fi fost nedreaptă cu tine, să te fi chinuit să-ţi fi distrus viaţa, dar un adevăr se desprinde sigur: eu te-am iubit, şi tu nu!

Cuvintele acestea sunt urmate în chipuri diferite, de acceptare sau de revoltă. Uneori adaugă: „În definitiv, tu ai făcut enorm de mult pentru mine, căci nu te obliga nimic să faci ceva, m-ai suportat, orice nervi aş fi avut". Şi altă dată: „Îţi închipui ce deznădejde e mai mare decât a iubi fără să fii iubit?" Şi atunci eu ripostez, refăcând astfel atmosfera din *Adolphe* (carte, care, împreună cu *L'Amoureuse* a lui Porto-Riche, se găsea deseori în discuţia noastră. Ioana afirma că ni se potrivesc.): „Dezastrul este şi mai mare pentru cel iubit!"

Dar, rămas singur, simt că vorba mea mai mult serveşte de pedeapsă, căci Ioana îmi tulburase calmul la care îmi făcusem iluzia că aş putea ajunge, cu toate că experienţa mă învăţase că orice s-ar întâmpla n-aş putea fi calm şi că pretexte voi găsi întotdeauna, cele mai neînsemnate nemulţumiri se vor mări suficient ca

să-mi devină insuportabile. Atunci mă întreb întru cât Ioana avusese dreptate. O iubisem sau o iubesc pe Ioana? Se poate da o definiţie a dragostei? Îmi fac socoteala la câte n-aş face sau n-aş renunţa pentru Ioana. Şi cu toate că frământările dintre noi îmi iau tot timpul, îi întrebuinţez toate şireteniile ca să aflu un detaliu pueril din viaţa ei trecută, totuşi, simt în mine nostalgii după altă lume şi alte locuri şi regretul de a-mi fărâmiţa timpul inutil. Am impresia că dacă ar sosi o corabie, oprită o clipă din voiajul ei la capătul lumii, şi m-ar chema şi pe mine, n-aş avea nicio ezitare să mă urc şi aş fi mai vindecat la fiecare kilometru de distanţă. Am un dor de ducă, o frenezie după orizontul îndepărtat, care îmi îmbolnăveşte toate fibrele şi mă face să mă simt nenorocit, orice s-ar întâmpla cu mine. Dar ajuns departe, de unde pot să ştiu întru cât m-aş calma? Orgoliul meu e mai presus de dragoste, căci observam odinioară perfect îndepărtarea Ioanei, importanţa ce o căpăta celălalt în ochii ei şi nu făcusem niciun gest de apărare. Reîmpăcaţi, constat acelaşi lucru: că dacă continui să nu am mai multă energie şi să tac toate nemulţumirile, să nu încerc să o clarific pe Ioana şi să o conduc ca pe un copil, dânsa va pleca din nou, fantezia ei va imagina noi posibilităţi de răzbunare şi încercarea unei noi existenţe în afară de mine.

Şi frica de ridicol e mai presus de dragoste. N-aş suporta nimic pentru Ioana, prin care să devin

spectacol amuzant, cu toate că de atâtea ori mă simt ridicol şi ar trebui să mă deprind. Dar este înspăimântător când aş încerca să înşir tot ceea ce n-aş face pentru Ioana, şi când o văd alipindu-se cu patimă de mine, fiind în stare de orice nebunie i-aş cere, mă tortureză remuşcările şi găsesc că n-a avut noroc. Şi deoarece îmi pun atâtea întrebări, este un motiv suficient să mă conving că dragostea mea nu e extraordinară, dar aceste întrebări le-aş aplica oricărui eveniment ce s-ar întâmpla cu mine, pentru că este o caracteristică a minţii mele de a nu savura în voie o clipă de fericire, fără ca în acelaşi timp să o examinez, să-i precizez limitele, să mă doară încetarea ei fatală în viitor. Dar dacă în dragoste mă găsesc neînsemnat, depăşit de toată omenirea, în nefericirile din pricina dragostei mă consider unic, căci nu sunt în stare să mă refac, să lupt contra acelei stări, şi chiar mă complac astfel, îmi găsesc un motiv de orgoliu şi sunt mulţumit că îngrijorez pe toată lumea dimprejur, care se înspăimântă de atâta singurătate funebră. Despărţirea de Ioana a cauzat cea mai fantastică existenţă, în care conturul dintre realitate şi vis dispăruse cu desăvârşire, mintea crea fantome şi credeam în ele, cu toate că ţineam minte că eu le-am născocit, şi după trei ani de zile nu se ameliorase nimic, căci numai întâlnirea mea cu Ioana pusese capăt acelei stări. Şi în portul Cavarna, din pricina Ioanei, mă chinui ziua şi noaptea, şi uneori când valurile mai puternice bat în ponton, îmi

vine să urlu odată cu ele. Exclamaţia Ioanei „nu m-ai iubit“, nu o voi putea rezolva niciodată.

Diferenţa dintre dânsa şi o femeie obişnuită este că, pe când aceasta se contrazice nuanţat, Ioana se contrazice cu violenţă. Mizeria şi orgoliul ei. Este rar să vezi o femeie apărându-şi o părere (artistică, sau literară, sau despre dragostea ei) cu atâta înverşunare. Dar câteodată contrazicerile sunt aşa de vădite, că te minunezi că pot să vină de la cineva inteligent. Într-o zi, un negustor ambulant i-a vândut un parfum admirabil. Deseori ne emoţionam de parfumul delicat şi ne felicitam de afacerea excelentă. După un timp însă, făcând din nou aluzie la calitatea parfumului, Ioana a protestat vehement: „Dar e oribil, ne-a înşelat negustorul“. Nu-şi schimbase singură părerea, ci fusese influenţată de vreo cunoştinţă a cărei neînsemnătate era ridicol să influenţeze pe Ioana. Şi nici nu-i trebuise un argument. Fusese de ajuns ca acea cunoştinţă să strâmbe puţin din nas: „Nu miroase frumos parfumul!“ Şi dacă dintre o mie de contradicţii, uitate după ce mă supărau, păstram numai contradicţia cu parfumul şi făceam un simbol pentru ce era aşa de des pretext de discuţii. Ioana se enerva, găsea explicaţii şi mă făcea meschin să insist pe un fapt fără importanţă. Şi, într-adevăr, era meschin să aleg dintr-atâtea motive grave pe unul pueril, dar nu mă pot controla în înlănţuirea pretextelor de chin, şi reîncepeam acelaşi reproş.

Ioana este extrem de influenţabilă şi, dacă în gusturi asta nu are o prea mare importanţă, în părerea ei despre oameni rezultatul e dezastruos. Fiecare om devine pe rând, pentru ea, admirabil sau nesuferit, tot-deauna excesiv, şi nu-ţi permite să o contrazici. Cu toate că se înşelase, tot nu are îndoieli. Câteodată acelaşi om suferă mai multe transformări. Aşa a fost extraordinar celălalt şi acum nu-l mai poate suferi, în timp ce cu mine s-a petrecut invers, ca şi cum am fi în două tabere pe care Ioana le ridică şi le coboară pe rând. Şi când Ioana mă învinovăţeşte că nu am încredere în ea şi că i-am distrus orice fericire, înfiltrându-i îndoiala şi oprind-o de la orice decizie, fărâmiţându-i avântul, gândesc că are dreptate, căci, într-adevăr, aşa e firea mea pe care o aplic tuturora şi mie îndeosebi, şi mă împiedică să izbutesc ceva până la capăt. Dar mai gândesc cu ciudă că o credinţă a ei nealterată deloc de mine – căci eram prea orgolios să o fac – ne distrusese fericirea: credinţa în virtuţiile celuilalt.

Ioana mea deşteaptă... E uimitoare pasiunea pe care o pune pentru cine ştie ce lectură. Atunci nu mai există nicio altă distracţie, fuge de lume, nu o interesează nimeni, nu o importă hainele cu care se îmbracă. Creionul nu o părăseşte, căci adnotează fiecare rând, şi nu-şi permite nicio superficialitate. Discuţiile cele mai aprinse, chiar pentru motive sentimentale, sunt extrem de interesante, la fiecare moment face observaţii asupra

vieţii şi asupra omului, care pot fi false, dar care îţi sugerează o mulţime de gânduri. Pentru susţinerea lor, Ioana îşi pune tot sufletul, se consumă, aşa că, privind-o, îmi spun că am avut norocul să mă iubească o femeie excepţională şi că graţie ei am învăţat enorm de multe lucruri, mi-am înmulţit aspectele pe care mi le oferă viaţa şi am descoperit sensuri adânci, care fără ea mi-ar fi rămas necunoscute. A lupta cu dânsa (căci se numesc lupte îndelungatele noastre neînţelegeri şi veşnica veleitate de a învinge, a pleca dacă nu se poate învinge altfel, ca să te întorci în acelaşi timp învins şi învingător), e o supremă satisfacţie pentru orgoliu (dar lipsită de umanitate, căci ne distruge pe amândoi), o convingere nemărturisită că am un noroc rar în chiar necazul meu, că soarta mi-a făcut o mare cinste de a mă considera demn de a-i fi Ioanei inamic, şi o schimbare de tactică, lăsând-o în voia ei, de pildă, ar semăna cu o laşitate, cu un semn că sunt un om mediocru, voind să-mi asigur o pace burgheză. Sunt multe cauzele că nu pot trăi fără Ioana. Dar cea mai mare: din orgoliul de a nu apărea în faţa mea bicisnic. Ioana a remarcat: „Ce ciudat! Ne iubim aşa de mult şi totuşi suntem mereu în luptă unul cu celălalt. După atâtea grozăvii, am putea înceta lupta şi mai bine să fim veritabili oameni. Suntem destul de firavi şi avem amândoi nevoie de pace".

Gândesc: „Tot răul pe care mi l-ai făcut poate să rămână nepedepsit? Această luptă e ultima satisfacţie ce mi-a mai rămas."

Dar nu sunt numai eu vinovatul neînţelegerilor.

S-a petrecut o scenă între noi care mă face să mă gândesc dacă nu cumva trebuie să procedez altminteri cu Ioana. De obicei îşi susţine o idee cu violenţă, observaţiile mele o întărâtă, şi, când o văd din ce în ce mai istovită, mi-e milă, îi dau dreptate, îmi iau toate vinele asupra mea şi caut să o împac, îndurerat că mă umilesc, dar preferând orice chinului ei, pentru clipa aceea, căci mai târziu o să încerc să-mi răzbun umilinţa (fără rezultat, căci scena o să se repete identic). Mă tem să nu se întâmple o nenorocire, căci o cred în stare de orice. O dată n-am împăcat-o. Cu orice risc, am părăsit-o şi m-am dus la plajă. Eram aşa de nenorocit, că devenisem insensibil pentru ce s-ar întâmpla şi în aceeaşi clipă, lucid, eram încântat de această insensibilitate, căci îmi dădea o forţă pe care nu o avusesem până atunci. Jucau valurile înaintea mea şi le urmăream ca şi cum jocul lor ar fi fost singura preocupare ce-mi mai rămăsese. Şi atunci am auzit lângă mine, fără să mă aştept, o voce emoţionată spunând:

– Iartă-mă, Sandule am fost rea!

Fără explicaţii, s-a lipit lângă mine, mi-am trecut mâna de-a lungul mijlocului, mi-am alăturat obrazul şi am rămas acolo, în faţa mării, multă vreme, până noaptea târziu, fără să îndrăznim să întrerupem vraja cu vreun gest.

Dar n-am mai putut face la fel ca atunci, căci prima oară fusesem deplin sinceri, şi mai târziu ar fi părut că întrebuinţez un procedeu care îmi reuşise, şi n-aş mai fi cauzat nicio transformare în Ioana. De altfel, Ioana e prea complicată ca să întrebuinţez cu ea anumite procedee, cu reuşită sigură, iar dacă în paginile acestea apar unele repetiţii, le fac numai din sforţarea mea de a simplifica, de a explica, de a vedea de partea cui sunt cele mai multe greşeli, de a pricepe ceva din toată tragedia care s-a întâmplat cu mine, căci parcă destinul meu e să merg într-un palat fermecat, dar fără nicio lumină. Aceeaşi iluzie a mea, de totdeauna, că dacă aş clarifica, aş fi fericit.

Fuge de oameni, nu poate suporta pe proşti. O enervează bărbaţii făcuţi numai ca să fie cavaleri, şi, de altfel, nimeni nu încearcă să fie curtenitor cu ea, căci ea ironizează la prima ocazie, şi apoi nici ironia nu o continuă prea mult, neinteresând-o deloc partenerul. Principial, femeie adevărată, ar vrea să fie frumoasă, elegantă, să placă. Se gândeşte multă vreme la aranjamentul unei rochii, dar dacă se găteşte e suficient ca un mic detaliu să nu-i placă şi să nu se mai intereseze. Un succes o încântă, dar mai mult ca să-l aflu eu, ca să mă convingă pe mine de valoarea ei de femeie. Viky se pricepe să farmece, să ducă o conversaţie cu mai multă lume deodată, să fie caldă în orice vorbă spusă şi atentă faţă de toţi. Cavalerii lui Viky,

care fatal nu se găsesc prea departe de Ioana, se mulţumesc să fie politicoşi cu Ioana, dar numai cu ea nu s-ar putea înţelege. O femeie a cărei singură virtute este feminitatea nu mă interesează multă vreme. Viky rămâne tot timpul drăguţă, Ioana apare pe rând frumoasă şi urâtă, parcă fizicul ar fi o reflectare a caracterului ei instabil, evoluând între extreme. Totul depinde de liniştea mai îndelungată sau de oboseala ce o face străvezie. În momentul supărării devine slabă de tot, capătă riduri pe faţă, vânăt împrejurul ochilor, pistrui mulţi, iar mişcările sunt fără graţie. Dar uneori apare minunată cu profilul ei perfect de statuie greacă, fruntea limpede şi mare sub arcurile sprâncenelor, ochii profunzi, dar potoliţi, fără nimic tulbure în ei, gura tăiată de un mare artist, părul bogat, încadrând-o superb. Şi o siluetă elegantă, înaltă, subţire, pe care o prinde admirabil negrul, şi căreia i s-ar potrivi rochiile unei regine. Apariţiile Ioanei sunt uneori uimitoare (dar eu o prefer altminteri, căci de prima imagine, a Ioanei nenorocită, mi-e milă cumplită, iar de a doua mă simt umilit, îndepărtat; când o găsesc fără să [se] fi aşteptat, şi atunci se bucură toată, se grăbeşte spre mine, o incomodează amuzant vreun pachet pe care îl are în mână, mă sărută fără să-şi dea seama dacă e cineva de faţă, şi întreg sufletul ei e la suprafaţă, mică provincială, după moda veche, naivă şi fermecătoare, ca un obiect vechi păstrat bine în fundul unui scrin). Se entuziasmează pentru oamenii nefericiţi, cu un

zbucium sufletesc în ei. Dar, până la urmă, constată că se entuziasmase prea iute, căci rar se găsesc nefericiri veritabile, fără o mare doză de trişare în ele. De altfel, oricum s-ar fi prezentat noul ei favorit, nu are nevoie de prezenţa lui. E suficient ca să cunoască doar câteva date, şi apoi să brodeze singură pe ele. Şi aşa, oamenii îi devin nişte construcţii personale. A fost o bucată de timp prietenă şi cu doamna Ghiga. Doamna Ghiga face parte din marea boierime (şi asta îi mângâia Ioanei vanitatea) şi e încă foarte frumoasă, cu toate că se apropia de cincizeci de ani. Rar am cunoscut o persoană mai artificială decât doamna Ghiga, mereu încercând să placă, suspinând şi împărţind mici răutăţi. Nu e veritabil rea, căci în loc să aibă aventuri, a purtat-o pe Ioana după ea tot timpul, la ceaiuri, la muzee. Mai mult o inconştientă. Îi place să vorbească mereu de frumuseţea ei sau să critice vreo cunoştinţă. Probabil că romanul dintre mine şi Ioana a interesat-o enorm, a făcut tot felul de tentative ca să afle detalii, dar Ioana n-a fost prea vorbăreaţă, nu atât din grija de-a ţine un secret, cât din amuzament, văzând-o pe cealaltă curioasă zadarnic. Am întâlnit-o pe doamna Ghiga în timpul cât eram despărţiţi; nu-şi mai putea ţine curiozitatea ca să afle noutăţi şi nici măcar nu şi-a mai început întrebarea cu o conversaţie piezişă după obicei, ca să-şi mascheze gândurile. Eram la Operă, şi ca să mă duc la locul meu trebuia să trec pe lângă ea. M-am prefăcut că nu o văd, dar m-a chemat dânsa,

fără să bage de seamă că rolul ei de mare aristocrată nu se potrivea cu chemarea: „Nu mă mai cunoşti, domnule Sandu?“ Ştiam ce va veni imediat şi, fără să pot să o opresc, speram să înconjur conversaţia până ce va începe spectacolul, ceea ce trebuia să se întâmple în câteva clipe. Dar doamna Ghiga, care văzuse că nu are timp de pierdut, m-a şi întrebat: „Te-ai consolat de Ioana?“ Ce dureri a răscolit în mine întrebarea aceasta! N-am mai priceput nimic din *Parsifal*. Cum simţeam prezenţa doamnei Ghiga în apropierea mea, am plecat la mijlocul actului. Pe drum, mergând în neştire, mi-am dat seama ce epavă omenească devenisem.

În lipsa mea, Ioana a fost de multe ori în tovărăşia acestei doamne superficiale şi insuportabile. Nu era nicio potrivire între ele. Ioana mi-a dat explicaţii:

– Îţi dai seama cât eram de nenorocită?

O distracţie a mea în portul Cavarna era să-mi ţin echilibrul pe una din şinele vagonetului (nu-l văd niciodată) ce duc până la capătul unui ponton. Încerc să fac cât mai mulţi paşi, dar după puţină vreme îmi alunecă piciorul. Câteodată Ioana se ia la întrecere pe cealaltă şină, şi numărăm paşii făcuţi de fiecare. Viky s-a distrat văzându-ne şi chiar a inventat un joc, la care au luat parte toţi cavalerii ei. L-a adus şi pe Hacik. A fost o întrecere generală. Am uitat complet, pentru ora aceea, prezenţa mării din faţă şi a necazurilor. Vindecarea devenise posibilă. Atâtea argumente fuseseră

inutile, şi părea îndestulător, măcar pentru acum, un joc inofensiv.

Muzica a jucat un mare rol între noi. Eram pasionat de sunete şi am voit să o învăţ pe Ioana tot ce ştiam şi tot ce mai aflam. Cum educaţia mea începuse de mult, ea a învăţat deodată numai operele bune, a cunoscut pe Debussy, înainte de a fi auzit pe Puccini. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi în literatură, unde a gustat pe Racine, înainte de a se fi emoţionat de Henri Bataille. Avusese norocul unui profesor bun, pe care nu-l avusesem odinioară eu, şi pierdusem mult timp ca să am curajul să cred că anumite opere sunt proaste, indiferent de admiraţia ce o au încă pentru ele unii critici cunoscuţi. O bucată de vreme, la începutul iniţierilor, cunoştea la întâmplare numai opere bune, aşa cum îmi sugerase cine ştie ce preferinţă sau întâmplare, căci n-aveam răbdare să-i fac un plan. Anumite bucăţi neînsemnate, dar esenţiale pentru început, i-au rămas totdeauna necunoscute, şi când a vrut totuşi să se apropie de ele, era prea târziu ca să le mai suporte. Aş vrea să conving pe toţi cum se pricepe de bine să judece o operă literară, fără influenţa nimănui, neputând să-i schimb părerile, şi ce patimă pune să-ţi demonstreze adevărurile descoperite de ea. Minunatele ceasuri petrecute cu ocazia unei discuţii asupra literaturii, muzicii, vieţii!

Ioana e cel mai priceput critic al meu, de la intuiţia căruia am învăţat atât de multe, egalul meu în

atâtea preocupări subtile şi, când am eu dreptate, sunt mândru ca de o victorie, iar alteori trebuie să accept concluziile ei, cu teama de ceea ce crede despre mine. Sunt convins că a sta de vorbă cu o femeie ceasuri întregi ca să-i explici o nuanţă a unui personaj racinian este cu totul excepţional şi, în orice caz, cred că nu se mai găsesc doi îndrăgostiţi având astfel de preocupări, susţinute cu atâta răbdare şi pasiune. Pentru cei mai inteligenţi, care pun mare entuziasm în chestiuni tot aşa de importante, Racine rămâne un inactual, iar noi, preferând pe Racine, ne îndepărtăm şi mai mult de ceilalţi. Ioana explicându-se prin Hermiona, dând în mijlocul unei analize personale un argument luat din psihologia fecioarei imaculate, apare şi mai ireală pentru cineva care ar cunoaşte-o. Dar eu nu înţeleg decât viaţa aceasta. La primul spectacol al lui *Tristan şi Isolda* vibram unul lângă altul. Apoi, o lună, la pian, am descifrat partitura celebră, încercând să înţeleg sensul fiecărei note, în timp ce Ioana, lângă mine, asculta fără oboseală, fără nicio întrerupere. N-a fost o tânguire a eroilor lui Wagner ca să nu se suprapună perfect emoţiei noastre celei mai intime. Excesul pe care îl făceam însă de muzică o obosea până la urmă. Nu-mi dădeam seama exact cât era de periculos pentru sănătatea ei, şi, mai târziu, când am devenit mai intimi, avea să mi-l reproşeze. Dar în aceste reproşuri era mai cu seamă gelozia de a-i prefera o fiinţă nouă, muzica, contra căreia nici nu putea să protesteze, iar eu profitam de

muzică pentru că mă puteam retrage în mine, pentru a nu mi se mai părea că ceea ce-mi este mai intim a fost invadat de un străin. Şi avea dreptate să găsească atâtea pericole în muzică, căci în muzică îmi găsisem singurele consolări. În despărţirea noastră, Ioana, prin muzică, se simţea mai aproape de mine şi dacă din întâmplare (căci ocolea) îi apărea vreo temă, cum ţi-ar ieşi o fiinţă încântătoare pe neaşteptate, o floare într-un loc pustiu, atunci, uitând toate urile, raţionamentele, convingerile, ar fi pornit cu orice risc la mine.

Şi când gelozia mă face să pun mereu întrebări ca să aflu adevărul în toate amănuntele, mă întreb dacă instinctiv nu încerc să reduc acel adevăr, să transform aceste amănunte. Orice aş face, esenţialul rămâne intact. Ioana mi-a spus singură adevărul, numai pentru că firea ei era loială şi se socotea legată faţă de dragostea noastră veche să nu-mi ascundă nimic. Şi întârziase mărturisirea numai pentru că nu ştiuse procedeul prin care să mă anunţe. (O scrisoare deodată ar fi fost caraghioasă. Şi apoi, se temea de efectul ei asupra mea de la distanţă, căci de la distanţă îţi închipui tot felul de grozăvii, pe când alături vezi că vecinul tău suportă, oricât ar arăta de nenorocit. Sau, în cel mai rău caz, când vezi că produce efecte dureroase, atenuezi adevărul. În acelaşi timp, celălalt o implorase să nu-mi spună nimic, dând ca motiv că m-ar face prea nenorocit inutil. De fapt, acest motiv

conta chiar pentru el, căci avea o oarecare milă, dar i se mai adăuga şi laşitatea celor ce aveau să se mai întâmple între noi, căci se deprinsese să mă viziteze şi să discutăm literatură. Literatura era doar un pretext pentru mine, iar torturile ce le suferеam şi încercam să i le transmit erau mascate prin analiza asupra vreunei cărţi). Ioana îmi mărturisise totul printr-un simplu „da“, la întrebarea mea cauzată tot de ea. În clipa aceea ne întâlnisem după trei ani de despărţire, şi probabil că nu aveam să ne mai vorbim niciodată; în orice caz, celălalt era în intimitatea ei, şi nu-şi închipuia că o să i se întâmple în viaţă o transformare. Atunci aş fi putut afla orice detaliu, dar nu i l-am cerut, căci nu m-aş fi priceput să aleg din mulţimea întrebărilor (pe care nu le-am epuizat încă, atâtea curiozităţi am) din laşitatea de a nu mă mai chinui sau pentru că acea clipă avea o solemnitate ce nu admitea curiozităţile puerile, după cum în momentul unei morţi e pueril să întrebi pe cel nefericit de felul în care s-a întâmplat această moarte. De altfel, nu aveam niciun drept, şi ceea ce mi se spusese fusese un dar gratuit şi o onoare ce mi se făcea, de care trebuia să fiu recunoscător, căci reconstituiam în parte încrederea în mine, aşa de distrusă, deoarece mi se preferase un altul. Şi apoi, era inutil să cer amănunte, căci aveam să mă despart definitiv de Ioana şi să încerc să mă vindec spunându-mi: „A fost amanta lui, deci s-a petrecut între ei tot ce se poate imagina; să mă forţez să nu mă mai gândesc“. În timp

ce, ştiind câteva amănunte, fatal aş limita, şi mi-aş închipui, ca să mă consolez stupid, că mai sunt multe care nu s-au petrecut între ei. Dar în clipa aceea situaţia era cu totul alta decât mai târziu, şi nu ne închipuiam nici unul, nici altul că s-ar putea schimba ceva. În Ioana, în urma revederii, s-au făcut transformări imense, s-a împlinit într-o zi ceea ce-i dorea întreaga fiinţă fără să ştie, şi a terminat prin a-mi trimite scrisoarea care avea să întoarcă mersul vieţii noastre. De atunci în viaţa noastră comună, ştiind că totul s-a terminat cu celălalt, adică punând o limită păcatelor ei, am început să o iscodesc, să mă chinui, să interpretez. Şi abia la urmă, din pricina mea, Ioana, aşa de sinceră, a început să-mi atenueze adevărul, fie că mă vedea chinuindu-mă şi voia să mă consoleze, fie că ea însăşi îndrăgostită în braţele mele şi îngrozită de ceea ce făcuse, nu îndrăznea să privească acest adevăr în faţă şi căuta să şi-l facă mai acceptabil. Acest al doilea motiv contează mai ales, căci Ioana, când e nenorocită, nu mai are tăria să se îngrijească de mine, şi deseori, văzând ce cataclisme produce asupra ei vreun reproş, rezultatul geloziei pe care numai ea îl cauzase, renunţ la orice, şi ascunzând în fundul inimii disperarea, fac tot ce pot ca să o consolez. Dacă nu mi-aş arăta chinurile, aş putea afla orice, cu toate că punând multe întrebări, denot că sufăr, oricât de stăpân aş fi pe mine. Totodată îmi fac o imagine foarte neverosimilă despre viaţa pe care o dusese în lipsa mea, cu toată truda mea de

a fi cât mai exact, căci o plăsmuire a imaginaţiei (mai ales bolnave) nu poate să se suprapună unei realităţi, chiar dacă aş avea explicaţii precise de la care aş porni. Dar Ioana nu spusese totul cum se întâmplase, sau nu minţise tot timpul, după cum remuşcările sau sinceritatea o făcuseră să spună adevărul, sau să mintă. Şi astfel, am o mulţime de adevăruri şi de presupuneri pe care nu le pot îmbina, sau îmbinându-le dau naştere la o construcţie arbitrară, ridicolă pentru orice om normal. Într-o zi, când, după ce-i luasem o mulţime de detalii îngrozitoare, Ioana a început o frază cu: „Când mă săruta“, iar eu am întrerupt-o: „Te săruta des?“. „În fiecare zi, cum s-ar fi putut altminteri?“ am suferit îngrozitor ca şi cum aş fi aflat un adevăr cu totul nou, neînchipuit, şi m-am convins că toate presupunerile pe care le făcusem erau prea la suprafaţă în comparaţie cu realitatea.

Mai târziu, când i-am spus Arabellei tragedia noastră, fiind siguri de discreţia ei şi de seriozitatea cu care ne asculta, ea a întrebat pe Ioana: „De ce i-ai spus?“ Într-adevăr, aceasta a fost la capătul întregii noastre tragedii. Ca să-şi liniştească remuşcările, Ioana putea să se comporte cu mine ca o vinovată, fără să se trădeze deloc, să-mi suporte capriciile, să nu mai aibă nicio intenţie de luptă. Dar aşa n-ar fi putut face, căci durerea ei de a nu se simţi iubită durează întreagă, la fel, şi izbucneşte cu toate că-şi mărturisise păcatul. Se simte tot aşa de îndreptăţită să mă pedepsească. La

reflecţia Arabellei (rezultat al unei lungi experienţe a vieţii, ceea ce demonstrează că un om profund sau altul uşuratic nu au decât un singur sfat de dat, chiar dacă motivele sunt cu totul altele), Ioana spuse tragic: „Cum să nu-i mărturisesc totul? S-ar fi putut să păstrez de el un secret aşa de important când sunt obişnuită să-i spun cel mai mic gând al meu? L-aş fi simţit tot timpul inferior, un bicisnic pe care trebuia să-l menajez şi n-am vrut asta. Sandu e dragostea vieţii mele, îl iubesc cum am impresia că nimeni n-a mai iubit pe lume, orice s-ar fi întâmplat.“

Cuvinte pentru care îi sunt recunoscător, căci îmi mângâie toate neliniştile şi-mi dau o mare încredere în mine. Totuşi, la sfârşitul unei discuţii, când mă găsesc torturat, nenorocit până la moarte, reîncepând zadarnic aceleaşi întrebări, şi când, pe rând, mă simt gelos, rău, îndrăgostit şi neînsemnat, frunză pe care o bat toate vânturile, şi ţip, întâmplă-se orice s-ar întâmpla: „De ce mi-ai spus?“.

Tot ce-a fost trebuie să rămână un secret, şi deci toate aceste dureri trebuie să se petreacă în întuneric, iar în apropierea celorlalţi, a lui Viky, care e tot timpul lângă noi, trebuie să jucăm pe oamenii fericiţi, sau să explicăm tristeţea pe care nu putem să o ascundem, prin cine ştie ce motiv pueril. Astfel, facem impresia de oameni ciudaţi. În definitiv, nici nu ştiu cât cunosc ceilalţi din tragedia noastră. Eu n-am spus decât

Arabellei, căci nu mai puteam în clipa aceea, iar pe Arabella o văzusem numai o zi, şi deci nu schimba întru nimic situaţia ascunsă şi tânărului Radu odinioară, dar acestuia, imediat după împăcarea cu Ioana, nu i-am mai făcut nicio mărturisire nouă, iar el, cu o minunată discreţie pentru vârsta lui, n-a mai încercat nicio aluzie. De aceea nu-i pot suferi pe cei dimprejur că fac mereu impresia că nu ştiu nimic. Au asistat la venirea celuilalt în viaţa Ioanei odată cu plecarea mea, la plecarea lui odată cu venirea mea, la sforţările ei nebune ca să mă uite odinioară, şi ei nu ştiu nimic. Oricât de superficiali ar fi, tot nu mi se pare posibil aşa ceva. E drept că sunt burghezi şi nu s-au întâmplat între ei astfel de cataclisme... Totuşi, îi urăsc şi dacă n-au ştiut şi dacă au ştiut, căci în primul caz au denotat atâta miopie sau indiferenţă pentru Ioana, încât prietenia cu ei devine inutilă, iar dacă au ştiut tot, şi mai târziu au păstrat cea mai perfectă discreţie, îi urăsc pentru că n-au făcut niciun gest, n-au spus nicio vorbă ca să împiedice acele fapte, iar acum procedează ca şi cum n-ar trebui să am niciun chin special. Şi-i văd că-şi închipuie că sunt un om curios. Sau poate că nu pricep cum nu mă pot deprinde cu nenorocirea mea, socotesc logic că, deoarece am acceptat să mă întorc la Ioana, e inutil să mai continui cu reproşurile, fie că ei nu sunt în stare de tormente prelungite, fie că nu pot înţelege decât vag ceea ce se petrece în afară de ei, după cum vag poţi înţelege pe cel căruia i-a murit cineva scump.

Câteodată mă duc în lungul mării, pe unde nu vine nimeni, şi strig să întrec zgomotul valurilor: „Ioana m-a înşelat! Fie-vă milă de mine!“ Secretul regelui Midas.

În mânie, Ioana îşi pierde orice control al vorbelor, vrea să pedepsească pentru toate nenorocirile ei şi atunci face imprudenţe. Aşa, uneori mă aseamănă cu celălalt. Ce ciudată revoluţie a stărilor sufleteşti! Pornind de la un reproş pentru viaţa ei trecută, gândul la omul pe care îl urăşte, după ce l-a admirat sau i-a fost indiferent, o înfioară. E deznădăjduită că nu poate repara nimic şi că păcatul rămâne până la moarte, orice am fi făcut. Şi din cauza asta caută să lupte, să găsească argumente mai mult pentru ea, chiar dacă depinde de întrebările mele. Şi sfârşeşte prin a se înfuria pe mine, principalul vinovat de tot ce s-a întâmplat. Iar ca răzbunare îmi aruncă inconştient: „Parcă eşti celălalt“. Adică apropie o imagine oribilă, o intercalează şi mai adânc între noi, cu toate că se silise atât să o îndepărteze. De fapt, îşi ţipă nenorocirea ce durează mereu, orice schimbări ar fi, şi vorbele n-au nicio importanţă. Dar pe mine mă lovesc, ca şi cum fiecare din ele ar avea stricta ei semnificaţie.

Penibilele complicaţii ca să nu mă întâlnesc cu celălalt, ocolirea anumitor străzi periculoase sau a unor prieteni comuni. Nimeni nu mai ştia cum să interpreteze dispariţia mea, şi acum mulţi mă consideră ca şi cum aş

fi murit. Neînţelegerea mea cu oamenii s-a exagerat încă. Mi se pare că ghicesc intenţii răutăcioase, că mi se fac aluzii. Parcă m-aş simţi vinovat de o hoţie şi bănuiesc pe fiecare să nu fi aflat. Uneori urăsc pe toată lumea şi pe Ioana mai mult decât pe toţi, căci mă simt umilit de rolul pe care sunt obligat să-l joc. Va dura asta tot timpul? Un vis a venit ca un răspuns, şi cred în vise, căci de multe ori ele mi-au arătat adevărul. E complet diferit de realitate, deci neinfluenţat de nimic, şi se formase singur. Parcă au venit în camera mea mai mulţi cunoscuţi, iar Ioana, Viky, soţii Axente îmi reproşau: „Îţi întinde mâna, de ce nu i-o dai?“ Eu voiam să-i dau mâna, dar nu-l vedeam. Ceilalţi mi-l arătau surprinşi: „Cum nu-l vezi lângă tine, acum e în dreapta, a trecut în stânga, în faţă“. Şi eu mă zbăteam inutil: „În stânga e un scaun, nu văd decât un scaun... şi în dreapta, patul... în faţă, masa. Văd toate obiectele camerei mele, dar pe el nu-l văd“.

Este acum exact părerea mea asupra celuilalt, dar nu fusese totdeauna aşa. Când am găsit-o, voia neapărat să-i descopere o valoare, şi avea obiceiul să susţină: „Amândoi sunteţi egali, tot aşa de puternici, unul prin sensibilitate, altul prin inteligenţă“. Instinctiv, nu am contrazis-o şi m-am prefăcut că sunt de părerea ei. De altfel, eu am toate neliniştile, şi îmi spuneam că poate are dreptate. Eram încântat cel puţin că sunt egal. Multă vreme, crezând că-l preferă, m-am socotit

inferior, şi asta a fost o mare umilinţă. Ioana nici nu putea susţine altfel, căci numai aşa mai avea vreo salvare ca trecutul ei să nu apară monstruos. Când am aprobat vorba ei, mi-a fost recunoscătoare: „Niciodată n-am crezut că eşti atât de profund şi ai să mă înţelegi“. Dar, pe măsură ce redevenea îndrăgostită ca odinioară, îl săpam pe celălalt şi-mi era uşor, căci găseam destule pretexte ca să o dezgust. Şi apoi, ea nu-l iubea, îi fusese numai un motiv. Accepta cu uşurinţă acum ca statuia ridicată cu atâta osteneală să se fărâmiţeze. Mi-a fost foarte simplu să distrug valoarea trecului ei, şi nu mai rămăsese decât rareori, din nevoia ei de a fi dreaptă, să-i mai susţină vreo calitate, dar care, neavând nicio legătură cu dragostea, nu mă irita deloc. Conversaţia se schimba îndată, căci aveam ceva mai important de vorbit. În schimb, imaginea mea în absenţă n-a făcut decât să se înfrumuseţeze, Ioana n-a [făcut] decât o sforţare ascunsă să mă reabiliteze, reuşind anevoie, căci pornise de la cea mai mare ură, care întunecase orice. Şi cum nu era susţinută acea încercare de a mă reabilita nici de el – fatal – nici de ceilalţi, care văzuseră cât de chinuită a fost Ioana din pricina mea, şi acum erau bucuroşi că totul s-a sfârşit, le era egal în ce fel fusese adevărul. Cu timpul, el nu mai putea face un gest fără ca ea să se gândească la mine şi să-mi găsească superioritatea, să-l mai susţină numai prin gândul (ca să nu se simtă prea vinovată): „Ca om este infect, dar inteligenţa lui imensă face să suport totul“.

Evoluţia se făcuse încet în Ioana, dar, desigur, dacă eu nu i-aş fi ieşit în cale în ziua aceea, ei tot s-ar fi despărţit. Şi nici măcar nu era rău. Avea mici socoteli, dar suportabile. Eu o făcusem să sufere pe Ioana, iar el numai întrucât îi aducea aminte de mine. Fiind complet detaşată, faptele lui îi erau indiferente, putea să mai aibă metrese, să vină sau nu (dar era foarte punctual), să scrie sau nu, îi era perfect egal totul. Nici nu observa mare lucru, în timp ce la mine observa cele mai mici intenţii şi, numai când alţii îl ironizau prea pe faţă, sesiza şi se mânia mai mult de ruşine. Chiar dacă ajung la aceste constatări aşa de mulţumitoare pentru mine, totuşi unul din reproşurile pe care i le îndrept mai ales, producând în mine imensă dezolare: „Să te fi despărţit de el cu un timp înainte de întâlnirea noastră, dacă este exact că-i cunoşteai toate cusururile! Dar ai trecut de la unul la celălalt".

Ioana, iubita mea, m-a refăcut singură şi, la urmă, imaginea mea a căpătat proporţii fantastice, din pricina tuturor dorurilor, a prezenţei mele veşnice în sufletul ei şi, totuşi, a absenţei mele, care îmi dădea un chip de fiinţă supranaturală.

– Am venit la Cavarna numai cu Viky anul trecut în vacanţă. Tot timpul am citit numai din clasicii francezi, mă sforţam să explic lui Viky pe Racine rând pe rând şi, cum e ea bună, asculta. Cred că o şi amuzam: oricât de superficială ar fi o femeie, are instinctul emoţiilor.

Celuilalt nu-i plăceau clasicii, îi cunoştea pentru că era la curent cu orice, iar din Racine scotea câteva idei interesante şi nu explicarea vieţii. Cum viaţa îi era livrescă, nu-l sesizau apropieri cu cele ce i se întâmplau şi lui. Se considera uneori personajul central din vreo carte care îl pasionase pentru cine ştie ce teorie ce putuse să extragă de acolo, dar apropierea era complet convenţională şi totdeauna complezentă. Tot ce explica Ioanei, şi o entuziasma, erau interpretări arbitrare ale realităţii, totdeauna subtile, dar nu se pricepea să sufere fără să-şi mai discute suferinţa. Ioana îl asculta cu admiraţie, îl repeta deseori, ambiţioasă se forţa să înţeleagă cărţile lui grele, dar imediat ce rămânea singură, fără nimeni care să-i schimbe preocupările, revenea la Racine.

Mi-a repetat iarăşi rolul neînsemnat pe care l-a jucat dragostea între ei, căci aşa trebuie să mă consoleze şi să-şi potolească remuşcările. Pretinde că tot ce a fost important între ei erau numai discuţiile interminabile asupra unei cărţi. Dar încercările de potolire dau greş, atingând întotdeauna chestiuni chinuite. Iar dacă continuă numai pe teren literar şi vrea să reconstituie o teorie pe care au construit-o ei împreună, eu o las să vorbească, mai puţin din curiozitatea de a afla acea teorie (căci nu mă interesează. Teorii pot găsi oricând într-o carte, nu-i nevoie să utilizez cunoştinţa cu un om pentru aceasta. Un om nu poate fi interesant decât întru cât aduce o sensibilitate personală, care uneori îţi

sugerează o mie de priveliști asupra vieții, fără să spună o vorbă), cât din a afla atmosfera în care au trăit, emoțiile ce au putut să străbată prin vorbele lor, gesturile ce au putut să întovărășească unele conversații. Analiză subtilă, migăloasă, și mai ales nesigură, căci sunt totdeauna nesigure constatările ce le faci asupra unei chestiuni ce te interesează prin toți nervii, în timp ce în alte ocazii, la o analiză literară, de pildă, pentru care pui cea mai mare sârguință și dorință de adevăr, tot ajungi la anumite convingeri. Într-o zi, când Ioana a insistat după obicei asupra vieții lor comune de ordin intelectual, i-am replicat (cu o neînțelegere perfectă a vieții, dar gelozia era de vină):

– Atunci de ce mai trăiați împreună?

– Oameni suntem!

Cuvinte făcute să mă străbată în întregime și să apară deseori la mijlocul cine știe cărui gând să-mi puncteze toată existența.

Mai târziu, Ioana mi-a explicat amplu ciudățeniile senzualității feminine, sentimentul care joacă la ele un rol așa de mare, plăcerea răspândită în tot corpul, satisfacția îndeplinindu-se rar. O mulțime de detalii pe care nu le știusem decât vag și pe care și ea le aflase între timp, fie că formau un subiect de discuții între ei, fie că nu fusese mulțumită de viața ei, făcuse inutilă trădarea și avea nevoie de explicații. Îndeplinise tot ce-și închipuise că-i poate liniști dorințele și nu izbutise nimic, ceea ce cu mine se făcuse fără să-și pună nicio

întrebare. Ioana credea că, spunându-mi aceasta, gelozia mea avea câteva consolări. E drept că găseam și unele satisfacții, dar odată cu ele veneau și alte gânduri: însemna că pentru a se potoli întrebuințase toate practicile imaginabile ale amorului, trecuse peste orișice repulsie, prelungise cât mai mult îmbrățișările; și apoi nu este de închipuit că continua fără să aibă nicio plăcere, numai din complezență pentru dânsul. Suporți un soț oricum, dar nu un amant numai pentru că te învață lucruri frumoase. Dorința de răzbunare împotriva mea se terminase, încercarea de a mă uita și de a se deprinde cu altul era evident că nu reușise. Și dacă susținea toate acestea, căuta mai mult să se mintă pe dânsa. În apropierea unui bărbat care o îmbrățișează, o femeie uită toate plăcerile avute înainte cu altul, după cum în fața unei prăjituri nu te interesează că ai mâncat cu un an mai înainte o prăjitură mai bună. Detaliile pe care eu le provocasem și acum mă înnebuneau, așa deveneau de vizibile scenele... „De fapt, n-aș fi știut cum să plec. Ca să împlinesc timpul, îl întrebam despre cine știe ce carte.“ Aceste limitări ale plăcerilor lor îmi fac suferința și mai puternică, deoarece reconstitui și mai bine ceea ce făcuseră. Câteodată îmi zic că e oribil să provoc astfel de destăinuiri, dar nu mai contează în clipa aceea nicio judecată, sunt în voia curiozității nebune de a afla cât mai multe. Ioana nu e în stare să mintă. Așteaptă mai mult o consolare din partea mea. O fată atât de inteligentă și totuși în voia tuturor capriciilor

şi durerilor mele, ca şi cum ar trebui să le epuizăm pe toate ca să putem fi fericiţi odată! Dar eu nu descopăr nicio ameliorare. Combin la nesfârşit, întru cât a fost a lui, sau ce colţ din ea a mai rămas neatins, numai pentru mine. Şi altă dată aş fi crezut că numai dacă ar fi primit o sărutare străină ne-am fi despărţit pentru totdeauna. Ioana pretinde în momente de mânie că totul s-a întâmplat numai din pricina mea, dar eu, scriind aceste lucruri, îmi dau seama că nu voi ierta-o niciodată, că chinul va fi etern.

S-au întâmplat multe în viaţa ei care îmi produc milă de câte ori îmi aduc aminte, cu toate că nu totdeauna pentru motive însemnate. Era, la începutul cunoaşterii noastre, un personaj important, domnul X. El a invitat pe câţiva studenţi ca să se arate apropiat de tinereţe. Prin nu ştiu ce ciudăţenie, ne-am hotărât să mergem şi noi, necunoscuţi şi în acelaşi timp foarte orgolioşi, deci trebuind să ne supere cea mai mică neatenţie care ni s-ar arăta. Într-un salon mare au intrat vreo patruzeci de persoane. În sfârşit, a apărut şi gazda, grav, zâmbitor, dar distant şi a început să dea pe rând mâna tinerilor musafiri, oprindu-se mai mult la cei pe care îi cunoştea. La Ioana s-a mărginit cu o strângere de mână şi cu o uşoară aplecare a capului. Ioana i-a răspuns cu un zâmbet, iar domnul X a trecut mai departe. Curând Ioana a schimbat locul, domnul X s-a găsit din nou în faţa ei şi, fără să o recunoască, i-a

dat mâna din nou, iar Ioana a trebuit iarăşi să zâmbească. Am asistat de la distanţă la amândouă scenele (nu i-am spus Ioanei niciodată, chiar când am devenit intimi) şi am văzut-o la a doua prezentare, mică, încercând să zâmbească, dar în fond lovită în orgoliul ei de femeie care se întreabă zilnic dacă este sau nu frumoasă. Am avut o durere imensă pentru Ioana din clipa aceea, durere ce a rămas identică de câte ori mi-am adus aminte de scenă, oricare ar fi fost relaţiile dintre noi şi câte dezastre veritabile ar fi venit. Acum domnul X a murit, Ioana probabil că a uitat, iar eu transcriu cu aceeaşi emoţie. Pentru multe supărări de ale ei am fost necăjit, cu toate că, mai târziu, când am urât-o, m-am bucurat că s-a întâmplat aşa. Acum, când dragostea şi ura se succed cu repeziciune şi fiecare moment diferă de celălalt şi aceleaşi fapte de ale ei le văd în fiecare clipă altfel, totuşi, vizita la domnul X subzistă intactă. Mila este şi ea, ca orice sentiment, greu de delimitat, de gradat, începe, se transformă, se schimbă după legi misterioase. Cred însă că exemplul de mai sus e rău ales pentru ca să demonstreze generalitatea acestei legi. Se poate vedea numai bine ciudăţenia mecanismului meu interior. Şi atunci iarăşi mă întreb: cine a fost vinovat? Nimeni n-ar putea să răspundă precis nici măcar cine a fost MAI vinovat. Aceste rânduri sunt complet nedrepte. Ar trebui să-şi scrie şi ea romanul ei, aşa cum îl vede ea şi nu cum îl transform eu, căci consider pe Ioana egală cu mine şi în

stare să-şi noteze cele mai impalpabile stări sufleteşti. Din lectura celor scrise de amândoi un al treilea ar putea să-şi facă o convingere. Poate însă că ar găsi două pledoarii aşa de diferite, că orice comparaţie n-ar avea niciun rost. Dar de ce atunci eu şi cu Ioana depindem unul de altul? Nu s-ar putea spune că senzualitatea joacă un rol important. De ce ne torturăm clipă cu clipă, ca să ne împăcăm cu frenezie? De ce o urăsc şi o iubesc pe rând, cu aceeaşi intensitate? Nu se poate să nu fie între temperamentele noastre puncte de contact.

E precis însă că sentimentele nu sunt pure şi numai nevoia noastră de a simplifica ne face să vorbim de dragoste, gelozie, ură. Vorbesc deseori de „remuşcările Ioanei" şi mă întreb care e adevărata limită a acestor remuşcări. Ele s-au iscat dintr-o părere de rău pentru suferinţa mea? Dar de atâtea ori Ioana îmi pricinuieşte noi suferinţe sau mi le măreşte şi mi le întreţine pe cele vechi. Incapabilă de un gând ascuns ca să mă vindece şi chiar dacă are o iniţiativă, n-o poate ţine multă vreme, izbucneşte mărturisind secretul ei şi făcându-mă astfel bănuitor. Iar la orice nouă tentativă o pot imediat descoperi. Acele remuşcări nu-mi fac decât rău, nu numai că-mi produc milă pentru fiinţa ei nenorocită, dar şi pentru că în clipa aceea destăinuieşte noi amănunte despre cele întâmplate. Milă pentru mine are numai uneori, căci temperamentul ei este ca şi al meu, tot aşa de bizar şi neprevăzut. La sfârşitul unei discuţii

în care o pedepsesc cu vorbe grele, ea se face rea, de obicei se depărtează de mine, răspunde. De alteori, brusc, o milă imensă o năpădeşte şi, apropiindu-se de mine şi îmbrăţişându-mă disperat, cu un hohot de plâns, spune: „Iartă-mă, iubitule, ai dreptate, fă ce vrei cu mine, goneşte-mă dacă nu poţi să mă ierţi; să ştii că toată viaţa te voi iubi".

În femeile din romanele ruseşti găsesc, alături de intensitatea sentimentelor şi capriciul cu care se produc ele. La francezi, agitaţia Hermionei depinde de Pirus, după un plan matematic. Agitaţia Ioanei n-are de multe ori niciun fel de explicaţie. Niciodată nu sunt sigur de ce o să producă în ea vreun gest de-al meu, aşa sunt surprizele de mari. Mă simt totuşi mândru că soarta m-a ales să trăiesc viaţa cu atâta intensitate, că am înţeles atâtea graţie Ioanei, şi câteodată reaprind o discuţie numai ca să îndepărtez o stare prea limpede, fără nicio semnificaţie, care durează de prea mult timp.

Dar, în definitiv, e pueril să asemăn pe un om cu un piano, care are un spaţiu bine calculat între sunetele clapelor.

În lipsa ei, am fost în excursie cu câţiva prieteni la acea minune care poartă numele de: Cheile Bicazului. Am mers cu automobilul până la Bicazul Ardelenesc şi acolo am luat un băieţaş de ţăran ca să ne conducă şi să ne poarte pachetele prin strâmtoarea miraculoasă, de-a lungul apei clare şi sprintene, până la Lacul Ghilcoş,

funebru, lac de plimbare parcă pentru melancolici. Băieţaşul se identificase cu noi, împărţeam cu el mâncarea, îl întrebam, căci nu era pisc cât de înalt pe care el să nu fi fost. Două zile de emoţii puternice, trăite împreună, apropie distanţele dintre oameni. Când ne-am întors din nou la automobil, regretam că trebuie să părăsim pe băieţaşul deştept, drăguţ şi cuminte. El, fluturând mâna între eternitatea ce se aşeza din nou între noi şi el, ne-a strigat: „Mergeţi cu Dumnezeu!"

Este oribil felul cum se despart doi oameni care s-au iubit. Două rude îndepărtate, doi prieteni, două cunoştinţe vagi se pot revedea oricând, dar între doi îndrăgostiţi totul s-a terminat. Te-a interesat cel mai mic eveniment din viaţa celuilalt, ai suferit sau te-ai bucurat împreună, ţi-ai făcut o mie de planuri, şi deodată totul trebuie să-ţi devină egal. Atâtea emoţii împărtăşite trebuie acum să le acoperi, căci ele au avut o valoare numai pentru că au vibrat amândoi, şi, singuri, fiecare s-ar fi emoţionat în alt chip. Trebuie să arunci cu totul anii aceia şi să nu mai păstrezi nimic, după cum la un cancer, dacă vrei să salvezi ceva, trebuie să tai carnea profund, de pe unde nu vezi niciun început de boală. În acelaşi timp, despărţirea se face meschin. Au avut atâtea momente admirabile împreună şi, totuşi, în ultima clipă, neagă totul, murdăresc totul, îşi spun cuvinte triviale, care nici nu le sunt obişnuite, se pedepsesc cât mai tare; şi aceste clipe, fiind ultimele din viaţa lor comună, vor fi mereu

prezente în minte, oricât ai încerca să te gândeşti la ceva mai bun.

– Şi când eram nenorocit şi singur pe lume, dragă Ioana, un lucru mai ales nu-ţi iertam, mi se părea cea mai mare vină a ta, cu toate că nicio iubită n-ar fi făcut după pretenţia mea. Să-mi fi spus, ca băieţaşul din Bicaz, din toată inima: „Du-te cu Dumnezeu!"

În discuţiile noastre, de multe ori mă contrazic, regret ceva neînsemnat din cele ce au fost, faptele nu mai au valoarea lor, ci le colorez după supărarea în fiecare clipă alta. Începe o conversaţie cu un „era mai bine dacă..." şi susţin un lucru arbitrar, deseori prea complicat, fără să corespundă unei realităţi posibile. Am satisfacţii construind aceste închipuiri, mă simt deseori răzbunat prin ele şi mi-aduc aminte abia la urmă că am trăit aproape cu fericire o invenţie. Ioana încearcă întotdeauna să mă consoleze şi să se consoleze spunând că, dacă îi fusese profanat corpul – şi ca să mă vindec trebuia să renunţ a mai salva ceva din el – în schimb sufletul rămăsese întreg, tot al meu. Văd că aceasta poate fi o consolare de valoare şi că e umilitor ca eu, care am pretenţia că duc o viaţă strict intelectuală, păstrez prejudecăţi. E drept că joacă şi corpul un rol mare, căci îţi place să-ţi mângâi iubita, s-o priveşti, s-o păzeşti de cald şi de frig. Nu poţi renunţa la toate acestea. Altfel nici n-ar avea nevoie de o apropiere, te-ai mulţumi să-i ştii existenţa şi să fii cât

de departe. Dar gelozia este un sentiment ciudat. Nu poţi fi gelos, de pildă, dacă iubeşti pe o femeie care a fost măritată, pe fostul ei bărbat, chiar când l-a iubit. (Dar poţi fi gelos pe ce va urma. Dragostea este o chestiune de prezent?) Fără nicio iluzie, pot spune că aş suporta ca Ioana să fi început să iubească pe altul (care a murit sau a părăsit-o) şi acum, cu mine, s-o simt mereu cu gândul la ceea ce ar fi putut să fie, dar corpul să-i fi rămas intact. Sau poate fac numai supoziţii pe un caz ce-l închipui fără să-l fi trăit. Uneori sufăr nu din pricină că mi se pare că văd urmele păcatului pe carnea Ioanei, ci pentru că îl închipui pe celălalt. Am nenorocul ca el să fie o persoană cunoscută şi nu un anonim, pe care l-aş imagina mereu în alt fel, dar niciodată aşa de bine conturat. Cu ocazia aceasta îmi dau seama că orice fantezie, cât de oribilă, e mai suportabilă decât realitatea. Uneori discuţiile pe tema aceasta [le] pornesc nelogic, puerile pentru un om calm, de le-ar examina, dar fiecare vorbă conţine o picătură de sânge.

– Nu poate să-şi facă cravata, i-o făceai tu când vă îmbrăcaţi?

– I-o făceam eu.

– Şi băgai de seamă ca să-i fie cărarea drept la mijloc?

– Singur, şi-o făcea totdeauna strâmb.

– Purta bretele proaste şi-i cădeau pantalonii. Tu l-ai învăţat să-şi cumpere bretele noi?

– Da!

– Tu l-ai învăţat să nu vorbească când are mâncarea în gură? Când am mâncat cu el ultima oară, spre mirarea mea, mânca frumos!

– Eu l-am învăţat.

– Vasăzică, te interesai de el, voiai să-l transformi!

– Dar aceste erau defecte care săreau în ochi, aş fi făcut la fel şi cu un străin!

– Mereu scuze! Totdeauna găseşti o vorbă care să te consoleze.

– Altfel aş înnebuni!

– În definitiv, ai făcut tot posibilul ca să-l faci acceptabil. Te-ai întors la mine fiindcă te-ai înşelat. Dacă ar fi fost el om cinstit, nu l-ai mai fi părăsit.

– N-aş fi avut curajul s-o fac!

– Dar făcând socoteala, tot tu eşti mai vinovată faţă de el. L-ai luat şi l-ai părăsit când ai vrut, iar acum el suferă, atât cât este el în stare, în orice caz mai mult decât tine. Dacă nu ţi-aş aduce eu aminte, nici nu te-ai gândi.

– Pentru că te iubesc pe tine!

– Mă iubeşti pe mine, dar ai făcut tot posibilul ca să iubeşti pe celălalt. Aş prefera să te fi făcut cocotă, să fi fost prin viaţa ta o mie de bărbaţi; aş şti astfel că ai făcut-o să te răzbuni pe mine şi poate m-aş consola. Dar dacă ai ales pe unul singur, ai făcut-o cu gândul ca să te aranjezi. Ştii ce? Du-te şi te mai dă şi altora,

corpul tău tot nu are nicio importanţă. În felul acesta nu vom mai avea discuţii.

Ioana plânge deznădăjduită, vorba mea m-a înfiorat. Dar văd îndată că Ioana nu m-ar asculta, căci nu mai pricepe nimic din ceea ce s-a întâmplat cu dânsa.

Cum pot să-i reproşez ceva Ioanei de acum, când între ea şi cea de odinioară, care a greşit, nu este, din punct de vedere sufletesc, absolut nicio asemănare? Am de atâtea ori impresia că nu sunt un singur om, ci sunt în fiecare clipă altul, şi între ei nu există nicio legătură. Ce-mi pasă acum de o boală pe care am avut-o cu un an înainte? De un necaz vechi? Îmi aduc aminte de întâmplările de altădată ca şi cum ar fi ale altuia şi, pentru o durere de cap actuală, aş dărui toate bucuriile trecutului. Ce-mi pasă dacă cel ce mi-a fost mai scump a murit acum un an sau acum doi ani? Şi dacă ar fi să i se prelungească viaţa cu mulţi ani din trecut, dar să moară chiar în clipa aceasta, aş accepta?

Ioana se înlănţuie de mine cu toate puterile ei interioare, neagă tot ce-a fost rău, trăieşte numai din prezenţa mea, şi eu nu pot să am nicio certitudine: şi prima oară tot aşa de îndrăgostită se arăta! Ioana răspunde invariabil: „Pentru că te-am iubit tot timpul şi am plecat ca să mă răzbun!“ N-am avut dreptate, altul este motivul meu: carnea de lângă mine a mai fost atinsă. E tot ce reţin din trecut restul îmi este complet indiferent.

– Eterna scuză pentru cele ce-ai făcut: „Eu nu te-am iubit!“ Într-adevăr, dacă socotesc lucid, sunt o mie de lucruri pe care nu le-aş face pentru tine, dar orişicine cât de îndrăgostit ar fi, poate ajunge la aceleaşi constatări. Sau, după momente, ar face sau n-ar face. Pe timpul bănuielilor mele, aş fi primit să fac ceea ce înainte sau după mi se pare imposibil. De altminteri, aş prefera să mă omor decât să fiu ridicol şi de aceea, în momentele tragice, am luciditatea să mă ascund bine, să nu mă vadă nimeni. Cât am stat împreună, n-a fost gând pe care să nu ţi-l împărtăşesc, am împărţit cu tine toate bucuriile, ţi-am citit tot ce mi se părea important dintr-o carte, te-am făcut să auzi orice bucată muzicală mă entuziasmase, în toate plimbările în mijlocul naturii te luam cu mine, cu toate că ştiam că mergi fără uşurinţă, oboseşti uşor şi deci mi se ratează excursia. Şi, pe cât m-am priceput, te-am păzit, am făcut tot ce am putut pentru sănătatea ta, am tremurat de câte ori nu mă ascultai.

– Mai puţine explicaţii m-ar face mai fericită. Aşa strici şi ce-ai făcut bun pentru mine, căci arăţi că n-a fost nimic spontan. Toate acestea lasă-mă să le observ eu, fără să-mi atragi tu atenţia.

– Dar n-ai observat niciodată nimic. Ai fost o ingrată, altfel nu comiteai atâtea grozăvii.

– Eram liberă să fac ce vreau. M-am despărţit într-un chip loial.

– Adică m-ai dat afară!

– Era singurul mijloc ca să pleci. Ştii de câtă vreme ţi-am spus să ne despărţim şi tu amânai mereu. Îmi plac situaţiile clare.

– Nu se poate spune că a fost ceva clar în cele ce s-au petrecut cu tine mai târziu.

– Din pricina voastră, nu din pricina mea!

– Vorbeşte de claritate cea mai confuză persoană din câte am cunoscut!

– Poate că tu nu pricepi decât ce e simplu.

– Vasăzică, dacă ai fi fost măritată cu mine, te-ai fi socotit angajată şi n-ai fi făcut la fel?

– Da!

– Orice femeie, oricât de inteligentă ar fi, se gândeşte la măritiş.

– Acesta e un instinct tot atât de puternic ca gelozia sau dragostea. Îl constaţi, îl taxezi, dar îl admiţi.

– Şi chiar aşa, dacă ţi-ar fi venit o fantezie, dacă celălalt ar fi spus, că sunt un bicisnic, l-ai fi crezut şi ai fi făcut la fel. Argumente ca să te scuzi se găsesc oricând.

– Dacă m-ai fi iubit, Sandule!

– Iar vorba asta! Ai dorit să dansez ca o paiaţă în faţa ta şi asta mi-a fost imposibil. Am făcut-o uneori, dar numai din laşitate, cu gândul ascuns de a mă reface la prima ocazie. Nu pot suferi despotismul. La cea mai mică încercare de a ta de a mă constrânge, regret că nu am curajul să fug şi asta mă face să te

urăsc. Îmi place să am impresia că, după voie, mă pot duce, întoarce, rămâne singur sau sta cu tine, fără să-mi ceară nimeni socoteală. Am anumite secrete, preocupări, în care nu-mi place să intre nimeni.

– Egosim bărbătesc.

– Cu puţină şiretenie, ai fi izbutit orişice! Dar tu nu poţi să-ţi taci triumful tocmai în clipa când mă simt umilit.

– Eu nu pot să ascund nimic!

Imensul merit al Ioanei, care o face aşa de diferită de toate femeile, e în acelaşi timp motivul prim al dezastrelor noastre. Sunt extrem de bănuitor şi nu ştiu dacă aş putea fi minţit. Sau ar fi destul să descopăr o minciună cât de mică, ceva tulbure în privirea clară, minunată a Ioanei, ca să nu mai am încredere în nimic, să caut să explic fiecare gest, fiecare vorbă în toate chipurile posibile (chiar dacă nu ajung la realitate). Şi Ioana încearcă să mintă uneori. În urma discuţiilor chinuite în care vede ce rău îmi făcuse mărturisirea ei sau în urma sfaturilor unei amice care susţine că sunt unele minciuni inofensive, dar necesare pentru pacea dintre un bărbat şi o femeie, Ioana se hotărăşte să procedeze şi ea la fel. Dar spune minciuna cu atâta stângăcie, se contrazice aşa de uşor, încât încercarea ei numai mă amuză şi mă face să am şi mai multă încredere.

– Întotdeauna îţi găseşti scuze!

Într-adevăr este aşa? E drept că atunci când o învinovăţesc se scuză, găseşte la fiecare tânguire a mea o replică, o explicaţie. Dar au vorbele o importanţă aşa de mare? N-o văd în acelaşi timp cât e de nenorocită şi că totul n-a fost decât o încercare să lupte împotriva mea şi a vocilor din sufletul ei? Uneori aşa îmi spun, dar alteori ciuda îmi este mai mare şi atunci gândesc că în niciun caz între noi nimic nu poate dura şi nu voi ierta niciodată. În multe situaţii dintre noi suntem la fel cum am fost odinioară, eu tot aşa de distrat, iar ea tot aşa îmi reproşează, se chinuie şi pedepseşte cu vorba această distracţie. Dar acum nu mai ameninţă niciodată că o să plece sau că o să încerce să-şi refacă viaţa în altă parte. Când o iscodesc asupra intenţiilor ei ascunse: „Ştiu ce se întâmplă fără tine! Oricât de rău ar fi, continui viaţa aceasta." Spune aşa chiar dacă e mâniată pe mine, şi mă miră, căci ştiu că e incapabilă să profite de o experienţă şi că rămâne tot aşa de instinctivă. În schimb, eu am planuri mari de a fugi. Altă dată mă simţeam prea slab ca să iau hotărârea, dar nici nu mă gândeam să-mi educ energia, cu toate că viaţa cu Ioana se rezolva într-o mulţime de scene. Acum, cu toate că sunt tot aşa de firav, şi pe deasupra ştiind ce-am suferit în lipsa Ioanei, fac socoteli ascunse cum m-aş putea vindeca. Par un hoţ ce plănuieşte la întuneric o mare prădăciune. Îmi spun că poate atunci eu am fost vinovat, dar acum sunt absolvit de toate şi e nedrept să nu fiu cruţat. Toată

povestea m-a umilit adânc, mi-a demonstrat ce nevolnic sunt şi ce puternică este Ioana. Aş vrea să mă răzbun măcar ca să priceapă că-i sunt egal şi că nu am acceptat totul numai din slăbiciune. Să nu mai gândească cum gândeşte: „Trebuie să-l admit aşa, căci îl iubesc. Dar ce mult aş fi vrut să fie mai puternic!" Cred că Ioana ar fi trebuit dominată, şi, cu scrupulele mele, cu o mie de explicaţii pe care le sugerează fiecare întrebare am părut slab. Să fiu destul de tare ca să plec, fără să mă reţină fiecare din vaietele ei!

– Când mă gândesc la ce a fost, nu-mi vine a crede. Cu mine s-au întâmplat toate grozăviile?

Aşa spune Ioana. Frază feminină prin excelenţă. Cu noi bărbaţii nu se pot petrece surprize, chiar dacă am trăi viaţa cea mai aventuroasă. Suntem conştienţi de ce am făcut sau, în orice caz, ne luăm răspunderea pentru tot ce a fost, pentru noi înşine. De aceea poate suntem mai puţin proaspeţi, purtăm întotdeauna după noi întreg trecutul. Femeile trec prin toate transformările, renăscând de fiecare dată. Par, în momentul trăirii, că pun toată frenezia corpului şi a sufletului, şi totuşi, după un timp, constaţi că pentru ele n-a fost decât o închipuire. Nu mai recunosc nimic din propria lor viaţă trecută şi nici nu au ambiţia s-o salveze, pentru a avea o scuză. Ca valul fermecat care se apropie de mine, plin de sunete şi de scântei, dar curând se destramă, ca să încerce o nouă construcţie.

Se plânge: „Mai teribil decât orice în dragoste sunt aşteptările. Preferam să-ţi anunţi venirea după un timp mai lung decât să nu vii exact. Mă uitam mereu la ceas sau pe fereastră şi, în sfârşit, mă hotăram să ies până la poartă, dar nu te vedeam încă, oricât aş fi cercetat pe strada lungă ce se întindea în faţa mea. Încercam să citesc, să cânt la piano, dar renunţam după câteva minute. Mă hotăram: «Nu mă voi mai uita pe fereastră până ce nu voi număra o sută. Apoi altă sută. Până ce nu voi număra toate franjurile de la perdea. Toate florile vopsite pe perete. Până ce nu voi prinde cinci muşte.» Şi iar la fereastră şi în stradă inutil. Şi, în acelaşi timp, toate posibilităţile trec prin cap. Poate ai fost călcat de un automobil. Ori te amuzi în altă parte. Sau eu n-am observat bine ora întâlnirii. Sau poate tu n-ai fost atent la ea. Poate ai plecat pentru totdeauna. Ne-am despărţit ca de obicei, fără nicio ameninţare deosebită, dar poate că aveai planuri ascunse. Mi-aduceam aminte de o vorbă de a ta, care mă ameninţase în felul acesta. Ai spus: «Dacă aş avea curajul să plec!» Poate ţi-ai ţinut ameninţarea. Sau poate te-ai omorât. Eşti aşa de trist, iubitule, uneori, că eventualitatea aceasta nu mi se pare exclusă. Eram pe rând mâniată pe tine, geloasă sau disperată să nu ţi se fi întâmplat ceva rău. Plănuiam cum să procedez în fiecare din posibilităţile închipuite. M-aş fi omorât; sau de ar fi trebuit să te pedepsesc, m-aş fi dat primului

venit. Viky mă vedea neliniştită şi încerca să mă potolească: «Eşti nebună, dragă, a întârziat poate pentru că a avut treabă». Vorbă plată, pentru că ea nu mă putea înţelege, pentru că nu iubea sau pentru că avea o fire mai potolită. Întotdeauna, la urmă, se vedea că ea avusese dreptate şi că toate bănuielile mele fuseseră nebunii. Realitatea era mult mai simplă. Viky făcea morală: «Ei, nu ţi-am spus eu?!» Ai întârziat pentru că mergea prost ceasul, pentru că n-ai găsit tramvaiul la timp, pentru că ai făcut înainte o plimbare pe Calea Victoriei. Mă găseai ostenită şi rea!"

Trăieşti clipe teribile şi apoi ele se aşază la întâmplare în memorie. Nu le mai retrăieşti cronologic şi nici nu le alegi pe cele mai importante. Deodată, o scenă neînsemnată prinde proporţii, te persecută, o analizezi cu toate puterile tale de interpretare. Ţi se pare că ea este vinovată de tot ce ţi s-a întâmplat. În clipa aceasta, Ioana e convinsă că m-a părăsit numai pentru că a trebuit să mă aştepte de câteva ori.

Îmi aduc aminte de multe situaţii în care am fost vinovat faţă de Ioana, şi nicio altă interpretare nu este posibilă (de altminteri, nu interpretez în multe chipuri pentru a-mi găsi scuze, ci numai dintr-o necesitate organică). Nu totdeauna suferinţele ei erau proporţionale cu greşelile mele, de aceea, dacă îmi era milă după cum o vedeam de chinuită, remuşcările îmi depindeau de cum îmi cântăream greşeala. Sau, câteodată, dintr-o pricină mică, mă năpădesc tristeţile

pentru tot ce-i făcusem la un loc, fără să mai disting bine fiecare detaliu; pentru faptul numai că nu izbutisem să o fac fericită. Pentru un motiv însă remuşcarea mea rămâne constantă, căci e o trăsătură a caracterului meu observată de atâtea ori zilnic, pe care nu o pot atenua, oricât m-aş căzni, şi care, de altfel, nu e numai un prilej veşnic de nelinişte pentru Ioana, dar mă împiedică şi pe mine să fiu fericit. Este un defect funest, căruia unii îi spun, ca să-i dea aparenţă suportabilă, luciditate. A asculta o bucată de muzică, o citi ceva subtil, a fi în mijocul celui mai superb aranjament al naturii şi totuşi a nu-ţi uita prezenţa, a nu fi în stare să exclami ceva fără sens numai din entuziasm, fără să te auzi şi să te găseşti caraghios, a-ţi urmări clipă cu clipă propria-ţi emoţie şi evoluţia ei, înseamnă să nu mai ai niciun sentiment pur, nealterat de o cercetare migăloasă şi inutilă.

Ioana e febrilă, grăbită să-şi satisfacă dragostea, fără nicio judecată a clipei care va veni, credulă în bucuria sau supărarea momentului şi nenorocită de ezitările mele, pe care le găseşte drept o dovadă a lipsei de dragoste. În clipele cele mai apropiate de Ioana nu-mi pierd pe tovarăşul meu interior, care controlează toate gesturile. Poate asta o face să spună că „n-am iubit-o", dar acest obicei intim îl aplic pe toate fenomenele înconjurătoare. Din el, acum, când am început să fiu sigur de traiectoria vieţii mele viitoare, nu-mi mai scot niciun orgoliu.

Poate că povestesc aceste gânduri sau scene din viaţa noastră comună în aşa fel, că nimeni n-ar extrage adevărul. Într-o viaţă de câţiva ani, s-au întâmplat fatal multe evenimente. Acum aleg la întâmplare, aşa cum îmi vin în memorie sau aşa cum le retrăiesc într-o discuţie cu Ioana, şi neînţelegerea începe să se zbată nu totdeauna pe un motiv important, căci chinurile noastre n-au nevoie de argumente însemnate. Un al treilea, citind aceste rânduri, ar putea, chiar fără să fie om simplu sau fără să simplifice o poveste care nu-l interesează, să tragă o concluzie imediată: „Ai fost vinovat, trebuia s-o iei cu tine şi desigur că nu te-ar fi înşelat. Acum, dacă ai puţină inimă, trebuie să ai şi destulă tărie şi să nu-i aduci aminte, inutil, de ceea ce a fost. Eşti convins că te iubeşte şi tot ce-a făcut e numai din dragoste nemulţumită. Are toate scuzele" Sau poate ar spune: „A procedat ca orice femeie uşurică, când i se pare că găseşte un bărbat mai bun. Îndată ce s-a convins că se înşală, s-a întors. Ai prea multă complezenţă pentru dânsa."

Dar eu, dacă povestesc numai pe fragmente, ca să nu încerc răbdarea ascultătorului, sau pentru că nu-mi aduc aminte în momentul acesta de toate, am sufletul însă format de întreg trecutul din fiecare clipă. Şi cu Ioana nicio clipă n-a putut fi banală. Astfel, clar văd că, cunoscând aceste note, nimeni n-ar putea să ne cântărească greşelile, să explice care a fost motivul nepotrivirilor dintre noi. Iar eu numai pentru asta scriu.

E foarte vanitoasă, şi din cauza aceasta prevăd multe supărări viitoare. Tot ce-a fost m-a îndepărtat şi mai mult de oameni. Am panici în faţa oricărei întrebări, căci îmi pare a fi o indiscreţie deghizată. Aici, ascuns în portul acesta, mi se pare c-am scăpat de curiozitatea celorlalţi sau, în orice caz, nu mă interesează ce se vorbeşte la distanţă, atâta vreme cât sunt sigur că n-am să aud nicio aluzie. Întotdeauna m-am căznit să înţeleg cum se explică frenezia pe care o au oamenii de a afla un secret şi apoi de a-l transmite vecinului, când, de cele de mai multe ori, nici nu se obţine vreun profit. Putem să-l numim act cu totul dezinteresat dacă voim să compromitem actele dezinteresate. Nu interes psihologic, milă sau bucurie, ci numai anecdotă. Şi eşti încântat dacă o poţi anunţa cel dintâi. În orăşelul în care m-am născut era un domn care avea pasiunea să anunţe cel dintâi veştile, şi am asistat la o scenă admirabilă. A venit la mine cu [o] noutate şi i-am replicat cu maliţie: „Ştiam!“ Faţa pe care a arătat-o atunci a fost plină de savoare, şi mi-am dat seama că sunt multe aspecte esenţiale ale sufletului omenesc neexploatate, multe fizionomii nereprezentate de pictori. În spaima mea de a nu fi subiect de conversaţii e poate o laşitate de a nu trebui să-mi susţin cu tărie părerile şi a nu înfrunta opinia publică. Dacă cei dimprejurul meu sunt vinovaţi de flecăreală, eu sunt tot aşa de vinovat că dau importanţă acestei

flecăreli. Obiceiul meu de a exagera cele mai mici neplăceri personale. (Orice faptă e complicată sau simplă, după cum o complică sau [o] simplifică temperamentul tău.) La fel, unui fricos, dacă e singur noaptea într-o cameră, la cel mai mic zgomot al unei mobile i se pare că-şi fac apariţia, din toate ungherele hoţi necruţători sau cine ştie ce fantome.

Ajunşi la Bucureşti, Ioana n-o să poată păstra un secret. Oricâte remuşcări ar avea, orice ar promite (de altminteri, n-am niciodată curajul să-i cer astfel de promisiuni; mă mulţumesc să creez un obicei între noi, dar îmi dau seama ce şubred va fi în faţa primei ei mânii), imediat ce voi escamota ceva din viaţa noastră în faţa unui străin, vanitatea ei va fi mai puternică şi va trebui să izbucnească. Mereu aceeaşi concluzie, că tot ce s-a întâmplat n-a schimbat nimic, că suntem în aceeaşi luptă ca şi odinioară, egali în drepturi.

Am un teanc de scrisori de la Ioana; am încercat, în lipsa ei, să le recitesc, dar am renunţat îndată, căci nu mi-au folosit la nimic, nici rău, nici bun. Poate scrisorile, după multă vreme, la bătrâneţe, să aibă o valoare mai mult pentru aducere-aminte, dar deocamdată a le păstra înseamnă pură vanitate. Credeam că, recitindu-le, o să am prilej de melancolie, dar faptele transcrise acolo mi-erau indiferente şi de alt ordin ca preocupările torturante de acum. Apăreau ca o suferinţă veche, în momentul când te invadează o suferinţă

nouă. O scrisoare n-are decât o valoare momentană, te bucuri când face pe drum cât mai scurt timp, căci înseamnă că-ţi aduce sufletul cel mai din urmă al iubitului, iar o scrisoare întârziată nu te consolează prea mult, dacă ai nelinişti că nu mai primeşti nimic altceva. Este ca şi cum o scrisoare datată de mult i-ar anunţa „sunt sănătos“ şi dacă nu mai ştii noutăţi, îl consideri pe acest „sunt sănătos“ ca pe o prevestire rea. La fel un „te iubesc“ apare tot aşa de repede învechit şi ai nevoie de noi asigurări. Citind ce-a scris Ioana, aveam impresia că citeam pe altcineva, altă poveste de dragoste, care nu mă putea interesa în clipa aceea. De acolo nu puteam extrage nimic ce să se potrivească neliniştilor mele. Concluzii asupra sufletului feminin nu mă gândeam să fac. Poţi să ajungi la câteva observaţii perfecte, aplicate la nouăzeci şi nouă de femei dintr-o sută, dar era totuşi posibil ca Ioana să fie tocmai excepţia. N-am crezut niciodată că mi s-ar putea întâmpla ceva excepţional, dar în nenoroc am presupus cazul unic pentru mine, şi apoi, cu toate neîncrederile mele, am fost convins întotdeauna că Ioana este deosebită de celelalte femei prin inteligenţa virilă, dar şi prin ravagiul care îi tulbură tot timpul fiinţa, prin necesitatea de a fi nefericită. O scrisoare poate avea o valoare intrinsecă prin parantezele care se fac asupra epocii, a vieţii a întâmplărilor. Din rândurile Ioanei se poate construi temperamentul ei: bănuielile, afirmaţiile grăbite, dar

totdeauna pline de sugestii, patima în ură şi în dragoste, încercarea zadarnică de a fi înţeleaptă sau mărinimoasă, naivităţile încântătoare; apoi mâinile şi remuşcările. Dar acum nu mă interesa să o construiesc, ci voiam numai să ştiu: „Mă înşală sau nu?“ Şi în urmă, când am început să o detailez şi să întrebuinţez pentru asta toate mijloacele mele de obiectivare, nu înseamnă aceasta o detaşare? O încercare de a mă reface, de a fi iarăşi întreg şi nu aruncat spre toate vânturile? Cu toate frământările zilnice, se întâmplă în mine o refacere? Şi din pricina aceasta, Ioana e neîncrezătoare la jurămintele mele?

Întotdeauna, toţi cei ce m-au cunoscut mai de aproape mi-au spus: eşti un exagerat. Cuvântul este exact, dar trebuie aplicat numai la necazuri. Bucuriile nu ştiu să le preţuiesc şi nici să le întreţin. De altfel, nu sunt niciodată pure. Odată cu ele, păstrez şi conştiinţa neînsemnătăţii lor sau le alterez cu bănuieli că poate mă înşel. E greu să crezi într-un noroc special pentru un om. Dar nu se poate să nu te impresioneze un vecin căruia îi reuşesc toate, chiar ceea ce pare mai neverosimil. Eu n-am avut niciodată noroc. Ca să mă încurajeze, mama îmi găsea o mulţime de oameni mai nenorociţi ca mine, dar asta nu putea să mă consoleze, căci astfel de exemple se pot găsi oricând. Nu mi s-a întâmplat niciodată o bucurie mai mare pe neaşteptate. Totul s-a îndeplinit în lungi etape, ca şi cum soarta a ezitat îndelung până să-mi facă vreun dar. Bineînţeles, la capătul atâtor îndoieli, nu

poate fericirea să mai fie mare. Mă găseşte obosit, plictisit, hotărât să nu o mai aştept. Mă întreb întru cât toate aceste observaţii au o valoare obiectivă sau sunt rezultatul caracterului meu întunecat. În orice caz, toată lumea spune că orice neplăcere ia la mine proporţii. Toată povestea cu Ioana va fi [fost] numai rezultatul exagerărilor mele? Totul poate să pară neverosimil unui om normal? Durerea însă cu care construiesc este certă.

– Eu nu sunt gelos!

Stăm unul lângă altul pe nisip, în faţa mării, soarele pătrunde în noi, dar eu, cu această afirmaţie, am alungat brusc tot calmul. De ce am spus vorba care nu corespunde niciunei realităţi?

Ioana nu este în stare să descopere că am vorbit astfel numai pentru că un gând îmi venise şi mă umilea. Poate că în dragoste e imposibil să nu iei pe celălalt în serios. Şi apoi, în momentul necazului, nu poţi să te consolezi cu adevăruri generale. Ioana, în loc să gândească: „Săracul! Dacă n-ar fi gelos, poate s-ar potoli“, continuă să discute ca şi cum afirmaţia mea ar fi exactă.

– Cel puţin n-ai delicateţea să nu mi-o spui.

– Nu-mi închipuiam că această mărturisire poate constitui o ofensă. (Nu ştiam? Cunoscând-o pe Ioana?!)

– Orice femeie ar fi ofensată.

– Credeam că pentru noi este un caz special. După atâtea experienţe putem să avem curajul să privim adevărul în faţă.

– Sunt adevăruri care nu trebuie agitate ca un drapel.

– Dar eu admit să examinez zilnic ceea ce e într-adevăr, grav.

Un strop de apă cade neaşteptat pe pielea caldă. Ioana continuă:

– În definitiv, bărbaţilor nu le place să facă astfel de mărturisiri.

– Nu cred că ar fi un privilegiu pentru femei.

– Gelozia este cea mai completă lecţie a vieţii. O experienţă vastă pe care o ai totdeauna la dispoziţie.

– Numai producătoare de nelinişti, dar nu ştiu dacă îţi dă vreo certitudine.

– Nu-i interesantă certitudinea, ci drumul spre ea. Numai oamenii lipsiţi de fantezie nu ştiu ce-i gelozia.

– Ce tirade, iubită Ioana, parcă ai declama din Victor Hugo!

– Ce ştii tu!

Şi iar după o pauză:

– Nici eu nu sunt geloasă.

Scene stridente, fără nicio corespondenţă cu sufletele noastre, pe care le continuăm însă îndelung, punem toată priceperea noastră de demonstraţie şi pasiune ca să le susţinem, să câştigăm parcă ceva important, şi rămânem la urmă epuizaţi şi amărâţi pe noi, căci se petrece atâta zbatere inutilă, stupidă, fără să ne intereseze măcar, şi nu putem să o înlăturăm.

Te jălui: suferința unui an! Dar nu există numai atmosferă sumbră. Câteva iluminări, oricât de scurte, îți demonstrează că acest vaiet conține în el și o doză de farsă. Dacă ești surprins de cineva tocmai atunci, acela va păstra din tine o siluetă cu totul opusă celei obișnuite. În timpul despărțirii noastre, un prieten m-a încunoștințat: „Am văzut pe Ioana cu o fată pe stradă, părea foarte veselă". Am păstrat chipul unei Ioane vesele, am fost multă vreme convins că dânsa s-a vindecat de mine foarte simplu și chiar acum, când îi văd toată transfigurarea din pricina mea, tot o bănuiesc, căci îmi amintesc vorba prietenului. De altfel, pentru suferință trebuie să ai timp. Când ești prea ocupat, te refaci mai ușor. Sau e la fel dacă ai ocazia să călătorești. Am avut impresia că sunt mai indiferent pe măsură ce mă îndepărtam, că există chiar o proporție între durere și kilometri făcuți. Probabil că este o complacere în trăirea întunecoasă, întreținută de atmosfera aceleiași camere pe care o locuiești, acelorași prieteni ce-i întâlnești fatal, iar în voiaj n-ai timp de gânduri vechi, la fiecare cotitură apare un spectacol nou și viu. (O carte în clipele grave n-o utilizezi, căci ți se pare moartă, oricât ar fi suprapusă pe realitate). Apoi dificultatea ca să te înțelegi cu străinii, ca să te descurci în locuri necunoscute, te preocupă.

În absența Ioanei am fost pentru prima oară la Saint-Malô și, după ce am părăsit hotelul de lângă

gară, mergeam pe istmul lung aproape de un kilometru, ce ducea la orășelul-cetate. Eram emoționat de priveliștea ce se desfășura în față, căci zidurile trase capricios scânteiau sub soare, iar marea se întindea nesfârșită, legănând comori de pietre scumpe. Am avut o clipă în care emoția mea a fost imensă și am spus: „Dar bine că s-a terminat odată toată istoria aceea, îmi sacrificam viața inutil, dădeam atâta importanță atâtor nimicuri. Îmi este egal ce se va întâmpla cu dânsa și, dacă și-a găsit un amant cu atât mai bine, scap de ultimele scrupule ce mi-au mai rămas. Viața e minunată, numai noi suntem de vină că o urâțim. Cât timp voi avea un copac verde și parfumat în față voi putea fi fericit!"

Străbat uneori în noi astfel de extaze și așa ne tulbură, încât credem că trebuie să dureze mereu, oricât experiența ne-ar învăța că ne vom regăsi curând exact ca mai înainte.

Oricine îți dă aceeași povață: ca un menaj să dureze (și se poate extinde asupra împerecherii în general), trebuie ca amândoi să facă multe concesii. Adică să taci anumite preocupări, să minți când este nevoie, să renunți la orice gust personal dacă nu se potrivește celuilalt. Dacă cei doi nu sunt oameni proști, își dau seama perfect de falsul în care trăiesc, dar preferă să nu-l discute, să lase o mulțime de chestiuni fără rezoluție, să fie parcă încântați la capătul fiecărui an trecut că nu s-a stricat mașinăria. Și

oamenii încurajează: „Cu vremea se aranjează totul". Adică, apărând pericolul bătrâneţii şi al morţii, totul se simplifică, nemaiavând răgazul pentru a reîncepe. Toate acestea sunt exacte pentru un menaj fericit. Eu cu Ioana din pricina asta nu ne-am înţeles: n-am tăinuit nimic şi ni s-au părut monstruoase împăcările ipocrite ale celorlalţi.

În momentul marilor nelinişti eşti ridicol, căci ceri desluşiri oricui asupra vieţii sau consolări abia deghizate şi mânuieşti conversaţia aşa ca să ai un răspuns convenabil. Asta nu împiedică să-ţi vezi ridicolul chiar atunci, să ştii precis că nu poţi să afli nimic de folos şi că faci numai mărturisiri compromiţătoare pentru amorul-propriu, care va suferi mai târziu. Dacă cel ce te ascultă este un om fin, atunci nu-l interesează întrebările tale idioate, ci febrilitatea cu care le pui. Ştie că nu poate să extragă niciun adevăr din explicaţiile pe care i le dai, dar îl interesează spectacolul atât de rar al tresăririlor din faţa lui. Cu domnul Theodoriu, licenţiat în filozofie, sunt prieten vechi şi ne-a plăcut întotdeauna să discutăm îndelung, în plimbări nocturne. Mare asemănare nu este între noi, el inteligent, orice observaţie asupra unei cărţi sau unui om prefăcându-se într-o idee; eu având doar unele intuiţii. Prietenia noastră pare multora ciudată, căci domnul Theodoriu este recunoscut ca un om cu replica tăioasă, utilizează ironia şi nu-şi pierde capul în

nicio împrejurare. Dar cu mine a fost întotdeauna extrem de cald şi, fără să-mi facă declaraţii, foarte prietenos, fie că pricepe că la cea mai mică ironie aş fugi, fie că îl interesează panicile care se petrec veşnic în mine. Poate că nici nu face prea multe socoteli, ci numai, după ce se războieşte cu toată lumea, se simte bine în tovărăşia unuia care se admite învins de mai înainte. Probabil că în lungile noastre conversaţii asupra vreunui adevăr general omenesc noi nu făceam decât să ne iscodim reciproc, eu ca să aflu anumite explicaţii asupra întâmplărilor mele tragice, iar el ca să asiste la ciudăţeniile vibraţiilor unui om. Bineînţeles, numai el avea un profit, căci nu-l interesează un rezultat precis, ci numai jocul transformărilor, savura toate contradicţiile, luminile şi umbrele mereu în succesiune şi mereu lipsite de logică (şi eram destul de stăpân pe mine ca el să nu-mi considere disperarea prea mare şi să nu aibă remuşcări că mă examinează), în timp ce eu aş fi voit explicaţii precise. Îi puneam tot felul de întrebări generale ca să ştiu dacă Ioana, cu caracterul ei, m-ar putea înşela, îmi dădeam seama de ridicolul şi zădărnicia investigaţiilor, dar totuşi continuam. Domnul Theodoriu (ne spunem „domnule", căci relaţiile noastre, deşi amicale, păstrează o distanţă, ceea ce nu se potriveşte cu nevoia mea de efuziune) trebuia să mă pună la curent cu Freud şi cu încercările lui de a descifra mecanismul omenesc, dar fatal nu putea să-mi dea decât generalităţi în cazul

povestit de mine sau, mai bine zis, transfigurat de mine.

Reîntâlnirea mea, după trei ani de despărţire, cu Ioana, s-a întâmplat în timpul plimbărilor noastre, şi atunci cu febrilitate am început să pun o serie de întrebări. Nu ştiu cum şi-a explicat el transformarea mea, căci neliniştea şi-a mărit intensitatea, şi apoi, înainte îl iscodeam cu şiretenie, intercalând în ceea ce voiam să aflu alte chestiuni, iar acum nu mai aveam timp să întrebuinţez niciun subterfugiu. Mărturisirile erau abia deghizate, şi uneori mă găseam aşa de nenorocit, încât n-aş mai fi păstrat niciun secret dacă domnul Theodoriu nu s-ar fi priceput să ţină distanţa. De altfel, el rostise la începutul cunoştinţei noastre o sentinţă care făcuse imposibilă orice familiaritate între noi: „Confesiunile sunt vulgare". Principial avea dreptate, dar totul depinde de emoţia cu care faci acea mărturisire şi de clipa importantă şi rară pe care o alegi pentru ea. Şi poate că păstrez pentru domnul Theodoriu un reproş ascuns şi o bănuială, indiferent de prietenia care s-a menţinut intactă până la urmă, că părerea lui n-a fost decât egoism, instinctul de a se pune la adăpost de efuziunile altuia, ca să nu-şi tulbure liniştea sufletească.

Ioana adusese cu dânsa o mulţime de idei complicate, cu care nu eram deprins şi pe care nu puteam să le neg dintr-odată, pentru că ea pusese toată viaţa în ele. Se mai adăugau şi alte motive. Înţelegând-o

cât mai bine, era şi mijlocul cel mai sigur să mă insinuez din nou, s-o fac să se apropie iarăşi de mine, să mă preţuiască dintr-odată, găsindu-mă de aceeaşi părere, pentru chestiuni care, credea ea, îmi erau complet străine. Mai târziu, după acest ocol, aveam să-i transmit credinţele mele, s-o recâştig în întregime. Şi un al treilea motiv: trăisem tot timpul cu credinţa neînsemnătăţii mele şi a superiorităţii celuilalt. Ioana se schimbase, lăsându-mă în voia tuturor îndoielilor. Încercarea de a o înţelege era încercarea tragică de a-i reda încrederea în inteligenţa mea. Semănam cu elevul fără memorie, învăţând ca un nebun, ca să fie egal cu unul cu memoria bună, în ascuns, căci e umilit să-şi arate inferioritatea. Printre alte păreri susţinute cu pasiune de Ioana, era: „Vă iubesc pe amândoi, sunteţi complet opuşi, dar egali". Examinate aceste vorbe de un străin, ele par ridicole, ieşite din vreun roman de George Sand (niciodată Ioana n-a citit vreo carte de George Sand). Era însă de ajuns să-i priveşti faţa, spunându-le, ca orice interpretare ironică să devină o faptă rea. Părea o flacără, aşa de fierbinte, de tremurătoare, de miraculoasă şi în acelaşi timp purtând misterul stingerii apropiate. Dar ce poate explica resortul declaraţiei ei. Voia cu orice preţ să salveze ceva din dezolarea în care trăise şi pe care o înfăptuise singură, din atâtea iluzii în care pusese tot entuziasmul. Aceasta, ca să-şi ascundă remuşcările. Şi acum utiliza, mai ales ca să se potolească (întotdeauna, în

nenumăratele noastre discuţii, a vorbit mai mult pentru dânsa decât ca să-mi răspundă mie. Deseori am avut impresia că fiecare monologăm. Replica nu e făcută decât ca să ne sugereze noi scuze sau învinovăţiri), tot felul de afirmaţii dubioase. Pornită astfel, trebuia să întregească, printre o mulţime de detalii, calităţile lui şi calităţile mele, şi teoriile ei deveneau şi mai complicate şi mai fantastice. Încercare de a se calma, am zis. Un instinct de conservare, dar la un rezultat binecuvântat nu ajungea niciodată, astfel că situaţia ei îmi mărea încă mila. Semăna cu un animal sălbatic, închis într-o cuşcă şi căutând fără obosire, zadarnic – şi va căuta aşa, poate, până la sfârşitul vieţii – un loc liber pe unde să fugă.

Astfel de surprize omeneşti i le expuneam domnului Theodoriu. Desigur, el era prea inteligent ca să găsească vreo poveste omenească ridicolă, oricât de stridentă ar părea. Dar ce explicaţii ar fi putut să-mi dea?

Cred că, înainte de toate, spiritul ei de dominaţie şi, odată cu el, incapacitatea mea de a fi constrâns, au creat toate tragediile dintre noi. În dragoste a avut toate pretenţiile. Aşa de distrată totdeauna de tot ce o înconjura, nu-i scăpa cea mai mică intenţie de a mea de eliberare, chiar când ea consta numai în gustul de a face singur o plimbare pe sub teii parfumaţi, gust pe care nu-l invocam ca să o ofensez, şi numai din pricina

discuţiilor iscate de dânsa devenea o ofensă: apărea deodată ca ceva esenţial pentru firea mea şi-i reproşam că sunt împiedicat ca să-l îndeplinesc. Dacă Ioana ar fi avut neînsemnata şiretenie să-mi spună simplu: „du-te“, poate nu m-aş fi dus. Dar la protestările ei, un eveniment fără importanţă de felul acesta devenea singura mea sursă de fericire, renunţând la el mi s-ar fi părut că fac o laşitate, cu toate că după ce-mi îndeplineam pretenţia şi o găseam pe Ioana distrusă, voiam să o împac cu orice preţ şi, fără să mai socotesc că ce făceam acum era tot o laşitate, mă învinovăţeam singur, puneam cât mai multă convingere ca să-i găsesc ei dreptate. Spiritul ei de dominaţie era ceva de sine stătător, nu putea fi explicat simplu, numai prin dragostea prea mare. Îl aplica şi alteori, când dintr-odată o părere de a ei trebuia să fie luată în seamă. În general însă nu avea prea multe neînţelegeri cu familia (de străini se sfia), căci cu toţii renunţau să o contrazică chiar de la început, iar Ioana uita curând ceea ce pretinsese vehement. Cu mine, însă, îşi susţinea dorinţa până la sfâşit, iar eu întrebuinţam toate şireteniile ca să mă ascund de dânsa. Şi dacă îi arătam la urmă nedreptatea, găsea întotdeauna un argument ca să se explice, convingându-mă că un om inteligent poate să demonstreze orice. Nu voiam să împrumute nimănui nicio placă de patefon şi cred că asta nu era încăpăţânare. Ţineam atât de mult la fiecare placă, trăisem atâtea emoţii la muzica ei, avea o poveste fiecare, încât puteam

avea pretenţia asta. Şi totuşi, Ioana era incapabilă să-mi facă voia, de aş fi rugat-o sau i-aş fi poruncit, şi mereu descopeream câte-o lipsă printre discuri, deoarece fără să mă întrebe împrumutase cuiva „foarte amator de muzică". Şi atunci, discuţiile începeau, întrecând în violenţă intenţiile noastre. Am observat lipsa din colecţie a unui *Coral* de Bach, piesă de mare importanţă. De multe ori l-am ascultat cu o puternică vibraţie şi brodând pe aceeaşi idee: „Ce stupizi sunt aceia care fac din Bach un abstract! Aici sunt cataclismele cele mai personale, ţipetele interioare n-au nicio discreţie."

– Iarăşi n-ai ţinut seama de rugămintea mea!

– Nu ţin seama când rugămintea nu e decât expresia celui mai feroce egoism!

– Crezusem că ne-am înţeles!

– Numai că să închei discuţia...

– Şi cui i l-ai dat?

– L-am trimis prin Charles, Arabellei.

– Tocmai la Balcic!

– N-avea grijă, am rugat să bage de seamă să nu strice placa şi, dacă ţi-o vor strica, îţi cumpăr eu alta.

– Dar de ce Arabellei? Te-a rugat ea?

– Arabella e o fiinţă profundă. Îmi închipui ce vibraţii o să extragă din Bach.

– Poate că n-o interesează muzica.

– O interesează, mi-a spus Charles.

– Ce superficială eşti uneori! Ştii că toţi se arată amatori de muzică şi, în practică, nu găseşti pe nimeni

care să aibă răbdarea să asculte trei ore în şir.

– Arabella e nenorocită şi va avea toate răbdările.

– Ce ştii tu despre oameni! De câte ori nu te-ai înşelat şi ţi-ai schimbat părerea...

– Este lipsă de orice pătrundere psihologică, închipuindu-ţi că oamenii se pot prinde într-o formulă şi vor rămâne identici tot cursul vieţii.

– Pentru tine, Ioana, ei evoluează zilnic.

– De ce nu? Părerea mea e bună numai pentru clipa în care mi-o formulez!

– Ce fantastice afirmaţii! Îţi pot scuza astfel toate erorile.

– La urma urmei, ce importanţă are dacă mă înşel?

– La fel te-ai înşelat şi asupra mea şi m-ai găsit, pe rând, bun şi rău, prost şi deştept.

– Pentru că ai fost, pe rând, bun şi rău cu mine.

– După cum ai socotit tu la diferite momente!

– Niciodată n-a fost o socoteală calmă, ci totdeauna rezultatul unei emoţii.

– Tocmai din pricina aceasta convingerile tale n-au o valoare obiectivă, ci sunt simple păreri momentane.

– În dragoste n-are ce căuta obiectivitatea.

– Parcă n-ai făcut la fel, în părerea ta despre celălalt!

Ce departe ne-a adus conversaţia cu ocazia unui disc de patefon! Am reîntors discuţia.

– Şi când o să avem *Coralul* înapoi?

– Se va găsi o ocazie. Tot îl ştiai pe de rost şi nu-l mai cântai.

– Indiferent dacă nu-l mai cântam, îmi era drag să-l ţin în discotecă.

– Ce meschinărie! Să-l ţii închis, fără să se bucure nimeni de el!

– O fi meschin, dar e perfect uman; ia exemplu de la cei care au patima de a strânge cărţi, chiar dacă nu le citesc decât o dată.

– De altfel, meschin este tot scandalul care mi-l faci acum!

– În definitiv, îmi este egal cum taxezi pretenţia mea, dar dacă nu vrei să-mi asculţi rugămintea, atunci să ştii un lucru mai simplu: sunt discurile mele, strânse cu multe sacrificii, şi nu permit nimănui să pună mâna pe ele fără voia mea.

– Eşti inconştient, nu-ţi dai seama ce spui. Astfel de ofense nu se uită.

– Eu am fost cel dintâi ofensat!

– Şi dacă-ţi sunt aşa de intime, de ce le-ai adus la mine acasă?

– Din generozitate, ştiind ce mult îţi place muzica.

– Nu cu preţul acesta!

– Şi din dorinţa de a împărţi cu tine ce am mai scump.

– Gesturile frumoase se fac pe ascuns, nu te lauzi mereu cu ele.

– Tu mă forţezi la astfel de mărturisiri, ingrată ai fost totdeauna.

– N-ai avut niciun merit ca să procedez altfel.

– Acum găseşti că tot ce-ai făcut a fost admirabil!

– Nu tu eşti acela care ar trebui să judeci!

– De ce s-au mai întâmplat, Doamne, atâtea grozăvii, dacă nu s-a schimbat nimic!

Discuţie stupidă, nedemnă de nişte oameni care pretind că-şi petrec aproape tot timpul în preajma vreunei cărţi celebre, dar se pare că e fatală în dragostea noastră. Renunţăm pentru clipa aceea la orice gânduri însemnate, ca să susţinem cu pasiune nişte idei fără valoare.

Oricine ar face remarca, de ne-ar asculta, că repetăm aceleaşi lucruri fără importanţă, că suntem lipsiţi de orice logică, şi s-ar mira că nu ne dăm seama că ne agităm inutil pentru motive puerile, uitând complet ceea ce este grav între noi şi aruncând astfel chiar bănuieli asupra posibilităţii noastre de a fi gravi. Poate însă că, dacă ar fi mai pătrunzător, observatorul ar sesiza că vorbele simple ascund adevăruri profunde, fatalităţi ale temperamentelor noastre.

Odată am hotărât să facem o excursie în munţi şi, ca să nu atragem atenţia camarazilor clevetitori, am plecat eu mai întâi la Braşov, rămânând ca Ioana să vină peste trei zile. Am găsit cameră ca să o primesc şi

m-am bucurat de fiecare copac pe care avea să-l admire şi ea în curând, am făcut o mie de planuri. I-am scris între timp şi o dată i-am vorbit la telefon, spunându-i mereu cu ce nerăbdare o aştept şi cum toate frumuseţile naturii nu pot fremăta în mine fără ea, parcă ar fi un disc (aceeaşi manie) care străluceşte alături, îmbie cu o mie de emoţii, dar aşteaptă încă diafragma pentru a-şi spune întreg secretul.

Nu avusesem ocazia despărţirilor dar oricum, totul nu era prea important, durase abia trei zile. Şi, de altfel, întrevedeam pentru mai târziu despărţiri mai lungi, căci îmi plăcea să văd cât mai multe ţinuturi, iar Ioana obosea repede: şi ştiam că dragostea nu ţine tot timpul, ci, dimpotrivă, are nevoie de unele recreeri.

La ora fixată am venit la gară să o întâmpin, însă tocmai în clipa sosirii trenului un băieţaş cu ziare alerga pe peron ţipând: „Asasinarea preşedintelui Republicii franceze!“ A trebuit să mă opresc, să cumpăr ziarul, să-l desfac şi să citesc repede telegrama, îndreptându-mă înspre trenul care se oprise de două minute. Ioana se dăduse jos, probabil că fusese tocmai lângă uşa vagonului, căci nu coborâseră încă toţi călătorii. Ştirea aflată a făcut să existe o uşoară ezitare în mersul meu spre dânsa, o preocupare nouă, care împărţise în două emoţia pentru venirea Ioanei. De altfel, chiar din pricina Ioanei, am trecut la un nou gând, însă fără legătură cu bucuria revederii, aşa cum pretindea ea; spre surpriza mea, Ioana nu se mai

înfăţişa întocmai cum o lăsasem cu puţin înainte în traiul nostru comun, ci avea aerul provincial, aşa cum o cunoscusem la prima noastră prezentare, şi pe care îl mai descopeream cu delicii, extrem de rar. Găseam o savoare nu din transformarea Ioanei, cât mai perfectă în persoana la curent cu civilizaţia, ceea ce mă străduiam totuşi să izbutesc în fiecare zi, ci când o revedeam întoarsă la felul ei prim, naiv şi prăfuit, cum ieşise din liceul de provincie. Chip pe care nu-l suportasem odinioară, făcusem tot posibilul să-l risipesc şi, în principiu, n-aş mai fi vrut să reapară în faţa altora, căci m-aş fi simţit umilit de a-mi fi ales o iubită de modă veche.

Această umilinţă aveam să o simt de multe ori, dacă nu din pricina aspectului, căci Ioana îşi făcuse cea mai pariziană siluetă, în schimb, din pricină că în lume nu se vedea tot ce ştia, felul cum se pricepea să judece o carte, fie din timiditate, fie din instinctul de a face împotriva dorinţei mele, din orgoliu de a se şti iubită numai pentru ea însăşi.

Ce ciudată transformare la o persoană pe care de-abia o părăsisem! Acum, Ioana apărea străină, deşi apropiată, mă simţeam invadat de emoţii ca şi cum n-am fi pus până acum viaţa cea mai familială şi de multe ori plictisitoare.

Odată cu aerul ei prim, observam şi transformările care se făcuseră în ea de atunci, la fiecare gest descopeream o schimbare nouă, ca şi cum în câteva

minute, cel mult o jumătate de oră (după care Ioana trebuia să devină exact cea de la Bucureşti, doar cu decorul schimbat), aveam prilejul să asist la o repetiţie, prodigios de repede, ceea ce se petrecuse lângă mine în câţiva ani şi nu-mi dădusem seama din pricina încetinelii schimbărilor.

Pe Ioana am descoperit-o adolescentă, cu mine crescuse şi se împlinise, şi din cauza dragostei pentru mine se făcuse femeie. Dacă cineva n-o văzuse de multă vreme, reflecta neapărat: „Cum te-ai schimbat, Ioana!“, înţelegând prin această vorbă, desigur, şi preocupările care se schimbaseră, şi obiceiurile, şi rochiile cu totul altele, dar mai ales transformările fizicului. Eu nu-mi dădusem seama de nimic. Şi acum, la gară, după trei zile de despărţire (poate şi din cauză că Ioana retrăia emoţiile ca la început), am reconstituit aerul ei provincial, care mă izbise de prima dată, şi apoi, pe rând, tot ceea ce i se întâmplase cu mine, căci se mărise, se îngrăşase uşor, avea o prestanţă de femeie (am reflectat: „Ce uimitor i-ar sta într-o rochie de bal!“), şi eram mândru, ca şi cum minunea mi se datora numai mie.

Noutatea dublă a veştii politice şi a aspectului Ioanei ce simplu s-au aşezat în mine în câteva clipe şi ce complicată e detailarea lor, ce nedreaptă mai ales, căci prin prea multe amănunte distrug o emoţie. Şi ce reduse sunt mijloacele noastre de exprimare faţă de stările sufleteşti. De câte ori afirmăm ceva fără o mie de paranteze, escamotăm.

Ezitarea mea a apărut un cataclism pentru Ioana. Oricât i-aş fi explicat, îi distrusesem orice bucurie, şi acum, dacă i-aş vorbi din nou, ea ar suferi iarăşi, indiferent de câte s-au schimbat între noi, după cum un sensibil suferă după douăzeci de ani de observaţia pe care i-a făcut-o profesorul în clasă, pe când era copil.

– Dar a murit preşedintele Republicii franceze!

– Ce are a face!

Această vorbă ridicolă (după cum ridicol eram şi eu, căutând să demontrez) nu putea să aibă replică. Apărea superbă, reprezentând pe orice femeie din toată lumea. Femeile, de obiceiul lor, mai ales la noi, nu sunt prea la curent cu evenimentele mondiale şi sunt rare acelea care au nevoie de ziar în fiecare zi. Ioana nu citea niciodată ziare. Dacă ironizam, găsea argumente destule să mă arate pe mine mediocru, legat de ceea ce e trecător.

Cu ocazia dragostei, femeilor le devine orice indiferent, poate ca lumea să se răstoarne şi să-şi schimbe forma continentele. Faptul că iubitul a întârziat cu cinci minute la o întâlnire devine mai important. Şi dacă încerc să vorbesc cu Ioana despre asta, în momentele ei calme, atunci dă ample amănunte asupra deosebirii dintre un bărbat şi o femeie: o femeie, în dragoste, uită totul, pe când un bărbat păstrează suvenirurile trecutului şi planuri pentru viitor.

Când era deznădăjduită își începea lamentația obișnuită: „Nu mă iubești, Sandule“. Mă irita vorba aceasta, dar nu puteam să mă supăr când vedeam că ea crede – cu atâta tristețe! – în ea. Când o observam mai potolită însă, exclamam și puneam tot atâta vehemență ca să o conving, cât și să mă conving. Ceea ce nu înseamnă că nu o iubeam, ci numai că aveam scrupule să dau o calificare unui sentiment căruia îi vedeam limitele. Limite vedeam chiar și acolo unde nu mai exista nicio bănuială, în sacrificiul meu pentru corpul ei sau în viața a doi îndrăgostiți din cine știe ce carte celebră. Chiar și în *Tristan și Isolda,* simbolul dragostei până la moarte, aveam prilejul să fac observația: totuși, Isolda l-a lăsat pe Tristan să plece și apoi, fără să mai folosească strategema prin Brangöne, a acceptat să se culce cu Mark. Cei mai sentimentali, chiar, pot admite adevărul acesta comun. Singura diferență este că, susținând gândul acesta cu perseverență, demonstrez că marginile dragostei mele sunt bine socotite, bine marcate.

Mă indignam: m-am chinuit atâta pentru Ioana fără să mă întrerupă niciun amuzament. Am acceptat toate fanteziile ei și acum suport cele întâmplate fără nicio încercare de a fugi. N-am gânduri pe care să nu i le spun, nu aflu nimic fără să o pun la curent, nu trăiesc decât pentru a-i face bucurii. Am convingerea bine socotită (eu nu sunt în stare de afirmări în vânt) că dacă ar muri ea, m-aș omorî. E insuportabilă viața fără Ioana,

în absența ei nu m-a susținut decât gândul că, orice s-ar întâmpla, nu e nimic ireparabil atât timp cât mai trăiești.

Și totuși, aceasta nu e de ajuns.

Accepta în feluri deosebite mărturisirea mea sinceră. Sau, venea transfigurată în brațele mele: „Sunt fericită, iubitule, totul se va schimba, sunt nebună, nu lua în seamă vorbele mele“, dar alteori rămânea tot așa de deznădăjduită: „Te cred, dar poți să-mi demonstrezi ceva? Vorbești ca să te convingi singur. Sau se poate că ai muri, dar motivul adevărat ar fi altul: tristețile nevindecabile ale sufletului tău; eu n-aș fi decât un pretext!“

Pot reconstitui toată starea sufletească a Ioanei înainte de sosirea ei la Brașov, căci necazul care o cuprinse văzând ezitările mele îmi dă posibilitatea să o presupun. În cele trei zile n-a făcut decât tot felul de planuri pentru excursia noastră de îndrăgostiți, n-a pus un obiect în geamantan fără să nu aibă o emoție, a trăit clipă cu clipă trecerea zilelor și apropierea de mine. Apoi dimineața ultimă, gara și trenul, și la fiecare stație din lungul călătoriei și-o fi spus: „Pe aici a mers el!“ Și pe măsură ce se apropia: „Acum el se uită la ceas, părăsește hotelul, se îndreaptă spre gară să mă primească, acum trebuie să fie neapărat în gară. Poate cu o floare, căci așa îi este obiceiul. Sau cine știe ce-a mai plănuit! Desigur că-mi va aduce o noutate. Ajungem (controlorul cere biletele pentru Brașov). Nu ajungem încă. Ce degrabă a luat controlorul biletele.

Au început casele. Să-mi cobor geamantanul ca să nu întârzii... să stau drept lângă uşă... gara... peronul... unde este el?... trebuie să vină neapărat într-un minut... o secundă... s-a înşelat poate de linie... sau poate n-a venit... a păţit ceva... o nenorocire... iată-l, vine citind un ziar!“ Poate că a fost astfel, cu o mie de detalii noi, căci eu nici nu pot decât să rezum. Niciodată n-am să îndrăznesc pe Ioana să o întreb ce s-a petrecut în fiecare minut în cele trei zile, căci aş umili-o.

Această scenă nu este o invenţie. Deseori se întâmplă ca să trăieşti îndelung cu un gând de bucurie pentru celălalt şi, dintr-un motiv oarecare, să fii primit fără căldură. Explicaţiile poţi să le găseşti cu uşurinţă, nu e nimeni vinovat, totuşi momentul rămâne în suflet, trist. Între mine şi Ioana s-a întâmplat deseori astfel, fie că totul se datora nenorocului, fie că instinctiv ne opuneam unei bucurii ce-ar fi adus, odată cu dânsa, un nou prilej de dominaţie. Comparam atunci dragostea noastră cu un mecanism admirabil, dar încă nu bine pus la punct.

Descriu această scenă cum fac întotdeauna când vreau să vorbesc de ceva din trecut, singur noaptea, în camera mea. Şi după ce toată ziua am petrecut-o cu Ioana (întrerupţi doar de venirile şi plecările graţioasei Viky, căreia îi e dor de noi pentru o clipă şi apoi se duce iar pe plajă, prin apă, impregnaţi de atmosfera miraculoasă ce ne împresoară, de marea în perpetue

transformări), schimbând împreună, amestecat cu fericire sau disperare, momente din trecut şi prezent sau presupuneri pentru viitor, începe viaţa mea de om singur pe lume. Mai întâi merg cu Ioana la izvor să mai beau, pentru ultima oară pentru ziua aceea, apă proaspătă. Plimbare în noapte, de-a lungul mării, prin micul port în întuneric complet, afară de luminiţa lui Mihali. Apoi Ioana mă conduce până în camera mea, aprinde lumânarea sprijinită într-un pahar, trage perdeaua, mai mult în glumă, căci nu trece nimeni pe drum, aranjează aşternutul pus pe podea. Ioana a adus un covor de la Cavarna, el îmbracă toată camera, e singurul lux în pustiul acesta. O ultimă îmbrăţişare, apoi Ioana dispare după ce mă roagă: „Să te culci repede (îşi închipuie că citesc până târziu), căci aici ai venit să te odihneşti“. Încui uşa, intru în pat, trag paharul cu lumânarea drept lângă pernă şi, cu un creion pe un vraf de hârtii, încep să retrăiesc trecutul şi să desluşesc prezentul între mine şi Ioana. Abia acum pot să refac vechile scene dintre noi fără să le tulbur cu emoţiile prezentului. Trecutul, sub alte forme, continuă şi acum. Parcă noaptea şi liniştea dimprejur au pus o stavilă neliniştilor, sunt detaşat de realitate, ca şi cum, bătrân, m-aş gândi la întâmplări vechi, cu melancolie, dar fără zbucium. Parcă toate faptele trăite sunt la egală distanţă de mine, şi n-am decât să aleg între ele şi să mă las cuprins de vreo amintire. Şi astfel am ales la întâmplare excursia noastră la Braşov şi, încercând s-o

refac în toate detaliile, ea a devenit importantă în viața trecută, cu toate că s-ar fi putut să aleg o altă scenă și să degajez tot atâtea vibrații, căci viața între noi n-a fost niciodată banală, și chiar și clipele de plictiseală au avut un sens. O luptă neîncetată în care am întrebuințat toate armele, răutate pe față, ironia, șiretenia, tortura. Doi oameni care nu pot trăi unul fără celălalt și totuși se chinuiesc. Ca să-mi replice, Ioana nu-i niciodată obosită, cu toate că ea obosește repede. Dar deseori face impresia de consumată. Marea se zbate fără istovire, ca și sufletele noastre, drept lângă fereastră, și în zgomotele ei variate pot să presupun orice, toate închipuirile, toate arătările supranaturale. Iar în podul meu, drept pe tavan, guzganii. Podul servește de hambar la fel ca și toată casa noastră, pe care cu multă muncă Ioana a putut-o transforma în vilă, și prin sacii cu făină guzganii trebuie să se creadă la un ospăț. Trebuie să fie o mulțime, căci se aude mersul lor prin toate ungherele, și sunt enormi, după zgomotul pe care îl fac. Ahmed, pisoiul, se ghemuiește lângă mine de frică, dar desigur că tot așa ar face un motan oricât de mare, fără să aibă curajul să pornească în escapade pe acoperișuri. În port, în afară de Ahmed, pe care l-a adus aici fantezia Ioanei, cred că nu mai există nicio pisică. Câteodată, zgomotele guzganilor sunt așa de ciudate, încât mă întreb ce pot ei să facă. Mai departe, ușa unei magazii neînchisă bine se zbate împinsă de vânt. E miezul nopții, mă culc.

La Brașov n-am fost fericiți, nu numai din pricina primei impresii, care a planat tot timpul asupra noastră. În cele trei zile de singurătate am pregătit venirea Ioanei, dar eram și încântat de mica libertate ce mi-o îngăduiam. Cred că în singurătate și în tăcere se pot trăi clipele într-adevăr profunde, dar nu cu astfel de intenții am venit la Brașov. Pentru o viață serioară este nevoie de timp mult și de lipsă de decor. Aici făceam mereu descoperiri, perspectivele erau tot altele, abia recunoșteam același om. Eram mulțumit fiind fără Ioana și totuși având siguranța că Ioana va sosi în curând. Pe stradă am văzut multe fete drăguțe, îmbrăcate de primăvară, cu bucuria circulându-le în tot corpul, și îmi plăceau, cu fiecare aveam în gând o aventură, chiar dacă nu le-aș mai fi recunoscut. Detașam un chip fără realitate, dar în care se îmbinau toate pe care le observasem, sau și altele pe care le visasem altădată. La micul restaurant de dedesubtul hotelului unde trăsesem am remarcat pe fata care ne servea. N-avea deloc impresia de servitoare, poate fata patronului, blondă, zâmbitoare, abia împlinită, fără să fie deloc vulgară. Și chiar o dată seara am zărit-o într-o postură impresionantă, pe un scaun, în grădina mică din fața hotelului, privea copacii dusă pe gânduri. O mică aventură cu dânsa mi-ar fi fost plăcută, dar n-am făcut niciun gest, n-am încercat nicio conversație. Am avut, ca de obicei, un gând care să-mi distrugă tot entuziasmul: „Sau e ușurică și nu mă interesează, sau

e serioasă şi atunci tentativa mea în timp de trei zile rămâne vană. Dar, în orice caz, sunt eu primul care am remarcat-o? Şi cum aş fi eu preferat? Vorbindu-i despre Proust? Ce ridicol!" Imediat ce a sosit Ioana, dânsa a şi observat prezenţa fetei, şi poate că şi fata abia atunci a observat existenţa mea, căci a interesat-o perechea misterioasă din preajma ei. (Acum a văzut că până atunci fusesem singur.) Am lăsat şi eu, faţă de Ioana, puţin să se înţeleagă că aş avea trecere la fată, numai dintr-o uşoară vanitate, şi să joc măcar o aventură pe care aş fi vrut să o trăiesc. (Ce probă de neputinţă!) Nu mă aşteptam la efectul teribil produs, căci n-aş fi glumit şi nu ar fi trebuit să mă umilesc mai târziu ca să explic de o sută de ori că totul n-a fost decât o glumă. Izbucnirea Ioanei a găsit o ocazie care a complicat încă: din pricina unei timidităţi stupide, am reţinut pentru iubita mea o cameră separată, n-am vrut să o culc la mine deocamdată, din jenă ca să nu explic hotelierului vizita şi să-i cer un nou aşternut, să întreb dacă preţul suferă o schimbare şi mai ales să nu fiu întrebat cine este Ioana.

Îmi repugna să mint şi, totodată, nu puteam spune adevărul nici chiar unui străin, pe care n-aveam să-l mai văd, probabil, niciodată. Eu n-am putut să dau toate aceste motive stupide Ioanei şi nici n-am avut curajul s-o duc de-a dreptul la camera ei, ca ceva foarte simplu, ci am ezitat, am amânat, am întreţinut o atmosferă falsă, şi toate s-au adăugat la nemulţumirile

pe care le avusese Ioana din pricina mea. Femeile nu se tem să facă nicio imprudenţă ca să ştie toată lumea, sunt în stare să mărturisească oricui amorul, să braveze pe oricine de e nevoie, în timp ce bărbatul – nu mă refer la secături – păstrează discreţie, nu ca să nu o compromită pe iubită, cât din timiditate, din oboseala de a da explicaţii tuturor, poate din ezitarea de a anunţa o hotărâre definitivă. Ioana şi-a închipuit imediat că fata hotelierului joacă un rol mai important decât las să se înţeleagă. Când, în sfârşit, m-am decis să-i spun despre camera ei (am ţinut-o de vorbă în camera mea, unde am intrat deodată, ca să o împiedic să se facă aici comodă, cum mereu voia, şi multă vreme după sosire Ioana avea pălăria pe cap), deodată i s-a ridicat în obraz tot sângele. Fără o vorbă, a plecat trântind uşa după ea. Am avut un moment de indignare, de încercare de a fi energic şi am zis: „N-are decât!" Dar curând am fugit pe scări să o caut. Am strigat-o zadarnic. Am încuiat camera, ca nu cumva să-şi ia geamantatul lăsat aici, şi cu prima trăsură m-am dus la gară. Negăsind-o, am răsuflat uşurat, dar mereu am fost atent ca nu cumva să fie ascunsă, până ce va pleca primul tren. Am aşteptat trei ore în şir, ducându-mă de la un capăt la altul al peronului. M-am reîntors tot cu o trăsură la hotel şi, negăsind-o, m-am dus din nou la gară. După alte două ceasuri, când noaptea domnea pe[ste] tot oraşul, m-am întors iarăşi şi am găsit pe Ioana pe o bancă în faţa hotelului. Liniştită oarecum, dar străină.

– Unde ai fost?

– M-am plimbat în pădure. Mi-e somn, mă duc să mă culc. Care e camera mea?

Sub sumbre auspicii începuse prima noastră călătorie de dragoste.

Mai pe urmă, Ioana mi-a povestit: „Am mers vreo zece kilometri de-a lungul drumului, parcă nebună“. Zece kilometri nu se poate să fi fost. Persoanele cele mai serioase, ale căror frământări interioare sunt incontestabile, tot au obiceiul de a exagera, pentru ca să impresioneze. Eu, în acelaşi timp, am gândit: „N-a făcut aşa de mult“ şi am spus: „Iubito, săraca de tine!“

Când, impresionat de farmecele mării, te încumeţi să găseşti cuvinte care să o sugereze, înşiri imagini. Încerci să găseşti echivalenţe pentru mişcarea neîntreruptă, scânteiele misterioare ce vin de la fund. Cu puţină sforţare, izbuteşti să imaginezi, pe apă, la diferite ore, orice fantezie. Joc de fete vesele, palate strălucitoare sau catedrale sumbre, armate pregătind război sau o înmormântare făcută cu tot alaiul şi cu toate vaietele. Ca să exprimi grandoarea mării, utilizezi bicisnice construcţii omeneşti!

Dintr-o scrisoare de a Ioanei: *„Îmi spui că mi-ai trimis trei scrisori şi n-am primit decât două; nu mai înţeleg nimic!“*

Ce minunate sunt unele naivităţi!

În singurătate, o pisică devine foarte importantă şi îţi reverşi asupra ei toate puterile tale de afecţie. În orice caz, Ahmed este un personaj. L-am găsit la familia Axente, mic de tot, şi asist la transformarea lui de fiecare zi. Din primele zile l-am obişnuit să mănânce din farfurioară, ceea ce la Cavarna nu făcea decât rareori, când ceilalţi voiau să râdă. La început îl îmbiam inutil, se apropia cu ezitări de lapte şi se retrăgea cu frică. A trebuit să-l împingem de câteva ori cu capul, să se murdărească tot, şi, pornind să se cureţe cu vitejie, a descoperit că laptele din farfurie e bun. Tot timpul se linge, cred că a făcut meseria asta din prima zi când s-a născut, cu pricepere, şi acum, dacă vrem să-i dăm o ocupaţie, îl stropim cu un pic de dulceaţă. Pentru mult timp pune atâta satisfacţie să se cureţe, că parcă îi facem un real serviciu. Şi formele mereu noi pe care le ia aşezându-se, închipuind cele mai graţioase poziţii... Se încolăceşte împrejurul lui de vreo două ori în aer şi apoi se odihneşte. Sau alteori lenea îl surprinde lăsat pe spate, într-o poziţie care pare incomodă, şi totuşi el se simte foarte bine aşa... Câte o lăbuţă pusă sub obraz ca un om sau în sus, rezemată de perete... Şi coada lui caraghioasă, care face volute ca un şarpe. Câteodată, când merge, şi-o aruncă în sus ca o rachetă. Noaptea doarme pe aşternutul meu, drept pe piept, şi de multe ori mă simt înţepenit, dar nu îndrăznesc să-mi schimb poziţia, căci mi-e milă să-l trezesc din somnul lui dulce de înger transformat în

pisic. Oricât l-aş mângâia, niciodată nu se plictiseşte. Dacă mă opresc, întinde capul spre mine ca să-l mângâi mai departe şi palpită întreg de voluptate când mâna mea se prelinge de la cap, de-a lungul şirei spinării. Cred că, indiferent de unele trăsături comune, fiecare pisică îşi are caracterul ei, care evoluează şi el. Totul este să o priveşti mereu cu atenţie. Muzica nu face nicio impresie asupra lui Ahmed. Pot să spun în mijlocul somnului lui, la patefon, pe Wagner, care umple cu sunete toată casa, el nu face nicio mişcare, nici măcar nu deschide ochii. E de ajuns ca în mijlocul muzicii celei mai puternice, să scrijilez cu unghia în lemn, imitând un şoarece, ca să şi fie atent, să-şi aţintească privirea. Guzganii însă nu-l interesează, cu toate că se aud tot timpul: îşi cunoaşte puterile şi-i satisfăcut probabil că pericolul nu poate să vină până la el.

Doarme, se spală, se mângâie, se joacă, la atâta se reduce existenţa lui. Pe casă nu face nicio tentativă să se plimbe, cu toate că noaptea luna şi stelele încearcă toate farmecele ca să-l atragă. Perna pe care se instalează de obicei a strâns în ea, pentru el, toate mirajele. Poate că cele câteva flori desenate închipuie în capul lui mititel întreg paradisul.

Eu şi cu Ioana îl considerăm ca pe un copil, îi facem joacă (Ioana a rugat-o chiar pe *madame* Pitpalac să-i aducă de la oraş o jucărie specială), îi observăm orele de mâncare, păzim să mănânce exact cât trebuie

şi vorbim tot timpul cu el, schimonosind cuvintele, ca şi cum astfel am putea fi mai uşor înţeleşi. Atâta căldură degajează din fiinţa lui, şi totuşi siguranţa că, dacă am dispărea vreunul din noi, el nu va da niciun semn de nelinişte, ci va continua să-şi facă tabieturile! Şi la prima mână care l-ar mângâia, indiferent care, poate a CELUILALT, ar toarce din nou.

Toată lascivitatea lui Ahmed nu-l împiedică să fie la orele când e treaz bine foarte vioi. Când vrea să prindă ghemul de aţă pe care eu sau Ioana îl trecem în toate chipurile pe dinaintea botului, face toate săriturile, utilizează toate şireteniile. Şi ochii lui minunaţi, mari, profunzi, bine deschişi, cu scântei în ei! Cu ce curiozitate ne privesc uneori, urmăresc toată ocupaţia noastră şi, dacă mâncăm, cu toate că până acum nu-i dăm decât lapte, parcă cere de pomană.

Nu sunt un om fericit, am spus. Din orice întâmplare, din orice lectură, găsesc prilejul să scot o interpretare funebră. Nicio bucurie nu rămâne nealterată de gândul destrămării fatale. Pe toţi cei care reuşesc să-şi găsească un adevăr de viaţă la mijloc, fără mari oscilaţii, îi învinuiesc de lipsă de sensibilitate. Entuziasmele mele se dărâmă imediat, n-am perseverenţă în nicio hotărâre şi, orice plan aş alcătui, am netă prezenţa timpului care se scurge fără pic de răgaz şi deci e ridicol să-l întrebuinţez, oricât de important ar fi scopul. Astfel, nu fac nimic, din frica de

a-mi pierde timpul făcând ceva nu destul de însemnat ca să fie plătit cu zile de viaţă. Am impresia că lângă mine se găseşte un ceasornic mare cu nisip, aranjat exact pentru şaptezeci de ani, vârsta la care se poate ajunge. E pus în funcţiune din clipa naşterii mele şi de atunci curge neîncetat. Privesc cum se apropie de jumătate şi nu mai pot face nimic tot privind la el. Asta nu împiedică să invidiez chiar nisipul care mai rămâne de curs şi să am panică că totul se poate termina imediat. Şi alteori am impresia că chestiunea aceasta mi-e absolut indiferentă şi, dacă n-aş produce tulburare şi n-aş fi învinovăţit de romanesc, m-aş arunca imediat în mare. Aş băga de seamă să fac gestul cel mai simplu, ca să nu par lipsit de simplitate în gesturile mari. Cu toate că alte instincte din mine pretind să-mi fie indiferent ce-ar cugeta lumea, să iau o barcă la miezul nopţii, să merg până departe pe valuri şi să nu mă arunc decât după ce mă voi impregna cât mai mult de apă şi de cer. (Aş lua cu mine şi patefonul? Ce placă mi-aş alege pentru ultima ascultare?) Cu ocazia morţii, aş găsi un prilej de extaz.

Ideea morţii a devenit la mine un tic. Apare cu ocazia întâmplărilor celor mai diferite şi astfel o amestec printre chestiunile neînsemnate şi-i micşorez gravitatea. Unii surâd când eu pornesc mereu aceleaşi obsesii, ca şi cum aş da din cap tot timpul sau aş strâmba din ochi şi din nas. Am impresia că nu mă interesează nimic altceva. Nici nu sunt capabil să variez

tema, ci doar clamez acelaşi fior care mă străbate, ca şi cum mi-aş fi pus mâna în foc, şi ţip, indiferent de cuvintele ce aleg. A da explicaţii mi se pare o impietate şi o cădere în banal. O emoţie n-are importanţă decât fiind susţinută de întreg temperamentul.

„Într-o zi, pe timpul despărţirii noastre, eram mai nenorocit ca de obicei, şi tocmai atunci a venit în vizită celălalt. M-a găsit, înainte de a-mi fi putut lua un aspect mai calm, pe care el l-ar fi acceptat imediat, căci nu era un om pătrunzător în sufletul vecinului, sau instinctul de conservare îl îmbia să escamoteze realitatea pe cât posibil şi să nu-şi tulbure sănătatea sufletească. M-a întrebat îngrijorat: „Dar ce-i cu tine?“ şi am răspuns cu toată disperarea: „Sunt un temperament aşa de nenorocit, încât mă gândesc cu toată seriozitatea să mă sinucid!“

Vocea mea a sunat aşa de sincer, încât l-am impresionat. I-am făcut mărturisirea, cu toate că ştiam bine că nu către el se potriveşte să meargă mărturisirile. Dar fusesem descoperit pe neaşteptate, şi sunt clipe când ceri consolare din partea oricui şi-ţi sunt binefăcătoare cuvintele cele mai neînsemnate. Oricât de caraghios ar fi, cuvintele convenţionale pe care ţi le spun străinii când îţi moare cineva drag sunt binecuvântate, şi nu este numai o farsă faptul de a primi în salon pe toţi musafirii. M-am spovedit poate şi pentru că speram ca prin plângerea mea să împiedic legătura dintre ei sau să distrug tot ce se întâmplase

până acum. Dar nu era acesta esenţialul. Ioana avusese dreptate: suferinţa din pricina ei a fost un motiv numai, explicaţia se găseşte în caracterul meu nenorocit. Întotdeauna i-am vorbit Ioanei despre moarte. Nu acesta este un subiect pentru doi îndrăgostiţi, oricât aş fi reuşit să o înfiorez pe Ioana şi s-o conving că e singura preocupare care are vreo importanţă.

La strigătul meu, celălalt s-a crezut obligat să mă reconforteze. A găsit la dispoziţie o mulţime de teorii, ca de obicei. Mi-aduc aminte de argumentul care plana: „Dar nu te gândeşti ce ridicol este? Aşa ceva nu fac decât croitoresele!"

Într-adevăr, vorba lui mi-a făcut bine, dar nu pentru motivele pe care le credea. Am reflectat cu satisfacţie: „Ce imbecil! Îşi închipuie că nu m-aş omorî, numai din cauză ca să nu semăn cu croitoresele! Habar n-are ce se petrece împrejurul lui!"

Cu toate, că, de fapt, ar fi trebuit să-l invidiez, căci demonstra că este fericit. Probabil că suferinţa aduce o voluptate şi un orgoliu, deoarece, oricât aş socoti, aş fi incapabil să schimb ceva cu el.

De la mine s-a dus direct la Ioana (care mi-a spus tot mai târziu) şi a ţinut-o la curent. (Din gelozie sau din bravare, o ţinea pe Ioana la curent cu tot ce mi se întâmpla şi i se părea că mi se întâmplă, iar Ioana îl iscodea tot timpul, astfel că ea a putut la urmă să-mi spună: „Am ştiut tot! Când veneai, când plecai, ce voiai să lucrezi! „Dar ce se petrecea în mine?" am

reflectat. Căci nu spuneam nimic şi, chiar dacă aş fi spus, celălalt n-ar fi înţeles prea clar.)

I-a spus Ioanei:

– Închipuieşte-ţi, l-am găsit pe Sandu foarte nenorocit.

– Ştie tot, sunt sigură!

– Nici gând, aşa e firea lui chinuită, dar l-am calmat eu! I-am explicat ce ridicole sunt gesturile acestea!

Vasăzică, a crezut cu tot dinadinsul că m-a putut linişti astfel!

Ioana a observat, pretinde, toată naivitatea lui. Dar ce a făcut? Ce măsuri a luat? L-a îndepărtat măcar pentru o zi? E natural ca el să-şi închipuie astfel de lucruri. N-am nicio îndoială că acum, după ce Ioana l-a părăsit, este aproape consolat. Va fi găsit la dispoziţie o teorie bine făcătoare. Şi la dânsul e mai grav, căci ştie precis că a fost părăsit cu scârbă, deci amorul lui propriu e rănit. Probabil că acum spune cu aceeaşi inepuizare, altcuiva, istorii cu strigoi, evenimente amuzante din cine ştie care secol sau cu jovialitate reface isprăvile lui de copil inventiv în obrăznicii. Să mă chinui atât pentru un motiv la care celălalt ar fi putut renunţa cu atâta uşurinţă!

Ca să-mi bat joc de Ahmed, l-am pus tocmai pe dulap. A mieunat puţin, s-a învârtit de câteva ori până la capetele dulapului şi apoi, luându-şi inima în dinţi, s-a lungit pe una din părţile verticale, cu ghearele bine

pregătite la cele două labe de dinainte, şi dintr-un salt a fost pe covor. Ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, a început să alerge şi apoi a venit în braţele mele, ale criminalului, care, după ce-l pusese pe dulap, îl chema la dezmierdat.

– Îmi place Ahmed, spune Ioana, pentru că este curajos!

Mă urmăreşte în preocupările mele funebre. Când am un gând prea intim, rezultat direct al firii mele, şi deci fără nicio putinţă de a se generaliza şi mă tem că n-o să fiu înţeles, Ioana mă încurajează: „Nu-mi sunt străine aceste preocupări! Ştii bine că nu sunt nici eu fericită!“ Prin vorba ultimă nu înţelege numai necazurile pricinuite de dragoste, ci se gândeşte şi la firea ei însetată de o mie de planuri, care nu au realitate.

Când am găsit-o la început, Ioana nu semăna deloc cu o fată de vârsta ei. Îi plăceau singurătăţile, nu se pricepea să flirteze, rareori şi pentru scurtă durată o interesa o rochie nouă. Fusese eleva cea mai inteligentă pe care o avusese vreodată şcoala ei, dar numai la anumite obiecte preferate şi, de altminteri, şi acolo cu luminişuri şi cu umbre, cu intuiţii admirabile şi cu incapacitate de a pricepe unele lucruri simple, încăpăţânată faţă de orice constrângere şi surprinzător de neatentă. Avea mai presus de orice patima cititului, şi niciun autor nu o speria, oricât de dificil ar

fi fost. Cum nu avea pe nimeni să o înveţe, prima educaţie literară trebuise să şi-o facă singură. A cunoscut, de vorbă numai cu ea însăşi, toate exasperările, melancoliile. Mila nu era ceva esenţial la ea, apărea numai uneori intensă, dar pentru scurt timp. Nu suporta pe oamenii proşti şi-i pedepsea cu cine ştie ce ironie atâta timp cât era obligată să-i suporte. Această viaţă închisă şi-a trăit-o cu deplină sinceritate, fără nicio poză, fără să-şi preţuiască cumva propriul ei temperament. Atunci când m-a găsit pe mine, transformarea nu i-a fost prea mare, n-a făcut decât să-şi examineze mai clar caracterul şi să extragă, sub influenţa mea, orgoliu. Firea ei mereu neliniştită nu o dusese la constante preocupări funebre, ca pe mine. Nu întorcea în toate chipurile ideea morţii şi a zădărniciei fiecărui gest, dar imediat ce i-am sugerat o mie de catastrofe, s-a simţit ca în elementul ei. Deseori i-am explicat o mulţime de vibraţii cu ocazia unui mort, fie că nu puteam scăpa de aceste obsesii şi le spuneam oricui avea răbdarea să mă asculte, fie că aveam perversitatea să-i transmit panica mea, după cum un vicios încearcă să transmită viciul lui celui mai bun prieten. Ioana se revolta uneori dar nu mai putea să se dezobişnuiască. O fi acesta unul din motivele care au ţinut-o fidelă, cel puţin sufleteşte, în tot timpul despărţirii?

Probabil că vina mea mare este că i-am explicat, sau că am grăbit să-şi explice, că nu e fericită. Dar

chiar dacă o viaţă mediocră de provincie ar fi împiedicat-o să-şi vadă nefericirea, mulţumită n-ar fi fost niciodată, şi deci nu sunt cu totul nimerite reproşurile pe care mi le face.

– Mi-ai distrus viaţa cu gândurile tale negre: nu se vorbeşte unei iubite despre moarte.

– Îmi sunt cele mai esenţiale preocupări, nu se putea să ţi le tac.

– Ce deznădejde că n-am putut să influenţez cu nimic temperamentul tău! Ai rămas exact acela pe care l-am cunoscut din prima zi. Singura diferenţă este că pe atunci cu un zâmbet mai îndepărtai vorbele tragice, lăsând să se înţeleagă că poate glumeşti: ţi-era frică de ridicol, ca de obicei, discutând astfel de chestiuni cu o fetiţă pe care o considerai complet neînsemnată. Tot pe atunci te apropiai de mine cu intenţia de a fi a ta şi nu s-a petrecut nimic în tine lipsit de luciditate. Ai exploatat puţin gândurile tale, despre moarte, unde colecţionaseşi atâtea cazuri, pentru ea să mă zăpăceşti pe mine. Pe o femeie o zăpăceşte totdeauna cineva pe care îl simte trist, îşi face iluzia că l-ar putea vindeca.

– N-a fost o idee utilizată atunci pentru a te cuceri. Te-ai convins după atâţia ani petrecuţi împreună că aceasta este preocuparea mea constantă.

– Ce-are a face! În clipa aceea ai exploatat-o! (Este exact, dar toată lumea face la fel. Scriitorii cei mai disperaţi, din moment ce-au descris disperarea, nu înseamnă că şi-au exploatat-o?)

– Un om este mai [complicat] decât îţi închipui. Pot subzista în acelaşi timp mai multe instincte, unele contrare chiar.

– Contradicţiile temperamentului lui André Gide... Când te gândeşti că Gide a scris atâtea cărţi numai ca să-şi scuze viciul. Subtilităţi se găsesc cu uşurinţă de un om inteligent, dar reiese o impresie de comod care îmi repugnă.

– Este, dragă Ioana, ceea ce susţin eu despre celălalt.

– Nu putem începe o discuţie generală fără să nu aduci aminte de ceea ce a fost.

– N-aveam impresia că discutăm o chestiune generală. Reflecţia ta semăna cu un reproş.

– Am spus că este oribil să vorbeşti iubitei despre moarte.

– Sunt convins că ai avea astfel de gânduri şi fără sugerările mele. Mi-am spus de atâtea ori că nu eşti fericită din pricina firii tale.

– Trebuia să încerci tu să mă faci fericită!

Desigur că mă consolez prea repede spunându-mi că Ioana ar fi fost nefericită chiar dacă nu m-ar fi cunoscut, că e fatalitatea ei să fie astfel. Eu aş trebui să încerc să o schimb, să lupt împotriva fatalităţii ei. Cum mă iubeşte, un ajutor imens am la dispoziţie. Niciodată nu simte nevoie de singurătate de când mă cunoaşte. Dar sunt incapabil să iau astfel de iniţiative, nu mă pricep ce să fac. Sunt prea egoist ca să-mi sacrific

întreaga mea personalitate şi apoi, ar trebui să joc mereu un rol care nu-mi aparţine, să mint, să fac inepuizabil pe mulţumitul, să susţin ceea ce mi-e cu totul străin. Şi atunci, presupunând că aş izbuti, poate că Ioana s-ar detaşa de mine sau nu i-aş mai fi, ca acum, necesar pentru fiecare clipă.

Să nu încercăm nicio transformare zadarnică, să lăsăm totul în voia sorţii, fără împotriviri.

Este foarte mândră. Poate că acesta este motivul principal al neînţelegerilor. Ca să mă răzbun, o numesc uneori vanitoasă. Mândria la o femeie este un merit mare şi face impresia că e de origine aristocratică. Sunt insuportabile femeile ascultătoare faţă de bărbaţi, aprobându-le orice ar spune, admirându-i din principiu şi fiind totdeauna de aceeaşi părere cu ei. În practică însă, cele mândre te obligă la o veşnică băgare de seamă ca să nu le ofensezi, şi deseori Ioana susţine ceva forţat, ceea ce inteligenţa ei ar putea vedea cu uşurinţă că nu-i adevărat, numai ca să nu se simtă umilită. Dacă citesc o carte mai mult decât trebuie, fără s-o bag în seamă, sau întârzii, sau îmi fac un plan inofensiv numai pentru mine, e supărată. Îi găsesc pretenţia prea mare. Încep o discuţie umilitoare, căci e mai presus de puterile mândriei ei ca să tacă, şi astfel, la sfârşit, mândria se transformă într-un sentiment exact contrar, în umilinţă.

La Ioana sentimentele contrare se urmează foarte obişnuit. Persoană făcută numai din contraste, totdeauna bine colorate. La un loc egoism meschin şi apoi generozitatea cea mai neprevăzătoare. Mândria i se poate numi pe rând dragoste excesivă sau despotism şi mă face să am gânduri dornice de eliberare, dar sunt incapabil de a pleca.

Uneori îl luăm pe Ahmed pe plajă, căci nu ne îndurăm să-l lăsăm singur în cameră. Dar marea şi nisipul îl sperie. Se instalează cât mai lipit de noi, pe vreo haină de a noastră, şi o bucată priveşte curios împrejurul lui. La urmă însă închide ochii şi doarme după obicei. Într-o zi, ca să ne batem joc de el, l-am dus până unde ajungea apa şi, prima dată când i s-au muiat picioarele, a luat-o la fugă înapoi la culcuş. Apoi l-am dus tot mai aproape de mare, în fiecare zi apa îl cuprindea mai mult. Ioana pretinde că acum poate să înoate, iar eu, din dragoste pentru el, sunt gata să o cred. Noroc că ne-a văzut Viky şi ne-a adus la realitate.

– Nu vă e ruşine să chinuiţi animalul! Şi pretindeţi că-l iubiţi!

În momentul unei discuţii aprinse, în care eu, inchizitorial, vreau să aflu noi detalii şi întrebuinţez toate armele de care sunt în stare, violenţa, viclenia, sinceritatea şi ipocrizia, judecător în faţa unui criminal, Ioana îmi aruncă: „În definitiv, nu e singura greşeală a trecutului meu!“

Un timp mi s-au oprit gândurile de prea multă învălmăşeală. A spus adevărul? Sau a fost o pedeapsă?

Sau o simplă aluzie la unele greşeli de alt ordin, care prin comparaţie n-au nicio importanţă? Căci, dacă mi-ar mărturisi că a furat, a minţit, a cauzat moartea cuiva sau plănuieşte lucruri grozave, aş primi vestea cu imensă uşurinţă. Nu poţi să fii niciodată sigur de Ioana. Când ai început să te deprinzi cu un adevăr, oricât de trist, descoperi că misterul a rămas tot aşa de mare. O frază cu dublu înţeles îţi strică tot ceea ce clădiseşi mai sigur. Chiar şi aspectul greşelii ei, pe care o cunoşteam bine, e mereu altul, căci câte o vorbă neaşteptată aduce noi nelinişti şi mă convinge că aventura lor nu se potriveşte cu ce îmi închipuisem. Detaliile pe care le aflu la întâmplare n-au valoarea lor relativă prin comparaţie unele faţă de celelalte, ci fiecare colorează pentru un timp trecutul, după cum mi se aduce la cunoştinţă. Dar ceea ce îmi spune acum Ioana amplifică încă imens cadrul neliniştilor. Alături de ce se întâmplase apare acum posibilitatea unor noi aventuri. Din sinceritatea mărturisirii ei prime nu pot scoate o concluzie optimistă, căci pot subzista la un loc o sinceritate şi o minciună. Insistase la început numai pe o aventură, deoarece i se păruse cea mai teribilă: se întâmplase cu prietenul nostru, şi credea că vina faţă de mine e, mai ales, în ocazia aceasta, foarte mare. Şi acum, când greşeala e familiară, apar şi celelalte, cu dreptul lor de a fi spuse. Are poate şi scuza că voise să se vindece de mine şi nu mai păstrase nimic bun în ea, după cum un om care a furat ucide

numai ca să nu mai aibă îndoielile unei refaceri posibile, care nu se mai poate îndeplini, oricâte sacrificii ar încerca mai târziu. Cu atât mai bine! Acum orice întrebări noi sunt de prisos, căci nu mai este nimic de limitat. A avut câţi amanţi i-au stat la dispoziţie şi nu conţine amorul o practică fără să fi încercat să profite de ea. Trebuie deci sacrificat tot trecutul şi să pornim viaţa de la capăt, de când ne-am reîntâlnit, ca şi cum aş fi început dragostea cu o văduvă sau cu o fată cu trecutul dubios, fiindcă şi-a pierdut viaţa fără să întâlnească pe cel ce merita iubit. Va trebuie să renunţ totodată şi la tot ce a fost între noi prima oară. E dureros să arunci ani din viaţă şi e imposibil!

Timpurile cele mai grele le păstrezi, căci ţi-au aparţinut numai ţie şi ţi-au dăruit o experienţă de care eşti mândru, iar eu trebuie să uit un timp când Ioana, fecioara, se emoţiona, roşindu-şi minunat obrazul de obicei palid, sau atâtea ore de comun acord între noi, când, tineri de tot, făceam la tot pasul descoperiri. (A face descoperiri în viaţă nu este decât un privilegiu care nu durează decât până ajungi la saturaţie.) Să fie murdar totul, ca un mijloc de simplificare. Orice gând, cât de rău, îţi devine acceptabil, dacă nu-l ştii decât în loc şi nu poţi afla amănunte.

Ce susţin este o pregătire ca să pot suporta şi noul adevăr? Căci în loc să mă întristez că toată povestea cu Ioana, dându-se unui om din ciudă

împotriva mea, s-a schimbat în a preface pe Ioana în cocotă, găsesc argumente de consolare. Numai dacă aceste argumente nu demonstrează o crispare în plus, când numai din exasperare susţii ceva invers decât ceea ce te interesează.

Dar este adevărat ce a spus Ioana? Căci de la chipul ei chinuit, cu ochii în vag, nu pot desprinde nimic şi nici nu mă pricep cum să-i pun noi întrebări, din laşitate sau din teama de a fi prea umilit. Ce monstruoasă este Ioana aruncând o astfel de vorbă tulbure! Poate a spus-o numai din instinctul de a se răzbuna, pentru pedepsele pe care i le dau zilnic prin întrebări intime. N-a mai avut timpul să facă socoteala că totul porneşte la mine nu din răutate gratuită, ci de la un chin pricinuit de ea, şi se răzbună imediat, chiar dacă mai târziu va regreta. Dar vorba ei este cu dublu înţeles, şi, când vrei să te răzbuni, spui clar ceea ce trebuie să doară. Ioana e prea spontană pentru a cugeta o pedeapsă subtilă, aceea care supără mai precis, cu toate că nu e sonoră şi, de altfel, nu are izbucnirea decât în mijocul unei discuţii înfierbântate, când n-ai răgaz să mai combini ceva.

După o zi am cerut Ioanei să mă lămurească, dar ea a negat că ar fi vrut, să spună ceva deosebit. Poate că aş fi crezut-o, însă la fiecare nouă întrebare găsea o altă explicaţie şi astfel îmi întreţinea bănuielile. A înşirat pe rând: „nu ştiu ce am vrut să spun, nu mai ţin minte“, „am vrut să mă răzbun pe tine“, „mă gândeam

la ceva fără importanţă“, şi dacă aş fi acceptat unul dintre aceste motive, toate la un loc contrazicându-se, adăugau nelinişti. Se poate să scot o consolare, fiindcă ea însăşi nu mai ţine minte ce voise să spună; sau se poate că ea întârzie de a mă linişti spunându-mi adevărul neînsemnat dintr-un instinct al ei, deseori verificat, de a se opune oricărei voinţe străine ce o obligă la ceva. Dar, mai ales, concluzia la care ar ajunge orice judecată normală este: şi-a dat seama ce dezastre produc în noi mărturisirile şi, după ce într-un moment de iritare scăpase o aluzie, acum încearcă să o nege. Şi neagă stângaci, contrazicându-se, ca atunci când susţii o minciună.

Asistasem la fizionomia ei când spusese vorba chinuitoare, ştiam că totul era mai mult decât o simplă întâmplare. Sunt secrete pe care nu le poţi niciodată afla cu certitudine, şi fiecare om este un sfinx (oricât ar avea mania confidenţelor) atunci când te interesezi de el. Ioana mea este o fiinţă complexă, deci cu atât mai greu de descifrat. De ce mă tot întreb, din moment ce se strânge lângă mine şi mă ascultă, şi mă priveşte, şi ameţeşte când o dezmierd?... Ioana frumoasă şi deşteaptă, cea mai frumoasă şi deşteaptă din toate fetele pe care le-am întâlnit vreodată. Ioana mea!

Ioana complexă? Repede spus.

În orice caz, nu din exemplul de odinioară se poate scoate această concluzie. În oricine găseşti un

amănunt tulbure. Nu poți face din el o virtute în plus.

Marea se întinde cenușie, iar soarele, acum spre seară s-a acoperit de nori care devin mereu mai întunecați, cu toate că vântul bate fără putere. Și eu, singur pe plajă, mă gândesc care ar fi mijlocul să scap de Ioana. Să profit de clipa aceasta când sunt calm și nimeni nu mă poate întrerupe. (Ioana și Viky s-au dus în vizită la *madame* Pitpalac, deci pentru două ore n-am nicio neliniște că i s-ar fi întâmplat ceva rău.) Să-mi fac exact socotelile. Oricine ar reflecta: „Nu trebuia să te mai întorci la ea. Acum e prea târziu, ai răspunderi; înseamnă că ai acceptat totul." Invidiez temperamentul acelora ce pot lua hotărâri precise, dar bănuiesc că spun așa de decis mai mult pentru că nu e vorba de cazul lor personal și deci nu pot să înțeleagă mare lucru. M-am chinuit atroce trei ani și nu vedeam în mine nicio ameliorare. N-am încercat nicio schimbare. Iar în clipa revederii n-am avut decât un scop: s-o recapăt. Îmi făceam iluzia că despărțind-o de celălalt, în același timp distrugeam și tot ce fusese între ei. Sau poate mă hotărâsem să accept orice, căci starea mea tulbure fusese și mai chinuitoare. Dragoste pentru Ioana, spaimă de singurătatea în care trăisem, amorul-propriu ce pretindea să aibă din nou ceea ce pierduse, gelozia cătând o răzbunare împotriva celuilalt, toate la un loc – și e imposibil de a face o discernere pentru a vedea partea fiecăruia dintre aceste instincte. În timpul reîntâlnirii eram halucinat.

Disperarea cea mai cumplită, când nici nu te mai vaieți, iar unui străin i-aș fi făcut impresia de cârpă, răspunzând la vreo întrebare naiv, dispărând și apărând fără niciun sens. Deci prea lipsit de voință ca să nu mă întorc la Ioana de îndată ce s-a ivit ocazia. Ce-ar fi trebuit să fac după părerea orișicărui om normal? Aceeași lipsă de voință face acum să se continue chinul, fără să iau nicio inițiativă. Aș putea să nu mai fac nicio aluzie la trecut. Decât să trec în minte pentru a mia oară aceleași detalii oribile, mai bine să învăț să înot, să plec cu Viky și cu Hacik în largul mării. Ar intra apa și aerul sărat în mine, aș obosi și n-aș mai avea timpul de gânduri rele. Să mă ocup cu ceva important, așa cum voiau toate ambițiile mele de adolescent, și să am răbdare să duc munca până la capăt! Sau să plec, indiferent ce s-o întâmpla în urmă, în lume. Sunt incapabil să iau vreo decizie și să mă dezmorțesc din starea mea. Știu bine că nu se va schimba nimic din viața noastră tristă fără o hotărâre drastică. Și cel mai bine pentru amândoi ar fi să mă duc (căci fiind împreună am avea totdeauna tentația de a ne iscodi). Care ar fi mijlocul? Să profit de o oră când Ioana și Viky dorm, să-[mi] fac geamantanul? Ce oribil ar părea faptul că în fuga mea n-am uitat să-mi iau geamantanul! (Aud reflecția Ioanei: „Și eu, care îmi închipuisem că te-ai aruncat în mare!")

Totuși, am în valiză lucruri absolut necesare. Dar cum să las plăcile de patefon? Tovarășele mele de

deznădejde în orele cele mai intime. A fost o impietate că le-am folosit mai târziu, numai ca să o bucur pe Ioana (deci veşnica mea veleitate de pedagog), cu toate că Ioana, pe vremea când ele mă consolau, mă înşela. Având în ele căldura, inteligenţa, palpitarea fiinţelor veritabile... să le las ar fi o ingratitudine, un semn de neseriozitate a afecţiei ce pretindeam că o am pentru ele. Dar ce dezastru pentru Ioana când va observa că le-am luat! Şi ce mângâiere când va vedea că i-am lăsat ce aveam mai drag! E în stare însă, într-un moment de mânie (o cunosc de atâta vreme şi sunt incapabil să-mi închipui evoluţia sentimentelor ei aflând fuga mea) să le strice. Sau simbolic şi sarcastic pentru mine, să le dea drumul în mare. Dacă va crede că am plecat pentru altă femeie, va spune: „Le-am dat sirenelor să facă ele muzică!"

Ar trebui să plec fără să am o explicaţie clară cu Ioana? Aş denota o laşitate de care mi-ar fi ruşine toată viaţa. Şi apoi trebuie să pun şi pe Viky la curent să păzească pe Ioana, altfel ea ar putea să-şi facă ceva rău, marea îi stă oricând la îndemână. Ce să-i spun lui Viky? Îmi repugnă să-i fac mărturisiri. Nu ştiu cât cunoaşte viaţa noastră, fie că a fost prea discretă, fie că n-a interesat-o nimic şi nici nu poate pricepe marile tragedii. Să încep să-i vorbesc despre ce i-am făcut atâta vreme? Şi ce va pricepe dacă are alt temperament? O să pună aceeaşi întrebare: „Dar de ce pleci?" Şi n-aş putea da niciun răspuns clar. Orice promisiune

mi-ar da, nu pot conta că şi-o va ţine cu toată seriozitatea. Tot mai bine cu Ioana să mă înţeleg. Voi minţi-o că este o despărţire de scurtă durată (Ioana poate fi minţită în dragoste?), şi dacă voi vedea că nu mă pot vindeca singur, cu toate că de data aceasta voi fi sigur că Ioana mă aşteaptă fidelă, iar celălalt a dispărut definitiv din viaţa ei (prea îi e scârbă de el), mă voi întoarce din nou. De-abia atunci va trebui să suport toate consecinţele, căci, afară de moarte, nu va exista nicio putinţă de salvare. Toată greutatea este să nu-mi fie milă ca de obicei.

Orice discuţie îi produce atâta rău Ioanei, îi slăbeşte faţa, i se tulbură ochii, încât trebuie să renunţ şi să-i dau toată dreptatea, ca s-o liniştesc. De altminteri, când vorbeşte, are totdeauna dreptate. Şi eu, ca şi toată familia ei, sunt sugestionat de forţa cu care îşi susţine părerile. Numai rămas singur pot să descopăr că pentru fiecare părere aveam la dispoziţie o replică foarte bună. Într-un singur caz nu poate să mă atingă puterea ei: când o văd în minte în braţele celuilalt. Atunci am numai ură. Nicio pedeapsă nu mi se pare prea mică pentru ea. Aş suporta ca să fie flagelată ca în timpurile vechi, aş inventa eu însumi cele mai subtile mijloace de tortură. Aceasta e singura mea posibilitate de a avea curajul să plec. Să-i anunţ plecarea, gândindu-mă numai la păcatul ei. La una din multele forme pe care le ia păcatul în mintea mea bolnavă de gelozie... şi atunci mi-ar fi absolut indiferente şi

argumentele, şi suferinţele Ioanei. Orice s-ar întâmpla, eu nu i-aş vedea decât corpul – de care m-am bucurat atât în toate umbrele şi palpitările lui – în apropierea altuia...

Am simţit deodată, fără să fi auzit nimic înainte, două braţe calde ce se încolăcesc împrejurul gâtului. S-a întors Ioana! Cu mult înainte de a mă fi aşteptat! A făcut ce-a putut ca să scape mai iute de vizită şi a venit! I-a fost dor de mine! Poate că se gândea, deoarece mă văzuse îngândurat: „Ce chinuit este sărmanul din pricina mea! Şi singur pe lume! Trebuie cu orice chip să mă transform şi să mă fac [mai] bună ca să nu-l mai irit!"

N-are nicio bănuială de ce unelteam. Crede, dimpotrivă, că făceam şi eu combinaţii de împăcare. Ce groaznice combinaţii! Dar nu mă mai gândesc, căci căldura corpului ei m-a calmat deodată. Iar gândurile rele au devenit ceva neverosimil, un vis rău fără nicio legătură cu realitatea. Credeam că logica mea precisă nu avansase nimic nesusţinut şi acum mi se pare că am fost în voia fantomelor, aduse odată cu noaptea, care în sfârşit a pus stăpânire deplină pe întreaga lume.

Câteodată abia îl ating pe Ahmed de frică să nu-i fac rău şi alteori îl apuc de ceafă, strângând cu putere, şi-l arunc de la distanţă pe aşternut.

Când Ioana este prea rea cu mine şi n-o mai pot opri, şi când vreau ca starea de armonie să revină cât mai

repede, utilizez un mijloc perfect întotdeauna: mă prefac că subit nu mi-e bine, exagerez nervii încordaţi cu ocazia discuţiei sau simulez o durere la inimă. Ioana are panică să nu fiu bolnav şi, oricât ar fi de mânioasă, se transformă instantaneu şi nu ştie cum să mă îngrijească. N-am fost niciodată bolnav mult timp, de când o cunosc, ca să ştiu toate sacrificiile pe care le poate face, cât îi permite să reziste oboseala sau dacă temperamentul inegal n-ar face-o să-şi piardă răbdarea. Nici nu ştiu dacă în clipa aceea ar putea să suporte capriciile mele de om bolnav. Dar totdeauna când mă prefac că mi-e rău câteva minute, izbutesc să o împac. Mi-e ruşine de farsa jucată, dar numai aşa pot s-o liniştesc. Cu toate că nu are nicio bănuială, totuşi, poate şi din pricina acestor scene tulburi, Ioana păstrează atâta neîncredere în mine.

Cocuţa, iubita mea de adolescent, n-avea sinceritatea Ioanei de a-şi arăta toate gusturile. Nu trebuie trasă nicio concluzie din faptul că la urmă şi-a aranjat viaţa şi nu s-a mai întors. Totul s-a petrecut după ce s-a convins bine că eu voiam să mă sustrag, că-i mai bine pentru amândoi să se mărite. Ori de câte ori i-aş fi dat ceva, cât de neînsemnat, sau aş fi anunţat-o ceea ce credeam să-i producă bucurie, invariabil i se lumina faţa şi-şi exprima gratitudinea. Numai întâmplător aflam mai târziu că vestea sau darul meu nu o interesau. Nu puteam să nu admir caracterul acesta minunat, necesar pentru ca relaţiile dintre doi oameni să rămână bune.

Dar mă înspăimântam de acea mască constantă care ascundea perfect, oricât de atent aş fi fost, secrete de multe ori importante. Spontaneitatea Ioanei în a-şi exprima bucuriile şi tristeţile e pricina tuturor neînţelegerilor. Cocuţa nu mă supăra niciodată. Ce să prefer?

Ahmed îşi face deseori căpătâi din vreo carte. Acum doarme tolănit pe patefon, cu capul rezemat de *Albertine disparue!*

Ioana este foarte debilă. Trebuie să-i port mereu de grijă, şi cea mai mică oboseală i se vede pe faţă. La sfârşitul unei discuţii i se trage faţa, se fac umbre pe la ochi, parcă n-ar mai fi fata frumoasă cum e atunci când e odihnită şi voioasă. Nervii întinşi o fac să adoarmă oriunde s-ar găsi (cu o voluptate se înveleşte cu vreo haină de a mea!), şi are nevoie de somn lung. Oricât o forţez să mănânce – atât cât izbutesc, căci Ioana nu suportă constrângerea – rămâne slabă, străvezie, delicată şi, deşi înaltă, cu corpul de copil. Mereu mă preocupă debilitatea ei, dar nu pot să renunţ să-i vorbesc de trecut şi nu mă opresc decât prea târziu, dar mereu o implor să se învelească bine când seara e prea răcoroasă, să mănânce, să ia doctorii. Şi acum, când îi vorbesc de moarte, totuşi îi pun o haină să nu-i fie frig. Teama să nu facă vreo imprudenţă subzista chiar în timpul despărţirii, cu toate că în acelaşi timp doream să i se întâmple toate nenorocirile, ca să fiu răzbunat.

În astă-seară, la Cavarna, o femeie vopsită şi cu pretenţii de a fi la modă mi-a făcut semn să o urmez. M-am dus după ea, cu toate că mi-era scârbă de scările strâmbe pe care am urmat-o de încăperea murdară, unde nu voiam să mă uit la nimic mai precis, de frică să nu văd gângănii, şi mai ales să nu văd trupul dizgraţios şi impudic oferindu-se. De ce am intrat? Din perversitatea de a o înşela pe Ioana şi de a mă simţi, astfel, mai liber? N-aş fi avut curajul să-i spun ce am făcut. Vedeam că ea, aşa de bănuitoare şi geloasă, nu presupune nimic. (Nu sunt un om calm şi greu de ghicit). Şi atunci: câte nu poate să facă sau să fi făcut Ioana fără ca eu să fi ştiut ceva! Chiar dacă uneori apare atât de sinceră...

„De ce scriu această carte? De ce mă căznesc să refac atmosfera? Din manie de autor, care profită de experienţele lui intime ca să le dea în vileag şi să aştepte laude? Din nostalgie după vremuri care se duc? Dar mai ales e un ţipăt către oameni ca să mă consoleze şi să mă vindece. Să-mi desluşească ce s-a întâmplat cu mine şi de partea cui e greşeala. Cu toate că orice sentinţă ar da ei, nu m-ar mulţumi. Aş găsi-o prea simplă pentru crisparea din mine. Poate însă că numai ceva simplu, spus cu toată tăria şi convingerea, semănând cu o poruncă, m-ar putea calma. Aud interpretarea: doi îndrăgostiţi nenorociţi din cauză că femeia a avut un păcat. Aceasta e tot? Şi neînţelegerile noastre de mai înainte, pe alte motive? Sau şi acum, atâtea alte motive care ne

cauzează neînţelegerile... Sau atâtea sentimente contrarii, imposibil să le analizezi, dar întregind pe un om. Aud ironia omului sănătos, protestând că lipseşte o explicaţie limpede: „Ăştia se chinuie şi nici măcar nu ştiu de ce. Ce stupid!“ Aş vrea mai bine să se spună: „Doi oameni care nu pot trăi nici despărţiţi, nici împreună“.

Am aflat noutăţi despre Ahmed: că el poate nu e venit dintr-o mamă pisică, aşa cum se întâmplă cu rasa lui. Doamna Axente l-a găsit la malul mării. Poate că ieşise chiar atunci din spuma valurilor, şi, dacă ar fi avut alt sex, ar fi fost drept să i se spună Afrodita. Dar l-au botezat Ahmed, şi nu este cu totul nepotrivit numele în această ţară orientală.

Marea calmă, cenuşie, cu margini albe. De pe dealul unde stăm, parcă n-are niciun val. Câteva pete negre, altele roşii. Ioana îmi spune dintr-odată, dar simţim în preajma noastră toate neînţelegerile trecute. „Ştii, Sandu, că nu este nimic adevărat din trecutul meu. Am imaginat o poveste ca să te fac să mă iubeşti!“

Cum aş putea transcrie starea mea ascultând aceste vorbe? Dacă ar fi o imensă bucurie, m-aş lămuri ce se petrece în mine. Ce dezastruos ar fi să învie morţii, căci am primi revenirea lor cu aceeaşi indiferenţă ca eu acum. Un mort pentru care te-ai tânguit timp îndelungat, i-ai fost fidel la mormânt, l-ai îngrijit, ai dat slujbe la biserică. Şi bucuria revederii, chiar dacă minunea ar fi unică, nu s-ar suprapune

supărării de mai înainte. N-ar profita decât vanitatea de a se fi întâmplat aşa ceva lângă tine, după cum te-ar amuza să-ţi cadă un bolid în curte, numai să nu fie periculos. După câteva zile, înviatul ar reintra normal în obiceiuri, după ce aranjezi câteva complicaţii. Eşti obligat însă să joci o comedie întreagă, să chiui, să baţi din palme, să alergi, să ţopăi, ca să minţi şi să te minţi că eşti transfigurat. Acum, lângă Ioana, cum n-am chef pentru astfel de scene, iau o înfăţişare obosită, ca şi cum bucuria îmi vine prea târziu ca să mă mai poată dezmorţi.

Nici nu ştiu dacă e adevărat, şi aş părea naiv şi ridicol primind dintr-odată noutatea. Trebuie să-mi aduc aminte încet de o mie de întâmplări, ca să văd dacă din toate se poate trage şi concluzia că Ioana a rămas curată. O revăd doar pentru o clipă: plângând disperată la reproşurile mele. Deci nu se poate să nu fie adevărat păcatul ei. Nu pot s-o contrazic, să-i pun întrebări, căci ar însemna că am o vagă speranţă că nu s-a întâmplat nimic. Mă asemăn prostului, care, nepricepând bine dacă îi vorbeşti în serios sau îţi baţi joc de el, tace aşteptând ca vreo vorbă nouă să-l lămurească. De ce m-ar minţi acum Ioana? Deodată, în faţa mării liniştite, după o zi relativ calmă, monotonă, fără nicio însemnătate? Poate ca un rezultat al gândurilor ei ascunse. În vreo oră de singurătate, o fi reflectat că viaţa pe care o ducem împreună este imposibilă şi, curajoasă, o fi sperat să poată găsi un mijloc de vindecare. Există un

singur mijloc: despărţirea. Ceea ce am încercat şi am dat greş, dar dacă am fi avut răbdare mai mult timp, în loc de trei ani, zece, sau şi mai mult, ne-am fi potolit. Am fi rămas cel mult cu un regret, cu o imensă nostalgie pentru ceea ce nu s-a putut îndeplini, dar fără variaţie de emoţii. Şi dacă aş fi avut norocul vreunui nou eveniment (o călătorie la capătul lumii sau o nouă dragoste), m-aş fi consolat mai iute.

Ioana încearcă o nouă stratagemă: se va preface că totul a fost o născocire ca să o iubesc. Minciuna, pentru un temperament sincer, va fi grea şi va dura la nesfârşire, va trebui să fie atentă ca să nu bănuiesc nimic. Va atrage după ea alte multe minciuni, căci va trebui să-mi explice tot ceea ce pare tulbure, ce-am văzut sau am aflat. Şi, mai ales, Ioana va trebui să-şi ascundă propriile ei remuşcări, să pară tot timpul mulţumită, deci o muncă prodigioasă, asemănătoare cu aceea când un bolnav drag trebuie să moară după o boală lungă, şi tu îi zâmbeşti, te arăţi vesel, constaţi zilnic vindecarea şi faci planuri pentru mai târziu. Şi eu sunt sănătos, adică în stare să întreb, să mă interesez, pe când de un bolnav apatic poţi dispune mai uşor. Desigur, când Ioana a făcut un asemenea plan, a arătat un imens spirit de sacrificiu, un suflet ales, dar şi stângăcie, căci şi-a închipuit că se poate face ceva în felul acesta. Sau poate că hotărârea nu-i vine la sfârşitul reflecţiilor, ci dintr-odată, cum i se întâmplă deseori să hotărască în ocazii importante şi

cum a decis despărţirea de odinioară. Ea explica: „Există un travaliu în inconştient şi într-o bună zi iese la suprafaţă, se desemnează brusc că trebuie să-ţi faci alte socoteli de viaţă. Ca un butoi în care a curs apă multă vreme, şi la urmă o picătură o face să se verse.“ La orişice gând mai serios, ar fi înţeles că planul e imposibil de aplicat, dacă voinţa de a se sacrifica nu-i va da iluzia că totuşi se poate îndeplini acest plan. Sau poate că vorbeşte aşa numai ca să mă scoată din amorţeala din ziua asta, să mă facă să redevin febril din cauza ei. Căci este exclus să fie adevărat! Dacă ar fi adevărat, ce bucurie! Sau cuvântul este prea neînsemnat, nu se găseşte nicio expresie care mi-ar putea exprima starea sufletească. Pentru o zi, pentru o oră... Mai pe urmă, ne vom găsi exact în starea de dinainte de despărţire. Eu neputând pleca, dar plictisit, avid să-mi câştig libertatea, ea torturată de indiferenţa mea, pe care o simte oricât aş nega-o. Aş avea, desigur, mai multă experienţă, mi-aş spune în momentul plictiselii: dacă m-ar părăsi sau m-ar înşela, aş suferi imens, deci trebuie să iau toate precauţiile şi să nu-mi fac iluzia că mi-aş putea reface viaţa altfel. Asta nu-nseamnă că m-aş plictisi mai puţin. Aş face aceleaşi imprudenţe ca s-o pierd, după cum un bolnav, cu toată dieta strictă la care e obligat, cu orice risc, mănâncă totuşi ceva nepermis. Dacă ar fi adevărat că nimic rău nu s-a petrecut cu Ioana, poate ar înceta legătura dintre noi, ce pare a fi până la moarte. Sunt un temperament oribil, şi numai tristeţile

mă leagă de oameni, de lucruri. Dacă aş fi mai sănătos, Ioana ar fi mai puţin nenorocită? Ioana mi-a fost fidelă! Ce invenţii grozave spune Ioana uneori, ca şi cum vorbele n-ar avea nicio valoare, ca şi cum ar fi doar poveşti pe care le transformi în voie.

– Dacă tu ai fi fost credincioasă, aş avea curajul să mă arunc în mare!

Ce romanţios şi totuşi ce adevărat mi se pare!

După o zi discutăm cu aprindere despre celălalt. Am uitat complet ceea ce încercase să-mi sugereze, cu toate că pentru o clipă avusesem speranţa nebună...

Ahmed şi-a găsit o nouă joacă: sare după fluturi. Pe perete, în apropierea cuiului unde e atârnată lampa mică de gaz, se strâng fluturi mulţi, şi e o minune să priveşti formele şi culorile lor felurite. Parcă sunt stropi de mare. Şi umbrele lor, care traversează tot peretele... Mă amuz să-i cercetez şi câteodată mă instalez pe scaun, drept în faţa lor, şi încerc să-i prind, să-i examinez de aproape, să-i admir. Fug o clipă când îmi observă mâna, dar vin din nou imediat, ca şi cum ar fi hipnotizaţi de flacăra lămpii. Zboară capricios, pierd timpul în aer, fără altă ţintă decât frumuseţea zborului. Acum Ahmed mi-a luat locul. Este delicios cum urmăreşte atent, cu ochii sclipitori, pe câte un fluture. Încearcă să-l prindă, uneori schiţează o săritură, alteori sare chiar la înălţime, şi, dacă prinde vreunul, îi dă drumul, ca să continue jocul. Un pisic între fluturi. Ce imagine poate fi mai armonioasă?

Ce uşurică este Ioana uneori! Preocupări grave, şi, deodată, pornită pe cochetării puerile, spre gust de a dansa de a flirta. Mă dor mult aceste gusturi, destul de importante pentru a nu ne mai înţelege deloc. Oricât de excepţional ar fi construită, nu poate să uite că este femeie. *Madame* Pitpalac i-a spus: „Ce frumoasă eşti, Ioana! Păcat numai că pronunţi litera *r* franţuzeşte."

I-a fost Ioanei de ajuns această vorbă ca să încerce cu frenezie să se corijeze. Numai timp de o zi sau două, căci Ioana începe cu entuziasm un nou plan, dar nu e în stare să-l continue. Scepticismul meu, cu toate că Ioana i se împotriveşte şi promite să nu se mai lase influenţată, sfarmă pe drumuri ascunse noua ei dorinţă. În orice caz, astăzi toată discuţia, în clipele cele mai funeste, e întreruptă de acel *r*, spus câteodată sau de mai multe ori în şir, cu energie, semănând de atâtea ori a întrerupere ironică a celor ce spun. Cum îşi mai aduce aminte de el când îi vorbesc lucruri esenţiale? Când o cert sau închipui speranţe? Nici nu pricep uneori dacă *r* este spus numai ca să-l înveţe corect sau să mă întrerupă, să-mi deturneze argumentele perfecte, să mă pedepsească. Constatase poate ce exact mă loveşte în chipul acesta.

– Ai fost în stare să pleci pentru totdeauna.

– De ce nu? *r, r, r*...

– Să începi o viaţă nouă cu altul.

– Desigur! *r, r*...

– Şi nu ţi-a fost deloc milă de mine?

– Mila n-are ce căuta în dragoste, ţi-am mai spus-o.

– Dacă te-aş fi omorât?

– Eşti prea laş s-o faci! *r, r*... Dacă aş fi ştiut că eşti în stare s-o faci, nici n-aş fi plecat, nu din frică, ci din satisfacţia că mă iubeşti.

– Nici aşa n-aş fi demonstrat mare lucru...

– Măcar atâta! *r, r, r*...

– Eu nu glumesc deloc.

– Nici eu.

– Totuşi, te pricepi să ridiculizezi această discuţie.

– Ţi se pare.

– În orice caz, *r* mă enervează.

– Vreau să-l învăţ şi, cum sunt tot timpul cu tine, e fatal să-l suporţi îndeosebi.

– Dar şi fără *r* spui numai uşurinţe. (Poate tocmai din pricina acestui *r,* care întrerupe şirul gândurilor, şi care colorează toată conversaţia.) Nu găsesc că ai vorbit ceva mai însemnat!

– Orice vorbă este ridicolă dacă insişti asupra ei şi-o analizezi. R... al meu e emoţie transformată în literă. Ascultă ce frumos sună: *r*... şi ce emoţionată sunt! *r*... Acompaniază perfect tânguirile tale, o vioară şi un fagot.

– Voiam să discut cu tine despre ce vom aranja mai târziu.

– Iar planuri. Lasă să trăim fără să ne mai gândim la ziua de mâine. Sunt mereu atâtea surprize!

– Nu vreau decât să fii fericită.

– Atunci nu te-aş mai interesa.

– Totuşi, eşti fericită că suntem acum împreună. N-ai dorit toată viaţa decât să ne culcăm şi să ne sculăm unul lângă altul.

– *R*...

– Cum vom ajunge la Bucureşti, ne vom despărţi?

– Cum vei crede de cuviinţă. Eu am renunţat la orice pretenţie.

– Ca şi cum, cu toată experienţa, spiritul de dominaţie nu ţi-ar fi tot atât de excesiv.

– Am avut tot timpul pretenţia să mă iubeşti. Orice femeie ar face la fel.

Ioana deseori dă ca exemplu pe „orice femeie“ dintr-un tic sau din dorinţa de a fi considerată ca o veritabilă femeie. Pentru tot ce s-a întâmplat se găsesc mai uşor scuze.

– *R... r... r*...

Spune o mulţime de *r* mai încet, ca şi cum n-ar mai vrea să mă supere. Pare o pisică torcând.

– Vom locui împreună...

– Ştii bine că nu se poate.

– Cu toate drepturile legale.

– După cele ce s-au întâmplat?

– Ce-are a face!

– Spui aşa ca să mă încerci!

– Îmi bănuieşti intenţiile mele cele mai bune...

– Tu m-ai învăţat aşa! *r*...

– În orice femeie, oricât de superioară cu gândurile oricât de degajate de morala comună, se găseşte o burgheză.

– Nu prin astfel de reflecţii poţi demonstra intenţiile bune.

– Ne vom aranja artistic o cameră. Vom pune în ea covoarele de preţ, piano, radio, patefonul cu plăcile, tablourile scumpe... Şi un divan imens pentru dragostea noastră.

– *R...*

– Şi toată viaţa vom citi, vom asculta muzică, vom scrie fără să ne pese de restul lumii. Vom fi o pereche unică, reuşind să realizeze cele mai romantice viziuni. Iar când vom fi bătrâni, ne vom retrage într-un colţ îndepărtat, ales bine în mijlocul naturii superbe, şi alăturaţi, mereu de acord, vom aştepta moartea. Dar cu solemnitate, aşa cum se cade la o astfel de oră.

– *R...*

– E tot ce găseşti să spui... Ironii oribile.

– Nici nu mă gândesc să fiu ironică; am pornit să învăţ pe *r*, l-am spus de o mie de ori, şi acum îmi scapă involuntar.

– Ai reuşit să-mi destrami orice entuziasm.

– Aşa de iute? Ce vei face atunci peste o lună la Bucureşti? Ce conversaţie ridicolă! *R, r, r, r...*

Acest *r* sună strident, anunţă furtunile apropiate. Dar clar nu pot să pricep ce se petrece îndărătul lui. Pe mine m-a exasperat. Am impresia că Ioana mă găseşte

tot timpul caraghios. Şi altă dată, când îmi răspunde cu atâta seriozitate sau mă combate cu atâta îndârjire, spun lucruri mai importante?

– În definitiv, nici nu pot aştepta altceva din partea unei femei uşurele.

O mică tăcere; apoi: *r...*

– Căci femeie uşoară se numeşte aceea care a avut doi amanţi.

– Mă tentează să-ţi arăt exact ce este o femeie uşoară.

– Acum mi-ar fi egal!

– *R, r...*

– Cel mult, m-ar indispune să capăt din afacerea asta vreo boală.

– *R...*

– Când te gândeşti că i-ai mângâiat burticica plinuţă, de om care se pregăteşte să îmbătrânească cu voioşie... Deasupra şi dedesubtul ei, perişor mătăsos, creţ! Şi tot mecanismul în funcţiune!

– *R!...*

I-am dat o palmă. După o linişte lungă, Ioana rosteşte răspicat:

– Aşa ceva nu se uită niciodată!

Nici eu nu voi uita niciodată gestul meu. Îmi va fi scârbă de el, orice s-ar mai întâmpla în viitor, chiar dacă aş afla că Ioana este şi mai vinovată.

Abia acum remarc: Ioana şi-a făcut sprâncenele subţiri, artificiale. Desigur, tot *madame* Pitpalac a învăţat-o să şi le facă aşa!

Poate ca să-mi placă mie!

Prima carte citită de Ioana de la mine a fost *La femme et le pantin* a lui Pierre Louys. Aveam pentru ea multă admiraţie, parcă se suprapunea celor mai intime vibraţii, şi mi-e frică să o recitesc ca să nu fiu dezamăgit. Şi acum, când mi se pare că sunt victima tuturor capriciilor Ioanei şi când văd că, oricât de vinovată ar fi, tot eu îi cer iertare, incapabil să prelungesc o supărare prea multă vreme, cred că acea carte a fost un simbol al existenţei noastre comune.

Pe Ioana am mai văzut-o şi înainte de întâlnirea care avea să ne apropie din nou. De trei ori, cu puţin înaintea reîmpăcării. În prima, Ioana era cu celălalt, şi asta mi-a înteţit gelozia şi mi-a întărit siguranţa de cele ce se petreceau. Stăteau în faţa unui cinematograf din Bulevardul Elisabeta şi se uitau la fotografiile filmului. Se juca *Potache şi Perlmutter.* El îi explica probabil savoarea artiştilor. Ea asculta atentă, foarte interesată. Păreau de acord definitiv în toate, şi acum când Ioana susţine că rămăsese cu celălalt o străină, eu din pricina scenei văzute (ce a durat câteva minute) nu o cred. Am trecut drept pe lângă Ioana, la o jumătate de metru, şi ce emoţie aveam! Ce importanţă căpăta fiecare milimetru din carnea Ioanei, hainele, gesturile, din care trebuia să construiesc mai târziu o mie de presupuneri! Am văzut-o numai puţin şi n-am putut memora exact înfăţişarea ei, încât mai târziu interpretările mele

se multiplicau încă. Şi acum o am pe Ioana întreagă, la dispoziţie, ca şi la început, şi ca şi atunci de atâtea ori mă plictisesc cu ea! Îmi spuneam lângă ei: „Pot să-i vorbesc, dar ce să-i vorbesc?“ Aveam atâtea lucruri s-o întreb şi totuşi nu-mi venea în minte nicio singură chestiune. La fel ai face cu un mort care s-ar întoarce la viaţă pentru cinci minute: n-ai şti ce întrebare să-i pui. Mă împiedica şi alt motiv ca să-i vorbesc; frica de a nu fi ridicol faţă de ei, a arăta că sufăr. După o bucată de drum m-am reîntors la cinematograf, când am socotit că trebuie să fi plecat, şi m-am uitat şi eu la fotografii, încercând să reconstituiesc conversaţia lor. Fiecare gest al interpreţilor căpăta o importanţă capitală, şi-mi storceam creierul ca să fac şi eu reflecţiile cele mai inteligente cu prilejul lor. Au admirat? Au ironizat? Au povestit o amintire cu ocazia imaginii? Ce nebun sunt! Dar ce nenorocit! M-am gândit mult la această scenă, ca şi cum toată fiinţa Ioanei s-a concentrat atunci. Când i-am povestit-o de curând, ea nu şi-a mai adus deloc aminte (nu se prefăcea, căci îşi găsea învinovăţiri mai mari) şi nu cunoştea existenţa celor doi comici americani. „Poate că le văzuse fotografia, dacă spun eu, dar îi uitase complet... În orice caz, era imposibil ca eu s-o fi surprins transfigurată, ascultând pe celălalt“... Ce proporţii imense căpătase pentru mine întâlnirea aceea!

Altă dată am zărit-o cu Viky la braţ, pe Calea Victoriei, pe la ora şase seara, când e lume multă pe

stradă. Niciodată nu-i plăcea să treacă pe Calea Victoriei. O fi venit cu dorinţa ascunsă să mă întâlnească? Imaginea celor două fete la braţ m-a calmat pentru ziua aceea, ca şi cum mi-aş fi închipuit că totuşi nu s-a întâmplat nimic.

Dar, desigur, fiind întâlniri scurte şi în aceste două dăţi nefiind nici măcar văzut de Ioana, n-au schimbat nimic între noi. (Şi Ioana mi-a povestit mai pe urmă că m-a văzut de câteva ori. Odată m-a surprins uitându-mă la ea, crezuse c-am recunoscut-o. N-am observat-o, căci eram absent şi indiferent pentru locul unde mi se îndreptau ochii. N-am observat-o, căci eram cu gândul în altă parte: la ea!)

A treia oară am schimbat împreună chiar câteva cuvinte. Mi-a ieşit în cale pe o stradă lăturalnică, am salutat-o şi am trecut înainte. După ce ne-am depărtat câţiva paşi, m-a strigat. Mai târziu mi-a spus că a visat în noaptea aceea că o să mă întâlnească şi înconjura pe cât putea străzile principale spre a mă evita. Am întrebat-o încotro se duce: „La biserică". Ce ciudat, ce să caute Ioana la biserică, unde nu mergea niciodată? Purta însă acum cu ea o viaţă atât de străină, că orice mi-ar fi spus ar fi părut posibil. Acum, când ştiu că avusese cu celălalt o epocă de misticism, îmi explic drumul ei. Probabil că era chiar aşteptată la biserică, deci un *rendez-vous* deghizat. Poate de la biserică aveau să meargă direct la hotel. Dar în clipa aceea, febril, căutam să spun vorbele cele mai inteligente, reflecţiile cele mai surprinzătoare,

înşiram în câteva minute tot ce gândisem mai de seamă atâta vreme lungă ca să o impresionez. La o teorie a mea s-a opus cu toată firea, aşa cum făcuse întotdeauna, şi m-am gândit, pierzând orice nădejde; „Nici acum nu se pricepe să fie mai bună şi să nu mă mai umilească!"

Şi unul din reproşurile cele mai vehemente pe care i le fac: „Cum ai putut să VEZI în ce hal de disperare eram (căci atunci apărusem pentru cel mai necunoscător în a citi fizionomii o zdreanţă) şi totuşi să te culci cu altul?" Iar alteori, când îmi povesteşte nefericirea ei lângă celălalt:

– Ah! Dacă te-ai fi despărţit de el înainte de întâlnirea noastră. Dacă n-ai fi trecut din braţele lui în ale mele, am mai fi putut încerca să fim fericiţi!

Aşa mă agăţ de iluzii.

O! prima oară când am ţinut-o din nou în braţe, goală, după despărţire! Stângăcia mea unde s-o duc! Ca şi altădată? Pentru o clipă aşa de mare, acelaşi decor? Să-i aduc aminte astfel de o mulţime de neînţelegeri pe care le avusesem în locul acela? Cu atât mai mult cu cât noi nu voiam să refacem vechea noastră existenţă, ci să încercăm o viaţă nouă. Sau poate că şi ei şi-au ales acelaşi loc?

Şi, în sfârşit, împreună. Ce dor îmi era de trupul ei! Ca şi cum în lipsa ei nu s-ar mai fi întâmplat nimic cu mine. Aceeaşi impresie a avut şi ea. Era emoţionată, ca şi cum m-ar fi aşteptat tot timpul, fără să se apropie

nimeni de dânsa. Dar n-am avut curajul să-i spun tot adevărul în ce mă priveşte. Cu mine, atâţia ani, nu s-a întâmplat, într-adevăr, NIMIC! În timp ce ea... poate săptămânal? Mi-a spus, ca să mă consoleze: „N-aveam timpul şi nici nu eram amatoare. Amânam pe cât puteam. Poate de vreo douăzeci de ori cu totul"... Numai atât? Dac-ar fi numai atât! Să spunem treizeci, mai bine mai mult decât prea puţin. Şi, între timp, îmbrăţişări ascunse şi sărutări când nu e nimeni de faţă. Ea încerca o nouă viaţă şi eu, bărbatul, aşteptam! Ce umilinţă! Cum aş putea uita? Corpul ei fermecător lângă mine, superb, virginal, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic! Ce nefericit eram şi totodată ce poftă aveam de el! Şi cum voiam să mă conving că nu mă doare amăgit de dorinţa puternică de atunci. Am spus la întâmplare: „Fapta noastră de acum e sfântă. Ea şterge toate profanările de mai înainte şi te reface, pură, aşa cum te-am cunoscut".

Şi acum, în discuţii, când Ioana vrea să mă pedepsească, îmi aminteşte vorbele mele: „Fapta noastră sfântă!" Închiriasem o cameră de hotel special pentru ea! Făceam acelaşi lucru ca şi celălalt! Şi după împlinirea faptei sfinte toaleta de rigoare!

Ioana are dreptate: spusesem cuvinte de roman-foileton, aşa cum se întâmplă totdeauna când eşti nenorocit, oricât de inteligent ai fi.

Lângă mine, Ioana mângâie pe Ahmed şi-i spune cu o nespusă dragoste: „Are mămica o bucăţică de pisică!"

Şi mă întreb: „Poate să fie Ioana rea vreodată?"

Cum azi a fost o zi plictisitoare, i-am sugerat Ioanei: „Ce-ar fi să facem o vizită Lidiei?" (O vecină mereu invizibilă.)

– Ştii bine că s-a eschivat să ne invite!

– Avea o scuză plauzibilă: scutura casa. Acum este totul aranjat, după spusele lui *madame* Pitpalac. În definitiv, o putem lua pe Lidia la plimbare, dacă îi face plăcere.

– Ce umilinţă, să depinzi de plăcerea acelei fete stupide.

– Nu ştiu de ce o numeşti stupidă. Nu poţi să o taxezi aşa după scurta noastră cunoştinţă.

– O să vină cu noi cu siguranţă, de-abia aşteaptă să o inviţi. Am văzut ce emoţionată este când îţi vorbeşte. Eu nici nu existam între voi.

– E normal ca noi să avem unele amintiri – inofensive – faţă de care tu să rămâi străină.

– Şi mai vorbeşti de sufletele noastre identice!

– Are vreo importanţă Lidia mai mult decât un mic amuzament şi ar putea schimba ceva dintre noi?

– Nu mă importă. Nu pot s-o sufăr!

– Poate că eşti geloasă.

– A ironiza gelozia cuiva este facil şi inuman.

– Aceasta echivalează cu o mărturisire.

– N-am toate drepturile?

Cu ce savoare m-am răzbunat! Parcă iscasem anume această discuţie ca să mă pot răzbuna:

– Nu mai ai niciun drept, ceea ce ai făcut m-a eliberat complet. Nu cumva ţi-ar conveni ca eu să-ţi fiu fidel? Şi să fiu imbecil până la sfârşitul vieţii? Pentru cine aş face acest sacrificiu? Am de gând să nu renunţ la nicio fată frumoasă, dacă mă va accepta, şi să n-am niciun scrupul!

Eram încântat, aproape credeam că am şi făcut astfel, şi Ioana a plecat fruntea, parcă ar fi aflat despre mine fapte împlinite, pe care ţi-e imposibil să le mai schimbi.

Nu mai are dreptul să fie geloasă! Ce nerozie! Ca şi cum chinurile noastre depind de drepturi şi datorii!

Dar alteori, în momentele ei de remuşcare, Ioana pretinde:

– Dacă m-ai înşela, aş suferi îngrozitor, dar n-aş face niciun reproş. Atât de mare este instinctul meu de dreptate.

– Vezi tu, Sandule dragă, pe mine n-ar trebui să mă iei totdeauna în serios: sunt bolnavă.

Desigur că-i bolnavă. Un doctor, dacă ar cerceta-o bine, i-ar găsi fără îndoială un defect. Un al treilea care ar citi rândurile acestea s-ar grăbi să

reflecteze: „Nu mă interesează eroina, este un caz patologic". Ca şi cum asta ar împiedica pe Ioana ca să fie bună sau rea, să-i simt trupul cald cerând dreptul la existenţă, aşa cum nu pretind fetele obişnuite, drăguţe şi neînsemnate. Ioana este bolnavă, dar dacă examinezi de aproape, orice gest al nostru se poate explica printr-un secret organic şi ajung la concluzia că nu avem niciun liber-arbitru, că suntem conduşi de fatalităţile structurii noastre. Îmi pot consola cu gândul acesta gelozia? În iubita mea se poate constata imediat că se găseşte ceva anormal. Însăşi inteligenţa ei, care pâlpâie parcă, nu este rezultatul unor raţionamente, ci al unor iluminări, intuiţii uimitoare, întretăiate cu stângăcii faţă de unele întâmplări simple ale vieţii. Pare un matematician care pe tablă face cine ştie ce socoteli complicate, e pe cale de a demonstra cine ştie ce secret al universului şi care se încurcă, din pricină că la un moment a înmulţit greşit pe 7 cu 8.

Atunci mă revolt: cum nu mi-am dat seama că Ioana avusese tot timpul febră şi că nu e capabilă să-mi suporte jeluirile? Nu pot însă să admit că ea depinde în întregime de boala ce o minează. Pot explica aşa plecarea ei cu altul, dar nu şi reîntoarcerea la mine. Şi chiar în ziua când se încolăceşte împrejurul meu şi când tremură fierbinte, nu sunt în stare să mă gândesc că este ceva anormal, şi frenezia ce o pune îmi place s-o explic: „Aşa au făcut toate îndrăgostitele". Şi, orgolios, îmi spun: „Am avut prilejul să fiu iubit în mod excepţional".

Este posibilă o dragoste veritabilă, în care să nu consideri tovarăşul egal cu tine capabil să te înţeleagă? Să te porţi ca şi cum el ar fi un copil? Adică să-l alinţi, să-i dai jucării, să te amuzi de toate capriciile lui, să-i intri în toate voile, să te mândreşti că-ţi aparţine? Dar de câte ori ai vreo supărare, nu o împarţi cu el, te retragi în locuri ascunse, ca să reflectezi, te îndrepţi la străini, ca să ceri o consolare. Iubita mea Ioana e numai o păpuşă?

– O să te vindecăm, Ioana, vom face tot ce va fi posibil ca să te vindecăm.

– Ce bun eşti! Tu eşti un sfânt!

Şi, fără să mă aştept, îmi sărută mâna. Ştiu că lauda ei nu mi se potriveşte, că nu e decât natural să doreşti vindecarea vecinului, oricine ar fi el, iar până acum nu contribuisem cu nimic la această vindecare. Vorba ei nu arată decât că se simte bine lângă mine în momentul acesta, că e îndrăgostită. Ioana e deseori excesivă. Când e supărată, la fel îmi exagerează vina. Dar deocamdată mă las în voia ei, încântat că poate, măcar pentru o clipă, să-şi facă o imagine aşa de minunată despre mine. Adoraţia Ioanei se pretează la ridicol, dar e binefăcătoare.

Am fost la Balcic şi am luat pe Arabella cu noi, iar în barcă, fără jenă de ceilalţi, indiferentă la protestele mele, Ioana a ales pentru mine locul cel mai bun. A fost o noapte miraculoasă, pe ape, sub seninul complet, iar noi între vis şi viaţă, confundând mirajul

visului cu al realităţii. Am ajuns la începutul dimineţii acasă. Portul Cavarnei era mai puţin pustiu de cum ne aşteptasem, căci aici oamenii se scoală devreme. Pe ponton, domnul Jianu sta de vorbă cu *madame* Pitpalac. Cum ne-a văzut, domnul Jianu s-a retras timid la el, dar doamna ne-a venit în întâmpinare, ne-a întrebat, a avut păreri. A vrut să apară Arabellei drept o persoană cu distincţie. Pe Arabella o cunoşteam de multă vreme înaintea tuturor, şi uimirea mi-a fost mare când am descoperit-o (îi uitasem numele), după ce mi se vorbise mult timp de ea. Fusesem cu câţiva ani mai înainte, ca student la cursurile de vară din Dijon, şi acolo, printre alţi români, se găsea şi Arabella. Apăruse zglobie, vorbăreaţă, ironică, amuzantă, având corpul bine împlinit, ochii şireţi, obrazul roz, nasul în vânt, ciripind tot timpul franţuzeşte, cu rochie de voal *rose* cu buline negre. Prea de aproape n-am cunoscut-o, dar, am păstrat o impresie de primăvară şi o revedeam acum galbenă, ofilită, pământie, neglijentă în îmbrăcăminte, cu carnea ce nu mai păstrase nicio urmă de prospeţime. Iar în vorbe, exagerând acum un accent ţărănesc, pe care nu l-ar fi arătat pentru nimic în lume la Dijon, unde voise să fie cât mai exact franţuzoaică. Îşi luase acest accent poate fiindcă aşa se transformase gustul ei de răsfăţ de odinioară sau fiindcă aceasta o apropia mai mult de ţară – mama ei era ţărancă – către care o poartă uneori dorurile, dorind poate o viaţă mai simplă, dar mai curată. Multă vreme nici n-am recunoscut-o căci

nu mai făcea nicio aluzie la Dijon. Numai ochii ei, cu o strălucire ciudată, mi-au dat bănuieli. În faţa mea apăruseră două fiinţe complet diferite, la fel de caracteristice amândouă, şi anevoie le pot suprapune. Între ele se căscase o prăpastie cumplită.

Ioana reflectează după obiceiul ei:

– Priveşte cum transformă dragostea pe un om. Această femeie care a fost deşteaptă, învăţată, frumoasă, cum e distrusă definitiv, în voia uşuraticului Charles. Cine ar mai putea să o mai readucă la viaţă? Cum să nu-i fie permise toate fanteziile? Şi n-avem dreptul să îndreptăm asupra ei nicio judecată burgheză. Fiecare vorbă spusă de ea, mai inofensivă, este un geamăt. Ce puteţi pricepe voi, bărbaţii, din toate aceste?

M-am dus pe plajă numai cu Arabella, căci ceilalţi aveau alte treburi şi acolo, fără nicio poză, ca unui vechi prieten, cu un ton de femeie nenorocită, care nu mai păstrează nimic din gluma amuzantă şi artificială de odinioară, mi-a spus amănunte din viaţa ei tristă, la întâmplare, bucurii şi mai ales necazuri, aşa cum îi veneau în minte şi aşa cum le trăise. Şi în clipele acelea m-am simţit frate cu Arabella, tovarăş, mi-am adus aminte că noi ne cunoşteam cel mai de de mult, că toţi ceilalţi erau veniţi mai pe urmă şi ne complicaseră existenţele începute aşa de suav, eu urmărind cu atenţie, ca ceva extrem de important pentru mine, pe profesorul de la Dijon explicând tablourile

din Colmar şi Arabella râzând inepuizabil, în rochiţa roză cu buline negre.

Soarta creează uneori astfel de situaţii, încât oricât de serioşi am fi, trebuie să procedăm superficial. Viky s-a îmbolnăvit pe neaşteptate şi doctorul, chemat grabnic, nu poate da nicio părere. Domnul şi doamna Axente au sosit şi ei, iar Arabella pare de prisos. Toţi [şi]-au pierdut capul, dau o mulţime de sfaturi şi leacuri, dar temperatura lui Viky persistă. În sfârşit, s-au hotărât şi au dus pe Viky la Cavarna, unde poate fi mai bine îngrijită. Rămâne ca noi să facem zilnic naveta până la Cavarna ca să aflăm veşti, Arabella, stingheră, a plecat. La necazul celorlalţi ea nu prea avea rol, totuşi ne cunoaşte destul de bine şi nu putea fi indiferentă şi, în definitiv, a râs cu Viky, s-a distrat cu ea. Şi noi am păstrat totdeauna o ciudă că a plecat înainte de a şti ce e cu Viky, dar nu pot spune cum ar fi trebuit să facă altminteri. Ce ridicol este însă să exagerezi părerea de rău, să cauţi s-o faci egală cu a celorlalţi direct interesaţi! Uneori trebuie să te nelinişteşti pentru o simplă durere de cap, cu toate că bolnavul a putut în absenţă să aibă o mie de dureri de cap, de care, departe chiar de ai fi ştiut, nu ţi-ar fi păsat deloc.

Zilele în port deveniseră aşa de asemănătoare, încât, ca să nu ascund nimic, pot mărturisi că boala lui Viky mă bucură. Aveam să scăpăm pentru câteva zile de o persoană care ne tulbura intimitatea, oricât de discretă

ar fi fost şi mereu în tovărăşia altora. (Iar dacă mai trecea până la noi, o făcea numai din politeţe, căci cu noi nu putea să aibă nicio distracţie.) Trebuie să ne ducem la Cavarna până la vindecare, în fiecare zi, să schimbăm atmosfera, să ieşim puţin între oameni. Ioana, cu toate oboselile ei, e gata să mă întovărăşească şi, susţinută de alte preocupări, nici nu observă cei patru kilometri ce sunt necesari să-i facem de cele mai multe ori pe jos. Ajutăm s-o aranjeze pe Viky în automobil, şi apoi pornim la Cavarna, în urma automobilului în care Viky luase loc cu soţii Axente. Când sosim, găsim pe Viky în pat în salon, camera cea mai mare a casei. Curat, fiecare lucru la locul său şi peste tot un covor imens, cu o admirabilă îmbinare de culori. Viky pare obosită; după obrajii roşii, se vede că are o arşiţă mare, dar nu uită deloc să se arate politicoasă cu toată lumea. Surâde ca de obicei şi răspunde la toate întrebările noastre, ce nu mai contenesc. Ioana se aşază chiar lângă dânsa, ca să probeze desigur, cum se obişnuieşte la cazurile acestea, că nu-i este frică de boala sorei sale, sau că e oricând gata chiar s-o împărtăşească. A venit şi un doctor al Cavarnei, bulgarul Petroff. Întunecat, rar la vorbă şi, deoarece chiar vorbele acelea rare nu le spune cu convingere, făcând o impresie proastă. Constată şi el temperatura lui Viky, pune câteva întrebări şi, ca recomandaţie, spune înainte de plecare: „Boala trebuie să-şi urmeze cursul. În orice caz, nu intră în camera bolnavei decât doamna Axente. Poate să fie o boală

contagioasă." Ioana încearcă să protesteze, să asigure că ea vrea să îngrijească pe Viky, dar i se demonstrează că ar fi o imprudenţă inutilă. De altfel, în cazul acesta n-ar mai şti ce se întâmplă cu mine, rămas singur în vila din Port. Observând nedumerirea doctorului (oricât de nepriceput ar fi), se prevede o boală care poate dura mai mult. Cu temperamentul meu de a exagera, de a trece de la o limită la cealaltă, acum mă obsedează moartea posibilă a lui Viky. Colecţionez ultimele ei vorbe sau gesturi ca pe relicve de mare preţ. Mă simt la întretăierea misterelor supraterestre. Părăsesc camera cu ezitare, mă uit la toate obiectele ca să le înţepenesc în minte, să ştiu decorul unde Viky se va stinge în fiecare zi. Luându-mi rămas bun de la Viky, vocea îmi tremură de emoţie. În antreu îmi dau lacrimile, iar Ioana îmi spune cald: „Ce copil eşti!" Uşa salonului se închide în urma mea, ca o uşă de temniţă, pe unde nu mai poţi pătrunde, pe unde pedepsitul nu va mai ieşi niciodată.

Ce încântată este doamna Axente de rolul important care i s-a încredinţat! Să fie singură „în secretul salonului"! Intră şi iese de două ori mai mult decât trebuie, îşi găseşte treabă şi cel mai mic serviciu îl face în mai multe etape, ca să dureze mai mult şi să o ocupe. Ne spune la fiecare moment noutăţi noi („Viky încearcă să doarmă", „Viky a închis ochii", „lui Viky îi este sete") cu vorbe grăbite şi ca şi cum n-ar avea timp mult de pierdut, dar aceste amănunte făcând-o

mai mult să întârzie. De fapt, se plictiseşte numai cu Viky nemişcată, iar ajunsă între noi, prin povestirile ample pe care le începe totdeauna singură – căci nu ne mai pricepem ce să întrebăm – vrea să arate că nu şi-a uitat niciun moment datoria şi că se va întoarce cât mai curând la locul de pază, de unde s-a îndepărtat numai silită. Chiar dacă n-am fi noi, tot aşa s-ar agita, ca să-l ţină la curent pe domnul Axente, sau ca să schimbe pentru moment decorul, să ia în antreu linguriţele de pe o măsuţă şi să le pună pe cealaltă. Noi suntem tot timpul în antreu, ca şi cum am aştepta noutăţi mari în fiecare clipă, sau ca şi cum datoria noastră ne obligă să stăm tot timpul acolo, să putem fi astfel oricând de folos. Doamna Axente este destul de mărinimoasă ca să împartă osteneala cu noi, şi pe mine mă trimite uneori după vreo cumpărătură în oraş, iar Ioana trebuie să prepare vreun medicament. Ce multe artificii întrebuinţează unele persoane ca să îndeplinească rolul cel mai serios. În definitiv, cu toate agitaţiile ei caraghioase, riscă în orice moment să ia boala.

Venim zilnic la Cavarna de obicei pe la ora patru după-amiază. Drumul îl facem într-un camion de ocazie, care a transportat sacii cu făină la port şi apoi se întoarce să încarce din nou. De multe ori ne ducem chiar pe jos, şi soarele loveşte cu toată forţa în noi. Ioana, preocupată de ce o să afle, nu se plânge de drum. Dimineaţa rămânem în port, căci Ioana are

treabă să aranjeze prin cameră (Hélène e zilnic la Cavarna ca să ajute pe doamna Axente) şi să facem plaja. Încercăm chiar de dimineaţă să aflăm veşti şi atunci, prin bunăvoinţa vameşului, telefonăm la poşta din Cavarna la ore anumite. Primim de obicei aceeaşi vorbă: „Tot aşa“. La ora patru, sosiţi la oraş, aflăm iarăşi multe amănunte de la doamna Axente, dar din care nu se pot extrage decât aceleaşi concluzii că Viky este tot mai slăbită, dar nu şi-a pierdut delicateţea obişnuită şi, în clipele cele mai rele, tot „nu are nevoie de nimic“. Temperatura se menţine, la ora şase trece de 39 grade, iar doctorul tot nu spune o vorbă hotărâtă.

Începem prin a face o mie de planuri pentru Viky, dar renunţăm pe rând la ele. Fiecare emite tot felul de presupuneri, ne irităm unul contra altuia şi câteodată ne supărăm chiar pe bolnavă, cu toţii în prada nervilor. Numai Viky, după cum ne spune doamna Axente, reuşeşte să rămână mereu calmă. Noaptea pornim înapoi. Ca să nu mergem prea pe întuneric pe un drum pustiu la o oră târzie, ne promitem să plecăm devreme, dar totdeauna întârziem. Nu avem îndrăzneala să părăsim prea iute casa bolnavei, unde la fiecare minut ni se pare că se poate întâmpla ceva neprevăzut. Şi mai sunt zile când doctorul vine în întârziere (ce treabă are în Cavarna minusculă?), iar noi vrem ultima lui părere sau aşteptăm efectul unei doctorii. Când voim să plecăm în sfârşit, constatăm că noaptea a venit de mult, găsim inutil să ne mai grăbim. Ne aşezăm la o masă în

fața unei cafenele, luăm o bere și câțiva mititei, iar un țigan spintecă aerul cu o melodie tărăgănată. Cântecul lui, cu toate că e fals, căzând peste sufletele noastre în veșnică emoție, în timp ce cerul se încovoaie miraculos cu stelele strălucitoare, pare plin de nostalgie. Obosiți, spunem numai câte o vorbă, tot despre bolnavă, și suntem cu toții (Roza ne întovărășește până la colțul de unde drumul o pornește spre câmpie) pioși, ca într-o biserică. După ce ne luăm rămas bun de la Roza, cu frica morții lui Viky în noi și a singurătății, sub stele și lună, printre umbrele mișcătoare ale vreunui copac, abia vorbind, apropiați, coborâm spre mare.

Doctorul Petroff nu ne inspiră nicio încredere. De câte ori vine, așteptăm cu emoție decizia lui, dar totdeauna spune cuvinte nehotărâte, se arată încurcat, ca și cum ar fi și el un simplu om, fără cunoștințe medicale. Asta nu-l împiedică să-și încaseze în fiecare zi taxa. Un tinerel, dar ursuz, încruntat, impresie de prost, ca niște haine cenușii care îl fac și mai sumbru. Am chemat și pe doctorul Abramoff, mai bătrân, gros, volubil, voind să fie spiritual dar de fapt și el tot așa de evaziv. Viky are dureri la pântec și-i trebuie neapărat gheață. Ceea ce este foarte greu de găsit în orășelul acesta. De fiecare dată trebuie o pledoarie întreagă ca să convingem pe vreun cârciumar să ne vândă. A găsi gheață este așa de complicat, punem atâta panică înainte și atâta bucurie după ce o găsim, încât avem impresia că numai de ea depinde vindecarea lui Viky.

În sfârșit, doctorul Petroff a spus un nume de boală: febră tifoidă. Cuvântul e înspăimântător, dar, în sfârșit, cunoșteam contra cui trebuie dusă lupta. Nesiguranța medicilor fusese oribilă, cu atât mai mult cu cât ea se întâmpla în timp ce termometrul era mereu aproape de 40 de grade. Avusesem impresia că în târgul acesta Viky poate să moară cu zile.

Doctorul Petroff a luat sânge lui Viky și l-a trimis la analiză la Constanța. În două zile, sau cel mult trei, vom afla adevărul. Avem un moment de optimism, ca și cum am afla că Viky merge spre bine. Doamna Axente este mai elocventă ca niciodată. După ce doctorul Petroff și-a dat sentința, ea s-a dus imediat la Viky să-i spună „vestea bună". A găsit-o dormind și a trezit-o din somn. I-a spus, cu cea mai blândă voce: „Știi că a aflat doctorul ce ai: (aici probabil că a făcut o clipă de suspensiune pentru afect)... tifos... De-acum știm cum să te vindecăm." Fără o vorbă, Viky a deschis ochii, a privit-o o clipă și i-a închis din nou. Doamna Axente a adăugat, la povestirea ce ne-o făcea în antreu, ca și cum ar fi voit să o scuze: „Sărăcuța, nu-și mai dă seama de nimic, așa este de moleșită."

La istorisirea ei am sesizat că bucuria noastră e deplasată, că fusese produsă mai mult de o stare nervoasă ce nu suporta la infinit aceeași neliniște fără niciun moment de discordare, și ne-am posomorât din nou.

Una din impresiile zilnice ale doamnei Axente, pe care ne-o transmite imediat, este că parcă Viky ar fi chemat-o. Atunci îşi întrerupe povestirea şi se duce imediat în camera bolnavei, deschizând şi închizând cu precauţie uşa. Noi rămânem fără suflare, aşteptăm să aflăm ce s-a întâmplat. Şi, în sfârşit, doamna Axente vine să ne anunţe că numai „i s-a părut". Şi cu toate că Viky nu o strigă niciodată, fie că este prea bolnavă ca să facă un astfel de efort, fie că are răbdare să aştepte, totuşi, doamnei Axente continuă să i se pară că aude vocea lui Viky. Prin uşa o clipă deschisă izbutesc să văd interiorul camerei, dar parcă schimbat complet, căci misterul bolii ce se petrece acolo, cât şi toate doctoriile, sticluţele şi paharele, toate lucrurile care nu mai au ordinea de la început, au făcut transformări. Mirosul doctoriilor invadează toată casa.

Domnul Axente nu mai incomodează, iar în definitiv, este în casa lui. Se mişcă de pe un scaun pe altul şi vrea neapărat să-şi dea şi el cu părerea. Cu mine e ceremonios şi în faţa mea nu face nici cel mai mic gest de autoritate, dar Ioana mi-a povestit că a fost toată viaţa lui un despot, înspăimântă încă pe oamenii cu care are relaţii şi pe cei mai apropiaţi chiar îi terorizează. Roza suferă mult din pricina supărărilor lui. Însă am impresia că faţă de nevastă-sa e foarte supus şi, în orice caz, că ea face din el orişice, cu puţină şiretenie. Pe faţa doamnei Axente nu se întrevăd deloc urmele unor îndelungi

nemulţumiri, dar ai impresia că nimic n-ar putea să o întunece, iar o moarte cât de apropiată nu i-ar furniza decât un nou prilej de a istorisi cu o bogăţie de amănunte. Acum domnul Axente o cheamă tot timpul tânguitor, răsfăţându-se, şi-l auzi „cum uiţi tu pe micul tău", „de mine nu vrei să ştii nimic", şi e anost să auzi astfel de scâncete din partea unui om bătrân, cu faţa toată încreţită. Doamna Axente îl ascultă surâzătoare, cu înţelesuri, către noi. Joc cu el tot timpul cărţi, reîncep pentru a suta oară „şaizeci şi şase" ca să-i întreţin simpatia şi să-l răsplătesc oarecum că i-am pus stăpânire pe casă, dar poate şi de enervare ca să treacă timpul mai uşor în aşteptarea doctorului. Când Viky doarme, doamna Axente joacă panţarola cu noi şi se antrenează ca şi cum nu se întâmplă nimic în odaia alăturată, schimbă spirite cu bărbatul său – „lasă că o să te învăţ minte să nu mai ai curaj să joci cu mine", „te-ai îngălbenit de frică" „mă las bătută la început, dar să mă vezi tu mai târziu" etc. – şi dacă aude vreun zgomot de la Viky, se întrerupe cu destulă neplăcere şi, înainte de a pleca, ne face un semn cu înţelesul: „Mă întorc numaidecât!" Iar noi aşteptăm. Cu nerăbdare. De ce n-aş mărturisi-o? În timpul acesta Roza stă cuminte într-un colţ al odăii ca să n-o vadă domnul Axente şi să nu-i dea vreo nouă poruncă, iar Ioana, fără rost, se plimbă prin antreu, iese afară, se întoarce iar. Gândeşte desigur: „Ce oribil este să joci tot timpul cărţi!" Dar nu spune nimic, din jenă pentru menajul Axente, faţă de

care se simte obligată sau din pricina bolii lui Viky, care face penibilă orice ceartă, iar când mai târziu plecăm, Ioana este aşa de fericită găsindu-se cu mine pe drumul pustiu, încât nu se mai gândeşte să-mi facă reproşuri sau epuizează reproşurile în câteva cuvinte neînsemnate.

Dimineaţa parcă nu s-ar scurge tot viaţa mea, aşa diferă de ce se petrece seara. Neliniştea e tot aşa de mare, dar nu asistăm la boala lui Viky decât de departe. Marea şi tot decorul portului continuă să aibă miraj asupra noastră şi să se infiltreze în noi. Cum servitoarea pleacă de dimineaţă la Cavarna, suntem în cea mai strictă intimitate. Nicio frică de a fi surprinşi de cineva. *Madame* Pitpalac, care ne făcea vizite odinioară, acum nu mai vine, căci simte că ar deranja. Curiozitatea şi-o calmează de departe, sau acum a trecut la alte întrebări, deoarece despre noi ştie tot. Ioana aranjează în cameră, prepară ceva de mâncare, şi o face fără stângăcie, poate pentru că, având alte gânduri, nu se mai sinchiseşte de ceea ce face. Sau pentru că eu lăsând-o în pace, nemaiobservându-i fiecare mişcare ca apoi să-mi spun observaţiile răutăcioase, nu-i mai înteţesc instinctul ei de împotrivire. Dar nu putem să profităm de singurătate, emoţiile ne sunt mereu întrerupte de gândul soartei lui Viky. Avem impresia că la fiecare clipă poate sosi vreo veste rea, şi ar fi oribil să ne surprindă fericiţi. Cavalerii lui Viky par fără rost, pe plajă. Vin la noi să ia informaţii şi apoi

se retrag, fără chef de amuzament. Nici domnişoara Ţurai, care probabil că ţipă la fel, nu ne enervează decât uneori, căci nu o auzim decât rar. Hacik stă mult de vorbă cu noi şi e deznădăjduit de boala lui Viky. N-am mai văzut un om de omenie mai perfect ca el, îndurerat de tot ce se întâmplă rău în jurul lui. Poţi să-i spui toate necazurile fără nicio jenă. Ai impresia, indiferent de fiinţa lui umilă, că eşti consolat. Ajungi la convingerea că oamenii se împart numai în două categorii: cei răi şi cei buni. Şi marea pare pustie de când nu mai văd printre valuri strecurându-se graţioasa înotătoare Viky. Iar noaptea ne înspăimântă orice zgomot, şi şobolanii fac tot felul de zgomote ciudate în pod, marea vâjâie, parcă ar fi un om care trage să moară, şi toate uşile magaziilor se zbat la vânt. Ni se pare că se pregătesc dezastre şi toate spiritele ne vizitează.

Mă căznesc să fac o plăcere lui Viky şi nu reuşesc. Este prea bolnavă ca s-o mai intereseze ceva. I-am trimis un buchet de flori, mi-a mulţumit pentru ele, dar după scurt timp doamna Axente a trebuit să-l aducă înapoi, căci mirosul tare îi făcea rău. Mi-am spus că poate muzica ar distra-o puţin; Viky prinde cu uşurinţă toate temele, dar de obicei nu are curajul să refuze vreo plimbare, vreo escapadă în mare din pricina unei melodii. Acum a trebuit ca doamna Axente să ridice diafragma patefonului înainte de terminarea bucăţii. (Şi doamna

Axente, care întredeschise uşa ca să anunţe după primele note: „Ce fericită este! Parcă s-a vindecat dintr-odată!")

Cum Viky e bolnavă, are toate drepturile, şi mă simt umilit de insuccesele mele. Ioana are uneori, dintr-odată, remuşcări că nu ajută cu nimic pe Viky, şi atunci se osteneşte pentru vreo treabă neînsemnată.

Complică inutil. O persecută mereu gândul să intre la Viky, ca şi cum ar putea fi de folos, şi de fiecare dată trebuie să-i demonstrez inutilitatea imprudenţei ei. Discuţia se transformă, pe tema aceasta, în ceartă.

La un moment dat, când stăteam într-un colţ al antreului, am surprins-o ieşind pe furiş din camera lui Viky (în lipsa doamnei Axente). Era atâta mulţumire pe faţa ei, i se părea că desăvârşeşte o faptă atât de valoroasă, încât n-am avut răutatea să-i spun că am văzut-o.

Sunt multe mistere între noi...

Atâta timp cât suntem la Cavarna, nu mai discut cu Ioana de trecut. La fiecare minut am putea fi întrerupţi, şi nu vreau să escamotez chestiunile importante. Temperamentul meu se împotriveşte ca să pun întrebările direct, imediat, am nevoie de îndelungi pregătiri. Totodată, am laşitatea de a afla adevărul şi cuceresc pas cu pas acest adevăr. Îmi prelungesc o suferinţă care altfel ar fi puternică, dar epuizată dintr-odată. Dimineaţa însă, pe plajă, suferinţele noastre au rămas

aceleaşi. Scene puternice nu se mai petrec, căci le considerăm, instinctiv, ca o impietate. Parcă am fi bătrâni şi ne facem socoteala vârstei pierdute zadarnic, cu multă melancolie, dar fără revoltă. Sărutările între noi sunt rare, frăţeşti, fără perversitate. Ne simţim obosiţi. Zilele mai calde ca totdeauna şi marea cuminte, legănându-se în cadenţă, ne influenţează în această amorţeală. Câmpie care a fost odinioară plină de flori şi de iarbă proaspătă, pe unde a trecut un uragan.

Ioana spuse tânguitoare:

– Cred că nimic nu s-ar mai putea întâmpla, că am ajuns la starea în care totul îmi este egal. Aşa am dorit întotdeauna: să nu mă mai impresioneze nimic şi să nu am nicio suferinţă prea mare. E drept că şi bucuriile au devenit în aceeaşi măsură neînsemnate.

– Cred că priveşti adevărul sub un singur aspect: al dragostei noastre. Urmăreşti starea lui Viky cu aceeaşi înfrigurare.

– Mă întreb dacă este aşa. Uite, îţi fac mărturisirea fără nicio remuşcare. Bineînţeles, aş vrea din toată inima să se facă Viky sănătoasă. N-ar fi sacrificiu pe care să nu-l îndeplinesc şi, fără ezitare, aş schimba soarta mea cu a ei. Nu mai am niciun optimism pentru viaţa mea, pe care o socotesc inutilă, nu sper nimic, nu doresc nimic. S-a prăbuşit tot ce-am încercat să clădesc şi cred ca şi tine: deoarece m-am înşelat de atâtea ori şi aşa de funest, nu mai pot să mai am nicio siguranţă în vreo judecată de a mea. Şi în felul acesta

poate cineva trăi? Viky îmi este dragă, am copilărit cu dânsa, îi admir sufletul, incapabil să supere pe cineva, dar n-avem nicio legătură amândouă. Să mai insistat asupra deosebirilor noastre ar însemna să crezi că iarăşi sunt orgolioasă, nu pentru că ocupaţiile mele sunt de mai bună calitate ca ale ei, dar pentru că tu nu preţuieşti decât ceea ce îmi e şi mie familiar: gust pentru viaţa artificială, închisă în bibliotecă, sau pentru tulburările interioare. Şi dacă ar trăi Viky şi dacă ar muri, faţă de dânsa aş rămâne la aceeaşi depărtare.

Cu ce accent a pronunţat Ioana cuvintele „moartea lui Viky“, la care mă gândesc deseori cu spaimă, dar nu îndrăznesc să le aduc în conversaţie!

Ce disperată trebuie să fie Ioana ca să aibă un asemenea curaj!

– Şi eu nu mai am nicio însemnătate pentru tine? Ţi-a devenit indiferentă existenţa mea?

– Tu mi-ai fost tot ce-am avut mai scump pe lume, şi oricât nu ne-am înţeles, am fost perfect asemănători. Aceleaşi aptitudini am avut, aceleaşi preocupări şi aceleaşi defecte şi calităţi sufleteşti. Orgoliul ne-a fost egal şi, din pricina lui, n-am suportat niciunul nicio înjosire şi ne-am răzbunat pentru orice umilinţă. Asemănarea aceasta a făcut imposibilă o minciună între noi, care e esenţială între doi oameni ce vor să se împace şi poartă numele de „menajament“: am ghicit imediat tot ce unelteşte celălalt. Şi acum n-aş

putea spune că ţin mai puţin la tine, îmi eşti tot atât de necesar, dar s-au schimbat multe. Aş fi incapabilă să mai am conflicte, gelozie, ură, patimă. Aş suporta chiar să pleci cu altă femeie şi te-aş aştepta cu acelaşi calm. Ţi-aş lucra flanele ca să nu răceşti sau aş băga de seamă ca să ai mâncare bună. Dragostea celei mai devotate mame... căci am îmbătrânit.

– Îţi închipui că într-un timp atât de scurt s-a putut face o transformare atât de mare! N-au trecut decât câteva zile de când îmi replicai, cu vehemenţă, la orice părere.

– Întotdeauna schimbările în mine s-au petrecut brusc. Probabil că se petrece o lucrătură ascunsă, dar hotărârea apare deodată. Aşa te-am părăsit şi aşa m-am întors la tine. Am fost bolnavă de dragoste, acum m-am vindecat!

Noutăţi grave. Definitive? Sau numai convingeri de moment, aşa cum obişnuieşte Ioana? Sunt obosit şi mi-este indiferent.

Astăzi am venit mai devreme la Cavarna, imediat după prânz, ca să aflăm rezultatul vizitei doctorului Bogdan, venit special de la Bazargic, în toate amănuntele. Era un eveniment prea însemnat ca să ni se transmită numai prin telefon. Doctorul Bogdan fusese de dimineaţă şi, după o cercetare atentă, opinase tot pentru tifos. Nu avea mare lucru de ordonat, doar să continuăm cu gheaţa şi cearşafurile ude şi, pentru

reconfortarea bolnavei, injecţii, cu ulei camforat. A făcut chiar el prima injecţie, fără ca Viky să fi încercat cea mai mică împotrivire. Acum, când căpătam siguranţa celor ce se întâmplă, ne calmăm puţin. Mi se pare insuportabil de petrecut atâta vreme la casa menajului Axente. Povestirile doamnei Axente au devenit de-a dreptul plictisitoare, iar tonul dezmierdat al domnului mă tortureazā. Am plecat cu Ioana şi cu Roza în orăşel şi, ca să găsesc un mijloc de distracţie, am intrat în cafenele, m-am amuzat la vitrinele sărăcăcioase. Am cumpărat tot ce mi s-a părut bun de mâncare, ca să avem provizii la mare. Am regretat lipsa oricărui mijloc de distracţie, a vreunei petreceri populare sau măcar a unui cinematograf. La urmă ne-am dus în grădina publică, mare dar neîngrijită. Ne-am instalat pe nişte fân şi am început să mâncăm cu poftă struguri cu pâine. Ca desert, şocolată. Eu am povestit istorii vechi şi am făcut planuri pentru viitorul Rozei. Bine dispuşi şi complet singuri în locurile acestea, ne-am jucat copilăreşte, chiar de-a prinselea. La întoarcere, în poartă, ne aştepta doamna Axente. Triumfătoare, îşi relua rolul mare pe care îl diminuasem zi cu zi şi chiar i-l desfiinţasem după vizita doctorului Bogdan.

– Ştiţi, copii, că a venit rezultatul de la Constanţa. Şi, după o mică tăcere calculată abil: N-are tifos!

Vestea s-a transmis printre toate cunoştinţele noastre din Cavarna imediat. Unii ne felicită şi vor să

scoată din rezultatul acesta argumente de fericire. Cei mai mulţi, influenţaţi de figurile noastre, nu ştiu ce să spună. Am telefonat doctorului Bogdan, de data aceasta enervaţi şi pe el. Şi dânsul n-a găsit decât să exclame: „Fir-ar al dracului!“ Pe doctorul Petroff aproape l-am certat, şi a suportat cu o mutră imbecilă tot scandalul nostru. Apoi, tot aşa bâiguind: „Eu tot febră tifoidă cred că este. Am toată încrederea în analiza făcută la Constanţa (bulgar ipocrit!), dar cine ştie ce s-a întâmplat, poate că nu s-a găsit nimic în momentul acela, căci am trimis noi prea degrabă sângele. Simptomele sunt ca la febră tifoidă; temperatură mare, stare generală de prostraţie, lipsă de poftă de mâncare.“

Suntem exasperaţi contra lui. Vasăzică, iar încearcă să ne aducă bănuieli. Nici măcar să nu reuşim să avem certitudinea că tifosul este exclus! După ce pleacă, îl batjocorim între noi din toată inima: „Cine l-a mai făcut şi pe ăsta doctor! Habar n-are! (Parcă doctorul Bogdan ştiuse ceva!) Şi, pe deasupra, şi încăpăţânat!“

Ioana e tot aşa de indignată ca şi mine. Dar printr-un curios joc psihologic al ei, emite tocmai o pretenţie şi ea vagă, de a doctorului Petroff.

– Trebuie să ne facem injecţii antitifice!

Cum protestez energic împotriva acestei idei, căci e inutil să mai suportăm nişte injecţii cu efecte dezagreabile pentru o boală inexistentă, şi pentru că mă irită contrazicerea Ioanei, ascultând pe doctorul Petroff, pe care îl găsisem până atunci imbecil, Ioana,

ca de obicei, se încăpăţânează cu atât mai mult în gândul ei. Şi o bucată de timp uită complet de boala lui Viky, şi toată discuţia evoluează numai dacă trebuie să ne facem injecţii sau nu.

La plecare am întâlnit pe *madame* Pitpalac. Ea ne-a spus misterios:

– Doctorul Abramoff susţine că el a ştiut totdeauna că nu e tifos. Mai degrabă tuberculoza intestinelor.

Trăind aceste scene şi transcriindu-le, îmi dau seama ce ridicole sunt, ce amuzante chiar, parcă imitaţie după cine ştie ce pagină de satiră a lui Molière împotriva medicilor. Dar pe un pat zace de o săptămână Viky între viaţă şi moarte, fără măcar ca să ştim ce să facem ca să-i venim în ajutor. Putem glumi?

De-abia pe la 11 noaptea, sub un cer superb, ne reluăm drumul spre port. Încep:

– Nesiguranţa este oribilă. Poate că numai eu am nenorocul că orice mi se întâmplă, rău sau bine, să-l aflu în etape, să am în fiecare zi, de mai multe ori, speranţe şi apoi deznădejdi. Sau poate că alţii suportă mai uşor aceste stări. Eu am impresia că mi-e bolnav tot sufletul din pricina nesiguranţei, şi aceasta e cauza că orice se transformă pentru mine în cataclism. Chiar şi o scrisoare întârziată cu o zi mă distruge. Aş prefera certitudinea cea mai gravă, căci până la urmă te deprinzi cu ea.

– De aceea faci tot posibilul să escamotezi adevărul şi să îndepărtezi cât mai mult aflarea lui. Dar spui o teorie cu ocazia lui Viky, care-ţi este, oricâtă milă ai avea, o străină. Dacă ar fi ceva personal, altfel s-ar întâmpla. Acum vrei să termini în orice chip o chestiune ce nu te interesează decât vag şi care te împiedică de la atâtea planuri: să priveşti marea în tihnă sau să pleci, căci a trecut data pe care o hotărâseşi pentru plecare.

– Aceste sunt răutăţi gratuite. Sau mai degrabă sunt observaţii valabile pentru orice om, dacă are curajul să se examineze fără menajamente. Poate că ai dreptate: aş vrea să pot privi marea în tihnă. Cred că privind marea sau ascultând muzică bună, parvin să ajung, numai atunci, la extaz, să nu mă mai întrerupă spiritul critic ce-mi distruge de obicei orice bucurie.

– Mă întreb uneori dacă eşti om. Am iubit o maşinărie. Oricât de subtilă ar fi, îi lipseşte singurul lucru care interesează în dragoste: umanitatea.

– Tragi concluzii prea grăbite, după obicei. Din moment ce sunt în stare, şi încă cu vehemenţă, să mă entuziasmez şi să mă deprind, nu pot fi numit maşinărie. De altfel, cred că nu se potriveşte acest termen niciunui om. În fiecare se găseşte o altă structură a instinctelor, o altă combinare a lor. Deci, dacă mă iubeşti, trebuie să mă accepţi cum sunt, fără să mă numeşti maşinărie, oricâte contraziceri ai găsi. Aceste contraziceri există în orice om. De pildă, vezi pe unii foarte repezi în toate şi totuşi mâncând extrem de încet. Am avut din pricina ta trei ani la dispoziţie ca să-mi verific caracterul.

– Mereu revii la aceleaşi fapte.

– Pentru că mi-au fost esenţiale. Toată experienţa mea de viaţă porneşte de acolo. Nu vei vrea poate să iau argumente din grija mea de student, când voiam la vreun examen să iau bilă albă în loc de roşie!

– Dar devine intolerabilă tovărăşia dintre noi, dacă discutăm numai despre ceea ce s-a întâmplat!

– Nu trebuia să se întâmple nimic!

– Totul a fost numai din pricina ta!

– Bine că te poţi consola aşa de iute!

– Şi, în definitiv, puteai să împiedici de la început orice. Dimpotrivă, ai avut perversitatea să ne împingi unul spre celălalt. Cine îmi făcea mai multe elogii despre el?

– Sunt încântat, căci cu atât mai scârnavă apare fapta lui de mai târziu.

– Eşti prea bun observator al celor ce te interesează ca să nu fi observat că între mine şi el se făceau trăsături de care NOI pe atunci nu ne dădeam seama. (O! Acest plural „noi", care îi leagă pe amândoi!).

– Nu-ţi dădeai seama... Se potriveşte asta pentru tine. Dreptul acesta ţi-l dau, dar nu se potriveşte deloc cu el, care s-a gândit de la început că trebuie să încerce. (Analizând fraza aceasta, îi descopăr mai multe motive: despărţeam pe pluralul „noi", care mă duruse ascuţit, în timp ce toată conversaţia mă doare numai molcom, cum, jucându-te cu un foc care numai te dogoreşte, ţi-ar sări pe piele o scânteie chiar; în acelaşi

timp, cred că aşa este obiceiul lui; avea însă şi scuza căci abia o cunoştea pe Ioana şi proceda cu ea cum procedează oricine cu o fată ce nu i se împotriveşte prea mult; mai este şi un al treilea motiv al vorbelor: vreau să o umilesc pe Ioana.)

– Un bărbat trebuie să conducă pe femeia lui, s-o povăţuiască. Întotdeauna ai fost lipsit de orice autoritate.

– Nu eşti o zdreanţă, te poţi administra singură! Poate că am privit dragostea noastră dintr-un punct de vedere romantic. Nu m-am deprins cu ideea că tu nu mă înşeli numai pentru că te împiedic eu să ai ocazia! De-acum înainte voi şti cum să procedez; nu voi aduce în casă pe nimeni, căci s-ar putea întâmpla o catastrofă!

– Cum mă pedepseşti!

– Dar cum mă doare!

Şi cum aş putea înregistra întunericul ce ne împresoară, umbrele pomilor, cerul albastru cu stele şi cu luna pe jumătate, plutind ca o barcă, pornită poate de pe marea ce se zbate tot mai aproape! Atmosfera strecurându-se printre noi în toţi porii... Şi cum Ioana a tăcut, semn că e grozav de nenorocită (mai mult ca mine?), şi că picioarele o duc la întâmplare, spun, apăsând pe cuvinte, cu imensă tristeţe:

– Abia câteva zile au trecut de când pretindeai că ai ajuns la o stare sufletească definitivă şi că nimic nu te-ar mai tulbura!

– Şi Viky, care ar putea să moară!

În noaptea următoare, după ce la Cavarna am văzut că n-a fost nicio schimbare, pe acelaşi drum, aproape la aceeaşi oră continuăm conversaţia. Ioana spune:

– Ce oribilă am fost ieri! Când Viky este aşa de bolnavă, noi am uitat-o perfect (nu mai era către el niciun gând), ca să ne certăm pe neînsemnatele noastre neînţelegeri. Căci nu sunt neînsemnate, comparate cu moartea? Şi când te gândeşti că, indiferent de luciditatea noastră, am fi în stare să pornim aceeaşi discuţie!

– Nu trebuie să ne irităm, căci ce am făcut este profund omenesc. Nu poţi să susţii tot timpul o stare funebră fără să intercalezi preocupări puerile. Educaţia noastră tâmpită ne-a dat iluzia absolutului, şi de aceea suntem mereu nenorociţi, descoperind că orice sentiment nu este decât aproximativ.

– Aceasta nu-i decât o scuză deghizată, pentru a-ţi împăca conştiinţa. Deci nu mă poţi învinovăţi pe mine că mă scuz. Atât timp cât ai curajul să trăieşti, îţi aranjezi în folosul propriu tot ceea ce e convenabil. Cazul tău e curios: eşti mereu atent la tine şi la vecini, încerci să nu fii deloc binevoitor cu tine şi totuşi îţi scapă observaţii esenţiale, pe care le poate face din întâmplare omul cel mai puţin fin!

Sunt convins de nereuşita finală. Însemnă că nu fac observaţii cu un scop, ci dintr-un viciu temperamental. O fi având acum Ioana dreptate? Numai în cazul acesta? Sau şi în alte cazuri? În care? Există o trăsătură

atât de esenţială în mine, pe care eu n-am examinat-o niciodată? Mereu alte perspective ale omului.

– Ce îngrozitoare este nesiguranţa în care ne ţine boala lui Viky!

– Exact subiectul de la care am pornit ieri. Ce savoare pentru tine, care extragi fiori din moartea altora!

– Ce inutile ofense, pornite într-o clipă când nu sunt vinovat cu nimic.

– Sunt convinsă că, cu ocazia lui Viky, de o mie de ori te-ai gândit la moarte, ai imaginat o mie de cortegii funebre, dar te-ai jenat ca să mi-o spui.

– Acelaşi lucru făceam şi când Viky era sănătoasă.

– Atunci gândul tău era inofensiv, pe când acum apare oribil.

– Am trăit cu aceeaşi intensitate şi atunci şi acum. N-am fost farsor niciodată.

– E uşor de imaginat dezastre pe socoteala altora!

– La fel imaginez şi pe seama mea.

– Totuşi, Viky este aproape să moară şi tu eşti sănătos tun.

– Tot sufletul meu este bolnav. Mă vezi în fiecare clipă chinuindu-mă.

– Când te gândeşti că dacă aş muri eu, în loc să ţipi să te arunci în mare, ai combina scene funebre şi apoi le-ai scrie, bineînţeles, pricepându-te să le gradezi

cum trebuie, ca să ajungi la punctul culminant şi la efectul dorit.

– Orice scriitor, cât de sincer ar fi, îşi aranjează suferinţe reale.

– Şi apoi publici volumul, vezi cum se vinde, te bucuri dacă ai o presă bună.

– Exact.

– Ce mediocru este acest „exact“, care nu explică sau nu scuză nimic, şi care împacă totuşi conştiinţa.

– Nu pot împiedica nimic din cele ce se petrec în mine, cel mult le pot observa şi taxa ce e bine şi ce e rău.

– Şi tu, care te crezi pedagog, adică având pretenţia de a ameliora!

Urmează o lungă tăcere şi ni se aud paşii sonori lovind pietrele. Apoi Ioana reîncepe.

– În definitiv, ai dreptate. Trebuie să ne închipuim şi moartea lui Viky. Vom suporta-o mai uşor dacă ne deprindem cu ea.

Ce dezastru ar fi! Moartea nu i se potriveşte deloc graţioasei Viky, care niciodată nu şi-a pus întrebări prea profunde. Cu silueta ei delicată, îmbrăcată cu cel mai bun gust, cu nasul puţin în vânt, cu râsul frumos, care îi luminează întreaga faţă, mereu în tovărăşia băieţilor, glumind cu toţii, dar ştiind cum să păstreze distanţele, aşa am ştiut-o pe Viky! Şi acum, deodată, s-o imaginez ţeapănă, galbenă, plecând în călătoria fără capăt singură, descifrând taine sau strecurându-se, strigoi, printre umbrele nopţii. Acum, altă Viky, şi la fiecare moment

iarăşi o schimbare, aceeaşi fiinţă multiplicându-se la infinit şi noi încercând inutil să explicăm toate aceste aspecte.

Ce ciudate sunt capriciile soartei sau ale lui Dumnezeu! De ce a ales-o tocmai pe mititica Viky să joace un rol atât de important? Şi eu, care mă crezusem predestinat pentru un astfel de rol şi care, alături de Viky, sunt un nevolnic, clovn într-un mic circ de provincie pretinzându-se actor!

– Ce bucurii ne propuneam pentru Cavarna şi ce sfârşit lugubru închipuim acum!

– În niciun caz n-a fost o bucurie! (Am simţit ochii Ioanei căutându-mă prin noapte, să ghicească ce gândesc. M-am simţit obligat să spun:) A fost totuşi singura posibilitate de a suporta viaţa!

– Cred că suntem identici! Şi alipindu-se de mine: Te iubesc, Sandule!

În noaptea aceea n-am dormit decât târziu, atâtea preocupări m-au obsedat şi aşa de puternic se zbătea marea drept sub fereastră.

Am întâlnit pe Hacik în uşa cafenelii lui Mihali. Are obiceiul să-mi pună ca primă întrebare: „Ce mai face duduia Viky?“ Azi, ca să mai variez programul, i-am vorbit eu mai întâi despre Viky: „Ştii că Viky a întrebat de dumneata. Spune că îi e dor să-i cânţi.“ Toată povestea era inventată numai ca să-i fac o mică plăcere. Am fost ruşinat de minciuna mea, aşa i s-a luminat faţa de bucurie, dar nu puteam să-mi mai

schimb vorba. Pentru oamenii simpli orice cuvânt are o semnificaţie exactă, nu sunt în stare să bănuiască nimic îndărătul lui. Ce admirabili sunt aceşti oameni, şi ce reconfortanţi! S-a oferit imediat să se ducă la Cavarna să-i cânte lui Viky la fereastră, şi n-am putut să-l opresc decât mai adaugând o minciună că la ora asta Viky doarme. De fapt, ea stă zi şi noapte în letargie şi nu mai poţi deosebi când e trează şi când doarme. Dar Hacik va veni neapărat după-amiază... Trebuie deci să plecăm noi mai devreme, înaintea lui de e posibil, şi s-o anunţăm pe Viky prin doamna Axente să nu se mire când va auzi la fereastră sunet de vioară. Şi, dacă se poate, să-l suporte un sfert de oră. Deci trebuie să pretindem lui Viky, aproape de moarte poate, să ia parte la combinaţiile noastre convenţionale de oameni teferi!

Seara, cu Ioana şi cu Hacik pe prispă, fac planuri pentru Viky, deoarece temperatura e scăzută. Ioana e preocupată dacă Viky trebuie să se mărite la vârsta asta sau e bine să mai aştepte. Şi apoi, ce fel de bărbat s-ar potrivi mai bine cu dânsa. Dar, deocamdată o vom lua pe Viky din nou la port. O vom păzi. Hélène îi va face mâncare bună şi multă, vom ţine-o toată ziua pe plajă, şi prietenii ei desigur că o vor amuza cât mai bine. O singură frică are Ioana; ca nu cumva Viky, profitând de un moment de neatenţie, să intre în apă ca să înoate.

– Înotul este pasiunea ei! E o mică zăpăcită şi e în stare de o asemenea nebunie!

Plimbarea noastră de noapte înspre port e o plimbare de tineri îndrăgostiţi care nu au nicio experienţă, se amuză de toate naivităţile, cred în jurămintele eterne. Completă refacere interioară, fără nicio spaimă pentru viitor.

S-a terminat tot chinul. Îmi este egal tot ce s-a întâmplat, căci ştiu că în clipa aceasta Ioana tremură pentru mine şi ar fi în stare să facă tot ce i-aş propune, să fugă cu mine, să-şi renege familia, să trăiască cu mine măritată, în văzul tuturor, indiferentă la bârfa lumii, să se arunce în mare fără de nicio ezitare. Starea care o cuprinde în întregime (o simt în toate fibrele vibrând) este extazul.

Ce magnifică noapte! Ce parfumat e aerul, stelele ce sclipitoare şi luna halucinantă, pe razele căreia coboară şi urcă fără oprire strigoii şi toate arătările. Ursitoarele torc firul vieţii noastre din raze de lună! Iar marea! Tot mai aproape se simte mirosul, i se aude neîncetata ei legănare, neobosita ei încercare de a construi miracole şi apoi destrămarea înainte de a porni din nou. Simbol al tuturor planurilor omeneşti, construcţii mereu reîncepute, inutile poate, căci ştii perfect că nu vor ajunge la vreun rezultat, dar ce superbă lucrătură! Este admirabilă îndeosebi dezinteresarea acestor osteneli!

– Te iubesc, Ioana! Nu trebuie să crezi că vorbesc numai din pricina unui entuziasm momentan. Logica cea mai strictă îmi dă dreptate. Ai făcut o greşeală fără

ca dragostea pentru mine să-ţi fie deloc alterată. Ai avut toate scuzele: m-ai văzut indiferent! Poate că nu corespundeam cu febrilitatea ta de îndrăgostită şi când îmi simt acum sufletul în aşa mişcare, obişnuită la tine, îmi dau seama ce bicisnic am fost, ce stupid, ce nevoie ai avut să te vindeci cu orice preţ. Ai încercat ceea ce ţi-a stat la dispoziţie. Îmi închipui cu ce amar! Ai o educaţie prea burgheză, prea cinstită, ca să nu ţi se pară gesturile acestea oribile, chiar dacă inteligenţa ta are toate curajurile. Te văd acum: suferi în orice moment, nu atât din milă pentru mine – ai dreptate, în dragoste n-are ce căuta mila – cât din scârbă că ţi s-a putut ţie întâmpla aşa ceva. Eşti umilă în orgoliul tău. Iubita mea orgolioasă, mi-e dor de buzele tale fierbinţi („fierbinte" nu este pentru mine, pasionată, un cuvânt convenţional?) şi de toate principiile înrădăcinate în tine, orice teorii ai susţine. Şi poate că fericită ai fi nu având la dispoziţie biblioteca cea mai imensă, ci cu un şorţ şi cu picioarele fără ciorapi în papuci, cu părul în dezordine, în faţa unei căsuţe de la ţară aruncând grăunţe la o mie de păsări. Am învăţat atâtea, am chibzuit atâtea, şi încă să nu fiu în stare să diferenţiez sufletul de corp! Sufletul, care a rămas tot aşa de intact, ca şi în prima zi de cunoştinţă, căci ai rămas tot aşa de naivă în dragoste, pe rând deprimată şi entuziastă, interesată de orice aş face eu, iubita mea, care, după ce citeşte cinci ceasuri în şir o carte grea, găseşte extraordinar un spirit prost de al meu şi râde dacă mă strâmb!

Şi corpul a fost profanat? Când fiecare scenă era susţinută cu o voinţă încordată şi lăsa un gust amar, iar uneori un imens dezgust? Ce cunoaşte el din corpul tău? Oricât l-ar fi examinat, oricât se va fi încercat să-l murdărească, să limpezească toate misterele lui? Ce ştie el de vibraţiile corpului tău, starea ta normală pentru mine? Ce interes poate avea corpul tău fără acele vibraţii? Putea să te înlocuiască, fără nicio diferenţă. Ţi-aduci aminte de Tristan şi Isolda. Isolda, ca să nu fie obligată să se culce cu Mark, a pretins ca împreunarea să se petreacă în întuneric, şi trimitea pe Brangöne în locul ei. Din această stratagemă, Mark n-a observat nimic. Desigur că Tristan ar fi observat imediat dacă într-o noapte n-ar fi fost Isolda în braţele lui numai după freamătul iubitei, acum absent!

Ce fericit sunt! Ce rar i se întâmplă unui om să aibă o astfel de superbă ocazie în viaţă! Să cântăm, să ajungă până la bolta cerului!

– Dacă ar dura tot timpul aşa!

– Dar ce ne pasă ce se va întâmplă mâine! Nu trebuie să aduci tocmai tu nelinişte în beţia noastră, aşa cum mă învinovăţeşti pe mine de atâtea ori. Se poate ca mâine să murim noi sau să moară Viky, să nu ne mai iubim, să ne despărţim iarăşi. Şi chiar avem siguranţa tragediilor viitoare! Este fatal ca emoţia noastră de oameni tineri să nu rămână identică şi ca, în cel mai bun caz, dragostea să se transforme în prietenie, aşa cum

ştim că s-a întâmplat cu toţi oamenii, în toate timpurile. Apoi vom îmbătrâni, ne vom urâţi, ni se vor ofili feţele. Ce frumoasă eşti Ioana, în seara aceasta! Şi la urmă, oricât de târziu, fatal, unul va părăsi pe celălalt, prin distrugerea totală, care este la capătul oricărei sforţări omeneşti! Poate că şi în lună au fost odată oameni şi se vor fi găsit şi acolo îndrăgostiţi tot aşa de febrili ca şi noi. Dar ce ne pasă! Ce contează ce a fost şi ce va fi în clipa aceasta de o aşa de intensă trăire!

– Ce transformări în tine!

– Probabil că totul a depins de boala lui Viky, s-au amestecat neliniştile geloziilor mele cu neliniştile morţii lui Viky, care la fiecare moment apărea ameninţătoare. Poate că teroarea, din pricina soartei lui Viky, a grăbit consumarea chinurilor din cauza trecutului. Şi dintr-odată am descoperit că vindecarea mea depinsese de coborârea temperaturii lui Viky. Nici măcar n-a fost boala ta, ci a lui Viky, adică a unei persoane care mi-e foarte agreabilă, dar, în definitiv, destul de indiferentă, numai în funcţie de existenţa ta. Şi tot timpul cât am fost despărţiţi m-am gândit doar de câteva ori la ea şi atunci cu ciudă: aveam convingerea că ea continuă să surâdă spre toţi vecinii, să aibă ochii luminoşi şi fruntea fără nicio cută, ca cineva care nu cunoaşte ce e supărarea, continuând discuţiile ei neînsemnate cu tot soiul de cavaleri.

– Nici nu s-a vindecat complet, şi ai şi început s-o critici.

Ioana spune asta glumind, fără intenţii de a-mi face vreun reproş.

– Pentru că şi Viky redevine ceea ce a fost. N-am văzut-o, dar aş putea paria, căci în toate cazurile se petrece la fel. Boala şi apropierea morţii n-au învăţat-o nimic, natura s-a căznit cu dânsa dându-i o experienţă absolut inutil. Să vezi că mâine o să reînceapă să surâdă ca de obicei. (Dar oare cu mine nu se petrece acelaşi lucru, indiferent dacă mă consider mai profund decât Viky? Se va schimba ceva, aşa cum cred în momentul acesta? Niciuna, când mă simt invadat de bucurie, nu s-au potolit întrebările, semn că nu sunt complet vindecat.)

Ca să-mi înăbuş bănuielile care se ridică în mine, spun: „Te iubesc, Ioana! Pot să ţi-o afirm fără nicio ezitare. Ce să socotesc? Să precizez? La socoteală desigur că oricărei dragoste i-ai găsit limite. Trebuie să ai încredere în tot sufletul meu, ce freamătă pentru tine şi mă îndeamnă să-ţi fac această mărturisire."

– Sunt fericită, Sandule!

Noaptea, îmbrăţişarea cu Ioana a fost frenetică, aşa cum nu mai fusese din primele timpuri.

A doua zi, doamna Axente ne-a anunţat că Viky îşi recăpătase temperatura mare. Chiar mai dinainte noi revenisem la starea noastră obişnuită.

Se lasă seara, copacii se subţiază, şi, printre ramurile lor cerul e aproape alb. Doctorul Petroff a

trecut pe la noi şi a constatat pe Viky tot aşa de rău, ceea ce se putea constata fără nicio ştiinţă specială. Ne-am aşezat pe pridvorul casei, eu şi Ioana, în voia melancoliei orei, şi Hacik, venit să ia informaţii despre Viky, a acceptat invitaţia şi s-a instalat lângă noi. Îi simţim aşa de apropiat, că nu mă sfiesc să-i spun:

– Tare suntem necăjiţi, Hacik!

Aceste vorbe cuprind multe dureri fără legături între ele şi totuşi împletite aşa de bine, înlocuindu-se una pe alta, suprapunându-se.

– Şi eu sunt atât de supărat!

Are curajul, umilul Hacik, să se jeluiască, poate pentru că accentul meu arată că am răbdare să-l ascult puţin sau pentru că el vrea să ne încurajeze pe noi. Omul, în egoismul lui, îşi găseşte o consolare că se mai găsesc şi alţii în aceeaşi situaţie, sau chiar mai rău.

– Dar ce-ai păţit, Hacik?

– Câte n-am păţit!

Este atât de amuzant spunând acesta, încât îmi vine să râd. Deseori nu ne interesează o durere adevărată numai pentru că se prezintă caraghios.

– Şi nu poţi să ne spui şi nouă necazurile?

– Maşinka ne-a făcut familia de râs.

Hacik are o mulţime de fraţi şi surori mai mici decât el, care foşnesc cu toţii pe drumurile portului. N-aş putea să recunosc pe niciunul, dar, când văd vreun copil dezmăţat cu părul roşu, şi cu pistrui (Hacik, singurul din familie, e negru ca un ţigan), sunt

sigur că e un reprezentant al familiei prietenului nostru. Hacik nu-i iubeşte, cu toate că face sacrificii imense pentru ei, îşi împarte mica lui leafă ca să-i hrănească şi să-i dea la şcoală (ştim asta de la *madame* Pitpalac). Sau poate că-i iubeşte, căci el e tot numai nevoie de a iubi şi de a sacrifica, dar nu mărturiseşte, de ruşine, căci ştie ce impresie proastă ne face această droaie de copii obraznici şi fără de nicio delicateţe. Nu l-am văzut pe Hacik stând de vorbă cu vreunul din ei. El se strecura pe cărările portului ca şi cum ar fi fost singur pe lume, dar *madame* Pitpalac pretinde că în fundul unei magazii se petrec deseori sindrofii de familie. Pe Maşinka am remarcat-o, roşie şi pistruiată ca şi ceilalţi, însă domnişoară care nu umblă cu picioarele goale şi care-şi păstrează o ţinută de fată ce se crede frumoasă. Cu *madame* Pitpalac se salută, dintr-amândouă părţile o înclinare delicată din cap şi un zâmbet fin, şi cred că le-a persecutat mult timp chestiunea care trebuie să salute mai întâi, iar acum fac tot posibilul să dea din cap în aceeaşi clipă.

Şi iată că Maşinka păcătuise şi ea în misterul vreunei magazii sau poate chiar pe pământ, la jocul razelor de lună. Cu cine? Hacik n-a vrut să ne spună decât vag: „Cu un parşiv".

Faptul se întâmplase de multe vreme, nu se mai putea face nimic să se împiedice venirea copilului, ce avea să aducă ruşinea familiei. De un mariaj care să

acopere păcatul nici nu putea fi vorba. Tipul o ştersese şi nu aveai cum să-i dai de urmă. Şi apoi, cum să aduci în casă pe un derbedeu! „Câte planuri îmi făcusem eu pentru Maşinka! Îi cumpărasem o casă la Cavarna şi pusesem şi ceva bani deoparte. Ce s-a ales din toate acestea!“

Ce triste aceste mărturisiri! Dragostea lui Hacik pentru soră-sa spusă deodată! Dar cum putuse strânge aceşti bani din leafa lui neînsemnată? În cât timp şi cu ce sacrificii?

– Şi acum trebuie să stau aici să păzesc pe Maşinka să nu-şi facă seama şi să-i vin în ajutor la ceea ce se va întâmpla. Aş vrea s-o ascund undeva, să nu afle nimeni. Dar unde? Şi ce vom face cu copilul? Lumea e rea, bagă de seamă orice. *Madame* Pitpalac trebuie să şi fie la curent.

Ce prieteni trebuie să ne socoată Hacik că ne spune astfel de lucruri! Şi mai ales ce singur trebuie să se simtă!

– Şi eu, care voiam să plec imediat. Niciodată n-am avut noroc!

– Unde să pleci? Aveai intenţia să ne părăseşti fără să ne spui nimic?

– Nici eu nu ştiam nimic până astăzi. Am primit o depeşă care m-a chemat la Ada.

Hacik ne spusese odinioară, la o oră tot aşa de melancolică, despre dragostea lui fără nădejde pentru o fată frumoasă, Ada. Când încercasem să-l consolez

(cu ce argumente facile te mulţumeşti ca să consolezi pe alţii!), „de ce nu încerci s-o uiţi, căci nu te iubeşte“, mi-a ripostat: „ce-are a face, o iubesc eu!“ Ada îl chinuise, căci făcuse dragoste cu diferiţi tineri, numai pe Hacik nu-l băgase niciodată în seamă.

– Cum te cheamă? Asta înseamnă că te iubeşte. S-a prefăcut numai că nu te observă. Un mijloc de cochetărie, la care a renunţat imediat ce a văzut că te retragi dumneata.

– M-a chemat pentru că acum e bolnavă greu şi are nevoie de mine. Dar ce-are a face? Are toate drepturile.

Hacik nu poate să fie iubit, dar e necesar în timpurile de deznădejde. Ada ştie să se folosească bine de generozitatea lui.

– Ce să fac?

Întrebarea pe care mi-o pun şi eu deseori. Am egoismul să cred că numai în mine se petrec cataclisme.

Uneori, la Cavarna, rămân singur în antreul de lângă bolnavă; doamna Axente nu poate părăsi pe Viky, domnul Axente citeşte vreun ziar şi fetele sunt duse după cumpărături. Şi atunci fac pasienţe şi sunt aşa de nenorocit şi încurcat în atâtea presupuneri, încât pun în reuşita pasienţei dovada vreunui mic amănunt din existenţa trecută a Ioanei (de pildă, dacă a dat celuilalt o anumită sărutare) de care n-am curajul să o întreb.

Întotdeauna sosim cu frică, după-amiaza, la Cavarna. Ne temem de o veste proastă. Ne e frică să schimbăm vreo vorbă ca să ne spunem temerile, dar discutăm, pe măsură ce ne apropiem, tot mai molcom, tot mai distrat, ca odată cu apariţia primelor case ale târgului să ne întrerupem de tot. Tremurăm amândoi. La colţul străzii de unde se poate vedea casa familiei Axente, ne înfiorăm să nu vedem doliu. Şi apoi, după ce scăpăm de această groază, îmi mai spun încă în restul drumului: „De fapt, nici n-ar fi avut timpul să pună doliu! Poate s-a întâmplat ceva de curând!“ Şi când, în sfârşit, doamna Axente, totdeauna prima la întâmpinare, ca şi cum ne-ar fi văzut că venim, ne anunţă spunându-ne: „Viky e la fel. Temperatura a fost 40 grade“, răsuflăm uşuraţi. Totuşi, moartea posibilă a lui Viky nu ne-ar apărea ca ceva cu totul neaşteptat. De la timpul când ne temeam să ne gândim la aşa ceva până acum, când facem chiar unele aluzii, a trecut mult. Când sunt numai cu Ioana, în călătoriile noastre nocturne spre port mai ales, dacă nu pronunţăm chiar numele lui Viky, vorbim de moarte în general, mereu ca şi altădată, dar acum se simte că avem în noi o panică imediată. În noaptea miraculoasă, numai noi pe drumul pustiu, printre umbre, în apropierea mării prezentă în noi tot timpul, chiar când n-o vedem, discuţiile grave par la locul lor, şi spunem multe gânduri pe care ziua le ascundem cât mai bine! Câteodată, aceste

generalităţi triste pe care le vorbim mi se par o impietate dacă mă gândesc a doua zi la ele: am impresia că exploatez cazul lui Viky. Taina în care se săvârşesc ele îmi măreşte impresia că fac un lucru nepermis. Alteori îmi iau apărarea: găsesc o dovadă că soarta lui Viky mă impresionează mult, indiferent de anumite clipe în care am convingerea că totul mi-ar fi egal. În Ioana probabil că se petrece ceva similar, dar ne e penibil să ne facem mărturisiri.

Câteodată sunt cuprins de poftă de iniţiativă. Orice plan, cât de mare, nu mă înspăimântă. Clădesc o viaţă fericită cu Ioana sau mă indignez împotriva atâtor trândăviri, pricina tuturor necazurilor, în timp ce o lume întreagă munceşte şi nu mai are timp să se tânguie.

Sunt convins că-mi voi susţine energia şi că-mi voi pune în aplicare proiectele, cu toate că experienţa ar trebui să-mi aducă aminte că nu e prima oară când sunt invadat de astfel de stări şi că freamăt inutil.

Discut cu Ioana despre trecut, pe pridvorul casei familiei Axente. Am luat temperatura la ora 6 – mare – a fost doctorul, tot aşa de evaziv, şi, cum ştim că până mâine nu putem avea nicio noutate în ceea ce priveşte pe Viky, putem să ne ocupăm puţin şi de noi.

– Aş fi curios să ştiu cum s-au petrecut faptele în primele zile. A fost curând după despărţirea noastră?

– Vreo două luni jumătate.

– Mi-ai spus vreo trei luni.

Niciodată nu poate să-mi spună ceva exact. E drept, nu ţii minte exact decât ceea ce te interesează. Dar cu patimă luptam cu Ioana ca să aflu că între ei intimitatea a durat cu o zi mai puţin.

– Reduci timpul ca să mă consolezi. Şi cum a fost? Tipul şi-a pledat mult timp cauza?

– Niciunul din noi nu bănuia nimic din ceea ce o să i se întâmple. Vorbeam literatură, artă. La un moment dat, a spus, tot cu ocazia unui subiect literar, cuvintele: „ei se doreau". Deodată am tresărit amândoi, ne-am întrerupt şi am înţeles că se putea să ni se întâmple şi nouă la fel.

– Numai tu iei hotărârile dintr-odată.

– Atunci am aflat numai că lucrurile ar fi posibile. Hotărârea definitivă am luat-o mai târziu.

– Când? După o lună?

– Cam o lună...

– A avut răbdarea să aştepte el atâta? Şi în timpul acesta ce făceaţi? Discutaţi tot literatură?

– Da... Dar mai stânjeniţi.

– Şi la urmă?

– La urmă m-a întrebat dacă vreau să mă dau lui.

– Te voia gratuit! Nici măcar nu ţi-a propus să te ia de nevastă! O femeie nu se dă gratuit decât în două cazuri: când iubeşte sau când este o cocotă.

– Probabil că există şi cazul meu, dar nu s-au priceput oamenii să-l pună în cazurile posibile. Nici n-am făcut observaţia c-ar fi trebuit să mă ceară de nevastă. Cum n-aş fi primit aşa ceva pentru nimic în lume, de aceea probabil că nu m-am gândit la procedeul lui.

– De ce nu te-ai fi măritat cu el?

– Ai fi auzit tu.

– Mi-ar fi fost egal dacă aş fi aflat că te-ai măritat cu el sau că trăieşti cu el. Sau chiar m-ar fi durut mai puţin dacă aş fi auzit că te-ai măritat cu el. Aş fi presupus atunci că m-ai părăsit numai pentru că nu-ţi oferisem căsătoria şi te-ai dus la altul imediat ce ţi s-a ivit ocazia. Deci ai fi semănat cu toate fetele ce vor să se aranjeze, şi nu m-aş fi chinuit din cauza ta sau n-aş fi fost invidios de norocul lui. Aflând numai că eşti metresa lui şi cunoscându-ţi temperamentul burghez, aş fi presupus că te-ai dat din dragoste. Ceva asemănător cu ce-ai făcut pentru mine odinioară. Şi aş fi auzit şi de asta, după cum aş fi auzit de căsătorie. Lumea e avidă să te ţină la curent. Tu însăţi căutai prilejul să-mi spui ce s-a întâmplat cu tine.

– Îţi închipui că vedeam în mine aşa de clar? E drept că voiam să-ţi spun ce se întâmplase şi să-ţi arăt că te stimez şi nu te mint, chiar dacă în acelaşi timp consideram că n-am nicio obligaţie faţă de tine.

– Dar n-o făceai şi pentru el? Îl vedeai ce puţine scrupule are, ştiai chiar că continuă să vină la mine ca

şi altă dată, foarte amical, şi încercai să nu-ţi apară laş, să-l reabilitezi. O faptă e urâtă mai ales dacă n-ai curajul să ţi-o susţii. De fapt, cinismul de a-ţi susţine imoralităţile denotă un adânc instinct de moralitate.

– Poate şi pentru el. Nu-mi surâdea să-mi fie atât de apropiat un personaj dubios. Totuşi, pot să afirm că el mă interesa extrem de puţin. Mi-era ruşine să-ţi tăinuiesc hotărârile mele. Mărturisindu-ţi-le, mi se părea că fapta [mea] e mai puţin urâtă. Şi apoi, poate că de la distanţă continuam lupta cu tine şi voiam să mă consider învingătoare. În orice caz, voiam să afli. L-am rugat de o sută de ori pe el să-ţi spună tot şi n-a vrut. A pretins că nu e în stare să-ţi facă inutil rău.

– Putea să nu mă fi înşelat de la început dacă nu voia să-mi facă rău.

– Aşa sunt toţi bărbaţii. Şi tu ai face la fel!

Gândesc: „Aş face la fel? Dar cum să reflectez la ceva ce-mi este complet străin în clipa aceasta?"

– Să-mi spună el! Îţi dai seama ce oribil ar fi fost? Ce umilinţă! Din mărturisirea ta mă pot consola cu gândul că totuşi mi-ai păstrat stimă. Dar altfel? Aş fi suferit îngrozitor! Şi mai ales, văzându-l ce cavaler se poartă, fiind sincer! Aş fi suferit şi dacă aş fi descoperit pe figura lui dispreţ (avea dreptul să se răzbune, căci îl supăra gândul că fuseseşi odată a mea şi ştia că nu m-ai uitat încă) sau dacă ar fi arătat milă. Iar tu absentă, fără să ştiu intenţiile tale bune... Şi ce trebuia să fac? Să râd,

să mă prefac că ştiu totul de mai înainte? Şi apoi să continuăm conversaţiile noastre despre literatură? Şi peste câteva zile să mă viziteze ca de obicei? Sau să primesc vestea ca pe o surpriză, să par un tont care habar n-avea de nimic? Sau să plâng? Să mă umilesc? Să-l rog să te lase în pace? Nu, hotărât, gândul tău demonstrează că eşti lipsită complet de orice umanitate. Instinctul singur, şi nu demonstraţia mea de acum te-ar fi putut învăţa că e hain acest procedeu.

– Ce mare rol joacă orgoliul la tine!

– Asta e tot ce găseşti să spui: vorbe, numai vorbe! Dar, vezi că tot sufletul meu ţipă de durere. Dacă mă iubeşti, înduioşează-te. N-are nicio importanţă de partea cui e dreptatea.

Şi după o tăcere:

– Noroc că laşitatea lui m-a salvat. A fost mai blând el cu mine decât tu!

– Nici eu n-am avut curajul să ţi-o spun în faţă!

– Fiindcă nu ai avut ocazia, dar mi-ai spus-o prima oară când m-ai întâlnit!

– Pretindeai că a fost cel mai frumos gest al meu şi că pe el se sprijină toată dragostea noastră viitoare!

De ce vorbele cauzate de suferinţe, deci cele mai autentice, se contrazic între ele? Orice logică le lipseşte. Poate că în momentul suferinţei vorbele ies la întâmplare, nu trebuie să pui mare valoare pe sensul lor. Uneori întrebuinţezi numai interjecţii. Eu o surprind deseori pe Ioana contrazicându-se cu toate că se chinuie

veritabil. Ioana, dacă ar fi mai calmă, n-ar putea să facă aceleaşi constatări asupra mea?

– Am acceptat ca totul să se petreacă iute, să nu mai prelungesc o situaţie tulbure.

– Şi până în ziua aceea nu te sărutase, nu te mângâiase, nu pătrunsese cât mai adânc sub hainele tale?

– Tu ştii cum se face întotdeauna. De ce mă chinui?

– Eu te chinui pe tine? Povestesc numai ceea ce tu ai înfăptuit!

– Poţi face unele lucruri, dar nu poţi vorbi despre ele!

– Asta e bun pentru mediocri.

– Cu o zi înainte, mi-aduc aminte, eram singură în toată casa. Ţi-am luat scrisorile şi le-am recitit încet pe toate. N-am găsit un rând care să-mi arate că mă iubeşti şi să mă oprească din drumul meu. Numai grabă, preocupări străine de mine sau câte o declaraţie convenţională, pusă acolo din jenă de a trimite o scrisoare prea rece. Una câte una le-am aruncat în foc. Aruncam în foc întreg trecutul meu de îndrăgostită. La urmă, ca o încheiere, ţi-am distrus fotografia.

Fotografia mea, care mă reprezenta „frumuşel, elegant, făcut să epatez pe domnişoare" (tot vorbele Ioanei) şi acum arzând până la scrum!

– A doua zi m-am dus cu el!

– Ai fost în stare să te duci cu el, special pentru act? Şi în momentele mele de speranţă nebună, îmi

spuneam: „Poate că nu s-a întâmplat nimic, căci nu au avut unde". În casa ta sunt rude, la el la fel, şi e imposibil să-ţi propună să mergeţi la hotel. La noi a fost norocul că locuiai singură pe atunci. Iar gesturile de la început sunt oribile dacă n-ai dragostea care să le susţină şi decorul, pentru clipa aceea, favorabil. Să nu trebuiască să pregăteşti nimic. Cu propuneri explicite nu se procedează decât cu fete versate în amor.

Ce copil am rămas! Ca să nu spun vorba care mi se potriveşte: ce naiv! Am ajuns aşa de mare şi aşa de complet lipsit de orice experienţă a vieţii!

– Şi în ziua aceea... (ce voi fi făcut eu în ziua aceea) s-a terminat tot?

– Nu încă. Mergeam amândoi pe stradă şi vedeam cu groază că mă duce tot spre hotelul unde ne întâlnisem şi noi. De la un colţ al străzii am început să plâng şi m-am întors spre casă, în goană. El se ţinea după mine şi tot cerea explicaţii. Ce uşor pricepea unele chestiuni dificile, din cărţile cele mai subtile, şi ce străină îi era o problemă de viaţă. A doua zi am pornit iarăşi. Ca în La Fontaine: *„Les voilà donc derechef en chemin...*"* I-am pus condiţia să nu mă mai ducă tot acolo, şi el a fost încântat că nu i se strică socotelile, aşa cum crezuse un moment, şi că totul n-a fost decât un capriciu de femeie. Dar, după ce am plecat, a devenit foarte încurcat. Nu cunoştea decât

* „Iată-i deci iarăşi la drum." (fr.)

locul acela, nu mai ştia unde să mă ducă. Este foarte timid – timiditatea la astfel de oameni apare grotescă, nu mai păstrează nimic din prospeţimea ei – cu toate laudele lui şi povestirile prin care pretinde că a făcut toate poznele din lume. (Ioana arătând că-i cunoaşte caracterul şi sugerându-mi intimitatea lor!) Mă ducea pe o mulţime de străzi necunoscute, pretinzând că cunoaşte o adresă sigură şi discretă, dar, de fapt, ca să mai amâne. Eram ostenită, disperată, iar el în faţa fiecărui nou hotel îmi spunea că: „Aici nu putem intra, dar mai avem puţin". În sfârşit, în faţa unui hotel nou i-am pus condiţia: „Acum ori niciodată!"

L-am văzut bicisnic, ezitând caraghios, încercând încă să râdă şi să glumească, şi am urcat eu scara ca să întreb, lăsându-l pe el să aştepte în stradă până ce l-am chemat. După o jumătate de oră plecam! Eram în sfârşit calmată, aproape fericită. Se îndeplinise fapta scârboasă, situaţia se clarificase, începeam în sfârşit viaţa mea nouă, cu toate riscurile ei. (Calm pe care ţi-l dă vreo rudă apropiată, care, după ce se zbate să moară îndelung, în sfârşit moare. Cu toate că în viaţă, oricât de bolnavă ar fi fost şi condamnată de medici, tot mai era o vagă speranţă de salvare).

– Cred însă că chiar de atunci îţi [dădeai] seama perfect de toată persoana lui, indiferent dacă nu era încă cu nimic vinovat faţă de tine.

– Ştiam totul cu precizie, căci nu m-am înşelat niciodată asupra lui. Voiam numai să mă mint, ca să nu

apară dezastrul meu în toată tristeţea. Poate că este la fel cu toţi, dar, neiubindu-l, nu-i găsesc nicio scuză, în timp ce spre tine trimiteam toate învinovăţirile şi scuzele. El îmi este complet indiferent şi n-aş mai vorbi de el dacă tu nu m-ai întreba. Şi mă doare ce s-a întâmplat numai pentru că te doare pe tine. În braţele tale uit complet tot ce-a fost urât. Ne-am regăsit, suntem siguri că ne înţelegem perfect. Suntem tineri, nu este prea târziu pentru a ne construi o nouă fericire. Marea, cea mai perfectă lucrare a naturii, ne este în preajmă, dându-ne mereu noi spectacole admirabile. Trebuie să vrem să fim fericiţi. Oare Viky este într-adevăr aşa de bolnavă?

Am întârziat, toată Cavarna e în întuneric, numai de la fereastra bolnavei vine o lumină slabă, arătând că acolo se petrec ciudăţenii. Domnul Axente nu se mai vede în antreu făcând pasienţe, probabil s-a dus la culcare. Roza a dispărut în camera ei. Doamna Axente poate că a aţipit puţin lângă bolnavă. O iau pe Ioana de braţ, o strâng bine, şi încet, prin linişte şi umbre, fără să mai spunem nicio vorbă, ne îndreptăm spre mare.

Ce încet trece timpul! Gestul meu de a mă uita mereu la ceasul de la mână a devenit un tic. Nu mai avem posibilitatea unei discuţii lăsată în voia ei căci mereu trebuie să ne aducem aminte că se apropie ora uneia dintre noile noastre îndatoriri. Dimineaţa, Ioana

nu poate să stea fără grijă la plajă, căci e gospodină. După-amiază, la patru, trebuie să plecăm. Apoi, la Cavarna, aşteptarea doctorului, care întârzie regulat, şi ora plecării îndărăt. Avem deci multe ocupaţii, dar, tot aşteptându-le pe fiecare să le vină rândul, suntem nerăbdători. Odinioară, când n-aveam nimic de făcut, lăsam să treacă ziua, lâncezind la soare. Acum împărţim fiecare clipă, şi cu uimire am observat că de la îmbolnăvirea lui Viky abia dacă au trecut două săptămâni. Parcă am avea un drum greu de mers şi, după o imensă oboseală, am constata că n-am ajuns încă la jumătate. Atmosfera portului nu mai este aşa de obsedantă pentru mine. Cunoscând prea bine fiecare ungher, nu mai pot să-mi dau seama de multe nuanţe, totul a devenit banal, şi uneori sunt aşa de plictisit, încât mi se pare că nici mai târziu, după ce mă voi despărţi de aceste locuri, n-o să mă gândesc cu nostalgie la ele, oricât aş şti că am avut dese momente de puternică emoţie. Preocupările noi cu ocazia bolii lui Viky au făcut imposibilă vreo meditaţie mai îndelungată asupra colinelor uscate sau a mării. Gelozia şi dragostea mea se integraseră perfect cu legănarea mării, se completau parcă. Ce se petrece cu Viky nu are nicio legătură, şi deseori, când vin pe ponton cu intenţia să stau cât mai mult, sunt întrerupt de gândul ca să nu uit să duc vreun pachet doamnei Axente, aşa cum fusesem rugat.

Aşteptam cu încordare să treacă timpul, să scăpăm de situaţia asta tulbure atât de obositoare. Ce va aduce ziua de mâine? Moartea lui Viky sau vindecarea ei? Primul caz ar constitui un dezastru, în al doilea, Viky ar redeveni graţioasă şi neînsemnată şi eu aş aştepta cu nerăbdare să mă descotorosesc de ea. Fiinţa ei n-ar mai putea să-mi furnizeze nicio reflecţie profundă. Oricum ar fi, mai târziu voi regreta clipele actuale de trăire intensă pe care fac toate sforţările să le alung.

Aştept să treacă timpul, căci aşa suntem predestinaţi. Şi la urmă, bătrâni, bolnavi, cu moartea alături, constatăm că nu mai putem opri timpul în loc.

Ce încet trec zilele şi ce repede trec anii!

Şi dacă ar muri Viky?

Gândul acesta îmi vine uneori chiar dacă nu ia o formă netă şi n-am curajul să-l mărturisesc întotdeauna. Nu trebuie, când vrei să te reprezinţi în faţa oamenilor, să-ţi dăruieşti virtuţi, ca să capeţi elogii pe care nu le meriţi şi nu ţi se potrivesc. Ca şi cum ai înşela lumea, într-o ţară străină, că eşti autorul unei cărţi celebre din ţara ta sau că te tragi din vreo familie însemnată şi te-ai bucura tu singur de minciună. Toată truda trebuie să-ţi fie să te cunoşti cât mai exact şi să nu porţi cu tine, toată viaţa, pe un străin. Eu surprind în mine în prima clipă, în faţa unei nenorociri, o savoare. Şi numai mai pe urmă îmi pare rău. Fac

această declarație cu riscul ca ea să fie o micime personală și nu un joc psihologic obișnuit pentru cei mai mulți oameni, care trec ca foarte de treabă. Nu mă îndoiesc că dacă ar muri Viky, aș avea în primul minut o bucurie și la fel procedez și când mi se întâmplă mie însumi ceva rău, când, de pildă, nenorocul îmi spulberă în mod stupid un plan la care lucrasem cu crispații timp îndelungat. Asta înseamnă că din pesimismul meu temperamental trag satisfacții. Am uneori o stare sufletească asemănătoare cu a copilului care se amuză să omoare o muscă, îi rupe pe rând și fără să se grăbească aripile, apoi picioarele și la urmă capul. Cred că instincte similare se găsesc în orice om. La mine iau forme oribile. Și acum îmi imaginez moartea lui Viky, prelungesc scena și-mi multiplic detaliile, ca să nu-mi epuizez prea repede spectacolul. Asta nu mă împiedică să fiu terorizat zilnic de această posibilitate și aș face tot ce e posibil ca să împiedic această moarte, așa de adânci sunt scrupulele săpate în mine de educație. Dacă ar muri Viky? S-ar duce importanța doamnei Axente! Ar căuta să se despăgubească din plin, în cele două zile până ce merge la mormânt. Ar face tot ceea ce se obișnuiește, fără să uite un detaliu. Chiar ar inventa, ca să îmbogățească decorul și să-și găsească ocupație. Ar reuși să fie peste tot locul în același timp, și lângă mort, și lângă noi să ne consoleze; prin camere dând ordine și făcând mereu noi aranjări, iar în oraș după cumpărături. Ce haine de

doliu ar purta! Ce voaluri! Sunt convins că indiferent de truda ei imensă de femeie de treabă, care vrea să salveze pe Viky, a întrezărit hainele negre pe care le va purta cu toată prestanța (după cum ca fată, cosând de dimineață până seara pentru gospodăria grea întrezărea vreun prinț din poveste venind să-i ceară mâna). Moarta va fi așezată în antreul din mijlocul casei. E loc mai mare acolo, și poate încăpea cât mai mult public. Viky va fi gătită cu rochiile cele mai elegante și la față va apărea frumușică, roză, așa cum o cunoscuse toată lumea.

Căci a îngrijit doamna Axente de toate și e încântată de surpriza pe care a putut-o face tuturor, tăcând numai pentru ea mândria ei mare: tot ce-a lucrat ca să refacă pe Viky. Va reflecta la fiecare vizitator în parte: „Priviți-o ce superbă este! Parcă n-a zăcut atâta vreme!“ Ca și cum Viky de-acum s-a înțepenit pentru totdeauna în această frumusețe, astfel va vizita spațiile interplanetare, și viermii nu vor începe travaliul lor de alterare. Împrejurul lui Viky, flori multe, toată Cavarna a fost epuizată de flori și puse în valoare, pentru ca fiecare să fie văzută. La un capăt, loc pentru colive și lumânări, iar în preajmă, cât mai mulți musafiri. Să vină toți cei ce au cunoscut pe Viky. Și cunoștințele ei mai vagi sau ale doamnei Axente. Și chiar străinii. Toți n-au decât de câștigat văzând o fată așa de frumoasă, de care doamna Axente poate spune cu mândrie: „Este nepoata mea!“ Ca să nu

se întâmple încurcătură, oamenii să intre pe o parte şi să iasă pe alta. Şi doamna Axente se gândeşte cu emoţie că aşa a citit în ziare că s-a făcut la regele Carol I. O să avem lume multă, de asta nu trebuie să ducem grija. Moartea unei fete aşa de frumoase se întâmplă foarte rar la Cavarna. Gingaşă, bună, surâzând tuturor. Iar intimii vor avea o cameră alăturată, preparată special, unde vor putea sta mai multă vreme, comozi, fără să se amestece cu poporul. Domnul Axente va face onorurile. Va fi îmbrăcat în redingotă. Nu şi-a mai purtat redingota de la nuntă, adică de 30 de ani. Îi şedea foarte bine atunci. A fost strânsă în naftalină, desigur că-i tot aşa de perfectă, dar trebuie scoasă din vreme la aer. Numai dacă, cu reumatismele lui, n-ar fi prea bolnav în ziua aceea. Se va face cum va fi mai bine, nu te poţi împotrivi soartei (şi doamna Axente, după ce asistase în gând la moartea lui Viky, abia acum, cu ocazia reumatismului domnului Axente, constată că nu te poţi împotrivi soartei). Bineînţeles, printre primii vizitatori, *madame* Pitpalac pozând ca totdeauna în persoană remarcabilă, cu toate că probabil nu mănâncă decât o dată pe zi acasă. Domnul Jianu nu va veni decât o jumătate de oră mai târziu. Aşa cer convenienţele, ca nu cumva lumea să bănuiască ce se petrece între ei. Ca şi cum lumea nu a văzut totul de la început. Ce diferenţă e între ei doi! Pe cât e *madame* Pitpalac de agitată, de bună de gură, de voluntară, pe atât domnul Jianu este moale, timid,

incapabil să spună o frază până la capăt. Fără îndoială, ea s-a agăţat de capul lui! L-o fi dezbrăcat ea, căci lui trebuie să-i fie ruşine să se dezbrace în faţa unei femei. Trebuie să-l fi găsit fecior. Poate că nici nu ştia bine ce se întâmplă între o femeie şi un bărbat! I-a explicat *madame* Pitpalac! La urma urmei, n-au decât să facă după pofta lor. Tot erau singuri pe lume, şi, de altfel, domnul Jianu e mai îngrijit, mai periat. Orice se poate spune despre *madame* Pitpalac, dar e bună gospodină. N-ar putea veni la înmormântare şi domnişoara Lidia? Ar fi chiar obligatoriu, oricât de mare boieroaică s-ar ţine. Trebuie să aibă recunoştinţă către Sandu, şi Sandu a fost intim cu Viky. De la moară până aici nu sunt decât doi kilometri. Trebuie să vină neapărat, chiar dacă n-a văzut-o încă nimeni ieşind din casă. Nu poate scăpa cu un bilet de condoleanţe. În momente grave se cunosc prietenii, şi Sandu şi Ioana au nevoie de prietenia ei. Hacik nu arată prea elegant, dar va fi nevoie de dânsul. Cunoaşte bine Cavarna şi va putea face multe servicii, fără să mă mai ostenesc eu. Ce-ar fi oare dacă ar cânta din vioară la căpătâiul lui Viky? Atunci, când se va aduna toată lumea? Ar fi un păcat? Dar ce impresionant!...

Îmi imaginez toate gândurile doamnei Axente. N-am nicio probă că în capul ei se petrece tocmai aşa, dar cunoscându-i firea romanţioasă şi rolul prim pe care îi place să-l joace în târguşorul ei (face parte din mai multe comitete, care n-au decât păcatul că nu sunt

de niciun folos) e precis că în capul ei se petrece sau se va petrece aşa. Asta n-o împiedică să fie o femeie foarte de treabă, să fi slăbit cu două kilograme de când o îngrijeşte pe Viky, să nu mai aibă oră de somn şi nici timp măcar ca să se spele cum trebuie, iar noaptea nu poate să se dezbrace complet ca să se odihnească în aşternut. În timp ce eu, cel care ironizez, nu sunt în stare de astfel de sacrificii şi, în cazul morţii lui Viky, m-aş ascunde pe cât mi-ar fi posibil, ca să escamotez toată acea situaţie penibilă şi m-aş jena tot timpul de gesturile convenţionale ale celorlalţi. Şi dacă doamna Axente şi-ar arăta prea multă importanţă, poate că nu m-aş putea opri, cu toate că moarta ar fi alături, s-o pedepsesc cu vreo mică răutate. Dar numai imaginând acest spectacol şi descriind-o pe doamna Axente în toate transformările ei posibile la o ocazie gravă, chiar dacă aş imagina realităţi, nu dau dovadă de incapacitate de a simţi o durere mai multă vreme fără întrerupere? Cine va suferi mai mult de moartea lui Viky, eu sau doamna Axente? Multe vreme după aceea, doamna Axente va povesti la vecini, în toate amănuntele, ceea ce s-a întâmplat, va reface boala lui Viky şi apoi dispariţia şi punerea în mormânt, clipă cu clipă. Iar eu voi cugeta asupra morţii, a dezastrului iremediabil al tuturor planurilor şi la ceea ce mi se pregăteşte mie. Şi unul şi celălalt vom exploata pe Viky.

Pe cer, un şirag de berze. *Madame* Pitpalac glumeşte: „A venit toamna, se duc sezoniştii!“

Preocupaţi cu boala lui Viky, care ne ţine jumătate din fiecare zi la Cavarna, Ahmed nu mai are pentru noi importanţa de odinioară. Noaptea ne întoarcem obosiţi, copleşiţi de soarta lui Viky şi de discuţiile noastre de pe drum, şi-l găsim adormit pe covor, în camera mea. Îl las acolo. Dimineaţa abia îl mângâi, căci mă grăbesc să mă duc la mare, în faţa căreia sunt la fel de artificial, căci nu mai am timpul de singurătate la marginea ei. Şi dimineaţa, când căldura e mereu mai puternică, n-ai gustul melancoliilor. Azi îl găsim pe Ahmed uşor amorţit, parcă bolnav, şi de-abia astfel ne aducem aminte de el. Ahmed fusese amator de toate trândăviile, dar la ocazii şi foarte vioi, cu ochii rotunzi privind tot ce se petrece în jurul lui cu curiozitate, jucându-se cu vreun canaf şi fugind cu coada în vânt prin ungherele camerei. Acum nu se mişcă de la locul lui (când mă îmbrăcam totdeauna mi se încurca printre picioare), nu toarce dacă îl mângâiem, nu atinge laptele pe care i-l întindem, ne priveşte nenorocit. Glumesc, dar numai pe jumătate:

– Trebuie să chemăm pe doctorul Petroff să-l examineze.

– Păţeşte ca şi Viky.

– Ce importanţă ar avea pentru noi boala lui dacă Viky ar fi sănătoasă! Şi acum de-abia avem timpul să-l observăm. Ce s-ar mai agita Viky pentru el! Chiar ar fi în stare să cheme doctorul, să-l examineze. Am fost nişte ingraţi cu Ahmed, nici nu l-am mai băgat

în seamă. Ai observat ce mare s-a făcut? Cavaler adevărat! Nu trebuie să-l închidem în cameră, poate din cauza asta tânjeşte.

Îi luăm coada şi i-o întindem, ca să ne amuzăm puţin, căci nici eu, nici Ioana nu credem prea mult în boala pisoiului.

În astă-seară, întorcându-ne de la Cavarna, am vrut să mai întârziem pe ponton. Dar la capătul pontonului, pe neaşteptate, s-a ivit o umbră: domnişoara Ţurai. Prezenţa ei ne-a schimbat dintr-odată toate gândurile.

În faţa casei, lângă râuleţ, Ioana îmi spune: „Ţi-aduci aminte cum dădeai de mâncare gâştelor?" Uitasem gâştele! Mă amuzasem zilnic cu ele. Parcă istoria aceea s-a întâmplat în alt an. Şi câteodată, când îmi apare iarăşi în minte Ioana goală, căutând satisfacţii cu altul, mi se pare că nu s-a schimbat nimic.

În casă, Ahmed, şi mai jalnic decât îl lăsasem, ne aduce aminte de boala lui. Îl uitasem de tot şi eram pe punctul să mai întârziem vreme multă pe ponton, şi numai prezenţa domnişoarei Ţurai ne-a alungat. Laptele din farfurioară a rămas neatins. Când îl mângâiem, nu face nicio mişcare, dacă îl ridicăm puţin de labele de dinainte cade la loc. Numai ochii îi sunt tot aşa de mari. Nu mai are însă nicio bucurie în ei. Vasăzică, Ahmed e bolnav cu adevărat! M-am revoltat şi am început să ţip, în timp ce lacrimile îmi veneau în

ochi: „E oribil în aceste locuri păcătoase! Mori cu zile! Nu sunt decât doi doctori imbecili care să te îngrijească! Dar pentru un animal mititel nici nu poţi face nimic. Mi-a devenit viaţa aici insuportabilă. De-aş pleca odată!"

Luam instinctiv, ca pretext, boala unei pisici, ca să mă războiesc cu soarta pentru neliniştea în care trăim mereu din pricina lui Viky sau din pricina trecutului Ioanei. Poate ca să plec e dorinţa mea cea mai intimă, fără să mi-o mărturisesc nici mie, poate că vorbeam astfel numai din exasperare. După ce suportasem situaţii grave fără explozii (cuvintele, ca să lovească bine, trebuie să aibă şi sonorităţi), acum ţip din pricina unei pisici. Neg toată încântarea ce pretindeam că o am în Cavarna, în viaţa comună cu Ioana. Măcar ridicolul situaţiei ar fi putut să mă oprească.

A trebuit să veghez toată noaptea pe Ioana, nenorocită ca să încerc să o consolez: „Nu trebuie să dai nicio importanţă vorbelor spuse într-un moment de exasperare, văzând atâta nenoroc!"

A doua zi, Ahmed puse capul pe o lăbuţă şi închise ochii. Dar încă respiră. Încercăm să-l dezmorţim puţin, să-i dăm lapte, cu de-a sila, la urmă ne dăm seama că facem o barbarie gratuită. Aşa stă, până ce plecăm la Cavarna.

Parcă moartea a intrat în casă şi s-a oprit o clipă să se odihnească lângă culcuşul mic, înainte de a porni la lucru.

Sărman pisic, care poartă tot atâtea mistere cu el ca şi graţioasa Viky.

Cum îl vom găsi astă-seară?

Ajunşi la Cavarna, am aflat că Viky a avut 39 grade de dimineaţă chiar, ceea ce nu i se mai întâmplase. Seara la 6 termometrul s-a urcat până la 41 grade.

Şi aici moartea stă la căpătâi?

La înapoiere, vorbesc cu Ioana despre moartea lui Viky fără nicio sfială. Văzând că Ioana suportă discuţia cu destulă tărie, mă bucur, căci mă tem de mari disperări.

Ce tragedie pentru toţi cei care o cunosc pe Viky! Minunată fată... Niciodată nu ne-a supărat. Şi rămâne aici pentru totdeauna, în acest pustiu! Tocmai ea, căreia, îi plăcea societatea! Ce amuzant se strecura printre tineri! Ce trebuie să fie iarna aici!

Apoi ne aducem aminte deodată de Ahmed.

– Şi pisicul? Ce se va întâmpla cu el? O fi murit? Ce să facem cu el? Să-l azvârlim? Unde? Cum să punem mâna pe el? Să aducem un străin să-l ducă? Atâta laşitate pentru Ahmed, al cărui suflet mi se păruse uneori apropiat de al nostru! Să-i facem înmormântarea mâine? Cum să dorm cu un pisic mort în cameră? Dar cum să dorm, chiar dacă îl ia cineva, numai cu gândul că a stat mai multe ore mort în cameră? Sau, indiferent ce s-ar face, numai cu gândul că a murit? N-am văzut niciodată un pisic mort. Ce să fac, Doamne!

Întârziem cât mai mult pe drum, pe treptele casei, în faţa uşii. Şi imediat ce ne uităm pe deschizătura uşii, înţelegem: Ahmed a murit!

Pricepem că este o imensă diferenţă în a presupune moartea, oricât de serios ţi-ar fi temperamentul şi între a asista la ea. Şi pricepem că orice presupuneri, oricât de cumplite, facem despre moartea lui Viky, ele rămân la suprafaţă, şi nu ştim nimic ce o să se întâmple cu noi, cu Ioana mai ales, în cazul unui deznodământ tragic.

Ahmed, poate emisar al lui Viky în ţinuturile sumbre... Ahmed! Viky!

Ce păcat că n-am introdus religia şi printre animale! Nu pentru a asigura un loc în paradis sufletului lui Ahmed, căci sunt sigur că, dacă există vreun aranjament după moarte, pisicile, păsărelele şi alte gângănii vor fi instalate înaintea tuturor oamenilor. Dar aş fi dorit o înmormântare pentru Ahmed făcută cu tot dichisul. Dacă aş fi trăit în Franţa, în secolul al XVII-lea, aş fi rugat pe La Fontaine să scrie o fabulă tristă, în care toate animalele ar conduce la groapă un pisic. Ar fi foarte îndurerate toate lighioanele pământului, şi chiar şi leul s-ar fi crezut obligat să nu lipsească.

Aşa, la miezul nopţii, eu singur a trebuit să organizez ceremonia. L-am găsit pe Hacik şi apoi, împreună, am trezit pe Cadâr. Într-un şervet am luat pe Ahmed şi ne-am urcat în barcă, eu, Ioana, Hacik şi

Cadâr. Barca a lunecat uşurel pe ape, iar lumina lunii se revărsase pe toate ţinuturile. Hacik a început un cântec de jale şi era aşa de transfigurat, că ai fi crezut că este în legătură directă cu tainele cerului şi ale mării. L-am aruncat pe Ahmed în apă. O imagine groaznică a apărut atunci, la care nu mă gândisem, arătând calitatea dubioasă a întregii scene, gusturile mele romanţioase şi farsa care se desprinde din emoţiile cele mai sincere: la lumina lunii, am văzut pe Ahmed plutind în voia valurilor, ca o mustrare de a fi organizat un spectacol din tragedia lui. Am spus lui Cadâr să lopăteze spre mal, să fugim de imaginea grozavă. Toată noaptea n-am putut să dorm, căci mi se părea că fiecare val care se zbătea sub fereastră ar putea să-l aducă pe Ahmed înapoi. Şi dimineaţa mi-era frică, păşind pe plajă, ca nu cumva să-l fi aruncat marea pe nisip...

A doua zi m-am înţeles dintr-o vorbă cu Ioana, fără să mai fie nevoie de discuţiile obişnuite: mergem la Bucureşti! Pregătirile au trebuit să se facă foarte repede, ca să nu pierdem trenul de la Bazargic, astfel că am făcut cu automobilul de mai multe ori naveta între port şi Cavarna. Am plecat întâi la Cavarna, ca să spunem ce-am hotărât şi ca să fim siguri că nu există nicio împotrivire din partea familiei Axente. Nu s-a opus nimeni, numai au imaginat o altă combinaţie: eu cu Ioana vom pleca îndată, şi la Bucureşti vom alege

spitalul, vom vedea pe doctor, vom tocmi pe cei ce-aveau să ia pe bolnavă din gară. După o zi, aveau să aducă soţii Axente pe Viky şi vor găsi totul aranjat. Cu toate că Viky continuă să aibă temperatură, ne-a înviorat decizia noastră. Ne-am reîntors în port ca să facem în fugă bagajele, şi noroc că vestea plecării noastre s-a răspândit imediat, şi toţi cunoscuţii au venit să ne ureze drum bun, altfel n-am fi avut timpul să-i vizităm cu toate distanţele mici de aici. *Madame* Pitpalac s-a înfiinţat cea dintâi, şi chiar ne-a ajutat la împachetat. Domnul Jianu asista şi el mai la o parte cu un zâmbet plin de încurajare. Am descoperit lipsa lui Hacik, dar *madame* Pitpalac, cu o privire şireată; ne-a spus misterios: „Lăsaţi-l în pace, s-a dus la Ada. Vine el îndărăt."

De ce să vină îndărăt? Din cauza Maşinkei sau pentru că-l expediază Ada?

În schimb, Mihali, cafegiul, personagiu ursuz, s-a prezentat şi a dorit toată sănătatea pentru Viky. Cum nu poţi cunoaşte pe oameni! Ce anost ni se păruse!

Speram să-mi iau rămas bun încet de la fiecare loc familiar. Numai întâmplător m-am uitat la mare. Până la şipotele ce făceau deliciile noastre nu ne-am adus aminte să ne ducem. Nici la ponton, nici pe plajă, nici printre magazii. Şi acum repede, în fuga automobilului, spre oraş, pe un drum pe care vibrasem la fiecare casă în călătoriile noastre nocturne. Măgăruşii, prietenii, acum ne indispun dacă împiedică drumul. Şi

împrejurul nostru geamantane prost făcute, patefonul cu plăcile şi o mulţime de cutioare fără rost. Câteva minute la familia Axente şi mai departe, spre Bazargic. În sfârşit, putem fi siguri că nu vom pierde trenul, căci mai avem la dispoziţie tot timpul necesar. Lăsăm pe şofer să conducă în voia lui, şi eu mă alipesc de Ioana. Ioana, pe care a obosit-o enervarea plecării, se odihneşte, a închis ochii, doarme pe jumătate. În poziţia aceasta, rezemată de umărul meu, e fermecătoare. O fericire imensă mă invadează şi vorbesc Ioanei, însă numai cu ochii, căci nu vreau s-o trezesc şi mi-e frică să-mi aud vorbele.

Ioana, frumoasa mea iubită, s-au terminat toate necazurile, de acum vom începe o viaţă nouă. Vom aranja astfel existenţa ca să fim oameni întregi, vom risipi atmosfera artificială în care trăim. La Bucureşti vom face pe Viky sănătoasă şi apoi ne vom îngriji de dragostea noastră. Singuri pe lume, alăturaţi, cu atât mai puternici.

Ioana scânceşte, îşi întrerupe somnul:

– Am visat pe Ahmed...

Romanul lui Mirel

Trăsura urcă drumul gării, coti pe bulevard şi se opri în faţa celor doi tei bătrâni, straje de o parte şi de alta a porţii. Mirel sări sprinten şi se îndreptă iute spre intrarea împodobită cu geamuri colorate. În drum, zărind la fântână pe Catinca, vânjoasă şi arsă de soare, îi ţipă: „Câţi copii mai ai Catinco?"

Servitoarea întoarse capul şi râse semeţ: „Patru domnişorului, şi la anul o să am cinci".

Lui Mirel nu-i plăcu glasul prea prietenos. N-avea decât 19 ani, dar socotea că boierii trebuie respectaţi la orice vârstă. Ca să se răzbune, îi aruncă în faţă: „Şi tot cu oamenii din târg îi faci pe toţi?" Cuvântul duru. Servitoarea avusese în tinereţe un păcat, apoi se măritase. Bărbatul uitase, şi acum erau fericiţi.

În uşa bucătăriei, la vorba de afară, apărură unul după altul, ca de obicei, Ghiţă Prostul şi, îndemnându-l pe la spate, Chiva, legănându-se pe picioare ca o raţă.

După o viaţă zbuciumată, cu copii mulţi şi iubiţi feluriţi, Chiva îşi orânduise bătrâneţea şi urâţenia lângă argatul curţii. Perechea era minunată. Totuşi, cu toată moliciunea lui Ghiţă şi încăpăţânarea femeii, prostul nu putuse fi hotărât s-o ia de nevastă. Boierul Ion trebuise să-i suporte, astfel, din lipsă de servitoare.

Mirel îi văzu stângaci, neştiind să dea bună ziua, şi le strigă: „Chivo, am auzit c-o să ai un copil". Ghiţă râse prosteşte, dar o mână îl trase pe la spate, repede, înapoi în casă.

Şi apoi apăru Sultana, bucătăreasa bătrână şi mititică, repede la toate, nedespărţită din tinereţe de casa boierească. Spuse bucuroasă: „A venit domnişorul nostru!" Şi se grăbi să-i iasă în întâmpinare. Băiatul îşi uită răutăţile şi faţa i se însenină. Îşi aduse aminte de plăcinta făcută anume pentru dânsul pe ascuns, de preziceri bune asupra viitorului lui – bătrâna ştia vrăjitorii – de poveţe frumoase şi de poveşti cu zâne binefăcătoare. Îi strânse mâna şi apoi, ca să-şi ascundă emoţia, se îndreptă spre câine: „Marcule, ce faci acolo?" Marcu nu-l recunoscu: „Ah, tot prost ai rămas". Şi-l lovi în cap cu piciorul. I se părea că printr-o răutate nouă putea uita gestul bun de odinioară. Totuşi, emoţia rămânea. Chiar dacă nu se mai gândea, voit, înapoi, mângâia acum o pisică mare, neagră, cu vorbe bune. În sfârşit, se îndreptă încet spre uşa de sticlă. Pe lângă dânsul trecu în fugă Ioana, voinică şi înaltă, frumoasă în rochia albastră şi cămaşa de zăpadă, cu cozile negre,

lungi până la brâu, cu picioarele goale. Strigă: „Bine-ai venit, domnişorule", şi-şi arătă dinţii albi.

Mirel privi prin uşa de sticlă, în sufragerie, la lumea toată din jurul mesei. Îşi pregăti apariţia şi se gândi cu ce cuvinte să surprindă mai mult.

Bunicul – boierul Ion, Tata – sta nemişcat, cu mâinile întinse de-a lungul braţelor scaunului înalt. O frunte mare, fără creţuri, ochi liniştiţi, trăsăturile regulate, barba albă şi îngrijită, împărţită în două, îi dădeau o înfăţişare calmă. Alături, doamna-mare – Mama – rotundă pe cât era boierul de drept, veşnic în mişcare, râdea în toate părţile. Cu faţa spre uşă, Mary surâdea graţios, ca şi cum ar fi ştiut de existenţa bărbatului acolo. Lângă dânsa, mititică şi vioaie, tuşa Lina vorbea tare. Apoi venea Ortansa, calmă, cu gândul departe, şi apoi venea mica Lilli.

Scena familială mişcă pe Mirel. Reflectă: „Ce frumoasă e Mary!" Se uită la faţa tristă a Ortansei şi la Mama, tot bine dispusă. Nu-i văzuse de multă vreme pe toţi împreună, şi totuşi izbucni: „Pentru Dumnezeu, Tololoi, lasă strugurele în pace".

Într-adevăr, Tololoi îşi întinse mâna spre farfuria mare, plină cu struguri, din mijlocul mesei, care aştepta sfârşitul mâncărilor, şi rupsese o boabă. Cu tot gândul surprizei pe care trebuia s-o facă, Mirel nu putu să tacă în faţa gestului urât şi pe care o mână cu vine multe, păroasă şi neagră, îl făcuse şi mai puţin elegant. Toată

lumea se uită la Tololoi, care-şi retrase iute mâna. Ortansa, rugătoare, îi şopti: „Taci, te aude Tata".

Tuşa Lina era încântată de exclamaţia răutăcioasă. Se uita la toţi şi făcea reflecţii. Mary, ca şi cum n-ar fi supărat-o situaţia puţin ridicolă a bărbatului său, surâdea şi mai pronunţat.

Mama primi pe băiat cu gesturi multe, cu vorbe amestecate, cu o gamă întreagă de „a". Singur Tata rămase ca împietrit pe scaun, ca şi cum o mişcare de a lui ar fi stricat armonia celorlalţi. În sfârşit, cu un gest domol, netezi părul lui Mirel, care se apropiase de dânsul. La Mama băiatul întârzie mai mult. Bătrânica îl săruta mereu, pe frunte, pe ochi, pe obraji, pe părul roşcat, vorbind în acelaşi timp, întrebând şi răspunzând singură, întorcându-l ca să-l privească din toate părţile. Cu greu îi dete drumul. Mirel înconjură masa şi se duse întins la Mary. Ea îl sărută neîndemânatic şi-i şopti: „Du-te la Ortansa. Uite cum se uită la tine, săraca!"

O ascultă, şi mama se uită de aproape la el, cu o dragoste nemărginită. Apoi trecu, pe rând, la tuşa Lina, care-i spuse că-l iubeşte, la Lilli, pe care o întrebă: „Tot aşa de moale eşti, Lilli?" Şi-şi întoarse iar privirea înspre Mary. Dânsa, zâmbind, îi arătă pe bărbatul ei. Uitându-se în altă parte, Mirel întinse mâna lui Tololoi, dar nu putu să nu-şi arate dinţii ascuţiţi. Apoi luă loc lângă Ortansa, la tacâmul adus în grabă de Ioana. Masa îşi urmă cursul ei. Conversaţia era dusă acum de mama, de tuşa Lina şi de Tololoi,

care-şi dădeau părerea despre orişice, şi uneori de Mirel, când i se dădea răgazul să răspundă. Tata îşi răzimase din nou mâna pe braţul scaunului.

Întrebările Mamei, mai cu seamă, nu mai conteneau. Mirel se întorcea dintr-o călătorie lungă în Orient, făcută împreună cu mai mulţi tovarăşi, şi avea ce povesti. Întotdeauna îi plăcuseră călătoriile şi nu lua seama la frica Ortansei, care tremura de grijă. Plecase odată, de mult, până la un oraş vecin, şi dispariţia lui înspăimântase pe toată lumea. Apoi, cu toată cearta, pornise din nou. De atunci se obişnuiseră cu el. Rămânea doar Ortansa să tremure, în urmă. Acum se dusese departe de tot, fără să-i pese de noua împotrivire pe care primejdia depărtării o ridicase şi mai puternică. Găsise tovarăşi mai mari, excursia fusese organizată de aproape şi nu putuse lipsi tocmai el. Povestea acum, la întâmplare, după întrebările desluşite din învălmăşeala vorbelor. Mama cerea desluşiri despre mormântul lui Cristos, tuşa Lina despre piramide.

„Ierusalimul, nişte popi care se ceartă, apoi trataţii la ovrei, la englezi, la patriarhi şi la muftii, cu rahat şi cafea neagră. Şi piramidele: trei mormane scurte şi groase de bolovani, la capătul unei mahalale a Cairului. Impresie detestabilă. Alături, Sfinxul cârn."

Tololoi' era foarte curios dacă femeile din Palestina erau blânde pe cât sunt de frumoase. Şi, priceput în toate, făcu câteva consideraţii asupra rasei.

Mirel ar fi voit să inventeze o aventură, pe nisipurile Tel-Aviv-ului, cu vreo arabă nostalgică. Tinereţea lui şi prezenţa familiei nu-l sfiau. Siguranţa cu care vorbea Tololoi despre femeile de acolo îl făcu însă, cu toată părerea de rău, să-l dezaprobe cu vioiciune: „Nu-i adevărat, numai nişte slute". Îşi dădu iute seama că putea, totuşi, să nu renunţe la prima lui intenţie de a se face erou de roman. „În schimb, Egiptul..." Se opri, tăcând cu înţelesuri, ca să impresioneze şi mai mult. Ştia că n-au să-l lase la începutul istorisirii. Într-adevăr, tuşa Lina adăugă imediat: „Egiptul?" Ortansa, fricoasă de îndrăznelile lui Mirel, îl rugă cu o privire să tacă, dar el se făcu că nu vede. Toată lumea îl privea, aşteptând. Însuşi Tata, printr-o privire mai atentă, îşi arătă aprobarea. Ortansa mai îndrăzni să spună: „E şi Lilli de faţă". Mirel îi răspunse cu siguranţă: „Parcă ea pricepe ceva!", ceea ce făcu pe biata fată, tăcută şi sfioasă, să se facă şi mai mică la colţul mesei. Ceilalţi găseau că băiatul avea dreptate. Dar Mirel făcea acum observaţii în altă parte. Cu toate că vorbea de obicei repede, îşi repezi şi mai mult vorba, ca să nu fie timpul să se schimbe ceva: „Uitaţi-vă la Tololoi". Într-adevăr, Tololoi, mare admirator de cucoane, cum pretindea Mirel, asculta nemişcat, cu ochii lucioşi sub ochelarii rotunzi, cu cravata într-o parte şi cu fălcile, de aşteptare, părând că mestecă ceva.

Imaginea nu era lipsită de interes. Ceilalţi tăcură şi-şi întoarseră, cu bunăvoinţă, ochii în altă parte.

Numai Mama protestă, ca de obicei la ocazii de astea: „E doar băiatul meu". Tuşa Lina surâse răutăcios. Tololoi dorind să spună ceva răstit, se încurcă şi tăcu. Apărarea Mamei durea şi mai mult. Numai Mary avea zâmbetul ei minunat din totdeauna, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

„Extraordinar oraş Cairo. Modern şi vechi totodată. Străzi mari şi drepte, case cu etaje multe şi nivelate sus, teatre, cafenele şi restaurante elegante, toate pline de oameni îmbrăcaţi europeneşte. Nici nu crezi că eşti într-un oraş oriental. Şi apoi, alături, Cairo vechi, cu străzile strâmte şi înghesuite, cu prăvăliile pitice unde se găsesc de toate: mâncăruri, bragă, mărgele şi muşte. Cu măgarii totdeauna în vervă... şi, mai departe, vestigiile preţioase, geamiile enorme, mormintele mamelucilor şi ale califilor. La mijloc, Nilul verde, cu palmierii pe de lături."

Nu aceasta aşteptau ceilalţi de la Mirel. Erau convinşi că, deoarece văzuseră Parisul, restul lumii nu-i mai putea învăţa nimic de preţ.

Tololoi, curios după aventuri, nu se amuza nici el. Băiatul însă nu se grăbi. Priceput, ştia să-şi pregătească efectele pe îndelete. Aşteptarea putea da mai multă importanţă şi crezare mai sigură închipuirilor lui. Nerăbdarea tuşei Lina îl hotărî însă să înceapă:

„Dar vreo aventură n-ai avut?" Răspunse scurt: „Trei".

„Bravo!" izbucni Tololoi, şi aplaudă. Îndrăzneala lui Mirel era cunoscută de toţi, astfel că nimeni

nu-i punea la îndoială vorbele. Totuşi, cu toată fantezia lui promptă, se gândi să amâne povestirea pe când Tata, a cărui nemişcare îl încurca puţin, nu va mai fi de faţă.

Avea trei succese de imaginat pentru altă dată.

Ioana, subţire, se strecură printre scaune cu o mâncare nouă. Bătrânul îşi tăie friptura în bucăţi geometrice, cu grija să nu facă niciun gest inutil. Mama şi-o tăiase de la început toată, în bucăţele mici, ca pentru un copil. Mary, Ortansa şi Lilli nu se băgau în seamă cum mâncau. Mirel examină iarăşi pe Tololoi, căruia îi plăcea mâncarea, ca şi femeile. Până să-i vină rândul la servit, se uita mereu la farfuria mare, cântărind din ochi fiecare bucată. Apoi, la urmă, tot nu era hotărât. Bolnav mereu de stomac, doctorii îl obligaseră la o dietă severă, pe care el nu o putea ţine întocmai. Alerga, astfel, la tot felul de şiretenii, ca să înşele pe ceilalţi şi mai ales pe el însuşi. Deosebea înţelesul cuvântului „a mânca" de „a gusta". Când i se atrăgea atenţia, protesta cu vehemenţă: „Nu vezi că numai gust?" Gustă şi de astă dată. Luă, neîndemânatic, bucata de friptură, o scăpă în farfuria mare şi o luă iar. Simţea privirile lui Mirel îndreptate asupra lui şi se încurcă şi mai mult. I se păru că a luat prea mult, că n-ar mai ajunge pentru restul mesei, se uită la cei rămaşi, ridică din nou carnea, o legănă puţin în aer nehotărât, apoi o puse la loc, încercând să rupă din ea cu lingura. Mirel îi spuse ironic: „Cu cuţitul se taie,

Tololoi", ceea ce pricinui ruga Ortansei: „Tot răutăcios eşti!". Tololoi începu să mănânce, în sfârşit, stângaci ca de obicei, zgomotos, cu ochii aţintiţi pe sos. Mirel, neavând răbdare să întârzie mai mult asupra aceluiaşi subiect, reduse conversaţia la început: „Este un cartier celebru în Cairo... acela al femeilor uşoare..."

Şi începu povestirea, fără să mintă cu totul. Unul dintre tovarăşi, „doctorul", mic şi vorbăreţ, cu ochii scânteietori, descoperise cartierul; străzi strâmte de doi metri, nenumărate, şi, pe amândouă părţile, pe la uşi şi pe la ferestre, la toate etajele, pe balcoanele mici, femei de toate vârstele, vopsite, în costume sticloase, ademeneau trecătorii.

Lume multă, vorbă, miros greoi şi câte un piano dezacordat. Uneori, câte o lampă se stingea ca să se reaprindă curând. Mirel avea impresia că se află între culisele unui varieteu, înainte de a se începe spectacolul, unde aveau să danseze mii de baletiste. Oamenii circulau printre ziduri, încet, interesaţi şi totodată fricoşi, oprindu-se ca la bâlci în faţa vreunei uşi mai luminoase, hotărându-se cu greu să intre înăuntru. Femeile îi chemau în toate felurile, şi, la urmă, „stăpânul casei" aducea argumente noi: „Dansează femei goale, cinci lire".

Doctorul, deşi cartierul nu-i inspira nicio încredere, nimerise singur aici şi, admirator al sexului frumos, întârziase multă vreme, făcuse cercetări amănunţite. Lucru curios, cu toată slăbiciunea corporală,

după atâtea nopţi nedormite, cu toată lipsa de bani, explicabilă la sfârşitul unei excursii lungi prin ţări scumpe, reuşise să se facă cunoscut într-o singură seară. În noaptea următoare, cunoscător mare, luase cu dânsul pe Mirel, curios de cele auzite, pe Cer, îmbrăcat după ultima modă şi veşnic cu grija dungii pantalonilor, pe Grosu, într-adevăr enorm, cu nevastă şi copii mulţi acasă, oftând după ei, pe Ticu, mititelul, codiţa celor mari, cu bastonul mai mare decât dânsul.

Le arătă de toate şi îi duse într-o casă cu fete multe, unde fu primit cu ţipete de bucurie, şi, după ce sili pe Mirel să cânte la piano, încercă chiar un dans. Apoi, în capul grupului, plecă mai departe. Recomandă pe italianca, picior peste picior, cu fruntea rezemată pe un deget, într-un costum închis până la gât şi într-o ţinută demnă, care-i surâse, pe Jeny, poloneza, pe Dora, pe Lola, pretutindeni răsfăţat. Apoi trecu mai departe, în cartierul mai întunecos al negreselor.

Tabloul nu era deloc fermecător. Murdare şi uscate, cu un păr creţ, încurcat, goale aproape, femeile negre râdeau la trecătorii acum mult mai rari. Poziţiile lor grotești dezgustau. Teoriile doctorului schimbară însă părerile celorlalţi. Asigura pe toţi de farmece necunoscute în Europa, de senzaţii rare şi nebune. Apoi, pe un ton patetic, cită un vers din Mallarmé. Şi mai departe încă, şi mai întunecos, se întindea cartierul bărbaţilor. Aici doctorul nu voi să întârzie mult. Se întoarseră pe acelaşi drum. Doctorul, darnic, invita la

o alegere şi se oferi însuşi ca expert. Cuvintele lui se dovediră a fi puternice. În orice caz, făcură pe Cer să dispară graţios prin perdelele budoarului lui Jeny, poloneza. Doctorul îi strigă: „Bagă de seamă să nu-ţi strici dunga pantalonilor“, şi plecă mai departe. Grosu intră şi el la Dora, nu fără să ofteze gândindu-se acasă. Cum Ticu, sprijinit în baston, întârzia la un limonagiu, doctorul rămase numai cu Mirel, care se arătase surd la invitaţiile lui. Se întrebuinţase gluma, rugăciunea, promisiunile – zadarnic. Teribilului Mirel, de răutăţile căruia se temea toată familia, îi era frică.

Doctorul mai întârzie câtăva vreme prin unghe-rele uliţelor, apoi se opri la uşa italiencei, care-i zâmbi, în aceeaşi poziţie grandioasă. Intră în casă, găsi un scăunaş şi se aşeză lângă femeie. Curând începu o conversaţie lungă cu dânsa asupra impresiilor avute în Italia, cu ocazia unei alte călătorii a lui. Mirel îi privi o clipă, se gândi la curiozităţile lumii şi se aşeză mai la o parte, pe treaptă. În jurul lui, luminile, muzicile, ţipetele se întretăiară. Şi, melancolic, cu gândul departe, poate la o poartă mare cu doi tei foşnitori de o parte şi de alta, răutăciosul Mirel se uita la un colţ de lună, apărută stingher, pentru câteva minute, printre două acoperişuri apropiate...

Rămase multă vreme astfel. Trecătorii mulţi nu-l tulburară. Italianca, distrată de poveştile dibace ale doctorului, îşi uitase clientela obişnuită. Începu

să-şi spună şi ea visurile ei de odinioară, din Veneţia; cum gusturile nestatornice şi nenorocul o purtaseră prin toate colţurile lumii, ca să ajungă la Cairo, în acest colţ îndepărtat. N-avea încredere în viitorul la care se gândea cât de rareori cu putinţă. Doctorul îi descrise atunci Bucureştii ca pe un oraş minunat, cu bărbaţi voinici şi nobili care nu-şi precupeţeau banii, şi unde el avea atâtea cunoştinţe. Apoi găsi o apropiere între italieni şi români, porniţi de la aceeaşi sursă comună, latinitatea. Italianca putea fi fericită în Bucureşti. Chestiunea, e drept, trebuia studiată mai de aproape. Când italianca ceru desluşiri imediate, doctorul îşi aduse aminte că nu venise singur. Se uită la Mirel şi întrebă intrigat: „Ce s-o fi făcut ceilalţi? A trecut atâta timp, să nu se rătăcească cumva...“ Apoi, intrigat de-a binele: „Dar unde o fi rămas Ticu?“ şi deodată ridicându-se: „Trebuie să mergem să-i căutăm“. Îşi luă bună seara, promiţând întâlnire pentru ziua următoare.

Femeia îi surâse prieteneşte, apoi îşi reluă poziţia demnă de la început, dreaptă pe scaun, picior peste picior, cu fruntea sprijinită pe un deget. Cei doi tovarăşi plecară pe acelaşi drum şi găsiră pe Grosu în uşa unde fusese părăsit, singur, neştiind încotro s-o apuce, cu figura tragică. Doctorul, fără să se oprească, îl trase de mânecă cu un: „Hai, disperatule“ şi trecu înainte. Apoi mai spuse: „Cred că o să fii aşa de drăguţ şi n-o să mai oftezi în astă-seară“.

Mai departe, găsiră pe Cer de vorbă cu Jeny, poloneza. Era încântat, căci se credea cu mare trecere la femei. Le vorbea întotdeauna cu înţelesuri, arăta scrisori care nu-i aparţineau sau interpreta după plac cuvinte fără nicio importanţă. Se credea obligat să vorbească cu orice fată şi să pară îndrăzneţ, când de fapt era inofensiv. De nu era văzut sau când se putuse face că nu vede, speriat de truda care-l ameninţa, dispărea de îndată ce vreo cunoştinţă apărea la colţul unei străzi. Acum se simţea obligat să întreţină conversaţia cu Jeny. Ceea ce doctorul putuse face cu uşurinţă, Cer se chinuia prin râsete puternice sau prin gesturi mari. Jeny, după ce primise banii, ascultase plictisită câtva timp, şi la urmă nu mai ascultase deloc. Cer îi vorbea, obosit şi el, despre muzeul din Cairo, despre piramide sau despre climă. Apariţia doctorului puse capăt discuţiei. Jeny îl primi cu o explozie de bucurie. De la prima privire, doctorul pricepu că n-are de ce să felicite pe Cer. Totuşi, cu toate pretenţiile polonezei, nu întârzie mult lângă dânsa. Gândul dispariţiei lui Ticu îl neliniştea. Îşi luă rămas bun plin de promisiuni şi, în frunte cu Mirel şi Cer după el, cu Grosu, târându-şi anevoie picioarele groase, la coadă, ceata se puse în mişcare. Cutreierară zadarnic toate colţurile. Reveniră apoi pe acelaşi drum, întrebară, şi nimeni nu putu să le dea vreo deslușire. Cercetară în van prin camerele cu ferestre întunecate: „S-o fi întors acasă..." O ultimă încercare prin cartierul negreselor îi

duse însă la un rezultat neaşteptat. În pragul unei uşi, zâmbitor, sprijinit în bastonul lui mare, apăru Ticu, în timp ce o dihanie cu chip de om, mare şi păroasă, rânjea în spatele lui. Doctorul, el însuşi deconcertat, exclamă un: „Bravo, mă Ticule", laudă mare, şi băiatul se roşi până la urechi de bucurie.

Priceperea doctorului de a se descurca orişiunde, cu uşurinţă, plăcuse mult lui Mirel. Astfel, cu termosul întotdeauna prins la şold, se dădea jos la fiecare gară de acolo, sub căldura cotropitoare, şi se ruga să i se dea gheaţă, întrebuinţând toate semnele posibile ca să se facă înţeles. La Ierusalim, unde negustorii evrei cereau zece preţuri pe fiecare obiect, ştia să se tocmească minunat. Cerceta de aproape marfa, o compara în gând cu altele văzute în altă parte, făcea glume, se împrietenea şi reuşea să capete lucruri cu preţul cel mai ieftin posibil. Mirel, timid cu cei străini, găsea în exemplul doctorului un ideal la care ar fi dorit să ajungă. Încercase o dată şi el să facă la fel şi izbucnise într-o explozie de vorbe ca să sperie pe negustor, dar nu reuşise nimic. Îşi auzi vocea falsă şi renunţă, amărât, la vreo nouă încercare. Acum se mulţumea numai să-şi atribuie câteva din îndrăznelile doctorului. Întors acasă, voia chiar să le povestească pe îndelete, ca şi cum ar fi fost ale lui, pe un ton indiferent, netemându-se din partea nimănui de vreo dezminţire. Cartierul femeilor din Cairo îl impresionase cel mai mult. Neluând în seamă prezenţa Tatei, se gândea să

facă povestirea imediat. Faţa rugătoare a Ortansiei nu-l supăra deloc. De astfel, surâsul tuşei Lina, ochii rotunzi ai Mamei şi întrebările zgomotoase ale lui Totoloi îl încurajau. Şi începu mai întâi cu multe înţelesuri, apoi vorbind pe faţă. Tololoi câteodată îl întrerupea cerând lămuriri. Dar deodată vocea Ortansei se auzi mai puternică decât de obicei: „Pentru Dumnezeu, e şi Lilli de faţă!“ Lilli se făcu iar mică. Tuşa Lina, nedeprinsă să audă la Ortansa vorbe hotărâte, începu un: „Lasă-l să spună“, dar, ridicând întâmplător ochii spre dânsa, îi văzu, ca niciodată, fruntea încruntată.

Se opri atunci. Se auzi zgomotul furculiţelor. Mama, cu îndemânare, începu să spună cât l-au dorit, atât ea, cât şi Tata: „Nu-i aşa, Ion?“ Însă Ion nu făcea niciun semn. Numai Tololoi, stângaci, încercă peste vorbele Mamei: „Şi mai departe?“ Când Mirel fu sigur că nu mai poate continua, iar de ar face-o, impresia n-ar mai fi aşa de mare, îşi reîncepu răutăţile obişnuite. Cum discuţia nu fusese hotărât schimbată, căci Ortansa nu avea atâta curaj ca să înceapă, iar ceilalţi nu voiau sau nu puteau s-o schimbe, tot el întrerupse o discuţie plicticoasă, care se prelungea prea mult, şi întrebă ascuţit: „Ce mai faci, Lilli?“

Întrebarea era ironică, şi Ortansa nu putea fi mai mulţumită. Orfana crescuse singuratică în mijlocul familiei, şi acum, destul de mare – avea 17 ani – părea nesigură în viaţă şi fricoasă de orice gest sau vorbă

care i se aruncau în faţă. Tăcută şi plăpândă, n-o cunoştea nimeni; nu se ştia dacă avea şi care-i erau gusturile, dacă suferea sau dacă era fericită. Bunicul o crescuse fără să se ocupe de dânsa. Mama, vorbăreaţă şi bine dispusă totdeauna, nu-i iubea ochii trişti şi faţa potolită. Cu câteva vorbe bune, se simţea scăpată de obligaţiile ei faţă de Riria, fata ei cea mai mare şi mama lui Lilli, tristă şi ea, şi pe care n-o răsfăţase odinioară din cauza tristeţii sale. Fără să fie întrebată, Riria fusese măritată cu primul venit. De altfel, nici nu protestase. De a doua zi chiar, nu se înţelesese cu bărbatul său, ea, care se înţelegea cu toată lumea. Jean era greoi în vorbe şi în fapte, neînţelegător la încercările Ririei de a se apropia de dânsul. Se îmbăta adeseori, şi scenele erau atunci penibile.

Muri curând după nuntă, pe neaşteptate, şi Riria rămase cu totul dezorientată asupra vieţii pe care avea s-o ducă mai departe. Bătrânii îi oferiseră o ospitalitate nu tocmai binevoitoare, dar soarta fusese îndurătoare. Muri, născând pe Lilli, înainte de a-şi fi putut vedea copilul şi de a regreta, astfel, ceva în viaţă. Străină şi neîngrijită crescuse copila la casa bătrânească. O slugă o păzea şi bunicii primeau doar sărutarea de dimineaţă şi înainte de culcare. Prin ungherele casei fata se juca tot timpul cu o păpuşă, liniştită, neştiută de nimeni. Toată nevoia de dragoste şi-o revărsa asupra bucăţii de petec, şi toate cuvintele mângâioase le inventa singură. O dată doar ieşi din umbra obişnuită. Îşi prinsese un

deget în uşă şi încercă un ţipăt; privirea surprinsă a Mamei, care nu-şi închipuia că fetiţa poate să plângă, o încremenise şi o făcu să-şi uite durerea. Îşi ridică păpuşa, care căzuse jos, şi fugi în fundul grădinii. Tremura toată, iar noaptea se zbătu în somn. Sluga care o îngrijea o descântă a doua zi.

De atunci nu mai arătase niciun semn de viaţă. În vremea şcolii, Mama află mai târziu că Lilli învăţa foarte bine. O sărută şi-şi aduse aminte că Riria învăţase la fel. Chemă pe Tata, care puse, ca niciodată, mâna pe fruntea fetiţei. Apoi timpul trecu iarăşi ca şi-nainte. Doar Tata, la vreo întrebare străină, spunea cu laude: „Învaţă foarte bine“, ceea ce o făcea pe Lilli să roşească şi să fie bucuroasă toată ziua.

Divorţul Ortansei schimbă multe lucruri în viaţa ei. Ortansa semăna cu Riria: aceeaşi tristeţe veşnică, aceeaşi bunătate, aceeaşi putinţă de a se face în mijlocul tuturor inexistentă şi de a nu încurca pe nimeni. Avusese o viaţă la fel de chinuită. Bărbatul ei fusese tot aşa ales la întâmplare. Dacă nu bea, avea în schimb cusururi şi mai mari. Era spaima tuturor, ocăra pe toţi, bătea slugile, trăia rău cu toată lumea. Ortansa suferi toate, ştiind că la Tata şi Mama ar fi fost de prisos. Apoi nu voia să lase pe Mirel fără tată. Băiatul era deştept, dar avea un caracter nesigur. Părea că s-au întâlnit în el calităţile şi defectele părinteşti: ca tatăl său, era sclipitor, repede la toate şi, în acelaşi timp, egoist şi răutăcios; iar alteori, ca mamă-sa, era timid, fricos şi cu atenţii care minunau. Atâtea

trăsături, unele contrare altora, se amestecau la el în măsuri inegale şi foarte capricioase. Nu putea fi cuprins într-o formulă, şi neaşteptat veneau de la el răutăţile, ca şi cuvintele bune. Ortansa trăia într-o veşnică frică asupra celor ce avea să spună sau să facă.

Cu toată bunăvoinţa ei, Ortansa n-o putuse duce la capăt cu Georges. Slăbise şi se temea să nu moară şi să rămână Mirel singur.

În urma unei slăbiciuni mai accentuate, doctorii chemaţi în grabă fuseseră lămuriţi: viaţa cu Georges nu se mai putea. Mama şi Tata trebuiseră să accepte întoarcerea fiicei lor acasă. Mama se arătase drăgăstoasă şi se învinuia că nu veghease destul altădată.

Apoi totul se linişti. Mirel, cititor neobosit, nu arunca decât rareori câte o răutate. De altfel, amator mare de excursii, pleca de câte ori putea. Şcoala îi lua restul timpului. Lilli însă nu se mai simţea atât de singură. Avea cine să-i poarte de grijă: Ortansa veghea ca o mamă asupra ei. Nu vorbeau mult împreună, totuşi se înţelegeau de minune. Această înţelegere pricinuia deseori răutăţile abile ale tuşei Lina, dar cum dânsa venea rareori în provincie, nu supărau prea mult. Apoi sensibilitatea Ortansei, lovită deseori de grosolăniile lui Georges era oarecum zdruncinată. În ceea ce priveşte pe Lilli însă, Ortansa se arătă hotărâtă cum nu fusese niciodată. Nu suporta multă vreme gluma pe socoteala fetei. Pe Mama însăşi o ruga să-i ia apărarea. Repede influenţabilă, Mama era în stare de păreri de

rău în urma rugii, după cum ironia tușei Lina o făcuse odinioară răutăcioasă. Obținuse astfel Ortansa, cu timpul, ca Lilli să fie lăsată în pace. Uneori chiar avea curajul să-i laude știința, inima bună și cumințenia față de toți. Mai târziu riscă și comparații. Ceilalți primeau toate fără să dezaprobe, dar fără nicio grabă de aprobare. O dată chiar, Ortansa adăugă: „Și ce frumoasă e!“ Aceasta, desigur, era prea mult, și stârni proteste. Niciodată nu se uitase nimeni la Lilli și părea o imposibilitate frumusețea ei, neobservată până atunci. Tușa Lina izbucni energic: „E o slută“.

Mama găsi nimerit un cuvânt bun: „Gândește-te că e fata Ririei“, apărare stângace, care supără și mai mult pe Ortansa. Tăcu și se duse să mângâie pe Lilli în odaia de alături; fără să fi auzit nimic, fata începu să plângă în brațele ei.

Totuși întâmplarea îi aduse noroc. Lulu, o vară depărtată, vestită pentru o frumusețe rară și pentru multe aventuri avute în lumea bună, trecu prin oraș. Nimeni nu se îndoia de gusturile ei și, cu toate că familia o vorbea pe la spate de rău, erau încântați cu toții să-și arate rudenia. Lulu își vizită neamurile, minunată în rochia ei elegantă, cu glasul zglobiu și nestânjenit. Cu toții erau adunați împrejurul ei. Erau și Tololoi cu Mary, veniți tot atunci. De cum venise, decretase definitiv: „Lilli e o minune!“ Mary surâse și adăugă: „Întotdeauna am spus asta bărbatului meu“. Mama privi pe Lilli cu un zâmbet prietenos, ca și cum lucrul ar fi fost recunoscut

de toată lumea de mult. Tata îi puse mâna pe cap. Întâmplător, Tololoi, care-și dădea totdeauna părerea, tăcu, ocupat cu un ziar, și astfel impresia nu fu pierdută. De altfel, Lulu nu se opri numai la o singură laudă. Mângâie pletele blonde, și era interesant de văzut mâna roză a femeii ușoare pe fruntea roză a fecioarei. Lilli, de emoție, nu putea spune un cuvânt. Tușa Lina își permise iarăși ironia: „S-a rușinat minunea“. Lulu însă era convinsă: „Extraordinar de fină. Mărturisesc că n-am văzut niciodată așa ceva. Un chip de înger, cu obrazul transparent, cu ochii mari și limpezi, cu sprâncenele subțiri și arcuite, cu fruntea largă și puțin bombată. Apoi părul de aur. Ce frumos îi vine cu cărarea la mijloc!“

Totuși, tușa Lina adăugă: „Dar e așa de proastă“.

„Nu știu dacă e proastă, dar în orice caz e o minune. Ai crede un înger pictat de Botticelli. 17 ani. Nu pare. Abia o copilă.“

Exemplu lui Botticelli atârna greu pentru tușa Lina. Avea oarecare lectură, învățase câteva numere artistice sau literare și i se părea că are oarecare superioritate față de ceilalți. De s-ar fi făcut că nu observă numele ilustru, și-ar fi negat însăși această superioritate. Nu putea nici contrazice comparația lui Lulu, cunoștințele ei fiind prea vagi să găsească argumente contrarii. Cu toată contrarietatea, fu nevoită să aprobe chiar mai mult decât ceilalți. Mama era acum de partea lui Lulu. De altfel, i se părea că niciodată nu crezuse altceva. Tata închise definitiv discuția: „Fata

învață bine". Ortansa nu spuse nicio vorbă de apărare și, totuși, era cât mai mulțumită.

De atunci nu mai deschisese nimeni discuția și nu se mai știa părerea celorlalți asupra fetei. Și acum Mirel venise să aprindă iarăși focul abia potolit. Răutatea lui obișnuită nu putuse să se arate stânjenită de rugămintea umilă a Ortansei. Tușa Lina era bucuroasă și avea să reînceapă micile ei răutăți de fecioară bătrână. Tata avea doar să spună „Fata învață bine", și Mama, din când în când, avea să înceapă o protestare vagă sub influența Ortansei: „Gândiți-vă, e fata Ririei". Mary, atât de drăguță întotdeauna, nu lua niciodată hotărâri care aveau s-o depărteze din mijlocul simpatiei generale. Cu toată vorba lui zgomotoasă, Tololoi nu conta. De la prima vorbă, Mirel se arătă primejdios pentru blândețea lui Lilli. Fata se făcu mică și aplecase capul în semn de umilință.

Dar Mirel se mulțumi numai cu o întrebare. Victoria i se părea prea mică ca să-l rețină prea mult. Și se întorsese spre Tololoi, un dușman mai interesant, ce-l preocupase întotdeauna. Spuse fără nicio nuanță ironică (de altfel, Tololoi nu era în stare să observe nuanțele): „Și Tololoi? Ți-ai luat doctoratul?"

„Nu încă... la toamnă."

De ani de zile, de când își luase licența, de multe ori fără să-l întrebe cineva, nu spunea decât același lucru. Citea, dar era nehotărât și dezordonat în lectura

lui. Mic, negru, slab, păros, veșnic făcând impresia de nebărbierit, Tololoi nu avea o înfățișare prea gingașă. Obrazul era neregulat și aspru, și ochii, care se opreau multă vreme asupra unui vorbitor, cu ochelarii enormi și rotunzi, speriau. Era încântat de mâinile lui mici și nu observa pielea neagră prin care se observau vinele umflate. Apariția lui alături de Mary, elegantă și grațioasă, părea foarte ciudată. Fusese totdeauna bolnav. Acum, la fiecare început de masă, amesteca tot felul de doctorii. Boala îl împiedicase să-și continue studiile, dar prea harnic nu fusese niciodată. Învățase numai din îndemnul guraliv al Mamei și de frica Tatei, care însă nu-și arătase niciodată mânia. Nu putuse pricepe decât studiile istorice, prinzând cu ușurință datele și înlănțuirea faptelor, cauzele politice și economice. Acum, în viața de toate zilele, cugeta cauza fiecărei întâmplări. Dacă cineva spunea în fața lui: „Copilul acesta este prost", începea o explicație asupra motivelor atavice, a fatalității, a societății înconjurătoare. Vorbea tare și gângăvit. Totuși, nu-l asculta nimeni; ceilalți, deprinși cu vorba lui, nu-și întrerupeau firul gândurilor. Fără să observe neatenția generală, Tololoi continua.

Era inofensiv. Nu făcea nimănui rău, fiindcă era incapabil de a face ceva pozitiv sau să ia o hotărâre într-un fel. Unii îl dădeau ca model de bunătate. Ortansa era printre aceștia, și Mama se credea obligată să repete lauda. Străinii erau la început surprinși de familiaritatea

lui Tololoi, care, incapabil să spună un „nu“, primea orice invitații, rămânea prin vecini uitând de casă, prindea brațul și spunea pe nume cu ușurință, se împrietenea repede cu orișicine. Pleca deseori în vizite, deși Mary, tot bolnavă, nu-l însoțea. Întârzia pe la cunoscuți, fără a se fi gândit înainte; intra pentru câteva minute, și prietenul, grăbindu-se să se ducă la club, știindu-l neprimejdios, îl ruga să-i țină de urât nevestei. Tololoi primea imediat. Și până noaptea târziu vorbea femeii despre mâncăruri, copii, despre orice, cu aceeași neistovire, dând mereu sentințe. La orice ocazie începea să răscolească câte un fapt istoric. Privirea pâinii îl făcea să discute despre exportul la romani. Prietena îl asculta pe jumătate, și în mijlocul vorbei îl întrerupea, cerându-i părerea la broderia la care lucra. Fără să se încurce, își dădea sfatul cu aceeași competență, la fel, într-un potop de vorbe amestecate. Mary nu se interesa deloc de întârzierile bărbatului său; pretextând tot felul de boli, ea era rareori vizibilă. Nu ieșea decât ca să se ducă la vizite sau la cumpărături, gătită, grațioasă, minunată întotdeauna. Nehotărât, veșnic în voia ultimului venit, Tololoi nu putea să lucreze la doctorat cu repeziciunea și cu sistemul cu care ar fi trebuit. Își făgăduia muncă multă, dar în fiecare zi o vizită, o treabă sau indispoziția îl făceau să-și uite făgăduiala. Durerile de cap îl împiedicau mult, mai ales el n-avea curajul să treacă peste ele. Imediat ce găsea un motiv, nu-l mai nemulțumea lenevia lui; de fapt,

chiar sănătos, alerga la tot felul de pretexte și găsea întotdeauna argumente convingătoare. Când începea, în sfârșit, lectura, citea o pagină, apoi răspundea unei întrebări auzită în odaia alăturată, deschidea fereastra și cumpăra fructe de la olteni, recitea un fragment dintr-un ziar vechi din preajmă, pe care i se oprise fără voie ochii lucioși, începea din nou studiul, dar închidea din nou cartea și pleca la farmacie după noi doctorii. Seara, fără să-l întrebe nimeni, spunea mulțumit: „Azi am citit 6 ceasuri“.

Mirel îi observase obiceiul și-și bătea joc de el. Îl întreba zilnic: „Azi ai făcut vreo 10 ore de studiu?“ Și Tololoi, stingherit că trebuie să dea un pretext, pe care îl găsea vag și pentru dânsul și care spus tare nu mai era posibil, se încerca totuși să gângăvească: „Nu știi că m-a durut capul? N-am dormit astă-noapte și sunt obosit.“

Într-o zi avu imprudența să se laude cu o noapte bine dormită și cu sănătatea excelentă (îi plăcea să vorbească mult despre dânsul). Mirel profitând de ocazie și, pentru că-l știuse toată ziua pe drum, făcu observația la masă: „Azi trebuie să fi citit foarte mult, ți-a fost foarte bine“. Tololoi găsi și [de] data asta un răspuns: „Azi am avut gust de vagabondaj. Era timpul să am și eu odată dreptul ăsta.“

A trecut mult timp până ce Tololoi să-și dea seama că Mirel își bătea joc de dânsul. Trebuise intervenția specială a tușei Lina, cu ocazia întâlnirii lor

cu Tata. Într-adevăr, tuşa Lina îi spuse cu intenţii rele: „Ce bun eşti... cum suporţi răutăţile lui Mirel".

Lui Tololoi, cu toate că deprins să i se spună că e bun, vorba tuşei Lina îi făcu şi de data asta plăcere, fără să bănuiască gânduri ascunse. Prinse ideea răutăţii lui Mirel faţă de dânsul ca ceva ce ştia de mult. Nefiind în stare de nicio hotărâre precisă, nici nu i-ar fi trecut prin minte să fie mai sever faţă de impertinenţa băiatului.

Dar tuşa Lina, văzând că nu-i reuşeşte numai aluzia, adăugă apăsat: „Cum permiţi piciului ăluia să-şi bată joc de tine?"

În faţa unei întrebări aşa de precise, Tololoi rămase consternat. Răspunse pe neaşteptate: „Lasă, c-o să-l învăţ eu minte". Tocmai atunci intră Mirel, şi Tololoi îi ţipă: „Să te duci la dracu!" Mirel, neştiind despre ce era vorba, rămase mirat, întrebător. Tuşa Lina surâse de nepriceperea lui Tololoi şi de izbucnirea lui nepotrivită. Dânsul, luând surâsul ca o protestare împotriva unei ocări prea mici, se încreţi şi adăugă gângăvind: „Nu vreau să fac rău Ortansei". Apoi ieşi vijelios. La câţiva paşi în odaia vecină găsi un ziar vechi. Ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, îl luă şi, aşezându-se pe canapea, picior peste picior, cu ziarul deschis întreg, ţinându-l numai în câteva degete, cum numai el putea face, începu lectura.

După ce încercase povestirea amorurilor din Egipt, după ce neliniştise pe Lilli, Mirel îl întrebase pe

Tololoi cu aceeaşi răutate ca şi altă dată: „Când dai doctoratul?"

Şi Tololoi, nepriceput în nuanţe, răspunse cu aceeaşi bună-credinţă: „La toamnă".

Mirel începu să râdă. Mama, curioasă, cercetă imediat motivul. Ortansa întrerupse: „Pentru că e răutăcios". Mirel protestă: „Nici nu ştii despre ce e vorba. Mă gândesc la o scenă de la Sanatoriul Carol."

Tuşa Lina întrebă: „Ce legătură are?"

Băiatul ripostă: „Aşa-i spiritul meu, mobil".

Tuşa Lina glumi: „Ţopăitor".

Dar Mirel găsea totdeauna ultimul cuvânt: „Cred că cei pricepuţi pot găsi şi în această ţopăire o logică", apoi, ca să convingă, începu repede povestirea.

„Un prieten al meu, bolnav de piept, era internat la Sanatoriul Carol. M-am dus într-o zi să-l văd. În sanatoriu erau în căutarea doctorului o serie de nebuni de diferite grade. Unii, liberi, se plimbau prin grădină, alţii apăreau curioşi printre gratii. Mi-aduc aminte că un avocat urla, nevăzut, după o fereastră cu geamurile sparte. În celula alăturată, o femeie slăbănoagă se agita şi vorbea neîntrerupt. Sunetul vocii ei ascuţite se auzea până departe. La apariţia noastră, ne învinui de nu ştiu ce crimă. Mai departe, o fată tânără de tot, cu bucle negre, spunea încetişor versuri franţuzeşti.

Prin curte umblau cei cuminţi. Madam Rapaport, dispusă mereu, se amăra numai când i se vorbea de scumpirea caselor. Dacă prietenul meu vorbea cu dânsa,

ea îi surâdea gingaş: «Mă nebunule, măi, tu ai înnebunit de-a binelea». Madam Drăguşanu părea la prima vedere tot aşa de sănătoasă. Nu se iubeau şi, vorbind cu noi, se făceau una pe alta nebună. Şi Garabet, răspunzând invariabil de nouă ani, de era întrebat dacă va părăsi sanatoriul: «Plec luni».

În ziua aceea Garabet făcu senzaţie. Apăru în capul scărilor zâmbitor, la braţ cu «prinţesa Ghica», îmbrăcată toată în roşu, cu o mătură în mână. În faţa uralelor noastre, la care se asociase şi madam Rapaport şi Drăguşanu, cavalerul Garabet avu un moment de ezitare. Atât i-a fost de ajuns prinţesei să cadă. Se propti în mâini, apoi în patru labe îşi continuă drumul pe scări.“

Urmară câteva clipe tăcute. „Asta-i tot?“ făcu tuşa Lina.

„Prietenul meu a părăsit sanatoriul curând. După câteva luni mă plimbam seara cu dânsul pe stradă, prin faţa clădirii sanatoriului. În grădină, printre pomi, sub lună, Garabet sta gânditor. L-am strigat să vină la gard. Era foarte măgulit de vizita noastră. Ne-am amintit împreună de timpurile de odinioară. Garabet ne ţinu la curent cu ce se mai întâmplase de atunci. Aproape toată lumea se vindecase. Poeta se măritase chiar, şi era fericită acum. În locul lor nu mai venise nimeni altul. Era pustiu, şi Garabet se plângea de urât. Mă gândeam la judecata lui perfectă; mă întrebam de ce nu-i dăduseră şi lui încă drumul. Nu se observa la dânsul nicio urmă de

rătăcire. Însă prietenul care-l cunoştea mai bine îl întrebă: «Când pleci, Garabet?» «Luni.»“

Povestea interesase. Mirel nu-şi mai amintea cu ce gând o spusese. Dar tuşa Lina, răutăcioasă, readuse conversaţia la început.

Şi băiatul ţinti răutăcios, fără nicio fineţe:

– Acelaşi lucru. Garabet spunea de 9 ani c-o să plece luni. Tololoi, de când îl ştiu, o să-şi ia doctoratul la toamnă.

Tata se sculă cu zgomot de la masă şi întrerupse, astfel, conversaţia. Curând se risipiră cu toţii prin odăile lor.

Tata impunea tuturor, şi e greu de ştiut motivul acestei puteri asupra celorlalţi. Nu era violent şi nu-şi arătase niciodată vreo dorinţă hotărâtă. Făcuse orice lucru cu socoteală, fără zgomot şi gesturi inutile, şi niciun fapt extraordinar nu adusese o schimbare în viaţa lui. Personalitatea lui se caracteriza prin a nu face niciun gest care să nu se vadă. Totuşi, prosperitatea rodea în fiecare an.

Moşiile se întregeau, oamenii se înmulţeau la lucru. Devenise necesar în politică şi era chemat ori de câte ori era nevoie de o persoană reprezentativă. Trăsăturile feţei regulate, fruntea enormă şi calmă, barba mare şi îngrijită, despărţită în două, mişcările măsurate, toate la un loc impresionau. Nu ţinea discursuri, nu vorbea mult la mese mari şi, totuşi, la dânsul se simţea

centrul mulţimii, spre el se îndreptau ochii celorlalţi, pentru plăcerea lui să încerce o părere nouă. O vorbă fără multă însemnătate, spusă de boierul Ion, era interpretată în diferite feluri şi totdeauna lăudată. În vreo ceartă politică din judeţ, prezenţa lui era îndestulătoare să împace pe toată lumea. O singură dată o acţiune de a Tatei minunase pe ceilalţi; se însurase, şi nou-venita nu-i semănase întru nimic. Mama era rotundă şi zâmbitoare, repede în mişcări şi în vorbă. Discuta despre orice cu uşurinţă, curioasă totdeauna, gata la mici răutăţi şi la amintiri sentimentale. Mama râdea încontinuu, pe când Tata abia încerca un surâs. Mama nu-şi mai găsea locul, pe când Tata, în jilţul înalt, părea de piatră. Şi totuşi, Tata şi Mama se împăcaseră foarte bine. Prestigiul Tatei crescu chiar şi mai mult. Mama, uşuratică, nu făcea însă nimic care ar fi clintit trăinicia bărbatului său. Dimpotrivă, în poveştile ei fără sfârşit, amesteca cuvinte bune pentru dânsul. Prin ea, Tata devenise şi mai impunător. Înşişi copiii, sub desele asigurări de tot felul ale mamei, nu încercau să iscodească puterile bătrânului. Tuşa Lina, sora Tatei cea mică, romanţioasă şi guralivă, nu găsea de data asta niciun prilej de vorbă. Numai Mirel, cu mintea lui ascuţită, se îndoise de calităţile Tatei. Aceste calităţi nu se prezentau prea bine conturate, pentru ca băiatul să şi le poată preciza. Totuşi, slăbiciunile erau tot aşa de vagi. Nu se putea găsi vorba care să lovească drept, după cum putea fi nimerit Tololoi. Dar Mirel nici nu se gândea să lovească. El nu căuta câştiguri personale şi nu

urmărea scopuri ascunse şi depărtate. Răutatea lui era dezinteresată. Lovea deodată şi contra oricui, fără antipatii şi simpatii anumite. Nu-şi îndrepta desigur, săgeţile contra tuturor cu aceeaşi putere. N-ar fi intrigat pe seama unui absent. Îi plăcea ca efectul să aibă o anumită formă. Îl interesa să vadă rezultatul pe faţa duşmanului, râsetul înfundat sau tăcerea semnificativă a celorlalţi. Tololoi, cu înfăţişarea ridicolă, cu stângăciile, cu vorba puţin gângavă, se potrivea admirabil gusturilor lui răutăcioase. Şi astfel, lăsase la o parte pe Tata, care, nefăcând niciun gest, nu avea ce să fie imitat. Respectat de toţi, o pornire contra lui ar fi putut părea deplasată. Cum toată activitatea îi fusese încununată de succese, se bănuia că sub o frunte calmă se ascund gânduri foarte chibzuite. Şi Mirel se mulţumea numai să chinuiască pe Ortansa cu aceeaşi glumă: „Tata nu e omul marilor pasiuni."

Apoi, când avea de spus cuvinte îndrăzneţe şi când Ortansa îi şoptea cu spaimă: „E Tata de faţă", dânsul continua de obicei fără să se simtă deloc stânjenit.

Boierul Ion avusese trei copii, dar de niciunul nu era prea mulţumit. Fetele, Riria şi Ortansa, amândouă la fel şi inexistente, umile în rochiile lor de bal când Mama încerca să le scoată în lume, nu putuseră să aducă niciun prestigiu nou familiei. Fuseseră măritate la întâmplare. Riria murise curând. Ortansa, după lungi ezitări,

trebuise să se despartă. Omul datoriilor, atâta timp cât ele erau vizibile, Tata primise la dânsul pe cei rămaşi, pe Ortansa şi pe Lilli, fata Ririei, blânde amândouă, şi pe Mirel, acel caracter ciudat, amestecat din obrăznicia lui Iorgu şi din timiditatea Ortansei.

Tololoi, la rândul său, nu avea o înfăţişare prea distinsă. Era urât, încurcat la vorbă, îmbrăcat neîngrijit, stângaci şi deseori caraghios. Avea însă mari aptitudini pentru studiile istorice. Lumea îi hotărâse soarta: „E un om bun". Mama se simţea datoare să pară mulţumită.

Şi se însurase cu Mary. Nimeni nu putea explica împerecherea aceasta nepotrivită. Mary, minunată, elegantă şi zâmbitoare, întotdeauna de partea tuturor, cu cei slabi şi cu cei tari, fără să-şi arate vreo dorinţă hotărâtă, era preţuită de toţi.

Astfel, zgomotoşi sau tăcuţi, mai mari sau mai mici, familia boierului Ion Dinu ducea o viaţă potolită. Fapte mici, care pentru unii dintre ei, mai plăpânzi, însă, păreau grandioase şi ameninţătoare.

Deşi obosit, Mirel nu dormi după-masa sosirii sale. Îşi aducea aminte de chinurile de odinioară: când era mic, îl obligau la somn, şi el se zvârcolea zadarnic în pat. Acum se răzbuna. Stătea în grădină sub pomi, cu o carte în mână, capul strâmb pe speteaza scaunului, un picior răsucit sub el, altul pe trunchiul unui măr. Din când în când, Ortansa ridica storul de la fereastra

odăii ei şi întreba rugător: „De ce nu vrei să dormi, Mirel? Nu vezi ce slab eşti? " Băiatul se făcea că nu aude. Ortansa mai spunea oftând: „Cum mă chinuieşti!" şi dispărea după perdele.

Soarele, împânzit de nori, abia pâlpâia. În orăşelul de munte nu era niciodată prea cald. Mirosul bradului plutea în unde. Mirel se plictisea, cu ochii pe acelaşi rând din carte, sub tăcerea prea cuminte pentru sufletul lui învrăjbit. În prag se ivi Lilli, uşurel, cu părul blond împărţit la mijloc, apariţie suavă. Mirel o credea proastă şi socotea inutil să te ocupi de proşti şi să le bănuieşti virtuţi ascunse. Plictisindu-l singurătatea, încercă totuşi o conversaţie. Îi vorbi cu băgare de seamă, ca să n-o alunge:

– Ce mai faci, Lilli?

Lilli răspunse stângaci:

– Bine.

Deprinsă cu glumele rele ale băiatului, era speriată de orice gest care ar fi venit din partea lui.

Pentru Mirel răspunsul nu era prea deştept. Întotdeauna îl supărau acele vorbe care nu spun nimic hotărât. Însă de data asta continuă:

– Nu vrei să vii lângă mine să stăm de vorbă?

Şi iarăşi o şoaptă:

– Ba vin...

Şi încet se apropie de dânsul. Rămase rezemată de pom, una cu tulpina lui, subţirică, capul puţin

plecat. Mirel nu ştia ce să o întrebe. Îşi aduse aminte de o vorbă de a Tatei („Fata învaţă bine“) şi începu la întâmplare:

– În ce clasă eşti tu?

– Am trecut în clasa VI-a.

– Ce repede! Parcă acum te văd în şcoala primară; câţi ani ai?

– Împlinesc în curând şaptesprezece.

– Domnişoară desăvârşită. O să încep să-ţi fac curte. Ştii tu ce e aia?

Apoi, văzând neliniştea fetei, gata să fugă, se întoarse la început:

– Şi îţi place şcoala?

– Desigur, îmi dă o ocupaţie.

– Sunt mulţi imbecili printre profesorii tăi?

– Nu... Cum ar putea să fie?

Lilli răspundea rar, precis, cu fraze întregi. Mirel, care se grăbea la vorbă, sărea repede de la un subiect la altul, făcea fraze cu tot felul de întorsături, găsea şcolăresc felul fetei de a vorbi. Apoi nici conţinutul vorbelor nu-i plăcea prea mult. Fata era mulţumită cu toate şi el era veşnic nemulţumit.

– Şi care obiect îţi place mai mult?

– Toate.

Mirel credea că un om inteligent trebuie să aibă o preferinţă hotărâtă.

– Cum? Ce preferi? Literatura sau ştiinţele?

– Nu m-am întrebat niciodată.

În faţa răspunsului naiv, băiatul se uită cu de-amănuntul la ea. După o lungă ezitare, Lilli răspunse încet, ca şi cum i-ar fi trebuit curaj mult:

– Îmi place muzica.

– Muzica? Ce părere ai despre Debussy? Îţi place, nu-i aşa? Un revoluţionar. Ce fineţe prinsă pe clape, pe care Beethoven nici nu o bănuia. Poetul celor mai gingaşe stări sufleteşti. Pe care îl preferi dintre muzicanţii moderni? Roussel, Darius Milhaud, Ravel, Schreker, Honegger, Stravinski? Desigur pe Stravinski.

Spirit iscoditor, lui Mirel nu-i scăpa nicio noutate în literatură, muzică sau artă. Îi ajungeau câteva caracterizări ca să claseze autorul şi ca să aibă o părere despre dânsul. Cei moderni îl interesau îndeosebi. Urmărea numele noi, ţinea minte toate anecdotele în legătură cu ele, pe care le spunea apoi altora, ca să-şi arate ştiinţa.

Lilli mărturisi, sinceră ca de obicei, dar cu o dezvinovăţire în glas:

– Profesoara mea nu-mi îngăduie ca să cânt din aceştia...

– De care? Voia să vadă dacă fata e în stare să repete vorbele lui.

– De care spui tu...

– De care spun eu! Ha! Proastă profesoară! Ca toate profesoarele. Nu-s capabile să spună o literă mai mult decât cele învăţate în tinereţe. Ascultă-mă pe mine! Apucă-te de Stravinski!

Urmă o pauză.

– Şi ce cânţi mai mult din muzica clasică?

– Mozart!

– Mozart! Înţeleg Wagner! Să vorbim şi de Mozart, dacă vrei numaidecât. Ce crezi despre Mozart?

– Cum ce cred?

– Cum îl înţelegi tu? Cum crezi că se poate Mozart cânta mai bine?

Lilli era tot mai stânjenită.

– O să-ţi cânt ceva şi o să vezi.

– Să cânţi? Trebuie mai întâi să ştii cum să cânţi. Într-un fel se cântă Beethoven, în altul Debussy şi în alt fel Mozart. Trebuie să ştii cum să-i cânţi pe fiecare.

Mirel, deprins să se folosească de inteligenţă pentru orice gest, nu credea în posibilităţile instinctive.

– Vasăzică, te apuci să cânţi Mozart, fără să ştii cum! Să-ţi explic eu atunci!... Şi începu: Mozart este poate cel mai delicat dintre toţi muzicanţii. Din câteva note apropiate admirabil şi unde n-ai putea schimba nimic fără să te tulbure tot înţelesul, reuşeşte să scoată melodii unice de puritate şi veselie scânteietoare – de aceea niciun *andante* de al lui nu poate fi luat în serios... Poate uneori o uşoară melancolie... Rar de tot... De obicei, o bucurie neistovită de copil. Aceasta este definiţia care-l cuprinde în întregime. Delicateţe, dar nu subtilitatea, care este opera modernilor, a lui Debussy, de exemplu, pe care tu nu-l cunoşti. Acordurile complicate, unele impresii sufleteşti rare, curiozităţile intelectuale,

nimic din toate acestea nu erau ştiute pe atunci. Totul era simplu, şi totuşi, ce definitiv!

Vorbea pe un ton uscat, puţin fals, pentru a minuna pe Lilli. Căuta cuvinte şi era încântat de cele ce ştia.

– Desigur, viaţa lui Mozart, blândă şi scurtă, ajută mult la impresia pe care o avem despre muzica lui, dacă ne gândim la dânsa în bloc şi nu o cercetăm în parte. Totuşi, sfârşitul vieţii lui Mozart, a fost tragic de tot.

Urmă iar o pauză. Mirel rămase gânditor, cuprins parcă de cele ce spunea. Era încrezut, şi era destul de naiv ca să-şi arate slăbiciunea şi altora.

– Şi să nu-ţi închipui, din cauza simplităţii lui, că Mozart e uşor de cântat! Dimpotrivă. După mine, este unul din cei mai grei. Bineînţeles, nu mă gândesc la exhibiţiile de proastă calitate ale lui Liszt. Mozart cere o exactitate a vorbirii notelor completă. Apoi o uşurinţă în atingerea clapelor, nuanţe la fiecare pas, imposibile fără studii îndelungate şi, deci, fără o răbdare imensă. La Debussy îţi sunt permise unele licenţe. La Wagner, în tumult, poţi scăpa chiar câteva sunete. La Mozart, cea mai mică stângăcie se observă imediat. Orice s-ar spune, după mine, Mozart e cel mai greu, tocmai pentru că trebuia să faci impresia că-l cânţi cu uşurinţă. Ca şi în literatură uneori. Fraza cea mai uşor construită a pricinuit autorilor cele mai teribile sforţări: gândeşte-te la Anatole France!

Urmă iar o tăcere şi Mirel făcu pe gânditorul.

– Puţini îl pricep azi pe Mozart. Fiind numai delicat, e cântat cu graţie. Ca şi Chopin de altfel. Şi acolo tot ar fi multă dreptate. Mozart are forţa lui, proporţionată desigur cu melodiile mărunte, totuşi o forţă! Nu găseşti ca la Beethoven disproporţii de sunete, un *forte* alături de un *piano*, care-i dau viaţă lui Beethoven. Totuşi, în mic, şi la Mozart trebuie separate nuanţele, hotărât unele de altele. Ritmul trebuie ţinut totdeauna exact şi vioi. O delicateţe bărbătească! O să-ţi cânt şi o să mă pricepi şi mai bine. Unde e piano?

– În pavilion...

Pavilionul era alăturea de casă, o cameră singură, cu geamuri colorate de jur-împrejur, cu uşi de sticlă deschise ziua, plin cu tot felul de plante.

– De ce l-a pus acolo?

– Ca să nu tulbur pe ceilalţi când fac exerciţii...

În câţiva paşi, Mirel fu acolo. Căută caietul cu sonate ale Mozart şi răsfoi nervos multă vreme în el. Încercă câteva note şi îngăimă nemulţumit:

– Ce prost piano!

– E doar Erard!

– Ce are a face? Uneori fabrici necunoscute sunt mai bune!

Începu în sfârşit să cânte. Dădea din cap nervos, bătea clapele inegal, aproape întotdeauna prea puternic; îşi dădea seama, şi asta îl făcea să-şi contracteze faţa. Se străduia şi îi era ruşine de Lilli, care se lipise de

piano, fără zgomot. La urmă izbucni:

– Eu nu cânt Mozart niciodată! S-a învechit de mult pentru mine! Şi apoi nici nu e în temperamentul meu! Mozart e bun pentru blegi. Eu sunt făcut pentru Beethoven! Vijelios!

Sângele i se urcă brusc în obraji. Cu un ulcior la subţioară, zveltă şi voinică, cu ochii migdalaţi şi cu pupilele negre enorme, cu cozile lăsate până la brâu, Ioana se îndrepta spre fântână. Mirel se strădui să spună ceva şi, în sfârşit, rosti pripit:

– Ioană, îmi ieşi cu ulciorul greu! O să-mi meargă rău! Ioana râse şi-şi arătă dinţii albi:

– Nu-ţi fie frică, conaşule!

Şi trecu înainte. Mirel rămase cu ochii după ea. Neţinînd seama de Lilli, îşi spuse gândul tare:

– Ce admirabilă fată e Ioana! Simţi viaţa cum fierbe într-însa! Uite la mâinile ei goale. Nici o zgârietură... Parcă n-ar munci toată ziua. Şi picioarele ei, ce linii perfecte! Uite cum se strânge jos pulpa de frumos. Şi talpa arcuită! Ea, care umblă toată ziua desculţă. La domnişoarele noastre, când îşi scot pantofii cu tocuri înalte şi ciorapii de mătase, piciorul nu mai are nicio formă. O cămaşă albă şi o fustă albastră. Şi ce minune! Şi sprintenă, sigură în mersul ei. Un arc în mâini, o căprioară alături, şi ai crede o adevărată Artemiză!

Ioana sta acum de vorbă cu un băieţandru îmbrăcat în haine milităreşti. El îi povestea mereu. Ea

își arăta dinții albi și mișca veșnic mâinile și picioarele, în tot felul de gesturi neastâmpărate.

– Uită-te la sânii rotunzi, cum ridică de frumos cămașa. Mici și ridicați! La voi sânii sunt lungi și moi.

Lilli nu mai putu răbda. Porni încetișor spre casă. Dar Mirel nu băgă de seamă. Acum Ioana și flăcăul se îndreptară spre poartă, el tot guraliv, ea tot necuminţită. Apoi dispărură după castani. Mirel avu un tremur de ciudă:

– Păcat! O stricată!

Își întoarse privirea și se văzu singur. Apoi o zări pe Lilli, care tocmai intra. Exclamă tare, ca să fie auzit:

– Ah, proasta aia s-a și speriat! A șters-o! Și începu iar câteva note la piano cu violență.

În ușă, eterică, cu o mână întinsă peste un tufiș de iasomie de alăturea, apăru Mary, zâmbitoare ca de obicei.

Mirel rămase în mijlocul unei note ascuțite, care, bătută prea tare și ținută cu pedala, zbârnâi singură peste frunze.

Se sculă apoi repede. Coborî scările neregulat, împleticindu-se în ele, și se apropie de Mary, încetinindu-și pasul pe măsură ce înainta. Printre atâtea ființe ce-și schimbau în fiecare zi importanța, după ocazie, Mary rămânea singura necontestată de nimeni. Era bună față de toți, fără să-și arate într-un

chip hotărât bunătatea. Nu făcea gesturi mari și nu spunea vorbe cu intenții ascunse. Nu se amesteca în certurile celorlalți, chiar de era vorba de bărbatul său, ca și cum n-ar fi dorit să supere pe nimeni. Zâmbind tuturor și dându-le o importanță egală prin cuvinte politicoase, nu putea fi bănuită de indiferență. Când Tololoi era luat în bătaie de joc, Ortansa, ca să pună capăt, se folosea de Mary: „De ce voiți s-o faceți să sufere?“... Și dacă Mirel răspundea cu jumătate de gură: „Dar nu vezi că Mary nu spune nimic!“, Ortansa replica: „Ce puțin o cunoști!“...

Vorbele Ortansei, pricepută în sufletele omenești, dacă nu erau de vreun folos pentru Tololoi, măreau admirația de care se bucura Mary.

De fapt, Tololoi nu era rău. Lipsit complet de voință, nu era în stare să facă nici răutăți. Primind, fără împotrivire, orice rugăminte i s-ar fi făcut, mulți îl socoteau chiar ca pe un bărbat desăvârșit. Amator de conversație, putea fi adus oriunde era nevoie de cineva care să țină de urât. Apoi Tololoi avea o inteligență specială, nu fără calități. Dacă era lipsit de spirit de observație, dacă părea că nu pricepe nimic din ce îl înconjoară și, vorbind, făcea impresia că se ascultă numai pe dânsul, avea cunoștințe – mai cu seamă istorice – foarte bogate. Dânsul dădea orice explicație celor ce nu erau la curent cu ele. La cinematograf, la reprezentarea vreunui film istoric, făcea toate rectificările

necesare, aproba sau se indigna împotriva unor neadevăruri (de pildă, când Lucreția Borgia, pentru mai multă moralitate, devenea numai vara lui Cezar), întotdeauna cu zgomot, în timp ce ceilalți cunoscuți sau necunoscuți îl ascultau cu o oarecare ironie, dar nu și fără interes. Cititul îndelungat al ziarelor îl făcea să știe tot ce se petrecea zilnic. Putea fi întrebat, astfel, oricând despre statistica grâului sau a porumbului, planurile edilitare sau temperatura tuturor țărilor. E drept că vorbele veneau așa de încurcate, încât cu greu puteai lămuri ceva precis; totuși, dacă n-ar fi fost comparat fără voie cu Mary, ar fi putut părea un soț minunat. Dar nepotrivirea, mai ales fizică, dintre ei era așa de mare, încât dădea prilej de vorbe. Tololoi era mic, slab, întors de spate, negricios, neîngrijit în îmbrăcăminte, uneori murdar, cu cravata prost făcută, cu șiretele de la ghete desfăcute. Purta niște ochelari mari, rotunzi, și sub pleoapele groase se vedeau ochii sticlind bolnăvicios, ochi făcuți parcă din fațete geometrice. Apoi, zgomotos în vorbă, nu mai contenea, trecând de la un subiect la altul cu o egală competență, stângaci în mers, în gesturi. Și alături de el, Mary, suavă, subțire și mlădioasă, cu părul blond, cu fața albă, întotdeauna îmbrăcată minunat și liniștită, fără să-și spună gusturile și gândurile. Nimeni nu înțelegea, astfel, căsătoria dintre Tololoi și Mary.

Se bănuia la Mary tot felul de decepții care o hotărâseră odinioară și care o resemnau acum. Bolnavă,

fără să se precizeze bine ce are, venea puțin printre ceilalți. De aceea aparițiile ei erau întâmpinate cu multă prietenie și cu toții i se strângeau în jur.

– Știi, Mirel, că plecăm sâmbătă dimineață?

– Ce repede!

– Suntem doar de-o lună aici! Apoi, după o clipă de tăcere: Mult!

– Poți să stai oricât de mult! La toți faci plăcere...

– Ești drăguț tu...

– Nu, Mary, te asigur că toți te iubesc. Mai rămâi!...

– Nu, nu pot lăsa casa la voia întâmplării. Ion are treabă.

– Tololoi poate pleca singur mai înainte.

Tololoi era veșnic ținta răutăților lui Mirel. Dar acum, când trebuia să-i răspundă lui Mary, băiatul nu se gândea la nimic rău. Prin vorba ei melodioasă, oamenii căpătau pentru el, cel puțin în minutul acela, un alt înțeles. Mary continuă:

– Ion nu-i bun gospodar... El n-ar putea sta singur în casă. Nu-l pot lăsa să se chinuiască.

– Pentru câtva timp nu se chinuiește!

– Și apoi eu sunt bolnavă... Am nevoie de îngrijiri pe care nu le pot avea aici.

Băiatul spuse trist:

– Ești întotdeauna bolnavă! Și apoi: Îmi pare așa de rău!

Mary îi mângâie părul roşcat:

– Şi o să te rog ceva, Mirel...

– Da, Mary...

– Am vorbit şi cu Ortansa... Tot mai ai o lună până la începutul şcolii; să vii şi tu cu noi!

Băiatul se înroşi timid.

– Nu pot, îţi mulţumesc foarte mult...

– De ce nu poţi?

– Am de învăţat...

– Şi la mine ai linişte... Şi o grădină mare...

– Mama are nevoie de mine.

– Ortansa e bucuroasă să vii.

– Nu pot...

– De ce nu vrei când te rog?

– Nu pot! Şi apoi: Mi-i aşa de greu să mă duc în casă străină...

– La mine nu e casă străină.

– N-am vrut să spun asta. Nu-s deprins să stau decât cu mama.

– Azi te-ai întors de pe drumuri.

Şi iar o clipă de tăcere. Băiatul mărturisi:

– Mi-i ruşine... Nu te superi, nu-i aşa?

– Nu trebuie să-ţi fie ruşine... O să ai odaia ta separată, cu tot ce-ţi trebuie. Poţi să faci ce vrei acolo, să pleci şi să te întorci când îţi place. O să pleci la teatru, la expoziţii! Te rog mult, Mirel.

Un ideal: viaţa în capitală. Lui Mirel îi plăcea zgomotul şi era nesăturat de orice spectacol. Nu avusese

[posibilitatea] să stea în Bucureşti decât rareori şi câte puţin. Acum, deodată avea prilejul pe care-l nădăjduia de atâta vreme. Şi totuşi, nu vroia să primească...

Dar Mary se ruga mereu:

– Ştii, Mirel, că mi-ai face nu numai o mare plăcere, dar şi un serviciu. Eu sunt bolnavă şi părăsesc rar camera. Nu-mi place vorba şi, astfel, sunt o tovarăşă plictisitoare pentru Tololoi. Tu i-ai mai ţine de urât.

Şi fără să vadă enormitatea unei astfel de propuneri – să ţie el de urât lui Tololoi! – Mirel primi acum, bucuros că poate fi de folos lui Mary. Tocmai atunci apăruseră Ortansa şi cu Tololoi, de vorbă. Ca să-şi ascundă emoţia rugăminţii împlinite, Mirel alergă copilăreşte la mama sa şi, dând pe Tololoi la o parte, o cuprinse după gât.

– Ştii că plec cu Mary, mamă!

Mary adăugă din urmă:

– Ce fericită eşti, Ortanso: ai un băiat aşa drăguţ! Observaţie făcută deseori de câte vreun străin, când Ortansa nu mai ştia ce să creadă.

Întrebări şi răspunsuri ascuţite, uşi deschise, slugi grăbite cu lucruri în mână, storuri lăsate şi ridicate: bătrânii se pregătesc de vizite. În sfârşit, apare Mama, încorsetată, cu gropiţele în obraji, şi mai rotundă în rochia de tafta neagră. Întoarce mâna şi dă să i se încheie mănuşa lungă. Vorbeşte fără întrerupere, spune amintiri, păreri, bârfe, toate în legătură cu vizita

pe care voia s-o facă. La fiecare frază, aceeaşi reflecţie: „Şi Tata, care nu mai vine!"

„Ne ducem la Rosinii, ofticoşii... Amândoi slabi, el lung şi ea mititică. Adevărate scânduri... Împerechere nostimă, el tăcut şi ea guralivă... Amândoi proşti. Războiul a schimbat multe. Acum el e prefect şi ea preşedintă la orfani... Au zi de primire... Şi Tata, care nu e gata! Se îmbracă încet parcă ar fi o cucoană!"

Mama, într-un picior, se rezemă de uşă. Apoi ia loc pe colţul unui scaun, vorbind mereu. Ortansa o ascultă vag. Mirel învârte în mână o carte. Catinca apare: „A spus domnul să mai aşteptaţi!"

Mama se enervează: „Dar eu ce fac?" Apoi adăugă: „Ce om, Doamne!"... Nu mai are răbdare. Se plimbă prin odaie şi protestează împotriva încetinelii Tatii. La urmă se opreşte la fereastră.

În curte, Sultana dă de mâncare la păsări.

Împrejurul ei se înghesuie găini nervoase, cocoşi războinici şi claponi încrezuţi. Sultana a iubit întotdeauna vietăţile mici. Ea îngrijeşte de pisici şi de câini, ea hrăneşte păsările. Se apleacă la ele, împrăştie porumbul împrejur şi-şi mai păstrează şi în mână. Câte un cocoş mai îndrăzneţ îi ciuguleşte în palmă. Mamei îi plăceau scenele acestea. Se entuziasma pentru păsări, cum se entuziasma uşor pentru orice.

Privind şi acum, Mama îşi aduce aminte de puii de curcă, pe care, mai firavi, îi îngrijea ea singură. Se întoarce pe tocul înalt şi străbate în grabă, cu paşi mici

de copil, camera, apoi coboară în curte. Ortansa o vede pe fereastă vorbind ceva cu Sultana şi, adâncindu-şi gropiţele în obraji şi umplându-şi batista – ce-o ţinea în mâna înmănuşată – cu firimituri de brânză, cum începe să strige: „Copiii mamii, copii!"

Astfel o găseşte Mirel, care exclamă, făcând o strâmbătură:

– Vai, Mamă, asta nu e treabă pentru d-ta! Şi Mama răspunde:

– Ce vrei, eu nu sunt mofturoasă!

Şi cum Mirel n-o ascultă, Mama se răzbună asupra lui Tololoi, ce tocmai apare cu un ziar deschis mare în mâini:

– De când v-aţi despărţit, sunteţi nişte obraznici. Nu mai purtaţi niciun respect. Dar lasă odată gazeta când îţi vorbesc!

Îi păru însă rău de tonul aspru şi începu glumeţ:

– Ce vrei, eu sunt de vină! Prea mi-am răzgâiat mult copiii şi nepoţii. Nu vă puteţi da seama cât vă iubesc! Copiii mamii! Şi apoi, iar cu gropiţele în obraji, strigă puii de curcă din nou: Copiii mamii, copii!

Raţele agită cozile, puişorii îşi săltă, dintre umeri, capul mititel...

Încet-încet, apare toată lumea, vine în preajma Mamii. Mirel întreabă deodată, fără nicio legătură:

– Ce ţi-o fi venit, Mamă, să botezi pe unul din copii Ion? E un nume plat.

Dispusă întotdeauna la vorbă, Mama dă toate explicațiile:

– Povestea e lungă... Era să se numească cu totul altfel. Voiam să-l cheme Alfons.

Tușa Lina zâmbește, Mirel râde sarcastic, numai Tololoi, lângă ceilalți, cuprins în lectura ziarului, nu aude nimic. Mirel continuă cu întrebările:

– De ce Alfons? Familia noastră nu are nimic spaniol în înfățișarea ei!

– Într-adevăr, orice, numai spaniol nu, zice tușa Lina.

– Mie mi-au fost dragi întotdeauna spaniolii, începe iar Mama pe un ton sentimental. Țara cavalerilor! N-am avut parte și eu să văd țara aceea. Singurul meu ideal! Dumnezeu știe dacă voi mai avea parte în viață să mi-l împlinesc. S-o duce Mirel pentru mine, tot îi plac lui drumurile. Numai să nu se amorezeze de vreo andaluză, că-s ticăloase! Auzi, Mirel?

Dar Mirel n-aude. Întreabă iarăși:

– Ei, și apoi?

– Dacă Tata n-a vrut! Și știi, când nu vrea Tata ceva, n-ai ce face! A spus că destule nume străine aveam în familia noastră, vrea să-i poarte cineva și numele lui. Și l-am botezat Ion.

– Ce nume urât!

– Urât, dar nu-i nimic, e el om de treabă?

– Ți se vede cămașa, Tololoi!

Tololoi întoarse capul, se uită urât la băiat, își

trage pantalonii și apoi se depărtează tot cu ziarul deschis.

În urma lui, lumea râde.

În capul scării apare în sfârșit Tata, în mare ținută și cu decorații în piept. Mama își aduce aminte de el.

– Dar bine c-ai venit! Știu că m-ai făcut să te aștept! Și se emoționează deodată: Vedeți ce bine e tatăl vostru? Nu sunteți nici pe departe ca el! Impunător! Atunci, la revedere la toți! Și să ai grijă de casă, Ortanso!

Se grăbește cu pași mărunți după Tata. Unul lângă altul, Tata corect, tăcut, cu pași măsurați, Mama repede, mică și rotundă, guralivă și cu gesturi multe, cu mâna de copil sub brațul lui, amândoi se îndreaptă spre poartă.

Ortansa suferea mult știind pe Mirel răutăcios. Când era el de față, avea grija tuturor vorbelor lui, aruncându-i priviri rugătoare și pline de mustrare. Mirel o asculta pe jumătate și uneori încerca chiar un răspuns:

– Da, *maman*, așa sunt oamenii inteligenți, răutăcioși! Totuși, Mirel nu-și îndrepta împotriva tuturor săgețile sale veninoase. Astfel, pe Lilli n-o chinuia decât rareori, și atunci numai de plictiseală.

Cu ceilalți, timiditatea îl făcea politicos. De aici părerea bună ce o aveau străinii pentru el. Față de atâta istețime de vorbă și de un spirit de observație așa de

sigur, timiditatea lui era inexplicabilă. Pornea poate, în mare parte, din laşitate. Nu-i plăcuseră sporturile, şi Ortansa, cu toată grija ei, nu pricepuse însemnătatea lor.

Îşi petrecuse vremea mai mult în casă, învelit la cel mai mic vânt, forţat să mănânce mult, când nu putea suferi mâncarea. Crescuse firav şi înalt. N-avea putere şi trebuise să suporte în şcoală glumele rele ale camarazilor; acolo, în timp ce ceilalţi se băteau şi azvârleau cu pietre, el tremura într-un colţ mai întunecos, cu groaza să nu i se întâmple ceva. Şi totuşi, excursiile îi plăcuseră şi pe atunci, tot aşa de mult. Lua parte la ele, învingându-şi oboseala şi teama de camarazi. Dar, pe cât putea, rămânea singur. Astfel, nu avusese niciodată prieteni. Atâtea răutăţi mici, care pentru dânsul păreau enorme, îl învrăjbiseră. Simţea o veşnică revoltă, care-l făcea să nu doarmă, să tremure, să ameninţe cu gândul şi să sufere. Când ştia sigur că vreun adversar e mai slab decât dânsul, se arăta nemilos. Nu bătea, dar râdea pe socoteala lui. Îşi arăta dinţii într-un zâmbet strâmb şi spunea vorbele care dureau cel mai rău.

Mare, îşi păstrase obiceiul. Îşi dădea seama de laşitatea lui, şi aceasta îl făcea să se chinuiască. Se răzbuna cu glumele care i se păreau o minunată dovadă de inteligenţă. Era încântat de ravagiile pe care le făceau ele. Nefiind interesat, socotea grijile Ortansei inutile. Nu se simţea vinovat cu nimic.

Mirel îşi îndreptase răutăţile mai cu seamă împotriva lui Tololoi, şi Ortansa nu putea pricepe cauza. Tololoi nu le merita mai mult decât altul. Dimpotrivă, nu făcea nimănui rău şi se arăta gata la orice explicaţii folositoare, mai ales în ceea ce priveşte istoria. Adesea Mirel alerga la dânsul când avea vreo nedumerire. Tololoi nu putuse fi niciodată ironic asupra neştiinţei altuia, oricât de elementară ar fi fost, şi adeseori Mirel, când era potolit, se plimba cu dânsul – amândoi nu puteau sta locului – şi vorbeau despre un fapt istoric. Dacă vorbele lui Tololoi erau fără şir, dacă nu răspundea niciodată la întrebări precis, totuşi, din lunga lui peroraţie se putea prinde câte ceva. Se puteau afla lucruri interesante, chiar dacă nu de ele aveai nevoie atunci.

Şi totuşi, Mirel îşi potolea supărările mai ales asupra lui. Motivele erau multe. Ştia sigur că n-o să i se riposteze. Nu se temea nici de supărări mai puternice şi nici de răspunsuri bune, care l-ar fi făcut să tacă. Cu toate acestea, Tololoi avea uneori spirit. Lipsa totală de voinţă îl făcea însă să nu se folosească de el ca de o armă. Într-adevăr, Tololoi era incapabil să ia vreo hotărâre şi era prea neîndemânatic ca să-şi ascundă slăbiciunea aceasta. Voia să-şi ia doctoratul în istorie, se lăuda: „De mâine încep serios studiul!“, pentru ca în ziua următoare să se dezvinovăţească: „Iar mă doare capul!“ Mirel, deşi sănătos, credea în boala unchiului său. Îl vedea deseori livid şi, la masă,

învârtind în pahar doctorii. Apoi chinul cu care gusta friptura oprită se băga de seamă. Nu enerva astfel faptul că din cauza durerii de cap cartea de istorie rămânea netăiată. Era însă supărător acel veşnic: „De mâine încep să citesc", spus cu siguranţă şi apoi dezminţit. Aşa era Tololoi în toate împrejurările.

Făcea proiecte de ani de zile că: „La toamnă plec la Paris", sau: „La primăvară îmi iau doctoratul", pentru ca apoi toate să fie uitate; ori, în cazul vreunei observaţii sarcastice asupra împlinirii lor, nega totul. Mirel era hotărât. Din cauza grabei şi exactităţii cu care îşi executa planurile, Ortansa, căreia îi plăcea chibzuiala îndelungată, îl numea „apucatul".

Într-un minut, plănuise plecarea în Egipt. Urmărit multă vreme de neîncrederea celorlalţi, îşi îndeplinise totuşi gândul. Precis, nu prea admite astfel lipsa de precizie a lui Tololoi care, cu toate astea, nu-şi mărturisea defectul nici măcar faţă de el însuşi. Dacă ceilalţi surâdeau ironic, el le dădea dreptate, numai ca să le facă plăcere; dar continua imediat mulţumit: „Asta o fac din filozofie..." Băiatul adăuga: „E drept, filozofia celor leneşi...", dar Tololoi, ocupat cu vreun ziar, nu-l mai asculta. Această hotărâre o arăta Tololoi şi în gesturile lui, înghesuite, pripite, în râsetul zgomotos. Era inestetic în toate, şi Mirel, cu gusturile lui artistice, avea pretenţia să studieze frumosul şi urâtul şi asupra oamenilor. Îi plăceau deci cuvintele bine întrebuinţate şi nu protesta împotriva unor

neadevăruri care puteau să împodobească o povestire. Nu-i plăcea decât o anumită dezordine, pe care o avea el şi pe care o numea, nu fără indulgenţă, „neglijenţă artistică". Tololoi nu numai că nu avea o înţelegere a nuanţelor, dar îşi şi bătea joc de ele: „Mofturi!" Şi cu oricâte explicaţii, era incapabil să-şi schimbe părerea: „Am doar bun-simţ!"

Mirel se mulţumea atunci să răspundă, ascunzându-şi cu greu ciuda: „Eu sunt artist, ce vrei!" – la care se auzea mereu aceeaşi exclamaţie: „Să nu mănânci câteva zile, şi apoi să vezi cum te laşi de artă!"

Inestetic era Tololoi în păreri, în înfăţişare, dar mai ales în felul de a vorbi. Gângăvea zgomotos, dându-şi despre orice părerea cu aceeaşi siguranţă, abia ascultându-şi tovarăşul. Apoi cuvintele erau urât alese. Făcea mereu aceleaşi greşeli şi, cu toată bunăvoinţa, nu putea să se dezbare de ele. Întotdeauna îşi termina astfel fraza cu câte un *„parole l'honneur"*. Spunea „miniuţios" pentru minuţios, şi cuvântul, lovind aşa de tare, părea întrebuinţat la orice frază. Şi, de fapt, îl spunea des. I se atrăgea atenţia întotdeauna asupra pronunţării greşite. Provocând râsul, nu protestase nimeni contra acestei corijări. Deoarece Mirel exclama cu bunătate falsă: „E doar în binele lui!", nici Ortansa nu se supăra. Se reuşise, după multă vreme, ca Tololoi, înaintea pronunţării cuvântului, să-şi aducă aminte că-l greşeşte, şi atunci, el, care se împleticea la vorbă ca de obicei, se încurca şi mai mult. După o gângăveală

penibilă spunea numai „minuiţos“, sau, în cel mai bun caz, „minuiţios“. Aceste stângăcii i se întâmplau mai cu seamă când voia să vorbească franţuzeşte. Spunea mereu *„écoutez“* şi amesteca uneori în vorbă cuvinte româneşti. Aproba cu o mulţime de „da“ puternic şi, când voia să fie mai categoric, exclama un „Ba, *oui*!“, lucru ce făcea pe Mirel să râdă şi pe tuşa Lina să zâmbească.

Atunci Tololoi rostea un „du-te la dracu!“, mărturisindu-şi neputinţa. Pentru băiat, exclamaţia era cea mai bună încoronare a succesului. Cu vremea, însă, se deprinseseră toţi cu Tololoi. Mirel se enerva, protesta, şi riposta îl costa pe el cel mai mult.

Spiritul lui de observaţie era atât de ascuţit, că nu-i scăpa nimic. Cu vremea se simţea aşa de plictisit, încât reuşita răutăţilor lui nu-l mai mulţumea. Ar fi voit să-l prefacă pe Tololoi şi să facă să înceteze această stare pe care nervii lui nu mai puteau s-o ignore. Încerca cu toată bunăvoinţa, dar totul era inutil. Tololoi nu-şi recunoştea decât foarte vag greşelile. La vreo observaţie mai întârziată, protesta cu convingere: „Da' de unde! Eu nu vorbesc niciodată tare!“

Când ceilalţi îi veneau în ajutor băiatului, atunci, dacă nu alerga la vreun motiv filozofic, spunea un „se poate!“ aşa de indiferent, încât nu puteai primi victoria cu bucurie. Şi la noi ocazii nega iarăşi. Mirel trebuia să se mulţumească cu câte un „du-te la dracu!“, supărat, uitat şi el la primul ziar găsit.

Omul rămâne acelaşi, cu gesturile şi cu vorbele lui, invulnerabil, având parcă scris pe fruntea răscolită: „Câinii latră, caravana trece!“

Tololoi avea uneori spirit. Îl prezenta însă aşa de greoi şi râdea singur şi aşa de zgomotos, încât nu făcea efectul dorit.

Astfel, odată sosise la Tata, pentru câteva zile, un nepot mai îndepărtat, însurat de curând cu o italiancă. Se iubeau mult şi-şi strângeau mereu mâinile, când se credeau neobservaţi. La masă nu scăpau ocazia să schimbe pe furiş câteva cuvinte italieneşti. Întotdeauna Tololoi, stângaci ca de obicei, dădea de gol şoaptele spuse în fugă prin câte un „ce?“ curios şi indiscret. Apoi se scuza: „Un tic nervos!“

Într-o seară iubiţii se ţineau înlănţuiţi pe o bancă, sub un măr. Tololoi apăru şi el şi luă loc lângă ei. Mirel îi găsi aşa şi făcu observaţia: „Ce pastorală! Păstorul şi păstoriţa se iubesc, iar Tololoi face pe oaia!“

„Şi tu pe măgarul!“ Râseră cu toţii. Mirel râse şi el, ca să-şi arate indiferenţa, dar după un sfert de oră băiatul se gândea mereu la gluma întâmplată. Ca să fie imparţial, se simţi obligat s-o spună şi celorlalţi. La începutul povestirii fu însă întrerupt: „Ne-a spus Tololoi!“

Mirel şi-l închipui repezindu-se să-şi spună succesul, i se păru că aude un râs zgomotos şi se depărtă dezgustat.

Astfel, la un loc, aceste cauze îl duceau pe Mirel pe urmele lui Tololoi, fără voie îl făceau să-l contrazică, să râdă de el, şi la urmă să se enerveze.

O scenă produsă chiar de Ortansa îl făcu mult să sufere pe Mirel şi să rămână la urmă şi mai încurcat.

Ca de obicei, Mirel râdea pe socoteala lui Tololoi. Îi spunea că mănâncă urât, şi el protesta: „Da' de unde!"

Atâta necredinţă, sinceră de altfel, îl revoltă pe băiatul care uneori, din cauza zgomotului fălcilor de alături, era silit să părăsească masa. Nu mai încercă nici măcar să fie ironic. Tuşa Lina îi veni în ajutor:

– Tololoi, nu te supăra, dar nu mănânci aşa de frumos.

– Poate, cine ştie, oi fi fost vreodată mai nervos. Şi adăugă sigur pe dânsul: Eu, care am prânzit numai în case bune.

Mirel spuse mai târziu Ortansei:

– Ce lipsit de spirit de observaţie e Tololoi. Habar n-are de ce se petrece cu dânsul sau cu ceilalţi din jurul lui. Ortansa protestă şi îi făcu morală:

– Nu ştiu ce ai tu cu Tololoi! Vrei să mă chinuieşti. Aşa sunt oamenii şi trebuie să-i iei cum sunt. Parcă tu nu ai atâtea defecte!

Răspunsul fu plin de încredere:

– Eu am darul observaţiei! Cum observ pe alţii, cu atât mai mult mă observ pe mine. Deci ştiu ceea ce sunt.

– De ce râzi atunci de păcatele pe care le ai şi tu?

– Nu văd care?

– De pildă, crezi că mănânci mai frumos decât Ion (Ortansa îi păstra numele), sau eşti mai puţin neglijent, sau că eşti mai puţin distrat. Citeşti mult, e drept. Dar care e rezultatul, dacă sari de la o chestiune la alta şi n-ai răbdarea să termini niciuna! Aşa te-ai apucat de engleză, de piano sau de pictură! Acum le-ai lăsat pe toate! Râzi de felul cum vorbeşte Ion. Dar nu te auzi niciodată cum amesteci cuvintele? Mă doare că-ţi spun asta, dar tot sper să te mai corijezi. Ion e stângaci, dar tu de câte ori nu eşti la fel! Eu nu te pricep încă! Ai momente de obrăznicie şi alteori te apucă timiditatea şi-ţi roşeşte toată faţa. Uneori eşti aşa de rău, şi alteori ai inimă bună, Mirel dragă, nu mai fi rău cu Ion. Nu vezi cât mă nenoroceşte asta?

Tuşa Lina, care ascultase nevăzută, îşi făcu apariţia şi conchise cu vocea ei subţire:

– Are dreptate Ortansa, Mirel seamănă foarte mult cu Tololoi; şi, protectoare: Dar nu trebuie să exagerăm. Mirel e mai drăguţ ca fizic.

Preocupat de toate actele lui Tololoi, la început în glumă şi la urmă fără să vrea, Mirel era nedrept cu alţii, cu tot gestul de dreptate. Ortansa îi făcea deseori mustrări. Atunci se împotrivea cu vorbe multe, găsind totdeauna o apărare. Rămas singur, mai puţin încrezător în sine, se întreba cu frică dacă nu cumva se

înşală. Îşi observa preocuparea numai pentru anumite persoane, în timp ce asupra altora din apropiere nu putea spune un cuvânt de bine sau de rău. Spiritul lui de observaţie – mândria lui veşnică – era foarte capricios: nu se îndrepta decât asupra celor care îl interesau. Acest interes, la rândul lui, era de precizat. Dintr-o dată, fără motive, se oprea asupra cuiva şi observa atunci ceea ce alţii nici nu bănuiau. Mirel îşi mărturisea inteligenţa cu care îşi risipea răutăţile. Ca să se scuze, cugeta:

„Sunt un artist şi nu aleg decât ce e interesant din ceeea ce ne încojoară. Poate sunt nedrept. Dreptatea sau nedreptatea nu sunt însă valori estetice, singurele care mă preocupă. Şi apoi nu pot să fiu învinuit că sunt orb, că alţii pot face din mine ce vor. Sunt destul de lipsit de prejudecăţi ca să pot presupune orişice... Se poate ca Tololoi să fie, în afară de fizicul lui şi stângăciile sale – singurele pe care le urmăresc – un om de geniu. Se poate ca Mary – îmi permit închipuirile cele mai nesocotite – să nu fie aşa de pură după cum pare. Se poate iar ca Mama, care e aşa de bună, să aibă un trecut dubios. Tatăl meu să fie un prinţ sau un ţigan, să mai am fraţi sau surori prin pensioane; toate acestea nu pot să mă supere pe mine, să mă micşoreze şi să dea dreptul altora să mă învinovăţească de neobservaţie; ele chiar de mi-ar fi ţipate, nu le-aş auzi: *Nu mă interesează.*“

Vorbe multe ca să se împace cu sine însuşi, căci adevărul lor nu-l controlase niciodată. Poate că prima

întâmplare care ar fi schimbat ceva din rostul familiei lui, aşa cum şi-l închipuia el, l-ar fi pus pe gânduri.

Într-o zi Tata dete un mare dejun politic. Pregătirea se făcu cu mulţi nervi. Discuţia fusese mare dacă să ia parte şi familia, şi cine anume din familie, însă imediat ce Tata fusese pus la curent, hotărâse: „Va fi o masă serioasă, numai de bărbaţi“. Mama protestă cu multă iscusinţă: „Dar atunci nu voi putea lua parte la discursul tău“. Una din vechile pretenţii ale Mamei era să-l audă pe Tata ţinând discursuri, dar Tata, cu toată importanţa lui, se eschiva aproape întotdeauna. Fu şi acum concludent: „Eu nu vorbesc“. Se porniră, pe diferite tonuri, o mulţime de „imposibil“ din partea Mamei şi a tuşei Lina. „Nu se poate să nu vorbeşti! S-a făcut dejunul cu gândul de a împăca dezidenţele din partid pe nesimţite şi de a apropia pe Duma de Vulpescu. Înainte de masă vor fi conversaţiile particulare, iar la masă vei face aluzia, ca astfel tratativele să poată intra într-o fază definitivă.“

Tuşa Lina conchise: „E momentul să-ţi arăţi abilitatea legendară“.

Vorba „abilitate“ plăcu şi fu apăsată apoi de Mama, întovărăşită de exclamări sentimentale. Tata nici nu voia să audă. Brusc, întrerupse Tololoi discuţia: „Ştiţi ce, nimic mai simplu, voi vorbi eu“.

Mirel, care se amuza ca la teatru, aprobă izbucnind: „Da, va vorbi Tololoi.“

Tuşa Lina se grăbi şi ea să spună că ideea e bună, iar Mama, după o ezitare, primi. O nouă discuţie se ridică asupra hainelor pe care Tololoi avea să le îmbrace cu această ocazie. Atâta grabă era ca el să nu-şi schimbe ideea, că toţi îi căutau şi îi curăţau câte ceva. Cu toţii îl încurajau, unii cu bună-credinţă, alţii ironic. Tololoi nu asculta sau se mulţumea să facă câte un spirit. „Nu pricep numai dacă pot să-mi iau doctoriile în faţa lor".

Ziua fatală veni. Bărbi respectabile, haine negre, conversaţii grave. Din când în când cuvântul „în definitiv" predomina.

La masă însă Tololoi îşi uitase complet rolul. Tata îl privea cu înţelesuri, iar dânsul îi răspundea prin zâmbete afectuoase. Vulpesu şi Duma mâncau fără vorbă, aplecaţi asupra farfuriilor. Mama, care în camera alăturată se plasase chiar lângă covorul pus în locul uşii anume, şi care chemase prin preajma ei toată familia, exclamând mereu: „O! Ce emoţii, *mes chers enfants!*", acum da semne de o nerăbdare plină de primejdii. „Imbecilul! Îmi vine să intru acolo să-l cert. Nu trebuia să se ofere dacă nu era în stare!"

Ortansa nu mai ştia cum să o împace. „Linişteşte-te, Mamă, pentru Dumnezeu, gândeşte-te că e băiatul tău." Dar din partea lui Tololoi nu venea niciun semn. Mama trimise pe un servitor să-l cheme discret, şi perfect se auzi răspunsul lui Tololoi: „Vin!" Apoi se sculă, şi din picioare începu să vorbească cu

vecinul. Mama iar izbucni: „Ăsta e în stare să spună la toţi că l-am chemat".

În sfârşit, când Tololoi dete cu ochii de Mama, roşie de mânie, îşi aduse aminte dintr-odată, şi, fără să mai aştepte vreo vorbă, se întoarse înapoi la masă. Îşi turnă dintr-o sticluţă roşie câteva picături în paharul de şampanie şi se ridică. Plecarea lui, întovărăşită de acel „vin", întoarcerea lui bruscă, pregătirile lui aşa de inabil făcute făcuseră pe mulţi să observe scena, şi acum se distrau. Tata răsuflă uşurat şi îşi întinse urechea; cu toţii se întoarseră spre Tololoi. Vulpescu şi Duma, ştiind că despre ei era vorba, deveniseră gravi. Tololoi încercă să vorbească, îşi drese glasul, articulă ceva, aruncă prematur un deget în aer, se încruntă aruncând o privire ascuţită printre asistenţi, apoi îşi căută batista, nu o găsi în niciun buzunar, luă atunci şervetul de pe masă, îţi scoase ochelarii şi începu să şi-i şteargă grăbit.

Din partea cealaltă a mesei se auzi un „domnilor" răspicat. Era Tata, care, galben la faţă, impunător ca un patriarh, salva situaţia.

Ziua plecării venise repede. Cu o seară înainte, toată lumea părea. Tuşa Lina risipea sfaturi, se arăta tristă şi dădea pregătirii o importanţă nemăsurată, ca să-şi arate interesul. Mama, învârtindu-se pe un scaun, gesticula neobosit şi, vorbind mereu, repeta la fiecare frază: „Şi Tata e de părerea asta!"

Tololoi își spunea și el părerea, zgomotos ca de obicei, aruncându-și, spre mai multă argumentare, două degete înțepenite în aer. Apoi se întrerupse pentru câteva clipe, cu ochii pe un colț din ziarul care servea la împachetat. Se uita deseori la ceas și, totuși, de era întrebat, nu știa să spună ora.

Mary, singură, fără să-și piardă calmul, așeză în ladă lucrurile cu îngrijire, dantelele subțiri și panglicele de toate culorile. Aproba totul în tăcere, zâmbind.

Ortansa ducea grija lui Mirel. Orânduia cu băgare de seamă geamantanul, dând totodată povețe de ascultare și de cumințenie. Dar băiatul n-o auzea: Nu-i plăceau sfaturile pe care Ortansa le împrăștia întotdeauna cu dărnicie. Era cuprins de melancolia plecării.

Îndrăgostit de frunze și de flori, îi părea rău ori de câte ori le părăsea. Lăsă pe Ortansa în mijlocul vorbirii și ieși în curte. Liniștea serii începuse să se lase. Își aduse aminte de zgomotul de odinioară, când Tata nu vânduse încă moșia, de oameni mulți, de vitele blajine... O tristețe apăsătoare îl cuprinse.

Deschise portița și se strecură în grădină.

Merii încărcați își târau crengile de greutatea rodului. Pomușoara își scânteia bobițele până departe în noapte. Macii, în grămezi, sângerau pe iarba proaspătă. Un parfum puternic și sănătos izbi pe băiat, și deodată, neașteptat, o bucurie ascuțită îl străbătu. I se păru că vede palate de marmură, luminându-se

pentru dânsul și, în muzici nebune, dănțuitoare sprintene îl ademeneau. Apoi aplauze, chicote, zgomot de trăsuri. Imaginea capitalei îl cuprindea, halucinatoare. O forță nouă îl pătrunse. Trupul lui firav se simți împrospătat. Fără frică, ar fi fost în stare să se ia la luptă... Se vedea așa de fericit, că nu mai putea să-și suporte fericirea. Întinse mâinile în aer și se încordă, cu un țipăt de bucurie. Apoi o luă la goană prin toată grădina, călcând peste straturi. În fața unui nuc bătrân se opri. Apucă o creangă apropiată și se cățără pe ea. Urcă apoi sprinten, curajos cum nu mai făcuse niciodată, și nu se opri decât în vârf de tot, pe o creangă subțirică, îndoită sub greutatea lui. Se propti în picioare și, abia răzimat, întinse mâinile încă o dată în aer. Rămase multă vreme acolo, cu gura întredeschisă, cu ochii înțepeniți spre depărtări, ca și cum ar fi vrut să privească lumea întreagă.

Când se dădu jos, bucuria îl părăsise. Se întoarse în curte, și de acolo se depărtă tot mai mult printre brazi. Seara se lăsase de tot. În fereastra lui Mary, o lumânare cu luminița ei mică încerca să străbată întunericul. Nu se mai auzeau zgomote în strada pustie, doar pomii foșneau ușurel. Narcisele își înnegriseră petalele cu noapte. Mirel se simțea mai trist ca niciodată. Se văzu din nou mic și neînsemnat, frământat de doruri neîmplinite. Auzea în muntele care nu se mai putea vedea un zgomot surd; îi rostogolea parcă numele, din stâncă în stâncă, cu o chemare

zadarnică, căci el nu se simţea în stare să meargă acolo. Rămase cu capul în mâini, pe o bancă, fără gânduri, cu sufletul gol. În aer se pregăteau minuni. O luminiţă subţire, dar puternică, străbătu spaţiile. Apoi lumina se opri tot mai mult, cuprinse molcom toată natura, strecurând, prin zgomotul frunzelor, pete de beteală.

Candela cerului, luna rotundă, apăru în sfârşit întreagă.

Şi atunci, deodată, o muzică înceată şi mângâietoare tremură peste fire. Încremenit, Mirel ascultă fără să priceapă. Sunetele egale, abia atinse, se frământau toate în jurul lor neobosit. Melodiile fugeau înaripate, zânele glumeţe se îndemnau la joc. Dar lanţul se rupea mereu şi jocul nu putea porni. Voci abia auzite şi tragice le opreau. Câteva note stinghere tulburau întreaga bucurie. O melancolie suavă şi îmbătătoare chinuia lumea. Şi pentru prima oară Mirel pricepu tot cuprinsul acestei melancolii. Întovărăşită de danţuri, se auzea şi mai tragică. Rămase încovoiat ca în faţa unei revelaţii.

Aşa cum spusese Mirel, şi mai bine decât spusese dânsul, Lilli, mititică, cu ochii limpezi, cânta din Mozart, în noapte.

A doua zi, în zori, cu Mary şi Tololoi în fund, cu Mirel pe scăunaş, trăsura se urni spre gară.

Într-o stradă tăcută, printre pomi, se ridica, subţire şi înaltă, casa lui Mary. Albă cu totul, dantelată,

îngrijită şi împodobită la ferestre cu flori roşii, avea o înfăţişare gingaşă şi primitoare. Fără să se ocupe stăpânii, baba Lina, sluga bătrână, avea grijă de toate. Mary nu ştia nimic din rânduiala Linei. Bătrâna apărea deodată acolo unde era nevoie de curăţit. Ochii ei iscoditori şi iuţi vedeau imediat lucrul care nu mai era la locul lui şi apoi dispărea tot aşa de uşurel. Apartamentul lui Mary, de la etajul de sus, era astfel admirabil îngrijit.

Camerele de jos însă arătau mai puţină curăţenie. Cu toate prestările babei, Tololoi nu putea fi schimbat. Capetele covorului erau veşnic întoarse, şi pe masă se înghesuiau zeci de ziare mototolite, iar după strânsul mesei, la prânz, apăreau apoi noi firimituri pe cuvertură. În camera lui Tololoi, îndeosebi, Lina renunţase de mult să mai facă vreo ordine. Orice gând de îmbunătăţire era zadarnic. Învălmăşite, pe masă, pe pat, pe scaune, pe sobă, pe jos, haine şi ziare rupte, cărţi deschise, creioane fără vârf, nasturi, cravate...

Totuşi, Tololoi reuşea să-şi găsească îndată orice lucru de care avea nevoie, şi protesta împotriva oricărei orânduieli, care mai mult l-ar fi încurcat.

În preajma sosirii stăpânilor, baba Lina începuse o nouă grijanie. De dimineaţă doctorul Walter îşi făcuse apariţia cu întrebarea:

– Cu ce tren sosesc? Baba nu ştia să răspundă.

– Ce curios! Şi adăugase plictisit: Oamenii ăştia n-o să înveţe niciodată să fie exacţi!

Lina, fără să înțeleagă ceva, aprobă. Apoi Walter dispăru, și spre seară se arătă din nou.

– N-au venit? Și la răspunsul negativ: Fantastic!

Își atârnă în cuier, cu grijă, paltonul și pălăria. Trase scaunul cu speteaza înaltă, și drept, picior peste picior, cu o mână bătând nerăbdător în lemn, așteptă.

Doctorului Walter nu-i plăcea niciodată să vorbească despre familia lui. Totuși, înfățișarea-i englezească îi destăinuia originea. Era înalt și drept, cu trăsături energice, cu privirea hotărâtă. Râdea rareori, sarcastic. În gesturi și în îmbrăcăminte se arăta o eleganță căutată, dar fără excese. Numele lui adevărat era Wardley; Tololoi, care-l cunoscuse din școală, neputând spune cuvântul, simplificase: „Walter“.

Cum doctorul, venit de copil mic în România, uitase cu desăvârșire de strămoșii nordici, își păstrase numele nou.

În sfârșit, se auzi o trăsură oprindu-se și apoi o sonerie. În ușă apărură Mary, Tololoi și mai în urmă Mirel. Mary zâmbi și spuse bucuros, întinzând mâna albă:

– Bine te-am găsit, doctore!

Mirel observă același zâmbet prietenesc care îl întâmpină și pe el altădată. Îi păru rău că nu era nicio deosebire între dânsul și un străin.

Tololoi înaintă zgomotos, cu vorbe multe:

– Ce faci, Walter? Nu te-am văzut de mult!? Te-ai îngrășat, măi, fire-ai al dracului!

Walter aplecă încetișor capul, corect. Mary surâse iarăși:

– Îmi dai voie să-ți prezint pe nepotul Mirel, cavalerul meu!

Doctorul strânse ceremonios mâna băiatului și se recomandă:

– Walter!

Mirel se simțea măgulit de importanța pe care i-o dăduse omul elegant. Ușurel, fără să-și scoată pălăria, Mary se așeză pe scaun, apoi se plânse cu același zâmbet:

– Un drum așa de lung! N-a fost prea simplu pentru mine! O să trebuiască să mă îngrijești bine de tot!

Walter făcu un gest:

– La dispoziție...

Tololoi întrerupse:

– Nu mai avem nevoie de tine, Walter. Nevastă-mea e sănătoasă.

Mary, protestă încetișor, dar hotărât:

– Dimpotrivă, nu mă simt bine deloc. Acolo aerul era prea tare pentru mine!

Tololoi exclamă mirat, ca și cum ar fi aflat pentru prima oară:

– Așa?!

Apoi, găsind un ziar vechi, uită de ceilalți. În timpul acesta, Mary povestea mereu:

– Da, am petrecut bine acolo... dar n-o să mă mai duc multă vreme... M-am deprins aici cu lucrurile mele, cu liniştea mea... Acolo mă tulbura orice zgomot... Am fost obligată să-i vizitez... Nu-i mai văzusem de mult... De altfel, oameni aşa de buni cu toţii!... Să vezi pe mama lui Mirel! O minune! Dar dacă eu sunt bolnavă şi am nevoie de îngrijire specială... Ai să te îngrijeşti puţin şi de mine, nu-i aşa, domnule doctor?

Walter aprobă cu seriozitate, apoi Mary continuă:

– Să îngrijim şi de Mirel. Mi l-a dat în seamă mamă-sa. Călătoreşte mult, nu mănâncă. E păcat de el! Nu e aşa, Mirel, că o să mă asculţi?

Walter spuse şi el:

– O să fie în îngrijirea mea specială.

– Desigur, spuse iar Mary.

– Uite, domnule doctor, dacă vrei, ai putea chiar acum să mă vezi, sunt aşa de fricoasă! Mă tem să las să treacă timpul.

– Tocmai vroiam să propun...

– Şi ai să fii bun să aştepţi puţin... Numai să mă curăţ de drum. Trimit să te cheme într-un sfert de oră... Nu-i aşa că nu-i prea mult?

– Oricât, pentru dumneata...

Mary se întoarse atunci către Lina, care nu se îndura să se îndepărteze:

– Lino, odaia roz o dăm lui Mirel. N-avea grijă, e un băiat foarte ordonat! Te duci, Mirel, să-ţi arate odaia? Şi, zâmbind încă o dată, mlădioasă şi fără

zgomot, Mary urcă scara împodobită cu covoare româneşti înspre camera ei.

Sosirea acasă o făcu pe Mary mai vorbăreaţă ca de obicei.

Chiar începuse, tot fără zgomot, să întrebe, să se roage, să se plângă...

Walter îşi reluă locul, picior peste picior. Tololoi, lângă fereastră, cu ziarul deschis în mână, părea că uitase de ceilalţi.

După puţin, baba Lina apăru în capul scărilor:

– Domnule doctor, vă cheamă duduia...

Walter, cu o mână la spate, porni grav pe urmele babei. Tololoi întoarse capul, în sfârşit, şi strigă:

– Vezi, Walter, spune-i că e bine; nu mai poate merge multă vreme aşa!

Doctorul replică:

– Îmi voi face datoria!

– De doi ani nu faci decât asta! Să ştii că aştept aici răspunsul. Şi reluă ziarul.

Vizita doctorului se prelungi aproape o jumătate de oră, şi Tololoi dădea semne de nerăbdare. Dar tocmai când se auzi o uşă deschizându-se, Tololoi, complet distrat, cu ziarul în mâni, îşi luă pălăria şi ieşi în stradă. Doctorul găsi, astfel, numai pe băiat. Fără să arate vreo mirare, începu ceremonios:

– Să nu te îngrijeşti, cu timpul o să se facă bine. Trebuie însă multă, multă răbdare. Boală de nervi...

Inimă slabă... dar niciun pericol. Mai cu seamă să nu fie contrazisă, şi, dacă se poate, să aibă distracţii... Bineînţeles, distracţiile care îi plac. Şi, întinzând mâna: – Încă o dată, să n-ai nicio grijă.

Mirel se crezu dator să mulţumească, încruntând din sprâncene. În prag, Walter îşi opri pasul; păru că-şi aminteşte ceva:

– Scuză-mă, vreau să te întreb, cum te mai simţi?

– Bine, de ce?

– D-na Mary se îngrijeşte de slăbiciunea d-tale. Nădăjduiesc că nu e nimic serios. În orice caz, o să-mi permiţi, când vei vrea, bineînţeles, o mică examinare... N-o să te plictisesc prea mult.

Mirel îşi ascunse timiditatea sub o glumă:

– O, domnule doctor! Dragostea cucoanelor e într-adevăr copleşitoare! N-am avut niciodată nimic!

Doctorul răspunse cu aceeaşi seriozitate:

– Cu atât mai bine... În orice caz, o să vin mâine special pentru dumneata... La revedere! Şi întinse încă o dată mâna...

Această politeţe exagerată tulbură pe Mirel.

Walter vorbise cu dânsul cum nu mai făcuse nimeni niciodată. Nu-l mai considera un copil.

Totuşi, timiditatea lui îl oprea să se bucure prea mult de delicateţea doctorului... Se simţea roşind.

În stradă Walter auzi o exclamare zgomotoasă şi neaşteptată:

– *Bonjour*, Walter! Ce mai e cu tine?

Tololoi îl strângea în braţe, ca şi cum l-ar fi văzut pentru prima oară.

Doctorul nu-şi pierdu însă cumpătul.

– Am căutat pe doamna Mary...

– A! Bine zici! E bine, nu-i aşa?

– Nu e chiar aşa bine pe cât crezi!

– Ce tot are? Eu nu văd nimic!

– Tot aşa!...

– Hm! Ascultă, Walter. N-ai putea să spui ce are, în fond, că eu tot nu ştiu! Ce dracu, de doi ani de când ţine boala!...

– Inimă, anemie, nervi... Toate la un loc...

– Bine, atunci n-o să se mai facă niciodată bine!

– Sper că doctoriile prescrise o să-i facă ceva... De inimă să n-ai grijă... Nervii sunt de vină în toate.

– Dar de unde nervi? Eu o văd foarte calmă!

– Boala de nervi se prezintă la fiecare în alt fel. Cei cu izbucniri sunt cei mai puţin nenorociţi... cel puţin pentru ei...

– Şi vasăzică... viaţa în comun tot nu e posibilă?

Doctorul avu o clipă de gândire:

– Deocamdată, nu!

– Teribil!

Urmă o tăcere, dar care se rupse îndată.

– Ia te uită Walter! Ce femeie frumoasă! Extraordinar! O doamnă înaltă, puţin cam corpolentă, traversa strada. Tololoi o urmă cu ochii.

– Straşnică femeie!

Doamna dispăru. Tololoi, fără să mai adauge niciun cuvânt, deschise un ziar şi se depărtă spre casă, cu paşi inegali, mai repede, mai încet, sau oprindu-se în loc, după importanţa lecturii.

Doctorul Walter plecă şi el fără să se mire.

Acasă, Mirel aştepta singur, la masă. Tololoi sosi în sfârşit. Mary trimise veste prin baba Lina că, obosită peste măsură, se culcase.

Mirel rămase astfel numai cu unchiul său. Se simţea plictisit, dar îşi aduse aminte de rugămintea lui Mary: „O să-i ţii de urât lui Tololoi".

Puse o întrebare asupra lui Ludovic al XV-lea. Atât a fost de ajuns. Cu acelaşi zgomot, cu aceeaşi lipsă de plan şi stângăcie în vorbă, cu numele proprii spuse rău, Tololoi povestea sute de fapte mărunte din cine ştie ce carte. Uitând toată nestatornicia cu care erau înfăţişate lucrurile, băiatul asculta cu atenţie, învinovăţindu-se de neştiinţa lui.

Seara, după ce se stinse lumina, Mirel auzi, în depărtare, zgomote de trăsuri şi tramvaie, şi în închipuirea lui flutură un râset ademenitor. Se simţi fericit.

A doua zi, gusturile vagaboande ale lui Mirel fură oprite chiar de la început. O ploaie murdară şi egală curgea din norii cenuşii, vestind din vreme toamna. Cu fruntea lipită de geamul ud, băiatul privea trist la apa care se prelingea neîntrerupt pe strada puţin

aplecată, la trăsuri acoperite, rare, grăbite. Ar fi plecat totuşi, nesocotind totdeauna în ceea ce priveşte sănătatea lui, dacă Mary nu ar fi trimis pe Lina cu rugămintea mare „să nu facă imprudenţe". Ascultă. Timpul trecu încet. În odaia de alături, Tololoi, după multe promisiuni, pe care nu i le ceruse nimeni, reîncepuse studiul istoriei. Prin uşa de sticlă, Mirel îl vedea cum nu-şi mai găsea loc... Deschidea şi iar închidea cartea, se plimba prin camere, apoi recitea un capăt de ziar. Făcându-se că nu ştie nimic, băiatul îl întrebă tocmai atunci:

– Ce fericit eşti că poţi pricepe lucruri aşa de subtile!

Nu răspunse nimic, dar îşi reluă cartea.

Spunea pe de rost, cu voce tare, încruntându-se şi aruncând din când în când în aer cele două degete, cu câte un „domnilor" puternic. Apoi, obosit de sforţare, lungea cuvintele, înceta, pentru ca apoi, cu o nouă sforţare, pricinuită adesea de răutatea lui Mirel, să înceapă din nou.

Mirel se ferea să facă vreo întrerupere care ar fi semănat a întrebare. Tololoi era gata să dea desluşiri nesfârşite, tot ceea ce citise, oricât de minuţios ar fi fost, neluând seama că nu putea fi înţeles. Cu toate observaţiile lui Mirel, Tololoi închise cartea definitiv, căutând o dezvinovăţire:

– Destul pentru azi! Trebuie să mă învăţ cu încetul.

Curând după aceea, Mirel îl văzu pe geam, cu umbrela prea mare pentru el, cu şireturile de la ghete fluturând, cu un ziar mare deschis, depărtându-se nepăsător prin ploaie.

Sub ploaia ce nu mai contenea, ziua trecea posomorâtă. La prânz, cum Mary nu se coborî, Mirel mâncă iarăşi cu Tololoi. Pe la patru, Mary, tot aşa de roză şi de zâmbitoare ca de obicei, apăru gata de plecare. Spuse în trecere câte o vorbă bună, apoi adăugă:

– Eu mă duc la vizite... Încep cu Adela... Trebuie să te deprinzi cu mine, Mirel. Singura mea distracţie e să-mi văd prietenele.

Şi înainte de a pleca mai spuse:

– Să fiţi acasă devreme! Avem pe Walter la masă!

Mirel rămase nedumerit. Întrebă pe Tololoi:

– Cum pleacă Mary pe vremea asta?

– I-a adus doar Lina trăsură! Şi continuă, cu chef de vorbă: Admirabilă inimă are Mary! Poartă de grijă la o mulţime de rude sărace. Toate zilele şi le pierde cu ele... Parcă n-ar putea să le trimită ceva fără să se ostenească!... Nu vrea să m-asculte... Ce vrei? Dacă e gustul ei! Walter a spus să n-o contrazic.

Seara fu veselă şi mulţumi pe toţi. Florile, argintăria, sticlele, faţa de masă şi şervetele brodate, totul sclipea sub becurile aprinse. Mary, tăcută de obicei, acum povestea tot timpul. Exclama, protesta, se revolta, se plângea mereu, cu zâmbetul ei minunat,

cu aceeaşi graţie şi lipsă de zgomot. Mirel se mira în faţa transformării. Walter, impecabil ca întotdeauna, îşi purta cu eleganţă hainele la modă, ascultând cu interes pe oricine ar fi vorbit.

Tololoi vorbea cel mai mult, zgomotos şi luând parte, cu toate acestea, foarte puţin la discuţie. Un amic, un avocat, îi arătase un pasaj din Demogue. I se păruse interesant pentru el, care era competent în toate, şi acum încerca să-l povestească.

– Se poate contracta cu tine însuţi! Exemplu: o femeie are jumătate de casă ca dotă. Deci sub administrarea bărbatului. Cealaltă jumătate îi revine mai târziu ca moştenire; o administrează astfel ea însăşi. Ea poate face cu dânsa, astfel, un partaj! Bineînţeles, francezii n-au textul de lege, germanii însă admit în anumite cazuri...

Walter devenea din ce în ce mai nepreţuit. Călătorise mult, şi băiatul nu mai contenea cu întrebările. Dacă doctorul observa mai puţin pitorescul ţărilor, studiase în schimb cu de-amănuntul oamenii şi obiceiurile. Mirel găsi o scuză pentru lipsurile doctorului: „Şi Montaigne făcea la fel!“

În istorisiri, doctorul numea, printre prieteni, câţiva duci şi conţi, şi faptul impuse băiatului. Tololoi întrerupea zgomotos, gata să-şi spună părerea. Numai Mary tăcea. Asculta cu ochii mari, cu gura admirabilă, întredeschisă. Într-un târziu, vocea ei mică şi melodioasă reuşi să întoarcă conversaţia:

– Şi pe mine nu mă bagă nimeni în seamă!

Părea un copil mic care se alinta. Doctorul Walter spuse încetişor:

– Pe dumneata te purtăm tot timpul în gândul nostru, ori despre ce am vorbi, cu grija cu care porţi un lucru preţios şi delicat, de care te temi să nu se strice!

Tololoi întrerupse cu un râs sacadat:

– Doctorul, doctorul! El numai la sănătate se gândeşte!

Mary întrebă glumeţ:

– Sentimental?

După o mică tăcere Walter răspunse:

– Ploaia şi frigul sunt de vină poate... Şi ţările calde de care vorbeam... Şi apoi reluă tonul lui obişnuit: Boala de nervi de care suferiţi...

Mirel se uita curios la Walter. Doctorul devenea pentru dânsul tot mai interesant. Gesturile măsurate, eleganţa vorbelor, cunoştinţele vaste, politeţea nedezminţită, toate impresionau şi, uneori, cu toată înfăţişarea masivă, câteva umbre de melancolie. Poate dureri ascunse, frământări, la fel ca Mirel... Băiatul se mândrea cu supărările lui, căci îl făceau să trăiască intens. Dar el nu avea tăria înfrânărilor în dânsul şi izbucnea adeseori. Şi bănuia la doctor o putere de reţinere gigantică. Cu gândul la literatură, apropie pe doctor de imaginea lui Vigny; aceleaşi dureri nemărturisite. Când Mirel izbutea să se reculeagă de sub farmecul povestitorului, se întreba

dacă nu se înşală. Glasul ceremonios şi rece al lui Walter continua vorbele măsurate.

Conversaţia fu întreruptă de soneria telefonului. Tololoi, ca de obicei, se repezi la aparat. Niciodată nu păruse mai stângaci decât acum: vorbea tare, apoi şoptit, şi deodată începea să ţipe, încurca cuvintele, repeta mereu: „Aud?“ Nu înţelegea ce i se spune, cerea să i se vorbească mai tare, ridicând însuşi glasul, şi apoi se răstea la cei din cameră, cu toate că nu vorbea nimeni:

– Dar tăceţi din gură!

După zece minute de chinuri, Tololoi închise telefonul.

– Au greşit numărul!

Mirel se uită la cei doi bărbaţi şi făcu comparaţie: unul urât, stângaci, inestetic; celălalt socotit, elegant, plin de atenţii. Privirea îi alunecă apoi spre Mary, albă, sclipitoare sub lumina bogată, ca şi cum nu-şi dădea seama de nimica, surâdea ca întotdeauna.

După multe reţineri din partea lui Mary, deloc obosită, doctorul plecă. Mary nu mai întârzie mult. Spuse bună seara cu vocea ei caldă şi melodioasă, apoi urcă fără zgomot scările. Mirel se uita nedumerit după arătarea suavă ce dispărea printre covoare. Întoarse o privire ascuţită către Tololoi, rămas la masă, şi intră în odaia lui plină de întuneric. Afară ploaia bătea neîntrerupt în geamuri.

A doua zi o şuviţă de soare, strecurată prin dantela perdelii, trezi pe Mirel. Curând după aceea,

tocmai când Tololoi întredeschise cărţile, Walter apăru impecabil, în haine sport, cu o pelerină sub braţ:

– Am venit să vă iau la o plimbare cu automobilul.

Tololoi exclamă turbulent:

– Bravo, Walter! Ce idee genială. Tot n-aveam ce face! Şi închise cartea.

Mirel spuse ironic:

– Să nu-ţi pierzi obiceiul studiului.

– Pentru o zi, nu-i nimic! şi ţipă Linei: Du-te de întreabă pe Mary de nu vrea să meargă şi ea! De altfel, slabă nădejde. Se scoală aşa de târziu!

Walter întrebă pe Mirel:

– Nu-i aşa că nu-ţi displace o plimbare de dimineaţă?

– O, nu, eu nu merg. Mulţumesc!

– De ce nu? După ploaie aerul e curat şi drumul fără praf. Am auzit că te interesează bisericile vechi... Putem vizita câteva!

Mirel protestă, cu toată dorinţa de a vedea lucruri noi:

– Sunt obosit!

Tololoi izbucni:

– Obosit?... Minciună sfruntată! A dormit 12 ore! E încăpăţânat, ascultă-mă pe mine!...

Cum el avea veşnic insomnii, îi bănuia pe toţi de somn îndelungat. Walter insistă:

– Nu sunt lucruri extraordinare prin împrejurimi, dar, în orice caz, palatul de la Mogoşoaia trebuie văzut.

Epoca lui Brâncoveanu, când se adunau împreună atâtea stiluri. La Mogoşoaia sunt influenţe veneţiene. Este o *loggia* minunată. Şi totuşi tradiţia bizantină nu e ruptă...

O voce catifelată foşni în capul scării, închizând discuţia:

– Desigur, Mirel vine cu noi!

Şi Mary apăru albă şi zâmbitoare.

Tololoi exclamă:

– Ia te uită la Mary! Curioase mai sunt femeile! Câteodată nu părăsesc patul pentru o zgârietură, şi altădată mai voinice ca bărbaţii! Aplaudă: Bravo, Mary!

Vocea lui Mary glumea armonios:

– Să n-aveţi grijă, n-o să vă împiedic în ştrengăriile voastre!

Tololoi făcu haz, apoi zise serios:

– De vizităm mănăstiri, să mergem numai pe la călugăriţe! Mă interesează foarte mult!

Mirel se uită urât la dânsul.

În automobil, Tololoi ceru locul lângă şofer, nu din politeţe, ci ca să fie mai puţin zdruncinat. Doctorul, după multe insistenţe inutile, luă loc în fund, lângă Mary. Mirel şedea pe scăunel în faţa lor. După cum spusese Walter, timpul era minunat. Un aer răcoros şi limpede lovea în faţă. De o parte şi de alta se întindea grâul galben, gata să fie cules. Tololoi întoarse capul, ca să-şi dea părerea asupra agriculturii.

Walter întrebă:

– Suntem pe drumul spre Piteşti. Dacă aveţi vreo dorinţă, puteţi să mi-o spuneţi.

Tololoi exclamă:

– Mie mi-e indiferent!

Walter continuă:

– Putem face călătoria cât de lungă. Nu v-am făgăduit prea mult, că mi-a fost frică să nu vă speriaţi. Dar dacă doamna Mary nu se simte obosită...

– O! Mie îmi face bine aerul...

Walter se arătă mulţumit:

– Atunci, încotro o luăm?

Şi cum ceilalţi tăceau, se întoarse spre Mirel:

– Care e părerea dumitale?

– Prin apropiere nu e nimic interesant?

– Oricât de departe! Maşina merge cu o sută de km pe oră.

– Aş spune Mănăstirea Hurezu... Dar nu ştiu!

– Aşa, desigur, Mănăstirea Hurezu! Ceilalţi nu au nimic împotrivă?

Tololoi aprobă cunoscător:

– Da! Planul nu e rău!

Automobilul o luă într-o goană nebună. Străbătu numai Curtea de Argeş, ca să nu piardă timpul şi făgăduindu-se o nouă vizită specială pentru Biserica Domnească. Apoi o porni prin păduri spre Olt. Stejari enormi îşi împleteau frunzele, acoperind cerul. Fundul pădurii întunecate îngăima un vaiet. Oaspeţii de o clipă tăceau. Numai Tololoi îşi spunea mereu părerea. Mirel, enervat, în întrebă:

– Atâta frumuseţe nu te face să meditezi?

Şi el răspunse:

– Dar eu ce fac?

Ajunseră. O maică, albă ca varul la faţă, le ieşi în întâmpinare. Cu dânsa vizitară biserica, arhondaricul, bolniţa. Mirel, priceput, dădea şi el relaţiile necesare. Cercetară cu de-amănuntul minunea lui Brâncoveanu, armonia picturilor maestre. Întârziară mai mult la stâlpii răsucuţi în toate felurile de la intrarea locuinţei stareţei. Apoi mai departe, încercară o privire generală. Armonios se întindea şiragul de coloane, de-a lungul clădirilor, până în fund. Albe şi proporţionate se repetau mereu, şi ochii, vrăjiţi, alergau fără oboseală de-a lungul lor.

Tololoi întrerupse minunea:

– Numai stâlpii nu-mi plac, prea sunt monotoni!

Când ajunseră acasă, se înnoptase de mult. După ce, sub ploaie, oraşul i se păruse lui Mirel gol şi urât, acum, din fuga automobilului, luminile care se întretăiau, zgomotele şi mişcarea îi încurcau observaţia. Nu putea reţine decât o făgăduinţă pentru mai târziu. După-masă nu mai putu răbda. Se îmbrăcă să plece. Tololoi voi să-l întovărăşească. Mirel îi aruncă un: „*Vieux marcheur!* Uită-te mai bine în oglindă!“ Şi se îndreptă singur spre necunoscutul străzilor.

O apucă încotro vedea lumini mai multe, citea nesăturat afişele, se oprea la fiecare vitrină luminată. Se uita după femei, le cerceta îmbrăcămintea şi făcea

reflecţii. Venit cu ideea să petreacă, avea bunăvoinţă faţă de toate şi admira orice îi ieşea în cale. Hoinări multă vreme şi nimeri în sfârşit în faţa luminilor de la intrarea unui varieteu. Coborî treptele şi luă loc într-un colţ mai singuratic.

Pe scena mică, începuse spectacolul. Femei urâte şi bătrâne se perindau, încercând jocuri moderne sau cântând fals, cel mai adesea în ungureşte. Aplauze teribile, ironice sau admirative închideau fiecare număr, în timp ce diva reapărea trimiţând o sărutare în aer.

Mirel nu voi să-şi recunoască deziluzia. Văzând că ceilalţi fac haz, nu bănui gustul îndoielnic la oamenii capitalei. Aprinse o ţigare pentru prima oară şi comandă o sticlă de vin. Programul înainta şi femeile erau tot aşa de urâte, dansând tot aşa de prost. Doi gimnaşti şi un copil fenomenal pricinuiră noi furtuni de aplauze. Cortina căzu pentru ultima oară, şi cei câţiva muzicanţi începură furioşi un marş.

Lumea se îndreptă parte înspre garderobă, parte spre o sală alăturată cu bufete şi cu uşi acoperite cu perdele. Mirel examină camera şi văzu la o masă câteva din dănţuitoarele de pe scenă. Erau îmbrăcate colorat, cu panglici multe, şi vorbeau răguşit între ele.

„Aici e scump!" gândi Mirel, şi se îndreptă spre ieşire. În stradă, o luă pe uliţe mai dosnice. Inima îi bătu cu putere. Cele câteva picături de vin îl făceau să se clatine. La un colţ de stradă întunecat zări femei multe, plimbându-se într-o parte şi alta. De aproape le

văzu galbene la feţe, cu ochii ascunşi sub vopsea, cu buzele roşii; lacome, privirile tuturor se îndreptau înspre Mirel. Unele îi făcură semne, altele îl chemau lămurit. În mijloc, se deschidea o uşă asupra unei curţi întunecoase. Se auzeau cuvinte de mângâieri şi tot felul de făgăduieli. Mirel se gândi să aleagă. N-avea curajul însă. Îşi simţea muşchii încordaţi şi o înăbuşire în gât. Toată lumea îl chema şi lui îi era ruşine să primească. Din spate se auzi o voce subţire ca un clopoţel:

– Lasă-l, dragă, nu vezi că ne sfidează!?

Şi Mirel se trezi singur în întuneric. Fără să observe, trecuse de mult colţul ispitelor. Grăbi pasul şi se simţi deodată fericit. Mintea lui tulburată schimba după gustul ei scena de mai înainte... Îl chemau, şi el nu voise să primească... El nu e doar un om de rând, care îngălbeneşte în faţa unei rochii.

Fără veste, se găsi în faţa casei unde locuia. În fereastră, Tololoi, în cămaşă şi cu ochelarii pe nas, îşi aerisea insomnia. Îl văzu pe băiat şi-i ţipă, ameninţându-l în glumă cu degetul:

– Acum se vine? Ştrengarule!

Fără să mai ţină seamă de rugăciunea lui Mary „să nu supere pe Tololoi", de datoriile lui de oaspe sau de prezenţa foarte deasă a lui Walter, Mirel îşi înteţea răutăţile împotriva unchiului său.

Trăind alături de dânsul, îi observa toate stângăciile şi se enerva. Nu se putea opri să nu arunce toată

vremea câte un: „Ce urât mănânci“ sau: „Vorbeşti de se aude din stradă!“ Trudă zadarnică, de altfel; Tololoi părea că nu aude, şi nu schimba nimic din obiceiurile lui. Mirel suferea de pe urma defectelor aceste şi se mira cum Mary putea să zâmbească mai departe.

Băiatul era nervos şi nu băgă de seamă că se schimbase singur. Depindea de altul.

Tololoi apărea veşnic acelaşi, cu cravata într-o parte, cu şireturile desfăcute, cu ziarul deschis întreg şi la cea mai mică întrebare începând peroraţia.

Era invulnerabil.

În fiecare seară Mary, cu un zâmbet minunat, dispărea în capul scării, printre covoare, iar dimineaţa nu era văzută decât rareori. Prânzul i-l ducea baba Lina sus. Abia pe la cinci se cobora cu pălăria în cap, gătită, gata de vizite.

Camerele lui Mary erau pentru Mirel pline de mister. Nu fusese niciodată chemat acolo, şi odată, când îşi exprimase dorinţa unei vizite, i se refuzase frumos:

– La mine e o neorânduială....

Puse atunci unele întrebări lui Tololoi, dar acesta nu dădu niciun răspuns hotărât. În mintea băiatului se aprinseră tot felul de bănuieli.

Într-o zi, cum Mary plecă la vizite, Mirel, nemaistăpânindu-şi curiozitatea, urcă scările. Ajuns sus, îşi furişă privirea printre covoare şi dădu peste un antret mic, în fund cu o uşă de lemn. Se apropie de ea,

o întredeschise cu frică şi fu izbit de lumina dinăuntru. Era o cameră mare, cu laturi multe, şi cu tavanul de geamuri mici, artistic împreunate între ele. Pe podele şi pe pereţi, covoare vechi. În mijloc, o sofa enormă, aproape pătrată, acoperită cu perini de mătase de toate culorile. Şi în toate colţurile, lucruri preţioase şi mici, tablouri, scaune, paravane, măsuţe, oglinzi, plante şi flori. Impresia generală era sclipitoare. Mirel îşi recăpătă aici toate iluziile pierdute asupra vieţii de capitală. Trecea de la un obiect la altul, minunat de gustul care domnea în această neorânduială. Descoperea în ele o fiinţă cu totul nouă. Şi încercă cu privirea ascuţită să-i cerceteze toate tainele. Un pas uşor se auzi. Îngălbeni, neştiind ce să facă, negăsind nicio vorbă să se dezvinovăţească. Îi sclipi, între două covoare, deschizătura unei uşi, se îndreptă acolo şi ajunse în camera de baie. Se alipi de uşă şi rămase nemişcat. Privirea-i nimeri într-o oglindă în care se reflecta odaia luminată de alături. Şi văzu pe Mary, minunată ca întotdeauna, păşind graţios şi fără zgomot înspre o oglindă, îşi scoase pălăria şi, privindu-se, se pudră cu un puf enorm. Surâse şi apoi se întinse pe patul mare, printre perinele moi, rezemându-se într-un cot. Buzele roşii şi proaspete pătau faţa ei transparentă, ca un mac aruncat pe ape. Părul de aur scânteia în lumină.

Apoi alt pas sui inegal treptele, pasul caracteristic al lui Tololoi. Mary avu o încleştare a dinţilor şi

un sunet de supremă oboseală, dar, la apariţia bărbatului său, buzele se destinseră şi zâmbi după obicei. Câteva gesturi numai, dar care fură revelatoare. Mirel, primul, surprinsese un secret care intrigase aşa de mult pe toţi. Crezuse pentru o clipă toate profunzimile pe care le ascundea faţa veşnic calmă şi mulţumită a lui Mary. Descoperirile i se opriră însă aici. Tololoi începu să se plângă de toată singurătatea în care e lăsat. Când vrea să vorbească şi el puţin cu cineva, trebuie să se ducă la vecini. Mary primea totul cu blândeţe. Văzând asta, Tololoi deveni mai curajos. Încercă să o sărute şi, pentru că Mary îl dădu uşor la o parte, izbucni:

– O să mă forţezi să mă duc *aiurea*!

Simţi tăria vorbei spuse şi voi să se scuze:

– Dacă de doi ani mă respingi mereu!...

Căzu pe scaun şi începu să plângă. Se opri însă curând şi ieşi tot aşa de şovăitor precum intrase. Mary nu făcuse tot timpul niciun gest.

Un timp, şi, ca şi cum toţi şi-ar fi dat întâlnire în camera lui Mary, Walter intră şi el.

Mirel simţise momente de surprindere, de scârbă, de milă. Acum curiozitatea îl făcea să uite tot ceea ce simţise mai înainte.

Pe acelaşi ton ceremonios, doctorul începu să vorbească de lucruri neînsemnate...

Când se coborî, Mirel rămase îndelung copleşit de revelaţia pe care o avusese. Aşa de tânăr, asistase la

o tragedie a cărei nuanţe nu-i puteau fi familiare. Milă pentru Tololoi care, neînţelegând nimic, se arăta pretenţios şi disperat, milă pentru Mary, care se sacrifica fără speranţă. El nu putea şi nimeni altul n-ar fi putut schimba nimic. Singurul lui rol era să se facă complet neştiutor şi să nu facă să izbucnească, printr-un gest stângaci, atmosfera sumbră care dura prin frica fiecăruia de a nu distruge totul la cea mai mică iniţiativă.

Uşa sufrageriei se deschise cu zgomot. Intră Tololoi şi în spatele lui se ivi silueta masivă a lui Walter.

– Veşti proaste! A venit o telegramă. Ortansa e foarte rău şi-şi cheamă băiatul...

– Ortansa bolnavă! Ce are?

– Nu spune nimic... Poate că-i e dor de băiat...

Ortansa era bolnăvicioasă de felul ei, totuşi telegrama sperie pe toată lumea. Walter căută cuvinte bune:

– Poate să nu fie nimic grav...

Mirel se uită la el cu curiozitate.

– Plec cu primul tren.

– Îţi dau eu automobilul... Dacă nu e nimic, te poţi întoarce înapoi...

– Mulţumesc, pot lua trenul...

– Tren n-ai decât mâine la 8. Cu automobilul poţi pleca şi acum noaptea dacă vrei.

Mary se oprise:

– Noaptea se poate întâmpla ceva.

Dar Tololoi era încântat de propunerea doctorului:

– Mai bine cu automobilul. Merg şi eu cu dânsul. Mie îmi plac foarte mult plimbările astea. Ne întoarcem apoi imediat.

Călătoria fu hotărâtă în câteva minute. Walter telefonă şi automobilul sosi repede. La îmbrăţişare, Mary şopti lui Mirel:

– Îmi pare rău că pleci tocmai acum când am şi eu un prieten.

Automobilul o porni zgomotos şi iute. În urma lui, Mary şi Walter fluturau batistele.

Maşina fugi prin noapte, împlântând în întuneric două fâşii de lumină. Ajunseră dimineaţa la nouă. Pe stradă întâlniră pe Tata.

– Ce e cu mama?

– E bine acum. V-aţi speriat degeaba. Avusese un leşin şi Mama s-a apucat să telegrafieze. Totuşi e în pat...

– E bine mama!

Tololoi izbucni:

– Ei, nu ţi-am spus eu?

Se strecurară printre tei. În curte, Lilli, tăcută ca de obicei, juca crochet cu un băieţandru cu părul blond şi creţ. Mirel recunoscu pe fostul lui camarad de şcoală, băiatul deputatului Radu.

– *Bonjour*, Fritz!

Îl poreclise Fritz pentru că făcea impresia unui nemţişor. Acasă îi spuneau Gigel.

Lilli exclamă:

– Uite pe Mirel!

La scară, Ioana veni să ia geamantanele. Spuse băiatului, isteaţă:

– Bine ai venit, conaşule! Şi-şi arătă dinţii albi.

Mirel nu spuse nimic, rămase însă cu ochii după dânsa. Din spate auzi o voce zgomotoasă:

– Straşnică femeie, Ioana!

Şi Tololoi observase.

Mirel trecu în fugă pe lângă familie şi se repezi în camera pe care o cunoştea aşa bine. Ortansa nu ştia nimic de venirea lui.

Sta în pat cu ochii închişi, cu faţa slabă şi tristă, dusă pe gânduri.

– Mamă!

– Mirel!

Un strigăt bucuros, plin de viaţă, ieşi dintr-un piept aşa de slab. Ortansa îşi strânse copilul, apoi îl aşeză lângă dânsa. Îl întrebă de toate, de Mary, de viaţa de acolo, de sănătatea lui, fără să se plângă cu niciun cuvânt.

– Ai fost bolnavă, mamă!?

– Ca de obicei, nu te-ngriji... Oboseală multă... Şi, ce e de mirat, nu fac nimic toată ziua. Firea mea păcătoasă!... Şi spune, Mirel, eşti mulţumit?

– Cine te îngrijeşte, mamă?

– Toată lumea e bună cu mine... Nu-ţi fie frică. Lilli veghează mereu. Ce fată bună!

– Am văzut-o cum juca crochet.

– Eu am trimis-o. Să mai ia puţin aer... Am lăsat-o cavalerului ei...

– Ce cavaler?

– Gigel... Sunt prieteni buni de tot. Toată ziua Gigel e la noi. Ştii ce încrezut era pe vremuri! Acum e politicos cu toată lumea şi nu ştie ce să mai facă pentru Lilli... Băiat bun... Şi-a cerut voie, când va fi obosită Lilli, să mă îngrijească el... Auzi?!... Şi tu ce mai zici, Mirel?

Şi iar îl strânse în braţe.

Vorba o obosi pe Ortansa. Lilli, întoarsă atunci, stărui:

– Ar fi bine să te odihneşti puţin...

Ortansa nu se împotrivi, şi Lilli rămase de veghe.

Afară pe bancă Fritz aştepta.

Mirel îi aruncă:

– Ce, Fritz, poate eşti amorezat? Iubeşti pe bleaga de Lilli?

Fără vorbă, Fritz plecă şi se aşeză pe altă bancă, mai departe. Mirel se simţi jignit.

– Să nu fii obraznic, te rog, că nu eşti în casă la tine aici.

La spate, vocea lui Lilli se auzi, hotărâtă:

– Nu-l asculta, că nu ştie ce vorbeşte!... Haide cu mine, Gigel!

Se depărtară printre pomi. Băiatul o urmă docil.

Tata se mulţumise numai cu o strângere de mână, dar Mama şi tuşa Lina puneau mereu întrebări. Erau curioase să ştie pe de rost toate obiceiurile de acolo, căci Mary, tăcută, nu răspunsese altădată decât prin zâmbete şi monosilabe, iar pe vorbele lui Tololoi, numeroase de altfel, nu se putea conta. Astfel, Mirel, observator bun şi povestitor neobosit, părea nepreţuit. Trecu la rând casa, grădina, camerele; cu ochii pe faţa tuşei Lina, lăuda fiecare lucru. Toate tablourile erau de valoare, toate covoarele, vechi şi scumpe. În pragul scării care ducea la etaj îşi opri însă povestirea. Spunea tot ce putea şti în legătură cu misterul acestei scări, ca să mărească importanţa lui Mary. La întrebarea : „Tu ai urcat scara?“ ocoli răspunsul şi, după tot felul de lămuriri noi, se opri iar. În sfârşit, când curiozitatea fu la culme, rosti solemn, cercetând cu ochii cele două feţe:

– Pe mine m-a luat Mary sus!

Apoi începu în fugă numărarea podoabelor, parfumurile, florile, pernele, vasele preţioase, tot ceea ce citise prin cărţi şi toată impresia pe care o avusese în momentul intrării lui acolo.

Deodată, însă, povestirea i se frânse. Zărise pe Ioana la fântână, râzând unui om cu mustăţi negre şi haine milităreşti. Îşi aduse aminte că mai văzuse o dată aceeaşi scenă.

Întrebă aproape răstit:

– Aveţi un servitor îmbrăcat în haine militare?

– Da, omul nostru, Mihai... Dar de ce?

– Nimic! şi se depărtă.

În urmă auzi pe tuşa Lina spunând Mamei:

– Ţi-am spus că Mary e o cochetă primejdioasă. Săracul Tololoi!

Cu mâinile în buzunar, cu ochii iscoditori, fluierând ca să-şi arate nepăsarea, Mirel făcu un ocol prin curte. Ca să-şi astâmpere necazul, fugărea păsările. În fuga lor, răţuştele cădeau una peste alta.

Apoi intră în bucătărie. Era numai Ioana care aprindea focul.

Spuse, şi glasul părea cu nu e al lui:

– Ioana! Ce faci?

Fata ridică iute capul şi îi răspunse fără frică:

– Bine, conaşule!

El încercă o glumă:

– Dar cu dragostea cum o duci?

Ioana îşi arătă dinţii albi şi apoi, semeaţă, privind pe băiat drept în ochi:

– Bine şi cu dânsa!

Mirel făcu o sforţare, păli şi apoi se roşi deodată:

– Bună trebuie să mai fii de iubit tu, Ioană!

Nu se auzi decât un râs ascuţit şi şiret.

– Eşti mai frumoasă decât o cucoană. Albă la faţă... şi la mâini, cu sânii fragezi...

Şi ca să-i arate, o atinse uşor cu mâna pe cămaşă, la piept. Fata se feri, dar nu-şi încetă râsul.

Deodată băiatul se încordă pe picioarele firave şi o cuprinse cu amândouă braţele. Ioana încercă să se smucească din strânsoarea lui:

– Lasă-mă...

Dar mâinile nervoase strângeau ca un cleşte. O îndoi pe speteaza unui scaun şi-şi apropie gura de gâtul plin. Sub piept, simţea doi sâni rotunzi şi tari, care, fierbinţi, se ridicau şi se coborau sub răsuflarea puternică.

– Lasă-mă, îţi zic!

Acum, curajos, simţind fata mai slabă decât dânsul, îşi trecu degetele nervoase prin deschizătura cămăşii.

– Pe Mihai cum îl laşi?

– Mihai e de-al nostru! Şi, adunându-şi toată puterea, îi aruncă deodată, răstit: Lasă-mă, că te spun duduii!

Mâinile lui Mirel căzură moi.

Ioana îşi aşeză cămaşa şi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, începu din nou să înteţească focul.

Băiatul îşi reveni şi o porni afară.

Mirel nu se mai întoarse la Bucureşti, după cum făgăduise lui Mary. Ortansa era slabă şi nu părăsea patul; singura ei bucurie era să-şi vadă băiatul. Tololoi, neputând să ia o hotărâre singur, prefera să mai

rămână. Îl prinsese o dragoste neaşteptată de părinţi, cu toate că-şi petrecuse toată vara cu ei; nu se mai gândea la Mary. Automobilul plecase, astfel, singur.

Zilele îşi reluară aspectul lor de odinioară. Doar surâsul fermecat al lui Mary lipsea. În schimb, apărea aproape zilnic faţa roză a lui Fritz. Prietenul lui Lilli îşi găsea veşnic treabă prin casa vecină. Mirel se prefăcea că-l ignoră. Mama însă ţinea la dânsul. Băiatul era inteligent, fără să fie sclipitor, şi politicos cu toată lumea. Nu se dezlipea de Lilli, la jocuri sau la carte. Când fata îşi făcea exerciţiile la pian, el asculta fără să se mişte, oricât de mult timp, cu o dragoste de neamţ adevărat. Aşa cum era, nu se putea mai bine potrivi pentru Lilli.

Acum stăteau cu toţii, aproape toată familia, sub brazi, pe scaune aduse de Ioana şi, de acolo, se uitau la sutele de păsări colorate care se înghesuiau în jurul Mamei. Sub castani, poarta se deschise mare şi intrară, venind de la păşune, vacile albe, negre şi roşcate, oprindu-se în mers sub merii care rostogoleau fructele galbene.

În urma lor, un taur tânăr şi vânjos, cu privirea întunecată, înainta încet, cu paşi grei. Mihai, în pantaloni milităreşti, răsucindu-şi mustaţa neagră, conducea cireada. Ţiganul, câinele prost şi credincios, încercă un lătrat.

Mama dădu lămuriri:

– Uitaţi-vă la taur ce frumos este! L-a cumpărat Tata de două zile. Dar e foarte rău. Nu e chip să se apropie cineva de el. Numai de Mihai ascultă.

Ioana ieşi în pragul bucătăriei. Mirel o văzu şi se încumetă să-şi arate puterea:

– Eu nu mă tem de taur!

Tuşa Lina surâse:

– Tu te lauzi ca de obicei!

– Eu nu mă tem de taur, vă zic! şi înaintă cu paşi siguri spre el. Tuşa Lina râse iar:

– Lăudărosule!

– Bine, vom vedea!

Mai făcu câţiva paşi, se strecură printre vite şi se opri înaintea animalului, sfidător. Mihai îi zise:

– Du-te, conaşule, din calea lui, că e foarte rău.

Mama dete un strigăt:

– Mirel, nu face prostii!

Atunci băiatul aruncă o privire semeaţă înspre bucătărie şi ţipă nearticulat:

– Nu mă tem, vă spun!

Scoase o batistă şi o fâlfâi ostentativ.

Taurul, care privise nemişcat, îşi ridică deodată capul cu furie. Apoi se îndreptă asupra băiatului, cu picioarele încordate în pământ, cu coarnele înainte, cu gura lui enormă întredeschisă.

Toată lumea se uita la scena grozavă.

Păsările, câinele, vacile, ca şi cum ar fi priceput, îşi îndreptară capetele într-acolo. Mirel îngălbenise,

batista îi căzuse din mâini. Făcu câţiva paşi înapoi. Taurul înainta încet şi sigur pe pradă. În spatele băiatului se ridica zidul casei. Ajuns acolo, Mirel se rezemă şi rămase pe gânduri. Deodată, un glas răsună sigur:

– Nu vă temeţi, conaşule!

Şi dintr-o săritură sprintenă, Mihai se strecură între băiat şi animal. Îşi suflecă mâinile şi aşteptă. Taurul avu un moment de ezitare, apoi se hotărî să mai facă un pas. Mihai se sprijini cu picioarele în perete, iar cu mâinile apucă taurul de coarne. Animalul voia să-l împingă înapoi, dar Mihai, cu o sforţare enormă, îl înţepeni locului. Dinţii omului scrâşneau, sudoarea şiruia de-a lungul feţei. Venele de la mâini se umflară, gata să plesnească. În sfârşit, taurul îşi opri mânia. Dete un pas înapoi, întoarse capul, mugi tare, apoi o porni spre grupul vitelor.

Toată lumea începu să respire. Pe feţele tuturor, broboane de apă. Mihai, cu capul în jos, ameţit, respira apăsat.

Mirel privi scena, întâi cu groază, apoi cu o admiraţie şi recunoştinţă sinceră. Îşi uitase boieria şi ar fi vrut să îmbrăţişeze pe omul mirosind a sudoare. Familia începu un tumult de laude. Pe pragul bucătăriei, Ioana păşi bărbătoasă, cu două lumini ciudate în ochi. Dete lui Mihai un ştergar să se şteargă. Apoi, aplecând un ulcior cu apă la gura lui, spuse încetişor:

– Bea!

Omul sorbea cu putere, ca o vită...

Toată recunoştinţa din inima lui Mirel dispăru. Se găsi ridicol şi ciuda îl năvăli. Pricepuse atâtea, învăţase atâtea, el, băiat de boier, şi acum era făcut de râs de un servitor. Voi să-l umilească şi rosti tare ca o poruncă:

– Mihai, dă-mi batista!

Tonul nepotrivit produse o impresie penibilă asupra celorlalţi. Numai Mama încercă o scuză:

– Lăsaţi-l, e enervat sărăcuţul, şi nu ştie ce face!

Ioana voi să spună ceva, dar se opri şi-şi muşcă buza. Şi Mirel aştepta împlinirea poruncii, încruntat.

Fără să arate vreun semn de mirare, Mihai luă batista şi i-o întinse băiatului.

Tot restul zilei, Mirel păru preocupat. Nu vorbea cu nimeni, nu răspundea la întrebări, mergea din loc în loc, fără niciun scop. Familia nu înţelegea ce e cu dânsul. Tuşa Lina făcu chiar câteva observaţii răutăcioase şi Mama se crezu obligată să-i ia apărarea:

– E enervat, săracul!

Totuşi înainte de masă, Mirel veni lângă Mama şi încercă o scuză:

– M-am speriat rău! Şi apoi întrebă deodată: Unde culci atâţia servitori?

– Cum, unde-i culc? Dar casa noastră e o cocioabă? Să fi văzut altădată când aveam o sută de oameni, nu ca acum... În bucătărie, în şură, Mihai se

culcă în grădină, păzeşte merele, Ioana doarme în grajd cu vitele!

Povestea părea că o să ţină mult, dar Mirel îşi reluă plimbarea posomorâtă de odinioară... „Ioana doarme în grajd."

Mama reflectă în urma lui:

– Săracul! Nu-i în firea lui! Auzi ce întreabă el, băiat inteligent!

După-masă Mirel plecă de acasă, dar în stradă nu întârzie mult.

Se întoarse şi, fără zgomot, se strecură printre meri, până la grajd.

Găsi uşa încuiată şi-şi încreţi fruntea. Stătu puţin pe gânduri şi apoi, cu băgare de seamă, înconjură grajdul. Într-un colţ, câteva scânduri erau rupte. Intră prin gaură făcându-şi loc printr-o grămadă de fân pusă tocmai acolo. În sfârşit, ochii lui dădură peste încăperea lungă şi îngustă de tot, luminată slab de un opaiţ. De la un capăt la altul, una lângă alta, vacile mâncau grav fânul pe care-l aveau fiecare înainte. În fund de tot, taurul nemişcat părea adormit.

Într-un colţ al grajdului, doniţe şi oale multe, apoi un scăunaş.

Alăturea, fânul bătătorit bine, acoperit cu o cergă, închipuia un pat. La capăt, o perină. Deasupra, răzimată de scânduri, apariţie ciudată într-un grajd: o icoană. Culcuşul Ioanei.

Mirel rămase culcat în fân. Un miros greu şi amestecat îl izbea.

Timpul trecea încet. Din casa boierului se auzeau, în liniştea serii, zgomote multe şi uneori frânturi de vorbe. Abia târziu de tot zgomotele încetară. Un ceas bătu miezul nopţii. În sfârşit, Mirel auzi un pas voinic şi grăbit apropiindu-se. Apoi o cheie se învârti în broască şi uşa se deschise. Ioana, zâna pământului, apăru, sănătoasă, cu obrajii înbujoraţi. Mirel se uită la dânsa şi nu făcu nicio mişcare.

Fusese hotărât să vină îndată la dânsa. Dar în faţa mâinilor puternice, nu se hotăra. Laş, îşi amână fapta pentru când va fi ea adormită. Atunci se va apropia de Ioana, fără grija ca ea să nu fugă. Când o va găsi dormind, o va putea cuprinde cu uşurinţă... Luată pe neaşteptate, nu va opune o prea mare împotrivire. Încălzită de somn, de fân şi de căldura aerului, simţurile ei de femeie împlinită şi voinică vor fi deşteptate şi poate va primi strânsoarea cu plăceri cărora nu va putea să li se opună... Mâna băiatului, iscodind pe neaşteptate toate ascunzişurile, va face pe fată să nu se mai ruşineze şi, astfel, o piedică puternică va fi dată la o parte de la început. De altfel, pentru atunci, Mirel îşi simţea muşchii încordaţi şi hotărârea nestrămutată.

Ioana nu se grăbea să se culce. Îşi despletise cozile negre, şi părul bogat şi sclipitor umbri tot spatele cămăşii albe. Apoi se aşeză pe patul ei de fân, îşi răsuci un picior şi-şi rezemă bărbia pe genunchi.

Rămase câtăva vreme aşa, dusă pe gânduri. Mirel nu ştia ce să creadă. Sângele îi curgea prea repede şi aşteptarea îi făcea rău. Un zgomot de paşi afară i se împlântă în minte şi-i înţepeni respiraţia. Acuma se auzi o bătaie în scânduri. Ioana se cutremură toată; dintr-o săritură fu la uşă şi trase zăvorul. Mihai apăru, cu mustaţa neagră răsucită, în hainele lui milităreşti. Fără nicio vorbă, fata se înălţă în vârful picioarelor, se strânse lângă bărbat, închizând ochii şi lăsându-şi capul puţin pe spate, îi înlănţui trupul cu mâinile ei voinice. Mirel văzu cum în mişcarea pe care o făcu ca să se înalţe, fusta i se ridicase în faţă şi genunchii goi apăruseră, plini şi pârguiţi. Mihai, cu o mişcare repede, îi încolăci mijlocul ca s-o sprijine. Cealaltă mână se strecură lacomă prin deschizătura cămăşii şi frământă sânii rotunzi şi ridicaţi. Se apleca şi-i muşcă buzele roşii. Respiraţia lor foşni apăsată şi scurtă. Apoi, pentru câtva timp se opri în loc. Nu se mai auzea decât mestecatul vitelor. În urmă, Ioana dete un scâncet şi atrase pe bărbat după ea.

Mirel îşi simţi mânia clocotind. Îşi strânse pumnii şi voi să se ridice. Un gând, deodată, îl fulgeră în loc; văzu parcă mâinile păroase cu venele umflate strângând cu putere coarnele taurului.

Îi fu frică, se strecură printre scânduri şi fugi în întuneric.

Simţea în tot corpul un tremur puternic, respiraţia îl înăbuşea, dinţii îi clănţăneau în neştire. Sângele,

năvălit cu putere în cap, se zbătea la tâmple. Nu mai avea niciun gând hotărât. Scena văzută nu şi-o putea repeta în minte de la un cap la altul. Diferite impresii se amestecau şi-l chinuiau cu jocul lor nestatornic. Dorinţa, frica, ciuda, dorul de răzbunare îl frământau laolaltă. Clocotea şi nu găsea niciun mijloc de limpezire. Se vedea întreg, puternic, gata de luptă, înconjurat de copacii care foşneau alene, lângă casa adormită în noapte.

Fugi în lungul curţii, şi paşii lui singuri se auzeau în linişte. Apoi, deodată, se opri locului. Un lucru alb se mişcă la un geam. Se apropie şi se uită cu atenţie. La urmă i se păru că pricepe: Lilli, în cămaşă, privea cerul de sineală, înstelat.

– Lilli, deschide!

Fata, neaşteptându-se, se sperie. Apoi întrebă:

– Ce vrei?

Băiatul se rugă:

– Deschide, te rog!

Lilli se hotărî şi întredeschise fereastra.

– Ce s-a întâmplat cu tine?

Mirel nu răspunse. Apucă pervazul şi-l trase în afară cu putere. Dintr-o săritură, fu în casă; Lilli, subţirică, cu părul blond răsfirat pe umeri şi cămaşa de zăpadă lungă până la călcâie, se uita mirată. Mirel îi cuprinse trupul mititel şi o sărută pe gură. Şi atunci, ca o minune, o vorbă înceată şi dulce, desprinsă parcă de pe buzele vreunui înger, tremură în seară:

– Şi eu te iubesc, Mirel!

Fără nicio protestare, se lăsă în voia lui. Mirel o ridică în braţe şi se miră când o simţi aşa de uşoară.

De neînţeles dragostea lui Lilli pentru Mirel. Neasemănarea era imensă. Lilli, blândă şi cuminte, bună cu toată lumea, trecea prin viaţă fără zgomot. Mirel, dimpotrivă, era rău şi nestatornic, veşnic pe drumuri, veşnic nemulţumit. Şi Lilli s-a îndrăgostit de el.

Prezenţa lui Fritz, bun şi cuminte cu dânsa, a fost inutilă. Lilli fusese pentru nemţişor o prietenă bună, i s-a spovedit lui când Ortansa era bolnavă, dar cu gândul departe, la băiatul turbulent şi egoist, care o supăra pe sărmana Ortansa şi care o speria pe fată cu glumele lui rele. Şi prima dată când el s-a apropiat de dânsa, şi l-a văzut nenorocit, cu ochii lucind ciudat, nici nu s-a gândit să se împotrivească. Fără niciun plan de viitor, nicio făgăduială din partea băiatului, nici măcar o rugăminte, ea, cu gândul cinstit, care nu ştia încă bine ce e greşeala şi nu simţise niciodată dorinţa frământându-i trupul subţirel, lăsase să se săvârşească păcatul.

Când o strânse Mirel în mâinile lui de oţel, nu simţi nicio ruşine şi nici vreo durere care să-i cutremure carnea. O bucurie imensă o copleşi, cum odinioară, copilă, o bucuraseră prin vis îngerii, cântându-i ca să doarmă mai bine. O bucurie care străbătea ca sângele, de la capul cu pletele blonde până la picioarele subţiri, şi care o lăsa fericită. Ar fi vrut ca timpul să se oprească în loc. Nu căuta să-şi explice fericirea: în minte nu-i mai veneau supărările şi speranţele de odinioară, nu se gândea să judece pe Mirel în bine sau în rău. Faptele pământeşti îi chinuiau trupul, dar ea nu lua parte la ele. Nu simţea dorul străin şi aspru lângă pielea ei fragedă, nu auzea respiraţia fierbinte a băiatului.

Pe geamul rămas deschis, vântul zbătea încetişor perdelele. Şi fetei i se părea că vede aripile străvezii ale îngerului profilate pe cerul cu stele.

A doua zi, când se trezi singură, n-ar fi putut să povestească ce s-a întâmplat. Se crezu tot aşa de nevinovată ca şi înainte; ieşi din odaie şi toate aveau aceeaşi înfăţişare. Ortansa îi vorbi tot aşa de dulce. Tata îi puse iarăşi mâna pe frunte şi Mama o sărută cu cuvinte multe de dragoste şi cu mintea aiurea. Mirel n-o băgă nici acum în seamă. Apoi, ca de obicei, veni şi Fritz, cu buclele lui blonde, chemând-o la crochet.

Dar această linişte nu dură mult. Lângă un măr îl zări pe Mirel şi, cu frica de odinioară, voi să-l înconjoare. Băiatul o prinse de mână şi ea voi să fugă. Atunci el o întrebă mirat:

– Dar ce ai păţit? Ai uitat că de aseară eşti a mea?

O trase aproape şi-i sărută, apăsat, gura. Şi pentru prima oară fata simţi un fior prin tot trupul. Când ieşi din îmbrăţişarea lui Mirel, fugi în odaie la dânsa. Ajunsă acolo, se ascunse între perne şi încercă să se gândească.

O vorbă îi suna în ureche: „Era a lui Mirel.“ Începu să se întrebe cum se întâmplase faptul. Şi atunci simţi lângă ea ceea ce nu simţise noaptea: un corp străin şi aspru. Faţa i se înroşi de ruşine. În inima ei începea să se înşire, de la un capăt la altul, povestea nopţii.

Îşi aduse aminte cum, în cămaşă, se uitase la cerul senin şi la bogăţia de stele. Apoi cum îi bătuse cineva în geam şi cum văzuse pe Mirel gâfâind şi cu ochii sticloşi. Cum ea deschisese şi el se furişaşe înăuntru.

Când băiatul o cuprinsese cu braţele, se auzi spunând: „Şi eu te iubesc, Mirel“... O întrebare îi fulgeră mintea: Iubea pe Mirel?...

Nu ştiuse. Poate că nu era adevărat. Dar atunci cum n-a protestat împotriva lui, ea, care se supăra de orice gest mai îndrăzneţ al altuia?...

Iubea pe Mirel... şi totuşi se temuse întotdeauna de dânsul. Dar ce dor îi era când băiatul lipsea!... Cum îi purta de grijă, întocmai ca Ortansa... Şi cum o dureau răutăţile lui. Pentru ceilalţi, sau pentru că îl vedea pe el nenorocit, veşnic neîmpăcat cu lumea?

Şi apoi fusese păcatul. Ceea ce se întâmplase cu altele despre care lumea vorbea de rău, şi pe care Tata nu le primea în casă la dânsul, i se întâmplase şi ei. Acesta era păcatul... El făcuse pe Mirel să spună: „Acum eşti a mea“... Ce mult îi plăcuse vorba asta!

Şi, de emoţie, începu să plângă.

Vocea mamei îi întrerupse gândul:

– Masa gata!

Lilli îşi şterse ochii şi-şi netezi rochia de mătase albă. În drum spre uşă, se opri în loc. Se întoarse la oglindă şi-şi îndreptă pletele blonde. Apoi îşi zâmbi.

La masă vioiciunea lui Lilli miră pe toată lumea. Îndrăzni chiar să spună câteva vorbe. Înfăţişarea ei se schimbase. Mişcările erau mai repezi, zâmbea la toţi, asculta ce se vorbea în jurul ei. În ochii albaştri, calmi ca o apă pe care n-o tremură niciun vânt, se aprinseră lumini. Tuşa Lina făcu cea dintâi observaţia, pe un ton răutăcios:

– Ce-o fi păţit Lilli pe ziua de azi?

Mama, cu gândul aiurea, spuse o vorbă bună:

– Bravo ei! Aşa ar trebui să fie întotdeauna!

Un fapt îi uimi şi mai mult. Când Ioana uitase să dea lui Mirel o farfurie, Lilli i-o dete pe a ei. Tuşa Lina, care o urmărea cu coada ochiului, reflectă tare:

– Se vede că s-a întâmplat ceva dacă se împacă şi cu Mirel!

Mirel îşi strânse buzele numai. Dar după-masă, rămas singur cu Lilli, spuse:

– N-ai voie să schimbi felul tău cu mine în faţa lumii!

– De ce?

Întrebarea era aşa mirată, încât răspunsul întârzie puţin;

– Pentru ca să nu bage cineva de seamă!

– Trebuie să ne ascundem?

Băiatul nu avu curajul să-şi spună tot gândul:

– Numai deocamdată! Să-i deprindem cu încetişorul. Şi fiindcă ochii fetei erau tot aşa de întrebători: În fine! Să spunem că este un capriciu de-al meu!

Abia atunci faţa lui Lilli se destinse:

– Dacă-ţi face ţie plăcere!...

Dorinţa lui Mirel luă pentru Lilli o proporţie enormă. Era primul lucru ce-i cerea el... Ascultătoare de obicei, cuvântul lui era acum o poruncă. Îndreptată spre sacrificiu, era în stare de tot ce i-ar fi cerut Mirel.

Ca să-i facă lui plăcere, nu se mai gândea la altceva decât cum să-şi ascundă mai bine dragostea. I se părea greu lucrul şi era fericită că munca ei nu era uşoară. Se chinuia cum să se strecoare printre ceilalţi, să vorbească, să asculte şi să primească. Se chinuia să fie aşa cum fusese odinioară de felul ei.

Se făcu iară tăcută şi liniştită, fără să-şi arate vreun gest. Ochii-i priveau iarăşi ascultător, fără nicio bucurie. Rătăcea printre copaci singură şi, când era cineva de faţă, ocolea pe Mirel. Tuşa Lina observă şi această nouă transformare. Făcu o observaţie răutăcioasă, fără să bage de seamă, pentru un motiv contrar de cel de care râsese la masă:

– Lilli şi-a revenit. Se putea altfel?!...

Mama şi de data asta găsi un cuvânt de scuză:

– Dacă aşa e firea ei!

Dar când Ioana aduse vestea că d-l Fritz aştepta pe d-ra, Lilli, fără voie, exclamă plictisită:

– Ce mai vrea şi ăsta?!... Adăugă însă îndată, cu vocea ei cuminte: Du-te şi spune-i să mă ierte... Mă doare capul...

Şi totuşi, cu toată înfăţişarea indiferentă, ştia tot ce se petrecea în jurul ei. Nu făcea Mirel un gest fără să nu-l vadă, chiar dacă se uita în altă parte. Nu era o vorbă de a lui fără s-o audă.

Cu băiatul nu rămânea singură. Fusese prea rece cu el şi o împrietenire bruscă ar fi mirat pe toată lumea. Numai când n-o vedea nimeni, nici chiar dânsul, îşi întorcea ochii asupra lui.

Seara, Mirel pretextă o vizită. Trecu pe lângă fată şi-i şopti:

– Laşi fereastra deschisă!...

Noaptea Lilli îl aşteptă, la fel cum fusese cu o seară mai înainte, ca şi cum s-ar fi temut că altfel nu i-ar mai place lui.

În cămaşa albă până la călcâie, cu pletele blonde lăsate pe spate, lipită de geam, privea la cerul albastru, presărat cu stele.

Dar gândurile nu mai erau aceleaşi. Nu mai simţi fericirea fără dorinţe şi fără griji de odinioară, care s-o învăluie toată.

Aştepta cu nerăbdare sărutarea pe care băiatul avea să i-o dea pe gură. Îşi aduse aminte cum se lăsase în voia lui, fără să-şi arate bucuria. O strânse în braţe şi ea nu făcuse niciun gest de dragoste... Se mira ce nepricepută fusese, şi-i fu teamă ca lui Mirel să nu i se

urască, să nu plece aiurea, unde va fi iubit mai bine, sau să rămână la dânsa numai din milă. Niciodată nimeni nu-i vorbise cum se fac lucrurile acestea. Era prea mică şi prea neîndemânatică ca să le priceapă ea singură. Prea tânără, instinctele n-o învăţau... Şi se întreba cum să primească pe iubit.

Era aşa de pierdută în gânduri, că umbra intrată în odaia ei dintr-odată o sperie. Şi atunci, deodată, toate grijile i se risipiră. Făcu aşa cum i se părea că-i place lui mai mult.

Se ridică în vârful picioarelor mici şi albe, se strânse lângă dânsul cât putu mai tare şi-i cuprinse capul cu mâinile subţiri. Închise ochii şi întinse buzele umede.

Băiatul încercă să uite corpul plăpând pe care-l ţinea în braţe şi, muşcând gura roşie, se gândi la Ioana.

Mirel se desprinse şi începu să se dezbrace în fugă, aruncând la întâmplare lucrurile în întuneric. Nu dormise cu o noapte înainte şi se temea ca Lilli să nu-l silească iarăşi la o noapte de veghe...

Dar nu îndrăznea s-o părăsească prea repede. Atunci făcu un plan:

– Ştii ce, de acum eu dorm cu tine în fiecare noapte. Singur nu mi-ar veni somnul şi eu am nevoie de odihnă. Dimineaţa mă furişez în odaie la mine...

Lilli primi vestea cu bucurie. Băiatul adăugă şiret:

– Nu-i aşa că şi tu preferi să dormi cu mine?

– O! Da!

Se gândi cum să-l păzească în somn, să nu i se întâmple ceva.

– Sunt gata, mă primeşti?

Nu auzi niciun răspuns. Şi căută trupul, dar patul părea gol. În sfârşit, îi găsi picioarele răsucite unul lângă altul. O rază de lună lumină brusc odaia, strecurată de după un nouraş.

Lilli, în genunchi, cu mâinile lipite de piept, îşi făcea rugăciunea. Nicio îndoială n-o tulbura. Faţa ei arăta o bucurie fără seamăn. Buzele surâdeau, obrajii luceau, ochii aruncau lumini. Şi şoptea repede înaintea icoanei. Mulţumea lui Dumnezeu pentru fericirea ei. Pe Mirel îl duru această fericire. Ca să-şi astâmpere remuşcarea, atrase pe Lilli repede lângă dânsul. Fata simţi o durere şi se strânse şi mai mult lângă băiat.

Zilele treceau şi nimic nu se schimbase în casa Tatei. Tuşa Lina îşi distra plictiseala prin mici observaţii îndreptate în toate părţile. Ortansa, tot aşa de slabă şi de tragică ca de obicei, părăsea rar odaia, şi atunci după câţiva paşi se simţea obosită.

Tololoi, venit pentru câteva zile, nu se pregătea nici el să se întoarcă, pretindea că aerul puternic de munte e foarte bun pentru sănătatea lui şi profita de ultimele zile frumoase. Pe Mirel îl supărau mai mult ca întotdeauna stângăciile lui. Astfel, nu [scăpa] nicio

ocazie ca să nu le observe tare şi să nu pricinuiască surâsul celorlalţi... Tololoi primea toate acestea cu mici strâmbături şi rareori cu câte un „du-te la dracu!“ De cele mai multe ori, însă, nici nu băga de seamă.

În curte, vântul împrăştia frunze uscate...

Numai Lilli se schimbase mult. Era mai serioasă. Întotdeauna fusese liniştită şi nu i se auzea decât rareori râsul, dar acum parcă vorbele ei aveau o mai mare greutate. Printre cei mari, nu se mai simţea străină. Şi când apărea nemţişorul Fritz, acum foarte rar, speriat de răceala cu care era primit, fata, ca să nu-l supere, juca cu dânsul crochet, cu bunăvoinţa cu care i se face plăcere unui copil. Gândurile se schimbase şi ele. Dragostea nu i se mai părea un joc, se înspăimânta de seriozitatea ei. Întrebări grele, pe care nu şi le mai pusese niciodată, veneau acum s-o chinuiască. Teama ca băiatul să nu se sature de dânsa o făcea să-şi îngrijească frumuseţea.

Dacă Mirel pleca seara în oraş, fără vreun motiv puternic, sau dacă vorbea cu vreo fată, se simţea îngălbenind. Când îl avea alături, aprins de dorinţi, i se plângea, îl punea să jure şi se arăta pretenţioasă. Uneori îl ameninţa şi alteori îl ruga ca o nebună s-o ierte...

Nu-i venea să creadă ce nebună fusese la început, şi cum, fără s-o înveţe nimeni, ştiuse să fie ca toate celelalte.

Îşi aminti ce mândrie avuse când Mirel, tremurând de plăcere, îi şoptise: „Acum eşti femeie în toată puterea cuvântului!“

Într-adevăr, acum era femeie. Îi plăceau sărutările care-i muşcau buzele şi, când două braţe voinice o strângeau, simţea fiori străbătându-i tot trupul şi-şi auzea respiraţia.

Pe neaşteptate, după obiceiul lui, Mirel plecă într-o excursie. Peste câteva zile, la întoarcere, se temea să n-o găsească pe Lilli supărată. Fata însă îi ieşi în întâmpinare la poartă şi, strângându-i mâna cu putere, îi spuse:

– O să-ţi spun o bucurie mare!

– Ce anume?

– Mai pe urmă!...

Cum Mama venea să-l certe pentru grija pe care o purtase Ortansei în lipsa lui, ei se despărţiră.

Mirel era nerăbdător să afle noutatea, dar nimeni nu-i spuse nimic. Se întoarse iar la Lilli.

– Trebuie să fim numai noi amândoi ca să ţi-o spui... Du-te şi mă aşteaptă în fundul grădinii, la banca cea verde...

Fără să mai întârzie, băiatul se duse acolo. Curând veni şi Lilli.

– Bine ai venit, Mirel!

Îşi trecu braţele pe după gâtul lui şi-l sărută pe gură. Lui Mirel îi plăcu sărutarea după atâta lipsă. Totuşi, nu-şi stăpâni curiozitatea:

– Ce vrei să-mi spui?

Fata nu se grăbi să răspundă. Îi mângâie părul şi-l întrebă drăgăstos:

– Mă iubeşti mult, Mirel?

– Desigur, dar începe!...

Ca şi cum s-ar fi temut să spună o veste aşa de mare dintr-odată, Lilli începu să povestească repede cu vorbe multe:

– O bucurie mare, Mirel! Aşa de mare, că-i greu de spus!... Când am fost singură, mi-a părut aşa de bine, că nici nu mai ştiam ce fac... Şi tu, care tocmai atunci lipseai!...

Băiatul dădea semne de nerăbdare, ea însă nu se întrerupse:

– Eu, Mirel, mai de mult, înainte de plecarea ta bănuiam, dar nu eram sigură şi n-am vrut să-ţi spun. Acum nu se mai poate să mă înşel... Ştii, Mirel, acum n-o să ne mai ascundem de lume şi o să pot arăta la toţi ce fericită sunt. Or să vadă ce om bun eşti tu şi n-o să te mai facă nimeni răutăcios... Şi dacă te-or face, eu o să am dreptul să te apăr...

– Spune odată!

Vocea era răstită, faţa se crispase. Lilli îşi alipi obrazul de obrazul lui şi-i şopti cu voce tremurătoare de emoţie:

– O să avem un copil!...

Îşi simţi capul aruncat cu atâta putere, încât se clătină gata să cadă. O voce furioasă, cum nu mai auzise, se răsti la ea:

– Eşti nebună?

Urmă o linişte penibilă. Lilli plecase fruntea şi în ochi dispăruse orice urmă de bucurie. Gândurile i se învălmăşeau şi nu putea înţelege bine ce se întâmplase. O voce repezită începu s-o roage:

– Lilli, nu se poate să fie adevărat. Desigur ai glumit, ca să mă încerci. Nu-i aşa că nu-i adevărat? Spune că nu-i adevărat!...

Lilli se uită la Mirel şi i se păru că acum îl vede pentru prima oară. Mila o cuprinse pentru omul care era în faţa ei gata să plângă.

Îi veni în minte că acesta era iubitul ei.

– E adevărat...

Atunci el începu să ţipe, fără să se mai gândească ce spune:

– Nu sunt eu de vină! E în firea unui bărbat să încerce! Tu n-aveai decât să nu mă primeşti!... Să nu fi deschis fereastra!... Te-ai aruncat în braţele mele ca o femeie de stradă!...

Lilli se încovoia sub fiecare vorbă ca sub loviturile unui bici. Ar fi vrut să plângă, şi-şi simţi ochii uscaţi. Şi totuşi, o voinţă pe care n-o mai cunoscuse îi umfla venele. Îşi încreţi sprâncenele şi întrebă aspru:

– Vasăzică, eu n-o să fiu nevasta ta?...

– Nevasta mea! O proastă, nevasta mea?... Mai bine mă omor! Ţi-ai putut închipui una ca asta?!...

Izbucni într-un hohot de râs nervos, cutremurând banca.

Lilli nu mai spuse niciun cuvânt şi o luă la fugă printre nuci, spre casă, fără grijă pentru macii striviţi în mers.

Mirel nu ştia ce să hotărască. Vestea îl înfiorase atât de mult, că nu avea nicio părere de rău pentru vorbele sale. Nu se aştepta se la ea şi nu crezuse că un fapt căruia nu-i dăduse nicio importanţă să aducă rezultate aşa de mari. Nu pricepea cum aveau să se sfârşească aceste neplăceri şi nu-şi dăduse seama întrucât era vinovat. Furtuna familială ce avea să se dezlănţuiască îl copleşea de pe acuma... Apoi nu cunoştea legea şi se temea de pedepse penale. Gândul unei însurători cu Lilli nu putea să-l primească cu niciun chip. Avea prea multă încredere în el, ca să renunţe la toate planurile de dragul unei fapte bune. Nu se socotea în stare de sacrificiu. Visase o viaţă de petreceri, de călătorii în jurul lumii, şi trupul subţirel al lui Lilli l-ar fi încovoiat de la început ca o povară. De altfel, vinovăţia lui nu i se părea sigură. Fata i se dăduse de voia ei, când el abia începuse o rugăminte; avusese şi ea plăcerile ei, poate tot aşa de mari, vina era deci egală.

Totuşi, frica nu-l părăsea. Legile oamenilor nu ţineau poate seama de judecata lui. În neştiinţa celor ce aveau să urmeze, se frământa grozav.

Ca şi cum în casa Tatei n-avea să găsească decât ameninţări, fugi în stradă. Cutreieră drumurile, însă nu

întâlnea pe nimeni care să-i poată da o lămurire. Simţea oboseala înţepenindu-l şi mergea mereu, fără să ştie bine ce caută. Abia târziu îl zări pe Fritz. Se duse la dânsul, îl luă de braţ, şi-i spuse cu o voce prietenească neobişnuită:

– Vrei să ne plimbăm împreună?

Fără să priceapă, Fritz se lăsă în voia lui. Mirel începu o poveste lungă şi neclară, râzând strident, gesticulând, oprindu-se în loc pentru explicaţii. Fritz se simţea stânjenit de prietenia neaşteptată ce i se arăta. Deodată o întrebare îl izbi:

– Ce se întâmplă dacă trăieşti cu o minoră şi te află poliţia?...

Cel întrebat avu o privire aşa de speriată, că Mirel îşi reluă vocea ironică şi rea:

– Cu ce prost vorbesc eu! Semeni cu Lilli!...

Şi, lăsându-l în mijlocul drumului, plecă spre casă, tot aşa de neliniştit. În poartă îl găsi pe Tololoi, şi nădejdea îl cuprinse din nou. Îşi aduse aminte că unchiul său trecea drept bun şi în orice caz nepri-mejdios. Apoi avea multe cunoştinţe şi trebuia să ştie astfel de lucruri aşa de obişnuite.

– Tololoi, sunt în una din cele mai grele cumpene ale vieţii mele. Numai tu mă poţi scăpa!

Doi ochi lucioşi, sub ochelarii rotunzi, se îndrep-tară spre dânsul.

Mirel voia răspunsul precis pentru cazul lui şi nu ocoli, astfel, vorbele.

– Uite ce e... Eu nu mai sunt aşa de copil cum credeţi cu toţii. A venit şi timpul petrecerilor. S-a întâmplat într-o zi ca în urma unor cuvinte de dragoste neînsemnate o fată să-mi cadă în braţe fără să mă fi aşteptat...

Un hohot aprobator îl întrerupse:

– Bravo, ştrengarule! Aşa îmi placi!... Era frumoasă?

Mirel avu curajul să urmeze. Tololoi, pe care-l interesau astfel de întâmplări, îl asculta cu atenţie. Totuşi, nu se putea opri să nu facă tot felul de exclamaţii.

Mirel începu cu istorisirea de la capăt, fără să uite un amănunt.

– Bravo! Bravo!... Era frumoasă?...

Mirel răspunse posomorât:

– Nu de asta e vorba. Pentru un sfat venisem la tine... Eu nu mă însor cu dânsa pentru nimic în lume... Ea e minoră, dar n-am întrebuinţat forţa.

Curiozitatea lui Tololoi era tot aşa de puternică.

– Minoră! Extraordinar! Poate că şi fată mare?! Nu zău, spune, despre ce este vorba?

Faptul că victima era Lilli dădea situaţiei un aspect cu totul nou. Toată familia era de temut. Totuşi, în familie se puteau ascunde mai uşor lucrurile. Ca să nu mai aibă nicio îndoială asupra celor ce aveau să se întâmple, mărturisi:

– Îţi dai cuvântul că nu spui la nimeni?

– *Parole d'honneur!*

– Lilli...

– Extraordinar!...

Dar mirarea lui Tololoi nu ţinu mult. Ca răspunzând unui gând al băiatului, făcu reflecţia tare:

– Mai bună trebuie să fie Ioana! Şi făcu o strâmbătură: Lilli e prea slabă!

Mirel tăcu, aşteptând o povaţă. Tololoi părea gânditor.

– De aceea a plecat Ortansa aşa pe neaşteptate.

– Cum a plecat?

A poruncit să se pună caii la trăsură şi s-a dus în munţi, la ţară. Pretinde că numai muntele poate să-i facă bine. A luat-o şi pe Lilli să-i ţină de urât. Toată lumea s-a mirat de această hotărâre bruscă. Când a întrebat-o Mama cum poate să plece fără să te vadă, a spus că eşti o brută... Şi s-a dus...

Aşadar Lilli se plânsese Ortansei... Atâta semeţie la o proastă! Şi Ortansa avusese tăria, bolnavă cum era, să plece departe... Poate că era mai bine aşa. Ortansa, la urmă, cu toată supărarea, avea să caute să ascundă lucrurile. Spovedania către Tololoi fusese astfel inutilă. Dar acum era prea târziu. Mirel ceru desluşirile de care avea nevoie:

– Tu cunoşti dreptul, spune-mi, ce mi se poate întâmpla?

– Depinde!... În dreptul belgian, de exemplu...

– Nu mă interesează dreptul belgian... Vreau fapte imediate...

– Nu poţi să ştii practica de nu cunoşti teoria. Cum noi am copiat dreptul belgian, trebuie să ne referim veşnic la el. Să vezi ce interesantă e evoluţia... Planiol...

Mirel se ţinu să nu ţipe...

– Tololoi, nu te întreb asta! Răspunde-mi precis. Când ai legături cu o minoră cu consimţământul ei, păţeşti ceva?

– Ţi-am spus că depinde. Dacă ea minte că ar fi fost fără voie?... Depinde şi de ce vârstă are minora...

– E vorba de Lilli...

– Când discuţi o problemă juridică, nu trebuie să te referi la speţă, n-ai decât să deschizi dreptul penal. Acolo ai să găseşti toate posibilităţile. Eu nu mai ţin minte datele...

Şi o porni pe stradă. Mirel simţi pentru dânsul un dezgust nemărginit. Îl ura şi se gândi cum să se răzbune. Nicio urmă din mila pe care o simţise uneori – la Bucureşti mai ales – nu mai rămăsese în el.

Se întoarse în odaie la el şi rămase mult timp acolo. Noaptea se lăsase şi ceasornicul bătu ora mesei. Atunci ieşi în grădină. Tuşa Lina sta pe o bancă, sub un măr. Îl zări şi îl chemă. Apoi, de aproape, îl întrebă iscodindu-l cu ochii:

– Ce mai faci, *marquis* de Priola?

Mirel îşi simţi sângele năvălindu-i în obraji:

– *Marquis* de Priola? De ce?

– Nu te mai preface!... Ştim noi ce i-ai făcut bietei Lilli!

Găsise un cuvânt bun pentru Lilli. Astfel, fapta băiatului era şi mai urâtă. Totuşi, zâmbea, ca şi cum l-ar fi aprobat.

Mirel, luat deodată, nu avu puterea să inventeze o minciună. Nu pricepea cum se răspândise vestea; întrebă:

– Cine ţi-a spus asta? cu un ton care nu arăta totuşi o mărturisire completă.

– Cine să-mi spună?... Tololoi, desigur...

Tololoi fusese incapabil să ţină secretul... Poate nici nu-şi dăduse seama când spusese faptul, şi acum, luat de aproape, şi-ar fi negat greşeala. De altfel, toate erau inutile. Indiscreţia se întâmplase, şi încă din cauza lui. După atâtea observaţii asupra lui Tololoi, după ce se asigurase de neputinţa de a conta pe dânsul, îşi încredinţase secretul cel mai de seamă tocmai lui. Nu-şi mai dădea seama cum putuse să fie aşa de neîndemânatic. Acum se simţea aşa de încurcat, că nu-i mai era nici frică, nici ruşine. Nevoia de răzbunare se înteţi în el. Vedea că răutăţile de altădată nu-i mai puteau ajunge. Ura care-l străbătea trebuia să se descarce mai puternic şi se chinuia cu mintea în ce fel...

În faţa lui Tololoi era neputincios. De i-ar fi dat o palmă, ar fi rămas nebăgată în seamă.

Alături, tuşa Lina vorbea întruna ca de obicei.

– Tololoi, desigur! El e ticălosul! Dacă tu te-ai apucat să-i spui lui! Fantastic! Tu, care te cerţi tot timpul cu el! Înţeleg să-mi fi spus mie!

Tuşa Lina era destul de inteligentă pentru ca să nu rostească ultimele cuvinte pe un ton glumeţ.

– Eu mă mir de tine, tu, băiat inteligent, cum nu pricepi că orice trudă să-l îndrepţi pe Tololoi e inutilă. De când te ştiu, te chinuieşti cu dânsul, şi n-ai parvenit încât să-l faci să spună „minuţios" ca oamenii!... De fapt, cine ştie, în afară de unele mici defecte fizice, poate că el are dreptate; e filozof! Nu-l supără răutăţile tale. E mai presus de aceste petreceri pământeşti. Şi poate că, astfel, cu toate că tu îţi baţi joc de el, Tololoi e mai tare ca tine!

– Glumeşti?!...

– Nu glumesc deloc! Nu vezi! N-ai izbutit să-l superi o singura dată: nu l-ai făcut să se gândească, măcar o singură clipă, cu groază, asupra persoanei lui! Uite, acum, de exemplu. El râde pe socoteala ta, povestind la toţi aventura. Şi tu nu eşti în stare măcar să te răzbuni!

– Mă voi răzbuna!

– Eşti prea deştept ca s-o crezi tu singur. Cum? Vei face încă o glumă? Vei ţipa la dânsul? Îl vei bate? Sau atunci cum? Îl vei omorî? Ca să te duci pe tine la ocnă? Mai bine lasă-l în pace...

Şi tuşa Lina surâse răutăcios.

– Mă jur că mă voi răzbuna!

– Bine, dacă zici tu!... Vom trăi şi vom vedea!

– Mă voi răzbuna chiar în astă-seară, la masă.

– Ba nu, dragul meu, lasă pe altă dată şi nu veni astă-seară la masă. Toţi sunt porniţi în contra ta! Se poate ca Tata să izbucnească... cu toate că n-are el obiceiul ăsta...

Dar băiatul repetă încăpăţânat:

– Mă voi răzbuna astă-seară la masă!

Şi se depărtă.

Când se îndreptă înspre sufragerie, Sultana, mititică şi bătrână, îi aruncă o vorbă drăgăstoasă: „Ce mare s-a făcut domnişorul nostru!" Apoi trecu Chiva în pas de trap, legănându-se pe şolduri ca o raţă, îndemnând pe Ghiţă Prostul la mers. Ioana îşi arăta, de la fereastra bucătăriei, dinţii albi, iar Ţiganul începu să latre din senin.

Lui Mirel i se păru că retrăieşte scena de odinioară, de la întoarcerea lui din Orient. În casă, la fel, Tata sta pe jilţul înalt, în capul mesei, nemişcat, cu ochii inexpresivi, cu barba frumos pieptănată, cu mâinile duse în lungul braţelor scaunului. Lângă dânsul, Mama, rotundă şi guralivă, surâdea şi lăcrima în acelaşi timp, cu gesturi multe în toate părţile. Tololoi amesteca doctorii, iar tuşa Lina zâmbea amuzat. Doar Mary, frumoasă şi bună, nu mai era printre ei. Locurile Ortansei şi al lui Lilli erau goale şi ele. Poate că farfuria enormă, plină cu struguri, din

mijlocul mesei, întări impresia băiatului. Își aduse aminte de mâna neagră, păroasă, cu vene umflate, strecurându-se printre boabe.

La intrarea lui, lumea părea că nu-l vede. Mama își urmă zglobie vorba începută. Tololoi întrerupea zgomotos, dându-și părerea. Numai tușa Lina îi aruncă o privire plină de înțelesuri. Mirel se așeză liniștit la locul lui. Planurile mari îi năpădeau mintea și, astfel, nu băga de seamă cele ce se petreceau în jurul său. Ținea ochii în farfurie, așteptând parcă ceva. Tușa Lina, când el păru că poate să vadă, îi făcu un semn nou. Și atunci se hotărî. Se sculă în picioare și țipă, încercând să râdă în același timp:

– O să vă spun o noutate!

Cu toții întoarseră ochii spre el. Însăși tușa Lina nu pricepea gândul lui. După o clipă de tăcere, Mama voi să împace lucrurile. Cu toate că ceilalți n-o mai ascultau, continuă povestea începută. Băietul repetă și mai tare, bătând cu pumnul în masă. Și de data asta fără să mai râdă:

– Am să vă spun o noutate!

Nimeni nu mai avu curajul să întrerupă. Tololoi privea plin de curiozitate prin ochelarii rotunzi.

– O noutate mare! Știți că Mary nu mai trăiește cu Tololoi de doi ani de zile. Pretinde că e bolnavă! De fapt îi e scârbă de el! Am prins-o eu însumi în pat cu amantul ei, un anume Walter, doctorul casei!

Mirel, în ura lui, nu se dădu în lături de a-și murdări propria lui ființă, dezvăluind secretul sentimental al lui Mary, pe care el o admirase cu atâta venerație odinioară, unei lumi care avea să-l repete și să-l ironizeze la infinit, și, profitând de cele câteva fapte pe care le aflase, adăugase cea mai cumplită minciună.

Vorbele băiatului izbiră în toți ca niște bice invizibile. Toată lumea rămase încremenită. Mama, veșnic mobilă, înțepenise. Tușa Lina își făcu ochii rotunzi. Însuși Tata, lucru nemaivăzut la el, rămase cu mâna în aer. Ochii tuturor erau pironiți asupra unui om mititel și negru, care, cuprins parcă de inerția generală, rămăsese fără mișcare. În liniștea așa de mare de parcă se auzea, ochii lui sticleau, gura se întredeschise, fața se învinețise. Și deodată plesni un rânjet fioros. Mirel se simțea răzbunat.

Abia atunci pe fața lui Tololoi se observă o tresărire. Pleoapele începură să clipească, gura să mestece ceva. O mână se mișcă în aer, nesigură, și ochii tuturor îl priveau mereu. Acum o curiozitate nebună îi cuprinse pe toți. Îi urmăreau gesturile, îi cercetau gândul, așteptau cu aviditate să-l vadă, în sfârșit, pentru prima oară în viața lui, izbucnind într-un fel. Toate posibilitățile se întretăiau în mințile lor. Avea poate să plece, să omoare... Sau să se bată în duel cu doctorul! Avea, desigur, să plece îndată!... Și până atunci avea să țipe, să se vaite, să întrebe, să ceară

lămuriri, să plângă, să se târască la picioarele lui Mirel, să-i spună că nu-i adevărat... Sau durerea cea mai grozavă, n-avea să poată face niciun gest...

Deodată, peste fruntea lui Tololoi păru că trece un gând, faţa i se destinse şi o mână neagră, păroasă, cu venele umflate, se furişă printre bobiţele de struguri...

Parada dascălilor

În memoria lui G. Aburel,
cititor prodigios şi suflet delicat,
cu care am discutat de atâtea ori
despre această carte.

Orice carte cu veleităţi de creaţie trebuie să pornească de la observaţii necruţătoare asupra ta sau asupra altora. Asta nu înseamnă să scoţi fotografii. Aceste observaţii le combini, le retuşezi, le gradezi după legi proprii pe care n-ai putea să le explici.

Nu trebuie ca cineva să se recunoască în Parada dascălilor.

Pentru a construi fiecare siluetă am întrebuinţat gesturi sau vorbe de la mai mulţi oameni, de la mai multe şcoli din diferite oraşe, uneori chiar în afară de şcoală.

Din fericire, în ţara asta mai există mulţi dascăli care merită admiraţie şi atenţie pentru ştiinţa şi sacrificiul lor zilnic.

Cu precizie n-am voit să redau decât atmosfera.

Strunga, 1931

AUTORUL

Liceul târgului... o clădire gălbuie cu două etaje. În faţă, câteva straturi cu floricele. Subdirectorul (codirectorul, cum îşi zice el), dl Boiu, cu faţa de Hindenburg paşnic, cu picioarele larg despicate, pe care-şi balansează trupul, şi cu beţişor în mână, parcă păzeşte florile pentru eternitate.

Un covoraş la intrare cu: „Bine aţi venit!“ Dar, abia ajuns la el, dl Boiu îţi aruncă dintre straturi: „Nu uita să-ţi ştergi bine picioarele“. Şi, abia intrat, pe perete, sculptată această învăţătură, cu un chenar artistic lucrat de dl Frunză, profesorul de desen:

Uşor conduci pe un netot
Dar mai uşor pe cel cu minte.
Pe-un semidoct, nici tu, Părinte,
Nici zeii cerului nu pot!

Pe culoar, dl Hanibal Ionescu, profesor de filozofie (cel ce-a stat un an la Berlin). Meditează... Spinoza, Kant?... Nu. Deocamdată numai:

– Ai auzit ce formidabilă palmă dă corpului profesoral noul director? Vrea să dea ora de drept de la clasa extrabugetară pârlitului de Fanache. Mie mi se cuvine. O să ajungem muritori de foame. Dar o să fac raport la minister.

Dl Hanibal – trup imens, cu barba inelată şi cu capul deseori aplecat. Vorbe caracteristice: „evident“, „în definitiv“.

Pe culoar trece durduliul Viţă, numit de curând inspector de specialitate. Dl Hanibal îl opreşte: „Închipuieşte-ţi, domnule inspector“...

N-am răbdare. Surâd ceremonios lui Viţă, ating degetul întins generos de dl Hanibal (nu dă mâna întreagă, căci se teme de microbi) şi intru în cancelarie. Aici mă aşteaptă, umplând camera de zgomot şi curent, ventilatorul: ideile largi ale noii direcţii. (Dl Boiu pretinde însă că numai graţie lui a fost introdus, şi de câte ori se învârteşte, are un surâs plin de satisfacţie.)

În cancelarie, discuţie vastă.

La masă, directorul nou, grav, sprâncenat, gras, preocupat de mersul şcolii. Alături, dl Biju, cavaler tomnatec, „piţigoi bătrân şi tandru“, cu nas ştrengar şi cu surâs pe buze, cu mustăcioara isteaţă, cu floricica la butonieră, matematician, specialist în astronomie, arătând domnişoarelor cu dexteritate stelele (profesor la toate şcolile de fete). Cititor neobosit de romane sentimentale, în care se lăcrimează şi se surâde perpetuu.

Melancolic deseori după ultima lui tinereţe, care trece. Asta nu-l împiedică să fie director la o fabrică de bere. De altfel, suflet minunat.

Lângă dl Biju, dl Frunză, 50 de ani, maestru de desen, ras, impozant, dar zâmbitor, cu lavaliera fluturândă, trasează câteva linii pe sugativa imaculată. (Nu e dl Boiu să-l vadă.)

Pe un taburel, maestrul de muzică, dl Duţu, cu breton şi cu lavalieră. Într-un colţ tăinuieşte şi râde pe înfundate Sf. Treime, noua generaţie de dascăli: geograful Borş, scurt, gros, tot păr negru; popa Chitic, semn de întrebare; Simionică, băiat bun, dar bolnav de epilepsie. De lângă uşă, dl Popică perorează. E sculptorul târgului. A sculptat pe toţi foştii directori ai liceului. În afară de aceasta, are şi o nouă invenţie de aeroplan. (Planurile au stat expuse câţiva ani la librării şi apoi chiar la tutungerii, alături de cea mai însemnată pictură a domnului Frunză; *Venus la mare*. Pe valurile albastre, Venus goală, roză toată de emoţii. Mai târziu, în urma intervenţiei directorului, îngrijorat de reputaţia şcolii, dl Frunză a adăugat o pânză ca să acopere anumite părţi ale corpului impudicei Venere.)

Discuţia e aprinsă. Dl Popică se agită şi, ca să convingă, jură pe nerăsuflate.

Popică (june pudrat, părul în vânt): Jur pe mama mea, pe viaţa mea, pe aeroplanul meu!

Ultima vorbă a fot însă imprudentă. Dl Biju îl apostrofează: Mai lasă-ne în pace cu aeroplanul d-tale, că ne-ai plictisit!

Dl Popică: Cum vă permiteţi să vă atingeţi de ce am eu mai sfânt!

Popa Chitic: Ce sfânt! Prostii curate!

Biju (ţipând brusc): Mie să-mi arăţi calculele dacă vrei să te cred!

Directorul (sesizându-se): De altminteri, tinere, nu-ţi permit să fii farsor într-o cancelarie de profesori!

Părintele Chitic (conciliant, în spiritul Bibliei): Titulescu a făcut toate calculele şi tot n-a reuşit să formeze guvernul.

Borş (spiritual): Întâi ţi-ai făcut paraşuta şi apoi aeroplanul.

Biju (mai îmbunat): Gândeşte ce greu e: lipseşte un milimetru şi te-ai dus.

Popică (mai pus la punct, dar nerenunţând la idee): N-aveţi grijă, că eu pun totdeauna un milimetru în plus. (Şi iese.)

Directorul (cu regrete şi cu oarecare scrupule): Prea am fost aspri cu bietul băiat! De altminteri, aşa se nasc geniile, din nimic. Cine ştie, unul la un milion, te pomeneşti că are dreptate.

Maestrul de desen Frunză (intervine): Ce dreptate, dle director? N-am văzut eu desenele lui? Nişte mâzgăleli.

Borş (tranşează): Din moment ce profesorul specialist spune că sunt mâzgăleli!

Totuşi, le pare rău de răcnete, şi, cum Popică reapare, Biju îi spune prietenos:

– Foarte bine l-ai sculptat pe director. Felicitările mele!

Directorul: D-voastră ar trebui să vă dea să lucraţi statuile de prin pieţele publice. Aşa, nu vezi decât nişte vulturi care se pun pe ei. Scuză expresia, dar când vorbeşti de artă e voie.

Intervin: Statuile, chiar cele mai bune, nu sunt apoi aşezate la locul potrivit. Statuia lui Ovidiu din Constanţa, o copie bună, ar fi putut fi aşezată la mare.

Frunză (ca pictor, intervine obligatoriu. De altfel, deoarece are o vilă la Mamaia, pe care o dă cu chirie vara, crede de datoria lui să ia parte frumuseţilor Constanţei): De ce la mare? În piaţă stă foarte bine.

– Ar avea o importanţă simbolică. Desigur că Ovidiu la mare şi-a petrecut mai ales vremea, s-a chinuit, a privit nostalgic în depărtări. Şi dacă ar învia, n-ar mai recunoaşte nimic familiar în uliţele actuale.

Frunză (rănit de cuvântul „uliţă"): Uliţe erau atunci, nu acum, când totul este pietruit cu piatră cubică sau cu astfalt.

(Exasperându-l): Fără îndoială, statuia lui Ovidiu la mare ar fi trebuit plasată.

Frunză: Eu ştiu că statuile trebuie aşezate totdeauna în mijlocul pieţelor. Aşa e şi obeliscul din Piaţa Concordiei din Paris, şi aşa este pretutindeni. Bine s-a făcut când s-a pus statuia lui Ovidiu în piaţa din faţa primăriei!

– Pentru ca dumneata, bându-ţi cafeluţa la cafeneaua de peste drum, în timp ce muzica militară cântă, s-o poţi admira.

Frunză: Parcă la mare nu sunt cafenele şi nu cântă, vara, muzica militară? (Pauză. Apoi continuând mai împăciuitor): Niciodată statul nu se pricepe să ajute pe artiştii adevăraţi.

Borş (cu o umbră de invidie): Lasă, că dumitale ţi-a dat să pictezi biserica din Arginţi.

Frunză: Şi-o să mi-o plătească la Sf. Aşteaptă. (O lungă înşirare a necazurilor cu biserica.) Şi, pe deasupra, trebuie să-l fac pe episcop în mărime naturală. I-am spus: „Păi am mai făcut o dată pe Sfinţia Ta acum trei ani". Şi mi-a răspuns: „Da, dar vezi, fiule, pe atunci aveam barba mai scurtă şi nici n-aveam atâtea decoraţii".

Uşa se întredeschide şi apare figura speriată a bătrânului pensionar Guţă: trup interminabil, la butonieră cu o floare proaspăt şterpelită de pe straturile dlui Boiu. Apare, ca un meteor, la mici intervale, la înscrieri, la teze, la examene, şi mai ales la darea situaţiei de sfârşit de an.

Acum anunţă grabnic: Un inspector!

Secundă de reţinere.

Borş face: Hait!

Directorul zoreşte pe profesori: Haide, ocupaţi-vă, faceţi ceva... Care inspector?

Dar Guţă îşi descreţeşte faţa într-un râs plin de spirit: Financiar!

Frunţile se luminează, dascălii râd, şi directorul îi aruncă prietenos: Măi, Guţă, ai îmbătrânit şi tot ghiduş ai rămas.

Dar râsul îşi schimbă direcţia.

– A sosit şi preşedintele P.J.B-ului.

Şi dascălul de germană apare, bătrânul evreu Adolf Iţcovici. (Pornografia P.J.B. o îndrept, spre dezlegare, amatorilor de cuvinte încrucişate. P = trofeu; J = naţie; B = vârstă.) Mic, umflat, cu burta atârnând balonată şi cu pantalonii pe vine; şi cu faţa ciupită de vărsat, coşuri, fire de păr, puncte de toate culorile. În bloc colorată în roşu, şi nasul mai ales luminează. Buza groasă, limba grosă, într-o veşnică mişcare ca să povestească vreo snoavă porcoasă şi totdeauna cu succes pe lângă dascăli. Unii râd, alţii repetă, alţii cer explicaţii, şi preasfânta faţă bisericească popa Bartolomeu, care spune şi el astfel de snoave, dar mai rar, chiar îl invidiază. Şi în gura lui Adolf toate naţiile şi toate vârstele au câte o păţanie. Dacă s-ar strânge colecţia lui, s-ar putea reface Rabelais. Păcat însă că dascălii le înregistrează pentru scurtă vreme. De altfel, am constatat că dacă Adolf se repetă, dascălii exclamă: „Parcă ai mai spus-o o dată“. Dar râd cu aceeaşi poftă. Pentru atâtea merite a fost făcut prezident la P.J.B.; societate care are multe filiale: „Adormirea“, „Veşnica pomenire“, „Nu învie morţii“ etc...

Adolf Iţcovici începe să povestească:

– A fost odată o damă...

Dar fu întrerupt de Simionică, prada unui atac de epilepsie. Câţiva dascăli întorc capul. Borş îl susţine. Directorul reflectează pentru a suta oară: „Trebuie să raportez la minister“. (Dar ştim cu toţii că nu se va hotărî să o facă.) Frunză povesteşte:

– Am găsit într-o zi clasa I ţipând de groază. Avusese un atac. Apoi face pe darnicul: Mai bine îi dăm cu toţii ceva lunar şi să stea acasă.

Simionică îşi revine. Şi curând, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, Adolf Iţcovici îşi reia povestea:

– A fost odată o damă...

Reîncep râsetele.

*

Să vă prezint pe maestrul de desen: Alexandru I. C. Frunză. Întotdeauna am avut impresia că el ia viaţa uşor. În vârstă de peste 50 de ani, avusese ocazia să aibă destule deziluzii, şi totuşi era fără riduri, cu ochii fără nimic tulbure, cu gura veşnic zâmbitoare. Impozant, îngrijit la îmbrăcăminte, cu lavaliera în vânt. Avea o mulţime de îndeletniciri: desena, copia tablouri, era expert la tribunal, asista la orice reparaţie a liceului, la aşezarea vreunei plăci comemorative, a vreunui tablou sau numai la „reorganizarea“ spălătorului; închidea ochii pe jumătate, cerceta proporţiile şi opina. Era reprezentantul tuturor societăţilor de turism din Bucureşti, şi neostenit căuta noi membri. (Dascălii,

principial nostalgici după toate excursiile, promiteau, dar în practică nu mergeau, mereu ocupaţi cu reparaţia vreunei case. Se consolau, indiferent de vârstă: „Las' la anul!") Era reprezentantul şcolii în sălile de cinematograf, unde trebuia să prindă pe elevii intraţi fără voie. Dar ocupaţia cea mai importantă o avea la începutul anului. Făcea orarul. Şi atunci, toată dăscălimea îi zâmbea, îl întreba de sănătate, îl căuta, îl invita: „Ce faci, Frunzuliţă?"; „Salve, Frunzulescule!"; „A sosit şi Frunză-n dungă!"

Faţă de această febrilitate, Frunză păstra acelaşi zâmbet, accepta orice pretenţie nouă în aranjarea orarului şi reîncepea munca fără să-şi piardă răbdarea. Şi când totuşi vreun dascăl nu era mulţumit, atunci se alerga la mijlocul cel mai sigur de a-l face pe Frunză să transforme pentru a suta oară orarul. Se reflecta: „Ce vrei, a îmbătrânit!" Era de altfel spiritul pe care şi-l aruncau cel mai adesea dascălii şi care cădea pe umerii, cu grijă conservaţi, ai lui Frunză destul de greu. Într-o zi, unul spuse lui Guţă, astfel ca să fie auzit şi de Frunză: „Săracul Frunză, nu ştiu ce are. Tare mai arată bătrân de la o bucată de vreme!" Şi şandramaua de 70 de ani, cu floarea şterpelită de pe straturile dlui Boiu la butonieră, a oftat: „Nu mă bucur deloc, căci mâine o să fiu şi eu ca el." Frunză zâmbea galben.

Bun gospodar (căci numai lavaliera evoca legăturile lui cu arta), când erai cu el pe stradă trebuia

să te opreşti la toate dughenele, căci pretutindeni avea treabă, într-un loc avea ghetele la cârpit („la perfecţie"), în altă parte un tablou la încadrat şi în altă parte reparaţia tocului rezervor. În casă la el – mergeam deseori, căci voia cu orice chip să vorbească franţuzeşte – avea copii după tablourile celebre şi statuia nelipsitei Venus din Milo. Într-un colţ, albumele cu fotografii după tablourile din muzeele pe care le vizitase, şi pe o etajeră (cu ce ocazie?), partituri după opere italieneşti: *Lucia de Lamermoor* sau *Traviata*. Mai avea colecţionate şi toate regulamentele şcolare şi mersul trenurilor, pe care, îşi puse darnic, la diferite pagini, parafa. În bufet, întotdeauna, ceaiul cel mai scump, vinul cel mai bun, mierea cea mai curată, fructele cele mai apetisante. Întotdeauna îl găseam ocupat la masa de scris. Câteodată, cu lupa identifica o scriere pentru tribunal, altădată făcea diferite schiţe ale unei noi şepci de liceu sau un nou aranjament al numărului pe mânecă şi altă dată lucra la ilustrarea aritmeticii de la clasa I primară, al cărei text era făcut de profesorul de matematici Biju. Lucrate cu cea mai mare băgare de seamă, se înşirau pe o coală de bloc, pentru explicarea numerelor, patru cuie, cinci bastoane, şase cireşe şi şapte gâşte.

Pentru această muncă într-adevăr serioasă, Frunză renunţa la monoclu şi-şi punea bătrâneşte ochelarii.

Pe uşa de intrare, o carte de vizită:

„ALEXANDRU I. C. FRUNZĂ
Pictor, profesor, reprezentant al turismului, ziarist“ etc.

Mă primeşte zâmbitor, şi, în timp ce apa de ceai se încălzeşte, dl Frunză începe franţuzeşte:

– Am găsit acest pasaj într-o nuvelă din *Le journal*. (Cumpără, după îndemnul meu, regulat *Le journal*, şi e clientul cel mai fidel al librăriei lui Petrică.) Şi începe lectura: *„Presque quinquagénaire, mais paraissant encore assez jeune, il avait l'élégance recherchée de vêtements, de goûts et d'habitudes... La courtoisie de manières d'un homme dèlicat“...*

Şi zâmbitor peste monoclu: *C'est bien, non*?

Apoi porneşte cu anecdote de prin călătoriile sale, căci e unicul dascăl care voiajează. Ai impresia că nicio frământare nu i-a tulburat fiinţa când îi vezi faţa netedă, zâmbetul neîntrerupt, mersul totdeauna domol, vorba totdeauna potolită, uşor glumeaţă. Şi când s-au abătut asupra lui cumplite dezastre, şi moartea i-a răpit nevasta, din neghiobia doctorilor, îl vedeam mereu făcându-şi orele, povestind mersul bolii sau nedumerirea medicilor, dar nu vedeam nicio precipitare în fiinţa lui (şi nici superioara resemnare a unui filozof). Preocupările mărunte persistau odată cu micile ocupaţii, din care nu câştiga de obicei nimic, dar care se ţineau după el ca nişte panglicuţe. Asta nu însemna era lipsit de inimă. Dimpotrivă. Avea pentru toţi mici atenţii şi era măgulit când şi alţii se

comportau cu el în acelaşi fel. Într-o zi, m-a întovărăşit la cimitir (căci era totdeauna amator de a întovărăşi pe cineva.) M-a dus cu ocazia aceasta să-mi arate şi mormântul nevestei lui. Mormânt frumos, pentru care cheltuise mult (nu era bogat), şi cu un loc pentru el mai târziu. A deschis o portiţă cu o cheie de argint şi mi-a arătat candela cu desene artistice, adusă din Veneţia. În spatele ei, o iconiţă din Milano. (Şi simţii că le-a cumpărat cu ocazia excursiei, odată cu colecţia de fotografii, cărţi poştale, suveniruri, vaze, etc.) În momentul când îmi arăta acestea, nici nu se jeluia, nici nu se indigna împotriva soartei, nici nu-şi înceta zâmbetul, nici nu lăsa să-i cadă monoclul. Asemenea aceluia care, la mare, priveşte culorile apei, fără să asculte zgomotele şi freamătul ce vine din adâncurile misterioase.

*

Dl Berechet e un profesor bătrân, dar nu bătrâneţea îl caracterizează. Nici sfaturi, nici gesturi venerabile, nici melancolii, ci neobosit: filologia. Nu cred că a trecut vreodată o jumătate de oră fără să explice originea vreunui cuvânt. Vorbeşte tot timpul, singur sau cu oricine i-ar ieşi în cale, gata să dea noi explicaţii. Şi în timp ce vreun dascăl povesteşte anecdote sau se plânge de vreun necaz, dl Berechet îl întrerupe la fiecare cuvânt ca să-l corecteze, stricând gluma sau făcând ridicolă supărarea.

Când citeşte un ziar, se indignează la fiecare rând, sau, dacă citeşte procesele verbale ale conferinţelor şcolii, face ignoranţi pe toţi dascălii. Vorbeşte despre cuvinte tot timpul şi oriunde: în recreaţii, în clasă, pe stradă. În lupta lui pentru purificarea limbii române, în cancelaria dascălilor n-a reuşit mare lucru. Numai un singur cuvânt a fost introdus definitiv. Toţi spun *complet*, şi, dacă eşti nou-venit, te corijează dispreţuitor oricare dintre profesori. Pentru restul cuvintelor luptă dl Berechet singur, şi poţi pune rămăşag că oricând, de câte ori pe zi vrei, poţi să-l faci să exclame: „Ignorant! Nu-i aşa." Şi apoi explicaţiile. Pentru asta nu trebuie crezut că posedă secretul limbii române perfecte. Nu consideră limba ca o fiinţă vie, care în evoluţia ei îşi permite toate capriciile, pe care gramaticul trebuie să se mulţumească să le înregistreze, fără să-şi facă iluzia că poate schimba ceva, ci vrea s-o facă să corespundă exact tuturor legilor filologice şi chiar s-o prefacă. Sub motiv că vin din latineşte, întrebuinţează unele forme caraghioase şi inuzitate. Şi ţi se pare o profanare atunci când într-un vers magnific cu armonii magice dl Berechet nu face decât să discute cuvintele, să le admită sau să le combată vehement. În clasă n-a izbutit să facă nicio lecţie întreagă, căci elevii, întotdeauna, ca să scape de orice griji, îi pun o întrebare la începutul orei asupra vreunei chestiuni filologice. Şi atunci, el începe să

discute, fără să observe că are în faţă o sumedenie de capete care-l admiră, dar nu-l ascultă. La sfârşitul trimestrului, după ce descoperă rubrica lui din catalog albă, pune notele la întâmplare, totdeauna mari. Pentru asta, dascălii îl întrebuinţează la reexaminări, când vor să salveze vreun favorit imbecil, pe care vreunul din profesorii mai tineri, încă fără legături sociale, se ambiţionează, cu toate insistenţele, să-l lase şi să facă dreptate.

D-l Berechet e totdeauna mulţumit, totdeauna dă nota trebuitoare, căci el de fapt a monologat tot timpul, oricare ar fi fost obiectul, despre filologia românească. Din acest monolog nimic nu-l poate întrerupe, nicio veste, nicio suferinţă şi nicio reflecţie răutăcioasă de-a altora. L-am văzut când, ieşind la pensie, preda pentru ultima oară după 30 de ani de muncă, şi totuşi, fără nicio emoţie, fără nicio umbră de melancolie, explica neîntrerupt cuvinte, parcă profitând de ocazie că dascălii, mai impresionaţi ca dânsul, se simţeau obligaţi să-l asculte mai atent. Şi desigur, când Moartea se va coborî să-l ia cu dânsa, dl Berechet, neţinând seama de suferinţa lui, de lacrimile şi jeluirile celorlalţi şi de prăpastia cumplită care i se va deschide în faţă, va corija la vorbă pe rude, pe prieteni, pe medici şi pe Dumnezeu în persoană.

*

La domnul Hanibal Ionescu era greu de găsit o trăsătură principală. Ceilalţi se mulţumeau să-l numească

„un om ciudat" şi apoi să povestească o întâmplare năstruşnică de a lui, fără însă să caute să vadă întru cât îi era esenţială. A fost, se spune, unul dintre cei mai eminenţi studenţi cu 30 ani înainte, dar acum nu se ştia ce meditează. Se chinuia la începutul anului ca să aibă ore cât mai multe, fără să se ştie ce făcea cu banii, dacă-i strângea sau îi cheltuia pe cine ştie ce gusturi nemărturisite. Era torturat de nu era pus în comisia de bacalaureat şi, dacă îl omiteau la vreo examinare, se plângea tuturor profesorilor, discuta îndelung cu directorul, considera jignită întreaga breaslă profesorală de nedreptatea ce i se făcea. N-a fost pus odată la un examen de absolvire (unde se câştigă câteva sute de lei), a protestat, s-a agitat, a raportat ministerului. Cum în acelaşi timp au venit câţiva inspectori şcolari, li s-a plâns lor îndelung, le-a cerut să-i promită că se vor ocupa de el şi apoi a aşteptat torturat să-i vină vreun rezultat de la Bucureşti. Încă o zi până la începutul examenului, şi nimic, o oră, zece minute, un minut. Şi el, aşteptând în faţa ferestrei, nemişcat, neatent la ce se vorbea împrejur, încremenit parcă de cine ştie ce cumplită tragedie. Asemeni lui Tristan, pe ţărmurile Bretaniei, scrutând zările după Isolda.

Odată l-am văzut la miezul nopţii, abia târându-se pe stradă şi văitându-se.

– Ce-ai păţit, domnule Hanibal?

– Era să mor, un automobil a dat peste mine, am alunecat când am vrut să mă dau la o parte şi mi-am scrântit piciorul.

Şi iar vaiete. Cum însă mergea în direcţia casei sale, l-am întrebat:

– Şi de ce nu te duci acasă?

– Nu pot să renunţ la aerul curat.

Şi şi-a continuat drumul, şchiopătând şi jelindu-se.

Nu putea suporta câinii. La un colţ de stradă sta în conversaţie animată cu nemţişorul Fritz şi cu dl Lungeanu, cel mai paşnic dintre profesori. Deodată, Dl Hanibal, spre suprinderea celorlalţi, fără vorbă, îi părăsi în fugă, şi era amuzant de văzut corpul imens cu barba fluturândă, fugind. Au descoperit misterul curând: în apropiere, îşi făcuse apariţia o javră mititică, abia coborâtă din vreun manşon parfumat. De altfel, dl Hanibal se temea de orice animal, şi când vedea un călăreţ mânând falnic roibul spre admiraţia duduilor, sau chiar vreo gloabă care abia îşi târa picioarele, traversa strada precaut.

Eveniment important: era abonat la tramvai (acest unic tramvai al târgului pe care se da vina de câte ori se întâmpla vreo întrerupere de radio: „Sunt paraziţi din cauza tramvaiului". Cum s-o fi mai auzind radio la Manchester, Doamne?"). Dl Hanibal ştia să profite de acest modern mijloc de locomoţie. Şi ca să meargă la micul restaurant situat la câteva sute de metri de şcoală, aştepta totdeauna tramvaiul, ceea ce dura uneori o jumătate de oră. Tramvaiul îi mai servea, pretindeau dascălii, ca să stea, la anumite ore, în preajma fetelor de

școală. (Școala de fete e tot pe acolo.) În orice caz, ținea îndelung mâna vreunei duduițe pe care o cunoștea, și dacă doreai să-l vezi preocupat și plin de întrebări, să-i fi spus că ai fost la o petrecere unde erau domnișoare tinere de tot. Ce regrete că n-a fost și el! „Dar de unde puteam să-mi închipui!“ Și noi (căci eram mai mulți care-i făceau farsa), îl consolam cu maliție: „Nu e nimic, domnule Hanibal, nu era interesant, numai fetițe de 17 ani“. Într-o seară, fusesem cu toții la un banchet școlăresc. La 12 noaptea, dl Marcu propuse unui grup:

– Știți ce, eu de aici mă duc la o nuntă. Am promis că vin cât de târziu și să aduc pe cine-mi place mie. Cine vine cu mine?

Cei tineri au primit, dar era și domnul Hanibal printre noi. Am insistat să vină și el și a început o conversație de două ceasuri ca să-l convingem, în timp ce două trăsuri ne așteptau. Cum însă nu refuza hotărât, continuam cu rugămințile. În sfârșit, plictisiți, câțiva am plecat cu prima trăsură, lăsând pe ceilalți să continue discuția. Din drum, când am întors capul, ce-am văzut? Pornise și cealaltă trăsură cu domnul Hanibal, decis subit, pe capră.

*

Se făcea încadrarea profesorilor. Domnul Lungeanu îl rugă:

– Dumneata ai să iei seria A, eu B. Să schimbăm însă, pentru anul acesta numai, clasele a VII-a, căci în

clasa aVII A sunt elevii mei de ani de zile.

Discuție interminabilă. La sfârșit, domnul Lungeanu întrebă:

– Și de ce nu vrei, domnule Hanibal?

– Pentru simetrie. 6 clase A, și brusc una B. Ar fi caraghios!

Toate acestea făceau pe domnul Hanibal un om neînțeles. Am crezut că l-aș putea pricepe cu ajutorul muzicii. Într-adevăr, de câte ori avea ocazie, asculta încordat vreo sonată cât de complicată, și la urmă părea entuziasmat. Dar odată mi-a mărturisit: „Mie, de fapt, nu-mi place muzica“.

Față de domnul Hanibal am avut întotdeauna o imensă curiozitate și o părere de rău. Curiozitatea copilului în fața păpușii care surâde perpetuu, și închide și deschide ochii, are gropițe în obraz, părul blond și rochița cu buline, și părerea de rău că nu pot, asemenea copilului, să desfac, să văd ce e înăuntru.

*

Două picioare dolofane, mereu despărțite ca să încapă o burtă prezentabilă, ornată cu un lanț de aur. Deasupra, o bărbiță rotundă: în întregime fața bisericească, părintele Bartolomeu. Bine aranjat la toate școlile unde se găsește vreo oră de religie, în toate comitetele, la toate slujbele. E în preajma celor mai profunde întrebări, celor mai teribile frământări, veșnic Moartea și Viața oscilează în diferite chipuri, totdeauna tragice, înaintea

lui, dar nu l-am văzut niciodată preocupat de vreo nedumerire însemnată sau îngrijorat de soarta vreunui chinuit. Bine aranjat în societate, are mici aranjamente şi în şcoală şi, când protestez, reflectează în acelaşi chip: „N-o să schimbi dumneata lumea“, cu toate că l-aş întreba cum, cu o astfel de teorie, mai poate rămâne preot a cărui primă credinţă trebuie să fie că poate schimba ceva. În cancelarie se caracterizează cerând ţigări dascălilor cu o savantă artă. E pe rând: rugător („dă-mi o ţigare, te rog“); ambiţios („mi-am promis să te fac să-mi dai o ţigare“); spiritual („nici măcar nu eşti în stare să-mi dai o ţigare“); cochet („sunt curios să văd cum mi-ar sta cu ţigarea dumitale în gură“); linguşitor („am auzit că ai ţigări extraordinare“); poetic („ce melancolic este să priveşti în urma fumului de ţigare“).

În afară de acestea, povesteşte anecdote pornografice. Cum însă nu are nici verva, nici ştiinţa şi nici imoralitatea lui Jérôme Coignard (e om de treabă), nu recoltează decât succese umile. Elevii spun că el face orele cele mai plictisitoare şi că ar prefera pe profesorul cel mai sever. Şi, într-adevăr, face impresia de dascăl extrem de plictisit, care nu mai vrea sau nu mai este în stare să inventeze nimic ca să primenească materia (ce are aşa de imense resurse), şi-l vezi, după sunarea clopoţelului de intrare, părăsind cancelaria ultimul, şi apoi îndreptându-se, fără să se grăbească ca să mai rupă din timp, spre clasa lui, legănându-se pe picioarele dolofane şi balansându-şi antireul.

*

Să vă prezint şi pe dascălul de română, macedoneanul Ion Dicea. Mare, lat, puternic, păşeşte maiestuos spre 50 de ani. Făcea impresia că poartă dea lungul şoldurilor toate iataganele şi paloşele din ţara lui, dar de fapt era cel mai blând dintre oameni. De obicei tăcea la conferinţele dascălilor. Când i se părea că se face o nedreptate prea mare, se aprindea brusc, perora, dar curând se stingea şi renunţa la orice pretenţii. Ştia multe, cu toată apariţia lui modestă. Cunoştea toate limbile slave, apoi franceza, italiana, germana, turca, şi cu precădere dialectul său macedonean. Domeniul care-l preocupa mai ales era poezia populară. În general se conserva, avea de gând să trăiască mult, şi când îi spuneam în glumă: „bătrânul meu prieten“ zâmbea numai pe jumătate. A păstrat din ţara lui gustul de singurătate şi de plimbare, şi nicăieri nu se simţea bine, cu toate că nu cerea niciodată nimic. Ca profesor a schimbat vreo zece oraşe. A stat şi în străinătate şi a ajuns odată, după multă cumpăneală, chiar la Paris. Avea mania ilustratelor şi, de pe unde a trecut, a adunat amintiri. Şi-a împrumutat colecţia cu ilustrate dascălului Nicolaescu şi era peste măsură de amărât că acesta nu se grăbea să i le înapoieze. Timid, nu îndrăznea să le ceară, şi domnul Nicolaescu făcea doar câte o remarcă la două luni: („bine că mi-am adus aminte, o să-ţi trimit fotografiile“), ceea ce-l făcea să se

bucure, să spere şi apoi iar să dispere. Dacă voiai să-l aprinzi, şi dascălii se întreceau la aceasta, trebuia să-i aduci aminte de fotografii.

– Domnule Dicea, am auzit că ai nişte ilustrate extraordinare, o să vin să le văd.

Riposta plină de nostalgie venea neapărat (chiar de ştia intenţia de glumă):

– Închipuieşte-ţi... stătea albumul pe masă... te mai uitai câteodată când n-aveai ce face... îţi mai aduceai aminte...

O trăsătură caracteristică a lui era: ezitarea. Era ciudat cum schimbase atâtea oraşe şi cum ajunsese până la Paris, când el punea atâtea frământări înaintea celei mai mici hotărâri. Cuvintele care-l caracterizau erau: „Da... dar..."

– E frumos aici.

– Da, dar scump.

– E ieftin aici.

– Da, dar e aer prost.

– E bun aerul aici.

– Da, dar nu e privelişte frumoasă.

Niciodată nu cădea răspunsul întreg. Într-o zi, văzându-l că nu intră în clasă – el, totdeauna punctual – l-am întrebat: „N-ai oră?" N-avea decât două răspunsuri, „da" sau „nu", dar a găsit totuşi al treilea răspuns personal: „Nu *prea* am".

Mai răspicat vorbea doar de poezia populară sau de Macedonia. La Ateneul central, unde a conferenţiat în mai multe prelegeri despre Macedonia, n-a putut să

nu adauge, alături de un studiu serios, rar printre dascălii care de obicei improvizau artificial, şi câteva consideraţii entuziaste. A terminat cu înşirarea tuturor oamenilor cunoscuţi, sau aproape, care şi-ar trage obârşia din Macedonia. Apoi a continuat cu acei care „se crede c-ar fi din Macedonia". A citat şi pe D.M., probabil cel mai bogat om din ţară. Nu m-am putut opri să nu murmur din sală „avarul cela". M-a văzut şi m-a apostrofat cu vehemenţa lui neaşteptată, care pornea de câte ori îl durea ceva, şi care, de altfel, se potolea tot aşa de iute: „Nu poţi să ai nicio părere despre un om până ce nu moare".

Erau comice şi tragice în acelaşi timp ezitările lui înaintea celei mai mici hotărâri, să se mute, de pildă. Trebuinţele îi erau mici, o singură cameră modestă şi curată. Totuşi, cu luni de zile înainte îl chinuia gândul acesta, se uita de pe trotuarul de peste drum, era prea timid ca să intre şi să întrebe. De-i lăudai o cameră, era parcă nemulţumit, căci începeau grijile, s-o vadă, să discute preţul, şi-şi căuta argumente să se convingă să renunţe la ea: era prea aproape sau prea departe de liceu, prea în fundul curţii sau prea în stradă, n-avea perspectivă şi n-avea aer, trebuia să fie prea friguroasă iarna sau prea călduroasă vara. Şi apoi, după multă chibzuială, se hotăra pentru cine ştie ce locuinţă caraghioasă. Odată a stat într-o cameră cu cinci ferestre. (Când l-am vizitat pe neaşteptate şi s-a mirat de unde-i ştiam adresa, i-am ripostat: „Am

întrebat un sergent de stradă: «Unde o fi casa care are o cameră cu cinci ferestre?» Şi mi-a răspuns imediat.") Atâta l-am ironizat, încât s-a mutat iarăşi. De data aceasta camera nouă n-avea sobă, n-avea electricitate, era mică, scumpă, fereastra, *numai una*, da peste un depozit de gunoi (şi el, mare amator de ozon), mirosea mereu a bucătărie şi proprietarul nu-l lăsa să facă cel mai mic zgomot. El era foarte potolit, retras, eu eram unul dintre puţinii săi vizitatori, dar... (mi-a făcut într-o zi confidenţe) îi plăcea să declame versuri. Baladele româneşti cu iatagane şi pistoale (ex. *Moartea lui Fulger*) erau bucăţile lui favorite. Şi atunci, cei de alături băteau în perete şi-i stricau avântul.

Când şovăia atâta la alegerea unei case, se poate închipui cum era la alegerea unei neveste, şi totuşi, toată viaţa lui n-a visat decât un cămin cald. Era prea modest ca să-şi închipuie că ar putea să-i poarte cineva de grijă. Nu ştia cum să-i vorbească unei femei (la vârsta lui se roşea tot) şi se ruşina dinainte poate când, în intimitate, ea va trebui să descopere ce inabil a fost toată viaţa, că hainele îi erau cârpite stângaci, corpul prea mare sau prea păros. Şi totuşi, toţi îl asigurau că pierde ultimul tren, şi atunci, cu o jumătate de faţă râdea şi cu cealaltă se întrista. Într-o zi eram la el, împreună cu nemţişorul Fritz, profesor la comercială de matematici, roz, blond şi cu ochelari. I-am spus lui Dicea că mă mut. S-a întristat şi a regretat că termenul cererilor de transferare trecuse, ca să încerce să se

mute şi el. I-am sugerat apoi, pentru însurătoare, o farmacistă care îndeplinea condiţiile pe care le-ar fi putut spera el, şi care, ştiam, l-ar fi vrut. Au început ezitările:

– Nu vreau farmacistă. Acestea vor medici... avocaţi...

– Bine, dar a spus că te-ar vrea.

– Lasă să mai treacă vreo două-trei luni, să mă informez.

– Dar poţi să-ţi iei informaţiile imediat...

– Nu pot acum, că-s cu mutatul.

– Eu sunt cu mutatul, nu dumneata. Îmi promiţi că o să te interesezi, fie şi în câteva luni?

– Nu pot, căci nu vreau să pun lumea la bănuială.

Şi discuţia ar fi urmat în felul acesta multă vreme dacă Fritz nu i-ar fi pus capăt.

– Ai dreptate, hai acum la restaurant să mai vorbim de Macedonia!

Eram unul din puţinii lui prieteni, dar multă vreme a trebuit ca să ajungă să fie cu mine mai vorbăreţ. La el, trataţia cu rahat şi cafea neagră, obligatorie. În camera lui, mai ales cărţi. Într-un colţ, trei lăzi în care-şi ţinea zestrea. Apoi amintiri de pe unde a fost. Mici vaze cu *„souvenir"* pe ele sau ilustrate încadrate. Ce era mai important, albumul său cu poze de la Paris, Viena şi Budapesta lipsea.

În public avea talentul să dispară cu uşurinţă şi niciodată nu băgai de seamă unde se topea un trup aşa

de mare şi bine înţepenit în pământ. Ca să fii sigur de el, trebuia să-l ţii de haină. Şi dacă îl duceai cu de-a sila într-o excursie în care nu cheltuia prea mult şi unde puteau să respire plămânii lui mari, din plin, ozon, îţi rămânea recunoscător şi simţeai că odată cu noua ilustrată prinsă cu grijă – ca amintire – în marginea oglinzii, te-a prins şi pe tine.

*

Fără să fie avar, cum viaţa lui nu fusese uşoară, şi cum ştia că în vreun caz trist nu putea să-i vină de nicăieri ajutor, nu-i plăcea să cheltuiască decât cu băgare de seamă, dar nu admitea nici să rămână dator. S-a întâmplat ca un elev de-al nostru să comită o crimă, şi, cu ocazia procesului să fie citaţi ca martori câţiva dintre foştii lui profesori, printre care şi Ion Dicea. Cu o zi înaintea procesului, am găsit pe Dicea pradă celor mai teribile şovăieli. (Procesul se judeca la Bucureşti).

– Să mă duc, să cheltuiesc atâtea parale, şi zadarnic... Ce voi spune eu despre acest elev? Abia îl mai ţin minte. Notele lui la mine sunt destul de slabe, cu ce i-aş putea fi de folos?

– Într-adevăr, e inutil să te duci...

– Dar dacă totuşi, măcar unul la un milion, i-ar folosi depoziţia mea? Sau dacă el sau părinţii lui ar crede aceasta? Cum voi mai da eu ochii cu aceşti oameni, care mi-au arătat atâta încredere?

– Du-te atunci...

– Da, dar e zadarnic. Şi apoi, să facem socotelile cât o să coste.

L-am hotărât, după o discuţie îndelungată, să rămână şi, ca să fie mai sigur, nu l-am părăsit decât noaptea, dar a doua zi n-a venit la şcoală: singur, se răzgândise şi luase trenul de persoane.

Au fost singurele absenţe făcute în timp de zece ani. La Bucureşti, la minister, înaltul personaj care se ocupă cu absenţele profesorilor nu le-a motivat...

*

Unul din planurile mele era o vizită la Vâlcov. Mă atrăgea pitorescul pe care-l bănuiam acolo. Dar cum mă speria drumul lung ce trebuia să-l fac şi cum căutam zadarnic un tovarăş, amânam mereu excursia. Într-o zi de mare entuziasm Dicea primi să vină cu mine, dar ştiindu-i caracterul şovăielnic, n-aveam mare încredere în hotărârea lui. Cinstit, şi-ar fi ţinut teoretic cuvântul, dar în practică ar fi găsit toate motivele ca să amâne. Astfel, planul a fost amânat ani de zile, şi nu mai forma decât subiectul începuturilor de conversaţie când, cu ironie, întrebam inutil:

– Şi când mergem la Vâlcov?

– Las' că mergem noi.

– Sigur?

– Din moment ce ţi-am spus... (aproape jignit).

– Joi?

– Am şcoală.

– Săptămâna viitoare, când avem două sărbători?

– Da...

Şi când ajungeam aici:

– Ştii acum e prea cald, or să fie ţânţari, mai amânăm, tot am mai amânat.

Într-o zi am vrut să merg cu orice preţ. Am nimerit, parcă anume, un timp de ploaie torenţială. I-am spus lui Dicea hotărârea mea. Au început argumentele contra plecării fără să mi-l dea pe cel mai valabil: ploua. Argumentele n-aveau deci nicio valoare logică. Erau numai nişte rezultate ale ezitărilor lui.

– Plec singur atunci, am spus răspicat, căci după ce suportasem atâta vreme amânările, îmi devenise brusc intolerabilă lipsa de hotărâre a noastră.

– Ce să fac...

Mi-am executat ameninţarea. Şi, în momentul când vaporul se despărţea de mal, legănându-se spre noi ţeluri ale melancoliei mele, am zărit pe debarcader, sosit cu un minut de întârziere, gâfâind încă de fugă, silueta masivă a prietenului meu, cu faţa lui întristată după cel pe care nu-l întovărăşea şi poate după zările spre care plecam, căci şi în el se frământau melancoliile.

Cu o mână îmi făcea semne prietenoase şi cu cealaltă îşi ţinea umbrela sub ploaia care curgea mereu. Lăsam pe malul aproape pustiu, abia luminat, imaginea lui grotescă şi aşa de scumpă. Corpul vânjos, profilat pe ape, părea imaterial...

*

La Vâlcov am încercat să mă aclimatizez printre ruşi şi bălţi. Am mâncat seminţe, am repetat neobosit câteva cuvinte ruseşti, m-am agitat în preajma chirhanalelor unde morunii stau înşiraţi, mari ca viţeii. Dar din pricina atmosferei aşa de diferită de cea pe care o aduceam, şi mai ales din cauza ploii, care nu mai contenea, oprind orice început de entuziasm sau melancolie, eram plictisit şi tragic.

Spre seară, pe neaşteptate, cu vaporul următor, a sosit Dicea. I s-a făcut primire specială: s-a înseninat cerul şi a ieşit din ape luna enormă.

Ce bucuroşi eram amândoi! Printre ruşi, Dicea se simţea în elementul său. Începea conversaţii, întreba, era curios, nimic din timiditatea de la târg. Seară poetică, înstelată, linişte peste tot. Şi am rămas multă vreme în preajma unui lipovean care, sub o luminiţă singuratică ce se încumeta zadarnic să despice întunericul, jeluia cu armonica, ale cărei sunete încercau să alunge tăcerea. Dar armonica şi lumânarea făceau să ţi se pară noaptea şi mai neagră, şi mai adormită.

*

Cu barca prin canale, în timp ce razele lunii lunecau pe ape, rusul abia arunca lopeţile. Dunărea şopotea, iar Dicea, beat de ozonul care-i umplea

plămânii şi de umbrele ce ne împresurau, cânta, cutremurând văzduhul, cântece orientale.

L-am lăsat la Vâlcov.

*

Şi când am părăsit târgul, printre fatalele păreri de rău, când îţi dai seama că totuşi eşti legat de câţiva copaci umili, de câteva case fără nicio culoare şi de câteva obiceiuri caraghioase, mi-a părut rău că mă despart (căci revederile scurte şi întâmplătoare ce vor urma, de nu va muri niciunul din noi prea iute, nu contează) de sufletul lui Ion Dicea, cu alte preocupări, cu alte experienţe şi alte vibraţii, dar care era, cu tot corpul mare şi eroic, ce te făcea să-i bănui la chimir paloşe şi iatagane, proaspăt ca al unui copil, duios ca al unei mame...

*

Elevii români se împart în două categorii, ca valeţii lui Molière: cei deştepţi şi cei imbecili. Intermediarii lipsesc. Imbecilii! Care nu ştiu niciodată nimic. Care nu pricep, orice le-ai spune. Care tulbură liniştea vreunei teze cu întrebarea: „Îmi daţi voie să iau peniţă?“ Le-am dat elevilor să înveţe pe de rost, pentru o vacanţă, *Les animaux malades de la peste*. La ascultare unul îmi sare dintr-un vers: *„Puisqu'il faut l'appeler par son nom“*. Când i-am atras atenţia, a protestat: „Aceste vorbe sunt puse în paranteză şi

ne-aţi spus să nu învăţăm niciodată ce e în paranteză“. Cum ajung în clasa ultimă? Pentru că sunt feciorii lui X, Y sau Z, şi X e om politic, Y e doctor, iar Z e profesor de liceu.

Când se întâmplă ca unul din aceşti elevi să fie printre cei mai proşti din clasă (ca cei doi frăţiori ai lui Borş, de pildă), dascălii se simt obligaţi să treacă întreaga clasă. Dacă cunoşti mecanismul şcolii, ştii cu luni înainte că elevul X, căzut la toate materiile, va căpăta totuşi nota de trecere, se va îndrepta, după formula obişnuită. Dar nu trebuie crezut că imbecilii trec numai din cauza stăruinţelor. Directorul, subdirectorul şi, după ei, dascălii, fac toate sforţările ca să treacă clasa cât mai mulţi. Şi, pentru aceasta, tot felul de formule pe care le intitulează pretenţios principii: unul e bolnav, altul e prea mare, altul e sărac, altul e prost şi nu e de vină; în clasa I trebuie trecuţi, căci sunt prea mici, în clasa VI şi VII, căci sunt prea mari, în clasa III pentru ca să aibă – sărmanii – gimnaziul complet.

Şi elevii deştepţi... în clasa I au mult entuziasm, dar ce mai rămâne până la urmă? Firea românului de a se lenevi cu vremea? Poate... Dar ce sunt ei de vină dacă asistă la toate nedreptăţile, aşa de necurate pentru sufletul lor curat? Şi unii profesori cer lecţia pe de rost, alţii nu ştiu nimic, alţii pun nota de trecere din oficiu, iar alţii se pretează la toate intervenţiile.

Rezultatul?

E tragic mai ales să vezi entuziasmul micilor elevi şi constatările lor zilnice, aşa de disperate.

*

Sunt diriginte la clasa a II-a. Mulţi băieţi deştepţi, şi mă obosesc, aşa se întrec, aşa vor să înveţe, aşa se agită. În ora de dirigenţie însă, jeluirile curg.

„Domnul Hortopan ne ascultă rând pe rând şi numai o dată pe trimestru. La domnul Berechet nu facem nimic. Ce-o să ştim peste câţiva ani? Dacă-l întrebăm ceva pe domnul Hanibal Ionescu, ne răspunde să nu fim obraznici cu catedra lui. Lui Ghiţescu, nepotul directorului, toţi profesorii îi pun note mari, iar pe bietul Iliuţă, pentru că e mic şi timid, toată lumea îl persecută...“

Vorbesc cu toţii deodată, spunându-şi fiecare micile necazuri. Tuturor le scapără ochii de mânie, de ciudă, de speranţa că se mai poate îndrepta ceva. Şi gura nu li se mai opreşte, ceea ce dascălii cu experienţă numesc scandal. Dintre ei încep să se desprindă mici personalităţi. Este Iliuţă, care se vaită. Marcel Grünberg, care glumeşte, şi Ionel Melinte, care se încruntă. Ionel Melinte mi se pare cel mai matur. E mititel, blond, plăpând, pare o fetiţă, dar e în stare să-şi precizeze micile lui idei şi să-şi generalizeze nemulţumirile. Parcă pricepe că viaţa e prea scurtă şi prea gravă ca să ţi-o petreci memorând inutil. Îşi începe frazele, cu vocea îngroşată ca să pară mai mare, mereu cu vorbele:

– Domnule diriginte, nu e drept... nu e drept...

Şi tulburat, îi răspund:

– Aşa e.

Şi apoi întrebarea care mă umileşte, într-atât mă simt de nevolnic:

– Şi nu se poate face nimic?

Ce să spun? Că la cea mai mică obiecţie dascălii vor răspunde că ei au mai multă experienţă? Cum să le dau gustul de inovaţie şi tinereţea pe care nu au avut-o niciodată? Ce să-i răspund lui Ionel Melinte? Că părintele Bartolomeu are dreptate când spune că „n-o să schimbăm noi lumea“? Şi scap de întrebările clasei în mod laş: profit de faptul că veselia lor se poate produce uşor şi schimb conversaţia. Cântăm, pentru îmbărbătare, *Marseillesa*. Închipuim poveşti caraghioase.

– Dacă am fi în America, am face lecţiile în aeroplan.

– Şi ce ne-am face, riposteazā Marcel Grünberg, dacă ne-am cere voie afară?

Plănuim ca la sfârşitul anului să mergem la un kilometru afară din târg şi să urlăm: „Jos domnul Hortopan!“ Clasa a uitat, lumea râde, toţi se agită, toţi au de spus o glumă. Numai Iliuţă plânge:

– Domnule diriginte, mi-am murdărit mâna cu cerneală şi n-o să pot ridica degetele la lecţie.

*

Dascăli mulţi în cancelarie. Aduc un ziar cu poza lui Doumer, nou ales preşedinte de republică.

– A reuşit Doumer!

Cu toţii par că primesc vestea cu mare interes. Matematicianul Biju anunţă prompt corolarul:

– Vasăzică, l-a topit pe Briand!

Manea (profesor de istorie, om de treabă): Ca şi cu Clémeanceau, odinioară.

Boiu (către Biju): Ei, ce-ţi spuneam eu, coane, încă de acum o săptămână?

Manea: Veniţi la teoria mea de la 1905... (Continuă.)

Boiu (care-şi ştie reumatismele, cu admiraţie): Are peste 70 de ani şi e în stare să o ducă până la sfârşitul preşedenţiei.

Lungeanu (inimă bună, ia partea tuturor): Loubet a murit de curând la 90 de ani, iar Fallières trăieşte încă.

Hanibal: Imposibil, ală a murit călare...

Biju (competent): Confunzi cu Felix Faure.

Manea (loial, *mea culpa*): Vezi, asta n-o ştiam!

Boiu (tendenţios): Orice s-ar zice, Franţa e în decădere.

Ca profesor de franceză, intervin: De ce?

Boiu: Unde sunt Hugo sau Voltaire?

– Dar există Valéry şi Claudel.

Biju (grav): Nu se pot compara.

(Perorând): Nici nu trebuie comparaţi. De altminteri, şi Hugo pe vremea sa a părut neînţeles şi a fost mult timp nevalorificat de contemporani. E simplu să ai păreri bune despre un autor mort de mult, asupra importanţei căruia toată lumea e de acord. E mai complicat să admiri pe un contemporan, să nu impresioneze faptul că tipul are siluetă caraghioasă sau obiceiuri ridicole, şi, mai ales, să fii degajat de orice invidie. E şi inuman să precupeţeşti unui artist această umilă satisfacţie de a se şti admirat, căci după moarte totul îi va fi egal. De altfel, a nu-l pricepe înseamnă a fi, din punctul de vedere spiritual, bătrân.

Maestrul Duţu (aranjându-şi bretonul): În orice caz, în muzică sunt inexistenţi.

– Debussy.

Duţu: Ăla e vax. Ascultă la mine, că doar mă voi fi pricepând în meseria mea.

Inutilă discuţie. Cum să-i demonstrez că cea mai completă fericire am avut-o graţie cvatorului lui Debussy?

Frunză: Nici în pictură nu există.

– Câţi să citez?... Matisse...

Frunză: N-am auzit.

Boiu (care a fost la Paris): În orice caz, în teatru sunt slabi. Sunt mai buni artiştii noştri. Am fost la Comedia Franceză. Dacă n-ar fi Ventura...

Lungeanu: Şi în cinematograf sunt slabi. Nu vezi decât artişti nemţi.

(June entuziast): În definitiv, cinematograful n-are decât un artist mare: Chaplin.

Frunză (reprezentant al frumosului, indignat): Pe dracul! Caraghiosul ală!

Biju (a cărui vorbă ponderată impresionează totdeauna cancelaria): Exemplul e prost ales, Chaplin este un clovn.

(Căutând ajutoare): Dar asta nu e numai părerea mea, o omenire întreagă spune la fel.

Biju (imperturbabil): Eu nu mă iau după gazete.

*

Conversaţia revine la Paris, şi nostalgii frământă pe dascăli.

Boiu îşi aminteşte de viaţa petrecută acolo.

– Tot am vizitat, ce superbe lucruri! Au trecut 20 de ani, şi tot mai ţin minte. Ce frumos e Panteonul!

– Şi te-a interesat desigur *Genevieva* lui Puvis de Chavannes.

Boiu: Pe asta am uitat-o.

– Dar e ce-i mai important din Panteon!

Boiu: Exagerezi, aşa-s tinerii, dar vasul cu inima lui Gambetta? şi la Luvru, *Gioconda*? Frumoasă-i, domnule! (Către Frunză.) Ce zici, maestre? (Surâde cu înţelesuri.)

Biju: Soi rău, râde la toată lumea.

Boiu: Lasă gluma! (Tot maestrului.) Ai impresia, din orice direcţie ai sta, că te priveşte.

Frunză: Şi eu am făcut o turmă de oi. Oricum te-aş aşeza, ai impresia că vin spre tine.

Boiu: Şi *Venus*: frumoasă dar fără braţe.

Biju: Femeie ideală!

Boiu: Şi Opera. Am văzut *Faust*. Orice ar zice Duţu, dar e frumoasă şi muzica franţuzească.

Borş (inopinat): Eu prefer muzica italienească.

Boiu: Şi midinetele...

(Suspin general, discuţia culminează: apare directorul.)

Directorul: Bravo: sunteţi cu toţii în păr!

Borş (spiritual): Nu suntem în păr, ci în chelie.

Directorul: Suntem invitaţi la serbarea aviaţiei.

Borş (intransigent): Eu nu merg dacă nu-mi dau loc bun. Ori să mă considere personalitate şi să-mi dea loc pe estradă, ori să mă lase acasă. La un loc cu croitorul meu nu vreau să stau (vorbeşte vehement dc pe canapea, de lângă maestrul Duţu, care se trudeşte să citească un ziar).

Duţu (tresare): Dar ce-ai d-ta de ţipi aşa?

Borş (ironic): Te-ai enervat?

Duţu: Trebuie să ştii că artiştii sunt nervoşi.

Borş: Ei, parcă numai artiştii ar avea nervi... Şi eu am. Dar înainte de a pleca de acasă spun totdeauna (de vorbă cu nervii): tu rămâi acasă, eu merg la şcoală!

Pauză.

Directorul: Dar despre ce discutaţi când am intrat?

Boiu: De artă. Spuneam că Franţa e în decădere artistică.

Lungeanu (profesor de română): Şi la noi e la fel. Unde e veselul Alecsandri? Acum nu mai e nimeni.

Intervin iarăşi aprins: Fiindcă nu sunteţi la curent. Hortensia Papadat-Bengescu.

Biju: Am încercat să citesc. Nu-mi place. Scrie încâlcit.

– Ion Barbu.

Biju: Nu cunosc!

Borş: Nu cunoaştem!

– Arghezi.

Manea: L-am auzit la radio, vorbeşte binişor.

Biju: Eu l-am citit, numai porcării.

– N-are importanţă: Rabelais...

Biju: Asta o fi fost pe atunci, acum sunt alte timpuri.

Am întâmplător la mine *Flori de mucigai* şi citesc ca mărturie *Tinca*.

Vezi, Năstase, osânditul,
Nu te-a pătruns decât o dată,
Şi-atuncea toată
Cu tot cuţitul.

Aştept sentinţa; Biju izbucneşte vehement:

– Dar de astea îţi fac şi eu câte o duzină pe ceas...

Cu toate că sceptici, dascălii râd, se mişcă, discuţia se schimbă.

Borş pune o întrebare asupra gramaticii, ca să facă plăcere profesorilor specialişti: Mă rog, cum spuneţi: „două grupe“, sau „două grupuri?“

Hanibal (reflectează): Eu aş opina pentru „grupe“.

– Eu scriu „grupuri“, intervine Biju isteţ.

Filologul Berechet: Azi, cum m-am trezit, mi-a şi răsărit: De unde-o fi venind cuvântul „farfara“?

– Dumneata nu poţi vorbi decât despre structura cuvintelor, conţinutul lor nu te interesează.

Lungeanu (îi ia partea): Domnul Berechet are dreptate. Am auzit că şi turcii au cărţi bune de filologie, numai noi nu avem. Ei bine, frate (neliniştit), suntem noi mai proşti ca turcii? (Gentil pe lângă Berechet, căci oamenii în vârstă nu trebuie să fie supăraţi.) Am de scris un articol şi am ezitări asupra unor cuvinte. Care e părerea dumneavoastră: să spun *abundent* sau *abondent*?

Berechet: Eşti un ignorant; nici una, nici alta. *Abundant*, căci vine de la *abundatia*.

Frunză (cu admiraţie): Zău, de ce nu tipăreşti tot ce ştii, căci e păcat să se piardă...

Berechet: Nu e nevoie!

Frunză: După mine vor rămâne picturile mele, dar după dumneata nimic.

Nicolaescu (către Lungeanu): Şi ce vrei să scrii?

Lungeanu: Un articol cu titlul *Importanţa Partidului Liberal*.

Nicolaescu: Dar să fii vehement, nu moale ca de obicei.

Lungeanu: Lasă frate, că ştiu eu să scriu. (Mi-am amintit de Thomas Mann, care mărturisea ce dificultăţi îi prezintă elaborarea fiecărei fraze).

Directorul în sfârşit anunţă: E ora şase, în sfârşit putem începe conferinţa.

*

Întâmplarea m-a dus şi într-o cancelarie de profesoare. Împrejurul meu, câteva cucoane vorbăreţe, agitate, în general bătrâne, urâte şi încă domnişoare. Tocmai discutau cu aprindere un caz grav petrecut în şcoală. Eleva Eufrosina Ionescu şi-a tăiat părul, iar eleva Viorica Popescu a fost văzută pe stradă cu un tânăr („pretinde că-i e frate, dar las, că ştim noi")...

Controverse erau numai asupra pedepsei care trebuia aplicată, căci profesoarele erau de acord să pedepsească pe vinovate exemplar. Abia târziu a evoluat discuţia, şi anume, s-a admirat pălăria maestrei de muzică. Erau la un loc profesoarele de matematică, de germană, de franceză, de desen şi de muzică, probabil mari specialiste în Einstein, Thomas Mann, Paul Valéry, Eduard Manet şi Claude Debussy...

La Paris am vizitat câteva licee ca să fac comparaţie cu liceele noastre. În recreaţie profesorii, gentili, m-au chemat în cancelaria lor şi au încercat să înceapă o conversaţie. Erau printre ei unii celebri, cunoscuţi peste graniţele Franţei. Bineînţeles, ca să-mi facă plăcere, au încercat să vorbească despre ţara mea

cu simpatie. Din primul moment i-am simţit exacţi reprezentanţi ai politicii franceze, mânuind, la orice ocazie, formulele oficiale: *„Nous aimons beaucoup votre pays"*. Apoi profesorul de ştiinţe mi-a spus: *„Vous avez du pétrole"*. (Ceva similar cu: ai urechi şi nas.) Alţii alimentau discuţia: *„Et votre reine Marie, la belle reine, ou est-elle-maintenant?"* Şi apoi a treia reflecţie: *„Vraiment, Elvire Popesco est un femme extraordinaire!"* (Şi un gest elocvent, nepremeditat, ca atunci când, în sfârşit, te interesează discuţia.)

Cum am priceput că acestea erau tot ce ştiau savanţii francezi despre ţara mea, *„qu'ils aimaient beaucoup"*, m-am retras.

*

Domnul Hortopan... gros, ursuz, singuratic, nespălat, cu capul rotund vârât în gât, cu ochii umflaţi, cu mustăţile atârnate, mereu nebărbierit, fumând una după alta ţigările, pe care le ţine atârnate de buza groasă. Pe hainele deformate, toate zoaiele. Are câteva cuvinte pe care le adaugă frazei celei mai scurte ce-i obligat să spună. În clasă cere lecţia ştiută pe de rost, rând pe rând, şi bagă spaima în băieţi, cărora nu le surâde niciodată, nu-i întreabă nimic în afară de litera cărţii, îi ignoră până la sunarea fatalului clopoţel şi pune note mici tuturor, fără să facă vreo distincţie între cei tocilari şi cei inteligenţi, între cei leneşi şi cei harnici. Când eşti obligat să-l întrebi ceva, răspunde

foarte ceremonios, plin de politeţe şi de graţie, dar conversaţia se termină imediat, şi-l laşi din nou singurătăţii sale, să i se odihnească creierul, pe care-l crezi fără niciun gând, să dospească în voie corpul umflat, amator de femei nespălate şi de hrană suculentă. Moartea unei surori l-a obligat să crească un băieţel de clasele primare, şi este uneori văzut la miezul nopţii umflat, greoi, unsuros, fără vorbă, cu ţigara spânzurată de buza groasă, pocnind trotuarul cu cuiele de la cizme şi târând după el, pe strada pustie şi întunecată, pe băieţelul subţire, galben, diafan, cu pas inegal, care-şi trage uneori ciorapii mereu căzuţi, prăpădit de tristeţe şi de nesomn.

*

Domnul Popovăţ... Corp caraghios, diform, legănându-se în mers, cu părul spânzurând în bucle până la umeri, coborât parcă de pe o fotografie veche, când oamenii aveau alt chip şi altă modă. Tăcea de obicei, dar dacă-i puneai vreo întrebare, pornea o mulţime de vorbe amestecate, fără sens, repetări, întrebări şi răspunsuri, exclamaţii, în timp ce te ţinea de nasturi cu frica să nu-i scapi. (Domnul Biju pretindea că pe plajă te-ar ţine de buric.)

„M-am dus, auzi? să cumpăr, auzi? o carte, unde-ţi îndrepţi ochii?“ în clasă, înspăimântând elevii, se pornea, în aşteptarea răspunsului, pe spirite, pe ironii, pe aluzii, pe declaraţii duioase, hohotind, jelind,

fredonând, şi, în acelaşi timp, agita mâinile, picioarele, capul cu buclele, toţi muşchii feţei, toate cutele hainelor, ţopăia la catedră, se rotea pe estradă, dansa prin clasă, ca să termine prin a pune nota ucigătoare, asemeni călăului care, înainte de a slobozi cuţitul, s-ar amuza în faţa victimei. Nu suporta nicio intervenţie pentru vreun elev căzut la dânsul, nicio rugăminte, nu voia să cunoască pe nimeni, pe nicio rudă, pe niciun prieten, pe niciun nevoiaş, pe nicio excelenţă politică sau cu altă importanţă în târg, căci, între toţi dascălii respectabili, gravi, impozanţi, oficiali, preocupaţi de refacerea sufletească a ţării, conştienţi în fiecare clipă de dezastrele care ne ameninţă, domnul Popovăţ, cu toţi zurgălăii care-l înconjurau perpetuu, prin al căror zgomot voia să se convingă că-i mai puţin singur, din punctul de vedere al promoţiei elevilor era unul din rarii perfect cinstiţi.

*

Nicolaescu, adresându-se părintelui Bartolomeu:

– Auzi, părinte, Crăciunescu a întrebat dacă e bine să se înveţe morala religioasă în şcoală?

Părintele rămâne îngândurat, probabil că-i trece prin minte toată importanţa acestei chestiuni, îi face istoricul din timpurile cele mai vechi şi în toate ţările. Probabil că-şi alege un răspuns mai pe înţelesul nostru, al profanilor, din acest subiect aşa de complicat, care i-a dat prilejul atâtor meditaţii dintre cele mai intime.

Poate că ezită, tocmai pentru că are prea multe de spus. În sfârşit, părintele Bartolomeu cuvântă:

– Care Crăciunescu?

*

Gâştele liceului au scăpat printre straturile de flori. Domnul Boiu, asemeni lui Paris, fiul buclucaş al lui Priam, cu beţişorul lui nelipsit, le conduce domol, şi „hai, hai“, paternel, şi „ga, ga“ filial, cu toţii se îndreaptă spre coteţ.

*

Domnul Michael Leonard Nicolaescu Dâmbovitza (se iscălea întreg), din fruntea junilor, era probabil omul care se agita cel mai mult. Nu scăpa o ocazie să nu se indigneze şi să nu peroreze contra dascălilor, contra politicienilor români şi contra lumii întregi. Se împrietenea cu cel pe care-l hulise ieri, hulea pe acel care-i fusese prieten ieri, publica, şi într-un caz şi în celălalt, cu aceeaşi trepidaţie, articole prin foile locale, fără să-şi dea seama de contradicţie sau recunoscându-şi-o amical, şi astfel dezarmând orice exclamare ironică şi apărându-se cu orice argumente i-ar sta la îndemână, care nu contraziceau şi maltratau logica cea mai îngăduitoare. Şi asta o făcea fără sfială şi fără cinism, natural, tinereşte, fără ezitări, fără nicio îndoială care să-i oprească avântul, cu cea mai desăvârşită lipsă de autocritică. Şi astfel, admiteai, uşor

amuzat, dar uneori chiar cu simpatie, urile şi admiraţiile sale vehemente, dar de scurtă durată, trecerile prin cinci partide în timp de doi ani (scuze: în unele a militat fără să se înscrie, în altele s-a înscris fără să militeze, în unele din recunoştinţă pentru X, în altele din admiraţie pentru Y, şi în altele din răzbunare pentru Z), pretutindeni agitându-se, vorbind la orice ocazie, sosind de altfel, asemeni carabinierilor lui Offenbach, mereu prea târziu, scârbit şi renunţând „definitiv“ ca să se întoarcă la miile de fişe dragi, ce-l aşteptau pentru a termina lucrarea de doctorat, şi la urmă, iarăşi pornind vijelios, „desigur pentru ultima oară, cu jurământ solemn“. Şi sentimentul care punea întregul motor în funcţiune: ambiţia. Nu planuri mari, scopuri nemăsurate, încercări de a se lua la întrecere cu iluştrii învingători, ci numai ciuda când vedea pe vecinul său mai prost ca el luând un locuşor care putea să-i fie lui oferit, sau dorinţa ca dintre toţi pretendenţii să fie el ales în comitete, sau ca reprezentant al liceului la solemnităţi, ambiţie dezinteresată, căci nicăieri nu se primea niciun ban. Această ambiţie îl făcea să dea ministerul în judecată, să aibă procese cu unii dascăli; şi, dacă era omis dintre examinatorii vreunei comisii, de la vreun examen sau de la bacalaureat, pleca imediat la Bucureşti, cheltuind mai mult decât ar fi câştigat la acel examen, agitându-se, convingând, întrebuinţând trecerea sa pe lângă unele persoane importante, nedomolit până nu izbutea, ca să-şi cânte apoi

copilăreşte triumful, să-i umilească pe cei care l-au săpat, să-şi umple pieptul de satisfacţie, totul cu zarvă, dar fără răutate, uitând, iertând şi iarăşi bun prieten.

La conferinţele şcolare perora o oră ca să se pedeapsească elevul pe care dascălii erau înclinaţi să-l ierte, şi să ierte elevul pe care dascălii erau înclinaţi să-l pedepsească. De reuşea, era încântat. (Şi reuşea totdeauna, căci dascălii pornesc grav conferinţele, dar se plictisesc iute şi încheie oricum, numai să termine şi să plece.) De nu reuşea, era abătut, melancolic, dar numai pentru scurtă durată. De altminteri, domnul Nicolaescu era totdeauna amator să vorbească despre orice, conferenţia despre istorie, muzică, literatură, şi atunci improviza cu uşurinţă, folosindu-se că vorbea uşor, se ocupa cu un subiect pe care abia îl cunoscuse, cu o oră înainte, pentru care abia avusese timp să frunzărească *Larousse*-ul. (Şi se lăuda de aceasta ca de un merit.) Spunea deseori inexactităţi, făcând mereu paranteze personale pentru a împlini conferinţa, întrebuinţând persoana întâi surâzător şi fără pudicitate, mărturisind că „eu cred“ sau „eu nu cred“ despre un autor pe care de-abia îl cunoştea, cu o totală lipsă de date, care presupunea lipsa de informaţii serioase. Iar publicul românesc, a cărui primă caracteristică este superficialitatea, asculta cu plăcere, şi era mulţumit că a putut să înveţe ceva nou, fără nicio osteneală. Vorbea la orice ocazie, la toate serbările şcolare, la vizitele oamenilor mari din Bucureşti, la toate întrunirile

publice – în oraşe, apoi la sate – la banchete, la înmormântări, la inaugurări, la puneri de pietre fundamentale, la festivaluri, în numele lui personal, al dascălilor, al poporului român sau în numele unei asociaţii care te mirai ce legătură putea să aibă cu dânsul. La banchete trebuia să vorbească neapărat. După el, toţi dascălii continuau să spună cuvinte ocazionale, de cea mai lugubră banalitate, gratulându-se reciproc (e drept, cu un ton care presupunea şi puţină ironie), exagerând importanţa unor mici evenimente, exemplificându-se ca diriguitori de suflete – când, de cele mai multe ori în clasă elevii le numără greşelile, le imită ticurile sau urlă de plictiseală. Domnul Nicolaescu constata că mai trebuie să adauge ceva de primă importanţă, nu ştia dacă mai poate să cuvânte încă o dată, ezita, privea invidios la cei care-şi aşteptau rândul la discurs, discuta cu vecinii, se indigna contra celor care vorbeau prea mult, sublinia toate enormităţile spuse, ca, în sfârşit, să se hotărască şi să reînceapă, pe un ton degajat, zâmbitor, temându-se să nu întâlnească vreo privire ostilă şi plictisită când va fi din nou văzut perorând, încântat dacă găsea aprobare, şi dacă atmosfera de la un capăt la altul al mesei era caldă. Reîncepea neapărat în felul acesta: „Domnilor, să mă iertaţi că vă pun la încercare din nou atenţia dumneavoastră, voi fi însă foarte scurt (cuvânt binefăcător, aruncat însă aşa de deseori inutil de toţi, că indiferent de ceasul pus pe masă, care trebuie să

ateste hotărârea nestrămutată a conferenţiarului, nu mai prinde), dar nu pot să nu adaug, continua domnul Nicolaescu, ceva important, pe care atât eu, cât şi ceilalţi conferenţiari, cu tot talentul lor, l-am omis"... Şi apoi spunea iarăşi câteva laude convenţionale despre un dascăl de care nu vorbise nimeni, despre vreun ministru sau despre familia regală, şi te întrebai de ce, pentru aşa de puţin lucru, şi-a ostenit fălcile frământând în gol înainte de a începe, şi în plin după ce a început, a surâs, a tresărit, s-a zbătut. Dascălii mâncau între timp, se indignau contra acestei vorbării, îşi promiteau să-l pună la punct la prima ocazie, dar când domnul Michael Leonard Nicolaescu Dâmbovitza termina, ei de bucurie îşi uitau plictiseala, aplaudau, ciocneau şi beau din toată inima.

*

Dar cel mai în largul său domnul Nicolaescu se simţea la procesele literare – foarte pe gustul publicului din târg – unde era aproape întotdeauna procuror şi unde distrugea pe vreun erou al vreunui roman celebru, băga în închisoare încă o dată pe Raskolnikov, o pedepsea fără milă pe Madame Bovary pentru nesocotinţele ei, îi arăta datoria strictă de mamă de copii Norei, păpuşa lui Ibsen, ca, dacă programul era modificat în ultimul moment de cine ştie ce dificultate, să facă el pe avocatul, să se înduioşeze de Raskolnikov, să o purifice pe Madame Bovary şi să fugă cu Nora, în

timp ce publicul trepida pe scaune, juraţii literari înţepeneau grav în fotolii, şi domnul avocat Lică Nicolau, prezidentul obişnuit, cu bărbiţă, cu nasturi mari de sidef la vestă şi cu ghetele scâlciate de bătături, sub masa prezidenţială încerca să-şi dezmorţească discret ciolanele.

*

În afară de aceasta, domnul Nicolaescu e cel mai bun om din lume, îşi uită supărările, nu poartă ciudă nimănui multă vreme, e în stare de gesturi generoase, nu e anchilozat în anumite ticuri, e entuziast în clasă, şi de aceea elevii îl iubesc, e tatăl admirabil al unui copil minunat, şi dacă ar vrea să rămână numai tânăr fără nicio ambiţie bătrânească, să cutreiere lumea cu munţii şi cu apele fermecate, mulţumind lui Dumnezeu că a împodobit-o pentru noi cu atâta artă şi varietate, ar vedea atunci că numai în contemplarea lor şi în viaţa interioară, fără nicio atingere cu umilele zbuciumări ale plebei, poţi avea depline satisfacţii, îţi poţi permite orice orgoliu, şi s-ar convinge că moartea cumplită, care ne aşteaptă oricând aşa de aproape, nu ne permite nicio glumă, nicio uşurinţă şi nicio pierdere de vreme.

*

Cu toate că e tânăr, domnul Nicolaescu avea o mică suită. Înaintaşul, elevul Wolf, ciupit de vărsat,

însărcinat cu vinderea biletelor la vreo tombolă la care domnul Nicolaescu era patron şi emisar pe la ziarele locale; domnul Cuţu, viitor popă, cu ocupaţii neprecise; dascălul Furculiţă, popular, gen de pârlit de treabă, care te apostrofa cu „salutare" sau cu prescurtatul „bună", şi apoi tovarăşul de zile negre, dascălul Lungeanu. Lung peste măsură şi subţire, galben, afabil, blajin, bun la suflet, neîndurându-se să lase vreun corigent, luând din principiu partea oricui, şi, cu toată tinereţea, părând bătrân, plin de tabieturi, schimbând ţigare după ţigare şi cafea după cafea, având răbdare, ceremonios cu cei mai în vârstă, a căror suferinţă n-o bănuia, a căror părere mizeră asupra vreunui eveniment mare o lua în serios, o repeta şi o da spre exemplificare, nevăzând în preajmă decât „oameni distinşi", „vorbe alese" şi „suflete elegante". Domnul Nicolaescu monologa, în timp ce domnul Lungeanu aproba sau voia să-l potolească, până ce primul se enerva, îl fulgera, scria un articol în care-l înjura fără de nicio rezervă, spunea tuturor că prietenia lor s-a rupt pentru totdeauna; apoi, în târgul cu unica stradă principală, dând mereu unul peste altul, înţelegeau că se plictisesc singuri şi reîncepeau vorba ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat (şi uitau de altfel că s-a întâmplat ceva), şi apoi îi vedeai iarăşi, pentru o vreme, împreună, unul aprins, roşu la faţă, agitat, gesticulând, cotropind cu gura omenirea întreagă, şi celălalt rămas cu trei paşi în urmă, domol, lent la vorbă, mereu apărând pe cineva.

*

La examenul de admitere la clasa IV, comisia gravă ca la bacalaureat.

Lungeanu (cu duhul blândeţii): Ascultă, băiete, poţi tu să-mi spui ce-a scris Creangă?

Elevul: Creangă a scris poezie.

Lungeanu: Ei, nu-i chiar aşa, Creangă n-a scris poezie, dar dacă spuneai că a scris frumos ca o poezie, era bine. (Şi continuă, la urmă, nota 7.)

Borş (la rând, molipsit de blândeţea lui Lungeanu): Ei, băiete, poţi tu să-mi spui cum se numeşte ţara noastră?

Elevul: Ţara noastră se numeşte România.

– Bine. Acum să-mi spui mie cum se numeşte poporul predominant, adică cel mai numeros – fii atent! – care locuieşte în România.

– Poporul cel mai numeros care locuieşte în România se numeşte poporul român.

– Şi alte popoare mai locuiesc în România?

– Da. Mai sunt ungurii, ovreii, turcii, grecii...

Borş (mulţumit de erudiţia elevului, îi opreşte peroraţia cu un gest): Destul, spune-mi mai bine cu ce seamănă ţara pe care noi am numit-o România.

Elevul (spre satisfacţia lui Borş, cu care a învăţat în cursul anului aceste lucruri subtile): România seamănă cu o medalie.

Examenul continuă.

*

La un examen de bacalaureat, preşedintele, când auzi din ce oraş sunt, a reflectat:

„Trebuie să aveţi un profesor admirabil acolo, încă tânăr, coleg cu mine la facultate. Au trecut 15 ani de atunci, nu l-am mai văzut, dar mi-l aduc aminte bine; cel mai inteligent dintre noi toţi, cel mai vioi, cel care înţelegea mai uşor, era nerăbdător să ştie tot mai mult, avea totdeauna ceva de remarcat şi fără să fie farsor. Mititel, ţigan, cu nişte ochelari mai mari ca dânsul, în perpetuă agitaţie, zbătându-se (căci era sărac) să meargă în străinătate, să înveţe mai mult, căci nu-l mai putea mulţumi ce găsea aici. Pe atunci era şi suplinitor la o şcoală din Bucureşti. Mi s-a spus că trepidau băieţii de bucurie la lecţiile lui, avea talentul să le întreţină veşnic curiozitatea, să fie mereu glumeţ cu ei (dar de bună calitate), camarad, inventiv, niciodată monoton sau plictisitor. Asta nu-l împiedica să fie faţă de leneşi foarte strict, să nu admită nicio complezenţă şi nicio intervenţie la sfârşitul anului. Vorbesc de domnul Marcu."

De domnul Marcu îmi vorbea! Şi eu, care eram convins că face vreo confuzie, dar îl lăsam să vorbească, fiindcă mă îndrăgostisem de portretul improvizat. Vasăzică aşa era domnul Marcu în tinereţe!

Acum domnul Marcu e un om între două vârste, s-a îngrăşat, are bărbie şi burtă, ochelarii, la forma lui nouă, nu mai par aşa de importanţi, poartă totdeauna umbrelă, şi, cum e bolnăvicios, se păzeşte mereu de curente. Face politică, a schimbat vreo două partide, a fost chiar director la un internat, sub un regim amic, unde a trebuit să numere locurile băieţilor şi porţia de hrană. Cu toate că acum ar fi în stare, n-are curajul să meargă în străinătate, căci nu poate, ca odinioară, să trăiască oricum, are mici tabieturi, greutăţi familiale, spaimă înaintea unei hotărâri prea deosebită de viaţa zilnică, şi a luat obiceiul dascălilor de a se consola cu: „las' la anul".

*

Când aude de ceva în legătură cu preocupările sale de odinioară, îi sclipesc ochii, dar pentru scurtă durată, căci nu mai este la curent; nu mai ştie să continue în detaliu, şi apoi, nici n-are curajul să întrerupă gluma şi reflecţia imbecilă a vreunuia din preajmă, care schimbă sensul conversaţiei.

În cancelarie ia parte la discuţiile cele mai zadarnice, face, ca şi ceilalţi, spirite umile, când explică ceva caută aprobarea oricui şi se mulţumeşte cu ea, nu se revoltă niciodată, nu-i vine să ţipe de viaţa de acolo, care se scurge mediocru şi cu mici combinaţii. Îl interesează orice schimbare politică din târg, îl vezi bucurându-se când reuşeşte vreun tovarăş, îi e ciudă când reuşeşte un duşman. În clasă se ocupă, dar fără frenezie, plictisit de fleacurile pe care trebuie să le

explice, şi la sfârşitul anului lasă corigenţi pe câţiva nevolnici, dacă nu e rugat pentru cineva în mod special, şi se mulţumeşte, când face favoruri, pentru liniştea lui sufletească, de care are încă nevoie, cu teoria care salvează scrupulele tuturor dascălilor: „Notele sunt, în definitiv, aşa de arbitrare!" Totul, însă fără excese, căci n-ar fi fost în stare de nicio faptă vădit nepermisă – cum făcea popa Bartolomeu, de pildă, care, când a fost director, în urma intervenţiilor, a schimbat situaţiile elevilor chiar după ce fuseseră afişate, reflectând către secretar şi minunându-se de propria-i ispravă: „Ştiu că am făcut-o lată!"

Căci pe domnul Marcu l-am găsit în mijlocul drumului, el n-a admis nici pe jumătate toate complezenţele faţă de ceilalţi şi n-a renunţat decât pe jumătate la idealul său din tinereţe. Dar fiecare an îi va contura forma lui nouă, îl va îngroşa, îi va înmulţi tabieturile, îl va deprinde cu mediul mediocru, îl va face să repete, de data aceasta complet ridicol: „Las' la anul". Şi, gândindu-mă la domnul Marcu, m-a cuprins o nespusă milă de toţi aceia (şi mi-e groază pentru mine) care pornesc vijelios să transforme lumea, şi apoi, încet-încet, admit orice, suportă orice, îşi tocesc spiritul critic, îmbătrânesc, capătă tabieturi, nu mai sunt la curent, nu se mai ocupă în şcoală, căci totul li se pare prea uşor, nici generos în afară de şcoală, căci totul li se pare prea greu, victime ale mediului înconjurător, în ţara asta, în care nu-i nicio dreptate, în

care tembelismul ne face să suportăm pe orice caraghios ajuns în locuri importante, revoltându-ne, dar pentru scurtă durată, mulţumindu-ne să numărăm prostiile spuse şi făcute, să apostrofăm între patru pereţi necinstea, şi, suprema noastră tragedie, fiind inteligenţi, să vedem clar ce se petrece cu noi.

*

La restaurantul unde luam masa de obicei urmăream cu curiozitate un alt client, şi el obişnuit acolo. Stranie apariţie. Avea poate vreo 40 de ani, dar era nemaivăzut de mic, de slab, numai câteva oase, care şi le mişca fără încetare, în diferite ticuri. Ce atrăgea mai ales atenţia era galbenul feţei, galben de cadavru. Apariţie antipatică de altfel, n-aş fi avut curajul să mă apropii prea mult, căci ochii îi sclipeau straniu, gesturile îi erau neobişnuite, avea un surâs care lăsa să i se vadă dinţii laţi şi despărţiţi şi da în total o impresie de rânced. Discutam de el întotdeauna cu amicul meu Paul, care mă întovărăşea la masă.

– O fi eteroman.

– Poate numai o simplă gălbinare.

– Dar nu vezi ce prăpădită e toată fiinţa lui?

– Poate că e grav, poate că numai exagerăm.

Într-o zi, băieţii din clasa a VII-a fură duşi de profesorul lor de igienă să asiste la disecţia unui cadavru. Pe masa de disecţie au găsit pe partenerul meu de la restaurant, pe care nu-l mai văzusem în

ultimele zile. Abia atunci l-am identificat: profesorul de franceză de la şcoala normală, Musset. N-a găsit doctorul în el nimic să nu fi fost putred.

Singur la capătul lumii... Ce cumplită tragedie s-o fi abătut la el în ţară de a fugit la capătul lumii? Cum de nu se va fi înspăimântat de atâta singurătate? De ce o fi preferat viaţa atât de departe, printre străinii care nu puteau să-l aline? Mi s-a povestit că unii voiau să-l invite şi să-l domolească, dar el găsea totdeauna un pretext ca să refuze. Tragedia lui nu este un rezultat al imaginaţiei sau al melancoliei mele. Dacă formele tuturor frământărilor mele nu sunt identice cu observaţiile mele, în orice caz prezenţa acestora, profunde şi jalnice, este sigură. Ca adâncurile mării, pe care o exprimăm, şubred, numai cu culori.

Lângă mine lua masa în fiecare zi un cadavru, şi eu aveam îndoieli. Am căutat să iau detalii de la chelnerul care ne servea pe amândoi, dar n-a fost posibil. Chelnerul explica ridicol, încerca păreri personale, discuta cu şervetul pe braţ, era încântat că stăteam de vorbă cu el, şi n-am găsit în frazele lui niciun cuvânt cât de umil care să vibreze uman.

Nu ştiam cum să-l fac să termine. Dar la urmă m-am uitat brusc la el şi m-am cutremurat de înfăţişarea lui la care nu fusesem niciodată atent: era mic şi slab, faţa galbenă de cadavru, dinţii laţi şi rari, impresie de rânced. În clipa aceea semăna cu *celălalt.*

*

Acum Musset odihneşte potolit printre străini, la capătul lumii. Odihneşte? Ce-o mai fi rămas din trupul lui aşa de prăpădit, chiar după câteva luni de hrană la praznicul viermilor flămânzi?

*

Dascăli mulţi în cancelarie. Fiecare monologhează în felul său. Directorul vorbeşte despre disciplina elevilor. Subdirectorul Boiu, despre straturile de flori. Nicolaescu, despre Ateneul central. Popa Bartolomeu savurează o ţigare. Berechet explică o nouă descoperire filologică. Frunză istoriseşte sistemul pe care-l întrebuinţează pentru ca să descopere elevii la cinematograf. Ion Dicea tace răzvrătit, Borş tace împăcat. Lungeanu aprobă pe fiecare în parte. Ventilatorul, în funcţiune. Pe perete, pozele miniştrilor de instrucţiune îşi surâd. Apare Adolf Iţcovici, şi apariţia sa îi uimeşte pe toţi. I se cere să povestească ceva. Încep pornografiile în legătură cu P.J.B. Dascălii râd cu poftă, chiar dacă spiritele se repetă. Apare şi Guţă, cu o floare şterpelită de pe straturile domnului Boiu.

– O să vă spun o noutate.

– Dă-i drumul.

– Ionescu a căzut cu aeroplanul şi a murit.

– Care Ionescu?

– Profesorul de gimnastică al liceului.

Într-adevăr, aviatorul Ionescu era profesor şi la noi.

O clipă de tăcere, apoi directorul:

– Iarăşi o glumă de a ghiujului bătrân.

Dascălii încep să râdă, dar fruntea lui Guţă nu se destinde ca de obicei.

– De data asta e foarte serios. (Şi începe să povestească, în ascultarea serioasă a dascălilor, şi sub povestirea sa se simt ascunse două sentimente: consternarea, dar şi satisfacţia de a anunţa, el cel dintâi, vestea.)

În sfârşit în cameră se aude:

Borş: I-auzi domnule!

Lungeanu: Săracul!

Popa Bartolomeu: Dumnezeu să-l ierte!

Directorul: Trebuie să dăm o coroană din partea liceului.

Nicolaescu: Eu pot vorbi din partea Ateneului central.

Frunză: Aseară l-am văzut. Părea un om fericit.

Nicolaescu: Făcea numai impresia. Acum câteva zile îmi povestea ce ameninţate sunt zilele aviatorului.

Lungeanu: Aşa! (Grav.) Vasăzică îşi presimţea moartea.

Popa Bartolomeu: L-am văzut pe domnul Dicea cu el pe stradă azi-dimineaţă. Ce spunea?

(Toată lumea aştepta ceva senzaţional.)

Dicea (jenat că e scos din umbră): Nimic interesant; m-a condus până la liceu.

Nicolaescu (dramatic): Domnul Dicea e probabil ultimul profesor cu care a vorbit Ionescu!

Dicea: I-am dat umbrela ca să meargă acasă, căci ploua.

Borş (spiritual): Te pomeneşti că s-a suit în aeroplan cu umbrela dumitale!

(Început de râs, dar directorul intervine.)

Directorul: Mai lăsaţi gura! A fost un om de treabă!

Lungeanu: Foarte de treabă!

Nicolaescu (cu reticenţe): Da... de treabă... Dar toţi oamenii sunt mai mult sau mai puţin de treabă.

Berechet: Ignorant. Nu se spune „sânt", ci „sunt".

(Bătrân de tot, atât îi sugerează ideea morţii.)

Lungeanu: Nu te ştiam om rău.

Nicolaescu: Nu-s rău, dar vreau să caracterizez exact. Şi, ca probă că nu-s rău, o să vorbesc despre el la Ateneul central.

Boiu (reflectează): Ce e viaţa, domnule!

Popa Bartolomeu: Ce-i, cucoane? Ţi-ai adus aminte de reumatisme?

(Se surâde.)

Boiu: Nu, dar mă gândesc câte forme are şi moartea. Uneori te seceră pe neaşteptate, alteori te lasă să te chinui. Tatăl meu a murit fără să ştie doctorii ce are. Când i-au făcut autopsia, i-au găsit inima aşa de

mare (cu mândrie), cum nu s-a mai văzut în ştiinţa medicală!

(Şi simţi că la fel exagerase şi la fel se mândrise chiar a doua zi după înmormântare.)

Popa Bartolomeu: Trebuie să trimitem elevii la biserică.

Borş: Aşa să facem. Dar să mai schimbăm vorba. Eu ştiu una: morţii cu morţii şi viii cu viii.

Nicolaescu (jumătate ironic): Dumneata totdeauna ai fost un filozof.

*

Intru în clasa mea... Băieţii ştiu tot: toate verbele neregulate, toate cuvintele, povestesc în franţuzeşte, scriu dicteul aproape fără greşeală. Ca recompensă, le făgăduiesc o poveste. Ce bucurie, care trece ca un curent electric prin toată clasa! Ochii se fac mari, mâinile se cuminţesc, sufletele vibrează.

– A fost odată o prinţesă frumoasă şi bună. Prinţul o iubea, băieţelul ei îi sta veşnic în preajmă să-l mângâie, oamenii de curte o respectau şi nu-i ieşeau din vorbă. Castelul ei semeţ se ridica la capătul munţilor, care se luau la întrecere să se înalţe, şi pădurile lor curgeau ca apele. Împrejurul castelului, mii de flori de toate culorile, cu toate parfumurile cele mai de preţ. Prinţesa era fericită, dar Dumnezeu a avut alte planuri cu dânsa. O boală năprasnică îi luă viaţa.

Îndată ce a murit, îngerul Gabriel a venit şi i-a luat sufletul să i-l ducă în rai, aşa cum trebuia să facă, deoarece ducea cu el sufletul unei prinţese aşa de bună şi de frumoasă. Au trecut printr-o câmpie minunată, cu flori cum ochiul omului n-a mai văzut. Îngerul Gabriel zise: „Vezi tu florile acestea? Pentru că ai fost aşa de bună, toate vor fi ale tale." Dar prinţesa răspunse: „Sunt frumoase florile, dar pe pământ prinţul se zbate şi nu poate trăi fără mine, băieţelul plânge după mama lui, şi florile mele neîngrijite se veştejesc. Lasă-mă să mă întorc."

Şi au mers până ce au dat de o poartă de aur. Acolo îngerul Gabriel i-a întins o cupă. „Bea apă fermecată, vei uita tot ce a fost pe pământ, şi apoi vom intra în preajma Domnului, printre îngeri şi sfinţi, în ţara veşnic fericită." Dar prinţesa a scăpat cupa din mână, apa fermecată s-a risipit, iar jeluirile au reînceput. „Nici prinţul, nici băiatul, nici oamenii de curte, nici florile nu pot trăi fără mine. Lasă-mă să mă întorc." Când a văzut îngerul atâtea lacrimi, s-a înduioşat şi a zis: „Bine, te vei întoarce, ai fost aşa de bună, încât îţi voi îndeplini voia aceasta, cu toate că nimeni nu s-a mai întors până acum." Şi a condus-o înapoi în castel. Acolo o supriză o aştepta. Florile erau mai proaspete ca niciodată. Pe băieţel l-a găsit în fugă după fluturi, şi abia a avut timp s-o sărute. Iar în salon prinţul vorbea prieteneşte unei alte femei. Şi atunci prinţesa a plecat iarăşi cu îngerul Gabriel printre

florile minunate, până la poarta de aur, şi acolo a băut toată apa fermecată. Apoi a intrat printre sfinţi."

Elevii stau tăcuţi câteva clipe. Melinte s-a posomorât. Iliuţă lăcrimează de tristeţe pentru prinţesă.

– Nu e bine să se întoarcă morţii.

Grünberg Marcel apare la uşă:

– Aţi auzit, domnul Ionescu a căzut cu aeroplanul şi a murit!

Un fior. De fapt, atmosfera de dinainte care se prelungeşte.

Ionel Melinte e tot posomorât, şi Iliuţă amestecă lacrimile pentru prinţesă şi pentru domnul Ionescu.

Într-un colţ al clasei, sub icoana cu chipul lui Isus, mingea mare de fotbal (cum vor putea-o manevra micuţii elevi de clasa a doua?) aşteaptă încă ora de gimnastică.

*

Înmormântarea a avut loc după două zile, cu muzică militară şi discursuri, cu soldaţi, cu elevi, cu profesori, şi, deoarece picura, cu umbrele multe. Până la cimitir numai Ion Dicea a ajuns. Seara, norii se împrăştiaseră, pe seninul magnific luna evolua misterioasă, presărând lumini şi umbre. Pe o bancă din grădina publică l-am văzut pe domnul Popică, îngândurat, melancolic.

– La ce te gândeşti, domnule Popică?

– Mă gândesc că dacă ar fi fost cu aeroplanul meu, bietul Ionescu n-ar fi căzut!

*

Într-o seară, nemţişorul Fritz, expansiv, ne propusese, mie şi lui Dicea:

– Haidem la „Alcazar!"

Bineînţeles, Dicea a refuzat:

– Nu merg pentru nimic în lume!

Dar Fritz l-a ambiţionat:

– Protestezi ca şi cum n-ai mai fi fost niciodată acolo!...

Acest argument l-a înmuiat mult, căci tandrul Dicea n-ar fi voit să se creadă cine ştie ce lucruri rele despre dânsul şi să se îndoiască cineva că ar fi un vajnic reprezentant al Macedoniei. Totuşi, ca să se hotărască, a trebuit o peroraţie întreagă, bătând cu toţii trotuarul în faţa unui felinar roşu. De altfel, mergeam numai ca tovarăşi ai lui Fritz, pe care aveam să-l aşteptăm în antret, şi din curiozitate pentru obiceiurile târgului. Târziu, am izbutit să-l împingem pe Dicea pe scări. După cum decisesem, Fritz a dispărut cu oacheşa Lola, Dicea s-a strâns într-un colţ, iar eu am început o discuţie stângace şi ridicolă prin care mă sforţam să descopăr în Suzeta cine ştie ce tragedie (gen rusesc) şi întrebările mele o făceau să caşte. Fritz a reapărut iute, şi din urmă Lola îl lăuda: „Straşnic om!" Încă vreo două vorbe, un „servus" al lui Fritz, un

„*bonsoir*“ al Lolei, şi la plecare descoperirăm cu surprindere dispariţia lui Dicea. Credeam că a plecat, dar „şeful“ ne anunţă, arătând o uşă: „E cu Suzeta“. Ce exclamare din partea noastră! Vasăzică, după atâtea ezitări, această hotărâre prodigioasă! Ce ciudat om era venerabilul nostru prieten! L-am aşteptat, dar el întârzia. Expeditivul Fritz, la fiecare minut, era mai mirat. Şi timpul trecea mereu. Am început să chemăm pe Dicea discret, apoi mai tare. La urmă, plictisit şi în acelaşi timp curios, Fritz s-a dus şi a deschis uşa cu pricina. Înăuntru am desoperit scena cea mai minunată, cu atât mai proaspătă cu cât de petrecea într-un local murdar:

La o măsuţă, Dicea, cu pardesiul tot pe el, cu umbrela rezemată de un picior, şi Suzeta, umilă femeie, beau cafea. Descoperiseră că amândoi sunt macedoneni, şi în dialectul macedonean, îşi aminteau de ţara lor de departe...

*

Prietenul dascălilor, domnul avocat Moşinschi, pe vremuri profesor.

Domnul Moşinschi... Impozant, profil roman, îngrăşat cu vârsta, dar încă destul de proporţionat, extrem de politicos cu toată lumea, şi politeţea cea mai nuanţată, prea bine mânuită ca s-o poţi bănui de falsă (neavând nimic din iritantele întrebări ale vânzătoarelor franceze), prea armonioasă şi îndreptată prea

identic spre toţi ca s-o bănuieşti adevărată. Orice i s-ar spune e important, are răbdare să asculte până la capăt, pune şi el întrebări, se bucură sau se întristează cu tine, dar totul în cadenţe măsurate. Duce orice discuţie, cerând umil detalii interlocutorului, a auzit de ocupaţiile tale, le urmăreşte cu extrem de multă curiozitate, regretă că nu ţi-a citit încă volumul, dar aşteaptă vacanţa ca să aibă libertatea unei meditaţii mai profunde; n-a putut asista la conferinţa ta pentru că a fost reţinut de o chestiune extrem de importantă.

„Nu, serios, domnule profesor, n-ai putea să mai ţii conferinţa o dată?“ Şi-ţi spune aşa de onctuos „domnule profesor“, că te crezi cel puţin universitar la Sorbona. Apoi continuă: „Cunosc atâta lume care regretă că n-a putut asista!“

Şi zâmbetul său fin, nuanţat, sinuos, cere-i flutură mereu pe buze! E conferenţiarul târgului, ce-l ascultă cu precădere, îi gustă tonul degajat şi totuşi armonios, micile mărturisiri anume făcute, varietatea subiectelor, modestia prefăcută, uşoarele melancolii, gradaţiile în peroraţie combinate cu artă, exploziile de entuziasm care-i mişcă, parcă fără voie, silueta ponderată, şi după aceste clipe, oboselile nu lipsite complet de transpiraţie, plasate şi ele cu băgare de seamă la capătul aplauzelor publicului. Şi e suficient, la conferinţe, gestul cel mai mic al acestui înalt personaj, o mână ridicată în aer, jumătate amical, jumătate glumeţ, cu care întovărăşeşte pe „doamnelor

şi domnilor", spus şi el cu un timbru care dă a înţelege „că-i arhiplictisit de această formulă banală, dar că o întrebuinţează neavând ce face", şi e suficient să dea din faţa mesei scaunul la o parte şi să vorbească, tinereşte, din picioare, sau să îndepărteze singur (fără ajutorul unui sclav) paharul din faţă, ca atmosfera familiară să fie complet înfăptuită, şi câteva coniţe din elita târgului să şi savureze, să întredeschidă uşurel gura, să-şi palpite nările de interes, să înainteze capul şi o parte din bust, să rezeme în neştire mâna pe marginea spetezei scaunului din faţă, să se uite una la alta cu înţelesuri şi să exclame: *„Il n'y a que lui pour faire ça"*. Şi vor continua cu această admiraţie, surâzând inteligent la toate aluziile domnului Moşinschi, aprobându-i toate strădaniile, căci el ştie să nu întreacă niciodată limita şi să scandalizeze, în timp ce, în atmosfera parfumată, circulă la braţ, întocmai ca în paradis, sau pe pereţii unui aşezământ cultural, gingaşul Rafael şi vulcanicul Michelangelo, armonicul Mozart şi impetuosul Beethoven, energicul Corneille şi tandrul Racine, şi apoi Pasteur, Eminescu şi Platon. Pentru toate aceste merite concetăţenii i-au găsit o formulă pe care i-o aplică grav ori de câte ori un nou venit cere relaţii: „Moşinschi este un om cu adevărat occidental". Dar odată l-am văzut, ieşise de la teatru, îl surprinsese miezul nopţii şi se credea singur. Căsca fără să aibă grijă să-şi ducă mâna aristocratică la gură, târa uşor picioarele, îi cădeau obrajii, bărbia şi pleoapele

de grăscian care îmbătrâneşte, şi mi-am dat seama cum trebuie să fie în intimitate acest om care în public face sforţări să pară zvelt, proaspăt, veşnic zâmbitor şi amabil, rubedenie directă a ducesei de Guermantes scoborâtă la bălţile Dunării.

*

În cancelarie, profesorii adunaţi ca să discute noile orientări ale Ateneului central. S-au adunat puţini. Se aşteaptă mult peste ora anunţată, dar inutil. Împrejurul mesei, domnii Moşinschi, Borş, Nicolaescu, Lungeanu, părintele Bartolomeu. Se protestează contra absenţilor, cu ocazia unei chestiuni aşa de importante pentru târg.

(A.C. = asociaţia neserioasă, unde foarte puţini nu sunt superficiali, unde vorbeşte cine vrea, fără nicio pregătire, se improvizează la întâmplare, în faţa unui public lipsit de orice simţ critic.) În sfârşit, se începe. Domnul Nicolaescu, fostul prezident (uneori se intitulează chiar rector), explică tot ce a făcut cât a fost în funcţiune: s-au ţinut 90 de conferinţe, 15 procese literare, 30 de conferinţe la cele 8 atenee care mai sunt în târg, s-a tipărit un număr din revista locală *Suflet nou*, unde au scris dascălii „amintiri din copilărie". Apoi domnul Nicolaescu e reales preşedinte. Se încep discuţiile asupra programului.

Lungeanu: Eu voi vorbi despre Eminescu.

Moşinschi: Foarte interesant, domnule profesor. Să-ţi alegi o zi astfel ca să pot veni şi eu.

Lungeanu (se prinde, caută în notes): Vinerea vă convine?

Nicolaescu: Vezi că despre Eminescu voiam să vorbesc eu...

Lungeanu (bun totdeauna): Renunţ atunci...

Nicolaescu: Nu e nevoie... Dar dumneata, domnule Moşinschi?

Moşinschi: Eu despre *artă*.

(Nicolaescu are impresia că voia el să vorbească despre artă.)

Borş: Vorbeşte dumneata despre Napoleon.

Nicolaescu (e umilit, căci i se pare subiectul prea banal; îi vine o idee şi o lansează): Eu voi face prelegerile muzicale.

Moşinschi (în curent cu mişcarea mondială): Tocmai voiam să vă atrag atenţia că în curând o să se sărbătorească un centenar important: al lui Bizet.

Borş: Cine-i ală Bizet?

Moşinschi (amabil): Autorul lui *Carmen*. Un tip foarte interesant, domnule profesor.

Nicolaescu (preşedinte, deci se sesizează): Da, tocmai mă gândeam. Cine va vorbi despre Bizet? Tu, Lungeanu?

Lungeanu: Vezi că eu nu cunosc...

Nicolaescu: Ce, n-ai văzut *Carmen* la operă?

Lungeanu: Nu mai ţin minte.

Borş: *Carmen* am văzut-o eu. (Fredonează *Aria toreadorului*.)

Nicolaescu: Vorbeşte dumneata atunci.

Borş (modest): Să vorbească profesorul specialist. Domnul Lungeanu, că-i profesor de literatură.

Lungeanu: Eu o să vorbesc mai bine de Beethoven.

Nicolaescu (se sacrifică): Bine, voi vorbi eu despre Bizet. Aveţi cărţi?

Moşinschi: Este în *Larousse* suficient. N-ai nevoie decât de 20 minute. Punem pentru la urmă pe maestrul Duţu să organizeze o mică producţie.

Borş: Eu atunci o să vorbesc despre poli.

Nicolaescu (încântat de auspiciile sub care se deschide Ateneul central): Foarte bine!

Borş: Aşa, domnule! Să facem puţină cultură! Românii sunt deştepţi, dar au un mare defect: NU CITEŞTE!

*

Conferenţiază domnul Moşinschi. Atmosfera, diafană. Lume aleasă, mai ales cucoane, şi aşa de multă, că în amfiteatrul mic şi îngust a trebuit să se aducă scaune suplimentare. Apare, cu o mică întârziere, domnul Moşinschi. Găseşte, la locul de onoare, pe banca din faţă, o serie de dascăli, cărora le dă mâna cu căldură, le surâde, şi, ca o excelenţă veritabilă, găseşte pentru fiecare câte o vorbă. „A!

Domnul profesor Borş! Ce onoare! Vă rog să-mi scuzaţi întârzierea. A! Şi părintele Bartolomeu! Binecuvântează părinte. Într-adevăr sunt copleşit..."

Soseşte în sfârşit la masă. Aplauzele se aprind din nou. Domnul Moşinschi salută uşurel şi zâmbitor. Apoi răsfoieşte nişte hârtii. Caută ceva şi nu găseşte. Publicul aşteaptă, iar domnul Moşinschi ia brusc o hotărâre superbă: cu o mică strâmbătură de copil răsfăţat, pune din nou foile în buzunar (publicul feminin surâde amuzat) şi începe degajat: „Doamnelor şi domnilor"...

Stau într-un colţ, alături de amicul meu Paul. L-am hotărât să vină cu mine, cu toate că, ştiindu-l cât e de vajnic, mi-e frică să nu explodeze. Se va mulţumi să comenteze tot timpul lângă mine, făcând paranteze după fiecare frază a domnului Moşinschi, spre stupefacţia celor din preajma noastră, care-l aud uneori şi nu ştiu ce să creadă de aceste reflecţii despre un conferenţiar gustat de ei fără îndoieli, de ani de zile. Domnul Moşinschi începe azi o serie de conferinţe, puse toate la adăpostul titlului grandios: *Despre artă*. Deci spaţiu. Putem vorbi şi asculta o viaţă întreagă. Vom trece în revistă sculptura, arhitectura, pictura, muzica, dansul, literatura etc., în toate secolele şi la toate popoarele. Am gâfâit de pe acum de drumul pe care o să trebuiască să-l facem. Domnul Moşinschi începe modest, familiar, interpret umil al unei ilustre regiuni.

– Doamnelor şi domnilor, dacă mi-am luat acest subiect aşa de important, nu m-am gândit să fac paradă în faţa domniilor voastre să vă vorbesc, de exemplu, de pictorul Lancret, din secolul XVII („al XVII-lea", protestează la urechile mele Paul), sau despre alţii pe care nu-i cunoaşteţi şi (condescendent) pe care poate nici eu nu-i cunosc. N-o să vă detailez pe Wagner, acel titan, cu operele lui magnifice, unde sunt pagini care dau beţii, dar unde sunt şi atât de multe părţi – de ce n-am mărturisi-o cinstit? – obositoare şi confuze, greu de priceput pentru un spirit latin. („Bietul, reflectează Paul, nu-şi dă seama ce uşor e, pentru un cunoscător de muzică, să înţeleagă pe Wagner, rând cu rând.") Căci, orice s-ar spune, Wagner n-are multe melodii („Vax", spune Paul), indiferent dacă trilogia lui ar fi compusă din trei veritabile capodopere (în trecere, erudit), bineînţeles, întâi prefaţa *Aurul Rinului*; apoi *Siegfried*, *Walkyria* şi (îşi permite să citeze chiar în nemţeşte, cu toate că nu vrea să facă paradă faţă de public, aşa cunoaşte subiectul de bine, studiat chiar la sursă) *Göterdämmerung*. (Publicul admiră copleşit. Din toată sala, numai Paul reflectează: „Întâi vine *Walkyria* şi apoi *Siegfried*.")

Doamnelor şi domnilor, un mare filozof chinez, al cărui nume nu vi-l mai spun, căci ar fi inutil, zice: *„Arta esie a ei"*. (Se aude voce agravă a popii Bartolomeu: „Bine a zis". „Poc", face Paul.) Într-adevăr...

Şi domnul Moşinschi continuă armonios, surâzător, afabil, în timp ce, invizibile, dar a căror

prezență este incontestabilă, cele nouă muze îl acompaniază.

Îi sugerez lui Paul reflecția: „E un veritabil Apollo, gol, cu aureolă și cu chitară“... „Și cu burta cu falduri“, face necruțătorul Paul.

Domnul Moșinschi evoluează printre oamenii celebri, printre tablourile vestite, printre obiectele de preț. Își formează un decor spiritual care să-i încadreze ființa profilată – vai! – numai pe zidul gol, înfrumusețat doar de domnul director cu un carton pe care scrie mare: *Te naști poet și om de treabă!* Acum e la o paralelă între Corneille și Racine, acum la Velasquez, acum la Debussy. Ca un fluture din floare în floare după polen, așa de neobosit în preajma exemplarelor artistice, de unde știe să-și extragă exact nectarul spiritual. Și, ca să arate că-i la curent și cu contemporanii, citează și pe Stravinski.

(„Mii de bombe!“ exclamă Paul.) Totuși este, în general, împotriva contemporanilor, căci, „unde ești tu, Beethoven?“ („De-ar fi trăit pe timpul lui Beethoven, mult l-ar mai fi cunoscut!“, îmi șoptește amicul meu.) Domnul Moșinschi continuă, și Paul renunță să mai corijeze, se mulțumește doar cu interjecții, cu apostrofe sau cu câte-un cuvânt vulgar, dar bine plasat. Paul nu este niciodată vulgar, dar în fața atâtor inexactități, termeni vagi, superficialitate, toate spuse cu infinită grație, nuanțe, mici gesturi de copil răsfățat al publicului, vrea să fie un antidot.

Domnul Moșinschi se încălzește încet-încet, cum n-are obiceiul decât la zile mari. I se pare publicul subjugat, e încântat de ce vorbește, e victima propriilor lui vorbe, e transfigurat. Și, în sfârșit, punctul culminant al ședinței se înfăptuiește. Domnul Moșinschi nu mai păstrează nicio discreție asupra emoțiilor lui cele mai intime. Totul trebuie să se termine, în conferința-introducere, într-o reuniune a tuturor ramurilor artei și într-o delectare a tuturor simțurilor în același timp.

– Și știți dumneavoastră, doamnelor și domnilor, când am fost cel mai fericit în viața mea? (Sunt chiar curios“, îmi suflă Paul.) Eram la Paris („Bravo“), tânăr („Vous, l'êtes, seigneur“), apăruse luna („Tiens!“), lângă mine, o femeie frumoasă („Pas possible!“) cânta *Sonata lunii* a lui Beethoven. Și, în același timp, un prieten care declama admirabil, spunea versuri din Eminescu. („Mai lipsea cineva să-l caute în cap!“)

Când termină, se aplaudă vehement, și câteva cucoane vin să-l felicite. Domnul Moșinschi e câteva clipe copleșit. Apoi își revine, surâde, mulțumește, protestează:

– Eu n-am spus decât lucruri umile, dar e drept că subiectul e prodigios.

Apoi dă mâna din nou la toți dascălii, are pentru fiecare o vorbă amiabilă, și, înainte de a dispare, mai adaugă o dată tuturor un „Am onoare, domnilor profesori“...

– A fost bine, zice Lungeanu.

– Ei! aproape fluieră Nicolaescu.

*

În ziua anunţată pentru conferinţa despre Beethoven, Lungeanu se îmbolnăvi uşor şi a trebuit să fie înlocuit.

Bineînţeles, s-a găsit imediat unul dintre dascălii care, fără să cunoască nicio frază muzicală din Beethoven, să frunzărească *Larousse*-ul şi apoi să vorbească. Lungeanu însă preparase, citise câteva cărţi, mersese pe la prietenii care aveau la patefon vreuna din cele nouă simfonii. Nu voia să renunţe la munca lui, şi cum, după părerea tuturora, Beethoven putea permite chiar două conferinţe, Lungeanu îşi ţinu şi el conferinţa, „cu totul din alt punct de vedere", după cum a anunţat.

Blândul Lungeanu a făcut, mai întâi, o sumară biografie; a insistat asupra bunătăţii excesive a lui Beethoven. De l-a găsit uneori pervers, i-a luat apărarea. Mereu fraze care începeau cu „ce era el de vină dacă"... Apoi a început discuţia asupra operelor. De fapt, n-a vorbit decât despre simfoniile I şi II. Făcea impresia că se pornise la studiu cu băgare de seamă, dar că, după *Simfonia a doua*, obosise. Şi mai ales, asupra simfoniei şi-a îndreptat „punctul de vedere personal". Aşa, prima temă a părţii I i-a sugerat o asemănare cu „Alecsandri al nostru", andantele avea ceva câmpenesc în genul lui Coşbuc, iar când auzi partea a III-a ai impresia că vezi toate căruţele cu boi

ale lui Grigorescu, conduse de „ţăranii noştri veşnic voioşi". Pentru sfârşit, ca să impresioneze auditoriul şi să suplinească vorbirea lui prea domoală, fără consistenţă, fără vibraţie, a trecut iarăşi la biografie şi a detailat moartea tristă a lui Beethoven. Moarte năprasnică, nemiloasă, care l-a doborât cum doboară securea, în pădurea profundă, stejarul cel mai vânjos. Şi ca să fie mai bine înţeles de publicul românesc, şi ca să arate că e liberal fidel, a comparat moartea lui Beethoven cu moartea celuilalt stejar, răpus de altă secure nemiloasă, şi anume, a lui Ionel Brătianu.

S-a aplaudat. Îl credeam pe bunul Lungeanu mulţumit, dar a venit spre mine deprimat:

– Ai băgat de seamă ce am păţit?

Ce-o fi păţit? A uitat să vorbească despre *Sonata lunii*? Sau de *Patetica*? Sau de *Apassionata*? Sau de *Op.* 31 *no.* 2? Sau de *Sonata Kreutzer*? Sau de vreun cvartet? Sau de simfoniile III, V, IX? Nu, altul era motivul consternării domnului Lungeanu:

– Am uitat să spun că era surd.

*

Totul a durat 20 de minute. A urmat apoi o mică producţie muzicală (la un pian stricat, pus la dispoziţie generos de domnul Duţu, pentru 1000 lei).

Program: *Für Elise*, şi, cum publicul bisa, *Traümerei* de Schumann... Domnul Nicolaescu,

entuziasmat de şedinţă, a mulţumit, „pe scurt“, conferenţiarului şi interpretei.

– Doamnelor şi domnilor, să mă scuzaţi, dar după o seară aşa de minunată petrecută împreună, nu mă pot opri să nu adaug câteva cuvinte – foarte puţine – vă făgăduiesc. Trebuie să mulţumesc mai întâi domnului Lungeanu... apoi domnişoarei Solomon... Într-adevăr, doamnelor şi domnilor, Beethoven... etc.

La urmă, dascălii au pornit-o melancolici pe uliţa pustie, sub luna magnifică...

*

– A! Şi domnul Borş conferenţiază la Ateneul central. Despre ce?

– Despre poli.

– Şi ce spune?

– Lucruri foarte interesante şi inedite. Căci sunt doi poli, Nord şi Sud; că se să găsesc acolo urşi albi, foci şi pescăruşi; că urşii albi seamănă cu urşii noştri, numai că sunt albi; şi că pescăruşii sunt nişte păsări alb-cenuşii, care din când în când mănâncă, din când în când zboară, şi din când în când fac K.K...

*

Există în limba română anumite expresii care exasperează, căci calchiază perfect unele stări sufleteşti de care, ca urmaşi ai Romei, nu suntem deloc mândri, recunoscând influenţe orientale.

În frenezia mea juvenilă de a ridica nivelul claselor, încercam să caut ajutor la părintele Bartolomeu. Părintele, prin meseria lui, trebuia să fie mereu preocupat de purificarea oamenilor.

– Părinte, elevii mint, fac incorectitudini, copiază. Obiceiul copiatului, în străinătate aspru pedepsit şi la noi lăsat în voie, înfăţişează, de pe acum, moravurile lor viitoare. Profesorii, în general, sunt prea distanţi de ei, prea puţin prieteni. De altfel, profesorii fac nişte nedreptăţi, şi exemplul pe care îl dau e dezastruos. Astfel, copii cresc fără nicio educaţie sufletească.

Dar la toate tentativele de a-l nelinişti de soarta copiilor, părintele Bartolomeu îmi răspundea inexorabil:

– *Ce să-i faci?*

*

Domnul Boiu mă întâmpina cu altă vorbă. Îl găseam în curtea liceului, dimineaţa, la opt. Eram pipernicit, cu obrazul galben şi tras, cu ticuri după o noapte de nesomn în care mă chinuisem, mă torturase imaginea morţii, citisem pentru a suta oară *Subsolul* lui Dostoievski, sau ascultasem pentru a suta oară un cvartet de Beethoven, suportasem penibil, dar cu complacere, o atmosferă falsă şi nu mai puţin dureroasă, trăisem intens uneori doar reminiscenţe literare.

Domnul Boiu se sculase de la patru dimineaţa ca să observe curăţitul perfect al liceului; descoperise cu indignare, pentru a suta oară, porcării scrise („negramatical!“ se indigna domnul Berechet) pe pereţii liceului;

cercetase ca în cancelaria profesorilor sugativa să fie curată, peniţele bune, condica de prezenţă în regulă; trecuse în revistă pe toţi servitorii; şi acum, extenuat, îmi arunca dintre straturi, cu un gest inexprimabil:

– *Ce-ţi pasă!*

„Ce să-i faci" a părintelui Bartolomeu şi „ce-ţi pasă" a domnului Boiu mă torturau, căci după îndelungi reflecţcţii găseam că, în definitiv, amândoi dascălii aveau dreptate...

*

Ionel Melinte, am terminat... Aş putea prelungi, într-o carte de cinci ori mai mare, căci subiectul este inepuizabil, dar tipograful nu o va permite... Şi apoi, la ce bun? Căci de voi spune tot adevărul, nu voi interesa pe nimeni, aşa va părea de obişnuit. Ce să facem, m-ai întrebat? Să ţipăm, să nu admitem nicio nedreptate, să ne plângem la toată lumea, să-i alungăm pe cei proşti sau pe cei care nu-şi fac datoria, să dăm foc de e nevoie. Să facem asta? Vom putea schimba ceva? Şi ce vom pune în loc?

Să fugim departe, în altă ţară, unde sunt obiceiuri şi alţi oameni? Vom fi mai fericiţi?

Dar atunci? Să lăsăm oamenii în pace. Să nu dăm spectacolul unei agitaţii inutile şi, deci, caraghioase. Părintele Bartolomeu avea dreptate: n-o să schimbăm noi lumea... Hai mai bine să ne bucurăm de ce e frumos şi să ne facem că nu observăm ceea ce nu ne place. Cu

vremea, când vei fi bătrân, îţi vei da seama ce complicat este să nu faci concesii. Vei avea pentru dascălii tăi de odinioară – te asigur – cuvinte amuzante, îţi vei aduce aminte de scene comice şi vei râde, dar ciudă nu vei mai avea deloc. Dimpotrivă, poate şi puţină melancolie pentru timpurile acelea când tu, mic, plăpând ca o fetiţă, îţi încruntai sprâncenele şi voiai să schimbi omenirea. Şi, cine ştie, gândindu-te la silueta rotundă a domnului Hortopan, alături de un zâmbet, va tresări, între gene, şi o lacrimă.

Azi e Zece Mai, ziua tuturor înfrăţirilor. Să ne bucurăm şi noi de toate minunile ce s-au întâmplat în ţara noastră. Zi de primăvară, legănată de soare, parfumată de tei. Haidem la paradă. Să privim cu interes la soldaţii oacheşi care traversează strada în ritm impecabil; să admirăm decoraţiile domnului general, fracul bine tăiat al domnului prefect. Iată pe toţi camarazii tăi, tovarăşi de mizerie şi de speranţe. Şi peste drum, la locul de onoare, toţi dascălii tăi, sprijiniţi în umbrele. Uite pe domnul Lungeanu, mai înalt încă, aprobă pe nu ştiu cine. Şi domnul Nicolaescu, care pregăteşte un discurs. Şi părintele Bartolomeu, legănându-şi antiriul. Şi tandrul Ion Dicea, încruntat şi vajnic, parcă purtând la cingătoare toate iataganele din lume. Şi domnul director, impozant, gătit ca la marile ocazii. Să privim, admirând din toată inima, cum, la razele soarelui de primăvară, plastronul de zăpadă al domnului director sclipeşte, încordat ca arcul Dianei...

CUPRINS